

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. III. PARS I.
S. THASCI CAECILI CYPRIANI OPERA OMNIA
EX RECENSIONE G. HARTELI.

VINDOBONAE
APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXVIII.

**S. THASCI CAECILI CYPRIANI
OPERA OMNIA**

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

G VILELMVS HARTEL

VINDOBONAE

APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCCLXVIII.

1311. e. 3. e

PROFESSORI · OPTIMO
IOHANNI · VAHLENO

D · D

GVILELMVS · HARTEL

PRAEFATIO.

Cum academia litterarum c. Vindobonensis nouum corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum qui ad optimorum et uetustissimorum codicum fidem redigerentur ante hos sex annos edere constituisset, Cypriani opera recensendi munus mihi obtulit; qua in re eximia eius liberalitate omnibus fere manuscriptis libris quorum in lectionum iudicio est aliqua auctoritas mihi uti licuit, ut si hanc editionem cum reliquis contuleris scriptoris uerba innumeris locis emendata et ad genuinam formam redacta inuenias. ex bibliothecarum uero scriniis tanta librorum multitudo quorum non exiguam partem nemo adhuc inspexerat praesto fuit, ut subsidiorum copia paene laborarem. nam non ea est horum operum condicio, id quod in profanis scriptoribus non ita raro occurrit, ut omnes codices ex uno codice archetypo ducti unius sint stirpis in paucas quasdam familias diuisae; quo enim frequentius et lectitabantur et describebantur Cypriani scripta, eo procliuior erat horum emendatio et interpolatio eoque plures exstiterunt codicum familiae neque intactam suorum archetyporum integritatem conseruabant apographa. deinde non eadem est singulorum operum condicio aut una eiusdem codicis per diuersas operum partes auctoritas; cum enim propter amplitudinem hoc corpus particulatim describeretur, sua est singularum partium e diuersis archetypis profectarum critica ratio, suum subsidiorum instrumentum. bene igitur singulari quodam casu euenit, ut nonnulli codices uetustissimi eademque integerrimi hodie exstent, quorum auxilio difficilis

alioquin de codicum singulorum praestantia ac cognatione quaestio facilius fiat atque mendorum interpolationumque nube discussa certissima uia scriptoris uestigia et cognoscere possimus et persequi. est uero minor operum pars, libelli fere omnes priore fasciculo editi, qui uetustissimis illis codicibus exhibentur. quos ibi cum duces habeamus, hoc negotio supersedere iam possumus, ut reliquorum codicum, prout aut conspirant inter se aut discrepant, familias describamus; nam in iis locis, quales pauci sunt, ubi optimorum testium auxilio destituti ex reliquis codicibus uerba constituamus necesse est, nullus unus codex aut nulla una codicum familia sic prae ceteris excellit, ut in eligendis scripturis, quarum nulla non per se satis probabilis haberi possit, ea auctoritate iudicium regatur. epistolae autem cum paucae tantum in codicibus pari uetustate commendatis exstent, priusquam tententur, codices qui e quibus archetypis per quas uicissitudines ducti sint accurate debent circumspici et ponderari. progredimur igitur ad primum huius disputationis caput, ut explorata singulorum codicum natura qua ratione ad emendandos libellos quos Cyprianus uocat tractatus uulgo appellatos eis sit utendum quaeramus.

Caput primum.

Codices. Atque inter omnes codices primum locum et uetustate et integritate obtinet codex Seguerianus, nunc Parisiensis n. 10592 (= Suppl. Lat. 712) = S. hunc librum cum hic illic interpolatissimorum ut erat amator librorum Baluzius adhibuisset, ad libellos IV. V. VI. VII. discrepantes eius scripturas tanta negligentia adscripsit Krabinger quanta eas diligentia ex codice Woelfflin descriperat, cuius rei in multa incidi exempla, cum collationem illam quam inter Krabingeri manu scripta bibliotheca Monacensis asseruat inspicerem. ipse a. 1866 et 1868 Parisiis commoratus cum ceteros Parisienses codices tum Seguerianum summa qua est dignus cura excussi. cuius libri litteris uncialibus

bipartitis foliis saec. VI. uel VII. exarati quae sit externa species, ex imaginibus illis nonnullarum paginarum, quas Montfaucon (*Bibliotheca Coisliniana olim Seguieriana* tom. I, p. 242), accuratius Benedictini (ad p. 145. Pl. XLII. IV) et Natalis de Wailly (*Éléments de Paléographie* tom. II Pl. II. nr. 2) aeri incidendas curauerunt, multo commodius quam longa uerborum enarratione perspicitur. praeter scriptoris primarii manum quae nonnullos errores in describendo admissos correxit conspiciuntur recentiores conplures quas in adnotatione signo S² uel S m. 2 comprehendi. ne quis uero qui post me codicem inspexerit meam incuriam deprehendisse sibi uideatur, sciendum est me alteram manum neglexisse quotienscumque ea primae manus euanescentes uetustate litterarum ductus nouo atramento renouauerat. sed in iis rebus error procliuis est et lucis commoditati oculorumque ualetudini non nihil condonandum. equidem grauiora iterum iterumque inspexi uel amicos ut inspicerent litteris rogaui. uidetur uero codex olim multo plura continuisse quam quae hodie et ne integra quidem in eo exstant; nam nonnulli libelli suo uel initio uel fine sunt truncati, folia etiam confusa et deperdita recenti admodum manu restituta uelut folia 1. 2. 3 ad supplenda ea quae initio quaternione auulsa perierant. incipit uetus scriptura fol. 4 *NVMQVAM TEMPORIB.* (= ed. pag. 9, l. 22), f. 9^a col. 1 *CAECILI CYPRIANI AD DONATVM EXPLICIT ~ INCIPIT DE HABITV VIRGINVM FELICITER. DISCIPLINA* (= p. 187,2), f. 11^b c.² lin. extr. *PLACEAT VXORI* (= p. 191,4), f. 12^a c.¹ lin. prim. *NEC PARVA ET LEVIS* (= p. 202,17)*), f. 13^b c.² *DE HABITV VIRGINVM EXPLICIT INCIPIT DE LAPSIS FELICITER. PAX* (= p. 237,2), f. 31^b c.² *CAECILI CYPRIANI DE LAPSIS EXPLICIT INCIPIT DE CATOLICA AECCLISIAE VNITATE. CVM* (= p. 209,2), f. 34^b c.² l. extr. *SEPARATVR RAMOS* (= p. 214,12), f. 35 mutilato continetur nonnisi fragmentum c. 17 incipiens a *DOTES CHRISTI* (= p. 226,2), desinens in

*) Hic sequi debebant 2 quaterniones fol. 53^a c.¹ — fol. 60^b c.²

QVI TA (= p. 227,10), f. 36^a c.¹ *TE DEO TVMVLTVOSA*
 (= p. 269,5), f. 52^b c.² l. extr. *ESSE ORANTIBVS* (= p.
 293,21), f. 53^a c.¹ l. pr. *SIC ET MVLIER ET* (= p. 191,4),
 f. 60^b c.² l. extr. *SAECVLI COGITATIO* (= p. 202,16),
 f. 61^a c.¹ l. pr. *DAMNVM POTEST* (= p. 293,22), f. 61^b c.¹
CAECILI CYPRIANI DE DOMINICA ORATIONE EX-
PLICIT DE MORTALITATE (= p. 297,2), f. 74^a c.¹ *CAE-*
CILI CYPRIANI DE MORTALITATE EXPLICIT INCI-
PIT DE OPERE ET ELEMOSYNIS (= p. 373,2), f. 82^b c.²
 l. extr. *HIC CVSTODIE* (= p. 386,4), f. 83^a c.¹ l. pr. *QVI*
AD MALVM (= p. 352,17), f. 90^b c.² l. extr. *VT MEMORIAS*
TA (= p. 363,8), f. 91^a c.¹ l. pr. *PLEVIT ET QVI* (= p.
 401,6)*), f. 98^b c.² l. extr. *VIDVIS LABORIOSAM* (= p.
 412,4), f. 99 et 100 recenti manu exarata sunt ad supplendum
 initium libri *AD FORTVNATVM*, f. 101^a c.¹ *Q. FILIAS*
IPSI (= p. 325,4), f. 116^a c.¹—c.² *CAECILI CYPRIANI*
AD FORTVNATVM EXPLICIT INCIPIT AD CAECI-
LIVM CYPRIANVS CAECILIO FRATRI SALVTEM (= p.
 701,11), f. 126^b c.² *CAECILI CYPRIANI AD CAECILIVM*
EXPLICIT INCIPIT DE HIS QVI IN LECTO CON-
SEQVVNTVR CYPRIANVS MAGNO SALVTEM (= p.
 749,4), f. 133^b c.¹ *ECCLESIAM VENIVNT* (= p. 760,13)
CAECILI CYPRIANI AD MAGNVM DE NOVATIANO
ET DE HIS QVI IN LECTO CONSEQVVNTVR EXPLI-
CIT INCIPIT SENTENTIAE EPISCOPORVM NVMERO
LXXXVI (= p. 435,5), f. 142^b c.² l. extr. *PECCATORI*
COMMV (= p. 454,10), f. 143^a c.¹ l. pr. *SED ET ECCLE-*
SIAE VBI ECCLESIAE VBI ECCLESIA (= p. 456,19),
 f. 145^b c.² *SENTENTIAE EPISCOPORVM DE HAERETI-*

*) Falsa folii 91 et sqq. inscriptione *DE ZELO ET LIVORE* in errorem
 incidit Montfaucon qui omisso folio 91 de 92 et sqq. haec annotat (*Bibl.*
Coisl. p. 241): *auulsis foliis deest principium sermonis De zelo et liuore.*
Quae supersunt, sic incipiunt: ... 'nis? palmis in faciem uerberare-
tur' ... [cf. De bono pat. p. 402,14]. In fine quaedam desiderantur auulsis
foliis.

*CIS BAPTIZANDIS EXPLICIT INCIPIT AD ROGATI-
NVM ET CETEROS DE ÔBSERVANDA DISCIPLINA*
(= p. 504,12), f. 147^b c.² l. extr. *FRATER KMĒ* (= p. 509,2),
f. 148^a c.¹ l. pr. *SA SVFFERRE QVO* (= App. p. 39,3),
f. 155^a c.² *CAECILI CYPRIANI DE LAVDE MARTYRII*
EX̄P FELICITER.

Hunc optimum librum ducem ita adhibui, ut nisi ratio Codicis S
repugnaret aut manifestis ille inquinaretur mendis, contra reli- auctoritas.
quos libros omnes huius scripturas in textum reciperem; summa
enim eius auctoritas in eo uidetur quod non raro solus uera aut
uerorum uestigia proxima aut mendorum formas primas, unde
interpolatorum tentamina explicantur, seruauit, cuius rei cum sin-
gulae paginae optima suppeditent exempla, speciminis loco haec
pono celeriter quaerenti occurrentia: p. 256,25 ubi reliqui quot-
quot exstant libri interpolata exhibent uerba *qui etsi nefandis*
sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscien-
tiam polluerunt, in solo S extat formula *conscientiam miscue-*
runt, insolens quidem illa, sed quam maxime genuina; ea enim
utitur qui totus Cyprianum imitandum sibi sumpserat libelli
de bono pudicitiae auctor A. pag. 20,5 *pudicus uero iuuenis quia*
delicto conscientiam non miscuit, et si recte uerba constitui, Cal-
donius de muliere a marito ad sacrificandum tracta Cypriano
scripsit pag. 537,6 *conscientiam non commiscuit*. — pag. 304,14
in S uox occurrit rarissima *offendicula*, cuius in locum tritissi-
mum *scandala* receperunt reliqui fere omnes ita legentes: *non*
sint tibi scandala ista sed proelia. — p. 253,24 a uero proxime
abest S: *an quisquam maior deo aut diuina||ore clementior*;
scripsit enim Cyprianus, id quod Vahleni acumen uidit, *aut*
diuino amore clementior (in exitu linearum uirgulae ~ super
a u e positae plerumque euauerunt in S). reliqui libri omnes
interpolatoris inuentum *diuina bonitate clementior* exhibent.
cum igitur codicis uirtus tanta sit, iam non uituperabitur, quod
etiam eis in locis, ubi reliquorum librorum scriptura nihil offen-
sionis praeberet, sed tamen in Seguieriano singulare quiddam
idque nonnumquam aperte uitiosum inesset, ex hoc diuinando

Mendorum
genera.

aliquid extricare quam alteram scripturam propter ipsam simplicitatem suspectam recipere maluerim. quae ratio cum ex manifesta libri praestantia prorsus apta sit, tamen summa necesse est adhibeatur cautione. dolendum enim est codicem praestantissimum a librario indocto ita incuriose scriptum esse, ut nullo non mendorum genere ualde inquinetur. nam et in uerbis scribendis etiam facillimis fallente inprimis sermonis uulgaris pronuntiatione erratur et uocum terminationes frequentissime oculorum uel aurium errore deprauantur et uerba singula pluraue oculis ad proxima ductuum similitudine aberrantibus omittuntur*), hic illic transponuntur**), neque uero quo ceteri referti sunt codices genere mendorum, additamenta dico in scriptoris orationem recepta, hic prorsus caret***); sed ut uerba uitiose descripta nulla fallaci et artificiosa librarii interpolatione corriguntur, ita eadem librarii simplicitate quid postea additum sit facile

*) Cf. 187,17; 188,20; 195,25; 203,5; 204,17. 18; 213,5; 248,16; 251,18; 252,21; 255,8; 269,14. 21; 274,6; 277,4. 15; 279,8; 281,5; 282,15; 285,6. 11; 286,13; 287,24; 292,27; 298,14. 18. 20; 300,17; 304,4. 20; 309,23; 310,7; 312,13. 17. 23; 326,12. 16; 327,21; 330,5; 333,11; 335,17; 336,12. 28; 343,1. 13; 379,16; 380,4; 382,4; 383,19. 22. 25; 385,21; 386,2; 403,3; 404,17; 407,2; 408,6. 27; 435,16; 437,17; 440,2. 8; 441,12; 442,18; 443,18; 449,3; 460,2 etc. — 194,1; 202,18; 246,12; 351,12. 16; 253,4. 7; 254,22; 255,21; 257,5; 259,20; 271,13; 273,3; 276,27; 284,7. 8. 21; 289,6; 290,11; 291,12; 292,5; 302,24; 306,18; 308,12; 309,1; 311,14; 314,5; 325,16; 327,20; 338,18; 339,24; 343,16; 344,22; 346,16; 381,9; 403,8. 23; 404,27; 405,2. 3; 406,10. 13; 407,27; 409,2. 7; 440,7. 17; 441,1; 442,16; 444,17. 20; 446,3; 449,9. 20; 457,8; 458,2. 19; 459,2; 460,16 etc.

***) Cf.: 403,12; 702,18; 243,5; 281,17; 286,26; 288,28; 310,8; 326,17; 332,8; 333,8; 339,23; 343,3; 346,12; 375,21; 439,7.

***) Exceptis uocabulis illis, quae ex proximis potius repetita quam extrinsecus sumpta uidentur uelut 197,11; 199,22; 258,10. 18; 308,13; 314,1; 343,21; 404,24; 408,1; 436,12; 444,5; 448,5; 449,8; 450,21; 454,3; 456,19; 459,9 etc., hic illic ab eadem uel altera manu deleta uelut 312,20; 325,15; 326,8 inueniuntur quae interpolationis suspicione non carent addita haec: *dei* 346,12; 437,16; 446,1, *domini* 378,11, *est* 345,8; 437,16; 446,1, *et* 273,15; 376,1; 334,13; 331,1, *etiam* 242,17, *ille* 339,17, *solla* 262,6, *non* 269,17; 451,1, *ad* 254,16, *uenire* 310,25, *dicens* 375,21, *carissimi* 244,16, *caelestis* 381,7, *pretio* 188,19, *quam uim* 247,4. cf. 195,4; 242,4; 441,9.

dignoscitur. cum ex codicis Segueriani archetypo inter omnes quos scio libros nullus fluxerit, cuius lectionibus quid fraude uel errore in illum tam neglegenter descriptum inrepserit certius intellegatur, hic illic in diiudicanda lectione oscitanter haesi, nonnulla quae in textum recipere debebam reieci. quare occasione oblata grauiora liceat retractare: pag. 190,12 nescio an unicum obsoletioris formae exemplum S recte seruarit in his uerbis: *hi sunt qui secuntur agnum quoque ierit*. nam cum Cyprianus et Itala quae dicitur uetus *quisque* pro *quisquis* ubique fere usurpent, in epistulis p. 737,11 *quique* pro *quicumque* (cf. App. p. 30,15; 55,10) et apud Cypriani imitatore[m] App. p. 14,7 *quaeque* pro *quaecumque* occurrat, uidetur etiam dici potuisse *quoque* pro *quocumque*; sed in tanta deprauationis procliuitate quanta est in uocabulo *QVOQV̄Q*. nihil decerno. — pag. 190,15 genuinum est quod S exhibet: *in scripturis fere per omnia* (i. e. *ubique*, reliqui libri *omnibus*) *ad protoplastum deus loquitur*. sic enim dicit Cyprianus p. 276,24 *per omnia obsequi*, 477,15 *per omnia deo placere*, 644,3 *per omnia aequaliter iudicare*. cf. A. 14,11. — pag. 200,7, ut in transcurso moneam, rectius *illis* in *illic* mutatur quam cum uulgata *illi* legitur in uerbis: *quis illic in nuptiis locus est*. quod ne displiceat faciunt similia pag. 497,3 *illic apud clericos*, 515,17 *illic apud uos* 638,23 *istic in prouincia nostra*, 617,5 *illinc ab urbe*, 618,4 *illinc a uobis*, 364,18 *istinc de saeculo* etc. simili errore *illis* pro *illic* exhibet S pag. 756,18 et reliqui saepius. — pag. 203,22 et 271,16 non debebam ex S *dum* recipere; saepissime enim in eo *dum* et *cum* confunduntur uelut p. 290,2; 211,19; 262,8; 305,26; 411,6 — pag. 238,24 cum pari facilitate *istam stantium* in *istantium* (i. e. *stantium*) abire atque *istantium* in *istam stantium* corrigi potuerit, S scriptura praeferenda est quae proximo *hanc* commendatur. — pag. 256,9 in uerborum positione *et qui alius et ipse maculatus*, quae Manutius transposuit ut edidi *et alius qui*, iam non offendo, cum simile praesto sit 284,11 *et qui seruus*. — pag. 263,17 me piget raram formam *scibis*, cuius testimonia nonnulla Roensch in libro *Itala und Vulgata* inscripto pag. 292 congessit, uulgatae *scies*

VIII

postposuisse, nec pag. 334,28 *plangebitis* repudiandum erat, quod ut ex proximo *plorabitis* enatum sit uereor; nam codex Sangallensis qui saepius cum Segueriano facit pag. 299,26 id confirmat. Cypriano ipsi formam *censeuimus* pag. 435,15 inculcare nolui, quae quomodo inreperit Laureshamensis liber edocet. — pag. 290,15 quod S exhibet *mereri deum* recepissem, nisi simile exemplum quod est pag. 376,23 me fugeret, quorum iam alterum altero defenditur. in reliquis codicibus exstat tritissimum illud Cypriani *promereri* (cf. 223,26; 227,2; 260,13; 271,22; 290,15; 294,1; 303,5; 382,10; 384,16; 385,15; 394,20; 410,18). — pag. 382,27 uidetur explicari posse quod in S exstat *ut nobis amicos de terrestribus lucris propria ratione faceremus*. uillicum enim in euangelio Luc. 16,1 sqq. respicit qui domini debitoribus debiti partem quo sibi amicos faceret remissam quasi in suam sibi transscripsit rationem.

F Codici Segueriano aetate fere par est fragmentum codicis 'membranaceum saec. VI. characteris italici nulla uerborum distinctione interposita', quod integrum *De opere et eleemosynis* libellum et epistulae 63 initium continet. discrepantes eius scripturas fragmentis codicis Bobiensis de quibus infra agam Peyron (*M. T. Ciceronis orationum fragmenta* 1824 p. 163) subiecit. quas reliquias cum codicis Bobiensis esse scriberem p. 372 et siglo F notarem, falsus eram et rectius altero siglo uti debebam. sexto iam p. Chr. n. saeculo summam illam Cyprianicorum codicum discrepantiam quam libri aetate inferiores ostendunt exstitisse hoc fragmento cum codice S comparato optime edocemur; nam diuersae prorsus recensionis testem esse et scripturae sacrae testimonia hic illic admodum discrepantia (cf. 379,6; 380,5; 381,7; 387,1; 388,13. 15; 389,1; 391,16 sq.; 392,9. 10 sq.) et lectiones nonnullae in eo solo exstantes (cf. 373,6; 377,15; 378,5. 12; 383,9; 384,19; 391,5) probant. uetustati non par est integritas; nam manifesta interpolationis uestigia eaque non pauca ut in his exiguis laciniis apparent (cf. 374,24; 378,17; 381,20; 382,8; 384,25; 386,17; 701,22. 23; 702,8. 13. 15. 20).

quibus rebus permotus pauca tantum eaque dubitanter inde recepi.

Huic Taurinensis bibliothecae fragmento adiungam duo quae uiri doctissimi Noltii liberalitati debeo: unum (O) quod in codice ^{Fragmentum Aurelianense} Aurelianensi 131 olim Floriacensi (cf. Haenel p. 273) qui saec. VII esse dicitur inuentum integrum *De mortalitate* libellum et partem epistolae 63 continet. in constituenda lectione nullius fere momenti erat magna nec laude nec uituperatione dignum. alterum quo pars libelli *Ad Donatum* seruatur ubi inuenerit Nolte nescio, sed litteris uncialibus exaratum esse affirmat. scripturas eius sero acceptas cum in adnotationem meam transcribere non possem, ne quid mea culpa esset omissum, hic subieci. incipit fragmentum a uerbis *ros in rebus* (= pag. 14,28)

sublimen pag. 15,1 *intra* ut edidi 8 *quod* om. spatio uacuo 5 litt. relicto 11 *ut* om. 14 *se incipi absc*||*se credi* 20 *nulla esse cum poterit cum semel* 21 *saturauit* 27 *aut* om. 28 *alterum sunt* om. (fort. recte)

p. 16,1 *iugi*||*uiuido* 4 *nam et facilem bon...*||*tatem* 5 *in dñ solid...*||*fidem tuam salu...*||*ris auditus oble*||. reliqua desunt.

Inter uetustissimos Cypriani codices exstabat olim Veronensis, quem postquam Latinius ad adornandam editionem Manutianam, quae Romae prodiit a. 1563 adhibuit, quantis laudibus cumulari coeptus sit dici nequit. de codice Latinius haec scripsit in epist. ad Andr. Masium II p. 101: *Antiquissimum codicem unum ex Veronensi bibliotheca aduectum litteris maiusculis ante annos mille, ut puto, scriptum diligenter cum Io. Baptista Singhicello percurri: ex eo id imprimis factum est lucri, ut multa quae Cypriano tribuuntur notha esse intelligeremus: nihil enim habet admixtum eorum, quae uiri docti ante nos falso Cypriano adscripta esse suspicati sunt uerius quam censuerunt. Ordo scriptorum paene idem in omnibus, unde non satis mirari possum, qua fronte totum inuerterit audacissimorum hominum uel imperitia uel leuitas. Nam, ut uides, in excusis omnia paene suo loco mota, omnia diuulsa, non tempora, non negotia, non per-*

sonae sedem suam agnoscere possunt. isdem fere uerbis Veronensis aetatem Latinius praedicat in Bibliotheca sacra uelut p. 176, 178: Veronensem ego non ante nongentos annos sed ante mille scriptum esse contenderim, item Latini biographus p. 3. hunc codicem a canonicis Veronensibus cardinali Carolo Boromaeo dono datum et in eius bibliotheca asseruatum fuisse testis est Manutius in Orthographia s. u. culcita. quae fata deinde habuerit, ubi perierit nescimus (cf. Maffei Opusc. eccles. 106, Mabillon Iter italicum (1687) p. 23, Blume Iter italicum I p. 556, 257, 149). sed permultae eius adferuntur scripturae, quibus undique conlatis plenissima de natura ac uirtute libri efficitur cognitio. qua in re cum Cypriani editores negligentius uersari uiderem, in fontes unde scripturae illae fluxerunt accuratius inquirendum decreui. atque longe maxima pars ex Latini scriniis ipsis deprompta est, ex quibus eius Observationes correctiones coniecturas in sacros et profanos scriptores in librum qui Romae prodit a. 1577 Bibliotheca sacra et profana inscriptum Dominicus Macrus congressit; sed tenuem in his libri Veronensis inuenies memoriam, quia non nisi quae Latinius secunda cura editioni Pamelianae (1568) notas adscripserat edendas ille curabat. autea uero cum iustam editionem adornaret, multos codices inter quos Veronensem Vaticanos Neapolitanum contulerat, quorum subsidio permultis locis scriptoris uerba castigabat, religiosius in eo negotio uersatus quam qui editionem in Manutii officina imprimendam curabant; de quorum libidine his uerbis queritur in epist. ad Masium II p. 109: De Cypriano puto te nescio quid praeclarum exspectare, sed frustra; laboratum est a me diligenter ac summa fide, multa restituta sunt, additus etiam paene iustus epistolarum liber. Verumtamen mihi fieri satis non potest, quando quorundam hominum libidine non sat scio, an prudentia commissum est, ut contra scriptorum codicum fidem nonnulla retenta sint, aliqua etiam addita, plurima uero (quod tamen ad scripturarum citata passim testimonia pertinet) immutata, ut quam fieri minime posset a uulgata sacrorum Bibliorum editione discreparent. Quae res fecit, ut ne nomen

Collatio La-
tini.

*quidem meum a Manutio paterer ullo modo adscribi: non enim, ut multi fortasse existimant, leue apud me crimen unquam putabitur, aut ueritatem celasse aut omnino litterulam immutasse. Collegeram multis uigiliis et laboribus quaedam etiam ad illustranda loca aliquot obscuriora, parabam etiam breues quasdam annotatiunculas, in quibus post uarias codicum lectiones indicatas, quid maxime essem secutus ostenderem. Sed ab eo labore supersedi etc. has ipsas puto breues quas dicit annotatiunculas uel Latinius ipse uel alius in exemplar editionis Manutianae transscripsit, unde in alia migrarunt eiusdem editionis exemplaria, quale asseruatur in bibliotheca Acad. Gottingensi, quod a. 1737 Jacobi Soranzi et deinde Josephi Smith consulis Britanni apud Venetos fuisse inscriptione discitur. ne uero me hoc mera coniectura statuere credas Latinius ipsius adnotationes criticas Gottingensi exemplari seruari, paucas quasdam adferam, poteram addere plura: ad uerba huius editionis p. 542,14 adscribitur in libro Gottingensi 'quam uis V, quam uix Latinius' (cf. p. 587,10), p. 351,14 ad uerba *et conuersi elidant uos* 'om. o [i. e. omnes] praeter V. 1. i [i. e. infra] ad Quirinum l. 3 c. 5 habent omnes codices La' ||. margine resecta reliquae litterae tinus perierunt. p. 213,4 quae de insigni illa interpolatione ad Petri primatum spectante adnotantur Latinius esse optime confirmant eiusdem uerba quae sunt in *Bibliotheca sacra* p. 179 nec codicem Veronensem habuisse illa additamenta nec septem Vaticanos praeterquam fragmentum quoddam operum Cypriani recentissime scriptum Bononiae, qui fuit Vianesii de Alberгатis libellus, forma parua, continens tractatus tantum paucos Cypriani. Vidi quoque alterum exemplar Bononiae integrum, unde id fragmentum descriptum erat recenti scriptura exaratum, in quo eadem insertio marginalium summularum erat.*)*

Edit. Manut.
Gottingense
exemplar La-
tinius colla-
tione in-
structum.

*) Antiquissimus codex qui eadem additamenta exhibet, scilicet p. 212,14 post caelis: *eadem post resurrectionem suam dicit 'pasce oues meas'*, post ecclesiam ibid.: *et illi pasce oues mandat*, p. 213,1 *unitatis ... disposuit] unam cathedram constituit et unitatis originem atque rationem sua auctoritate disposuit*, p. 213,4 *ut ecclesia ... p. 213,8 unitatem] et*

in hoc Latini apparatu praeter Veronensem laudantur cod. Vat. Neap. discrepantes scripturae, hic illic numeri 1. 2. 3. 4. adiciuntur, uelut 'Ver. Neap. 1.', 'Vat. 3. Ver.', 'Neapol. 4', 'Ver. 2.' 'Vat. 4' etc. quibus numeris quid significari uoluerit dubium esse non potest, scilicet ubi 'Vat. 3' uel 'Vat. 4' ponit, tres uel quattuor Vaticanos inter septem quos habebat hanc lectionem exhibere, ubi 'Ver. 2' uel 'Neap. 2' exstat, in duobus praeter Veronensem uel Neapolitanum sic legi, ubi 'Ver. o', et Veronensem et reliquos omnes testes adesse. inprimis igitur numeris illis Vaticanos designabat, non Veronensem et Neapolitanum, nominatim ubique eos adferens, quippe qui plurimum apud eum ualebant. similiter his numeris in altera illa adnotatione a Macro uulgata usus erat quod confirmat Macrus ipse *Bibl. sacra* p. 174: *ubi signum arithmeticum 1. inuenitur, indicat, quod ex tribus codicibus uetustis, quibus Marcellus Papa II. collationauerat, unus scilicet uariet: ubi uero signum 2. notatur, duorum codicum uariationem significat, quod Ego Carolus Macrus in prima Latini correctione in Bibliotheca Brancatia extante manu eiusdem Correctoris notatum legi.* quae cum non intellexeret Krabinger, in praef. XIV. (edit. a. 1853) mira de codicibus Veronensibus et Neapolitanis, qui quidem nulli exstiterunt, hariolatus est. unus enim est Veronensis ille uetustissimus nec ullius praeter illum mentionem facit Latinius uel alius quisquam. Neapolitanus uero qui in libro Gottingensi uocatur a Rigaltio et Oxoniensibus Beneuentanus audit, id quod Krabingerum scripturarum omnium quae Neapolitani et Beneuentani feruntur consensus edocere poterat. ipse initio, cum Krabingeri tantum notis ex libro Gottingensi descriptis, quas Halmii beneuolentiae acceptas refero, uti liceret, ea opinione falsus hic illic Veronensis scripturas consulto omisi, quia inter duos uel tres

primatus Petro datur ut una Christi ecclesia et cathedra una monstratur (sic). et pastores sunt omnes sed grex unus ostenditur qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc Petri unitatem, p. 213,9 post credit: qui cathedram Petri super quem fundata ecclesia est deserit in ecclesia se esse confidit, est Vossianus lat. 7 saec. x. (h), quode infra agetur.

Veronenses quos mihi Krabingero auctore finxeram num esset uetustissimus nesciebam; sed cum Gottingensem librum ab iis qui bibliothecae praesunt liberaliter Vindobonam transmissum inspicerem, continuo errorem intellexi. addidi infra scripturas quas omiseram omnes*). praeter Gottingense apographum alia editionis Manutianae exemplaria simili apparatu instructa exstiterunt. certe Baluzius tali libro usus est (cf. Baluzii notas ad ^{Baluzianum} epist. 6 c. 5, 10 c. 4, 22 c. 1, 28 c. 3, 30 c. 1, 40 c. 3. 5, 63 c. 1, 64 c. 2, 78 c. 2). qui utrum negligentius fuerit exaratus an minore diligentia a Baluzio excussus non decerno; nam quae non exstent in Gottingensi noua ab eo adferuntur nulla, permulta uero quae ibi inueni se non inuenisse diserte affirmat uel ex eius uerbis licet suspicari, uelut ad epist. 18 *extorrentes* ait *etiam habuisse Veronensem hinc colligo quod in uariis lectionibus ex codice illo descriptis in margine exemplaris mei editionis Manutianae nulla uaria lectio apposita est ad hanc epistolam.* sed exstat in Gottingensi. uel in epist. 27 c. 1 (= p. 566,17) Rigaltium ex Veronensi libro *inuidiam* recepisse et in epist. 62 c. 2 (= p. 474,9. 11) eiusdem auctoritate quaedam sustulisse nescit. sed edocet Gottingensis. longum est adferre plura. quae cum ita sint atque Baluzius ad libellum III *Ad Quirinum*, in quo desinit adnotatio Gottingensis, nullas Veronensis scripturas adferat, Latini apparatum cuius locupletio memorem Gottingense asseruat exemplar decurtatum exstitisse in Baluziano crediderim. Baluzii igitur adnotationes ad restituendam libri deperditi memoriam nullius sunt momenti. sed idem apparatus multo integrior Rigaltio praesto fuisse censendus est; de quo in *Observationum* ^{Rigaltianum} praefatione haec scribit: *Ad Epistolas et Tractatus ostendi* ^{exemplar.}

*) p. 190,6 *nati sunt sic* Ver. 1 (ut edidi) 191,12 *integrae et pudicae*
 Ver. 1 193,6 *sunt om.* Ver. 2 195,22 *atqui* Ver. 1 201,3 *uiderint*
 Ver. 1 217,11 *edetur* Ver. 1 222,15 *nec om. etiam* Ver. 3
 224,20 *in dicto audientes* Ver. 3 228,15 *iam om.* Ver. 3 249,26 *de]*
 a Ver. 1 261,16 *placuerunt* Ver. 3 262,25 *et in cilicio* Ver. 1
 271,1 *dimittimus* Ver. 1 272,3 *prius et om.* Ver. 1 274,6 *ut*
 Ver. 4 (ut edidi) 274,20 *pretio om.* Ver. 2 278,7 *est et implere*
 om. Ver. 1.

praecipua ueteris scripturae liniamenta, ab ipsius Auctoris stilo seruata fideliter in optimis exemplaribus, Veronensi et Beneuentano, collatis olim a Marcello PP. et Antonio Augustino Episcopo tunc Allifano: quae in Cypriani uolumine, manu illustrissimi et reuerendissimi Tolosatium Archiepiscopi Caroli Monchalli . . . summa diligentia, summa fide descripta, perpetuo nobis usui fuere (cf. *Obs.* p. 144). his uerbis cauendum est ne conicias alteram Veronensis libri et Beneuentani collationem fuisse qua Rigaltius utebatur. ipse enim in *Addendis* p. 234 retractat quae in *Observationibus* docuerat: *Paulo post mandata typis Observationem, dum scidia mea forte excuterem curiosius, deprehendi factam a Marcello Papa trium codicum Vaticanorum collationem, cum adhuc esset ac diceretur Marcellus Ceruinus Cardinalis: collationem uero exemplaris Veronensis a Latino Latinio: Beneuentani ab Ant. Augustino, tunc episcopo Allifano.* fallitur de hac Rigaltii supellectile critica Baluzius, cum eandem fere atque ipse habebat illum habuisse dicat (ad epist. 10, c. 4). nam Vaticanorum nulla est apud Rigaltium mentio. magis etiam fallitur, cum ad epist. 16 Rigaltium quandoque librum Veronensem pro editione Manutiana laudare opinetur; nam ex conlatione sibi de scripturis eius cum Manutiana consentientibus constare ipse saepius asseuerat uelut in *obseru.* ad epist. 52. inde iam apparebit ad libri deperditi scripturas colligendas praeter Gottingense exemplar Rigaltii notas maximi esse momenti, praesertim cum in proferendis testimoniis summa fide uersatus quae minus certe sibi uiderentur accurate significauerit. ad hos fontes accedit editio Oxoniensis. episcopo enim Oxoniensi *collationes aliquot codicum Vaticanorum, Veronensis itidem atque Beneuentani nec non Regis Galliae, studio amicissimi uiri domini Roberti Rigby* perlatae praesto fuerunt. Veronensis scripturas quae in hoc apparatu occurrunt summa cautione adhibui, nonnullas ubi error erat manifestus reieci, conplures ut suspiciosas addito *test. Oxon.* citaui.

Ex his igitur fontibus quos descripsi diligenter excussis tot potui codicis testimonia proponere ut deperditus paene repertus

uideatur atque de auctoritate eius et uirtute accuratius quam antea possit iudicari. qua de re paullo prolixius iam agendum est, quia permultae codicis Veronensis scripturae speciosiores quam ueriores quae in textu retinerentur non uidebantur indignae; redundabit etiam non nihil ad codices duos perantiquos C et R recte aestimandos, de quibus in altera quaestione disputabitur. atque ut quid mihi uideatur ingenue fatear, Veronensis liber correctoris manum non indocti eiusque audacissimi expertus est: quaecumque inelegantius dicta uel obscurius prolata ipsi uidebantur, explicauit deleuit correxit, singulares formulas ad analogiae regulam reuocauit, uitiose descripta quae inueniebat traditae scripturae uestigiis non anxie pressis emendauit. exempla haec subieci.

Veronensis
auctoritas.

lectio uera rell. codd.	coniecturae Veronensis.
p. 25,5 <i>nostra uoce et oratione</i>	<i>non nostra uoce sed operatione</i>
p. 31,6 <i>magistro et deo</i>	<i>non magistro sed deo</i>
p. 230,8 <i>adque hoc ipso ampliorem consecuntur fidei suae laudem quod ab eorum perfidia segregati qui iuncti confessionis consortio fuerunt a contagio criminis recesserunt</i>	<i>atque hoc ipso maiorem consequuntur fidei suae laudem immo ampliorem q. a. e. p. segregati quibus iuncti etc.</i>
p. 231,8 <i>plebs una in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata</i>	<i>plebs una in solidam corporis firmitatem c. g. c.</i>
p. 653,5 <i>de his iudicat occultorum scrutator et cognitor cito uenturus et de arcanis cordis adque abditis iudicaturus</i>	<i>dominus autem occultorum scrutator et cognitor est cito uenturus et de arcanis etc.</i>
p. 660,4 <i>sufficit ad testimonium martyri sui testis ille</i>	<i>sufficit ad testimonium martyri sui ille</i>
p. 665,22 <i>dei desertores aut contra deum rebelles. cf. 754,1</i>	<i>dei desertores aut contra Christum rebelles. cf. 658,27</i>

- lectio uera rell. cod.
- p. 303,5 *sed magis deum patientia maiore promeruit. cf. de magis = potius indicem*
- p. 357,25 *quasi magis per ipsa peccata placeatur*
- p. 398,13 *(philosophos) sibi multum placentes et hoc ipso quod sibi placeant deo displicentes*
- p. 249,23 *et hoc accedat ad crimen*
- p. 254,5 *putas .. dominum posse placari*
- p. 283,2 *Danieli... prandium diuinitus procuratur*
- p. 227,24 *quosdam ad ista procedere*
- p. 477,2 *esse ad fideles seruos dei coepit*
- p. 252,13 *si negantes ... non erunt, nec confitentes ... accipiunt*
- p. 515,4 *tunc ... tractetur*
- p. 523,19 *quod tempus infirmitatibus adsiduis et grauibus infestat*
- p. 248,11 *quaecumque manducauerit ex carne. cf. Leu. 7,20 ἀπό τῶν κρεῶν*
- p. 249,26 *qui spem habet in hominem. cf. Hier. 17,5 τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον*
- p. 270,12 *decimas do omnium*
- p. 612,15 *praeuaricationem de die euacuari. cf. de de die = in dies indicem*
- coniecturae Veronensis.
- sed magis dominum patientia promeruit*
- quasi per ipsa peccata placeatur*
- ... sibi tantum placentes etc.*
- et hoc accedat ad criminis cumulum. cf. p. 243,9 ne quid deesset ad criminis cumulum*
- putas .. dominum cito posse placari. cf. p. 262,20 deum cito posse placari*
- D. ... p. d. apparatus. cf. p. 382,9 p. d. apparatus*
- q. a. i. prosilire. cf. p. 411,11; 423,11; 573,3; 621,13; 633,5; 627,22*
- esse apud fideles seruos dei coepit*
- si negantes ... non sunt, nec confitentes ... accipiunt*
- tunc... tractabitur*
- q. t. i. a. e. g. infestatur*
- quaecumque manducauerit carnem*
- qui spem suam ponit in hominem*
- decimas do de omnibus praeuaricationem frequenter per dies euacuari*

lectio uera rell. codd.	coniecturae Veronensis.
p. 473,1 <i>quae cum semel statum suum continenter et firmiter tenere decreuerint</i>	<i>quae cum in statu suo esse et continentiam firmiter t. d. cf. 622,9</i>
p. 648,14 <i>a gradu gloriae ad quam plena fidei uirtute tendebant</i>	<i>a gradu gloriae ad quem plena fidei uirtute peruenierant</i>
p. 477,15 <i>nec sacerdotes dei ** aut per ecclesiam scandalo se et fratribus offerant</i>	<i>nec sacerdotes dei scandalo suae prauitatis offendant*).</i>

pro uerbis simplicibus qualia amat Cyprianus composita substituit corrector, uelut p. 489,8 *consequentium* pro *sequentium*, 492,7 *accipere* pro *capere*, 494,6 *prouocauerit* pro *uocauerit*, 498,11 *sustinens* pro *tenens*, 664,26 *reseruetur* pro *seruetur*, 674,11 *dereliquerint* pro *reliquerint* etc. iam uero mirus homo sic coniecturis indulsit, ut grammaticum deprehendisse tibi uidearis uariandi artificia pueros docentem; nam nulla excogitari potest causa probabilis, cur p. 221,5 *pacificis* maluerit quam *pacatis*, 228,1 *nefaria* quam *nefanda*, 252,25 *non factum* quam *infectum*, 256,7 *inquinatis* quam *inmundis*, 218,14 *misissem* quam *darem*, 545,20 *fecistis* quam *misistis*, 219,4 *instruentes* quam *insinuantes*, 369,20 *tempus est* quam *licet*, 475,3 *uiolari* quam *corrumpi*, 616,10 *expugnandum* quam *inpugnandum*, 616,17 *exerrare* quam *oberrare*, 652,25 *repellat* quam *auertat* et *obrepserit* quam *fefellerit*, 666,18 *prohibitum* quam *pulsum*, 671,4 *ostende* quam *demonstra*, 684,2 *inuolutam* quam *uinctam* et similia sexcenta. magis quid additamentis passim aspersis

*) Correctionis uestigia manifestiora etiam in his conspiciuntur: 203,23; 211,1; 221,18 cf. 649,23; 225,8; 232,24; 270,8; 294,12; 308,4; 339,23; 373,6; 377,13; 378,8; 383,20; 387,15; 400,4; 414,12; 415,13; 422,24; 437,21; 465,9; 469,11; 474,16; 477,13; 483,2; 485,2; 494,19; 500,5; 503,17; 508,2; 513,10. 17; 515,2; 518,18; 523,14; 528,3. 11; 538,10; 539,5; 540,10; 542,3; 548,5. 7; 549,8; 560,22; 561,20; 563,8; 566,16; 577,1. 19; 581,8; 586,4; 592,12; 599,5; 600,10. 17; 607,15; 609,7. 8; 614,8; 622,9; 633,16; 655,14; 661,1. 25; 662,24; 664,11; 665,22. 25; 668,9; 674,7; 676,17; 677,20; 681,5 etc.

XVIII

assequi uoluerit perspicitur, nempe asyndete posita artius erat coniuncturus enuntiatorumque nexum explicaturus; hac de causa addit *et* p. 200,14; 203,24; 218,10; 271,24; 283,3; 501,1; 665,11, *que* 228,1; 610,12; 680,16, *at* 203,24, *scilicet* 227,1, *enim* 290,21; 369,16; 622,10, *iam* 583,12, *tunc* 214,24; 519,9, *postmodum* 364,18, *ita* 222,17; 225,5, 363,1, *ut* 522,22, *inquit* 197,5. explicationi inseruiunt praepositiones adiectae uelut 225,18; 287,4; 341,15; 508,8; 518,8; 546,1; 562,18, 643,23; 675,13, uel pronomina inserta 224,1; 243,14; 414,5; 511,21, uel alia artificia 585,16; 586,3. 4. 5, ubi uocibus *paene propemodum uix* additis narrationem probabiliorem reddere conatus est. haec omnia quae notauit et quibus grauiora nonnulla infra adieci*) ita sunt comparata, ut grammaticum tibi fingas necesse sit commentariolis supra lineas adpictis scriptoris uerba explanantem. nec tamen in his additamentis ita pusillis substitit correctoris audacia. non dico scripturae sacrae loca auctius prolata uelut p. 222,21; 228,11; 330,23 (89,16); panni undique collati assuuntur Cypriano: p. 22,5 ex Minucii uerbis nonnulla deprompsit, p. 21,11 Romanorum deorum catalogum ex Tert. *ad Nat.* II 15 auctiorem reddidit, p. 414,28 sat magnum locum interpolauit. codex igitur Veronensis, quem ceteri editores tantis laudibus extulerunt, ad historiam textus accuratius cognoscendam maximi est momenti, in crisi nihil ualet, nisi in eo utilitatem quandam eius constare concedas, quod 230 fere locis quos priore uolumine numeravi cum optimis codicibus omnibus pluribusue faciens scripturas quas recepi confirmat. ubi uero eum solum secutus sum, quod perraro factum est, me meras coniecturas recepisse non nescio, sed recepi, quia meliora quae substituerem non habebam.

*) p. 25,14; 218,20; 223,15. 25; 225,22; 226,16; 229,15. 18; 230,1 (409,5); 232,5 (623,18); 233,8; 251,12. 16; 252,1 (325,3); 260,19; 262,7; 271,10; 280,12; 285,18; 294,12; 330,11; 333,4. 22; 336,24; 345,19. 22; 364,18; 381,19; 382,7; 386,9; 392,2; 397,17 (398,10); 414,19; 444,4; 446,19; 448,3; 489,20; 500,23; 518,18; 542,14; 599,5; 600,10; 610,5; 611,14. 16; 612,13; 622,18; 623,8. 9. 15; 640,5; 659,10; 675,17; 687,19 etc.

Codices quos praeter descriptos uestustate insignes contuli et in auxilium uocaui ita sunt comparati, ut quamuis uirtute et pretio sint dissimiles nullus tamen adeo prae ceteris integritate excellat quem his neglectis unum securus in locis dubiis sequaris. nam ea est inter hos saec. IX—XI libros discrepantia, ut ante saeculum nonum insignem mutationem non ex librariorum incuria repetendam sed ex grammaticorum emendatione profectam, cuius testem Veronensemprehendimus, in Cypriani exemplaria passim inrepsisse statuendum sit. de his rebus accuratius poterit tunc demum iudicari, cum Hieronymi et Augustini opera iusta annotatione critica instructa prodierint. id certo constat et ipsos diuersae recensiois exemplaria Cypriani eaque interpolata usurpasse. sed cum secundarii codices non ex illo quo S sed ex diuersae prorsus recensiois archetypo nec eodem quidem omnes propagati sint, ad Segueriani libri uel menda tollenda uel insolentiores scripturas magis confirmandas non nihil ualent; ubi uero S codicis foliis deperditis his iam solis uerba emendanda erant, non tam eorum diuersa dignitas et auctoritas, quam aliae rationes diligenter circumspectae et ponderatae iudicium meum regebant. nolui igitur pluribus codicibus exscriptis adnotationem criticam nimis augere, sed paucis eis que ut in hac mediocritate melioribus contentus fui. inter quos principem locum obtinet Wirceburgensis theol. 145 (W) omnium Cypriani codicum, qui in Germania bibliothecis asseruantur, uetustissimus saec. VIII—IX caractere longobardico exaratus diuersis manibus. initio eius truncato incipit fol. 1^a: *etur et in nouum* (= p. 49,18), f. 7^a l. 2 ab extr.: *de deo est. qui medio uestrum stat* (omittit qui autem p. 73,16 — *in aqua* p. 87,4), f. 38^b *AD QVIRINVM LIBER III EXPLICIT INCIPIT AD FELICEM VERSVS DE RESVRRECTIONE MORTVORVM Qui mihi ruricolos obtauit etc.*, f. 43^a *EXPLICIT DE RESVRRECTIONE MORTVORVM CECILI CYPRIANI AD FELICEM.* ab alio deinde librario descripti sequuntur libelli *Ad Donatum* f. 48^b—55^b, *De lapsis* f. 55^b—67^a, *De catholice aeclesiae unitatae* f. 67—76^a, *De dominica oratione* f. 76^b—87^a, *De mortalitate* f. 87^b—

Codices
recentiores.

W

93^b, *De opere et elemosinis* f. 93^b—102^b, *Ad Demetrianum* f. 102^b—112^a, *De patia* f. 112^a—121^a, *De zelo et liuore* f. 121^a—126^b, *Ad Fortunatum* f. 126^b—136^b. in calce addita est breuis ex martyrio Cypriani notitia*). hunc codicem quem uir doctissimus Ant. Ruland eximia liberalitate Vindobonam transmisit post Krabingerum iterum diligentissime contuli, ut quotienscumque alia atque Krabinger testatus sum, mei erroris quaeuis suspicio sit procul habenda, quod etiam de B et M libris dictum

Codicis W uolo. ex Wirceburgensi codice, priusquam correctoris manum (W² apographa. uel W m. 2) expertus est, saec. IX undecim descripti sunt libelli, I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. X. XII. XIII. IX., asseruati hodie in codice Monacensi lat. 4597 fol. 65—164, quod Krabingerum quomodo fugere potuerit non intellego; ex Monacensi 4597 idem eodem ordine in alium Monacensem quondam Tegernseensem 174 fol. 215 sq. migrarunt (cf. Krabinger *Cypr. auserlesene Schriften aus dem Lat. übersetzt*, Aug. Vind. 1848 p. XII). equidem Monacensem 4597 ad correctorum manus in W certius

Eius auctoritas. dinoscendas non sine magno commodo adhibui. Wirceburgensem Krabinger cum inter omnes quos habebat ex Germaniae bibliothecis congestos optimum iure haberet, melioribus inuentis hanc auctoritatem is iam deposuit. sane in eo uerba singula plurae rarius quam in S omittuntur, non ita saepe uulgaris sermonis pronuntiatione uel librarii negligentia deprauantur; sed plurima insunt uel fallaci interpolatione correctata**) uel explicandi causa addita***). uerum haec uitia secundi ordinis codices habent plus

*) *Aput cartaginē die XVIII. kl. octobris inducto Cypriano eadem inter cetera Galerius ūc. procons. affricae ei dixit: tu es Tascius Cyprianus. respondit. ego. Maximus ūc. dixit. tu te papatem sacrilega mente hominibus exhibuisti. Cyprianus respondit. ego. tunc proconsul elocutus cum consilio sententiam uix et aegre uerbis huiusmodi dixit: diu sacrilega mente uixisti et plurimos tibi nefariae conspirationis homines congregasti et inimicum te constituisti diis Romanis et religionibus sacris.*

*) Cf.: p. 189,5; 190,10; 191,1. 17; 192,17; 195,22; 196,16; 197,28; 204,19; 257,23; 277,25; 287,22.

***) Cf.: p. 195,6; 198,20; 223,1; 238,13; 239,17; 243,10. 21; 251,11; 253,14; 254,14; 257,10; 270,1. 24; 275,7; 286,20; 307,24; 312,18; 422,12. 15.

minus communia, inter eos W singulari integritate non raro excellit; quare optimum eum in hoc numero praedicare non dubito. *)

*) Langen cum huius editionis nuper censuram ageret (cf. *Theologisches Literaturblatt* 1870 p. 258 sq.), de locis nonnullis optime disputans, paucos quos ad Wirceburgensis auctoritatem exegeram attentare conatus est. sic p. 3, 10 (*ac ne loqui nostrum arbiter profanus impediatur aut clamor intemperans familiae strepentis obtundatur, petamus hanc sedem*) ubi ex codicibus W V *loqui* recepi pro interpolata reliquorum scriptura *eloquium* uel *colloquium*, hanc dicendi rationem* exemplis destitutam esse arbitratus *loqui nos interdum arbiter* legendum proposuit. id propter *interdum* ferri nequit; sed in illo *loqui nostrum* non est quod offendas. liberioris infinitiui cum praepositionibus coniuncti exempla uel apud optimos scriptores non desunt (Cic. *de fin.* II 13 5, uid. Madvig p. 217; Senec. *de benef.* V 10 2; Hor. *Sat.* II 5 69). infinitiuo tamquam substantiuo *ipsum* additur a Cicerone (*ad fam.* XV 5 *ut ipsum uinci contemnerent*) et aliis (uid. Haasii adnotationes ad Reisig. p. 783). poetae eiusmodi adminicula non curant uelut Luc. IV 280 *perdant uelle mori*. audentior uero quam Cypriani qui in hac scriptiuncula poetae similior apparet est Valerii Maximi oratio VII 3 7: *Fabius Maximus cuius non dimicare uincere fuit*. — p. 6,2 (*desperatione meliorum malis meis uelut iam propriis et uernaculis et fauebam*) et *fauebam* quod solus W habet genuinum corruptela reliquorum *effauebam* confirmari putabam; nam quod in P legitur *fauebam* manifesta emendatio est, nec ea praua. deprauatio autem est quae apud Augustinum occurrit *affauebam* a Langeno probata. nam affaueudi uerbum non rarum est, sed nullum. praeterea illud et Cypriano est familiarissimum; cf. p. 9,9. 12. 13; 10,23. 28; 193,16; 194,6; 203,21; 214,24. — contra p. 233,12 auctoritas codicis Wirceburgensis mihi non tanta uidebatur, ut superfluum illud et inde reciperem (recipiendum esse putat Langen), cuius origo geminatae proximi *euigilet* syllabae finali debetur. — simili de causa p. 213,5 *etiam* quod post *ecclesiam* Seguerianus omittit (quo mendorum genere nihil in eo frequentius, cf. p. VI) retinui et contra Langeni sententiam etiam nunc retinendum esse censeo. — idem p. 211,26 (*uelut ministros iustitiae adserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei*) *adserentes* in *adferentes* mutauit. uereor ne eandem medelliam omnibus locis adhibere addubitet. *adserere* enim pro *affirmare* uel *defendere* apud Cyprianum saepissime occurrit p. 337,5; 597,16; 605,1; 661,11; 671,8; 682,7; 758,23 etc. (uid. indicem) — p. 225,8 (*adimplentur quaecumque praedicta sunt et adpropinquante iam saeculi fine hominum pariter ac temporum probatione uenerunt*) lenissima Langeni coniectura est in quam ipse incideram *euenerunt* pro *uenerunt* scribentis, sed inutilis. sic enim loquitur Cyprianus: p. 253,2 *nisi si haec deo ignorante gesta sunt aut non permittente ipso omnia ista uenerunt*, 364,20 *quicquid . . . uenerit pari sorte perpetiamur*.

- G Codex Sangallensis G saec. IX continet libellos *De dominica oratione, De patientia, De opere et elemosinis, De XII abusiuis saeculi, De mortalitate, de ecclesiae unitate* (cf. Halm *Verzeichniss der ältesten Handschriften lat. Kirchenväter in den Bibliotheken der Schweiz*, p. 29). hic codex cum unus inter reliquos cum uetustissimis illis testibus S*) F**) V***) saepius faciat, speciosiores formas nulla corruptione oblitteratas hic illic exhibeat, non nullius est pretii atque in lectionibus aestimandis eo maioris momenti, quia propter continuam cum W discrepantiam ex diuerso fonte fluxisse censendus est. cum uero subtilioris interpolationis uestigia non desint****), diligenti cautione opus est; sed tamen nonnulla in eo emendatius lecta inuenisse mihi uideor uelut p. 267,5; 300,5; 310,1; 375,2; 382,8, quae utrum coniecturae debeantur an ex integriori archetypo seruata sint, non definitio: nam uel in deterrimos interdum codices, qualis non est Sangallensis, casu quodam optimas scripturas irrepsisse quis nesciat? sed licet sint coniecturae, omnes ueritatis numeros in se habere non est diffitendum.
- D D codex Parisiensis 13047 (olim Sangermanensis 841) ex diuersis non eiusdem aetatis quaternionibus conflatus Cypriani libellos *De mortalitate* fol. 125^a, *De zelo et libore* f. 135^b, *De aleatoribus* f. 144^a, *De habitu uirginum* f. 149^b continet, et hi quidem ex alterius familiae archetypo, ex quo M Q T aliosque deriuatos esse infra docebo, deprompti saeculo nono exarati uidentur; carmen uero *Ad Fortunatum de resurrectione mortuorum* f. 109^a—112^b, quod operum index codici praemissus Cypriano ascribit, litteris uncialibus scriptum saeculo VII uidetur assignandum (cf. L. Delisle *Inventaire de manuscrits de Saint-Germain-des-Près*. Paris 1868 p. 86). quem librum

*) Cf.: p. 298,10. 13; 304,7; 313,16 sq.; 375,1 (377,19); 380,4; 381,7; 384,14; 385,7. 20; 404,10; 409,7; 411,10.

**) Cf.: 374,7. 24; 378,1; 380,5.

***) Cf.: 229,17; 272,3 (cf. 276,14; 278,17; 279,8); 273,2; 274,14; 283,16.

****) Cf.: 269,22; 273,23; 275,1; 276,20; 281,14; 283,16; 284,25; 285,11; 287,9; 289,16; 290,23; 292,13; 293,17; 308,10; 313,7; 373,20; 387,1. 18 etc.

cum reliquis alterius familiae testibus integriorem et permultis locis contra W facere uiderem, ad emendandos libelles IV et XIII adhibui, quo magis accedente alterius codicis diuersae stirpis auctoritate receptae lectiones confirmarentur.

Reliquos codices quorum uariantem lectionem degustau, dico Bambergensem (B) theol. 476 saec. XI, Parisiensem (C) 12126 saec. IX, Vindobonensem (L) 962 saec. IX, Monacensem (M) 208 saec. IX, Parisiensem (P) 1647 A saec. IX, Reginensem (R) 116 saec. IX, Reginensem (T) 118 saec. X, altero huius disputationis capite in tres diuersae auctoritatis familias diuidi accurate demonstrabo. in libellorum emendatione iuxta Seguerianum secundarias partes et ipsi agunt. quibus cum solis libellus II *Quod idola dii non sint* inscriptus exhibeatur, eius emendatio eadem atque epistularum lege continetur.

BC
LM
PR
T

Peculiaris est condicio libelli III *AD QVIRINVM*, qui uber- Libri tres Ad Quirinum. rimis sacrorum librorum fragmentis consistit. cuius uetustioribus codicibus cum locupletissimam memoriam interpretationis Italiae quam dicunt ueteris seruari uiderem, genuinam eius interpretationis formam, quem primarium sermonis uulgaris fontem esse inter uiros doctos constat, accuratius quam adhuc factum est enucleare diuersarumque recensionum testes integriores excutere studui. sed diorthosis multis difficultatibus erat implicata, ut quae uellem perficere non possem. nam pluresne fuerint ante Hieronymum sacrorum librorum ueteres latinae interpretationes an una posteriorum cura pluribus recensionibus emendata, ubi ea eiusue recensiones factae sint, quae a quibus scriptoribus usurpatae, adhuc ignoratur, quamuis post Sabaterii amplissimum opus, qui primus uersionis antiquae reliquias tum cognitae omnes collegit (*Bibliorum sacrorum Latinae uersiones antiquae seu uetus Italica* Remis 1742), in lucem prolatis sanctorum librorum codicibus qui diu neglecti iacebant noua materia hodie accreuerit*), qua quaestiones illae certius et rectius quam a Sabaterio

*) Cf. Blanchini *Euangelium quadruplex Latinae uersionis antiquae seu ueteris Italiae* Romae 1749, Blanchini *Vindiciae canonicarum scripturarum Vulgatae Latinae editionis* Romae 1740 — Griesbachii *Symbolae criti-*

factum est possint pertractari. deinde codices qui uulgati sunt quorum in libris ueteris testamenti summa conspicitur penuria comparare immensi laboris est. nam qui has reliquias ediderunt plerique splendidissima uolumina inhumano pretio exposita denegari magis quam communicari doctis hominibus uoluisse uidentur. quare dolendum est Sabaterium, cuius collectio uel hodie maximo usui est, cum patrum ecclesiasticorum testimonia congereret rarius quam debebat adnotationes criticas excussisse; in castigandis enim scripturae sacrae testimoniis editores plerumque interpolatiores codices quam qui horridioris sermonis rubiginem fidelius seruarunt uetustiores sequi maluerunt. accedit ad has difficultates Cyprianicorum codicum condicio, in quibus eadem lectionumprehenditur diuersitas, quae singulorum locorum uel a scriptoribus citatorum uel codicibus exhibitorum apud Sabaterium occurrit, quique adeo non concordant, ut idem in isdem uerbis pluries adhibitae scripturas ostendant contrarias. quae cum ita sint, frustra meam operam fore intellexi, si lectio-

cae p. I. Hal. 1785 — Kipling *Cod. Euangeliorum et Actorum Cantabrig.* 1793 — Rettig *Cod. Euangeliorum Sangall.* Tur. 1836 — C. Tischendorf *Euang. Palatinum ineditum siue reliquiae textus euang. latini ante Hieronymum uersi ex cod. Palatino purpureo quarti uel quinti p. Chr. saeculi* Lips. 1847 — F. Haase *Euangel. quattuor uetus lat. interpret. ex cod. Rehdigerano* (ind. lect. uniu. Vratisl. a. 1865 et 1866). — Th. Hearnius *Acta apost. graeco-latina . . . e cod. Laudiano characteribus uncialibus exarato* Oxonii 1715 — C. Tischendorf *Cod. Claromontanus siue epistolae Pauli gr. et lat. ex cod. Parisiensi celeberrimo . . . sexti ut uidetur p. Chr. saeculi* Lips. 1852 — Fr. Münter *Fragm. Prophet. Jerem. Ezech. . . e cod. Wirceburgensi* Hafniae 1819 — Volkmar *Esdra prophet. ex duob. mss. Italiae* Tubing. 1863 — O. F. Fritzsche *Fragm. libri Iud.* Turic. 1867, *Specimen edit. crit. interpret. uet. lat. N. T.* Turic. 1867 — Jos. Cozza *Sacrorum biblicorum uetustissima fragmenta Graeca et Latina e palimpsestis codicibus bibliothecae Cryptoferratensis* Romae 1867 — *Librorum Leuitici et Numerorum uersio antiqua Itala e codice perantiquo in bibliotheca Ashburnhamiense conseruato nunc primum typis edita* 1868. (cf. Reusch *theolog. Quartalschrift* 1870 p. 32 et *Revue critique* 1870 p. 341 sq.) — Ern. Ranke *Fragmenta uersionis sacrarum scripturarum latinae antehieronymianae* Vindobonae 1868. uir doctissimus de his rebus non uno nomine optime meritus quid singuli in restituenda illa uersione praestiterint accuratius p. 5 sq. enarrat.

nes modo ex hoc modo ex illo uetustiore libro depromptas in textum reciperem nouam effingens recensionem quae nusquam exstitit, uel inter codices et aetate et auctoritate pares unum prae ceteris sequi uellem quasi uersionem a Cypriano usurpatam repraesentaret. permultos igitur huius libelli codices inspexi, ut unum inuenirem qui testimoniorum textum ad certam quandam ueteris interpretationis recensionem castigatum exhiberi firmis iudiciis sponderet. est uero ita comparatus codex bibliothecae Sessorianae LVIII, saec. VIII—IX (cf. Reifferscheid *Bibliotheca patr. lat. ital.* p. 129), qui Augustini quod fertur *Speculum* ab Angelo Maio in *Patr. nou. bibl.* I 2 ex eo descriptum et Cypriani tres libros *Ad Quirinum* qui *de sacramentis Christi* inscribuntur continet. nam ex constanti utriusque libri in grauioribus rebus consensu quin textus ad certam quandam ueteris interpretationis recensionem castigatus sit dubitari nequit. quem codicem cum primarium ducem eligerem, eius auxilio interpretationis Cypriani exemplar genuinum restitui posse non putauit, sed ut id facilius fieri aliquando posset, si quis uir strenuus et acutus quaestiones illas quas indicaui Sabaterii exemplo susceptas pertractauerit, lectiones codicum B L M W quos diuersarum recensionum testes esse ex grauissimis multorum locorum discrepantiis apparet, in adnotationem criticam recepi. in constituenda uero ueteris interpretis oratione legentium commoditati nonnihil condonandum esse ratus non totam prouincialis latinitatis deformitatem admisi: neque enim hac in re explorata sunt omnia. multum scire intersit num uetus illa interpretatio Africana latinitate conscripta fuerit, et si eius rei certe insunt indicia, quaenam sint quibusque notis Afrorum Hispanorum Gallorum propria distinguantur. Wisemanus (*Two letters on some parts of the controversy concerning 1. Joh. 5, 7 etc.* in *Catholic Magazine* a. 1832. 1833) in ea Afrorum sermonem deprehendisse sibi uisus est, contra argumenta a Wisemano prolata nihil ualere Gams (*Die Kirchengeschichte von Spanien* 1862 I p. 86 sq.) demonstrare studuit. de prouincialis latinitatis generibus nullus quaestionem instituit. nam qui nuper de uulgari sermone scripserunt locupletissimam rerum

grammaticarum materiam proponentes Schuchardt (*Der Vokalismus des Vulgärlateins* Lips. 1867. 1868) et Rönisch (*Itala und Vulgata* Marburgi 1869), hanc quaestionem non attigerunt. quare in recipiendis scripturis incertiora quaedam cautius in medio relinquenda quam audentius corruptissima quaeque et insolentissima maxime genuina habenda esse putavi.

Caput alterum.

Epistularum
codices.

Libri manuscripti qua ratione ad epistulas castigandas sint adhibendi, non potest una lege quae in omnes cadat constitui, nam quod de toto Cypriani corpore dixi propter amplitudinem particulatim esse descriptum, id de hac parte quam maxime ualet. omnium uero epistularum quas Cyprianus partim scripsit partim accepit uel quas aliorum suis litteris subiecit, nullam umquam exstitisse integram collectionem cum ex librorum conditione quotquot hodie in bibliothecis asseruantur, quorum nullus omnes, pauci easdem immutato ordine, hic ille singulas epistulas bis contineant, tum inde quod Augustinum (*De baptismo contra Donatistas* VI, 16, 25) in sua sylloge epistolam 72, quae quidem in re ab illo tractata non nullius est momenti, non inuenisse ex silentio eius constat, sat certo colligitur. fortuito epistolae prout artiore uel personarum uel rerum uel temporum uinculo erant conexae in singula congerebantur corpora, quae deinde sensim in ampliores collectiones abierunt. cum uero eorum qui eas instituebant iudicium rerum singulis epistulis tractatarum uel cohaerentia uel grauitate potissimum regeretur, inde iam factum est, ut multae leuioris argumenti neglectae in paucis tantum codicibus nec aetate nec integritate insignibus, quibus inuestigandis multum laboris et temporis consumpsi, latitarent, itaque paullatim alio codice post alium reperto uniuersus epistularum numerus editionibus publicaretur. quae cum ita sint, rei criticae factitandae ratio est maxime inpedita nec una disputatio sed tot quot discerni possunt epistularum partes ex

diuersis fontibus uarie petitaе quaestiones instituantur necesse est, nisi quod maiorem epistularum numerum trium familiarum codicibus contineri apparet.

Quae priusquam describantur, honoris causa de eo codice F
dicturus sum qui inter epistularum codices et integritate et uetustate primum locum obtinet. est uero Bobiensis (F) Seguieriano aetate fere par et exteriori forma ita similis, ut iure gemelli dicantur, cuius disiecta membra partim Peyron (*M. T. Ciceronis orationum fragmenta 1824*) in bibliotheca Taurinensi inuenit, partim Reifferscheid ex codice Ambrosiano D 519 nuper de prompta beneuole mecum communicauit. fragmenta Taurinensia teste Peyronio p. 156 sq. saec. VI exarata sunt 'characteris italicis, nulla uerborum interposita distinctione foliorum 24 folio paruo'. continent haec: fol. 1^a *OBTEMPERANTES IVDICII* = epist. 4 p. 476,19; f. 2^a *AD STEPHANVM EXPL INCIP AD LVCIVM DE EXILIO REVERSVM* (XLIII add. m. rec.) = epist. 61; f. 2^b l. extr. *IGNIS EXIMERET* = p. 696,9 (deest deinde folium); f. 3^a *OCVLIS ADHAERIVNTIVM* = p. 697,13; f. 3^b *AD LVCIVM DE EXILIO REVERSVM EXP INCIP DE VICTORE QVI FAVSTINVM PR TVTOREM NOMINAVIT XLIII* = epist. 1 p. 465; f. 5^b *AD CLERVM ET PLEBEM DE VICTORE QVI FAVSTINVM PR TVTOREM NOMINAVIT EXP INCIP AD MAXIMV ET NICOSTRATV XLV* = epist. 46; f. 7^a *AD MAXIMVM ET NICOSTRATVM EXP INC AD FORTVNATVM ET CETEROS DE HIS QVI PER TORMENTA SVPERANTVR XLVIII* = epist. 56; f. 8^b l. extr. *AD FORTVNATVM ET CETEROS DE HIS QVI PER TORMENTA SVPERANTVR EXPLICIT INCIP AD MAXIMV PR* (folium deinde intercidit); f. 9^a *DIGNITAS VIDEBATVR QVANDO* = epist. 54 p. 622,12; f. 10^a *AD MAXIMVM PR ET VRBANVM ET SIDONIVM EXP INCIP AD CLERVM ROMAE XLVIII* = epist. 20; f. 12^b *AD CLERVM ROMAE EXP INCIP CYPRIANO PAPAE PPR ET DIACONI ROMAE CONSISTENTES XLVIII* = epist. 30; f. 19^a *CYPRIANO PAPAE*

*PPRR ET DD ROMAE CONSISTENTES EXP INCIP
CYPRIANO PAPAE MOYSES ET MAXIMVS PR ET
NICOSTRATVS ET RVFINVS ET CETERI QVI CVM
EIS CONFESSORES SALVTEM = epist. 31; f. 24^b
CYPRIANO PAPAE MOSES ET MAXIMVS PR EXP
INCIP PPRR ET DIACONIBVS FRATRIBVS.* fragmenta
Ambrosiana *) partem extremam epistulae 57 inde a uerbis *DNŌ
VEL INPORTVNAE CENSVRAE = p. 655,15*, epistulam
52, 47 numero XXXVII, 45 numero XXXVIII et 41 numero
XXXVIII recenti saec. XV manu insignitas, deinde partem
epistulae 44 usque ad uerba *PROBATIONIS ADVER = p.*

Codicis F 598,3 continent. iusto iniquius de his uetustissimis fragmentis
auctoritas. Peyron p. 163 iudicat, qui nonnullas uariantes natium Cypriani
textum repraesentare dicat plerasque uero librarium litterarum
latinarum imperitum induxisse. sane si cum Segueriano libro
Bobiensem comparaueris, eius integritate tam inferior est, quam
reliqui epistularum codices libellorum plebeculam uirtute supe-
rant. sed menda libri ita non sunt comparata, ut eius auctori-
tatem minuant: lacunis, quo mendorum genere scatet Seguerianus,
ipse est fere immunis, saepius omittens singulas uoces exiguas,
raro ductuum similitudine fallente plures**), illoque idem par-
cius additamenta in orationem recepta exhibet***); correctionis

*) De his fragmentis scripsit mihi Reifferscheid: '*Sie finden sich in dem Ambrosianus D 519 Inf. (fol. 2 col. foliorum 218 saec. XI in.), welcher Cassiodorius de psalmis CI—CL enthält und aus Bobbio stammt. Vorn und hinten finden sich je zwei Blätter der alten Handschrift angeheftet, und zwar so, dass die Blätter, ursprünglich einem Codex in Quart angehörend, nicht wie früher in der Mitte durchgebrochen, sondern auseinandergefaltet und quergelegt dem Folioformat des Cassiodorius entsprechen. Unten und oben (nach ihrer jetzigen Lage) sind die Blätter meist stark beschnitten und die Columnen dadurch beschädigt. Die Handschrift ist in 2 Columnen geschrieben. — Die auf diese Weise erhaltenen Blätter gehören zusammen und bilden einen (16?) Quaternio.*'

**) Cf.: p. 466,2; 527,22; 549,13; 552,13; 553,16; 597,16; 600,10. 15; 604,9; 616,7; 617,12; 619,7; 649,12. 16. — 478,2; 553,16; 604,6. 10; 618,4; 620,2; 623,22.

***) 560,14 *inquit*, 600,13 *nostris*, 605,5 *possimus*, 623,7 *uentitabrum* i. e. *uentilabrum*) et *putet*.

suspicionem mouent pauca*). quae uero mendose scripta in eo insunt, ea communia habet cum omnibus eius aetatis libris manuscriptis nec ea laude carent, ut in iis hic illic non ueri uestigia quamuis tenuissima eluceant**). scripturae denique quas exhibet eo se commendant, quod maximam partem cum codicibus optimarum quas describam familiarum primae et alterius faciunt, non paucae illas integritate quae decet uetustiores superant, quod triginta fere locis uidisse mihi uideor, qui receptorum lectionum numerus in tanta reliquiarum exiguitate non nihil ualet. ceterum propinqua eius cognatio cum codice parente, ex quo primae alteriusque familiae archetypi propagati sunt, inde cognoscitur, quod cum his in scripturis etiam peculiari errore aperte uitiosis non raro consentit***).

Scriptorum Cyprianicorum maxima pars in eis que grauioris argumenti epistulae omnes codicibus quos in commentario critico siglis LNP MQT CR notauimus seruantur uel omnibus uel conpluribus. eorum uero tres distingui possunt familiae. primae (LNP) et alterius (MQT) familiae archetypi saeculo VII uel VIII litteris uncialibus exarati fuisse uidentur, tertiae familiae (CR) archetypus epistulas ab altera puto familia acceptas insigni grammatici cuiusdam recensione ostendit emendatas. in crisi factitanda principem locum obtinet familia prima, cuius praestantia non tam librarii religiosa cura aut antiquitate quam interpolationum simplicitate atque etiam mendorum prima forma cernitur, quamquam et ipsa errando et interpolando grauissima uitia traxit. quae ad tollenda altera familia plurimum ualet. summa cautione adhibenda est sublestae fidei tertia, ita ut primae alteriusque consensus maximam habeat auctoritatem, quae tota ad alteram redit in eis epistulis quae non nisi ipsius et tertiae codicibus continentur. praeter epistulas ex archetypis

Codices in
tres familias
diuisi.

*) Cf. p. 466,16; 467,3; 549,5; 600,3; 604,13; 649,24; 655,21.

***) Cf. p. 476,14; 555,13; 558,4; 564,9; 598,2.

***) Cf. p. 605,19 *eidem*] *idem* FLPQ; 618,17; 648,9; 649,12. 15. 16 etc. — 624,2 *remeastis* QT, *remeabunt* FL; 527,13; 601,7. 13; 604,7. 14; 617,3 etc. — 618,1 *fax*] *pax* FQ, *pacem* LP; 467,8; 601,20; 602,2; 605,1. 25; 616,13 etc.

propagatas singuli codices paucas aliunde receperunt, quarum emendatio quibus legibus regatur suo loco breuiter dicitur. accuratius de singulis trium familiarum codicibus agendum est, quorum comparatione ad cognoscendas deperditorum archetyporum scripturas peruenitur.

Codices pri-
mae fami-
liae.

Primam igitur familiam constituunt codices LNP. L signaui codicem Lareshamensem nunc Vindobonensem 962 saec. IX (cf. Laresh. bibliothecae catalogum in *Spicileg. Rom.* tom V p. 188 ab Angelo Maio publicatum: XLII, 2 item *Caecilii Cypriani epistulae numero XLIII in alio codice*), N Casinatem 204 saec. X, P Parisiensem 1647 A saec. IX, quem alii qui antea usurparunt Thuani uel Nic. Fabri uel uetustissimum Colbertinum uocant. eos artissimo affinitatis uinculo coniecti cum scriptorum ordo his tribus communis tum lectionum concentus demonstrat. quot libellos epistulasque huius familiae archetypus continuerit, cum quae apographa peculiaria habeant utrum ex archetypo seruata sint an extrinsecus recepta non liqueat, certo definiri nequit. communia autem exiguis discrepantiis exhibent haec: libros tres *Ad Quirinum* = libellum III*), deinde epistulas 63. 6**). 55. 10 (10 omittit hoc loco NP). 28. 37 (om. hoc loco P). 11. 38 (38 om. hoc loco P). 39. 58 (58 om. LN). 60***). 76. 73****). 71. 70. *Sentent. episc.* (= lib. XIV). 74. 69. 67. 64. 2. 13., libellum *De*

*) Breuitati studens hic et postea libellos litteris Romanis, epistulas Arabicis signaui; numeri ipsi ad hanc editionem redacti sunt.

***) Finis huius epistulae et initium proximae deest in P, qui media columna 512 (columnae numerantur codicis bipartitis paginis scripti) exhibet *animam et cor † sacrificatis in exitu* (= pag. 482,10 et 636,8) annotante recenti admodum manu: † *ad signum supra positum deest de superiori epistola unum folium in fine, Et de subsequenti epistola in principio fere quattuor folia.*

****) Medio folio 62^b lin. 8 L omittit uerba *diter deum* p. 692,13 — *confessione nomi* p. 694,14 eaque inserta inueniuntur fol. 63^a l. 16 post uerba *fastigium cla* epistulae 76 p. 828,15.

*****) Fol. 65^b praemittit L epistulae 73 inscriptionem *Incipit ad Iuuaiianum de hereticis baptizandis epistulas numero tres* (similem T: *Incipit ad Vrbanum de hereticis baptizandis epistola III*). epistolam 73 excipit 71 *Ad Quintum*, quam sequitur epistula 70, cuius subscriptio est *Ad Iubaianum de hereticis baptizandis epistola n. III*. inscriptio eius in L non apparet, in P est: *Incipit ad Iuuaiianum liber secundus.*

laude martyrii (om. hoc loco P). 43. 65. 52. 1. 56. 3. 47. 45. 48. 44. 61. 46. 57. 59. II. 66 (inuerso ordine 66. II. P, omittit utrumque hoc loco N). 40.; postea adduntur in L epistolae 4. 72. 51. 54. 32. 20. 12. 30.; in N 4. 72. (71?). 7. 5. 14. 49. 51. 54. 20. 12. 30. II. 66. *Cena Cypriani et Oratio* II; in P nihil praeter libellum *De laude martyrii*. praemittitur uero iis quae communia sunt his tribus, in L nihil, in N epistula 10 *Ad Siluanum et Regianum martyres in metallo constitutos* inscripta et libellus *Ad Fortunatum* (IX). in P uero folia 147 praecedunt quibus continentur libelli I. X. IX.; deinde epistulis 37. 38. 10 interiectis libelli V. VII. VIII. XI. XII. XIII. IIII*). VI. haec opera maximam partem ex uno eodemque archetypo deriuatos esse ut credamus, praeter eundem ordinem seruatum scripturae permultae faciunt tribus codicibus eisque solis propriae et omnibus apicibus ita similes, ut nisi eas ex communi fonte inrepsisse statueris, explicari non possint. speciminis loco haec pono:

Lectio uera.	Lectio codicum LNP.
p. 507,3 <i>ut deprehensus</i>	<i>inde prehensus</i>
p. 528,21 <i>iudicatus</i>	<i>iudicaturus</i>
p. 591,12 <i>immo et</i>	<i>minuet</i>
p. 592,25 <i>rebelletur</i>	<i>reueretur</i>
p. 594,2 <i>qui abiciunt</i>	<i>quia dicunt</i>
p. 594,21 <i>a domini uis</i>	<i>a dominicis</i>

*) Medio libello col. 346 desinit uetus manus in uerba *et colorare lanas docuit* (= p. 197,18), incipit iterum eadem col. 347 a uerbis *ulterinis coloribus* (= p. 198,1); quae desunt recens saec. XIV manus suppleuit in calce adiciens: *transi quatuor folia ad hoc signum*)—(. quattuor haec folia uacua relicta eadem manu exarata continent haec. fol. 1 col. 1 *Qualiter sanctorum martyrum cypriani sperati / Pantaleonis reliquiae lugdunum adapte (sic) sint / Rector magnificus piusque princeps / Augusto Karolus decore fultus / Sceptrum nobile etc.* — fol. 2 col. 2 desinit carmen in haec uerba: *Sit nobis triplici o fauens p̄catu / Pollens unica trinitas per euum* **INCIPIT PASSIO S̄C̄I CYPRIANI EPISCOPI.** *Punica terra tulit quo splendeat / omne quicquid usquam est / Inde domo cyprianum sed decus / orbis et magistrum etc.* — fol. 4, col. 2 desinit carmen in hos uersus: *Doctor denique huius est idem / quoque martyr in supernis / Instruit hic hominis illinc / pia dona dat patronus.* haec typis describenda curauit Morelius in sua editione.

lectio uera.	lectio codicum LNP.
p. 595,25 <i>matri</i>	<i>macri</i>
p. 579,1 <i>eius—factioni</i>	<i>eris — pactionis (pactioni N)</i>
p. 648,13 <i>ui</i>	<i>septies</i> *)
p. 733,15 <i>respexeris</i>	<i>resipueris.</i>

L sed hi tres archetypi integritatem non pari fide seruarunt. proxime ab eo abest L, longius deflectunt NP, ut coniuncta demum duorum L et P aut L et N uel adeo trium LNP auctoritate quid in illo fuerit certius constet. atque L, quem nemo adhuc excusserat, certiore reliquis duobus testem habeo, quia nec additamenta**) uel lectiones ex aliis codicibus petita***) saepius in eo apparent nec fallacioris interpolationis uestigia plura (cf. 470,3; 601,12; 717,19; 773,1) inueniuntur, immo leuiora archetypi menda tentata simplicitatem potius quam callidam fraudem librarii arguunt, lacunae denique frequentes quibus NP rarius hiant ex libro nondum ad alia exemplaria emendato L descriptum esse docent. praeter librarium qui totum exarauit emendatrices manus duae possunt discerni, quarum uetustior permultos quos primarius scriptor admiserat errores correxit, conplures lacunas suppleuit, utrumque ut uidetur ad librum ex quo descriptus erat; nescio an eidem correctori debeantur, quibus totus codex interpunctus est, signa . . . Δ ****) rubricata omnibus fere locis adpicta qui ab aliis codicibus uarie exhibentur. altera manu correctiones reliquas recentiore tempore factas comprehendi uolui.

N Paullo longius ab archetypi integritate recedit N, cuius magnam partem, epistulas exceptis 4 et 49 omnes quae in LN

*) Quod quomodo ortum sit, codicis Bambergensis scriptura **uii** docet, gradus igitur degenerationis sunt *ui* — *uii* — *septem* — *septies*. — loca similia supra adlatis sunt: p. 470,9. 12; 471,9. 24; 505,2; 506,1; 507,8; 585,14; 586,15; 592,12; 595,9; 596,6. 20; 597,10. 18 (608,3); 599,14; 602,12. 20; 603,13; 604,5; 606,17; 607,5; 616,11; 618,1. 22; 619,7. 18 etc.

**) Cf.: p. 472,5; 596,24; 604,9; 647,13; 650,2; 670,3; 697,9; 730,4.

***) Cf.: p. 501,17; 577,15; 592,12; 625,5; 636,19; 690,20.

****) Idem signum in Parisino Sorb. 500 occurrens $\delta\iota\omicron\rho\theta\omega\tau\acute{\epsilon}\omicron\nu$ interpretandum esse censet M. Haupt (*Hermes* I 231).

solis habentur diligentissime excussit C. Aldenhoven*). leuiores calami lapsus plures quos ex archetypo seruant L et P emendauit, lacunas supplēuit, lectiones alterius familiae substituit, non raro suo Marte aliquid tentauit**). sed modestiam huius correctoris collaudes necesse est, si cum callida grammatici arte quae in P apparet comparaueris; qui non solum ad alia exemplaria suum exemplar plerisque locis emendauit***), sed nouandi cupiditate abreptus longe plurima coniecturis hic illic peringeniosis uexauit****), unde factum est ut multae eius scripturae speciosiores quam ueriores ab editoribus reciperentur. sed cauendum est ne eandem auctoritatem ad omnes epistulas quas codices LNP continent pertinere credas. nonnullae enim non ex primae familiae archetypo propagatae sed aliunde transcriptae sunt. id cadit in epistulas 10. 37. 38 quas libellis insertas P exhibet ex interpolato fonte petitas; ex libro melioris notae idem epistulam 58, ex libro tertiae familiae alteram epistulae 69 partem recepit. nec LN in epistulis 4. 12. 20. 30. 51. 54. 72 uel N in 5. 7. 14 et L in 32, quas in calce habent ex eodem omnes libro alterius familiae simillimo deriuatas, huius familiae codicibus (MQT) integritate praestant, immo compluriens cedunt. denique tacendum non est artiozem primae et alterius familiae cognationem

Codicum singulorum epistulae peculiare.

*) Tituli rubricati et subscriptiones hic illic desunt, saepius manu recenti adiecti sunt. fol. 5 in simili lacuna legitur epistolium hoc: *Io. Maria Genuensis, lectori. Cum uiderem candide lector in hoc libro diui C. Cypriani, tum titulum, tum principium desiderari, Longobardis nihilominus figuris depicto, tamen quia saepius euenit ut de inemendatis inemendata nonnumquam emendata corrigantur, ne liber ἀτέταλος esset, titulum et principium ex Eorasmiana correctione impressis exemplaribus apposui ~.*

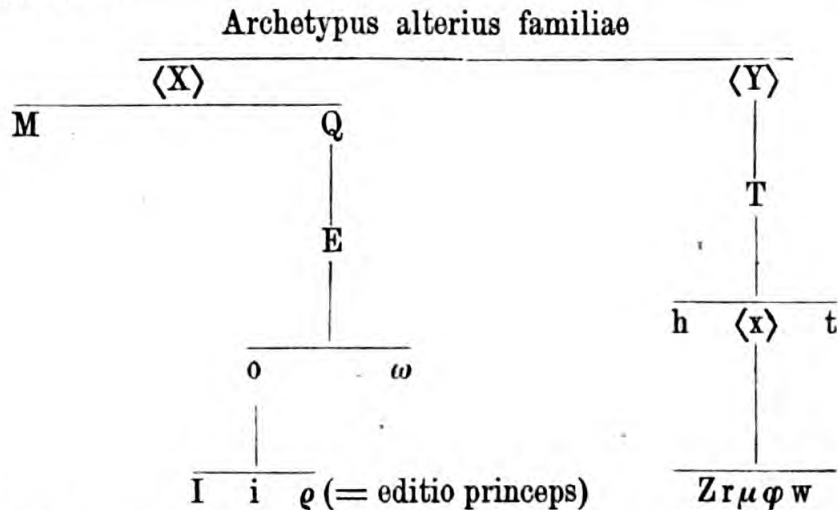
***) Cf.: p. 480,14; 499,1; 505,12; 591,10; 592,26; 595,25; 648,11 — 496,13; 497,3; 545,5; 582,25; 583,7; 591,4. 20; 593,20 — 466,14; 498,25; 508,19; 574,2. 3; 479,17; 590,15; 591,6. 14; 594,3; 729,1 etc.

****) Cf.: p. 465,5; 466,5; 508,8; 546,1; 581,20; 582,6; 583,9; 602,6; 603,11. 15; 617,20; 618,21. 23; 620,4; 637,4. 6; 641,5; 648,16; 657,8. 21; 668,11; 674,20; 675,13; 682,22; 685,23.

*****) Cf.: p. 468,19 (670,6). 23; 495,13; 501,6 (604,9; 607,21; 646,22; 655,19); 547,6; 594,9; 599,1; 595,21; 603,11. 12; 605,17; 607,21; 617,2; 618,1. 8; 619,9. 10. 14; 638,10; 657,12; 667,21; 668,5; 670,8. 9; 688,11.

ex uno scilicet codice parente descendente (cf. p. XXIX) imprimis in epistulis 70. 71. 73. 74 uideri.

Codices alterius familiae. Alterius familiae codices uetustiores qui sint et quomodo eorum cognatio in unum archetypum conuergat, hac descriptione explicatur:

Eorum archetypus. existit igitur saeculo octauo codex litteris uncialibus scriptura continua exaratus, quo Cypriani scripta continebantur haec: libelli I. IV. VI. VII. V. X. VIII. XI. XII. XIII. IX. III, epistulae 55. 63. 6. 58. 10. 28. 37. 11. 38. 39, libelli subditiui *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum, De aleatoribus, De laude martyrii*, epistulae 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. *Sentent. episcoporum* (= lib. XIV). 69 (in duas epistulas diuisa). 67. 64. 2. 3. 72. 12. [71. 73. 74. 66. 40. 77. 79. 31. 36.]*) 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76. 70, *Quod idola*

*) Index scriptorum codice Monacensi (M) seruatus has epistulas inter parenthesis notam inclusas, quae ex archetypo prius interciderunt quam Monacensis et Trecensis (Q) codex parens $\langle X \rangle$ descriptus est, ita adfert: *LVI Ad Quintum. LVII Ad Iuuaianum. LVIII Ad Pompeium contra epistolam Stephani. LVIII Ad Florentium quem et Puppianum. LX De Numidico confessore. LXI Nemesianus Datus Felix Victor ad Cyprianum. LXII Felix cum suis ad Cyprianum. LXIII Moyses et Maximus prbr̄os et conf̄ ad Cyprianum. LXIV prbr̄i et diāc̄ urbis roman̄ ad Cyprianum.*

dii non sint, 4, *De duobus montibus, Hymnus de Pascha, Oratio* (= App. 146,6), *Caena, Passio*. ex hoc codice qui deperditus est fluxit apographum <X> nec ipsum hodie superstes. quod qui confecit et additamentis receptis et scripturae sacrae locis passim castigatis archetypi integritatem permultis locis corrumpit. ex hoc apographo duo libri descripti sunt qui adhuc exstant, quorum unus est Pithoeanus (Q) saec. VIII—VIII (cf. *Catalogue général de manuscrits des bibliothèques publiques des départements* Paris. II p. 249), qui ex Oratorianorum bibliotheca in Trecensem migravit, ubi eum n. 581 insignitum anno demum 1868, cum editionis huius fasciculus prior in publicum prodisset, diligenter excussi; alter est Monacensis (M) 208 saec. IX. qui ubi conspirant, quod locis longe plurimis observatur, utriusque scripturam deperditi libri <X> memoriam testantem uno signo Q comprehendi uolui; ubi uero discrepant uel correcturis prima alterius utrius manus oblitterata est, quid uterque exhibeat accurate indicatur. iam uero cauendum est, ne quis his discrepantiis obiter inspectis alterum codicem ex altero fluxisse statuatur. sane permultae scripturae ita sunt comparatae, ut siue Monacensem ex Trecensi siue Trecensem ex Monacensi propagatum putas, commode possint explicari, immo non desunt, quibus Monacensem Trecensis apographum esse haud absurde conicias, uelut p. 505,4 quos] ^{quos} ut Q, quos M; p. 680,15 parricidalia] parricidalia Q, parricida alia M; p. 762,9 clinicos] ^{clinicos} κλεινικωσ Q, clinicos κλεινικωσ M. controuersiam dirimunt meamque sententiam confirmant lacunae utriusque codicis propriae: sic Q omittit p. 518,4 in, 527,8 et, 546,1 conatur, 581,17 fratribus, 594,18 de, 596,6 nos, 625,22 quodam, 629,3 qui, 635,17 nostram, 636,14 peccatoris, 643,6 sustineamus, 721,8 de ope etc.; in M deest p. 469,19 que, 490,3 patre, 508,8 a, 513,7 ac, 520,13 me, 615,15 gratulationis, 620,2 derelictus, 653,19 in illa hora, 681,5 prosecuntur a quibus, 743,8. 9 non — digni etc. inueniuntur etiam in utroque libro ita deprauata, quae in eo ex quo descripti sunt scripturam continuam quibusdam compendiis inter-

Codices MQ
ex eodem
libro de-
scripti.

textam fuisse ostendant, quam cum pro suo captu discernent uel interpretarentur librarii, modo in hoc modo in illo nascebantur errores, qui tamen originis communionem testantur. specimenis loco pono haec:

Arch.	Q	M
p. 495,10 $\widetilde{P}\widetilde{P}\widetilde{B}\widetilde{B}$ ET $\widetilde{D}\widetilde{D}$ (cf. 525,2)	<i>prbris et dilectissimis</i>	<i>ppbb et dd</i>
p. 597,10 $\widetilde{D}\widetilde{D}$	<i>diaconus</i>	<i>diaconis</i>
p. 715,22 $\widetilde{N}$ (cf. 602,15)	<i>nostri</i>	<i>non</i>
p. 639,6 $\widetilde{E}\widetilde{P}\widetilde{V}\widetilde{S}$	<i>episcopatus</i> (cf. 730,10)	<i>episcopus</i>
p. 621,2 $\widetilde{P}\widetilde{R}$	<i>presbyterum</i>	<i>presb.</i>
p. 599,15 $\widetilde{V}\widetilde{R}\widetilde{V}\widetilde{M}$	<i>uestrum</i>	<i>uestrorum</i>
p. 590,11 <i>F. K.</i>	<i>fratres karissimi</i>	<i>frater karissime</i>
p. 628,9 $\widetilde{A}\widetilde{T}\widetilde{E}$ (uirgula eu- nuerat)	<i>ad te</i>	<i>ate</i>
p. 627,7 $\widetilde{E}\widetilde{T}$ (linea transuersa litterae <i>T</i> euauerat)	<i>enim</i>	<i>etiam</i>
p. 565,16 $\widetilde{Q}\widetilde{V}\widetilde{O}\widetilde{Q}\widetilde{V}\widetilde{O}\widetilde{M}\widetilde{O}\widetilde{D}\widetilde{O}$	<i>quo quomodo</i>	<i>quomodo</i>
p. 579,9 $\widetilde{R}\widetilde{O}\widetilde{B}\widetilde{V}\widetilde{S}\widetilde{T}\widetilde{A}\widetilde{O}\widetilde{L}\widetilde{E}$	<i>robusta mole</i>	<i>robustam olim.</i>

M Monacensis codex ab inerudito librario mendose scriptus archetypi lectiones nulla arte oblitteratas simpliciter seruat. quae simplicitas quanta sit inde perspicitur, quod epistularum numeros in archetypo singulis scriptis adpictos, quamuis nouem epistulis 71—36 amissis iam non in reliquis quadrarent, non tentauit, ita ut epistula 12 fol. 220^a numerum *LV*, epistula 75 quae proxima sequitur numerum *LXV* prae se ferat. solus operum indicem qualis in archetypo exstabat recepit, quo non quot ipse contineat, sed quot ille continuerit doceamur. initium libri *Ad Donatum*, a quo codex incipit, duplici apographo exhibetur, quorum prius in uerba *secunda reparauit* (= p. 6,6) desinit. Trecensis maiore cura exaratus neque indicem recepit et grauioribus hodie lacunis hiat. nam foliis nonnullis perditis extrema libelli *De laude martyrii* pars inde a uerbis *ornarit* (= Append. 51,20) et initium proximae epistulae 60 usque ad uerba *et ipso dolore* (= p. 693,14) interciderunt; deinde epistula 10 desinit in uerba *dni protectione* (= p. 526,3), proximum folium omissis epistulis 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76 incipit a *legimus litteras*, quae sunt

epistulae 70 p. 666,15. denique in calce *Oratio Passio Caena* desiderantur. totum codicem partim ex primae tertiaeque familiae libris partim ex coniectura altera manus emendavit, qua in re tanta diligentia uersata est, ut quae prima manus exarauerat permultis locis radendo expungendo suprascribendo prorsus delerentur. id uero saeculo decimo uel antea factum esse inde constat quod eo tempore liber Compendiensus E nunc Parisiensis 17349 ex Trecensi tum integro nec ullis lacunis foedato descriptus est, quem cum alios editores tum Baluzium adhibuisse, et nota multis epistulis in fronte addita *Impressa* (a Morelio eam adscriptam esse suspicor) et subscriptio solita (cf. Jaffé *Bibl. Rer. Germ.* II. p. 2 n. 1) *Absolui prid. Kal. Ian. MDCXLVI Stephanus Baluzius* testantur. Compendiensus uero non omnia ab initio quae Q offerebat scripta recepit sed alteram tantum epistularum partem inde ab epistula 60 integram, quia uolumen quamuis amplum spatiosis litteris bipartitis foliis exaratum angustioribus finibus premebatur. neque aliud prioris partis apographum ex Q uel M factum exstare uel exstitisse, dum altera illa fecunda progenie librorum et manu scriptorum et impressorum propagatur, inde licet colligere quod insignem illam libelli V interpolationem p. 212,13, quae accuratius continuo agam, praeter Q et M nullum codicem habere ex editorum silentio sat certo constat. ex Compendiensi 68 (E) alter Compendiensus 15 (quo numero nunc in imperiali bibliotheca insignitus sit nescio) saeculo XIII descriptus est; qui cum proprii boni nihil habeat, prorsus neglegi debet. nec maiore laude digni sunt Parisienses 1656 (ω *) et 14461 olim Victoricus 101 (I**),

Codicis Q
apographa:
E

ω I

*) Codex 1656 nitidissimus incipit fol. 1^a a uerbis *care iam coeperant* quae sunt epist. 20 (= p. 528,10), deinde continet epistulas 32. 47. 54. 78. 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29, libellum *De montibus Syna et Sion* — fol. 21^a, huius folii pagina altera et proximo toto uacuis relictis secuntur libelli I. IV. VI. V. VII. XI. X. XII. XIII. IX. III — fol. 134 nullis inscriptionibus subscriptionibusue instructi.

Codex ω

***) Codex 14461 continet libellos VII. I (*Ad Donatum de erroribus mundi et contemptu eius*). X. XIII. XII. VIII, *De duodecim abusibus saeculi*, *De duobus montibus*, *Quod idola dii non sint*, *Cena*, *Hymnus de*

Codex I

saeculo XII exarati, qui paucis scripturis aliunde adscitis uel coniectura inuentis ex E uel codice gemello epistularum magnam partem, inter eas rariores omnes deprompserunt. totus uero ab eo pendet Parisiensis 17350 olim Orator. 9 saec. XII (o)*), nisi quod epistulas 69. 72. 12. 70 et partem epistulae 75 nescio quocasu omisit, epistulas 14. 48. 49. 50. 68. 69 ex codice tertiae familiae transscripsit, priorem uero scriptorum partem inde ab libello I usque ad epistolam 6 immutato ordine, item epistulas 6. 28. 39. 55. 58. 63 ex codice primae familiae P recepit**).

Horum codicum interpolatio.

Haec codicum propagatio qualis sit et quomodo sensim ab origine degenerauerit, uno explicabo exemplo. adnotatio critica ad epistulas 7. 9. 12. 17. 18. 19. 25. 26. 29. 53. 72. 75 potest suppeditare plurima. cum Cyprianus p. 521,14 sic scripsisset *potens est diuina misericordia medellam dare. properandum tamen non puto nec incaute aliquid et festinanter gerendum*, ex archetypi scriptura *PROPERĀDVM* facillimo errore in MQT factum est *properam dum*, quod ut structuram efficeret Q² mutauit in *medellam dare properam, dum tamen non putem*. quae coniectura quid sibi uellet cum E nesciret, in describendo puto ex *properam* fecit *properamus* sententia structurae nulla

Pascha dñi, deinde capitulis epistolarum interiectis epistulas 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 69. 70. 72. 75. *Sentent.* 64. 2. 4. 13. 3. 67. 65. 1. 43. 46. 53. 54. 32. 20. 12 (quae inscriptionem prae se fert *Exemplar epistolarum tredecim quas misit Cyprianus Romanis quarum prima est Cypriani ad clerum quod non posset temere Cartaginem uenire et ut his confessoribus qui in carcere sunt constituti humanitas omnis prebeatur*). 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76. 61. 78, *Oratio Cypriani (Agius Agios), Oratio Cypriani quam sub die passionis suae dixit, Passio Cypriani*. epistulae 60 . . . . 51 et 16 . . . . 76 ex codice E uel eius simillimo fluxerunt, reliquae uelut ep. 75 ex alio libro haustae uidentur.

Codex O

*) Codex 17350 continet libellos I. X. IX., epistulas 37. 38. 10, libellos V. VII. VIII. XI. XII. IV. VI, epistulas 30. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 60. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 67. 64. 2. 3. 14. 49. 50. 68. 75 (initium tantum usque ad uerba *longe positus* = p. 811,17). 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76, *Quod ydola dii non sint*, 4, *De duobus montibus*, 6. 55. 28. 39. 58. 69 (inde a uerbis *quaesisti etiam* = p. 760,14). 48. 66. 40. 63.

**) De codicibus i q et aliis ex parte a familia II pendentibus infra agam.

idque in ω inrepsit. E² i. e. corrector in coniectando nec timidus nec imperitus fortiore medella usus scripsit *dare, dum tamen non putent propere nec*, quam infelicem coniecturam secutus o exhibet *dare non putent propere tamen*. sic emendationis conatus ab altera manu Trecensis uel Compendiensis facti in reliquis omnes fere apparent interpolatione plerumque longius serpente, nelut p. 521,16 *ne si* quod supra *dum* Q² scripserat, in reliquos E ω migravit. p. 522,12 cum frequenti mendo in MQT eorumque codice parente *quod magis* pro *quo magis* scriptum fuisset idque ab E receptum, E² a traditis longius deflectens coniecit *quanto magis*, quod in o i q et editiones inrepsit, ω uero *quod* in *hoc* mutauit.

Ex eodem familiae alterius archetypo, sed nouem illis epistulis nondum truncato factum est alterum apographum (Y), quod et ipsum interiit; sed quaecumque continebat in ampliorem recepta sunt collectionem scriptorum quae seruat in codice Reginensi (T) 118. saec. X, in Reifferscheidii *Bibliotheca patr. lat. it.* p. 337 descripto; ea continentur haec: libelli I. IV. VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. XIII. IX. III, epistulae 63. 6. 55. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 66. 54. 76. 73. 71. 70, *Sentent. episcoporum*, 74. 69. 67. 64. 2. 32. 20. 12, *De laude martyrii*, 40. 78. 79. 76. 77, *Quod idola dii non sint*, 30. 31. 70. 5. 7. 14. 4. 56. 3. 72. 12. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 27. 23. 24. 21. 22. 8. 35. 36. 33. 49. 50. 34. 41. 42. 80, *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum*, *De aleatoribus*, *De duobus montibus*, *Ad Vigilium episcopum de iudaica incredulitate*, *Caecilii Cypriani uita per Pontium diaconum* (*Incipit cecilii cypriani antestis dñi cod.*), *Ad Flauium Felicem de resurrectione mortuorum*, *Caena*, *Oratio*, *Oratio quam dixit sub die passionis suae*, *Passio Cypriani*. ex Reginensi libro codex olim Baluzianus nunc Parisiensis 1648 (t) saec. XIII nitidissime descriptus est, praeter epistolam 12 omissam et in calce ante *Passionem* libellum *Expositio de simbolo* additum omnia eodem ordine scripta complectens. in quo si epistularum inscriptiones prorsus diuersas

T

Codiceis T
apographa:
t

uel nonnullos Reginensis errores correctos nouasque scripturas deprehenderis receptas, ne in aliam opinionem inducaris, cauendum est. nam is cui rubricarum cura relicta erat inscriptiones partim ex aliis codicibus deprompsit partim quae fusius enarrabantur in T, ut singularum epistularum argumenta continuo cognoscerentur, breuibus comprehendens ex suo ingenio confecit*). librarius uero locos corruptos uel quos habebat ubi in T inuenit, spatium uacuum reliquit, quo nisi forte postea oblitus est, aliunde meliora recepit, cuius rei conplura exstant exempla in adnotatione critica ad Cypriani Vitam et libellum subditicium Appendicis VIII, quorum ad emendationem eum adhibui. ex eodem

h codice T Vossianus lat. 7 saec. X (h) quas exhibet epistulas recepit. continet uero haec: libellos I. IV. VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. III., epistulas 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 61. 46. 78. 13. 43. 76. 77 et partem libelli II**). de aliis scriptorum collectionibus quarum partes certe a Reginensi pendent paullo post agam. hic iam accuratius in ea inquirendum est quae alterius familiae archetypo debentur. hunc enim uel

Scriptorum collectio in T codicem potius ex eo ortum (Y) is qui collectionem qualis in T est composuit inprimis expilauit; nam praeter epistulam 75***)

*) Cf. inscriptiones epist. 5: *Incipit ad clerum sicut supra T, Incipit II ad clerum de cu. pau. t*— epist. 8: *Incipit rescribens Celerino Luciano T, Incipit epistola rescripta ad Cyprianum a clero Rome t*— epist. 21: *Incipit epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine Numeriae et Candidae ut eas in mente* haberet quae Numeria ut dicit premium dedit ne sacrificarent T, Incipit epistola Celerini ad Lucianum* — epist. 24: *Incipit epistola Caldonii Cypriano et clero de eis qui sacrificia et postea exhorrentes facti sunt et pacem postulauerunt T, Incipit epistola Caldonii ad Cyprianum et clerum missa t.*

**) Libellos ex aliis fontibus petisse uidetur, fortasse nonnulla ex G uel eius archetypo cum quo saepissime facit. quam uero ii sint interpolati, ex uno uidere licet exemplo quod supra p. XI n. apposui.

Epist. 75. ***) In constituenda huius epistulae lectione animaduertendum est eam ad uerbum de graeco expressam esse, itaque nonnulla explicantur frustra ab editoribus tentata, quae alioquin locum non haberent, uelut p. 815,20 *nisi si his episcopis qui nunc minor fuit Paulus* (= τοῖς νῦν, cf. Luc. 7,32 *ὁμοιοὶ εἰσι παιδίους τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις* = *infantibus qui in foro sedentibus*; uid. Rönisch p. 443), p. 818,17 *apud quos sine dubio idem error,*

Romanis theologis etiam posteriore tempore ita odiosam quam Latinus 'hominis petulantiam detestatus' (cf. *Bibl. sacr.* p. 177) extirparet imperfectamque codicis o librarius relinqueret (cf. p. XXXVIII) et *Hymnum de Pascha* qui postea demum in codice (X) additus esse potest, nihil exstat in T, quin in MQ reperiatur, sed nouem illae epistolae 71. 73. 74. 66. 40. 77. 79. 31. 36, quae in M Q non apparent, quas uero in archetypo fuisse ex indice codicis M constat, in hoc solo inueniuntur. ordo uero scriptorum mire conturbatur, nisi quod primi duodecim libelli proximaeque epistolae uiginti sex uno fere tenore descripti sunt et in reliquis uelut epistulis (69. 67. 64. 2) (32. 20. 12) (3. 72. 12) (53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29) sese excipientibus pristini ordinis uestigia conspiciuntur. qua in re casum magis quam consilium regnasse id quoque probat quod nec quae bis archetypo ferebatur epistula 12 semel et quae semel in illo occurrit 70 bis descripta est. in unum uero archetypum conuergere MQ et T archetypi errores uel leuissimi summa constantia his solis seruati optime confirmant, uelut p. 485,11 *propria*] *propia* MT, 503,11 *fuerunt*] *fuerant* MQT, 503,13 *terminus*] *terminos* MQT, 504,4 *relinquerunt* MQT, 513,13 *quidem*] *quid* MQT, 514,10 *factam*] *facitam* MQT, 515,16 *pati oro*] *patior* MQT, 517,5 *adrupta* MQT, 521,14 *properandum*] *properam dum* MQT, 522,9 *inspecta uita*] *inspectauit* MQT, 524,10 *ut a*] *una* MQT, 525,5 *deposita*] *disposita* MQT, 526,14 *largiente*] *largienter* MQT, 547,16 *me misisse*] *meminisse* MT, 622,2 *necteretur*] *necteneretur* MQ, *nectenerentur* T, quibus addi possunt similia sexcenta.

Codicum
MQT
origo com-
munis.

daemonum fallacia ipsa est (= αὐτή), p. 822,2 *quid aliud quam communicat eis quibus tantum gratiae defendit* (= τί ἄλλο ἤ; cf. 821,9), p. 826,28 *ut quid illos haereticos et non christianos uocamus* (= ἵνα τί); 811,15 *Nolius recte emendauit sed non etiam si* (*sed non enim si* codices) = ἀλλ' οὐ καὶ εἰ; idem coniectura occupauerat, quod ex optimis codicibus recepi 818,26 *nisi si a Christo spiritum diuidunt*, nisi quod a scriptura induit *perfectus diuidit* esse restituendum censebat, rectissime afferens ex Theodoretii *hist. eccles.* 4, 9 p. 314 ed Gaisf. ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ (uid. *theolog. Quartalschrift* 1868 p. 446). cf. p. 810,7; 811,8; 813,11; 819,16.

discrepantiae uero quae in leuioribus rebus obseruantur quandam in archetypo labem uel scripturae compendia quaedam fuisse arguunt, uelut p. 469,13 *qua] quia* MQ, *quas* T; 471,23 *praeposito] praeposo* Q¹, *praetioso* M, *ptio* T; 503,13 *martyrii] martyriis* MQ, *martyria* T; 516,10 *accepit] aceopit* MQ, *acoipit* T, 517,15 *salute] salutem* MQ, *salutate* T; 540,7 *salutate] salute* M, *salutem* T (fuit enim in archetypo *SAL VT*, cf. p. 565,21; 620,7).

Codd. MQ
interpolationes. Cum uero ex uno archetypo MQ et T ortos esse his argumentis sit certissimum, quamcumque habent lectionum diuersitatem (ea uero non exigua est) extra archetypum i. e. in codicibus <X> et <Y> eam natam esse statuamus necesse est. neque latet qua ratione horum uterque interpolatus sit. MQ uel eorum codex parens summam audaciam ostendit in scripturae sacrae testimoniis castigatis, quae ad certam quandam latinae interpretationis recensionem corrector constantius exegit ut, id quod in integrioribus libris hic illic obseruare licet atque ab auctore ipso uidetur profectum, eadem uerba pluribus locis adhibita grauius discrepare rarius deprehendas; uelut 470,25 *principem plebis tuae non maledices* T et reliqui exhibent, *principem populi tui non maledices* MQ; 671,18 *principi tuae plebis non maledices* LPCR, *principem populi tui n. m.* MQ; 481,9 *iustorum* CLNRPT, *sanctorum* MQ (itemque 129,6; 344,16; 481,9; 492,2; 831,14); 483,14 *uerbo* CLNPRT, *sermone* MQ (cf. 121,13; contra 660,15); App. 49,7 *qui in agone currunt multi certantur* LST, *qui in stadio currunt multi currunt* MQ (ita enim est p. 141,4; 329,22; 493,1)*). qua in re diligens correctoris cura quanta sit uno uolo probari exemplo: p. 471,5 ubi reliqui codices exhibent *offer donum*, in MQ est *offers*, optima illa uulgaris sermonis forma (cf. Rönsch *Itala* p. 294) ex libro scilicet antiquo petita. nullum uero interpolationis genus frequentius est in MQ quam quod additamentis continetur. quae cum eadem pleraque simi-

*) Cf. 675,4 = 750,10 = 172,14 = 218,11; 715,13 = 743,1 = 169,14; 716,10 = 426,20; 736,24 = 723,18 etc.

liaue recepta inueniantur similibus locis, ea non tam casui uel subitario legentium studio quam homini certo consilio totum opus pertractanti deberi credendum est. sic propter asyndeton adicitur *et* 430,15; 620,6; 222,24; 225,14 similique consilio *ut in et* mutatur 578,23, inseruntur *inquit* 210,14; 221,13; 225,19; 227,8; 228,17; 230,23; 232,19, *dicit* 225,21; 323,27, *quoque* 214,2. 15; 223,20; 227,15, *enim* 221,3; 223,19; 661,26, *autem* 220,20; 232,26, *domini* 476,16; 623,14; 658,29; 704,7; 709,6, *mundi* 321,11; 482,1, *suus* 214,13; 482,11; 527,18; 597,17; 640,24, *in* 476,12; 499,24; 580,8; 594,3; 707,16 et sexcenta alia. num pro *et* — *et* simplex *et* consulto scriptum sit (210,24; 216,21; 223,17; 483,19; 527,5; 624,17; 657,5; 743,18) non definitio, quamuis in eisdem formulis frequens consensus correctionis suspicionem moueat; contra geminata uox *et* (547,7; 605,6; 707,17) fortuita uidetur. sed modestis his interpretamentis non contentus longe maiora admisit. uerba enim libelli *de catholicae ecclesiae unitate* p. 212,8 sq.: *loquitur Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus — quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. super unum aedificat ecclesiam, et quamuis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: sicut misit me pater — si cuius tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur. quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona domini designat et dicit: una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa generici suae. hanc ecclesiae unitatem qui non tenet tenere se fidem credit? qui ecclesiae renititur et resistit in ecclesia se esse confidit? quae sic a Cypriano conscripta esse optimorum uetustissimorumque codicum consensu constat, theologus puto Romanus praeuius ille primatus infallibilitatisque in hunc modum foedissime interpolauit: *loquitur**

Interpolatio
de primatu
papae.

Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus — quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. et idem post resurrectionem suam dicit: pasce oues meas. super unum aedificat ecclesiam et illi pascendas oues mandat suas, et quamuis apostolis omnibus parem tribuat potestatem, unam tamen cathedram constituit et unitatis originem atque rationem sua (sic est legendum, adque orationis suae M¹Q¹ sed atque deleuit M²Q²) auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri quod Petrus, sed primatus Petro datur ut (et M¹Q¹) una ecclesia et cathedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc et Pauli unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? qui cathedram Petri super quam fundata ecclesia est deserit, in ecclesia se esse confidit? en manifestum alterius recensiois exemplum, quam qui confinxit in locum genuinae sententiae reponi uoluisse censendus est; nam non poterat non expungere quae interpolationem proderent, immo ipsius doctrinae repugnarent. sed ille qui codicem ex quo M et Q orti sunt additamentis instruxit, alteram recensioem integram post scriptoris uerba *super unum aedificat ecclesiam* recepit in calce uerbis isdem *super unum aedificat ecclesiam* adiectis, quibus interpolata et genuina consarcinarentur. alterum additamentum maius in ipso initio codicis reperitur. epistulae enim *Ad Donatum* M et Q praemittunt epistolium illud ficticium *Donati ad Cyprianum* quod epistulis spuris in Appendice huius editionis (p. 272,3) adieci. sed haec correctoris manus quae in addendis uocibus manifesta apparet, nescio an eadem in omittendis agnoscat, uelut p. 475,2; 516,11; 632,25; 638,24; 673,15. neque uero coniecturis ea prorsus abstinuit, sed conatus plerique rudem admodum artem produunt (cf. 214,24; 224,2; 226,5; 227,11 sqq.; 477,17; 496,4; 500,5; 508,19; 518,7 = 668,6; 519,2; 627,16; 630,19; 702,13; 705,7). omnia uero id genus longe frequentiora in libellis obseruantur quam in epistulis, quare in eorum crisi cum testes integerrimos haberem, iure me M et Q neglexisse arbitror. nisi coniectura audacior

esset, huius correctoris memoriam trium epistularum subscriptione testatam seruari putarem. in calce enim epistulae 28 et 37 legitur in MQ *EMENDAUIT IVSTINVS ROMAE* idemque occurrit nisi quod uox *ROMAE* desideratur post epistulam 39, quae coniunctarum in plerisque codicibus octo epistularum (63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39) agmen claudit. sed utrum Iustini cura his paucis epistulis se continuerit an plura uel omnia complexa sit, utrum memoria eius ex alterius familiae archetypo propagata sit an extra eum in codice demum Monacensis et Trecensis parente Iustinus quidam Romae artem criticam factitauerit, nescimus.

Codd. MQ
subscriptiones.

Codex Reginensis (T) in permultis rebus stirpis originem integrius quam M et Q seruauit, in quo nec scripturae sacrae testimonia castigata nec tot interpretamenta recepta sint. sed lectiones ille ex aliis codicibus adscitas saepius admisit nec coniecturis*) prorsus liber est, quod in codice non mirandum, qui a Monacensis et Trecensis aetate uno, ab archetypi communis aetate saeculis fortasse tribus superetur. in epistulis uero 7. 9. 12. 17. 18. 19. 25. 26. 29. 32. 53 quae ex alterius familiae archetypo solo propagantur nec ad alia exemplaria emendari poterant, summa eius perspicitur praestantia; in aliis uelut 30. 31 cum uetustissimis Bobiensis codicis fragmentis (F) et in ueris lectionibus et in erratis ita consentit, ut artissimo uinculo eum cum F cohaerere appareat. quare ubicumque in his inter T et MQ auctoritatem eligendum fuit, T maximam fidem haberi uolui eiusque uestigia premens coniecturis hic illic archetypi scripturam assequi conatus sum, quod etiam p. 523,1 facere debebam, ubi ex corruptis T litteris *peritori sartam* genuina *perito resartam* lectio elicitur. in reliquis uero epistulis quae trium familiarum codicibus continentur tribus 6. 38. 60 exceptis nolui adnotationem Reginensis etiam scripturis nimis augere, cum de alterius familiae arche-

Codici T
auctoritas.

*) Qui emendationis conatus quam ab archetypi mendis MQ seruatis pendeant duobus licet uidere exemplis. p. 515,22 *inlicitae negotiationis mundinas*] *inlicite cogitationes mundinas* MQ, in *illicite cogitationes mundanas* T, p. 614,10 *uitietur*] *uitetur* LMQ, *uioletur* T.

typo ex Monacensi et Trencensi, qui in quibus rebus cautius sint adhibendi iam non latet, satis constare putarem. in epistulis uero et his quae in primae tertiaeue familiae codicibus non exstabant et illis quae ex alterius familiae archetypo in MQ interciderant omnibus Reginensis scripturas accurate adscripsi C. Aldenhoveni diligentia in meum usum enotatas.

Codicis T
opera peculiaria.

Inueniuntur uero in T nonnulla Cypriani scripta, quae extra eum in recentissimis codicibus et quidem paucis exstant, quorum in crisi a nullo adhuc adhibitus editore maximi est momenti. is enim qui Reginensis libri collectionem fecit cum omnia Cypriani scripta congerere studeret, quod adeo feliciter successit ut epistulis 48. 62. 68 exceptis (nam epistulam 75 consulto eum omisisse dixi, subditicia uero pleraque tum temporis non adscribebantur Cypriano) omnia nancisceretur, praeter primarium fontem i. e. archetypum alterius familiae alios quoque adiit libros atque ex uno eorum ut uidetur perantiquo eoque hodie deperdito epistulas 8. 21. 22. 23. 24. 27. 33. 34. 35. 36. 41. 42, item nonnullos tractatus Cypriano adscriptos et Pontii uitam deprompsit.

Inde receperunt codices

Z

ex T uero per plura apographa in recentiores, quorum nullus saeculum quartum decimum superat aetate, transierunt. sunt uero hi: codex Parisiensis 1658 olim Fuxensis saec. XIV—XV (Z)*, Monacensis 18203 saec. XV (μ **), Remensis 218, 311 saec. XV

μ

Codex Z

*) Codex Par. 1658 continet haec: libellos I. IV. XI. X. VIII. V. XII. XIII. VI. VII, epistulam 58, libellos IX. II. III, epistulas 63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 14. 76. 71. 70. 16. 69. 40. 64. 2. 57. 59. 47. 45. 44. 49. 50. 54. 48. 51. 13. 43. 1. 61. 46. 66. 41. 25. 27. 80. 81. 5. 17, *De duobus montibus*, 7. 12. 20. 18. 26. 4. 73. 71. 70. 29. 34. 72. 9. 35. 56. 55, epistulam *Ad plebem Cartaginis* (uid. App. 273,1) fol. 197^b, 57, *De spectaculis*, 32. 27. 33. 67, *Sentent. episcoporum*, 68. 74, epistulam *Ad Turasium presbyterum* (uid. App. 274,19) fol. 220*, *Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate*, *De pudicitia*, epistulas 81. 36. 14. 16. 15. 18. 29. 34. 43 — fol. 236^b; in calce adicitur index scriptorum. hic codex eo insignis est quod saepissime cum Veronensi (V) consentit.

Codex μ

**) Codex Monacensis 18203 continet haec: libellos I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. X. XII. XIII. IX. III, epistulas 63. 55. 6, *De laude martyrii*, 10. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 76. 73. 71. 70, *Sentent. episcoporum*, 74. 69. 40. 67. 64. 2. 60. 57. 59. 52. 45. 47. 44. 51. 13. 43. 65. 78. 79. 77. 1. 61. 46. 66.

(r)*, Vindobonensis 798 saec. XV (w)**), Vaticanus 199 saec. XV (φ)***). quibus in libris si quis scripturarum diuersitatem uiderit, uereor ne meam sententiam audaciorē quam ueriores esse iudicet. sed totam hanc diuersitatem in recentiores libros non ex aliis codicibus uetustioribus hodie deperditis sed coniecturis et interpolationibus inrepsisse quouis pignore contenderim. neque uero codicem codicis T gemellum, unde in recentissimos libros illa scripta propagata essent umquam extitisse puto. equidum nullum locum inueni, ubi genuina scriptura uel genuinae scripturae in T oblitteratae uestigia sic emergant in ceteris, ut

54. 32. 12. 20. 30. 31. 4, *Quod idola dii non sint*, 56. 3. 72. 49. 50. 48. 62, *De spectaculis*, *Ad Turassium* (App. 274,19), 9. 27. 35. 41. 25. 5. 14. 17. 18. 26. 33. 80. 81. 12. 16. 15. 29. 31. 77. 78. 79. 23. 24. 22. 8, *Passionem beatissimi Cypriani martyris* (i. e. Cypriani uitam per Pontium) fol. 195^a, *De duobus montibus*, *Ad Vigilium episcopum de iudaica incredulitate*, *Versiculos dñi Ioannis de cena sci Cypriani* fol. 207^a, *Caenam Cypriani* fol. 107^b; in calce uersiculi nonnulli adiecti sunt. hic codex quam a T pendeat scriptorum ordo passim seruatus demonstrat.

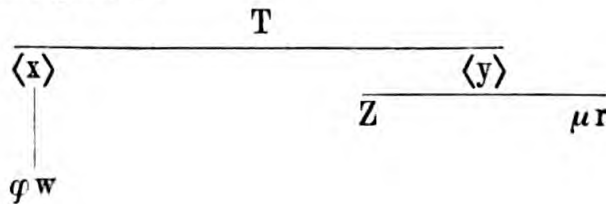
*) Codex Remensis quem a. 1869 Remis contuli haec continet: libellos I. IV. VII. VIII, epist. 13, lib. XIII. XI. XII, epist. 63. 30, lib. V (*Aduersus Nouatianum scismaticum de ecclesiae unitate*). VI. X, epist. 37. 46. 12. 76. 78. 77. 32. 20. 52. 47. 57, *Orat.* (App. 144) 55. 6, *In laudem martyrii*, 10. 28. 11. 38. 39. 58. 73. 71. 70, *Conuentus episcoporum numero LXXXVII*, 74. 69. 40. 67. 64. 2. 60. 59. 45. 44. 51. 43. 79. 1. 61. 66. 54. 31. 4, *Quod idola dii non sint*, 56. 3. 72. 49. 50. 48. 62, *Cyprianus plebi in euangelio stanti salutem. Vt me satis (= De spectaculis)*, *Cyprianus bñdicto dulcissimo parenti Turasio in dño eternam salutem* (uid. App. 274,19), 9. 27. 35. 41. 25. 5. 14. 17. 18. 26. 33. 80. 81. 16. 15. 29. 53. 24, *Probatio capitulorum (= De duobus montibus)*, 19. 7, *Cyprianus Quirino filio salutem (= p. 35,5 — 36,23)*.

**) Codex Vindobonensis 798 continet nonnisi epistulas rariores has: 9. 10. 11. 12. 13. 17. 18. 19. 24. 22. 16. 30. 27. 28. 82 et lib. *Aduersus aleatores*, *De duobus montibus*, *Breuis descriptio uitae beatissimi et doctissimi Cypriani ep̄i et martyris* fol. 36^b — f. 49 l. 19, *Passio Cypriani* f. 49—50^b, epistulas 50. 20. 21. 2. 29. 38. 39; ex hoc codice alter Vindobonensis 770 saec. XV easdem rariores epistulas et uitam Cypriani deprompsit inter reliqua eas Cypriani scripta exhibens. cum nullius pretii sit, nolui quae contineat enarrare.

***) Vaticanus liber quae contineat nescio. C. Aldenhoven uariantes lectiones ad epistulas 8. 21. 22. 23. 24. 27. 33. 34. 35. 36. 41. 42. in meum usum exscripsit.

XLVIII

ex uetustiore codice non omnibus isdemue mendis atque T laboranti seruata esse putandum sit. emendationis autem conatus a Reginensis corruptelis proficiscuntur, nisi quod etiam uerae scripturae coniecturis temerariis tentatae sunt. qua in re si menda nonnulla parua scilicet et facilia recte emendata sunt, hoc nihil habet momenti. horum codicum coniunctionem stirpisque propagationem quamuis accuratius intellegi nihil intersit, hoc artificio explicauit:

Epistulae
quinque uul-
gari sermone
conscriptae.

inter epistulas uero illas quinque sunt 8. 21. 22. 23. 24, de quibus hic paucis agendum est, quia eas non ita edidi, ut edendas esse bene intellexi. non sunt Cypriani nec a uiris eruditae conscriptae, sed ab hominibus qui linguam latinam non illam litteris usurpatam et perpolitam, sed qua uulgi tum in Africa utebatur nouissent. atque sermonis uulgaris tota deformitas apparet in T, in ceteris uariis coniecturis obscurata est. sic legitur in eo p. 488,12 *excubat pro omnes* (*omnibus φwμ*), 530,19 *pro cuius facta* (*facto φw*, rectius *factis v*), 531,2 *pro quarum peccatum* (*peccato φw*), 531,10 *pro nomen illius* (*nomine φw*), 532,9 *pro eas* (*eis φw*), 530,22 *per te uel per eis dominis meis* (*eos dominos meos φw*), 531,1 *cum omnes* (*omnibus w*), 533,10 *cum timorem* (*timore φμ*, *amore w*), 533,15 *inter martyribus* (*martyres φwμ*), 534,3 *circa nobis* (*nos φμ*, *uos w*), 534,5 *coram christum* (*christo φwμ*), 534,10 *ante hac tribulatione* (*hanc tribulationem φwμ*), 487,1 *a plures a nobis ad uos uenientes* (*pluribus φwμ* — *uenientibus φw*, *conueniente μ*) incertioribus id genus neglectis. indeque corrigendum est 486,3 *cum seruos suos* (*seruo suo T*, *seruis suis φwμ*), 531,1 *pro sorores nostras* (*sorore nostra T*, *sororibus nostris φw*) *quas et tu bene nosti Numeriam et Candidam*, ubi falsus sum cum corruptiora ea putarem. similiter sunt nominum genera confusa 488,4 *grandis periculis imminet* (*grande*

periculum φωμ), 531,17 *talem peccatum* (tale φω), 536,14 *priorem delictum* (prius φωμr T²), 534,12 *in duobus cellis* (duabus cellis φω, *duamus et in illis* μ), nec ceterae obseruatae grammaticae leges in declinationibus coniugationibusue p. 486,10 *lactem* (lac φω, *lactantem* μ), 599,12 *penes magistratos* (magistratus φω), 487,19 *infirmiati* (affirmitati φ, *infirmiati* w), 487,8 *terrori* Tμ (terrore w), 530,6 *anti cruori* (ante cruore φω), 531,4 *operas* (opera w, sed totus hic locus sic emendandus est: *credo enim Christum secundum illarum paenitentiam et operas suas* (quas Tφ, quae wv) *penes collegas nostros, facti* (facit T cf. 537,4, *fecerunt* φwv) *extorrentes* (extorres φwv) *qui a uobis iuerunt* (uiderunt T, uenerunt φwv), *a quibus ipsis de operibus eorum audies, iam Christum eis uobis martyribus suis petentibus indulturum credo*), 529,12 *tenitum* (tentum φω), 530,12 *complectamus* (amplectemur φ, *complectemur* wv), 531,3 *excubere* (excubare wv), 532,1 *fidemus* (fidimus wv), 487,11 *poterint* Tμ (*petierint* w, *poterunt* φv), nec in formandis uocibus, uelut p. 488,2 *caticumini* (cathecumini φμw); 531,5; 536,13, 537,4 *extorrentes*, 531,12 *antestites*. et haec quidem prorsus fere recentiorum codicum correctionibus deleta sunt, sed quae delere non poterant quamuis insigni audacia usi (structuras dico inauditas passim occurrentes et operosum scribentium laborem, quo quae dicturi essent non tam clare pronuntiarent quam titubantes semisomno sopore ambiguis sententiis prolata aliis intellegenda relinquerent), ea meam de his epistulis coniecturam optime confirmant. quis enim quaeso has non ita ut in T leguntur ab Afris hominibus conscripta fuisse sed postea demum describentium incuria hac fuligine aspersas esse sibi persuadebit? uel si tamen, quomodo factum sit demonstret necesse est ut quas Cyprianus scripsit (27. 33. 34. 35. 41) uel presbyteri et diaconi Romae consistentes Cypriano miserunt (36), omnes his codicibus solis seruatas, uulgaris sermonis uestigiis immunes deprehendamus.

Tertiae codicum familiae duos testes habemus, unum integriorum codicum Reginensem (R) 116 saec. IX qui Petri Danielis Aurelianensis fuit (cf. fol. 115^a) in Reifferscheidii bibliotheca

Codices familiae tertiae
R

L

C descriptum, alterum initio truncatum Corbeiensem (C) 720 nunc Parisiensem 12126 saec. IX. continent uero communia haec: libellum II. III, epistulas 63. 6. 10. 28. 37. 11. 38. 39. 14. 76. 70. 16. 15. 40. 64. 2. 57. 59. 60 (52 addit R). 47. 45. 44. 49. 50. 13. 55. 69 (hanc non ut in reliquis libris in duas epistulas diuisam). 65. 67; his praemittuntur in R: libelli I. IV. XIII. XI. VI, epistula 58, libelli V. VII. VIII. XII. X. IX; utrique additur appendix, Corbeiensi: *Sententiae episcoporum*, epistulae 68. 74. 73. 71. 70. 1, Reginensi: epistula 4, *Versus beati Cypriani martyris Christi ad quendam senatorem ex Christiana religione ad idolorum seruitutem conuersum*, *Passio*. et ex constanti in grauissimis rebus leuissimisque corruptelis consensu et ex scriptorum ordine eodem duos codices ex uno archetypo deriuatos esse constat. sed dispari fide eius memoriam seruauerunt. Corbeiensis cum ex corrupto libro corruptius descriptus esset, librarius quae ipse peccauerat uel deprauata inuenerat suo Marte audacissime correxit, quem alii secuti sunt, qui addendo suprascibendo radendo expungendo ita interpolauerunt uetustum exemplar, ut quid prima manu quid reliquis correctum sit difficillimum sit distinguere. equidem summa cura primam manum perspicere studui et adnotauit, posteriores non item. Reginensem quem non uidi meum in usum C. Aldenhoven exscripsit. cum uterque interpolationibus et correctionibus a stirpis origine degenerauerit, non nisi consentiente utroque de archetypi scripturis satis constat. qui utrum a principio haec tantum quae Corbeiensi et Reginensi feruntur an quae in alterius familiae archetypo extabant omnia continuerit nescimus. certe ea quae sunt in C et R cognationis quodam uinculo cum altera familia cohaerere et scriptorum ordo fere idem et lectionum communitio*) tam uerarum quam fortuito errore deprauatarum probat. deinde nonnullae eorum coniecturae ab ea

Eorum
archetypus.

*) Cf.: p. 477,3. 17. 19; 481,12; 497,17; 498,18; 501,7; 508,3. 14; 513,5; 519,14. 18; 576,6; 598,9. 12; 601,7; 616,18; 617,12; 628,13. 15. 23; 632,8. 10. 12; 633,12. 15; 634,16; 635,2; 637,4. 15; 638,1. 6. 21; 641,9. 22; 643,4; 644,9. 19; 650,18; 651,1. 13; **652,19**; 655,1; 671,2; 673,3. 20. 21; 687,19; 690,10; **694,3. 16**; 705,10. 21 etc.

mendorum forma quae in MQT apparet pendent, uelut quae Cyprianus p. 598,14 sic scripsit *ut collegae nostri . . . conprobati uentilari ultra honorem maledica aemulantium uoce pateremur* et deprauata exhibentur a MQT *ut collegae nostri . . . conprobatio* (idem mendum est in C) *uentilari ultra ore maledici mutulantium uoce pateremur*, hunc in modum restituere conati sunt C et R: *ut collegae nostri . . . conprobati uentilari ultra famam ore maledico et aemulantium uoce pateremur*. p. 687,20 (*an ad hoc deponenda est catholicae ecclesiae dignitas . . . , ut iudicare uelle se dicant de ecclesiae praeposito extra ecclesiam constituti [haeretici], de sano saucii etc.*) cum antiquitus interpolatio inrepsisset *haeretici*, quae iam in primae familiae archetypo exstabat, ab altera familia correctum est nescio quo consilio *de haereticis*; id uero audacioris quae in CR est coniecturae *de episcopo haeretici* causam fuisse liquido apparet. idem uel in exiguis rebus obseruatur, e. c. in uerbis p. 693,11 *tota simul castra prodisse*, ubi in alterius familiae archetypo facillimo errore *tota simel* exstat, in C et R factum est *semel tota castra prodisse*; 689,6 *nihil interest aut a quo aut quando pereamus*, ubi ex corrupto *pereamur* quod MQT exhibent in CR *perimamur* enatum est. sed hic codicum utriusque familiae consensus praee numero discrepantium scripturarum fere euanescit. neque uero unde earum pars maxima adscita sit obscurum est. inuenimus enim Corbeiensem et Reginensem uel alterutrum cum Veronensi libro deperdito conspirare locis plerisque*), ubi eius scripturas testatas habemus; quod cum in epistulis rarius, ut supra dixi, quam in libellis factum sit, etiam ubi ex Veronensi nihil adnotatur, eius lectiones C et R propagari conicere licet. qua de causa quin tertiae familiae archetypus contra legente

Archetypi
cognatio cum
V

*) Cf.: 477,2. 13. 16; 480,12. 19; 481,18; 494,6; 508,2. 4; 518,8; 577,1. 19; 603,4; 610,3; 633,16; 640,5; 643,23; 644,7; 645,5; 668,10; 676,17; 677,9; 679,13; 681,5; 682,1; 683,14; 684,2; 687,19; 690,17; 694,3; 722,11; 723,5; 725,9. 16; 735,13; 736,8 etc. — contra CR cum V non concordant uelut 481,19; 483,2; 492,7; 494,19; 498,11; 499,10. 19; 500,5. 23; 501,1. 17; 508,8; 510,23; 511,16. 21; 513,10. 17; 514,12 etc.

Eius interpolationes et coniecturae.

quodam magistro ex Veronensi exemplari uel eius prorsus gemello totus sic emendatus fuerit, ut lectiones supra lineas adscriberentur, unde modo in C modo in R, saepius in utrumque transirent, equidem nullus dubito. tu uero hanc opinionem siue probaueris siue reieceris, id concedas necesse est eandem rationem criticam, eandem coniecturarum farraginem, eandem interpolandi audaciam atque Veronensis esse demonstratum est, in hoc libro conspici. nam et ipse obscura explanauit, corrupta uel quae uidebantur longe a genuina mendorum forma deflectens correxit, durius dicta perpoliuit, rariora uulgaribus permutauit, ut fallaci specie decepti permultas lectiones inde petitas mordicus tenerent editores. non multis exemplis hoc confirmare opus est, cum lectiones interpolationis notis plurimae insignitae sint, e. c. haec ponantur: in *loquendi* uerbo quod cum accusatio coniunctum saepius auctor usurpauit uelut 255,8 *facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intellegere prius potuit et arcere*, 255,25 *ad loquendum alienum circa se crimen necdum habuit aetatem*, 398,21 *non loquimur magna sed uiuimus*, 603,13 *ordinationem et rationem rei gestae loquantur*, 576,7 *cum caritatem circa me uestram dulciter ac saepe loqueretur*, postremo loco haesit ille et scripsit *cum de caritate circa me uestra*, idem quod P (cf. p. XXXIII) et ipse meliorum acerrimus defensor et uindex p. 603,13 tentauit. — pronomen *suus* si idem sit ac *proprius* seuerioribus legibus adstrictum nullis teneri optimorum scriptorum exemplis constat et apud Cyprianum saepissime occurrit (cf. indicem). non intactum reliquit ille 598,21 *catholicae ecclesiae corpus suum* (*corpus unum* C, *unum corpus* R, *corpus* P) *scindere ac laniare nituntur*, 765,20 *baptismo ecclesiastico maiestas sua* (*eius* R) *et sanctitas derogatur*, 693,10 *quale in conspectu Christi eius ecclesiae suae* (*suae* omittit CR) *gaudium*. — *alius* et *alter* promiscue habentur uelut 197,9 *quis non id exsecretur et fugiat quod alii fuerit exitio? quis id adpetat et adsumat quod ad necem alterius pro gladio fuerit et telo*. in C et R *alium* mutatum est in *alterum* 645,21 *alium pro altero reum fieri*. sane proum erat sic scribere, quia l. 14 praecesserat

peccato alterius inquinari alterum. — *inde* pro *ex hac re* uel *ex hac causa* quod quamuis raro etiam ueteres dixerunt (cf. *Hand Turs.* II 364) apud Cyprianum non inusitatum est optimisque codicibus traditur 468,18: *ceterum quantum uult inde* (i. e. *ex sua arte*) *quaerat, qualis quaestus est qui de conuiuio Abraham et Isaac et Iacob homines rapit*, ubi C et R scribunt: *ceterum quantum uelit adquirat, qualis quaestus est* (indicatiuus uero in coniunctiuum a C et R mutatus simili loco p. 829,23 firmatur: *quantum uult hic uel inuida crudelitas . . . uinculis teneat, cito a terris et poenis istis ad caelorum regna uenietis*); eadem causa in uerbis 667,20: *non tamen idcirco cedendum est quia minantur, aut inde aduersarius et inimicus maior est Christo quia tantum sibi uindicat et adsumit in saeculo*, C et R pro *inde* maluerunt *ideo*. sed etiam ubi *inde* nihil offensionis praebere uidetur, extirpatum est in uerbis 602,10: *necessarium duximus ut scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pararetur*, quae ita correxerunt: *ut scribentium de nobis collegarum nostrorum firma et solida auctoritate pararentur*, nisi forte *inde* ante *nobis* positum praecedente *m* syllaba priore truncatum est. — *offocari* quod duobus tantum locis exstare lexicographi docent, quinquies Rönisch (*Itala* p. 195) inuenit quodque 632,18 optimis libris confirmatur, in *soffocari* (i. e. *suffocari*) mutarunt. — *supersedere* idem atque ‘*manere perseuerare quasi in uoluntate et consilio sistere*’ ualere Nonius Marcellus (p. 40 ed. Merc.) tradit nec exemplis hic usus probatur (quae grammaticus adfert inepta sunt) nisi uno Cypriani 603,1 *obstinatione sua uel furore supersederunt et ad nos redire noluerunt*, ubi si erratum est, lenissima coniectura *supersedere* res conficitur. paulo longius a uerbis traditis deflectentes C et R coniecerunt: *obstinatione (in obstinatione C) uel furore suo perseuerauerunt et ad nos redire noluerunt*. correctoris manus manifesta est nec explicatio desideratur in his:

lectio uera.

p. 692,23 *acceptor columbam*
 p. 706,15 *poturos*

lectio codicum CR.

columbam accipiter
potaturos

lectio uera.	lectio codicum CR.
p. 609,18 <i>adfirmarunt</i>	<i>adfirmauerunt</i>
p. 678,9 <i>cooptarunt</i>	<i>cooptauerunt</i>
p. 684,3 <i>nuper grauitate damnarunt</i>	<i>grauitate nuper damnauerunt</i>
p. 505,1 <i>cum ... oportet</i>	<i>cum ... oporteat</i>
p. 668,9 <i>cum deus tradi permittit</i>	<i>cum deus tradi permittat</i>
p. 582,15 <i>decem nouem dies</i>	<i>decem et nouem dies</i>
p. 678,18 <i>uiginti quinque</i>	<i>uiginti et quinque</i>
p. 493,10 <i>hostiam se ... futurum</i>	<i>hostiam se ... futuram</i>
p. 546,7 <i>docete gentes omnes tinguentes eos</i>	<i>docete gentes omnes tinguentes eas</i>
p. 495,5 <i>accipiant coronas uel de opere candidas</i>	<i>accipiant coronas uel de operibus candidas</i>
p. 653,4 <i>faciem singulorum uideamus</i>	<i>facies singulorum uideamus</i>
p. 693,6 <i>cum occidere innocentibus nec nocentem liceat</i>	<i>cum occidere innocentibus nec nocentes liceat</i>
p. 578,11 <i>spectaculum deo uestris uirtutibus exhibetis</i>	<i>spectaculum deo de uestris uirtutibus exhibetis</i>
p. 492,3 <i>accepit coronam dei consummatione uirtutis</i>	<i>accepit coronam de consummatione uirtutis</i>
p. 505,20 <i>quamdiu in uiis domini non ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere non potuerunt</i>	<i>quam diu in uiis domini ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt</i>
p. 600,23 <i>ponderantes quod ... et legi debeat et audiri</i>	<i>ponderantes quod ... nec legi debeant nec audiri</i>
p. 764,22 <i>si scorpii ... in aquam praecipitati praeualere possunt ..., possunt et spiritus nequam ... permanere ultra in hominis corpore</i>	<i>si scorpii ... in aquam praecipitati praeualere non possunt ..., sic et spiritus nequam ... permanere ultra non possunt in hominis corpore (C).</i>

uerba simplicia ut in V ita in CR compositis permutantur uelut 494,17 *peruenerunt*, 510,4 *delimare*, 597,11 *referebant*, 678,11 *cognoscere*, 680,23 *praeccluditur*; ubi contrarium occurrit interpolationis suspicio non abest uelut 599,15 *niterentur quantum*

possent et laborarent, 675,20 *id enitimur et laboramus*. (nam his locis reliqui codices et similibus 415,13; 680,15; 699,7; 725,6; 527,22 omnes composita tuentur), 693,24 *crudescit* (*praecedit crescit*). scripturae sacrae locos 497,16; 640,14; 671,4; 679,3 consulto omisi, ubi et haec et multo grauiora ex alia interpretationis ueteris recensione inuecta uidentur. apertius etiam interpolatoris manus perspicitur in additamentis. non dico exiguas uoces ut praepositiones et particulas passim explicationis gratia adiectos (id multo frequentius in MQ occurrit), sed adduntur ampliora uelut 480,2 *iuniori*, 481,19 *fulgebunt iusti et tamquam scintillae in harundinetis discurrent*, 493,8 *omnis autem qui agonizatur in omnibus continens est*, 515,20 *non facile tribuantur* (quibus lacuna qua proxima hiant suppleatur), 584,24 *fraternitate*, 625,4 *robustam*, 632,11 *a nobis*, 646,20 *nullam uindemiam premes*, 668,23 *et moneat scriptura diuina*, 714,23 *quotienscumque enim ederitis — quodadusque ueniat*, 713,20 (cum Cyprianus scripsisset: *nisi si in sacrificiis matutinis hoc quis ueretur, ne per saporem uini redoleat sanguinem Christi*) . . . *ueretur ne uinum offerat, ne per saporem uini odore fragrante* (*fraglantia R, flagrantem C*) *ab infideli conscientia* (*ab infideli conscientia omittit R*) *odor uini horis* (*umbris C*) *matutinis fuerit agnitus et cognoscatur esse christianus, dum nos sanguinem* (*sanguine C*) *Christi in uini oblatione* (*in uini oblatione omittit C*) *confundimur*. ex his quae de codicum CR condicione exposui quam caute in crisi adhibendi sint apparet; equidem paucas eorum scripturas recepi (cf. 507,3; 582,10; 585,15 sq., 599,6; 678,7; 683,7), saepius meis inuentis quam eorum interpolationibus acquiescere malui.

His codicibus inter tres familias diuisis adiungam nonnullos quos paucarum epistularum in crisi adhibui, mixtum genus utrimque, in quibus et scripta singula ex codicibus modo huius modo illius familiae deprompta sint et scripturae singulis familiis propriae uarie confundantur accedente etiam mira interpolatione coniecturarumque farragine. primo nominandus est codex Bam-

Codices
interpolati
recentiores.

- B bergensis (B) 476 saec. XI, quo continentur haec*): libelli I. IV. VI. V. VIII. X. XIII. XI. XII. VII. IX. III, epistulae 63. 30. 6. 28. 37, *Item ad eosdem de laude martyrii*, 10. 11. 58. 46. 12. 76, 79. 78. 77. 32. 20. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 60. 57. 55. 38. 39. 40. 67. 43. 65. 73. 71. 70, *Sententiae episc.*, 72. 74. 69. 64. 2. 1. 61. 54. 66. 4, *De eo quod idola dii non sint*, *Aduersus Iudaeos*, 56. 3, *Caena Cypriani*, *Oratio*. scriptorum maximam partem ab alterius familiae codice pendere loci permulti possunt probare, ubi uel in leuioribus mendis ita cum MQ uel cum T uel adeo cum MQT conspirat**), ut ea ex communi origine seruata esse credamus necesse sit. ad alia exemplaria singula scripta non pari cura nec ad eadem omnes emendata sunt. sic in libello *Quod idola dii non sint* ex Veronensi multae scripturae petitae sunt, quod in reliquis parcius factum est, ubi primae familiae codices non nihil suppeditarunt. codicem Halmio benigne intercedente Vindobonam transmissum post Krabingerum denuo contuli. similes sunt codices Parisiensis 15282 (H) olim Sorbonicus 207***) saec.
- H

*) Imagini Cypriani pagina prima depictae subiecti sunt *Versus secundus Alexandri papae ab ipso editi*

*Martyris et sacri Cypriani praesulis archi
Alexander ego Romanae papa supremo
Non propriis meritis residens in culmine sedis
Haec sacra describi feci dictamina libri
Hilario sancto quem nunc pro munere mando,
Quis fuit et quantae clarescat ut hic Cyprianus.
Doctor erat sanctus uita meritisque probatus,
Virtutis magnae, praesul Kartaginis altae,
Totius Lybiae, quae pars est tertia terrae,
Theologus rector, clarissimus utique rhetor.*

his adiungitur breuis descriptio uitae epistularumque capitulatio.

**) Cf.: 469,7; 470,2. 9; 471,14; 565,4; 586,5; 594,3; 615,21; 621,6; 622,8; 656,20; 661,26; 726,8; 727,8; 729,21 etc.

- Codex Paris. 1655. ***) Ex hoc codice deprompta sunt quae inueniuntur in Parisiensi 1655 saec. XII—XIII: epistulae 63. 55. 6. 28. 37. 10. 11. 38. 39. 58. 76. 73. 71. 70, *Sententiae episc.*, 74. 69. 67. 64. 2. 60. 57. 59. 47. 45. 44. 43. 65. 1. 61. 46. 4, *Quod idola dii non sint*, 56. 3, *Cena* (fol. 47^b); partim ex eodem partim ex Compendiensi (E) uel simili quae exstant in Parisiensi 1650 (g) olim Baluziano saec. XIV: libelli I. IV. VI. V. VII. VIII. XI. XII. XIII. X. II (*tractatus de uno uero deo et de idolis gentium*). III. IX, *De laude*
- Codex g

XI—XII et qui ex eo ortus uidetur*) Trecensis 442 (β) olim β
 Dionysianus saec. XIII, quibus continentur haec: libelli I. IV.
 VI. V. VII. XI. VIII. X. XII. XIII. (VIII. XI. XII. XIII. X
 Trecensis). IX (inserit *De laude martyrii* Trec.). III, epistulae
 55. 6. 28. 37. 11. 38. 39. 58. 73. 71. 70. 63. 76. 74. 69. 40. 67.
 64. 2. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 13. 43. 65. 66. 4. 3. 72. 61. 1.
 46. 56. 54. 20. 30. 31. 12. 77. 78. 79. 32. 51. his adiciuntur in
 H: *Ydola non deos esse sed diabulos et zabulos* (= lib. II),
 epist. 10, *De duobus montibus, Aduersus Iudaeos*, epist. 80,
Cena (fol. 205^b in calce legitur *Contuli absolui VIII. Kal.*
Jul. MDCXCVIII Steph. Baluzius); in β : epistula subditicia
Cornelii pape ad S. Cyprianum (= App. 272,7), *Quod idola dii*
non sint, epist. 80. 10. 81 (cf. *Catalogue général* II p. 196).
 codicem H ideo non prorsus neglegendum esse putavi, quia et
 in quibusdam scripturis et in scriptorum ordine uelut in epistulis
 57. 59. 52. 47. 45. 44 et 61. 1. 46. 56. 54. 20. 30. 31 sese ex-
 cipientibus artior eius quam reliquorum ullius cum fragmentis
 Bobiensibus (F) coniunctio conspicitur. eiusdem denique generis
 sunt codices Parisienses 1659 (ρ) saec. XII—XIII, ex quo edi- ρ
 tiones typis descriptae originem ducunt, 1654 saec. XII—XIII,
 14460 (i) olim Victoricus 77, qui haec continent: epistulas 60. ρ
 57. 59. 67. 13. 69. 65. 43. 1. 2. 4. 70. 72 (in calce huius epi-
 stulae fol. 35^a legitur in ρ : *Cecili Cypriani ad Cornelium papam*
liber primus explicit eiusdem ad Donatum secundus incipit),
 lib. I. X. XI. IX. XIII. XII. VIII. IV, epist. 63. 37. 38. 10
 (10 omittit i), lib. V. VI. VII, epistulas 30. 52 (*eiusdem quarta*
inscribitur in ρ). 47 (*Ad Cornelium papam quinta ρ*). 45 (*Ad*
Cornelium papam sexta ρ). 44 (*Ad Cornelium papam septima ρ*).
 51 (*Ad Cornelium papam octaua ρ*). 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78.
 64. 3. 14. 49. 50. 68. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56

martyrii, epistulae 4. 63. 64. 66. 2. 3. 1. 67. 19 (inde a uerbis *significastis*
in = p. 525,12). 26. 25. 56. 9. 29. 7. 40. 38. 39. 28. 37. 31. 20. 38. 32. 43.
 44. 45. 47. 46. 52. 51. 54. 59. 57.

*) Cf.: 557,16; 558,4; 559,2. 11. 17; 560,18; 561,9. 10. 17; 562,3. 7. 13;
 563,5. 6. 14.

(56 omittit codex 14460). 7. 76, *Quod idola dii non sint*, *De singularitate clericorum*, *De duobus montibus*, epist. 6. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidiam inde a *quaesisti* = p. 760,14). 48. 66. 40, *Ad Quirinum* librum I et II et *Reuelationem capitis beati Ioannis baptistae* (deest haec narratio in codice 1654, cuius loco *Sermones de Maria* adduntur*). hi tres codices interpolatissimi operum longe maximam partem inde ab epistula 37 usque ad 40 exceptis libellis *De singularitate clericorum* et *De duobus montibus* immutato ordine ex codice Oratoriano (o), de quo p. XXXVIII egi, receperunt; reliqua unde nacti sint, nescio, sed proprii nihil habent nisi interpolationes maximas. codices praeter eos quos nominavi in bibliothecis Galliae Germaniae Italiae inueni permultos; nulla enim amplior bibliotheca exstat, in qua non Cypriani libri asseruentur. sed uulgatissima tantum scripta eaque interpolatissima exhibent, quare eos describere operae pretium non est. binas denique epistulas rariores 4 et 80 Wirceburgensi 56 (W) saec. IX (?), 80 et 81 Sangallensi 454 (G) saec. IX debeo.

Caput tertium.

Appendix. Cypriani operibus genuinis Appendicem adieci scripta eius suppositicia non quae editionibus feruntur omnia, sed selecta comprehendentem. neglexi uero ea quae quibus auctoribus adscribenda sint hodie sat certo constat, uelut Rufini *Expositionem in Symbolum apostolorum* et Arnoldi Carnotensis abbatis Bonae Vallis opusculum *De cardinalibus Christi operibus* amplissimum, quod cum reliquis eiusdem auctoris scriptis Fellus in editione Oxon. emendatius edidit, deinde ea in quibus argu-

* fol. 183^b in calce cod. 1654 legitur: *hic est liber sci Petri sollatensis beatiq. Mauri abbatis. siquis eum ab eadem ecclesia fraude aliqua subtraxerit, sit anathema nisi restituerit.* — epistulas eodem ordine atque illi tres inde ab epistula 57 usque ad 63 exhibet codex Parisiensis 1922 saec. XIII; deinde adduntur: epistula 56, *Mihi quidem fidelissime papa Laurenti* (= *Expositio Rufini in symbolum apostolorum*), *Ad Quirinum* liber I et II et aliorum scripta.

menti futilitas nec scriptoris uetustate nec sermonis proprietate compensetur, uelut *Confessionem Cypriani*, *Reuelationem capitis beati Ioannis baptistae*, quae narratio quo casu in editiones inreperit infra demonstrabitur, et *Cenam* uel *Cenae disputationem**). reliqua quae recepi cum in editionibus tanta deprauatione laborarent ut pleraque intellegi non possent, ad uetustissima exemplaria maximam partem adhuc ignorata quantum fieri potuit accurate castigauit. in singulis emendandis qua ratione ars critica factitanda sit, paucis potest tractari. partim enim codicibus alterius familiae et primae, de quorum auctoritate satis dictum uidetur, seruantur, partim emendatio codicum paucitate et antiquitate id est interpolandi errandique causa minus multiplicata adiuuatur.

I *De spectaculis*. hoc opusculum quod ex codice μ uel prorsus gemello editio Manutiana in lucem protulit perraro in mss. libris apparet. Baluzius duos habebat Fuxensem (Z) et Remensem (r), reliqui editores nullum. libris Baluzianis diligentius a me excussis addidi tertium Monacensem (μ). qui quomodo inter se cohaereant supra indicatum est p. XLVIII: ex uno scilicet fluxerunt archetypo, quem codices μr integrius repraesentant ita inter se conexi, ut unius instar habeant libri, a quo summa interpolatione Z degenerauit. hac ratione textum corruptissimum permultis locis rectius constitui, sed conplura emendanda aliis reliqui in opusculo non indigno, in quod uiri docti operam suam conuertant. — II *De bono pudicitiae*. hunc tractatum quem Erasmus primus edidisse creditur editionem Dauentriensem

*) Hoc libello ineptissimo nullus frequentius describebatur. uersibus latinis *Caenam* reddidit Azelinus monachus Remensis *ad Henricum imperatorem imitatus Cyprianum Carthaginensem* (cf. Salmasii not. ad Flauium Vopiscum p. 396). in codice Monacensi (μ) fol. 207* uersiculi praemittuntur *dn̄i Ioannis de caena sci Cypriani martyris*, quibus Carolus imperatorem alloquitur, eiusque fit mentio in calce fol. 212 *Vnde gaudens letabatur impr̄ Carolus Cum Francigenis poetis, cum gallis bibentibus etc.* Maurus quidam eandem *Caenam* germanis uersibus conditam Lothario regi Francorum filio Ludouici IV dedicauit (cf. Leibnitzii epistulam in Oudini *Comment. de script. eccles.* I 275 sq.).

ante Erasmus edidisse infra narrabo. ex Dauentriensi Erasmus in suam recepit emendatione accedente fere nulla. nec quicquam in corrigendis mendis reliqui praestiterunt. sunt enim codices eius rarissimi. praeter uetustissimum Vossianum lat. 40 saec. X (K)*, quem uir illustrissimus Du Rieu qua est insignis liberalitate Vindobonam misit, Parisiensem (Z) cuius saepius denotauit interpolationem adhibui. exstat uero tertius, Vossianus lat. 108 saec. XIII, isque fuit fortasse unde editio princeps petita est. certe quin ea ex codice Vossiano quam Parisiensi similiori fluxerit propter lacunarum aliquot mendorumque communionem dubitari nequit. quondam exstiterunt conplures: ex codice insigni et uetusto Carthusiae Coloniensis Grauius scripturas quasdam protulit, codices Ludouici Carrionis et S. Pantaleonis Coloniae Pamelius laudat. — III *De laude martyrii*. hunc libellum Cypriani aetate conscriptum editores ad corruptissimum alterius familiae exemplar exegerunt uel potius cum Erasmus primus ex codice eius generis Gemblacensi edidisset, inemendatum reliquerunt. praeter codices MQT, quorum comparatione ad alterius familiae archetypum cognoscendum peruenitur, libris LNP usus sum, quos in unum codicem parentem conuergere supra demonstratum est; cuius praestantia quanta sit nusquam melius cognoscitur. eum uero Seguieriano (S) cedere par erat in altera libelli parte inde a uerbis *sa sufferre* (= App. 39,3) in eo exstante. his praesidiis in hac demum recensione permulta quae antea intellegi non poterant rectius constituta sunt, plura restant adhuc obscura et restabunt. nam utrum ea contorto genere dicendi quo scriptor utitur explicanda sint an librariorum erroribus debeantur uix potest decerni. — IV *Ad Nouatianum*. hunc tractatum ab episcopo cum Cypriano aduersus Stephanum (cf. A. 55,4) et Felicissimi schisma (cf. A. 54,12) stante paullo post Decianam persecutionem (cf. 57,25) conscriptum postquam editio Dauentriensis Cypriani operibus adiecit, editores cum ad res de quibus

* Continet libellos IV, *De bono pudicitiae* (fol. 8^b—13^a). VI. V. XII. XIII. VIII. X. IX, epist. 11, tractatum *Ad Nouatianum* (= App. p. 52,8) et lib. XI.

Cyprianus maxime agit explicandas non nihil conferre uiderent, retinuerunt, sed praeter Grauium et Pamelium, qui codices Carthusiae et S. Pantaleonis laudant, subsidiis nouis nullus usus est. codices enim huius libri sunt rarissimi, quem unius Vossiani (K) fide emendauit. cum in editione (p. 52,9) Erasmi editionem principem dicerem errauit; nondum uideram Dauentriensem, ex qua Erasmus tractatum ad uerbum fere repetiuit locis paucis coniectura mutatis; non inutile esse putauit lectiones Dauentriensis ab hac recensione discrepantes subicere:

p. 52,19 <i>prospicit</i>	p. 53,3 <i>sit</i> post <i>separatus</i> add.	6 <i>foris</i>	15 <i>ex-</i>	Collatio
<i>cussa</i> ut K	16 <i>domo</i> om.	17 <i>quod</i> ut K	21 <i>te</i> om.	25 <i>quis-</i>
<i>quis</i>	p. 54,4 <i>chortem</i>] <i>ouile</i>	8 <i>ordinationem</i>] <i>ordinem</i>	12 <i>isti</i>	editionis Da-
om.	<i>felicissime</i>	13 <i>furoris</i> om.	15 <i>dum</i>] <i>aut</i>	uentriensis.
21 <i>intelligun-</i>	24 <i>Ysaïas</i>	p. 55,3 <i>archa</i> cum	21 <i>intelligun-</i>	
<i>tur parum et si non interpoliantur</i>	24 <i>Ysaïas</i>	8 <i>amplius</i>] <i>ultra</i>	21 <i>intelligun-</i>	
<i>hij</i>	4 <i>in qua et cetera quae in ea inuenta</i>	8 <i>amplius</i>] <i>ultra</i>	21 <i>intelligun-</i>	
11 <i>poterint</i>	19 <i>caelestis</i>	22 <i>spiritualem olim</i>	25 <i>permissum</i> om.	
p. 56,3 <i>t'nitas</i>	7 <i>proruperint</i>	9 <i>exercebant</i>	10 <i>redundare</i>	
14 <i>reptili</i>	15 <i>cathachismi</i>	17 <i>ediximus</i>	20 <i>supereffusa est</i>	
21 <i>significabantur</i>	23 <i>aque</i>	24 <i>illa</i> om.	26 <i>audacter</i>	27 <i>domi-</i>
<i>nus ruinam</i>	p. 57,5 <i>sic et et</i> om.	16 <i>uos</i> ut K	<i>igitur</i>] <i>ergo</i>	
20 <i>recepti medelis</i>	23 <i>olee</i>	22 <i>hi ipsi</i>] <i>hij</i>	p. 57,1 <i>non metuerunt</i>] <i>meruerunt</i>	
<i>meruerunt</i>	2 <i>tradere et</i>	3 <i>insane mentis</i>	6 <i>laptos seu adhuc-</i>	
<i>usque</i>	9 <i>in caelis est</i>	10 <i>statuta</i>] <i>praecepta</i>	11 <i>exemplum di-</i>	
<i>boli secuta nunc exercere conetur</i>	14 <i>et</i> om.	15 <i>intelligent</i>	<i>inter-</i>	
<i>pretentur</i>	21 <i>nomine tuo</i>	23 <i>tunc</i>] <i>tn</i>	p. 59,2 <i>nominis mutastis</i>	
<i>uelum</i>	4 <i>hic esset</i>	8 <i>illam</i> ¶	11 <i>paenitentiam . . . l. 13 dicentem et</i>	
om., add. Grauius	16 <i>et conuertimini</i>	18 <i>adeo</i>] <i>ideo</i> (sic etiam		
Erasmus)	p. 60,5 <i>nomen sanctum, item l. 8</i>	10 <i>sanctificatus fuero</i>		
13 <i>tabescimus</i>	15 <i>sicut</i>] <i>sed</i>	18 <i>sic per Ysaïam</i>	20 <i>Iheremias</i>	
23 <i>dicit</i>	28 <i>qui</i>] <i>quod</i>	29 <i>quodque</i>	p. 61,5 <i>infixis</i>] <i>ille</i>	9 <i>Petre</i>] <i>Simon, item l. 14. 21</i>
16 <i>intraui</i>	23 <i>ecce delicta donantem</i> om.	28 <i>qua</i>	p. 62,1 <i>allo-</i>	
<i>filis</i>	2 <i>domini</i>] <i>hominibus</i>	3 <i>dedignatur</i>	4 <i>quando</i>] <i>quondam</i>	
5 <i>et fratri eius</i> om.	11 <i>eum</i>	13 <i>amica</i>	17 <i>iudicium et iustitiam</i>	
22 <i>ab</i>] <i>a</i>	23 <i>eum facit</i>	25 <i>resistit</i>	26 <i>exaltat</i>	p. 63,1 <i>perdit</i>
6 <i>exaearunt</i>	7 <i>sceleratus et</i>	12 <i>caninam</i>	16 <i>peniteret</i>	20 <i>sit</i>
<i>uana</i>	24 <i>quoque</i>	p. 64,7 <i>fuert secutus</i>] <i>fecerit</i>	17 <i>nephanda</i>	
<i>persona</i>	22 <i>tradidit</i>	p. 65,5 <i>remisistis</i>	8 <i>de manibus eorum</i> om.	
12 <i>de</i>] <i>in</i>	13 <i>dispersi</i>	15 <i>custodiam</i>	19 <i>perijt</i>	21 <i>congratula-</i>
<i>mini</i>	23 <i>super uno peccatore penitentiam agente</i>	26 <i>ex denariis</i>		
<i>unum nonne</i>	p. 66,1 <i>suas</i> om.	12 <i>inquit</i> om.	13 et 18 <i>peribitis</i>	
24 et om.	p. 67,3 <i>esse</i> om.	14 <i>factis . . . omnibus</i> om.	18 <i>eius</i>	

21' ei 23 alterum de om. 25 factus est sol 27 ceciderit quo-
modo] quo p. 68,5 et abscondite uos om. 18 deacipiat 32 com-
morabor.

V *De rebaptismate*. libellus contra Cyprianum a Stephani amico conscriptus a. 1648 primum a Rigaltio editus est. edidit uero ad apographum quod ex codice S. Remigii Remensis Sirmondus confecerat non ea qua unicum codicem excutere debebat diligentia atque cura. nonnullos huius apographi errores Baluzius qui post Sirmondum codicem iterum contulit correxit. sed dolendum est eum non diligenter adnotasse, utrum quae diuersa exhibuit sic in codice exstitissent an coniectura essent inuecta. has discrepantias legenti diiudicandas in adnotatione proposui. codicem ipsum frustra a me Remis quaesitum cum uetustissimis illius bibliothecae libris incendio deletum esse puto. — VI *De aleatoribus*. huius libri codices quotquot exstant ex uno alterius familiae archetypo interpolatione ab origine degenerante propagati sunt. nam quin codex Parisiensis 13047 (D), quem conplura scripta inde transscripsisse supra p. XXII dixi, et ipse ad hanc originem redeat, in tanto uerorum falsorumque consensu dubium non est. in emendatione id inprimis animaduertendum est, quod editores omnes fugisse mireris, libellum sermone uulgari conscriptum esse, cuius uestigia oblitterata in recentioribus codicibus manifestissima modo in hoc modo in illo antiquiori apparent, uelut A 99,6 *duplicem ac geminum crimen admittunt*; 101,18 *ad nocentiolem studium* (cf. 97,8), 100,10 *a dei seruos longe sit scientes* (cf. 103,17; 99,18; 102,2), 99,2 *sub ossuorum multiformi numero*, 101,14 *se deuouunt, parentorum originem dehonorant* (cf. 98,14; 100,9; 94,10; 97,13). — VII *De duobus montibus (Sina et Sion)*. hic tractatus et duo proximi nulla alia de causa in alterius familiae collectionem operum Cyprianicorum recepti esse uidentur, quam quia celeberrimi exstabant Cypriani *Ad Quirinum* libri uulgo *Aduersus Iudaeos* inscripti. archetypi integritatem etiam in his codex T optime seruauit; quare eum inprimis sequendum esse statui. ea uero integritas in tractatu *De duobus montibus* cabbalistarum delira-

mentis imbuto non regularum grammaticarum obseruatione sed earum neglectione cernitur mendorumque ubertate. uberrimum enim in hoc codice uulgaris sermonis fontem aperuisse mihi uideor. praeter casus praepositionum confusos A 111,24 *inter quibus*, 107,6 *per angelo* (= 110,17. 18; 113,17), 107,12 *de tempus et factum* (= 111,8; 112,3), 112,8 *cum imperatorem et regem suum* (= 113,21), 108,21 *in caelis ascendit* (= 109,11) occurrunt etiam insolentiora, uelut 106,17 *huius mundi conuersus* (= 117,2; 118,8), 114,22 *mortiferare* i. e. *interficere* (= 115,3), 113,19 *inpulita mente*, 112,7 *uiuerebunt*, 105,9 *uero* i. e. *uerum* (= 106,21; 110,16; 117,8. 14), et casuum significatione prorsus delitescente accusatiui pro ablatiuis positi 105,21 *totus mundus facta mala a diabolo . . maculatus* (cf. 111,22; 109,23). eum qui hos aduersus Iudaeos tractatus collegerit ne uoluisse quidem Cypriani eos putari opusculum VIII *Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate* demonstrat, cuius in calce A 132,16 auctoris *Celsi* nomen exstat quod recentiores demum libri in *Caccilium* mutauerunt. est uero epistula nuncupatoria episcopo Vigilio scripta, cui Iasonis et Papisci dialogum de religione quem ex Graeco in Latinum uerterat Celsus dedicabat. eum natione Graecum fuisse frequentes graecismi arguunt (cf. A 127,4 *eius non nisi ad diuina mens pateat et ad caelum ac superna oculos cordis attollens Christi lumen partae iam salutis* (i. e. *parta iam salute*) *aspiciat*; cf. 126,15; 128,20; 230,7. codices quos praeter T adhibui Z μ t, quia ex eo ipso fluxerunt, nullius fere sunt auctoritatis, nisi quod in t, quem nullo alio intercedente ex T descriptum esse p. XXXIX monui, diuersae recensionis uestigia apparent, quae quomodo explicanda essent ibidem dictum est. insignes scripturarum discrepantias Prudentius Maranus in editione Baluziana ex Remigiano codice uetustissimo, quem nolim propter uerba mea App. p. 119,10 cum recentiori (r) confundas, seruauit. in emendatione libelli IX *Aduersus Iudaeos (qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum)* praeter codices MQT eiusdem familiae quartum B (cf. p. LVI) non neglegendum esse putauit. ceterum hic tractatus nullius est pretii,

- quod etiam in proximas duas (X et XI) *Orationes* cadit, quarum priorem ad codicem T, alteram ad uetustissimum Veronensem X, 8. saec. VIII (Y), qui inter Augustini scripta eam fol. 151 sq. exhibet (cf. Reifferscheidii *Bibl.* p. 21), exegi. — XII *De duodecim abusiuis saeculi* tractatus Cypriano Augustino Origeni in codicibus, Erardo cuidam propter marginalem libri mss. inscriptionem a Pamelio, S. Patricio Hibernorum apostolo quia in linguam Anglorum ueterem translatus Homiliarum Saxonicarum exemplari asseruatur ab Anglis adscriptus nullas antiquitatis notas prae se fert. ex innumeris eius codicibus tres elegi uetustiores Sangallensem 89 saec. IX (G), Parisiensem 18095 (olim Notre Dame 228) saec. X (X), Vindobonensem 1010 saec. XI (V). G¹ et X diuersas recensiones, G² et V ex utraque mixtam, qualis in recentioribus libris est frequentissima, ostendunt. ad G¹ textum constitui. — XIII *De singularitate clericorum* opusculum ad codicem Parisiensem 13331 olim Sangermanensem 839 saec. IX (C), qui a scriptoris aetate non multum distare uidetur, emendauit. ceterum Parisienses iq et Vindobonensem 1064 saec. XIII, in quo fol. 42^a Origeni adsignatur, inspexi. sed operae pretium non uidebatur discrepantes lectiones eorum, qui prae Parisiensi nullam obtinent auctoritatem, adicere. — tractatum XIV *De duplici martyrio* 'in uetustissima bibliotheca repertum' Erasmus Cypriani operibus a. 1530 adiecit, non a personato quodam Isidoro eum profectum esse arbitratus, sed a Cypriano ipso. indicia uero Pseudocypriani, qui persecutionum Diocletiani et Maximini (231,26), Caesaris Turcarumque (238,29) mentionem faciat, cum manifestiora sint quam quae Erasmus fugere potuerint, nescio annon iure Grauius et alii ipsum libelli subiectorem esse sint suspicati. certe nemini post Erasmus librum mss. uidere contigit. — XV *Paschae Computum* cum nouis praesidiis nullis emendare possem, ex Oxoniensi editione ad uerbum fere in hanc receptam esse nemo uituperabit. hic liber codice Remensi (b) Cypriano falso adscriptus (cf. Tillemont *Hist. Eccl. S. Cyprien art.* LXV t. IV p. 193) Gordiani anno quinto Arriano et Papo consulibus a. a Christo n. 243 editus

est (p. 268,19). quantum ad Hippolytei canonis artificium explicandum conferat, uir doctissimus De Rossi (*Inscript. Christ.* uol. I p. LXXX) his uerbis docet: *Hippolytei canonis artificium omnes, opinor, statim intellexissent, si librum quemdam de paschali computo Cypriano adscriptum uel leuiter adtendissent. Confectus enim est anno 243, uix uiginti circiter post editum Hippolyti canonem annis; et tabulam continet illi ipsi canoni paene geminam, quae toto eo libello luculenter explicatur et declaratur. quare nequeo satis mirari tam insigne monumentum, quod libri ab Hippolyto conscripti iacturam magna certe ex parte compensat, ab Hippolytei cycli interpretibus altissimo premi silentio uel potius plane ignorari.* textum libri ad duos codices, quorum lectiones Wallisius in editione Oxon. accurate enotauit, unum scilicet hodie deperditum bibliothecae S. Remigii Remensis olim LXXI b tum uero 133 saec. IX (b), cuius apographum Mabilion confecerat, alterum bibliothecae Cottonianae 'sub finem noni a Christo saeculi' exaratum (c), qui Londini hodie asseruatur, recognoui, meliorem quam Remensis offert recensionem potissimum secutus. ex eodem tabula repetita est, cuius materiam confusam et male digestam in ordinem redigere non meum esse putauit. ceterum De Rossi eam a se restitutam in commentario ad Hippolyti canonem euulgatum iri promisit (l. c. p. LXXXI). explicationi seruiet pinax a Wallisio ad auctoris mentem confectus quem ad calcem libelli adieci. — XVI *Epistulae*. epistolium primum Donati ad Cyprianum Pamelius ex codice Cambronensi protulit, mihi codices MQ suppeditarunt. alteram epistulam Cornelii ad Cyprianum nonnisi in uno Trecensi 412 (β) inueni, Baluzius in duobus; in nullo uera inscriptione instructa est. nam quin eius auctor deperditas Stephani papae litteras, in quibus Cyprianum pseudochristum et pseudoapostolum et dolosum operarium appellauerat (cf. epist. 75 p. 827,5), reficturus fuerit dubitari nequit. epistulam tertiam ad codicem Fuxensem (Z) unde eam Baluzius deprompsit accuratius exegi. ad quartam praeter Baluzianos duos Fuxensem (Z) et Remensem (r) tertius Monacensis (μ) praesto fuit. eorum propinqua cognatio et Fuxensis insignis interpolatio

etiam hic conspicitur. ceterum nonnulla rectius apud Hieronymum (h) leguntur, cuius inter opera (ed. Martin. V p. 405, ed. Vallars. XI 2 p. 357) epistula iam diu ante Baluzium ferebatur, quod ipse non ignorabat. — XVII *Carmina* Cypriano Tertulliano aliis adscripta ex hac suppositiciorum operum farragine nolui relegare, cum noua quaedam praesidia ad eorum emendationem haberem, quibus post editiones principes diu neglecta ad pristinum, qualiscumque ille est, nitorem restitui posse sperabam.

Genesis carmen una cum *Sodoma* Morelius ex codice bibliothecae S. Victoris primus edidit. ego eundem Victorinum 380

- R (R) nunc Parisiensem saec. XIII diligentius excussi altero non inuento, cuius auxilio unicus codicis menda grauissima tollerentur. carmina *Sodoma* et proximum *De Iona* eiusdem auctoris esse L. Mueller (*Mus. Rhen.* 1867 p. 329) primus intellexit idque
- H codicis Parisiensis 2772 saec. X (H) inscriptione *Opusculum Tertulliani de excidio Sodomae et Ninivae* confirmatur. duorum Parisiensium H R lectionibus in emendando non multum proficeremus, nisi accessisset optimus codex Vossianus l. Q 86 (A)
- A 'ineunte potius quam exeunte saec. IX' iudice Geelio scriptus (cf. Schneidewin *Martial.* p. 680 et Alex. Riese *Anthol. lat.* I p. XXXVIII), cuius scripturas L. Mueller in Museo Rhen. publicauit. codex qui olim in bibliotheca monasterii Laureshamensis exstabat, ex quo hoc carmen Io. Siccardum editurum esse Rhenanus in praefatione ad Tertulliani opera (ed. 1528) dicebat, perisse uidetur. hoc carmine recepto non poteram non addere alterum eiusdem poetae *De Iona* inscriptum, quod ex codice Pithoeano Iuretus (*Bibl. patr.* tom. VIII) uulgauit. aderat praeter Vossianum (A) Vindobonensis 16 saec. IX (A) lectu difficillimus, cuius collatione minus accurata Oehler (*Tertull.* tom. II p. 769) usus est. hos duos libros ex eodem optimo libro fluxisse constanti lectionum consensu apparet. carmen quartum *Ad senatorem* a Morelio primum editum ad uetustiores quos inueni Parisiensem
- F 2832 saec. IX (F) et 2772 (H), quintum *De Pascha*, cuius editio princeps Aldo (*Poet. Christ. opera* a. 1501) debetur, ad codices EM, quorum de cognatione supra dictum est p. XXXV et

XXXVII, emendauit sextum *Deresurrectione mortuorum* uetustissimis codicibus Sangermanensi (D) saec. VII (cf. p. XXII), Wirceburgensi (W) saec. VIII—IX (cf. p. XIX), Reginensi (T cf. p. XXXIX) traditur. exemplar uetustate pari insigne, cuius Lareshamensis bibliothecae catalogus ab Angelo Maio (*Spicil. Rom.* tom. V p. 188) et Augusto Wilmanns (*Mus. Rhen.* 1868 p. 392) publicatus mentionem facit *Metrum Tertulliani de resurrectione* (cod. fol. 31^a l. 21) adferens, nusquam potuit reperiri. quod si haberemus, certius fortasse de huius carminis recensione diuersa, quae apud Fabricium (*Poet. uet. eccles. opera* p. 256) exstat indicarem; incredibile enim est, quod Martene qui hoc carmen ex codice D ad uerbum imprimendum curauit (*Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectio* tom. IX p. 1 sq.) suspicatus est, a Fabricio insigni audacia sine ullius codicis ope elegantiores uersus restitutos esse. exstat enim altera etiam recensio simili consilio atque Fabriciana instituta qua scilicet prosodiae sermonisque barbarismi tollerentur, inter Aldhelmi opera, quibus (p. 130—134) hoc carmen uel potius carminis fragmentum (incipit enim a uersu 108 *Cur non ex aliquo possit confingere nota*, desinit in u. 291 *Et genitura Deum per omnia laeta fatetur*) quasi ineditum Oxoniensis editor I. A. Giles ex codice Parisiensi 8318 (cf. p. 389) inseruit. quae si re uera ab Aldhelmo profecta est (certe ab Aldhelmi ingenio non abhorret), cur non ab altero diorthota antiquo Fabriciana illa proficisci potuerit non intellego. tacendum uero non est Aldhelmianam originem esse incertissimam. codex enim Parisiensis 8318 a quinque librariis scriptus inde a fol. 73^b hoc fragmentum et Aldhelmi carmina manu saec. XI exarata continet Aldhelmi nomine non nisi in fine fol. 83^b adiecto *expl. opuscula aldhelmi*; in fronte uero fol. 73^b manus saec. XVII *Aldhelmus* adscripsit. hanc notitiam accuratamque fragmenti collationem Noltii humanitati debeo. carminis auctor incertus est: Tertulliano Lareshamensi catalogo Fabriciique editione adsignatur; num codex ullus eum auctorem perhibeat nescio. Cypriani nomen codex Reginensis prae se fert, Wirceburgensis inscriptione et subscriptione caret. in Sangermanensi post

inscriptionem *Ad Felicem de resurrectione mortuorum* recens admodum manus adiecit quae ita lego: *Ad Felicem de resurrectione mortuorum. Cypriani non est saltem non habetur in impressis. inflatum carmen. uiolatur super (?) regula quantitatam*; in indice autem huic codici praemisso manus uetusta annotauit: *XIII Sancti Cypriani ad Felicem de resurrectione mortuorum*. ad hos auctores accedit tertius Verecundus Africanus episcopus, quem ante annum DLII floruisse Garcia Loayza ex Victoris Tunonensis Chronico collegit (cf. Alixii *dissert. de Tertulliani uita et scriptis* p. 76 ed. Oehler); de Verecundo enim quodam Isidorus Hispalensis (*De uiris illustribus* c. 7) haec habet: *Verecundus Africanus episcopus studiis liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos breuesque libellos, quorum primum De resurrectione et iudicio scripsit, alterum uero de Poenitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat*. quisquis uero auctor est, Musis iratis hoc carmen panxit. quare cauendum est ne coniecturis genuinos scriptoris errores regulasque in rebus metricis et grammaticis emendes. in textu constituendo codices Wirceburgensem et Reginensem, qui antiquiore Sangermanensi praestantiores sunt duces habui. lectionum diuersitas apud Aldhelmum et Fabricium maior erat quam cui angusti adnotationis criticae fines locum darent. ceterum harum recensionum coniecturae ab eisdem corruptelis quas codices DTW ostendunt pendent paucis exceptis.

Cypriani
opusculum
deperditum
De notis.

Haec sunt Cypriani opera suppositicia quae in Appendicem recepi. inedita plura in codicibus inueni Cypriani nomine falso insignita; sed nullum dignum uidebatur, quod in lucem prodiret. utinam *Notarum* exemplar Cyprianicum inuenissem, de quo nuper W. Schmitz (*Tironiana in Symbol. phil. Bonn.* II p. 540) egregie disputauit (cf. etiam H. Dodwelli *dissert. Cypr. II*). tenuem huius operis memoriam Trithemius in *Polygraphia* (ed. Colon. 1571) seruauit. haec enim in 'praefatione ad Maximilianum I Caesarem' scribit p. 18: *Marcus Tullius Cicero facundus orator ingenio usus et arte, phraseos minutias commutauit in signa et thelematos sui philergiam siue characterem pro usitata*

phrasi locauit . . . Cyprianus uero Carthaginensis ecclesiae sanctissimus praesul et martyr ipsa Ciceronianae institutionis documenta, Christianorum uolens prouidere utilitati, haud mediocriter ampliauit, et quae defuerant moribus adiunxit, p. 46 in 'Expositione in Prologum': Librum scripsit (Cicero) notarum ad filium, quem beatus martyr Cyprianus postea Christianorum usui ampliauit, in modum scilicet dictionarii, ubi secundum ordinem ponuntur primo characteres siue notae, postea dictiones per eosdem characteres designatae, ita quod dictio quaeuis per notam sibi significatur praepositam. His notis siue characteribus psalterium Latinum integrum et pulchre descriptum olim uidi-mus in bibliotheca maioris ecclesiae Argentinensis, cui nescio quis rerum iudex ignarus titulum forinsecus praeposuerat talem: Psalterium in Armenica lingua. Sed errauit, cum sic potius fuerit scribendum: Psalterium Latinum characteribus Tullianis conscriptum. Nam quilibet character unam dictionem integram repraesentat Latinam. Nec me fallit aestimatio, cum dictionarium ipsum Ciceronis a sancto Cypriano emendatum penes me in antiquo uolumine scriptum integrum habeam et incorruptum, quod nusquam uidi alibi. Tanta uero est copia notarum siue characterum cum dictionibus sibi subiectis, quod omnino sufficiunt ad scribendum Latino sermone quaecunque uolueris, et in libro Polygraphiae sexto: Marcus Tullius Cicero facundus Romanorum orator librum scripsit non paruae quantitatis Notarum, quem Sanctus Cyprianus Carthaginensium praesul et martyr, multis et notis et dictionibus ampliauit, adiciens uocabula Christianorum usibus necessaria, ut opus ipsum fieret non solum utile paganis, sed multo magis etiam fidelibus. Rarus est codex et a me semel duntaxat repertus, uilique precio emptus etc.

Praefationi huic adiungam Cypriani uitam, quae Pontii diaconi fertur, codicibus Ττωμ seruata. exstiterunt quondam codices melioris notae complures, uelut Fossatensis uetustissimus saec. IX et Floriacensis saec. XI quos P. Th. Ruinart excussit (cf. *Acta martyrum* p. 171 §. 1). ex his puto nonnullae scripturae non con-

Cypriani
uita per Pon-
tium.

temnendae et extrema libelli pars in recentiores codices ($w\mu$) uenerunt, quare eis maiorem auctoritatem in hoc opusculo quam in reliquis libellis epistulisue (cf. p. XLVII) tribuendam esse putauimus.

Caput quartum.

Editiones. De editionibus, quamuis in crisi nullius fere sint momenti, paulo accuratius agendum est, quia et uetustioribus recentiores editores mira superstitione addictos inueni et quaecumque de eis narrantur maximis erroribus sunt referta: deinde sic textus historiam, quam hac disputatione inde a saeculo post Christum sexto quantum fieri potuit diligenter repetiuimus, usque in hunc diem persequi licebit. atque prima editio prodiit Romae a. 1471, cuius in calce leguntur haec:

Editio prin-
ceps Romana
a. 1471.

*Aspicias illustris lector quicumq. libellos
Si cupis artificum nomina nosse: lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona: forsan
Mitiget ars musis inscia uerba uirum.
Cōradus Sveynheym: Arnoldus p̄anartzq. magistri
Rome impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
Huic operi aptatam contribuere domum*

.M. CCCC. LXXI.

curauit uero hanc editionem Ioannes Andreas episcopus Alerien-
sis, ex cuius *Epistola ad Paulum ·II· Venetum Pon. Max.* scripta
haec placet adferre quibus qua ratione instituta sit edoceamur:
*hoc certe tempore, episcopus scribit, sudanti mihi in īmenso
Nicolai de Lyra super ueteris et noui testamenti ad litteram
glossemate: ab imp̄ssoribus nostris qui biblie libros informabāt:
repente efflagitatus sum ut quoniam carta maior illos deficeret:
ne officine eorum uacarent: quod nunquam fit absque ingenti
artis dispendio: aliquid minoris uoluminis opus illis commodum
expedirem. Res uisa mihi est: nō parum difficultatis et aliquanto
magis periculi habitura: ut propere et recte possem aliquid
facere: paratis semper quibusdam ad nimis exacte iudicā-*

dum . . . . . *Conuerti me igitur plurimo incitatus ardore ad sublimis et animi et facundie uirum Diuum Cyprianum Carthagenē. ep̄m et eius epistolas in manibus sumpsi. fidentiore ob id conscientia quia olim adolescens famatissimis in scholis parisien-sibus agens: quo propter urbis celebritatem et studiorum feruorem atq. animi cultum capessendū concesseram. ex uetustiore exemplari eas manu mea descripseram. ratus quod ita euenit: minus me in eo codice difficultatis et tamen apud tuam Sanctitatem et doctissimorum hominum mentes non minus gratie habiturum. Ceterum percurso magis quam deambulato libro Cuius quidem ordinem ideo non mutauī: etsi uidebam me aliquorum exēplo nō īepto sane id posse facere. quia et urbis unde illud habueram maiestati: et uoluminis uetustati honorem statui suum habere.* codex ille uetustior est Parisiensis 1659 (q) saec. XII—XIII quem ex interpolatorum numero esse supra dixi. continet enim epistulas ex codicibus partim alterius partim tertiae familiae depromptas scripturis familiarum passim confusis ineptisque coniecturis admixtis. hunc codicem emendare absque alterius auxilio subitaria opera non potuit uir ingenio mediocri et exigua doctrina, sed ne uoluisse quidem censendus est. nam uel facillima librarii menda, subscriptiones inscriptionesque epistularum peruersas, quarum exempla supra p. LVII enotaui, scriptorum ordinem qui nullus est intacta reliquit. desiderantur uero in editione quae in Parisiensi libro deerant omnia, epistulae scilicet 5. 8. 21. 22. 23. 24. 27. 31. 33. 34. 35. 36. 41. 42. 62. 71. 73. 74. 75. 77. 79. 80. 81, libelli *Ad Quirinum* liber tertius. ex libris suppositiciis praeter illos *De singularitate clericorum* et *De duobus montibus* inest nullus; in calce uero adicitur *Reuelatio capitis beati Iohannis baptistae* ut Cypriani opus genuinum, quod codex Parisiensis et Victoricus (i) uel eorum codex parens spatio in fine uacuo receperant Cypriani nomine non adiecto; inde ineptissima narratio quamuis c. 5 Vandalorum et Pipini regis mentio fiat in reliquis editiones transiit exceptis Dauentriensi et Memmingensi omnes. sed ne quid laudis episcopo detraham, epistulae illi ad Paulum inseruit explanationem multorum uocabulorum, quae *propere perlegendo*

alicuius interpretamenti propter tyrunculos quosdam literariae facultatis indigere crederet, et indicem subiecit. exemplaria huius editionis non esse rara Audiffredus (Catalogus historico-criticus Romanarum editionum saec. XV p. 140) docet; ipse adhibui quod in bibliotheca Vindobonensi asseruatur sign. 5. D. 19. mera

Editio Veneta a. 1471. *editionis principis repetitio est ea quae eodem anno Venetiis prodiit, cuius in fine legitur: Loquitur lector ad Vindelinum spirenses Artificem qui Epistolas Beati Cypriani reddit in lucem M. CCCC. LXXI; unde miro errore uiri docti eam Spirenses quasi Spirae prodisset dixerunt. ab editione principe non nisi in rebus orthographicis differt, nouum accessit nihil praeter mendorum numerum typographicorum; nam qui eam correctiorem laudant numquam inspexisse uidentur. exemplar bibliotheca*

Editio Veneta a. 1483. *Vindobonensis asseruat sign. 5. D. 18. idem ualet de altera Veneta a. 1483, cuius in calce exstat: Diui Caecilii Cypriani uiri sanctissimi et eloquentissimi epistolas exactissime recognitas Lucas Venetus Dominici filius solita diligentia impressit Venetiis anno salutis M. CCCC. LXXXIII. Pridie Nonas Decembres. nam inedita quae illam exhibere fabulantur nulla sunt, nec in ordine aut in scripturis editionis Romanae leuissimis rebus exceptis quicquam est mutatum. sed singulis epistulis libellisque qui partim tractatus partim sermones inscribuntur summaria breuia praemittuntur eademque in tabulam redacta post epistulam dedicatorem C. de P. Iacobo Grasolario ciui ueneto scriptam leguntur, post ea Hieronymi et Lactantii testimonia de S. Cypriano adiecta sunt. exemplar asseruatur in bibliotheca Vindobonensi sign. 16. F. 9. maioris momenti sunt editiones duae s. l. et a.,*

Editio Memmingensis. *quarum unam circa annum 1477 apud Albertum Kunne de Duderstadt Memmingensem impressam esse Panzer (Annal. typ. IV 119 n. 407) et Lud. Hain (Rep. typ. I 2, 220 n. 5895) docent. qui eam curabat epistulas libellosque nullo ordine editionibus exhibita in certum quendam ordinem digerere ita conatus est, ut libellos epistulasque maiores libellis similiore quam epistulis praeciperet epistulas reliquas eis subiungens. tabula epistularum praemissa exstat inscriptio: Ceciliij Cypriani Episcopi cartaginensis et martiris*

dignissimi libri et epistole. secuntur deinde libelli I. X. XI. IX. XIII. XII. VIII. IV, epistola 63, libelli V. VI. VII. II, *De singularitate clericorum, De montibus Sina et Sion aduersus Iudeos, Ad Nouatianum de Cornelio et Nouato* (= epist. 55), *Ad Tibaritanos exortatoria* (= epist. 58), *Ad Magnum de his qui in lecto consecuntur* (inde a *Quaesistis* = altera pars epist. 69), *Ad Quirinum* (lib. I. et II.). alterius partis inscriptio est: *Incipiunt epistole Cecilij Cipriani epi carthaginensis confessoris et martiris dignissimi ad Cornelium papam et prima de confessione feliciter.* secuntur epistulae eodem ordine atque in editione principe, nisi quod epistula 45 errore et in fine *Reuelatio capituli* consulto ut uidetur omissae sunt. textus nullam fere emendationem expertus est aut si qua discrepantia inuenitur inter eam et Romanam, coniecturis non codicibus hanc deberi inde patet quod ne una quidem lacunarum quibus illa hiat suppleta est, quod alterius uel deterrimi codicis auxilio nullo negotio poterat fieri. adhibui exemplar quod est in bibliotheca Vindobonensi sign. 25. C. 13. altera editio s. l. et a. est ea quae Panzer (l. c. IV 119 n. 406) et Hain (l. c. I 2, 220 n. 5894) auctoribus Dauentriae circa annum 1477 apud Rich. Paffroet prodiit. de ea paulo accuratius, ut eam manu tractasse uideatur, Schoenemann agit (*Bibl. hist. litt. patr. lat.* I 109), sed nescio quo casu factum sit ut de accessionibus eius longe grauissimis nihil proferret. incipit uero a *Tabula materiarum epistolarum beati cipriani martiris secundum ordinem alphabeti*, quem rerum indicem sequitur *Tabula contentorum* et testimonium *Ex libro beati iheronimi de uiris illustribus de beato cipriano.* deinde exhibentur eodem ordine atque editione Romana singula opera excepta 49 epistula omnia nouis titulis uel titulorum loco breuibus argumentis instructa, uelut liber *De singularitate clericorum* sic inscribitur: *Quam perniciosum sit uiris et maxime clericis conuersatio feminarum.* post epist. 40 i. e. epistulam editionis Romanae postremam inseruntur inedita haec: *Liber LXXIV. De disciplina et bono pudicitiae, Liber LXXV. Ad Nouatianum hereticum quod lapsis spes uenie non est deneganda, Sermo Augustini de sancto cipriano*

Editio
Dauentriensis.

*martire, Incipit oratio cipriani martiris, Item oratio beati cypriani martiris quam sub diem passionis sue dixit, Passio sc̃i cypriani ep̃i et martyris. in calce exstat subscriptio: Explicit epistolae gloriosi martiris cipriani cartaginēsis ep̃i qui quanta eloquentia quantaque doctrina inter catholicos doctores refulserit epistole eius splendidissime uerborum ornatu sententiarumque ubertate optime testificantur. deinde nouo signaturarum ordine A—D quaterniones secuntur exhibentes libros tres Ad Quirinum quorum tertius ineditus erat cum hac inscriptione: Incipit prologus in libros beati cipriani martiris contra Iudeos editos. qui quidem prologus est epistula quedā ad quirinū scripta, et subscriptione: Explicit liber tercius cecilij cipriani gloriosi martiris. Archiepiscopi carthaginensis Oratoris excellentissimi ad quirinum. in quo libro sicut et in duobus prioribus fides catholica contra iudeorum et gentilium errores sacrarum scripturarum testimoniis fortissime munitur et corroboratur deo gratias. operum pars longe maxima ex editione principe in hanc recepta est cum isdem mendis isdemque lacunis nulla emendatione ex alio codice repetita, in eisque nulla est huius editionis auctoritas. est uero maxima in ineditis, quorum nonnulla perraro in codicibus occurrunt, uelut libelli *De bono pudicitiae* et *Ad Nouatianum*, quos primo ab Erasmo editos esse omnes credunt. ita huius editionis memoria interiit. si autem eam nec Erasmo innotuisse Schoenemann l. c. p. 110 dicit, errat; nam de libello priore in annotationibus Erasmus haec docet: *hunc in uetere quadam aeditione excusum repperi sed mendosum locis compluribus, nec licuit mederi cunctis erratis, quod non succurreret ullum aliud exemplar. quamuis unde librum Ad Nouatianum, Augustini sermonem, duas orationes quae deinceps edidit deprompserit non dicat, tamen quin ex eadem editione fluxerint propter textus consensum dubitari nequit. sed integrum editionis exemplar inspexisse non uidetur. nam tertium Ad Quirinum librum 'in uulgatis' codicibus non habitum ex bibliotheca Iemblacensi', ex codice fortasse eodem ex quo librum *de laude martyrii* primus edidit, se adiecisse testatur. inter uetustissimas Cypriani editiones fertur Parisiensis a. 1500 apud Iodocum**

Badium (cf. Schoenem. l. c. p. 111), sed ea nulla est. prodit uero eodem anno editio rarissima cuius inscriptio haec est: *Illustrium uirorum opuscula Diui Athanasii contra Arrium hereticum de homousio subtilissima coram probo iudice gentili controuersia. Diui Didymi a diuo hieronymo translata de spiritu sancto eiusq. processu atq. equalitate disputatio. Aurelii Cassiodori atq. alterius non penitendi authoris de anima rationali profunda rimatio. Plurimorum protestantium uirorum diuersarum artium argutissime nec minus scitu digne definitiones. Diui cypriani aurei de cardinalibus xp̄i operibus sermones cum ins. impr. typogr. c. litt. IP et nom. IEHAN PETIT, in calce: Venundatur a Iohanne paruo parrhisiis in regione diui Iacobi in leone argenteo. praefatio uel commendatio operis Cypriani Beneti Albelden̄ sacri predicatorum ordinis scripta est ad prudentissimum et iuris consultissimum Simonem Radin. opusculum Arnoldi Carnotensis Abbatis Bonaeuallis De cardinalibus Christi operibus ad Adrianum papam, quo Cypriani nomine uenderetur, hac inscriptione! Diui Cypriani Carthaginēn̄ episcopi ad di. Cornelium papā de Cardinalibus operibus xp̄i usq. ad eius ascensum ad patrem et praefatione De titulis et nominibus (Solent matres infantulis nuper editis etc.), quam callidus homo ex suo addidit, instructum est. in calce libri legitur: Reliquum est igitur ut iis qui hec peperere grati animi significationem feceritis. Atque adeo ip̄imis p̄stantissimo uiro d̄no Simoni Radin qui hec situ uicta in lucem edenda curauit. Deinde Cypriano Beneti qui castigatrices manus apposuit. Tum iohanni paruo bibliopolarum optimo qui suo ere imprimenda tradidit. Nec minus d. Andreae Bocard calcographo solertissimo qui tam terse et ad amussim castigate compressit. Ad quartum Calendas Iulias Anno millesimo quingentesimo. Deo sit laus et gloria. Arnoldi opusculum inter Cypriani opera genuina receptum est editione quae est aetate proxima Parisiensi a. 1512, cuius inscriptio haec est: *Beatissimi Caecilii Cypriani Carthaginiensium p̄sulis, oratoris uerbique diuini p̄conis eloquentissimi: ac trini uniusque dei proclamatoris uehementissimi opera hinc inde recepta, et in unum uigi-**

Editio
Parisiensis
a. 1500.

Editio Rem-
boltiana.

liis et sumptibus magistri Bertholdi Rembolt et Ioannis vaterloes calcographorum peritissimorum ac ueracissimorum collecta et impressa: quorum distinctio fronte sequenti notatur. ibi uero opusculum *Cardinalia Christi opera* primum ponitur, quod in editione a reliquis separatum foliis numeris nouis instructis I—XXXV postremum exhibetur, nec in reliquis hic index scriptorum ordini respondet. Schoenemannus cui integrum editionis exemplar non praesto esset errauit (l. c. p. 114). indicem excipiunt Roberti Fortunati praefatio ad Ruricium Blesensem senatorem, in qua, cum ipse rebus familiaribus occupatus Cypriani opera recognoscere non posset, Guilielmum Potetum Biscutinum *opus insigne relegisse emaculasse et annotationibus quibusdam non negligendis locorumque Bibliae et aliorum citationibus ad marginem perpulchre multoque cum labore donauisse* narrat, Poteti ad lectorem carmen, Hier. Alexandri prof. Paris. carmen in commendationem impressoris Rembolti, praefatio editionis Venetae a. 1483, Hieronymi et Lactantii testimonia, index rerum. singula opera ex eadem editione Veneta repetita in nouum ordinem redacta sunt, ita ut primum locum obtineant epistulae in quattuor libros diuisae, quorum primus continet epistulas 60. 57. 59. 67. 13. 69. 65. 43. 1. 2. 4. 70. alter 72, libellum *Ad Donatum*, epistulas 63. 37. 38. 10. 30. 52. 47. 45. 44. 51, tertius 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 64. 3. 14. 49. 50. 68. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 76, quartus 6. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidiam), 48. 66. 40.; fol. LXIX—XCIII cum inscriptione *Sequuntur uarii tractatus eiusdē diui Cypriani* exstant libelli X. IV. II (*de idolorum uanitate* inscriptus), *Aduersus Iudaeos de montibus Syna et Syon*, *De reuelatione capitis b. Iohannis baptistae*, fol. XCIII—CXXVIII inscriptione praemissa *Sequuntur uarii sermones diui Cypriani* libelli XI. XIII. XII. VIII. VI. VII, fol. CXXVIII sqq. *Expositio diui Cypriani in Symbolum apostolorum*, libellus IX, *De singularitate clericorum*, libelli III duo libri (fol. CLXXIX in calce legitur: *Finis secundi et ultimi libri Diui Cypriani*), *Passio Sancti Cypriani per Pontianum eius diaconum edita*; fol. CLXXX

in calce leguntur haec: *Beati Cypriani opuscula nouiter Parhi-
siis in Sole aureo uici sancti Iacobi impressa Exp̄sis magistri
Berthold Rembolt et Iohannis vwaterloes. In intersignio sancti
Georgii cōmorān. Anno dñi M.D.XII. Die uero XIII. Nouem-
bris. nouum praeter Expositionem in symbolum apostolicum
quam inter Hieronymi etiam opera receptam Rufini Torani
Aquileiensis ecclesiae presbyteri esse codicum aliorum in-
scriptionibus (cf. Ios. Klein Ueber eine Handschrift des Nicolaus
von Cues p. 12) dudum uiri docti cognouerunt et Passionem
Cypriani quae miro errore Pontiano adscribitur accessit nihil.
nam Rob. Fortunatus alia nonnulla quae nactus erat noua uti de
aleatoribus et caeteris paucis, quia parum sibi constabant, prae-
sens in tempusmittenda esse censebat. utrumque ex codice
Parisiensi 1922 descriptum uidetur. codices certe Parisienses
1648 et 1655 qui Expositionem exhibent Cypriani nomen non
addunt. reliquorum operum textus idem est atque editione Veneta
fertur.*

Primus textum qualis inde ab editione principe uulgabatur
codicum auxilio emendare conatus est Erasmus, cuius recensio
prima Basileae prodiit a. 1520. *Opera diui Caecilii Cypriani
episcopi Carthaginensis ab innumeris mendis repurgata adiectis
nonnullis libellis ex uetustissimis exemplaribus quae hactenus
non habebantur, ac semotis ijs, quae falso uidebantur inscripta,
una cum annotatiunculis Atq. haec omnia nobis praestitit ingenti
labore suo Erasmus Roterodamus, uir iuuandis optimis litteris
natus Apud inclytam Basileam ex officina Frobeniana. prae-
fatione ad Laurent. Puccium Card. annotationibus duplici indice
et Passione Cypriani praemissis secuntur epistolae eodem ordine
in quattuor libros diuisae in quem Parisiensi primum digestae
erant. eas excipiunt Varii tractatus, libelli scilicet X. IV. V. II
(De idolorum uanitate), Varii sermones XI. XIII. XII. VIII. VI.
VII. IX. III (libri tres), epistolae † 73. † 74. † 71 et † Senten-
tiae episcoporum. separata ponuntur Opera quae uidentur falso
adscripta Cypriano haec: De montibus Sina et Sion, De reuela-
tione capitis etc., Expositio in symbolum apostolorum, De sin-*

Editio
Erasmiana
a. 1520.

gularitate clericorum, De cardinalibus operibus Christi, † Ad Moysen et Maximum et ceteros confessores de laude martyrii, De disciplina et bono pudicitiae, Ad Nouatianum haereticum quod lapsis spes ueniae non est deneganda, Orationes I et II, Sermo Augustini de S. Cypriano martyre. ea quae signo † notauimus in hac editione noua sunt. epistulas 73. 74. 71 et *Sententias episcoporum* Erasmus ex codice Corbeiensi (C) adiecit, in quo ea deprauatissima sunt et multis lacunis referta, ita ut de his idem ualeat quod de editione Romana Erasmus dixit se illa nihil uidisse deprauatius. libellum *de laude martyrii* ex codice alterius familiae deprompsit, qui in bibliotheca Gemblacensi asseruabatur. eidem fortasse librum tertium *Ad Quirinum* deberi supra dixi: poterat et ipsum ex editione Dauentriensi haurire, ex quo reliqua opera spuria quae editio Romana non habebat deprompta sunt. quibus codicibus in emendando textu usus sit, nusquam dicit. quin uero codicem Corbeiensem (C) in epistularum crisi adhibuerit dubitari nequit. huius ope permulta menda sustulit, lacunas suppleuit, etiam interpolationes extirpauit. sed cum alteram eius manum anxie premeret quam audacissimam esse docui, fieri non potuit quin hic illic uerba magis corrumperet quam emendaret. eum autem in epistulis hunc codicem solum adhibuisse probatur eo quod epistulas quae non nisi alterius familiae libris continentur fere intactas reliquit. meliorum codicum adhibitorum indicia nec in epistulis nec in libellis apparent. Erasmianas editiones saepissime repetitas enumerare non possum, nec si possim uelim. multum hercle inter se non differunt nec nouorum codicum subsidia conspiciuntur, quamuis nouam quamque bibliopolae maioribus laudibus efferant et 'ex uetustissimorum codicum collatione repurgatiorem' dicant. duae tantum dignae sunt quae nominentur, dico eam quae a. 1530 ex officina Frobeniana prodiit, in qua ad Cypriani opera accessit *liber apprime pius ad Fortunatum de duplici Martyrio antehac nunquam excusus*. altera est Coloniensis in officina Petri Quentel a. 1544 impressa: *D. C. Cypriani uniuersa quae quidem extare sciuntur opera iam nouissime ex castigatione Des. Erasmi*

Editio
Erasmiana
a. 1530.

Editio
Erasmiana
a. 1544.

*Roterod. diligentius multo quam hactenus usquam exemplarium manu scriptorum subsidio a mendis uindicata. Cum accessione libelli Cypriano inscripti admodum pij, De Martyrio duplici ad Fortunatum. Accesserunt adnotationes Erasmi . . . . Et adnotatiunculae seu castigationes aliquot doctissimi utriusque linguae uiri Henrici Grauij, breues illae quidem et paucae, sed oportunae tamen et eruditae. Et index nouus copiosior uetusto illo et magis digestus, iam recens opera Bartholomaei Laurentii adiectus. Coloniae ex officina typographica Petri Quentel mense Augusto anni post Christum natum MDXLIII. propter has Grauii notas falso Grauii esse creditur quasi Grauius eam accurasset, quamuis in praefatione de annotationibus nescio quis scripserit: *has uir ille doctissimus ex manuscripto Cypriani codice obseruatus, in suum sibi codicem breuissime tantum notarat, non in hoc ut sic seorsim ederentur, sed ut ex uolumine ipsius excerptae, nouae alicui editioni ederentur. Verũ quia in hac editione progressum erat aliquousque priusquam nobis de illis constaret, ne lector hoc qualicuique commodo priuaretur, oportuit ad hunc modum anteriores illarum hic seorsim cõgestas. nam posteriores, ne sis insciens, editioni huic suis passim locis sunt insertae.* plus in emendandis Cypriani operibus praestitit editio quae a. 1563 apud Paulum Manutium Romae prodiit. Latinus Latinus qui eam curauit ex Erasmiana recepit epistulas eodem ordine in quattuor libros digestas eisue adiecit quintum complectentem 16 nouas, sc. 81. 5. 34. 27. 35. 33. 41. 62. 80. 77. 79. 31. 36. 23. 24. 42; reliqua opera genuina se excipiunt ut apud Erasmus. spuriorum ordinem paulo mutauit eisue addidit librum *De spectaculis*. apparent igitur in hac editione epistulae septuaginta septem. sed innotuerant Latinio omnes. de quattuor enim quae desiderantur haec annotat in *Bibliotheca sacra* p. 174: *et haec una trium (epistulas 8. 22. 23 dicit) epistolarum est, quae in duobus Vaticanis et in Bononiensi monasterio Sancti Saluatoris a me sunt repertae; non placuit ijs, qui praeerant, ut inemendatae ederentur, quemadmodum non probarunt Firmiliani epistolam (= 75), quam nemo ante ediderat, ex tenebris esse proferendam, et p. 175:**

editio
Manutiana.

erat apud me huius quoque epistolae (21 dicit) in codicibus duobus exemplum, sed mire corruptum. epistulas uero nouas Latinium ex codicibus interpolatis ita emendasse ut modo ex hoc modo ex illo quae apta uiderentur eligeret, grauius corrupta etiam resecaret, nonnulla coniectura tentaret, mea adnotatione cum illius editione comparata nullo negotio quisque inueniet, nullus probabit: nam recentiores codices omnes qui epistulas illas continent ex uno libro fluxisse supra (p. XLVI sq.) demonstratum est. quare scripturas Manutianae plerisque locis per reliquas editiones propagatas non annotaui. ceterum codices a Latinio adhibitos duos me nactum esse puto. de uno res est certissima, Vaticanum (φ) dico n. 199, cuius lectiones in *Bibliotheca sacra* passim exscriptae occurrunt; alter mihi Monacensis (μ) uidetur, qui 'a Ioanne Troster Venetiis a Cartalario Caspare anno 1462 ultima Iunii pro XII ducatis emptus' est. certe ex eo uel eius apographo librum *De spectaculis* et *Cypriani uitam per Pontium eius diaconum* primus edidit Latinus. maioris momenti editio est in reliquis operibus Cypriani genuinis, quorum ad emendationem uetustissima exemplaria congesserant et Latinus et Carolus Borromaeus, cuius de opera in praefatione ad ipsum scripta haec habentur: *praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nunc in ueterem illam integritatem ac speciem, accersito etiam Verona mirae uetustatis exemplari, accurata doctorum uirorum industria restituerentur.* ad Veronensem uetustissimum accessit Beneuentanus uel Neapolitanus optimorum unus. textu ad hos accurate castigato cum Latinus contra scriptorum librorum fidem nonnulla retenta, aliqua addita, quam plurima immutata uideret, nomen suum in editione a Manutio non passum esse adscribi ipse in epistula ad Masium, cuius uerba p. X exscripsi, narrat et Caroli Vicecomitis litterae (*lettere 45 di Trento XXII. Giugno* in Baluzii *Miscell.* ed. Mansi III p. 472) confirmant. inde iam patet in Manutiana editione Veronensis deperditi scripturas conplures latere quas eruere nullo modo licet.

textus uero innumeris locis emendatus et ad genuinam formam redactus est, ut Erasmi recensio integritate ab ea longe superetur exceptis sane nonnullis libris et spuriiis plerisque, in quibus tota ab Erasmo pendet.

Nouam prorsus uiam eodem tempore ingressus est Guilielmus Editio Moreliana. Morelius, qui prioribus editionibus neglectis maximam scriptorum partem ex codicibus denuo imprimendam curauit et spuria conplura adiecit. prodiit editio Parisiis apud Guil. Desbois sub Sole aureo uia Iacobaea a. 1564. insunt haec: *Adriani Turnebi praefatio ad Carolum Maximilianum Valesium Francorum regem christianissimum, Vita Cypriani per Pontium, Actus Passionis cuius Pontius meminit, Passio per Paulum diaconum edita, Passio ex antiquis libris descripta, Passio per Prudentium (Punica terra tulit etc.), Qualiter sanctorum Martyrum Cypriani Sperati Pantaleonis reliquiae Lugdunum adeptae sint, Sermo S. Augustini de S. Cypriano martyre et alia elogia; deinde indice praemisso opera hoc ordine: libelli I. X. IX, epistulae 37. 38. 10, libelli V. VII. VIII. XI. XII. XIII. IV. VI, epistulae 30. 60. 57. 59. 52. 47. 45. 44. 51. 13. 43. 65. 1. 61. 46. 54. 32. 20. 12. 78. 67. 64. 2. 3. 14. 49. 50. 68. † 75. 53. 16. 15. 17. 18. 19. 26. 25. 9. 29. 56. 7. 6, lib. II, 4. 55. 28. 11. 39. 58. 69 (dimidia). 48. 66. 40. 63, *De laude martyrii*, 73. 71. 70, *Sententiae episcoporum*. 74. 69. 72. 31. 77, 79, † *Ad Vigilium episcopum*, † *Aduersus Iudaeos qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum*, 80, *Ad Quirinum libri tres*, 54. 23. 24. † 21. † 22. † 8. 35. 36. 33. 34. 41. 5. † *De aleatoribus*, *De bono pudicitiae*, *Ad Nouatianum haereticum quod lapsis etc.*, 76. 42. 62. 81, *Despectaculis*, *De duplici martyrio*, *De singularitate clericorum*, *De cardinalibus Christi operibus*, *Expositio in symbolum*, *De montibus Sina et Sion*, † *De duodecim abusionibus saeculi*, *De reuelatione capitis etc.*, † *Dispositio coenae*, *Carmina* † *Genesis*, † *Sodoma*, *De cruce domini*, † *Ad quendam senatorem*. quae † signo notauit tum inedita erant. Morelius priusquam editionem absoluit mortuus de codicibus et suae recensionis ratione critica nihil docuit, quod cum audacius in ea re se gessisse non uideri*

multis non posset, eum omissurum fuisse non putandum est. Turnebus epistula Carolum nonum ut uxorem liberosque quos doctissimus typographus inopes reliquisset adiuaret enixe precatus de his rebus disputare supersedit, nec quisquam alius in hanc rem inquirendum esse putavit; quod si factum esset, proximi editores hanc editionem non ita neglexissent. integritatem eius solus Prudentius Maranus recte aestimavit in Baluzianae editionis praefatione scribens: *editio satis accurata est ac in multis, quae perperam in sequentibus editionibus mutata fuerant, cum codicibus mss. consentit.* illi enim recentissimos codices respexerunt, Morelius in digerendis et emendandis operibus uetustiores secutus est. atque libellos undecim primos, insertas eis epistulas tres (37. 38. 10), Prudentii uersus et carmen *Qualiter sanctorum martyrum Cypriani Sperati Pantaleonis etc.* ex codice Parisiensi 1647 A. (P), alteram operum partem inde ab epistula 60 usque ad 7 ex Compendiensi (E) immutato fere ordine, inter reliqua epistulas rariores atque quae nondum edita erant et epistulas 21. 22. 8 et opuscula spuria quinque ex codice Paris. 1648, carmina ex codice Victorico 380 accuratissime descripsit et emendauit. itaque Moreliana reliquas tam integritate superat quam recentiorum codicum plebeculam ab uetustioribus uirtute superari supra demonstratum est.

Editio
Pameliana.

Optimam Morelii editionem pessima Pamelii secuta est. qui cum conplures annos iam huic rei operam nauasset, Manutiana et Moreliana eodem fere tempore uulgatis maxime incitatus Cypriani opera Antwerpiae edidit a. 1568; qua in re id inprimis sibi proposuit ut epistulas temporum potissimum habita ratione eo ordine quo a Cypriano scriptae acceptaeue fuissent, exhiberet. distinxit tomos tres quorum primus epistulas amplectitur in plures classes diuisas. primam constituunt *Epistulae statim a baptismo Cypriani conscriptae*: † *Donati ad Cyprianum* (App. 272,3), *Cypriani ad Donatum*, 8. 9. 5. 14. 13. 11. 10. 16. 15. 17. 18. 19. 20. 37. 23. 26. 24. 25. 21. 22. 27. 29. 28. 31. 33. 34. 35. 36. 30. 32. 38. 39. 40. 7. 12. 41. 42. 43; alteram *Epistolae scriptae sub pontificatu Cornelii et Lucii*: 44. 45. 47.

46. 48. 49. 51. 50. 52. 53. 54. 56. 57. 59. 58. 60. 61; tertiam *Epistolae miscellaneae in pace ecclesiae uariis temporibus conscriptae*: 64. 62. 2. 4. 63. 65. 3. 1; quartam *Epistolae scriptae sub pontificatu Stephani et de baptizandis haereticis*: 68. 67. 66. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 69; quintam *Epistolae in exilio conscriptae et sub finem uitae*: 76. 77. 78. 79. 6. 80. 81. alter tomus continet tractatus: IV. VI. V. VII. X. II. VIII. XI. XII. XIII. IX. III. XIV; tertius opera Cypriano adscripta quae tum edita erant omnia. in emendandis iis codicibus nonnullis Belgicis uelut Affliginiensi Blandiniensi Dunensi Tornacensi Marchionensi uarioque apparatu a Cauchio Costero aliis in margine librorum adscripto, praeterea editionibus Veneta Remb. Morel. Erasm. Manutiana ita usus est, ut modo hinc modo illinc aliquid reciperet, in lectionum iudicio nulla lege et ratione ductus, nisi quod interpolatissima quaeque libentissime arripiebat. itaque omnium codicum optimus ei erat Cambronensis, qui alterius familiae proles re uera est interpolatissimis interpolatior et alienis additamentis effertissimus; eum uero ubi forte fortuna integrior erat, uitiorum eius totus amator neglegendum putauit deteriores secutus. paucae tantum epistulae, quas in suis codicibus non inueniret, iniuriam editoris non expertae sunt. poterat igitur gloriari praeter 700 et eo amplius locos in sola scripturae citatione marginali ab innumeris insuper mendis perpurgatum Cyprianum prodire ita ut nulla posthac recognitio opus foret. neque deerant qui homini fidem haberent uelut Schoenemannus Cypriani sospitatorem eum nuncupans, rectius deprauatorem nominandum, qui quidem 700 et amplius locis Cypriani scripta miserrime interpolauerit, ita ut editorum proximorum omnium ad menda tollenda et interpolationes extirpandas cura uix sufficeret. nam hi in emendando non tanta fiducia usi sunt quanta in deprauando abusus erat Pamelius, quamuis Gronouius uir sagacissimus et de Cypriano non uno nomine optime meritis uiri peruersitatem acerrime exagitasset (cf. *Obseru.* III 12 p. 263, III 24 p. 324, *Obseru. in script. eccles.* c. 3 p. 572, ed Frotscher). Pamelii editio saepius repetita est, quae repetitiones nullius

sunt pretii. uidi plerasque, sed unam uidere non contigit Geneuensem cum notis Iacobi Pamellii et Simonis Goulartii, quae post Parisiensem a. 1593 prodisse uidetur. in ea unici quem habebat codicis cuiusdam episcopi Achonensis scripturas enotasse Goulartium Reinhartus editor Altdorfensis testatur.

Editio
Rigaltiana.

Tandem a. 1648 Rigaltius uir et elegantia ingenii et doctrinae copia insignis nouis subsidiis instructus opera Cypriani Parisiis (apud uid. Mathurini du Puis uia Iacobaea sub signo Coronae) typis edidit. in scriptorum ordine a Pamelio instituto nihil mutauit nisi quod epistolam *Donati ad Cyprianum* in adnotationes reiecit. adnotationes locupletes, quibus quae ad crisin uel exegesis pertinent optime explicauit, tomus alter comprehendit eisque anecdotum opus ex codice Remensi uetustissimo depromptum *De rebaptismate haereticorum* inseruit. ad adornandam editionem Rigaltio praeter Corbeiensem (C), Thuaneum (P), Foxiensem (Z), Regium (= cod. Paris. 1653 saec. XII) et exemplar quoddam Pomposianum uetustissimorum codicum Veronensis et Beneuentani collatio de qua supra (p. XIII) dixi praesto fuit. quos cum ueteris scripturae liniamenta fideliter seruare animaduertent, se eorum scripturas omnes in ipso operum contextu repraesentare debuisse dicit, sed festinantibus operis typographicis cum adesse sibi non liceret, id fieri non potuisse. relegauit igitur Veronensis et Beneuentani libri locupletissimam memoriam in *observationes*, lectionibus paucis in textum receptis. quamuis a Veronensi codice, cuius condicionem non perspexerat, fere totus pendeat, circumspecto et acuto iudicio in eligendis lectionibus et ponderandis uersatus emendatiora et integriora Cypriani opera edidit quam qui ea prius castigauerant. in calce editionis Nicolai Fabri coniecturas lectionesque quas e codicibus ille enotauerat adiecit. Rigaltii editionem secuta est Oxoniensis a. 1682. nam Reinharti editio quae a. 1681 Altdorfiae prodiit nullius est momenti; is enim praeter editiones aliquot antiquiores e Norimbergensi bibliotheca aduectas mss. libros quos frustra in Germaniae bibliothecis quaesierat nullos usurpauit. Oxonienses editores Io. Fellus episcopus Oxoniensis et Io. Pearsonius episcopus

Editio
Oxoniensis.

Cestrensis Cypriani opera in nouum ordinem Pamelianoque meliorem digesta ad uetustos libros accuratius emendauerunt; textui insigni legentium commodo uariantes lectiones ex suis aliorumque codicibus petitas, lectionibus adnotationes subiecerunt. opera spuria libello *Expositio bissexti* inscripto et tribus Arnoldi Bonaevallis tractatibus aucta seorsim ediderunt suo quodque auctori uindicare conati. accesserunt *Annales Cypriani siue tredecim annorum quibus S. Cyprianus inter Christianos uersatus est breuis historia per Ioannem Cestrensem* et *Dissertationes Cyprianicae ab Henrico Dodwello A. M. Dubliniensi*. de subsidiis criticis haec adnotantur in praefatione: *Manuscripti codices suppetebant mihi, quatuor Bodleiani, quatuor itidem illustrissimi D. Isaaci Vossii; duo Noui Collegii Oxoniae, unus collegii Lincolnensis ibidem, unus collegii Pembrochiani Cantabrigiae, unus bibliothecae Lambethanae, alius Arundelianae, alius Eboracensis, alius Westmonasteriensis, alius Sarisburiensis, alius Cottoniana.* Porro communicatae sunt mihi collationes codicis collegii Corporis Christi Cantabrigiae, et alterius Londinensis. opera Reuerendi uiri Thomae Gale SS. Theol. Professoris. Idem in Sarisburiensi quodam codice praestitit Reuerendus in Christo Pater Asaphensis Episcopus. Collationibus etiam Codicum Thuani, nec non coenobiorum S. Michaelis in periculo maris, S. Victoris Parisiensis, S. Mauri Fossatensis, et S. Petri Corbeiensis frui datum est, ex singulari humanitate Reuerendorum Patrum Benedictinorum Lutetiae. Demum collationes aliquot Codicum Vaticanorum, Veronensis itidem atque Beneuentani, nec non Regis Galliae, studio amicissimi uiri Domini Roberti Rigby, mihi opportune perferebantur. apposui haec uerba, quibus solis de codicibus qui in Angliae bibliothecis asseruantur constat. uetustiores si ibi fuissent, ex bibliothecarum latebris editores qua sunt diligenti cura sine dubio protulissent. neque qui post eos Angliae bibliothecas perscrutatus est Routh codicem qui saeculum decimum aetate superaret potuit inuenire (cf. *Script. eccles. opuscula praecipua quaedam Oxon.* 1858 p. 841). dolendum est Fellum pro more illius aetatis quae in exhauriendis

libris manu scriptis inaequalem plerumque operam collocabat codicum scripturas non ita enotasse ut quid singuli ualerent et cui familiae essent adscribendi certius definiri posset. *minime*, ipse ait, *spondeo me in hisce omnibus exhibendis, ita seruiliter addictum, ut non aliqua ultro praeterirem, quae aut librariorum manifesti errores, aut minora erant quam ut lectori moram facerent.* mallet paucos adnotasset librariorum manifestos errores quam centum ueras lectiones. in scriptore enim totiens descripto codicum praestantiam multo magis eorum erroribus, qui ut genuinum inueniamus efficiunt, quam librariorum politis emendationibus quibus adquiescamus saepius necesse est, cerni quis nesciat? sed uel sic certissimum est ne unum quidem inter omnes illos codices exstare integritate ita insignem, qui in hac recensione fuerit adhibendus. neque ipse Bodleianus 1 rariores epistulas et Pontii uitam continens qui hoc numero excipitur dignus est. nam quin et ipse ex Reginensi libro (T) fluxerit eius scripturis leuiter inspectis nemo dubitabit. quamquam illi meliores omnes sunt quam ex quibus Pamelius scriptoris uerba deprauauerat. quare si Fellus eorum scripturas in textum recipere quam textui subicere maluisset, Cyprianum plus sexcentis locis optime poterat emendare.

Editio
Baluziana.

Postremus ingenti codicum numero instructus, quibus in comportandis et euoluendis plus quindecim annos indefessa industria consumpserat, editionem parauit Stephanus Baluzius eamque a. 1717 typis coepit describere, inchoatam cum ipse 28 mens. Iul. a. 1718 88 annos natus obisset, Prudentius Maranus absoluit, cui operum spuriorum emendationem debemus; genuina enim Baluzio etiamtum uiuo impressa erant; quare ubi in illis Baluzii editionem citauit, Prudentii Marani uolui intellegi curam. inde uero factum est ut adnotationes ad opera suppositicia fere nullae adicerentur, dum scripta genuina uberrimis rerum criticarum et exegeticarum commentariis abundant. Baluzius enim uarias lectiones in margine editionum exscripserat; quae cum mox post mortem eius cum aliis quos possidebat libris distractae essent, nihil fere inuenit Maranus, nec de codicibus

a Baluzio usurpatis in praefatione, 'in qua post enumeratas sancti Cypriani operum editiones de s. martyris doctrina pluribus disseritur' uel in 'uita S. Cypriani' ipsius cura adornata praeter ea quae in adnotationibus indicata erant amplius quicquam poterat docere. adhibuit uero Baluzius codices quotquot in bibliothecis Galliae exstabant et inter eos optimos uetustissimosque quos ego habui Gallicos ad unum omnes, uelut Seguierianum (S), Thua-neum (P), Pithoeanum (Q), Corbeiensem (C), Compendiensem (E), Sorbonicum (o) etc. Italicos Anglicos Germanicos praeter eos qui per alios innotuerant usurpauit nullos. sed in eligendis scripturis uetustissimos libros prorsus fere neglexit recentioribus et interpolatis ita addictus, ut alter Pamelius quem etiam in digerendis epistulis secutus est textum magis deprauaret quam emendaret, in quo uehementius est uituperandus, cum Rigaltius et Oxonienses plurimis locis textum rectissime constituissent. spurias epistulas tres primus euulgauisse creditur, exstabat uero altera (App. 274,19) eorum in Hieronymi tomo quinto p. 406 sq. a Martinaeo a. 1706 edito nec indicia desunt hanc editionem Baluzium imprimenti dedisse (cf. p. 276,14; 277,1; 279,13; 280,13).

Post Baluzium Cypriani opera omnia ad libros manu scriptos nemo exarauit; nam duae tresue editiones, quorum prima in collectione selecta SS. ecclesiae patrum Mediolani a. 1835, secunda et tertia Parisiis a. 1836 prodierunt, opera genuina continent, Baluziani textus merae repetitiones sunt. neque Mignius quicquam praestitit nisi quod libros curauit pretio uenales humano sed innumeris typographorum mendis auctos. ex Baluzio quoque epistulas nonnullas Coustantius (*Epistolae Romanorum pontificum et quae ad eos scriptae sunt* Paris. 1721 p. 126 sq., pag. 211 sq. Append. p. 26), easdem epistulas et nonnulla opera Gallandius (*Bibliotheca uet. patr. antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum* tom. III. Venetiis 1767 p. 333 sq.) repetiuerunt. ad Oxoniensem uero suam editionem adornauit Goldhorn (in *Gersdorffi bibliothecae* uol. II Lips. 1838), qui quamuis nullos codices nancisceretur summa Germaniae bibliothecas inopia premi

Editionis
Baluz. repe-
titiones.

Editio
Goldhornii.

Editiones
Krabingeri.

questus, editorum suppellectile critica prudenter usurpata textum permultis locis quam ceteri rectius constituit. singulos Cypriani libellos (*De catholicae ecclesiae unitate, De lapsis, De habitu uirginum* Tubingae 1853; *Ad Donatum, De dominica oratione, De mortalitate, Ad Demetrianum, De opere et eleemosynis, De bono patientiae et De zelo et liuore* Tubingae 1859) edidit Krabinger primusque Germaniae codices Monacenses Bambergenses Wirceburgenses excussit, etiam Seguieriani libri et Veronensis collatio praesto fuit. eorumque auxilio multa rectissime emendata sunt. sed in tanta lectionum ex libris recentissimis petitarum farragine, qua adnotationem operosius onerauerat, cum libros numerare quam ponderare mallet, plura inemendata reliquit. acutius rem criticam factitauit Routh in emendandis quinque Cypriani opusculis (*Script. eccles. opuscula praecipua quaedam* Oxon. 1859 I p. 229 sq.). alterum eiusdem librum *Reliquiae sacrae* inscriptum uidere non contigit.

Huius edi-
tionis ratio.

Post hos praesidiis optimis instructus de quibus supra retuli ad adornandam editionem nouam accessi. ars critica in his operibus factitanda lectionum electione continetur coniectandi finibus tam anguste circumscriptis, ut idem mihi sit uerendum, quod in re simili uir doctissimus et *κριτικώτατος* nuper professus est, ne iis haec mea opella parum probetur, qui auctorum recognitiones aestimare solent ad numerum locorum emendatorum sine exemplo. quamquam omnium operum condicio non est eadem et epistulae nonnullae, scripta uero suppositicia ex uno archetypo non parum deprauato descendunt pleraque campum praebent ingenia experturis aptiorem. in quibus si nonnihil mea cura in rem contulisse uidebitur, ero contentus. equidem etiam in his cautius quam audacius egi, quorum auctoribus propter insignem mediocritatem permultum sit condonandum. ubi uero ad coniecturas erat confugiendum, in textum eas non recepi, nisi ubi maxime probabiles esse confiderem, plurimas in apparatus criticum relegaui. in Cypriani operibus genuinis scripturarum electio primum est emendantis negotium idque a recta codicum aestimatione totum pendet. de qua cum editorum nullus quaestionem

instituisset, discrepantium scripturarum existimatio non poterat non esse ambigua et lubrica. equidem ut par erat in impeditis et uariis Cyprianicorum codicum condicionibus diligentior operam in hac quaestione collocaui, quam si uiris doctis probauero, quattuor fere annorum indefessum laborem quo plus quadraginta libros excussi satis praemii nactum esse putabo. in rebus orthographicis antiquissimos libros, Seguerianum in libellis, in epistulis primae familiae Vindobonensem, Wirceburgensem etiam et Trecensem secutus sum barbaris et plebeis reiectis, nisi forte ea ab auctore ipso profecta esse librorum consensu ut crederem adducebar. ab iis uero ubi recessi, grauiora et rariora enotaui diligenter, minora non item, uelut in quibus summa antiquissimorum horum librorum cernitur inconstantia, dico commutationem litterarum *ae* et *e*, *e* et *i*, *y* et *i*, *u* et *b*, *ph* et *f*, *th* et *t*, *t* et *d*, consonantium liquidarum geminationem, aspirationem modo additam modo neglectam, praepositionum assimilationem. haec semel uel aliquoties adnotasse satis habui nisi ubi talia ad inuestigandam scripturam ueram aliquid conferre uiderentur. huic praefationi finem imponere non possum, nisi uiris doctissimis gratias egero maximas qui huic curae meae operam suam humane nauare uoluerunt, inprimis Ioanni Vahlen cui grati animi testificandi causa hanc editionem dicaui, deinde Carolo Halm, Augusto Reifferscheid, Guilielmo duRieu, Leopoldo Delisle, Antonio Ruland, W. Nolte, Carolo Aldenhoven, Augusto O. Fr. Lorenz, qui partim librorum manu scriptorum mihi copiam fecerunt partim eos officiose inspexerunt meumque in usum contulerunt.

Scripti Vindobonae mense Augusto a. 1870.

Guilelmus Hartel.

VITA CAECILII CYPRIANI

(Pontio diacono uulgo adscripta).

I Cyprianus religiosus antistes ac testis Dei gloriosus, etsi multa conscripsit, per quae memoria digni nominis superuiuat, etsi eloquentiae eius ac Dei gratiae larga fecunditas ita se copia³ et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi fortasse non taceat: tamen quia operibus eius ac meritis etiam haec praerogatiua debetur, placuit summatim pauca conscribere, non quo aliquem uel gentilium lateat tanti uiri uita, sed ut ad posteros quoque nostros incomparabile et grande documentum in¹⁰ immortalem memoriam porrigatur *et* ut ad exemplum sui litteris dirigantur. certe durum erat, ut cum maiores nostri plebeis et catecumenis martyrium consecutis tantum honoris pro martyrii ipsius ueneratione tribuerint, ut de passionibus eorum multa aut ut prope dixerim paene cuncta conscripserint, utique ut ad nostram¹⁵ quoque notitiam qui nondum nati fuimus peruenirent, Cypriani

Incipit Cecili Cypriani antestis dei *T*, Incipit de uita Ceciliij antistitis Cypriani *t* (*cum codex t cum T unde descriptus est ubique fere conspiret, siglo T has conspirantes lectiones intellegi uolui*), Breuis descriptio uitae beatissimi et doctissimi Cypriani episcopi et martiris *w*, Incipit passio beatissimi Cypriani martyris μ . — 3 antestis T^1 , antistites μ deo T etsi T , tametsi $w\mu v$ 4 multa] mulata T quae ex qua T sui dignominis μ sed sui s. l. m. 2 superbibat T^1 5 gratia μ 8 debetur] delectat $w\mu$; hic uerba l. 11 ut . . . dirigantur inserit $w\mu v$ 9 quo] quod v uel om. $w\mu$ tanti ex tm corr. μ m. 2 10 in om. $w\mu$ 11 et addidi ad om. $w\mu v$ sui $T\mu$, suum wv in litteras $w\mu v$ 12 dirigantur T , dirigatur μ , digeratur wv plebis $T\mu^1$, plebi μ^2 13 catecuminis $T\mu w$ martirum $w\mu$ consecutus w martyrii] martirii T , martius t 14 ipsi w , ipm w tribuerint scripsi, debuerint $T^1 tw\mu$, dederint $T^2 v$ aut] aut prope aut μ^1 15 ut prope $tw\mu$, prope Tv conscripserit T^1 utique om. v 16 quaeque μ

tanti sacerdotis et tanti martyris passio praeteriretur, qui et sine
 martyrio habuit quae doceret, et quae dum uixit gesserit non
 paterent: quae quidem tanta atque tam magna et mira sunt, ut
 magnitudinis contemplatione deterrear. et imparem me esse
 5 confiteor ad proferendum digne pro meritorum honore sermonem,
 nec posse sic prosequi facta tam grandia, ut quanta sunt tanta
 uideantur: nisi quod numerositas gloriosa sibimet ipsa sufficiens
 alieno praeconio non eget. accedit ad cumulum, quod et uos de
 eo multum aut si fieri potest totum desideratis audire, con-
 10 cupiscentes ardore flagranti uel facta eius [cognoscere], etsi
 interim uiua uerba tacuerunt. in qua parte si dixero nos opibus
 facundiae defici, minus dico. facundia enim ipsa deficitur digna
 facultate, quae desiderium uestrum pleno spiritu satiet. ita
 utrimque grauiter urgemur: ille nos uirtutibus suis onerat, uos
 15 nos auribus fatigatis.

Vnde igitur incipiam? unde exordium bonorum eius ad-
 2 grediar, nisi a principio fidei et natiuitate caelesti? siquidem
 hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo
 natus est. fuerint licet studia et bonae artes deuotum pectus
 20 imbuerint, tamen illa praetereo: nondum enim ad utilitatem nisi
 saeculi pertinebant. postquam et sacras litteras didicit et mundi
 nube discussa in lucem sapientiae spiritalis emersit, si quibus

1 passio *om. w* praeteriretur q. e. s. m. habuit] praehabuit *T*^t,
 non habuit *T*² 2 quae in qui *corr. T* et quae . . . paterent *om. Tw*
et cod. Fossatensis (= F) uetustissimus, extabant in cod. Floriacensi (= L);
de his duobus mss. cf. Ruinartii Acta martyrum p. 171 §. 1 uel Gallandii
biblioth. uet. patr. praef. XXIX 3 quidam *w* 4 magnitudini-
 bus *w* terreret *w* μ et imperarem *T*¹, imparem μ , Vnde sparem *w*
 5 confitear *T*² v proferendum *T*¹ sermonum *T* 6 facta tam]
 factam *T* 7 gloriosa *TFL*, gloriarum *w* μ v 8 alieni *w* de
 eo μ , eo *T*, qui a deo *w* 9 audiere *T*, minus audire *w* con-
 cupiscentes . . . l. 12 minus *om. w* concupiscentis *T* 10 cogno-
 scere *om. T* μ 11 tacuerint *T*², taceant *ex* tacueret μ m. 2 dixero
 nos opibus] di uero masonibus *T*, di _____ t (*spatio uacuo relicto*)
 12 defici] felici *t* deficitur *scripsi*, defigitur *TL*, deficit *w* μ v
 13 nostrum *w* satiet] sc̄i et *T* 14 utrumque *T*¹, in utrimque μ , in
 utrumque *w* urgemus *T*¹; si quidem *add. v* uos nos] tuos nos *T* t et
 nos *exp. m. 1* 15 auribus] precibus *v* 19 in licet *T*, in eo licet *fort.*
 20 illi μ praetereo] praeter eorum *T* 22 sapientiae *om. T*
 sp̄ualis μ , spiritalem *T*² si *om. w* μ

eius interfui, si qua de antiquioribus comperi, dicam, hanc tamen petens ueniam, ut quicquid minus dixerō (minus enim dicam necesse est) ignorantiae meae potius quam illius gloriae derogetur. inter fidei suae prima rudimenta nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur. tunc enim posse idoneum fieri et spectus et sensum ad plenam ueri capacitatem, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniae tenore calcaret. quis umquam tanti miraculi meminit? nondum secunda natiuitas nouum hominem splendore toto diuinae lucis oculauerat, et iam ueteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura uincebat. deinde quod maius est, cum de lectione diuina quaedam iam non pro condicione nouitatis sed pro fidei festinatione didicisset, statim rapuit quod inuenit promerendo Domino profuturum. distractis rebus suis ad indigentium multorum pacem sustinendam tota prope pretia dispensans duo bona simul iunxit, ut et ambitionem saeculi sperneret qua perniciosius nihil est et misericordiam quam Deus etiam sacrificiis suis praetulit, quam nec ille, qui legis omnia mandata seruasse se dixerat fecit, impletet, et praepropera uelocitate pietatis paene ante coepit perfectus esse quam disceret. quis oro de ueteribus hoc fecit? quis de antiquissimis in fide senibus, quorum mentes et aures per plurimos annos diuina uerba pulsauerant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei et cui nondum forsitan crederetur supergressus

1 eius] ego μ qua] quem w antiquioribus] eius operibus *add. v*
dicta T 2 petes Tt , *corr. in* peto $T m. 2$ 4 erudimenta T magis
credidit w 5 tunc] nunc T^1t , $\tilde{n}$ T^2 fieri idoneum arbitrabatur w
et *om.* Tv 6 ad] et w ueri] ueritatem Tt , *corr. in* ueritatis T
 $m. 2$ capacitatem] peruenire *add. v* si *corr. in* nisi T concupiscentia w
7 sanctimoniae tenore TFL , uigore et sanctimonia $w\mu$
calcaret] tenuisset $w\mu$ 8 tanta miracula $w\mu$ 9 totum diuina μ
10 ueteris T^1 paritura T^2 , aparatura μ *sed a s. l. m. 2* 11 de lectione] dilectione $T\mu w$
12 nouitatis] humana $w\mu$ festinatione] testimoniatione μ
13 $\tilde{d}nm$ μ , dum w , deo v 14 indigentiam $w\mu v$
multorum pacem T , pauperum $w\mu v$ sustinendam $w\mu$, sustendam T^1t , sustentandam T^1v
15 prope *scripsi*, pro T , *om.* $w\mu v$ pretia $w\mu$, proelia preda T , pretio v , praedia pretio *Oxon.*, *sed cf. c. 13 et Cypr. p. 232, 14*
16 et μ *s. l. m. 2* 17 etiam *om.* w pertulit $w\mu^1$
18 et *om.* $Tw\mu^1v$ praepotera T^1t , praepostera T^2 , propter ea w
21 senibus] senimus T , *spatium uacuum in t* plurimorum T 23 fidei] homo *add. v*

uetustatis aetatem gloriosis et admirandis operibus perpetravit? nemo metit statim ut seuit, nemo uindemiam de nouellis scrobibus expressit, nemo adhuc cummaxime plantatis arbusculis matura poma quaesiuit. in illo omnia incredibiliter cucurrerunt. 5 praeuenit, si potest dici, res enim fidem non capit, praeuenit, inquam, tritura sementem, uindemia palmitem, poma radicem.

Aiunt apostolorum litterae, debere neophytos praeteriri, ne 3 stupore gentilitatis nondum fundatis sensibus adhaerente aliquid in Deum nouitas inerudita peccaret. ille fuit primus et puto 10 solus exemplo, plus fide posse quam tempore promoueri. sed etsi in apostolorum actibus eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, a Philippo statim tinctus: non est similis comparatio. ille enim et Iudaeus erat et de templo Domini ueniens prophetam legebat Isaiam, et sperabat in Christo, etsi nondum 15 eum uenisse crediderat: hic de imperitis gentibus ueniens tam matura fide coepit, quanta pauci fortasse perfecerint. mora denique circa gratiam Dei nulla, nulla dilatio. parum dixi: presbyterium uel sacerdotium statim accepit. quis enim non omnes honoris gradus crederet tali mente credenti? multa sunt quae 20 adhuc plebeius, multa quae iam presbyter fecerit, multa quae ad ueterum exempla iustorum imitatione consimili prosecutus pro-

1 operibus] uirtutibus *w*   2 meti *t*, metit *corr.* in messuit *T*, metet
fort.   seuit] seruit *Tμ¹w*, serit *μ²*; *fort.* seuerit   scrobibus *w*
3 cummaxime *T*, umquam de *wμv*   plantatis] palmitis *w*, nouiter plan-
tatis *v*   4 incredibiliter *T*, increduliter *L*, incredibilia *μwv*   5 per-
uenit *w*   potes *T*   dici *ex dice T m. 2*   res enim] sensum *wμ*
quae fidem *μ sed* quae *s. l. m. 2*   peruenit *w*   6 inquam tritura] si
potest *Tt sed add. T m. 2 in margine*: dici messis   uindemiam *w*
7 apostoli *wμv*   litteras *T*   neoffitos *μ*   praeterire *T²*, prae-
terim *μ¹*   8 nundum *w*   9 dño *T*   nouita *t*   inerudita]
inerudita *T, om. t in spatio uacuo*   et] ut *t*   puto *om. w*   10 posse
om. w   11 etsi *om. T*   actis *v*   enunchus *w*   12 consimilis *w*
13 fuerat *wμ*   templi *T*   domini *om. T*   14 per prophetam *μ*
isaia *om. wμ*   in *om. T*   15 eum *om. w*   hinc *T*   16 coepit
fide *μv*, ceperunt fide *w*   perfecerunt *Tv*   17 dei gratiam *v*
nulla *om. T*   18 uel *T, et μv, om. w*   statim] stygim *T*   accepe-
runt *w, om. t*   19 honorum *v*   gradus] gerendus *w*   menti *w*
quae *om. T*   20 adhuc *T*   multa sunt *μ¹*   presbiterio *T*
fecit *v*   21 persecutus *T* (prosecutus *t*)

merendo Deo totius religionis obsequia praestiterit. nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut si quem praedicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri propter quae facta placuisset. si Iob aliquo testimonio gloriosus dictus est uerus Dei cultor et cui in terris nemo compararetur, faciendum docebat ille quidquid Iob ante fecisset, ut dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium prouocemus. contemptis ille dispendiis rei familiaris in tantum exercitata uirtute profecit, ut nec pietatis temporaria damna sentiret. non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit, non proprii corporis dira poena concussit. permansit in suis sedibus fixa uirtus et altis radicibus fundata deuotio nullo diaboli temptantis impetu cessit, quominus Dominum suum fide grata etiam inter aduersa benediceret. domus eius patuit cuicumque uenienti: nulla uidua reuocata sinu uacuo, nullus indigens lumine non illo comite directus est, nullus debilis gressu non illo baiulo uectus est, nullus nudus auxilio de potentioris manu non illo tutore protectus est. haec debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. et sic [per] bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum. 20

4 Erat sane illi etiam de nobis contubernium uiri iusti et laudabilis memoriae Caeciliani et aetate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem uerae diuinitatis a saeculari errore correxerat. hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, ob-

1 deo <i>T</i> , dñm μ , dominum <i>wv</i>	obsequio praestitit <i>v</i>	sermo]
serui <i>w</i>	2 de <i>om.</i> <i>w</i>	praedicatum <i>T</i> , predestinatum <i>w\mu v</i>
laudationem <i>T</i>	3 deo placuisset <i>v</i>	4 aliquo <i>T</i> , aliqui dei μ , aliquid dei <i>w</i> , aliquo dei <i>v</i>
6 et <i>om.</i> <i>w\mu</i>	7 contemptis] contentus μ	8 tantum] tm̄ μ
exercitate <i>Tw</i>	proficit <i>T</i> , perfecit <i>w</i>	pietatis <i>om.</i> <i>w\mu</i>
11 sedibus <i>T</i> , sensibus <i>w\mu</i>	9 penuriam <i>T</i>	10 suadella <i>T</i> , medella <i>w\mu</i>
<i>w\mu</i> ¹	fixa] uera μ	12 diabulo <i>T</i> ¹ , diabolis <i>w\mu</i> ¹
impetui <i>w</i> , impetus <i>T</i> ¹	deum <i>v</i>	13 suam fidem <i>T</i>
gratia <i>w</i>	domus ex dñs μ <i>m.</i> 2	14 reuocata] reuersa <i>v</i> ; est <i>add.</i> <i>wv</i>
sinu uacuo <i>om.</i> μ , uacua <i>w</i>	15 directus . . . illo <i>om.</i> <i>w</i>	16 uentus <i>t</i>
potentiori <i>w</i>	18 per <i>om.</i> <i>w\mu</i>	19 ipse <i>om.</i> <i>w\mu</i>
21 nobis] nouis <i>w\mu</i>	22 caeciliani <i>Tw\mu FL</i> , caecilii <i>v</i>	20 se <i>om.</i> <i>T</i>
tunc] etate <i>w</i>	presbiterii <i>T</i>	23 uere <i>T</i>

sequenti ueneratione suspiciens, non iam ut amicum animae coae-
qualem, sed tamquam nouae uitae parentem. denique ille demul-
sus obsequiis in tantum dilectionis immensae meritis prouocatus
est, ut de saeculo excedens accersitione iam proxima commendaret
5 illi coniugem ac liberos suos et quem fecerat de sectae communi-
catione participem postmodum faceret pietatis heredem.

Longum est ire per singula: enumerare cuncta eius onero- 5
sum est. ad probationem bonorum operum solum hoc arbitrator
satis esse, quod iudicio Dei et plebis fauore ad officium sacerdotii
10 et episcopatus gradum adhuc neophytus et ut putabatur nouellus
electus est. quamuis in primis fidei suae adhuc diebus et rudi
uitae spiritalis aetate sic generosa indoles reluceret, ut etsi non-
dum officii spei tamen fulgore resplendens imminentis sacerdotii
totam fiduciam polliceretur. non praeteribo etiam illud eximium,
15 quemadmodum cum in dilectionem eius et honorem totus populus
inspirante Domino prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus
cedens et indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus
magis fieret. magis enim dignus efficitur, qui quod meretur ex-
cusat. quo tunc ardore plebs aestuans fluctuabat, spiritali desi-
20 derio concupiscens, ut exitus docuit, non episcopum tantum: in
eo enim quem tunc latenti diuinitatis praesagio taliter flagitabat,
non solummodo sacerdotem sed et futurum martyrem requirebat.
obsederat fores domus copiosa fraternitas et per omnes aditus
sollicita caritas circuibat. potuisset fortasse tunc illi apostolicum
25 illud euenire, quod uoluit, ut per fenestram deponeretur, si iam

1 suscipiens *w*   2 demulsis *T*, de multis *t*; eius *add. v*   3 merito *wv*
4 arcessitione *v*, accersitione *wμ²*   5 et] ut *v*   communicationem *T*,
communione *wμv*   6 pietates *T*, pietat *t* (post at spatio 2 litt. relicto)
7 ire *om. wμ*   singulae *T*   numerare *Tμ*, nuntiare *w, om. v*
euncta . . . est *om. w*   cuncte *T*, sancta *Oxon.*   eius] facta *add. μv*
8 est] enarrare *add. μ*, enumerare *add. v*   9 esset *T*   11 rudis *w*
12 spūalis *μ ut solet*   reluxeret *w*   13 spe *wμ¹*   tamen *ex*
tū μ m. 2   15 in *om. μ*   dilectione eius et honore *T*   16 ad-
spirante *v*, spirante *wμ*   prosileret *Tw*   17 sedens *w*   dignum *T*
18 meretur] timet *w*   19 estuante *wμ*   20 tantum episcopum *wv*
21 latentis *w*, latentem *v*   prosagio *w*   22 et *om. t*   futurum]
etiam *add. v*   requirebant *T*   24 posset tunc illi fortasse *w*
25 eueniret *T*, conuenire *w*   fenestram *T*   iam tum *Tμ*, iam *w*,
tamen cum *F*, cum *v*

tum apostolo etiam ordinationis honore similaretur. erat uidere ceteros omnes suspenso et anxio spiritu expectare uenturum, cum gaudio nimio excipere uenientem. inuitus dico, sed dicam necesse est. quidam illi restiterunt et ut uinceret: quibus tamen quanta lenitate patientiae, quam beniuolenter indulsit, quam clementer ignouit, amicissimos eos postmodum et inter necessarios computans mirantibus multis. cui enim posset non esse miraculo tam memoriosae mentis obliuio?

- 6 Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quae illi pietas, qui uigor, misericordia quanta, quanta censura. 10 tantum sanctitatis et gratiae ex ore lucebat, ut confunderet intuentium mentes. grauis uultus et laetus nec seueritas tristis nec comitas nimia, sed admixta utrimque temperies, ut esset ambigere uereri an diligi mereretur, nisi quod et uereri et diligi merebatur. sed nec cultus fuit dispar a uultu, temperatus et ipse de medio. 15 non illum superbia saecularis inflauerat, nec tamen prorsus adfectata penuria sordidarat: quia et hoc uestitus genus a iactantia minus non est, quod ostendit taliter ambitiosa frugalitas. quid autem circa pauperes episcopus faceret, quos catecumenus diligebat? uiderint pietatis antistites seu quos ad officium boni 20 operis instruxit ipsius ordinis disciplina seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendae dilectionis artauit: Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit.

1 similaretur <i>F</i> , similaret <i>TμL</i> , simularet <i>w</i>	2 omnes] ossinis <i>T</i> ,
<i>om. t in spatio uacuo</i>	suspensos anxio <i>wμ</i>
3 inuictus <i>w</i>	
4 restituerunt <i>wμ</i> ¹	ut et <i>T</i> , et <i>wμ</i> , etiam ut <i>v</i>
5 patientiae <i>T</i> ,	
patienter <i>wμ</i> , quam patienter <i>v</i>	7 cui] ui <i>T</i>
8 non posset <i>w</i>	
9 se <i>om. Twμ</i>	quos] qui <i>μ m. 2</i>
10 illa <i>T</i>	qui] qui illi <i>w</i>
11 tamen] tantum <i>w</i>	ore]
12 nec] ne <i>T</i>	13 sed <i>om. w recte fort.</i>
14 an] plus an <i>v</i>	meretur <i>w</i>
15 disper <i>w</i>	16 affecta iam <i>μ</i>
17 sordiderat <i>T</i> ¹	et] ad <i>w</i>
18 quod <i>TFL</i> , quam <i>wμv</i>	ostendit <i>T</i> ,
19 episcopus <i>T</i>	facere <i>w</i>
20 uiderit <i>w</i>	antistes <i>w</i> , antestis <i>T</i> ,
21 quos] quod <i>wμ</i>	22 arctauit <i>μ</i>
23 accipit cathedram <i>T</i>	

Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis 7
 gloriam consecutus est. nec enim aliud oportebat, quam ut eum
 qui intra secretam conscientiae latebram religionis et fidei toto
 honore florebat etiam publice celebrata gentilium fama titularet.
 5 posset quidem tum pro uelocitate qua semper omnia consecutus
 est etiam martyrii circa eum debita corona properare, maxime
 cum et suffragiis saepe repetitis ad leonem postularetur: nisi per
 omnes ordines gloriarum transeundum illi esset et sic ad summa
 ueniendum, et nisi imminentes ruinae ope tam fecundi pectoris
 10 indigerent. finge enim tunc illum martyrii dignatione translatum.
 quis emolumentum gratiae per fidem proficientis ostenderet?
 quis uirgines ad congruentem pudicitiae disciplinam et habitum
 sanctimonia dignum uelut frenis quibusdam lectionis dominicae
 coerceret? quis doceret paenitentiam lapsos, ueritatem haereticos,
 15 schismaticos unitatem, filios Dei pacem et euangelicae precis
 legem? per quem gentiles blasphemi repercussis in se quae nobis
 ingerunt uincerentur? a quo Christiani mollioris affectus circa
 amissionem suorum aut, quod magis est, fidei paruoris con-
 solarentur spe futurorum? unde sic misericordiam, unde patien-
 20 tiam disceremus? quis liuorem de uenenata inuidiae malignitate
 uenientem dulcedine remedii salutaris inhiberet? quis martyres
 tantos exhortatione diuini sermonis erigeret? quis denique tot
 confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos et
 ad exemplum martyrii superstites reseruatos incentiuo tubae

3 intra in *T*   secreta μ et *om.* *T*   5 potuisset *v*   tunc
w μ v   6 circa] certa *w*   7 cum] mecum *T*   seperetur *T* (repetitis . . . ,
 postulare *om.*)   et nisi *T*   8 illi *om.* *w*   9 iniminentis ruinae *T*
 imminens ruina *w μ v*   iam *T*   10 indigere *T*, indigeret *w μ v*
 translatione dignatum *w*   11 quis] qui se *T*, quod *w μ*   pro fide μ
 ostendere *w*   12 uirginem *w μ*   discipline *w*   13 dominici]
 dñi *T*   14 coherceret *T*   15 filius *T*¹   16 blasphemia *w*   per-
 cussi *w μ*   in se] in his *w μ* , in se iis *v*   quae] qua et a *T*   17 uince-
 retur *T*   mollioris] meliores *Tw*   18 admissionem *w*   suorum
om. *w*   paruoris *w*, pars iuris *T*   consolaretur μ , consularentur *T*
 19 spe] saepe μ sic et μ unde *om.* μ patientiam] pacem *T*
 20 uenata *w*   malignitatem *T*   21 dulcedinem *Tw*   remedii
 salutarem *T* (*non t*)   exhiberet *T*, imbiberet μ martyras μ
 22 exoratione *T*   23 fortium non tantorum μ scriptione *T*
 signatus *T*, insignatos *w*   24 superstitis *T μ* ¹

caelestis animaret? bene bene tunc et uere spiritaliter contigit, quod uir necessarius tam multis et tam bonis rebus a martyrii consummatione dilatus est. uultis scire secessum illum non fuisse formidinem? ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est, quam passionem utique ex more uitaret, si et ante uitasset. fuit 5 uere formido illa sed iusta, formido quae Dominum timeret offendere, formido quae praeceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. dicata enim in omnibus Deo mens et sic de diuinis admonitionibus mancipata credidit se, nisi Domino latebram tunc iubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare. 10

8 Puto denique etiam nunc aliqua de dilationis utilitate dicenda, tametsi iam dudum pauca perstrinximus. dum enim quae uidentur postmodum subsecuta satiamus, sequitur ut probemus, secessum illum non hominis pusillitate conceptum, sed sicuti est uere fuisse diuinum. uastauerat populum persecutionis infestae 15 insolens atque acerba grassatio, et qui omnes decipere una fraude non poterat artifex hostis, quacumque miles incautus prodiderat latus nudum, dispari genere saeuiendi singulos diuersa strage deiecerat. debebat esse qui posset saucios homines et uaria expugnantis inimici arte iaculatos adhibita medicinae caelestis 20 medella pro qualitate uulneris uel secare interim uel fouere. seruatus est uir ingenii praeter cetera etiam spiritaliter temperati, qui inter resultantes confidentium schismatum fluctus

1 animare <i>w</i>	bene <i>om. wμ</i>	spiritalium <i>T</i>	contingit <i>w</i>
2 necessario <i>T</i> ²	et tam] etiam <i>wμ</i>	3 dalatus <i>T (non t)</i>	multis <i>w</i>
4 aliud quid <i>T</i>	excusam <i>w</i>	5 uitare <i>T</i>	6 uere <i>T, uero wμ</i>
sed iusta formido <i>om. w</i>	domino <i>T</i>	7 offenderet <i>T</i>	malet <i>w</i>
quam sic] quem si <i>T</i>	8 dicat <i>T</i>	in <i>om. T</i>	si de <i>T, fides wμ,</i>
sic <i>v</i>	9 mancipiata <i>T</i>	et nisi <i>w</i>	latebra <i>wμ</i>
10 iuuenti <i>T, uiuens wμ</i>	peruisset et iam <i>w</i>		peccaret <i>T wμ</i>
11 dicenda] disserenda <i>v</i>	12 dum] per haec <i>v</i>		quem uidetur <i>T</i>
13 satiamus <i>T, faciamus t, sentiamus FL,</i>	sciamus <i>wμ, om. v; de satiari</i>		
<i>cf. indicem</i>	14 pusillanimitate <i>v</i>	secuti <i>T</i>	15 dei populum <i>wμv</i>
infestae <i>T</i>	16 acerua <i>T (non t)</i>	crassatio <i>wμ</i>	qui <i>T, quia wμv</i>
17 quemcumque <i>T</i>	prodierat <i>T</i>	18 latus] laetus <i>T</i>	dispari
genere] dispar*gere <i>T, dispargere t</i>		19 et <i>om. T</i>	expugnatis <i>T</i>
20 inimica <i>T</i>	21 medela <i>wv, medellas T</i>	secure <i>w</i>	22 uir ingenii]
uirginei <i>μ</i>	praeter] propter <i>w</i>	temperanti <i>T, temperantis wμ</i>	
23 fructus <i>w</i>			

ecclesiae iter medium librato limite gubernaret. non haec, oro, consilia diuina sunt? hoc fieri sine Deo potuit? uiderint qui putant posse fortuito ista contingere. ecclesia illis clara uoce respondet dicens: ego sine Dei nutu necessarios reseruari non admitto, non credo.

Percurramus tamen cetera, si uidetur. erupit postmodum **9** lues dira et detestabilis morbi uastitas nimia, innumeros per diem populos ad suam quemque sedem abrupto impetu rapiens continuatas per ordinem domos uulgi trementis inuasit. horrere **10** omnes fugere uitare contagium, exponere suos impiè, quasi cum illo peste morituro etiam mortem ipsam posset aliquis excludere. iacebant interim tota ciuitate uicatim non iam corpora, sed cadauera plurimorum et misericordiam in se euntium contemplatione sortis mutuae flagitabant. nemo respexit aliud praeter- **15** quam lucra crudelia. nemo similis euentus recordatione trepidauit, nemo fecit alteri quod pati uoluit. quid inter haec egerit Christi et Dei pontifex, qui pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis ueritate praecesserat, scelus est praeterire. adgregatam primo in loco plebem de misericordiae bonis **20** instruit. docet diuinae lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis. tunc deinde subiungit non esse mirabile, si nostros tantum debito caritatis obsequio foueremus: eum enim perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano uel ethnico fecerit, qui malum bono uincens et diuinae clementiae

1 iter] inter <i>TwL</i>	libram limitem <i>T</i>	non] nonne <i>v</i> , num μ
oro <i>om. t</i>	3 fortuito <i>v</i>	ecclesiae <i>T</i> illius <i>F'</i> uoce]
luce <i>T</i>	4 respondit et dicit <i>T</i>	5 admitti <i>w</i> non credo
<i>om. wμ</i>	7 luis <i>T</i>	detestabiles <i>w</i> 8 populus <i>T</i> ad suam
quemque (quoque μ , quamque <i>w</i>) sedem <i>Twμ</i> , a sua quemque sede <i>v</i>	9 uulgo <i>T</i>	horrore μ 10 fugere]
arrupto <i>w</i> , arupto μ^1	11 moriturus <i>F'</i>	possem aliquis <i>T</i> , aliquis posset <i>v</i>
fere <i>TFL</i>	12 in tota <i>v</i>	uicatim <i>om. wuv</i> non <i>om. T</i> 13 transeuntium
<i>wuv</i>	14 aliud] illud <i>L</i>	16 pati] sibi fieri <i>Oxon.</i> noluit <i>wμ^2</i>
17 christus et dei pontifices <i>T</i>	18 est] erat <i>wμ</i>	19 premo <i>w</i>
loco uno <i>v</i>	miseri cordiae] nunc <i>w</i>	20 instituit <i>v</i> docens <i>wuv</i> ,
et docet <i>L</i>	21 dño <i>T</i>	pietatis] ueritatis <i>T</i> 22 mirabiles in
urō tantum <i>T</i>	et obsequio μ sed et <i>s. l. m. 2</i>	23 eum enim <i>T</i> , cum μ ,
eum <i>wv</i>	quis plus <i>w</i> , qui boni <i>F'</i>	24 uingens <i>wμt</i> , iungens <i>T</i>
dementie <i>w</i>		

instar exercens inimicos quoque dilexerit, qui pro insequentium se salute sicuti Dominus monet et hortatur orauerit. 'oriri facit iugiter suum solem et pluuias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis tantum: et qui se Dei etiam filium esse profitetur, non exemplum patris imitetur? respondere nos decet natalibus nostris, et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit, sed probare potius in sobole traducem boni patris aemulationem bonitatis'.

- 10 Multa alia et quidem magna, quae temperandi uoluminis ratio non patitur prolixo opere sermonis iterari: de quibus hoc tantum dixisse satis est. quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim crederent. quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. multi qui paupertatis beneficio sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem diuitiis omnibus cariorem. et quis non sub tanto doctore properaret inuenire partem aliquam talis militiae, per quam placeret et Deo patri et iudici Christo et interim sacerdoti? fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est ad omnes, non ad solos domesticos fidei. fiebat plus aliquid quam de Tobiae incomparabili pietate signatum est. ignoscat ille et ignoscat iterum et frequenter ignoscat aut ut uerius dixerim merito concedat,

1 exerce	<i>T</i>	persequentium	<i>wμv</i>	2 sicut	<i>w</i>	monet	<i>dns μ,</i>
** monet	<i>T, monet t</i>	orarit	<i>v, om. T</i>	facit	deus	<i>wμ, deus facit v</i>	
3 solem suum	<i>v</i>	super bonos et malos suum solem	<i>w</i>	impartitur	<i>w</i>		
4 cunctis	<i>malim</i>	tam tantum	<i>w; sed etiam alienis</i>	<i>add. v</i>	5 non]		
cur non	<i>v</i>	imitatur	<i>wμv</i>	respondete inquit	<i>v</i>	6 <i>dnm T, diem w</i>	
7 degenerere sese	<i>T</i>	probari	<i>v</i>	sabole	<i>T</i>	8 aemulatione	<i>wv</i>
9 quidem]	quedam	<i>w</i>	magna]	praetero	<i>add. wv</i>	10 prolixo	<i>wμ,</i>
proximo	<i>T, prolixiore v</i>	opere sermonis	<i>scripsi, onere sermonis</i>	<i>Twμ,</i>			
sermone	<i>v; cf. cap. 14</i>	interari	<i>T, replicari v</i>	12 potuisse	<i>w</i>		
forsitam satim statim	<i>μ¹</i>	quod	<i>w</i>	christiano	pleps	<i>T</i>	13 faceret]
fa ret	<i>w</i>	14 pro qualitate continuo	<i>w</i>	misteria	<i>wμ</i>	15 paupertatis beneficio]	angustia paupertatis beneficia
	<i>v</i>	16 propria	<i>T</i>				
17 inueniri in parte aliqua	<i>v</i>	19 interim]	tam bono interim	<i>v</i>			
20 apud omnes	<i>v, om. T</i>	non]	non solum	<i>w</i>	21 de	<i>om. wμ</i>	
incomparabile	<i>T</i>	22 illi	<i>w</i>	illiterum	<i>μ¹</i>	23 aut ut]	ut <i>T, et</i>
ut <i>w, at ut μ</i>		dixerit	<i>T²t, dixerat T¹</i>	et merito concedam	<i>wμ</i>		

tametsi ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse post Christum, cuius temporibus plenitudo debetur. necatos ille a rege et proiectos sui tantum generis colligebat.

His tam bonis et tam piis actibus superuenit exilium. hanc **II**
 5 enim uicem semper repraesentat impietas, ut melioribus peiora restituat. et quid sacerdos Dei proconsule interrogante responderit, sunt acta quae referant. excluditur interim ciuitate, ille qui fecerat boni aliquid pro ciuitatis salute, ille qui laborauerat ne uiuentium oculi paterentur infernae sedis horrorem, ille in-
 10 quam qui excubiis pietatis inuigilans pro nefas ingrata bonitate prouiderat, ne omnibus tetram ciuitatis faciem relinquentibus multos exsules 'deserta respublica ac destituta patria sentiret. sed uiderit saeculum, cui inter poenas exilium computatur. illis patria nimis cara et commune nomen est [cum parentibus]: nos
 15 et parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. illis extra ciuitatem suam uiuere grauis poena est: Christiano totus hic mundus una domus est. unde licet in abditum et abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus exilium non potest computare. adde quod Deo integre seruiens etiam propria
 20 in ciuitate peregrinus est. dum enim se a carnalibus desideriis continentia sancti spiritus abstinet conuersationem prioris hominis exponens, inter ciues suos aut ut prope dixerim inter parentes ipsos uitae terrestres alienus est. accedit quod etsi haec alias poena posset uideri, in huiusmodi tamen causis atque sententiis,

1 christo <i>T</i>	2 post] per <i>v</i>	nec actos μ	3 a rege et <i>w</i> , et
arge <i>T</i> , agere et μ	4 tam piis] piis <i>w</i>	exilium superuenit μ	
5 ut] in <i>T</i>	priora <i>T</i>	6 et] et ut <i>w\mu</i>	quod <i>T</i> responderit]
taceam <i>add. w\mu</i>	7 referam <i>w\mu</i>	e (ex μ) ciuitate <i>w\mu v</i>	8 bono <i>T</i>
ille . . . horrorem <i>om. T</i>	10 uigilans <i>w</i>	nephas <i>w\mu</i>	11 pro-
uideat <i>w</i>	tetram] tractam <i>T</i>	facient <i>t</i>	12 distituta <i>T</i>
13 poenas] etiam <i>add. w\mu^2</i> , te <i>add. \mu^1</i>	illis] omnibus <i>v</i>	14 nimis	
<i>corr. in</i> omnis μ <i>m. 2</i>	parentibus] parentes <i>T^1 tw\mu</i>	nos et paren-	
tes <i>om. w</i>	15 contra deos uaserint <i>T</i>	illis <i>om. w</i>	17 est una
domus <i>w\mu</i>	abditum] ambitum <i>T</i>	abstrusum] absurdum <i>w</i>	
18 religatus <i>T</i>	admixtis <i>w</i>	exsilium <i>om. w</i>	19 com-
putari <i>w</i>	quid <i>w</i>	deo <i>om. t</i>	in propria <i>w</i>
a <i>om. v</i>	21 abstinent <i>T</i> , abstinent <i>t</i>	22 etiam inter <i>v</i>	aut ut <i>T w\mu</i> ,
aut <i>v</i>	proprie <i>w\mu</i>	23 terrestres <i>T</i>	alienus] <i>add. simplex \mu^1</i> ,
<i>exp. \mu^2</i>	etsi] si <i>T</i>	alias] talia <i>corr. in et alia \mu m. 2</i>	24 possent μ^2

quas ad probandae uirtutis experimenta perpetimur, non est poena, quia gloria est. sed esto sane, nobis poena non sit exilium: illis ultimum crimen et pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis adscribat, qui possunt innocentibus irrogare quod putant poenam. nolo nunc describere loci gratiam et deliciarum 5 omnium paraturam interim transeo. fingamus locum illum situ sordidum, squalidum uisu, non salubres aquas habentem, non amoenitates uiroris, non uiciniam litoris, sed uastas rupes siluarum inter inhospitas fauces desertae admodum solitudinis, auia mundi parte summotum. posset licet talis locus habere nomen 10 exilii, quo Cyprianus sacerdos Dei uenerat, non si hominum ministeria deficerent, uel alites ut Heliae uel ut Danielo angeli ministrarent? absit absit, ut credat aliquis cuilibet minimo dummodo in confessione nominis constituto aliquid defuturum. tantum abest ut Dei pontifex ille qui misericordiae semper rebus 15 institerat honorum omnium opibus indigeret.

12 Iam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus, prouisum esse diuinitus etiam pro animo tanti uiri apricum et competentem locum, hospitium pro uoluntate secretum et quidquid apponi eis ante promissum est qui regnum 20 et iustitiam Dei quaerunt. atque ut omittam frequentiam uisitantium fratrum et ipsorum inde ciuium caritatem, quae repraesentabat omnia, quibus uidebatur esse fraudatus, admirabilem uisitacionem Dei non praeteribo, qua antistitem suum sic in

1 ad probandae] approbando *wμ* perpetimur experimenta *w* 3 et
 pessimum *om. T* 4 ignoscentibus *μ* 5 puto *T* 6 locum *om. μ*
 situm *Tμ* 7 uisum *wμ* habentur *T* 8 amoenitates *scripsi*,
 amoenitatis *T*, amenitate *w*, amoenitatem *μv* uigoris *t* uicinia *T*
 sed et *wμ* uasta rupes *μ*, uasta rupe *T*, rupes uasta *w* 9 hospitas
*Tμ*¹ solitudines *T*, solitudini *w* auia] uia *T* 11 qui *T*
 uenerant *T*, ueneratur *w* non si *wμ*, non sibi *T*, cui si *v*, non sibi si
fort. 12 deficerint *T*, defecerint *t* heliae] aliae *T* danieli *wv*
 13 ministrarent] procurarent *wμ* absit *om. Twμ* credat *om. T*
 minime *T* mundum modo *t* 14 confessionem *T* nominis
 christi *wμ* de futuro *T* 15 pontifices *T* misericordiae] nunc
 semper *w* 16 instituat *w* honorum *T*, horum *wμv*; an bonorum?
 18 animo] amico *w* 19 competentes *T* uoluptate *μ* 21 frequen-
 tium *T*¹ 22 ipsorum et *v* qui representabat *w*, quare praesentem
 quaerebat *T* 23 uideatur *w* 24 quam *Tw* antestitem *T*, antistem *w*

exilio esse uoluit de secutura passione securum, ut imminentis
 martyrii pleniore fiducia non exulem tantummodo Curubis sed
 et martyrem possideret. 'eo enim die quo in exilii loco mansimus'
 (nam et me inter domesticos comites dignatio caritatis eius de-
 5 legerat exulem uoluntarium, quod utinam et in passione licuisset)
 'apparuit mihi' inquit 'nondum somni quiete sopito iuuenis ultra
 modum hominis inormis: qui cum me quasi ad praetorium
 duceret, uidebar mihi tribunali sedentis proconsulis admoueri.
 is ut in me respexit, adnotare statim coepit in tabula sententiam
 10 quam non sciebam, nihil enim de me solita interrogatione quae-
 sierat. sed enim iuuenis qui a tergo eius stabat admodum curio-
 sus legit quidquid fuerat adnotatum. et quia inde uerbis proferre
 non poterat, nutu declarante monstrauit quid in litteris tabulae
 illius ageretur. manu enim expansa et complanata ad spatuae
 15 modum ictum solitae animaduersionis imitatus, quod uolebat
 intellegi, ad instar liquidi sermonis expressit. intellexi sententiam
 passionis futuram. rogare coepi et petere continuo, ut dilatio
 mihi uel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordi-
 natione disponerem. et cum preces frequenter iterassem, rursus
 20 in tabula coeperat nescio quid adnotare. sensi tamen de uultus
 serenitate iudicis mentem quasi iusta petitione commotam. sed
 et ille iuuenis, qui iam dudum de passionis indicio gestu potius
 quam sermone prodiderat, clandestino identidem nutu concessam
 dilationem, quae in crastinum petebatur, contortis post inuicem

1 secutam <i>w</i>	2 fiduciam <i>T</i>	curubi μ , corubi <i>w</i> , curuis <i>T</i> ,
curius <i>t</i>	3 possiderat <i>w</i>	eo enim] et cum <i>w</i> quo] quo primum <i>v</i>
mansurus iam et <i>w</i>	4 dignatione μ	delegerat <i>wv</i> 5 utinam]
ut <i>w</i>	et <i>om.</i> $w\mu$	6 inquit mihi <i>T</i> nundum <i>w</i> 7 hominis
<i>om.</i> <i>v</i>	enormis μv , enermis <i>w</i>	8 sedentis] tum <i>add.</i> μv , tamen
<i>add.</i> <i>w</i>	proconsulis] pro singulis μ	9 is ut in me] uti <i>T</i>
tabulas <i>T</i>	10 interrogationem <i>T</i>	12 inde] in <i>w</i> praeferre <i>T</i> ,
referre $w\mu$	13 quod <i>T</i>	14 illius] omni <i>w</i> ageretur] haberetur <i>v</i>
expansa et deplanata μ	spathe <i>T</i>	15 ictus <i>w</i> , ictu μ , ictum <i>T</i>
16 intellegi] in te agi <i>T</i>	intellexit <i>w</i>	17 rogare <i>ex</i> regere <i>T</i>
coepit <i>T</i>	delatio milii uel <i>T</i>	18 praerogaretur <i>t</i> meus <i>l.</i>
ordinationem <i>T</i>	20 in <i>om.</i> <i>w</i>	nescio quid (quis <i>w</i>) ceperat $w\mu$
uultus] multis <i>w</i>	21 iustam petitionem <i>T</i>	22 de <i>om.</i> <i>w</i> iudi-
cio $w\mu$	23 clamdestino <i>T</i> , clandenstino μ	identidem] idem id
est <i>T</i>	24 dilationem quo <i>w</i> , quemque <i>T</i>	petabatur <i>T</i>

digitis significare properavit. ego quamvis non esset lecta sententia, et sic de gaudio dilationis acceptae laeto admodum corde resipisco: metu tamen interpretationis incertae sic tremebam, ut reliquiae formidinis cor exultans adhuc toto pauore pulsarent⁷.

13 Quid hac reuelatione manifestius, quid hac dignatione felicius? ante illi praedicta sunt omnia quaecumque postmodum subsecuta sunt. nihil de Dei uerbis imminutum, nihil de tam sancta promissione mutilatum. singula denique secundum quod ostensa sunt recognoscite. dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur, postulans ut res suas die illo quo inpetrauerat ordinaret. hic dies unus significabat annum, quo ille post uisionem acturus in saeculo fuerat. nam, ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. diem autem Domini, etsi non annum in diuinis litteris legimus, promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus. unde nihil interest, si nunc sub diei significatione solus annus ostensus est, quia illud plenius debet esse quod maius est. quod uero nutu potius et non sermone prolatum est, repraesentationi temporis seruabatur sermonis expressio: solet enim tunc uerbis quodcumque proferri, quotiens quidquid profertur impletur. nam et uere nemo cognouit quare hoc ostensum fuisset, nisi post eodem die quo id uiderat coronatus est. medio nihilo minus tempore imminens passio pro certo omnibus sciebatur: passionis tamen dies certus ab eisdem omnibus

1 non μ s. l. m. 2 lecta] lata w 2 et sic scripsi, etsi $Twuv$ 3 resipisco] gauderem v incerte $w\mu$, incerta T sic] est T tremebam] tenebar ex tenebatur w 4 pauore] pari T repulsaret T , repulsarent t 5 haec T 7 secuta w imminutum] immutatum w de $om.$ T 8 sanctam promissionem T mutilatum est μ , utilatum et T , m. sed w singula . . . recognoscite $add.$ μ^2 in marg. 9 delationem T 10 sententia passionis cogitaret w quo Tw , quem v , $om.$ μ 13 exactum] esitum $corr.$ in exitum anni μ m. 2 quo] quod T hoc $om.$ w 14 autem diem t non $om.$ T 16 accepimus μ , accipiamus w sub $om.$ μ , sententiae w 17 significationi T offensus μ quia] qua T 18 esse debet T 19 prolatum $w\mu$, planatum T , explanatum v temporis T s. l. m. 2 seruatur $w\mu$ 20 solet] sed et w 21 uere nature w 22 ei ostensum v nisi] nisi quia v postquam $w\mu$ quo id] quod T , quo $w\mu$ 23 nihil hominis w pro certo $om.$ w ab omnibus wuv 24 iisdem v

quasi scilicet ignorantibus tacebatur. sane et in scripturis tale aliquid inuenio. nam Zacharias sacerdos promisso sibi per angelum filio quia non crediderat obmutuit, ita ut de filii nomine scripturus potius quam relaturus nutu tabulas postularet. merito et hic, ubi Dei nuntius passionem antistitis imminentem nutu potius expressit, et fidem admonuit et sacerdotem muniuit. dilationis autem petendae ratio de ordinatione rerum et de uoluntatis dispositione ueniebat. quae uero res illi aut quae uoluntas ordinanda nisi ecclesiastici status? summa accepta dilatio est, ut quidquid circa pauperum fouendorum suprema iudicia disponendum fuerat ordinaretur. et puto propter nihil aliud, immo uero propter hoc tantum etiam indulgentia ab ipsis qui eiecerant et qui occisuri erant, missa est, quam ut praesens et praesentes pauperes nouissimae dispensationis extremis et ut plenius dixerim totis sumptibus ministraret. ordinatis ergo tam pie rebus et sic uoluntate disposita proximabat dies crastinus.

Iam de Xisto bono et pacifico sacerdote ac propterea beatissimo martyre ab urbe nuntius uenerat. sperabatur iam iamque carnifex ueniens, qui deuota sanctissimae uictimae colla percuteret: et sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, ut corona singulis posset adscribi. conueniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et saeculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam eius antiquam secessum subinde suaderent: et ne parum esset nuda suadela, etiam loca in

1 scilicet <i>om. v</i> , licet <i>T</i>	2 nam et <i>w</i> , nam *** <i>T</i>	angelum
<i>corr. in euangelium T (non t)</i>	3 de filii nomine <i>T</i> , filii nomen <i>wμv</i>	
4 scripture <i>w</i>	relaturus] relicturus <i>T</i>	5 ibi <i>T</i> nuntius]
nutritus <i>μ</i>	antestites <i>T</i> , antistites <i>t</i>	6 muniuit <i>om. Twμ</i> , mon-
strauit <i>malim</i>	7 et de] et <i>T</i>	8 dispositionem <i>T</i> uere]
non <i>w</i>	9 summa] suprema iccirco <i>v</i>	dilatio est] dilatio <i>t</i>
10 circa] cetera <i>w</i>	fouendorum] curam <i>add. v</i> , dispositionem <i>add. w</i>	
supremo iudicio <i>wμv</i>	12 uere <i>Tμ</i>	etiam tantum <i>w</i> indul-
genti <i>T</i> eiecant <i>T (non t)</i>	13 et qui occisuri erant <i>om. T</i> , et qui erant	
occurri <i>wμ</i>	admissa <i>v</i>	quam <i>om. v</i> et <i>om. wμ</i>
15 ministrare <i>T</i> , releuaret <i>v</i>	16 et <i>om. wμ</i>	15 notis <i>t</i>
17 xysto <i>μv</i> , noto <i>w</i>	18 ab urbe <i>om. w</i>	pro uoluntate dispositis <i>v</i>
iam <i>om. wμ</i>	19 sanctissimi <i>wμ</i>	sperabatur] expectabatur <i>w</i>
possit <i>T</i> , posset singulis <i>v</i>	22 carissimi <i>μ</i>	21 singulis
saeculi] saecularis <i>T</i>	23 nouilitate <i>T</i>	sed et] sed <i>t</i> , sed ut <i>w</i>
paruisset <i>T</i>	suadella <i>μ¹</i> , suadebant <i>T</i>	24 et ne parum esset] me
		et etiam <i>μ</i>

quae secederet offerebant. ille iam mundum suspensa ad caelum mente neglexerat nec suadelis blandientibus adnuebat. fecisset fortasse tunc etiam quod a plurimis et fidelibus petebatur, si et diuino imperio iuberetur. sed nec illa sublimis tanti uiri gloria sine praeconio transeunda est, quia iam saeculo tumescente et de fiducia principum infestationem nominis anhelante ille seruos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus dominicis instruebat et ad calcandas passiones huius temporis contemplatione superuenturae claritatis animabat. uidelicet tanta illi fuit cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis uota contingere, ut dum de Deo loquitur in ipso sermonis opere necaretur.

- 15 Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis, cum ecce proconsulis iussu ad hortos eius (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suae uenditos et de Dei indulgentia restitutos pro certo iterum in usus pauperum uen- didisset, nisi inuidiam de persecutione uitaret) cum militibus suis princeps repente subitauit, immo ut uerius dixerim subitasse se credidit. unde enim posset tamquam improviso impetu mens semper parata subitari? processit ergo iam certus expungi quod diu fuerat retardatum, processit animo sublimi et erecto, hilaritatem praeferens uultu et corde uirtutem. sed dilatus in crastinum ad domum principis a praetorio reuertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit productum esse

1 sederet <i>w</i>	offerebat <i>T</i>	ille uero <i>v</i>	2 mente] me <i>T</i>
neglexerant <i>T</i>	blandientium <i>w</i>	3 fortasset <i>T</i> ¹	etiam <i>om. w</i>
pluribus <i>t</i>	et fidelibus] fidelibus <i>wμ</i>	4 iuebatur <i>T</i>	illi <i>w</i>
sublimi <i>T</i>	5 praeconia <i>T</i>	quia] qui <i>t</i>	et de] de <i>T</i>
6 in-	festinatione <i>Tw</i> , infestationem <i>μ</i>	crisi nominis <i>w</i>	annelente <i>w</i>
seruus <i>T</i>	7 occasione <i>T</i>	9 fuit illi <i>w</i>	sacri cupido <i>v</i>
10 nota passionis <i>w</i>	contingeret <i>T</i> ¹	de <i>om. wμ</i>	11 dño <i>T</i>
negaretur <i>T</i>	12 et ii erant <i>μ</i> , et ierant <i>T</i>	dei <i>T</i>	13 sacer-
dotis cum <i>om. wμ</i>	proconsuli <i>μ</i>	hortus <i>T</i> , ortos <i>μ</i>	14 ad <i>om. t</i>
de dei <i>T</i> , dei <i>wμv</i>	15 certu <i>T</i>	usu <i>T</i>	16 inuidia <i>μ</i> , inquam <i>T</i>
17 repente] referente <i>μ</i>	se <i>om. T</i>	19 semper <i>om. T</i>	prae-
parata <i>T</i> , pauitans <i>w</i>	20 diu <i>om. w</i>	sublimis <i>wμ</i>	et <i>om. Tw</i>
erecto <i>wμ</i> , secreto <i>T</i>	hilaritatem <i>t</i>	21 proferens <i>w</i>	ultus <i>T</i>
(uultus <i>t</i>)	corde] sorde <i>T</i>	uirtutis <i>t</i>	22 ad dominum] ad-
modum <i>w</i>	reuertebatur <i>μ</i> , reuerebatur <i>w</i> , reuertebat <i>T</i>	23 in-	
crepuit <i>Twμ</i>	esse productum <i>w</i>		

iam Thascium, quem praeter celebrem gloriosa opinione notitiam
 etiam de commemoratione praeclarissimi operis nemo non noue-
 rat. concurrebant undique uersum omnes ad spectaculum, nobis
 pro deuotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum. receptum
 5 eum tamen et in domo principis constitutum una nocte continuit
 custodia delicata, ita ut conuiuiae eius et cari in contubernio ex
 more fuerimus. plebs interim tota sollicita ne per noctem aliquid
 sine conscientia sui fieret ante fores principis excubabat. con-
 cessit ei tunc diuina bonitas uere digno, ut Dei populus etiam in
 10 sacerdotis passione uigilaret. forsitan tamen quaerat aliquis,
 quae causa fuerit a praetorio reuertendi ad principem? et uolunt
 hoc scilicet quidam de suo tunc proconsulem noluisse. absit ut
 in rebus diuinitus gestis segnitiam siue fastidium proconsulis
 conquerar. absit ut malum hoc intra conscientiam religiosae
 15 mentis admittam, ut de tam beatissimo martyre ructus hominis
 iudicaret. sed crastinus dies ille quem ante annum dignatio
 diuina praedixerat uere crastinus esse debebat.

Inluxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille 16
 diuinus, quem si tyrannus ipse differre uoluisset, numquam
 20 prorsus ualeret: dies de conscientia futuri martyris laetus et
 discussis per totum mundi ambitum nubibus claro sole radiatus.
 egressus est domum principis, sed Christi et Dei princeps et
 agminibus multitudinis mixtae ex omni parte uallatus [est]. sic
 autem comitatu eius infinitus exercitus adhaerebat, quasi ad
 25 expugnandam mortem manu facta ueniretur. eundi autem inter-
 fuit transitus stadii. bene uero et quasi de industria factum, ut
 et locum congruentis certaminis praeteriret, qui ad coronam
 iustitiae consummato agone currebat. sed ubi ad praetorium
 uentum est, nondum procedente proconsule secretior locus datus

1 iam *T s. l.*, *om. w*   *tassium μ*, *tasium w*   de gloriosa *fort.*
 notitia *T*   2 proclarissimo *w*   3 concurrebant] *ch. currebat T*
 uersus *v*   4 deuotione] diuinatione *T*   gloriosissimi *w*   genti-
 bus *T*   et] etiam *μ*   dolendum] *reliqua desunt in Tt; add. t:*
 Explicit de uita Cecili Cypriani antistitis   5 eum] enim *w*   6 con-
 uiuae eius] eis *w*   ex more] comites ex more *w*   8 sui *om. w*   9 ei]
 enim *wμ*   diuina tunc *μ*   12 proconsule *wμ*   13 segnitiam *μ*,
 senitiam *w*   14 conquerar] consequar *μ*   hoc ut malum *w*   15 ut
 de] ut *w*   16 quem *om. w*   20 laetus] iectus *w*   22 est *om. w*
 23 est *inclusi*   26 uere *wμ*   29 secretior *w*

- est. illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet (sedile autem erat fortuito linteo tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur), quidam ex tesserariis quondam Christianus res suas obtulit, quasi uellet ille uestimentis suis humidis sicciora mutare: uidelicet nihil aliud in rebus oblatiis ambiebat, quam ut proficiscentis ad Deum martyris sudores iam sanguineos possideret. cui ille respondit et dixit: 'medellas adhibemus querelis, quae hodie forsitan non erunt'. mirum, si contempsit laborem corpore, qui mortem mente contempserat? quid plura? subito proconsuli nuntiatus est. producit admouetur 10 interrogatur de suo nomine: se esse respondit. et hactenus uerba.
- 17 Legit itaque de tabula iam sententiam iudex quam nuper in uisione non legerat, sententiam spiritalem non temere dicendam, sententiam episcopo tali et tali teste condignam, sententiam gloriosam, in qua dictus est sectae signifer et inimicus 15 deorum, et qui suis futurus esset ipse documento et quod sanguine eius inciperet disciplina sanciri. nihil hac sententia plenius, nihil uerius. omnia quippe quae dicta sunt, licet a gentili dicta, diuina sunt. nec mirum utique cum soleant de passione pontifices prophetare. signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat: 20 inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat: documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis prior in provincia martyrii primitias dedicauit. sanciri etiam coepit eius sanguine disciplina sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriae consimilis aemulati ipsi quoque disciplinam exempli sui 25 proprio cruore sanxerunt.
- 18 Et cum exiret praetorii fores, ibat comes militum turba: et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. ipse autem locus conuallis est, ubi pati contigit, ut arbori-

1 iter *om.* μ , inter *w*   2 sedile] sed ille *w*   3 honore] horrore *w*
 tessariis *w*, thessariis μ sed ariis *sup.* auris *m.* 2   quodam *w*   4 quasi]
 quem *w*   5 mutaret *malim*   qui uidelicet *v*, ut *w*   6 ut] si *v*   iam]
 in μ 9 contempserat] conspexerat μ 10 subito] sabbato *w*, saluto μ ¹
 11 interrogatus μ 13 senten spualem *w*   14 consignam *w*   15 sectae
 suae μ 16 et qui] qui *w*   et *exp.* μ 17 incipere d. sanciri *w*
 18 ducta μ ¹   20 etiam prophetare *w* μ et qui *w*   21 qui]
 quod μ 24 sed *w*, sed ad μ 25 cumsimilis emulanti μ 26 se
 sanxerunt μ ¹   29 conuallis *scripsi*, qui uallis *w*, qualis μ , aequalis *v*

bus ex omni parte densatis sublime spectaculum praebat. at per
 enormitatem spatii longioris uisu denegato uel per confusam
 nimis turbam personae fauentes in ramos arborum repserant, ne
 uel hoc illi negaretur, ut ad Zacchaei similitudinem de arboribus
 5 uideretur. sed iam ligatis per manus suas oculis moram carnificis
 urgere temptabat, cuius munus est ferrum, et labente dextera
 gladium uix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetranda
 pretiosi uiri mortem clarificationis hora matura centurionis
 manum concesso desuper uigore firmatam permissis tandem
 10 uiribus expediret. o beatum ecclesiae populum qui episcopo suo
 talibus et oculis pariter et sensibus et quod est amplius publicata
 uoce compassus est et, sicut ipso tractante semper audierat, Deo
 iudice coronatus est. quamuis enim non potuerit euenire quod
 optabant uota communia, ut consortio paris gloriae simul plebs
 15 tota pateretur: quicumque sub Christi spectantis oculis et sub
 auribus sacerdotis ex animo pati uoluit, per idoneum uoti sui
 testem legationis quodammodo litteras ad Deum misit.

Sic consummata passione perfectum est, ut Cyprianus qui 19
 bonorum omnium fuerat exemplum etiam sacerdotales coronas
 20 in Africa primus imbueret, quia et talis esse post apostolos
 prior coeperat. ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numera-
 tur, numquam aliquis quamuis ex bonis et sacerdotibus ad pas-
 sionem uenisse memoratur. licet semper Deo mancipata deuotio
 dicatis hominibus pro martyrio deputetur, Cyprianus tamen
 25 etiam ad perfectam coronam Domino consummante profecit: ut
 in ciuitate ipsa, in qua taliter uixerat et in qua prior fecerat
 multa praeclara prior et sacerdotii caelestis insignia glorioso
 cruore decoraret. quid hoc loco faciam? inter gaudium passionis
 et remanendi dolorem in partes diuisus animus et angustum

1 densatis *ex se densalis* μ *m.* 2 at *om.* μ , ad *w*, sed *v* 2 uel
 per μ , per *v* 3 personae] praessure *w* μ repserant μ , respirant *w*
 4 negaret *w* zachei μ 5 uiderent *fort.* 6 et] etiam *w* laben-
 tem dexteram μ 8 hora] ora μ 11 talis μ , tali *v* et quod]
 quod μ est μ *s. l. m.* 2 publica *w* 12 ipso *om.* *w* 14 uota]
 uita *w* ut] et *w* pari *w* 15 et sub] sub *w* 17 legationi *w*
 19 sacerdotalis *w* μ corone *w* 20 et *om.* μ ¹ 22 et bonus et *ex* μ ,
 et bonis *w* 23 mansipata *w* 25 perfecit μ 26 in qua taliter
 u. e. i. q. prior *om.* μ prior *om.* *w* 27 et] etiam *v*

nimis pectus affectus duplices onerant. dolebo quod non comes fuerim? sed illius uictoria triumphanda est. de uictoria triumphabo? sed doleo quod comes non sim. uerum uobis tamen et simpliciter confitendum est, quod et uos scitis, in hac me fuisse sententia. multum ac nimis multum de gloria eius exulto, plus tamen doleo quod remansi.

ACTA PROCONSULARIA.

I Imperatore Valeriano quartum et Gallieno tertium consulibus tertio kalendarum Septembrium Carthagine in secretario Paternus proconsul Cypriano episcopo dixit: sacratissimi imperatores 10 Valerianus et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus praeceperunt eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas caeremonias recognoscere. exquisiui ergo de nomine tuo, quid mihi respondes? Cyprianus episcopus dixit: Christianus sum et episcopus. nullos alios deos noui, nisi 15 unum et uerum Deum, qui fecit caelum et terram, mare et quae sunt in eis omnia. huic Deo nos Christiani deseruimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis et pro omnibus hominibus et pro incolunitate ipsorum imperatorum. Paternus proconsul 20 dixit: in hac ergo uoluntate perseueras? Cyprianus episcopus respondit: bona uoluntas, quae Deum nouit, immutari non potest. Paternus proconsul dixit: poteris ergo secundum praeceptum Valeriani et Gallieni exsul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus episcopus dixit: proficiscor. Paternus 25 proconsul dixit: non solum de episcopis, uerum etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. uolo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac ciuitate consistunt. Cyprianus episcopus respondit: legibus uestris bene atque utiliter cen-

1 dolebo] docebo *w*   5 de *w s. l. m. 2.* —

Incipit passio eiusdem (eiusdem passio *E*) Cypriani ex die qua martyrium Cyprianus tulit: ordo autem martyrii (martyrum *M*) hac lectione demonstratur et declaratur: Cum Cyprianus sanctus martyr electus a Deo de ciuitate Curubitana (*cf. c. 2*) etc. *EM.* —

suiſtis delatores non eſſe. itaque detegi et deferri a me non poſſunt. in ciuitatibus autem ſuis inuenientur. Paternus proconſul dixit: ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: cum diſciplina probibeat, ut
 5 quis ſe ultro offerat et tuae quoque cenſurae hoc diſpliceat, nec offerre ſe ipſi poſſunt, ſed a te exquiſiti inuenientur. Paternus proconſul dixit: a me inuenientur. et adiecit: praeceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant nec coemeteria ingrediantur. ſi quis itaque hoc
 10 tam ſalubre praeceptum non obſeruauerit, capite plectetur. Cyprianus episcopos reſpondit: fac quod tibi praeceptum eſt.

Tunc Paternus proconſul iuſſit beatum Cyprianum episcopum 2 in exilium deportari. cumque diu ibidem moraretur, ſucceſſit Aſpasio Paterno proconſuli Galerius Maximus proconſul, qui
 15 ſanctum Cyprianum episcopum ab exſilio reuocatum ſibi iuſſit praesentari. cumque Cyprianus ſanctus martyr electus a Deo de ciuitate Curubitana, in qua exſilio ex praecepto Aſpasio Paterni tunc proconſulis datus fuerat, reſgreſſus eſſet, ex ſacro praecepto in ſuis hortis manebat et inde quotidie ſperabat ueniri ad ſe,
 20 ſicut illi oſtenſum fuerat: et cum illic demoraretur, repente idibus Septembris Tuſco et Baſſo conſulibus uenerunt ad eum principes duo, unus ſtrator officii Galeri Maximi proconſulis qui Aſpasio Paterno ſucceſſerat et alius equiſtrator a cuſtodiis eiusdem officii. qui et in curriculum eum leuauerunt in medioque
 25 poſuerunt et in Sexti perduxerunt, ubi idem Galerius Maximus proconſul bonae ualitudinis recuperandae gratia ſeceſſerat. et ita

13 exilium] *cf. Auguſtini ſerm. 309* 17 curubitan *M*, cucurbitana *E* in] an *E*, ex *M* ex *om. v* aſpasio] paſſi *EM*
 18 proconſulis] clariffimi uiri *add. EM* fuerat reſgreſſus eſſet] eſſet reſgreſſus *EM* ſacro reſcripto ſpecialiter hoc et personaliter remiſſo *EM* 19 ſuis ſuis *E* et *EM et Auguſtinus l. c. n. 2, om. v*
 inde quotidie ſperabat ueniri ad ſe ſicut oſtenſum illi erat *Auguſtinus*, ad diem omnibus ueniri ſicut ei oſtenſum erat ſperabat *EM* 20 et] idem *EM* derepente *EM* 21 ſeptembribus *EM* tuſco *E*, Fuſco *Baronius* 22 galerii *v* proconſulis clariffimi uiri *EM* qui . . . officii qui *om. EM* 24 leuauerunt *Auguſt. l. c. n. 3*, inpoſuerunt *EM* in medioque poſuerunt] ambo eum teguerunt *EM* 25 perduxerunt] tulerunt *EM* 26 proconſule bono *M* et ita] eundemque *EM*

idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reseruari praecepit. et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad principem et stratorem eiusdem officii Galerii Maximi proconsulis clarissimi uiri secessit, et in hospitio eius cum eo in uico qui dicitur Saturni inter Veneream et Salutariam mansit. illuc uniuersus populus fratrum conuenit. et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas praecepit, quoniam omnes in uico ante ianuam hospitii principis manserant.

- 3 Et ita altera die octaua decima kalendarum Octobrium mane multa turba conuenit ad Sexti secundum praeceptum Galerii Maximi proconsulis. et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri praecepit in atrio Sauciolo sedenti. cumque oblatus fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano episcopo dixit: tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus episcopus respondit: ego sum. Galerius Maximus proconsul dixit: tu papam te sacrilegae mentis hominibus praeuisti? Cyprianus episcopus respondit: ego. Galerius Maximus proconsul dixit: iusserunt te sacratissimi imperatores caeremoniari. Cyprianus episcopus dixit: non facio. Galerius Maximus ait: consule tibi. Cyprianus episcopus respondit: fac quod tibi praeceptum est. in re tam iusta nulla est consultatio.
- 4 Galerius Maximus collocutus cum concilio sententiam uix et aegre dixit uerbis huiusmodi: diu sacrilega mente uixisti et

1 proconsule *M*; uir clarissimus *add. EM* alia die id est (idem *M*)
 crastina afferri sibi praecepit (praecipit *M*) et ita idem Cyprianus cum prin-
 cipe et stratore officii maximi *EM* 4 eo uico saturni inter uenariam
 (uenaria *ex ueneria E*) et salutaria *EM* 5 illuc] illic ante ianuam
EM 6 conuenit] mansit *EM* sanctus *om. EM* 7 custodiri
August. l. c. n. 4 et Fulgent. serm. 6, castigari M, et castigari E in
 uico omnes ante ianuas hospicio principis iacebant *EM* 9 die] die id
 est *EM* 10 turba conuenit *om. EM* galleri *M* 11 pro-
 consulis clarissimi uiri *EM* et ita . . . praecepit *om. EM* 12 in
 atrio Sauciolo] in atrio sedentis. obuoluto (obuoluto *M*) et sauciolo oblatus
 est *EM*; *cf. Conc. Matiscon. II c. 19: ut ad locum examinationis reorum*
nullus clericus accedat neque intersit atrio Sauciolo 13 cumque o.
 fuisset] quo obolato idem *EM* proconsul clarissimus uir *E*, proconsule
 durissimus uir *M* 14 tu es . . . *l. 16 dixit om. EM* 16 papatem *EM*
 hominibus *E*, omnibus *M* 17 cyprianus dixit ego *EM* galerius . . .
l. 21 consultatio om. EM 22 proconsul locutus *E*, proconsule con-
 locutus *M* et *om. v*

plurimos nefariae tibi conspirationis homines adgregasti et inimicum te diis Romanis et religionibus sacris constituisti, nec te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti et Valerianus nobilissimus Caesar ad sectam caeremoniarum suarum
 5 renocare potuerunt. et ideo cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his quos scelere tuo tecum adgregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. et his dictis decretum ex tabella recitavit: Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet. Cyprianus episcopus dixit: Deo
 10 gratias.

Post hanc uero sententiam turba fratrum dicebat: et nos cum 5 ipso decollemur. propter hoc tumultus fratrum exortus est et multa turba eum prosecuta est. et ita idem Cyprianus in agrum Sexti productus est et ibi se lacerna byrro expoliavit et genu in
 15 terra flexit et in orationem se Domino prostravit. et cum se dalmatica exspoliasset et diaconibus tradidisset, in linea stetit et coepit spiculatorem sustinere. cum uenisset autem spiculator, iussit suis ut eidem spiculatori uiginti quinque aureos darent. linteamina uero et manualia a fratribus ante eum mittebantur.
 20 postea uero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Iulianus presbyter et Iulianus subdiaconus ei ligauerunt. ita beatus Cyprianus passus est, eiusque corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est. inde per noctem sublatum cum cereis et scolacibus
 25 ad areas Macrobiani Candidiani procuratoris, quae sunt in uia Mappaliensi iuxta piscinas, cum uoto et triumpho magno deductum est. post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit.

1 tibi nefariae *EM* 2 post inimicum te *praecipit EM*: constituisti religionibus sacris *EM*, sacris legibus *v* nec te] te *M*, recte *E*
 3 et sc̄ssimi principes nostri *EM* 4 caesar secta felicissimorum temporum suorum obdurati furoris ad caerimonias percolenda: bonamque mentem habendam tanto tempore (non *add. E*) potuerunt te (te *om. M*) renocare et ideo quod nequissimi criminis auctor et signifer deprehensus es quo (quos *M*) tu scelere docuisti ipso documento ut quoniam tuo adnitu (adnitu *M*) durauit sacrilega contumacia tuo sanguine sancietur (sangieter *M*) disciplina et decretum ex tabella recitavit: Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet EXPLICIT PASSIO CYPRIANI *EM*. —

- 6 Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octava decima kalendarum Octobrium sub Valeriano et Gallieno imperatoribus regnante uero Domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. amen.

INDEX OPERVM

quae duobus fasciculis et appendice continentur.

Fasc. I	LIBELLI:	pag.
I	Ad Donatum	3
II	Quod idola dii non sint	19
III	Ad Quirinum (Testimoniorum libri tres)	35
IV	De habitu uirginum	187
V	De catholicae ecclesiae unitate	209
X	VI De lapsis	237
VII	De dominica oratione	267
VIII	De mortalitate	297
IX	Ad Fortunatum (De exhortatione martyrii)	317
X	Ad Demetrianum	351
XI	De opere et eleemosynis	373
XII	De bono patientiae	397
XIII	De zelo et liuore	419
XIV	Sententiae episcoporum de haereticis baptizandis	435

Fasc. II   EPISTVLAE:

1	Cyprianus presbyteris . . . Furnis consistentibus: Gra- uiter conmoti etc.	465
2	Cyprianus Eucratio: Pro dilectione	467
3	Cyprianus Rogatiano: Grauiter et dolenter	469

	pag.
4 Cyprianus Caecilius . . Pomponio: Legimus litteras tuas frater carissime quas per Paconium	472
5 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Saluto uos in- columnis	478
6 Cyprianus Sergio et Rogatiano: Saluto uos f. c. optans	480
7 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Saluto uos f. c. per	484
8 ? ? : Didicimus	485
9 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Cum de excessu	488
10 Cyprianus martyribus et confessoribus: Exulto laetus .	490
11 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quamquam sciam f. c. pro	495
12 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quamquam sciam uos	502
13 Cyprianus Rogatiano presbytero: Et iam pridem . .	504
14 Cyprianus presbyteris et diaconis: Optaueram . . .	509
15 Cyprianus martyribus et confessoribus: Sollicitudo .	513
16 Cyprianus presbyteris et diaconis: Diu patientiam . .	517
17 Cyprianus fratribus in plebe: Ingemescere	521
18 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Miror	523
19 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Legi litteras uestras f. c. quibus	525
20 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Quoniam conperi	527
21 Celerinus Luciano: Haec cum tibi	529
22 Lucianus Celerino: Accepi litteras tuas domine . . .	533
23 Vniuersi confessores Cypriano: Scias nos	536
24 Caldonius Cypriano: Necessitas temporis	536
25 Cyprianus Caldonio: Accepimus litteras	538
26 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Dominus loquitur	539
27 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Factis ad uos litteris (<i>uel</i> Post factas . .).	540
28 Cyprianus Moysi et Maximo presbyteris: Gloriam fidei	545

	pag.
29 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Ne quid conscientiam	547
30 Presbyteri et diaconi Romae Cypriano: Quamquam bene	549
31 Moyses et Maximus . . . Cypriano: Inter uarios . . .	557
32 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Quales litteras .	565
33 (Cyprianus lapsis): Dominus noster	566
34 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Integre . . .	568
35 Cyprianus presbyteris et diaconibus Romae: Et dilectio	571
36 Presbyteri et diacones Romae Cypriano: Cum perlegissemus	572
37 Cyprianus Moysi et Maximo: Et cunctos	576
38 Cyprianus presbyteris et diaconibus: In ordinationibus clericis	579
39 Cyprianus presbyteris et diaconis: Agnoscenda . . .	581
40 Cyprianus presbyteris et diaconibus: Nuntiandum . .	585
41 Cyprianus Caldonio et Herculano: Vehementer contristatus	587
42 Caldonius cum Herculano . . .: Abstinuimus	590
43 Cyprianus plebi: Quamquam f. c. Virtius	590
44 Cyprianus Cornelio: Venerunt ad nos	597
45 Cyprianus Cornelio: Quod seruis dei	599
46 Cyprianus Maximo et Nicostrato: Cum frequenter . .	604
47 Cyprianus Cornelio: Et religiosum	605
48 Cyprianus Cornelio: Legi litteras tuas f. c. quas per Primitium	606
49 Cornelius Cypriano: Quantam sollicitudinem	608
50 Cornelius Cypriano: Ne quid minus	613
51 Cyprianus Cornelio: Et egisse nos	614
52 Cyprianus Cornelio: Et cum diligentia	616
53 Maximus Vrbanus . . Cypriano: Certi	620
54 Cyprianus Maximo Vrbanus . .: Lectis litteris . . .	621
55 Cyprianus Antoniano: Accepi primas	624
56 Cyprianus Fortunato Ahymmo . .: Scripsistis mihi .	648
57 Cyprianus Liberalis . . . Cornelio: Statueramus . . .	650

	pag.
58 Cyprianus plebi Thibari: Cogitaueram	656
59 Cyprianus Cornelio: Legi litteras tuas f. c. quas per Saturum	666
60 Cyprianus Cornelio: Cognouimus	691
61 Cyprianus Lucio: Et nuper	695
62 Cyprianus Ianuario Maximo . . .: Cum maximo . . .	698
63 Cyprianus Caecilio: Quamquam sciam f. c. episcopos .	701
64 Cyprianus . . . Fido: Legimus litteras tuas f. c. quibus	717
65 Cyprianus Epicteto . . .: Grauitur et dolenter motus . .	721
66 Cyprianus Florentio: Ego te	726
67 Cyprianus Caecilius Primus . . . Felici . . .: Cum in unum	735
68 Cyprianus Stephano: Faustinus	744
69 Cyprianus Magno: Pro tua religiosa	749
70 Cyprianus Liberalis . . . Ianuario Saturnino . . .: Cum simul in concilio	766
71 Cyprianus Quinto: Retulit	771
72 Cyprianus Stephano: Ad quaedam	775
73 Cyprianus Iubaiano: Scripsisti mihi f. c. desiderans . .	778
74 Cyprianus Pompeio: Quamquam plene ea	799
75 Firmilianus Cypriano: Accepimus per Rogatianum . .	810
76 Cyprianus Nemesiano Felici . . .: Gloria quidem uestra.	827
77 Nemesianus Datuius . . Cypriano: Semper magnis . .	834
78 Lucius . . . Cypriano: Exultantibus nobis	836
79 Felix Iader . . Cypriano: Resalutamus	838
80 Cyprianus Successo: Vt non uobis	839
81 Cyprianus presbyteris et diaconis: Cum perlatum . .	841

Appendix. OPERA SPVRIA:

I De spectaculis	3
II De bono pudicitiae	13
III De laude martyrii	26
IV Ad Nouatianum	52

CXVIII

	pag
V De rebaptismate	69
VI De aleatoribus	92
VII De duobus montibus (De montibus Sina et Sion) .	104
VIII Ad Vigilium episcopum de Iudaica incredulitate .	119
IX Aduersus Iudaeos (qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum)	133
X Oratio I: Hagios	144
XI Oratio II: Domine sancte	146
XII De duodecim abusiuis saeculi	152
XIII De singularitate clericorum	173
XIV De duplici martyrio ad Fortunatum	220
XV De Pascha computus	248
XVI Epistulae	
1 Donatus Cypriano: Credo te	272
2 Cornelius Cypriano: Dilectionis	272
3 Cyprianus plebi Carthagini: Gratias	273
4 Cyprianus Turasio: Caritatis	274
XVII Carmina	
1 Genesis: Principio dominus	283
2 Sodoma: Iam deus omnipotens	289
3 De Iona: Post Sodomum et Gomorum	297
4 Ad senatorem ex Christiana religione ad idolo- rum seruitutem conuersum: Cum te	302
5 De Pascha: Est locus	305
6 Ad Flauium Felicem de resurrectione mortuo- rum: Qui mihi ruricolae	308
Indices	327

Tabula numerorum quibus singulae epistolae in reliquis
editionibus insignitae sunt.

Edit. Vindobonensis (= Oxoniensis)	Rigalt. Baluz.	et Pamel.	Remb. Erasm.	et Manut.
1	66		I	9
2	61		I	10
3	65		III	9
4	62		I	11
5	4	5		V 2
6	81		IV	1
7	36		III	24
8	2	3	deest	
9	3	4	III	21
10	8	9	II	6
11	7	8	IV	4
12	37		III	6
13	6	7	I	5
14	5	6	III	10
15	10	11	III	15
16	9	10	III	14
17	11	12	III	16
18	12	13	III	17
19	13	14	III	18
20	14	15	III	5
21	20	21	deest	
22	21	22	deest	
23	16	17		V 14
24	18	19		V 15
25	19	20	III	20
26	17	18	III	19
27	22	23		V 4
28	25		IV	3
29	24		III	22

Edit. Vindobonensis (= Oxoniensis)	Rigalt. Baluz.	et Pamel.	Remb. Erasm.	et Manut.
30		31	II	7
31		26		V 12
32		32	III	4
33		27		V 6
34		28		V 3
35		29		V 5
36		30		V 13
37	15		16	II 4
38		33		II 5
39		34		IV 5
40		35		IV 10
41		38		V 7
42		39		V 16
43		40		I 8
44		41		II 11
45		42		II 10
46		44		III 2
47		43		II 9
48		45		IV 8
49		46		III 11
50		48		III 12
51		47		II 12
52		49		II 8
53		50		III 13 (adiecta)
54		51		III 3
55		52		IV 2
56		53		III 23
57		54		I 2
58		56		IV 6
59		55		I 3
60		57		I 1

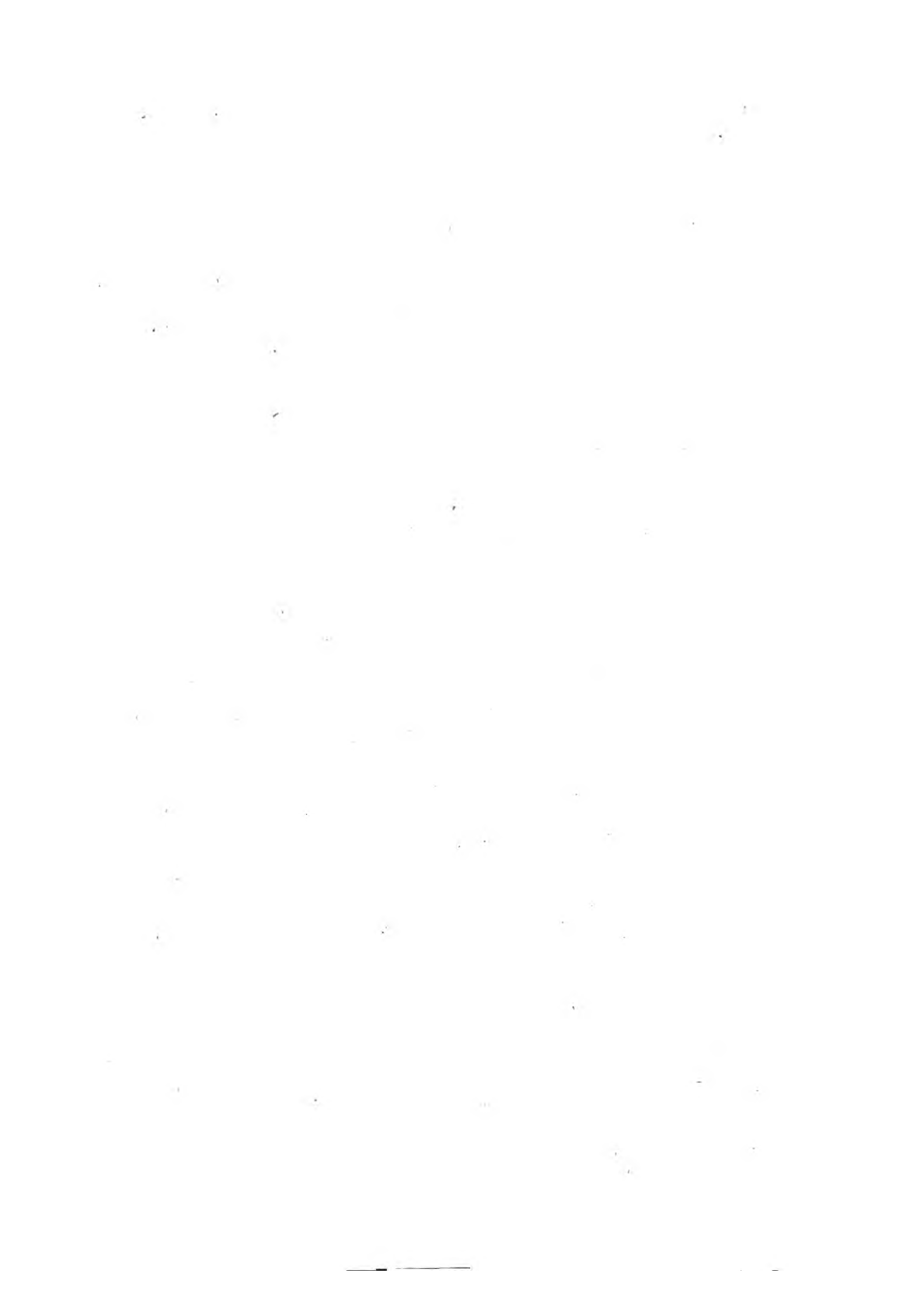
Edit. Vindobonensis (= Oxoniensis)	Rigalt. Baluz.	et Pamel.	Remb. Erasm.	et Manut.
61	58		III	1
62	60			V 8
63	63		II	3
64	59		III	8
65	64		I	7
66	69		IV	9
67	68		I	4
68	67		III	13
69	76		I 6 + IV	7
70	70		I	12
71	71		deest in Remb., post libellos in Erasm. et Manut.	
72	72		II	1
73	73		deest in Remb., post libellos in Er. et Man.	
74	74		deest in Remb., post libellos in Er. et Man.	
75	75		deest	
76	77		III	25
77	78			V 10
78	79		III	7
79	80			V 11
80	82			V 9
81	83			V 1

(Pamelii epistula prima est epistolium ficticium quod Appendici adieci p. 272. Epistula Pamelii altera i. e. Rigaltii et Baluzii prima inter libellos primum locum tenet. Numerus 23 in Rigaltii editione typographi errore omissus est; errorem Baluzius non correxit.)

I.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD DONATUM.

S = codex olim Seguierianus, nunc Parisinus 10592 (= Suppl. Lat. 712), saec. VI–VII; initium deest; incipit. fol. 1. a uerbis c. 8: numquam temporibus.

W = codex theolog. Würzburgensis 145, saec. VIII–IX (saec. VII adscribunt alii).

P = codex Parisinus 1647 A, saec. X.

M = codex Monacensis 208, saec. IX–X, qui cum initium libri duplici apographo exhibeat, apographum primum *M*₁, alterum *M*₂ signauit.

B = codex Bambergensis 476, saec. XI.

V = codex Veronensis, saec. VII (?); libri perdit scripturas partim ex conlatione, quae exemplari editionis Manutianae adscripta in bibliotheca Acad. Goettingensi extat, partim ex adnotationibus editorum excipiti.

v = editiones uel omnes uel aliquot.

r = editio princeps Romae 1471.

Oxon. = editio Oxoniensis e theatro Sheldoniano 1682.

E codicibus *SWPMB* uarias lectiones in apparatus recepi omnes; de *V* nisi quae in fontibus meis notata inueni, nihil potui edere; ceterum codices *MB* ad recensenda capitula 1–7 tantum adhibui.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD DONATUM.

Bene admones, Donate carissime: nam et promississe me me-
mini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quo
indulgente uindemia solutus animus in quietem sollemnes ac
statas anni fatigantis indutias sortiatur. locus etiam cum die
conuenit, et mulcendis sensibus ac fouendis ad lenes auras blan-
dientis autumnus hortorum facies amoena consentit: hic iocundum
sermonibus diem ducere et studentibus fabulis in diuina prae-
cepta conscientiam pectoris erudire. ac ne loqui nostrum arbiter
profanus impediatur aut clamor intemperans familiae strepentis
obtundat, petamus hanc sedem: dant secessum uicina secreta,
ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per harun-
dines baiulas repunt, uiteam porticum frondea tecta fecerunt.
bene hic studia in aures damus, et dum in arbores et in uites

Caecilius Cypriani epistola ad Donatum incipit *B*, *inscriptionem om.*
WPM. ad Donatum de gratia dei *inscripsit Oxon.* 3 ammones *WB*
mememini *ex memeni P m.* 2 4 quo] quom *coniecit Latinius*, quom
Rigaltius, in quo *Pamelius* 5 sollempnis *M*; *saepissime litterae e et i*
confunduntur in M 6 stas *WP*, satas *B*, statutas *M* fati-
gantis] *fatiscentis recepit ex uno libro Baluzius* inducias *B*
sortiatur] *sortitur v*, seruatur *P*, *sed s. l. m. 2* feriatur 7 lenis *M*
8 ortorum *W* iocundum *Bv* 9 studentibus] *stidentibus P*; luden-
tibus *coniecit Baluzius conlato Minucii Felicis Octav. c. 3, 4*: iter
fabulis fallentibus *precepta W*; *e et ae litt. saepius confunduntur*
in W 10 conscientia *M* pectoris *W* loqui *WV*, eloquium *PBMr*,
colloquium *v* 11 prophanus *W* obstrepentis *M*; *sed ob add. m. 2*
12 obtundat *B* dant *P sed t ex corr.*, dent *M'* 13 et ubi *M*, pen-
dolis *M'* arundines *W* 15 arborum *P* in *om. M*

uidemus, oblectante prospectu oculos amoenamus, animam simul et auditus instruit et pascit obtutus: quamquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis est, contemptis uoluptariae uisionis inlecebris in me oculos tuos fixus es, qua ore, qua mente totus auditor es et hoc amore quo diligis. 5

2 Ceterum quale uel quantum est, quod in pectus tuum ueniat ex nobis, exilis ingenii angusta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fecundi caespitis culminibus ingrauescit, adgrediar tamen facultate, qua ualeo: nam et materia dicendi facit mecum. in iudiciis, [contione] pro rostris opulenta facundia 10 uolubili ambitione iactetur: cum de Domino et de Deo uox est, uocis pura sinceritas non eloquentiae uiribus nititur ad fidei argumenta sed rebus. denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiae popularis inlecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam praedicandam rudi ueritate simplicia: ac-15 cipe quod sentitur, antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur, sed compendio gratiae maturantis hauritur.

1 uidemus] *om. v*, quas uidemus *r* oblectantē *P*, *m. 2* prospectum *P* prospecto *M* amoenamus] amonea men *M*, *n et s. l. m. 2* animam *WBM*¹*r*, animae *P*, animauit *M*, animum *v* semul *M* 2 auditum *PM*² pascet *M* 3 uoluntariae *B*, uolumptariae *M* 4 oculos tuos *WBP*¹*M*, oculus tuus *M*, *P*²*v* fixus es *W*, fixisses *B*, fixus est *PMv*; emendauerat iam *Rigaltius*: oculos tuos fixus es qua ore *W*, quo more *P*, quo amore *M*, *B*, *...oM*, tam aure *v*, tam ore *r*, quam ore *v* qua *WPM*, *B*, quam *M*, *v*; qua ore, qua mente emendauerat *Gronouius* (*Observationum libri quattuor ed. Frotscher, III. 12. p. 262*) super mente posuit *m. 2* in *M*: recta auditor es] auditoris *M*, 5 et] ex *M* quo] quod *M* diligis *P*, deleges *M* 6 et ex *M* 7 exilis] ex illis *M* ingenii *ti P* 8 cespitis *WP* culmis *Oxon.* 10 mecum] metum *Goulartius* in *M*, *s. l. m. 2* iudicis *W*, iudicii *Pr* contione *WPM*, contentione *B*, in concione *v*; uocem uncis inclusi (in iudicii contentione uel conuentione *v*) ne pro rostris opulenta sit facundia neque *M*; sed ne sit neque *add. m. 2* 11 uolubili] nobili *coni. N. Faber* iactatur *M*, cum uero scribendum censuit *Latinius* (*bibliotheca sacra p. 174*), cum et *P* et de deo *Pr*, de deo *W*, deo *MB* 12 eloquentia ex eloquente *M*, *m. 2* 13 accipi *M* diserta *PM*, sed] sed nec *B* 14 ad *om. PMB* illecebra *B* fugata *M* 16 discitur *WBM*, discetur *M*¹*P*¹, discatur *P*² 17 collegitur *P*¹*M*¹ maturathensauretur *M*, maturantis.. auritur *M*, (ntis ex corr.)

Ego cum in tenebris atque in nocte caeca iacerem cumque **3**
 in salo iactantis saeculi nutabundus ac dubius uestigiis oberran-
 tibus fluctuarem uitae meae nescius, ueritatis ac lucis alienus,
 difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod
 5 in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci
 denuo posset utque in nouam uitam lauacro aquae salutaris ani-
 matus, quod prius fuerat, exponeret et corporis licet manente
 conpage hominem animo ac mente mutaret. qui possibilis, aiebam,
 tanta conuersio, ut repente ac perniciter exuatur, quod uel genu-
 10 inum situ materiae naturalis obduruit uel usurpatum diu senio
 uetustatis inoleuit? alta haec et profunda penitus radice sederunt.
 quando parcimoniam discit, qui epularibus cenis et largis dapi-
 bus adsueuit? et qui pretiosa ueste conspicuus in auro atque in
 purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando de-
 15 ponit? fascibus ille oblectatus et honoribus esse priuatus et inglo-
 rius non potest. hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comi-
 tatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse, cum solus
 est. tenacibus semper inlecebris necesse est, ut solebat, uinolentia
 inuitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inque-
 20 tet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido praecipitet.

Haec egomet saepe mecum. nam et ipse quam plurimis uitae **4**
 prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non

1 ego] ergo *Pamelius*; *codicum scripturam exhibet Augustinus Serm. 312, tom. V, p. 1256* ceca *P* 2 salo *WMP*¹, solo *P*²*B*
 oberantibus *M*₂, operantibus *M*₁ 3 fluctuarer *B* uitae] uiae *coni. Oxon.* 5 michi *B* *super* ut quis *M*₂ *m. 2*: aque 6 possit *M*₁ aque
W, que *M* salutaris itineris *M* 7 corporea *Rigaltius* *post* licet *sex litterae erasae* in *W* 8 conpage] materia *P* qui] quid *M*, cui *Goulartius*, quin *r*
 impossibiles *P*, impossibilius *M*₁, impossibilibus *M*₂, impossibilis *r* agebam *M* 9 est tanta *vel* tanta est *v* exsuatur
*WP*¹ genuino *B* 10 situm *M*₁ obdurauit *M*₂ *B* uel] et *M* diu] interdiu *Pv* 11 paenitus *PM* 12 discet *M* aepolaribus *M*₁ caenis
*WM*₁ 13 praeciosam uestem conspicuos *M*₁ in (*ante* purpura) *om. B* 14 deponet *M* 15 oblectatur *WM* ingloriosius *B* 16 et *ante* freq.
add. in M m. 2 comitato *M*₁ 17 acminis *M*₁ honestatur *WM*₁? honestator *M*₁ paenam *WMB* solis *M*₁ 18 uinolentia *W* 20 et li-
 bido *P* 21 et *WMBv*, ut *Pv* ipsi *M* quam *om. August. l. c.* uitae meae *August l. c.* 22 priori *B* orroribus *P* implicitus *v* exsui *PB*

crederem: sic uitis adhaerentibus obsecundans eram, desperatione meliorum malis meis uelut iam propriis ac uernaculis et fauebam. sed postquam undae genetalis auxilio superioris aeuilabe deterisa in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit, postquam caelitus spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod prius difficile uidebatur, geri posse quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium uiueret, Dei esse coepisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. scis profecto et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis quidue contulerit mors ista criminum, uita uirtutum. scis ipse, nec praedico. in proprias laudes odiosa iactatio est: quamuis non iactatum possit esse sed gratum, quicquid non uirtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere praedicatur, ut iam non peccare esse coeperit fidei, quod ante peccatum est, fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei omne, quod possumus. inde uiuimus, inde pollemus, inde sumpto et concepto uigore hic adhuc positi futurorum indicia praenoscamus: sit tantum timor innocentiae custos, ut qui in mentes nostras indulgentiae caelestis adlapsu clementer Dominus influxit, in animi oblectantis

1 sic] signis *P* et desperatione *v* 2 ueluti *v* ueⁿaculis *P* et fauebam *W*, effauebam *MB*, fauebam *Pr*, offauebam *Baluzius*, adfauebam *v* et *August. l. c.* 3 undae] mundi *M* genetalis *WP* 4 serenum *add. post pectus Baluzius* 6 post reparauit *desinit in M apographum primum (M₁), sequitur alteri apographo praemissum epistolium illud ficticiu, quod e codice Cambrensi primus edidit Pamelius: DONATUS CYPRIANO CREDO TE* retinere sanctissime Cypriane, quae nobis fuerit apud oratorem (oratores *v*) garrulitas, unus sensus, una cogitatio, indiuidua lectio (dilectio *Baluzius*). Quare non et in diuina lectione ita animis roboramur? aut non ea semper nobis fuit cogitatio, sicut promittebas (promittebamus *v*), ut simul crederemus caeperunt confirmare *MB* 7 se *om. M* 9 agnoscisci *M* 10 delectis *M¹*, dilectis *P¹* 11 scis *P* scis ipse *B v* recognosces *M¹* 13 predico in proprias laudes. Ociosa *r* 14 quidquid *Pv* 15 uirtuti] uirium *B* de *om. M* d. i *P* 16 super ut *P m. 2*: quod non *om. W* esse *om. P* ceperit *W* 17 est omne *v* 18 inde pollemus *om. M* uigore *B* 20 qui *WVPBM¹*, quia *M²*, quod *v*, dominus qui *Pamelius* 21 influxit *WMB*, infulsit *PV*, inluxit *Morrellius* animo *W*, animis *M¹* oblectantes *P¹*

hospitio iusta operatione teneatur, ne accepta securitas indiligentiam pariat et uetus denuo hostis obrepit.

Ceterum si tu innocentiae, si iustitiae uiam teneas inlapsa firmitate uestigii tui, si in Deum uiribus totis ac toto corde suspensus hoc sis tantum quod esse coepisti, tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiae spiritalis augetur. non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo *de Deo* munere mensura ulla uel modus est. profluens largiter spiritus nullis finibus premitur nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia 10 frenatur. manat iugiter, exuberat affluenter: nostrum tantum sitiit pectus et pateat. quantum illuc fidei capacis adferimus, tantum gratiae inundantis haurimus. inde iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, uoce pura in medellam dolentium posse uenenorum uirus extinguere, animorum desipientium labes 15 reddita sanitate purgare, infestis iubere pacem, uiolentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus inmerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, ut recedant duris uerberibus urguere, conflictantes, eiulantes, gementes incremento poenae propagantis extendere, 20 flagris caedere, igne torrere. res illic geritur nec uideatur: occulta plaga et poena manifesta. ita quod esse iam coe-

1 operatione] obtemperacione *scripsit Baluzius* nec *r* 2 et *om. W*
 de nouo *W* 3 uiam] semitam *B* sed *s. l. m. 2*: uel uiam si inlapsa *B*
 si illapsa firmitate uestigii tui incedas *v post Pameliū* 4 uestigiis tuis
 ex uestigii tui *M m. 2* 5 sis] scis *B* licentia *B* 6 qui] qualis *M*
 beneficiorum *PM* 7 moris *M*¹ de deo munere *scripsi (cfr. p. 15, 10*:
 de deo munus), dei munere *M* sed *dei s. l. m. 2*, munere *WVPB*, munere
 caelesti *rv*, munere diuino *cod. S. Victoris* ante mensura *eras. muneris*
in P 9 cohercentibus *P* certa metarum *ex certarum M m. 2* meta-
 rum] mtorum *B* spatia *B* 10 refrenatur *Mr*, refrenantur *P* affluen-
 ter *MB* 11 illic *W* 12 aurimus *W*¹ castitatem sobriam *P*
 13 uirtute sincera, uoce pura *Pv*, uoce pura, uirtute sincera *v*; uirt. s.
om. WVMB medellam *W*¹ *P*¹, medelam *VBW*² *P*², medel_a *M* (medulla
 adolescentium *r*, medela dolescentium *maluit Rigaltius*) 14 uiros *P*¹
 extingui *P*, sed *ex in ras. et t m. 2* 15 purgari *P* 16 ferocibus *ex ferocien-*
tibus P 18 urgueri *P* 19 heiulantes *WPB*, aeiulantes *M* et ge-
 mentes *MB* paene *W*, poene *P* propagantes *P* 20 fraglis *P*
 cedere *W* flagris caedere *om. M* res illic]... illic *P* geritur *ex*
 regitur *M m. 2* 21 et] sed *P* ita *om. P* cepimus *P*

pimus, acceptus spiritus licentia sua potitur: quod necdum corpus ac membra mutauimus, adhuc carnalis aspectus saeculi nube caecatur. quantus hic animi potentatus est, quanta uis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incursantis inimici 5 labe capiatur, sed adhuc maiorem et fortiolem uiribus fieri, ut in omnem aduersarii grassantis exercitum inperioso iure dominetur.

6 Atque ut inlustrius ueritate patefacta diuini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine 10 abstersa operti saeculi tenebras reuelabo. paulisper te crede subduci in montis ardui uerticem celsiorem, speculari inde rerum infra te iacentium facies et oculis in diuersa porrectis ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intueri: iam saeculi et ipse misereberis tuique admonitus et plus in Deum gra- 15 tus maiore laetitia quod euaseris gratuleris. cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa praedonibus, cruento horrore castrorum bella ubique diuisa. madet orbis mutuo sanguine: et homicidium cum admittunt singuli, crimen est: uirtus uocatur, cum publice geritur. inpunitatem sceleribus acquirit non inno- 20 centiae ratio, sed saeuitiae magnitudo.

7 Iam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiolem. paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. impletur in sucum cibis fortioribus corpus, et aruinae toris membro- 25

1 sed quod *v* 3 animae *M*¹ est *om.* *Bv* 5 qui *BM* piatus *W* et] ac *M* 6 fiet *B* 7 grassanti** *P*¹, crasantis *B* imperiosum *P*¹, imperio suo *B* 9 adque *PM* inlustri. *P*¹ 10 malorum blandientium *scripsit Erasmus* 11 opertis *B*¹, opertas *B*² saculi *P* crede te *M* 12 excelsiorem *B* 13 ipse *M s. l. m.* 2 14 contractibus *W*¹ fluctuandis *W*¹ turbinē *P* (~*m.* 2) 15 tui quae *P* 16 maiori *P* gratuleris *BM*², gratularis *WP*, gratulares *M*¹, gratularis *r* 19 ante uirtus *erasae 4 litt. in P* 20 adquirunt *M*¹ 21 saeuitiae] uitiae *B* 22 adque *PM* 23 offendis *M*¹, offendas *r* solitudine *M*¹, sollicitudine *BM*² tristi**orem *P* gladiatoris *B*, gladiatoribus *M* 25 insucum *WV* aruinae *W*¹ thoris *M*, sed th *super ras. 2. litt.* (aruina assidui nidoris *scripsit Erasmus*; 'ita construendum': et membrorum moles robusta toris aruinae pinguescit *id est*, ad toros aruinae,

rum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius
 pereat. homo occiditur in hominis uoluptatem, et ut quis possit
 occidere, peritia est, usus est, ars est: scelus non tantum geri-
 tur sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici?
 disciplina est, ut perimere quis possit, et gloria est, quod peri-
 mit. quid illud, oro te, quale est, ubi se feris obiciunt, quos
 nemo damnauit, aetate integra, honesta satis forma, ueste pre-
 tiosa? uiuentes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri
 et gloriantur. pugnant ad bestias non crimine sed furore. spec-
 tant filios suos patres, frater in cauea et soror praesto est, et
 spectaculi licet pretium largior muneris adparatus amplificet, ut
 maeroribus suis mater intersit, hoc pro dolor mater et redimit.
 et in tam impiis spectaculis tamque diris esse se non putant
 oculis parricidas.

15 Conuerte hinc uultus ad diuersi spectaculi non minus paeni-
 tenda contagia: in theatris quoque conspicias, quod tibi et dolori
 sit et pudori. cothurnus est tragicus, prisca carmine facinora
 recensere: de parricidiis et incestis horror antiquus expressa ad
 imaginem ueritatis actione replicatur, ne saeculis transeuntibus
 20 exolescat quod aliquando commissum est. admonetur aetas omnis
 auditu fieri posse quod factum est. numquam aevi senio de-
 lecta moriuntur, numquam temporibus crimen obruitur, num-

*ut tori et aruinae sint corporis gladiatorum, non cibi? Gronouius Diatrib.
 in Statii Silu. p. 257. ed. Hand)*

1 sanguis natus *W* poena *P* 2 uoluntatem *W* 3 perita *P*¹
 scelos *P*¹ 4 sed et *v* inhumanus *P* acerbius *WP*¹ 5 peremere
*W*¹*P*¹, perimere *M* peremit *W*¹*P*¹ *r*, perimet *M*¹ 6 oro te *om.* *P*
 hic ubi *WB* 7 condemnauit ad bestias *r* 8 funus *ex f.ans P m. 2*
 9 et *om. v* crimine sed furore *M*¹ 10 frater *ex fratrem M m. 2* cauea
 est *v* 11 praecium *P* amplificat *P*, amplefecit *M*¹ 12 meroribus
WPM et *M s. l. m. 2* redemit *Pr* 13 in *M. s. l. m. 2* tanquam
 diuersis *r* diris et funestis *v* 14 oculi *v* 15 uultus tuos *PMB* ad]
 a. *M* diuersis spectaculis *M*, diuersa spectacula *P*¹ 16 quod *sup. ras.*
P m. 2 17 cothurnus *WB* est *M s. l. m. 2* carmine facinora *WB*¹,
 facinora carmine *v*, carminum facinora *PMB*²; *cfr. Gronou. obseru.*
p. 569; carmine fort. delendum 18 et de *W* parricidis *W*¹*r* horror]
 error *maluit Gronouius l. c.* antiquus *ex antius P m. 2* 19 ne *ex nec*
M m. 2 20 exolescat *WB* 22 numquam temporibus *ab his incipit S*

quam scelus obliuione sepelitur. exempla fiunt quae esse iam
 facinora destiterunt. tum delectat in mimis turpitudinum ma-
 gisterio uel quid domi gesserit recognoscere uel quid gerere possit
 audire. adulterium discitur dum uidetur, et lenocinante ad uitia
 publicae auctoritatis malo quae pudica fortasse ad spectaculum 5
 matrona processerat, de spectaculo reuertitur inpudica. adhuc
 deinde morum quanta labes, quae probrorum fomenta, quae ali-
 menta uitiorum, histrionicis gestibus inquinari, uidere contra
 foedus iusque nascendi patientiam incestae turpitudinis elabora-
 tam: euirantur mares, honor omnis et uigor sexus eneruati cor- 10
 poris dedecore mollitur plusque illic placet, quisque uirum in
 feminam magis fregerit. in laudem crescit ex crimine et peritior
 quo turpior iudicatur. spectatur hic pro nefas et libenter. quid
 non possit suadere qui talis est? mouet sensus, mulcet adfectus,
 expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem: nec deest probri 15
 blandientis auctoritas, ut auditu molliore perniciēs hominibus
 obrepat. exprimunt inpudicam Venerem, adulterum Martem,
 louem illum suum non magis regno quam uitii principem, in
 terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem, nunc in
 plumam oloris albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in 20
 puerorum pubescentium raptus ministris auibus prosilire. quaere
 iam nunc, an possit esse qui spectat integer uel pudicus. deos
 suos, quos ueneratur, imitatur: fiunt miseris et religiosa delicta.
 9 O si et possis in illa sublīmi specula constitutus oculos tuos
 inserere secretis, recludere cubiculorum obductas fores et ad 25
 conscientiam luminum penetralia occulta reserare: aspicias ab
 inpudicis geri quod nec possit aspicere frons pudica, uideas
 quod crimen sit et uidere, uideas quod uitiorum furore demen-

1 scelus *ex* solus *W* 2 destiterunt] desierunt *coni. Felix Oefelius*
teste Krabinger tunc *M* minimis *ex nimis P m. 2* magistrū *M*
 3 domum *B* 4 discetur *P¹M¹* 5 puplicae *W*, publice *P* 9 ius
S s. l. m. 2, legem *M*, sed super *ras. m. 2* patientiam *ex patiam W*
 inceste *WP* 11 quisque *SPW*, quisquis *v*; *cfr. Minucii Felicis*
Octau. c. 13, 1 et Halmi adnotationem 12 et eo *v* 13 hoc *ex* hic
P m. 2 quid *ex* quod *W m. 2* 17 inpudicam *S* 19 fulminibus
ex fluminibus P m. 2 20 plumam *S*, plumas *WP v* holoris *SP¹*
 alucscere *P*, flauescere *v* 22 qui *ex* que *P m. 2* 23 uenerantur imi-
 tantur *Pvr* 24 et *om. Pv* tuos *ex* suos *P m. 2* 28 et *P m. 2 in ras.*

tes gessisse se negant et gerere festinant. libidinibus insanis in viros uiri prouunt. fiunt quae nec illis possunt placere qui faciunt. mentior, nisi alios qui talis est increpat, turpes turpis infamat et euasisse se conscium credit, quasi conscientia satis non sit. idem in publico accusatores, in occulto rei, in semet ipsos censores pariter et nocentes: damnant foris quod intus operantur, admittunt libenter, quod cum admiserint criminantur. audacia prorsus cum uitiiis faciens et inpudentia congruens inpudicis. nolo mireris quae locuntur huiusmodi: ore illo quid-
 10 quid iam uoce delinquitur minus est. •

Sed tibi post insidiosas uias, post dispersas orbe toto multi- 10
 plices pugnas, post spectacula uel cruenta uel turpia, post libidinum probra uel lupanaribus prostituta uel domesticis parietibus obsaepta, quorum quo secretior culpa, maior audacia est, forum
 15 fortasse uideatur immune, quod ab iniuriis lacessentibus liberum nullis malorum contactibus polluitur. illuc aciem tuam flecte: plura illic quae detesteris inuenies, magis oculos tuos inde deertes. incisae sint licet leges duodecim tabulis et publico aere praefixo iura proscripta sint: inter leges ipsas delin-
 20 quitur, inter iura peccatur, innocentia nec illic, ubi defenditur, reseruatur. saeuit inuicem discordantium rabies et inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. hasta illic et gladius et carnifex praesto est, ungula effodiens, eculeus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia plura quam mem-
 25 bra. quis inter haec uero subueniat? patronus? sed praeuaricatur et decipit. iudex? sed sententiam uendit. qui sedet crimina uin-

2 illis ipsis *Pamelius* placere possunt *P* 4 quasi conscientiam suam non posse effugere *scripsit Pamelius* 6 foris *ex foras S m. 2* 7 **libenter *P* admiserit *W* 8 cum uitiiis] pro conuitiis *coni. Erasmus* congruens *ex congruis P m. 2* inimicis *W sed in marg. m. rec* inpudicis 9 huiusmodi ore illo. Quidquid *r* quicquid *WP* 10 uoce* *P* 11 dispersas] diuersas *scripsit Baluzius* 13 probra *ex proa S m. 2* 15 immune *W* 16 illuc] illic *W¹* 17 illic] illuc *W* detestiris *P* 18 deertes *WS¹*, deuerte *S¹*, diuertis *P*, diuertes *v* ***legis *P* (sic *erasum*) publico *Sr*, publicae *W*, publice *Pv* 19 ***iura *W* proscripta *SW*, praescripta *Pv*, prefixa *r* delinquetur *P¹* 22 in*****sanum *W* 24 supplicia *S* membra sunt *v* 26 sed *om. P* sedit *WP¹*

dicaturus admittit, et ut reus innocens pereat, fit nocens iudex. flagrant ubique delicta et passim multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens uirus operatur. hic testamentum subicit, ille falsum capitali fraude conscribit: hic arcentur hereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni: inimicus insimulat, 5 calumniator inpugnat, testis infamat. utrobique grassatur in mendacium criminum prostituta uocis uenalis audacia, cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. nullus de legibus metus est, de quaesitore, de iudice pauor nullus: quod potest redimi non timetur. esse iam inter nocentes innoxium crimen 10 est: malos quisquis non imitatur offendit. consensere iura peccatis et coepit licitum esse quod publicum est. quis illic rerum pudor, quae esse possit integritas, ubi qui damnent improbos desunt, soli tibi qui damnentur, occurrunt?

11 Sed nos uideamur eligere fortasse peiora et studio destruendi 15 per ea oculos tuos ducere, quorum tristis adque auersandus aspectus ora et uultus conscientiae melioris offendat: iam tibi illa quae ignorantia saecularis bona opinatur ostendam. illic etiam fugienda conspicias. quos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in diuitiis, quam potentiam in castris, in magistratus 20 purpura speciem, in principatus licentia potestatem: malorum blandientium uirus occultum est, et adridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusae inlecebrosa fallacia. instar quoddam ueneni, ubi in letales sucos dulcedine aspersa calliditate

1 pereat fit nocens *om. S* 2 fragrant *S*¹ dilecta *P*¹ 3 subicit] subducit *P* 5 donantur *ex* dominantur *W m. 2* ali**eni *W* insimulat *ex* insilat *W m. 2* 6 utrobique *P* 7 criminis *v* interim] inter *W* 8 innocentes *W* innocenti**bus *W* (cum nocentibus innocentes pereunt *cod. Beneuentanus*) 8 nullus *SP*², nullis *W*, nulli *P*¹ 9 quesito *W* *sed in margine corr. m. 2*: quesitore 10 **nocentes *P* criminis *Oxon.* 11 quis quisquis *S*, quisquis *W*, quisque *P* 12 puplicum *W* 13 improbos *W* 14 tibi *SWr*, *ibi *P*, ibi *v* 15 sed *SWP*, sed ne *v* 17 meliores *P*¹ *post* offendat *distinxi cum S* 20 affluentiam *W* magistratuus *S*, magistratu*s *W*, magistratu**** *P* (spur *eras.*), magistratu *v* 21 purpura *W*, purpurae *SPv* principatus *SWP*¹, principatu *P*² *v* licentia *WP*¹, licentiae *SP*²*v* in potestate *P* 22 est *delendum censet Gronouius l. c. p. 321* et *om. W* 24 ueneni est *Gronouius l. c.* lactales *SW*¹, loetales *W*² adpersa *W*

fallendi sapore medicato poculum uidetur esse, quod sumitur: ubi epota res est, pernicies hausta grassatur. quippe illum uides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi uidetur in purpura: quibus hoc sordibus emit, ut fulgeat, quos adrogantium fastus prius pertulit, quas superbas fores matutinus salutator obsedit, quot tumentium contumeliosa uestigia stipatus in clientium cuneos ante praecessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa praecederet, obnoxia non homini sed potestati. neque enim coli moribus meruit ille sed fascibus. horum denique uideas exitus turpes. cum auceps temporum palpator abscessit, cum priuati latus nudum desertor adsecla foedauit: tunc laceratae domus plagae conscientiam feriunt, tunc rei familiaris exhaustae damna noscuntur, quibus redemptus fauor uulgi et caducis adque inanibus uotis popularis aura quaesita est. stulta prorsus et uana iactura, frustrantis spectaculi uoluptate id parare uoluisse, quod nec populus acciperet et perderet magistratus.

Sed et quos diuites opinaris continuantes saltibus saltus et de confinio pauperibus exclusis infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus et pecuniarum ingentium uel exstructi aggeres uel defossae strues, hos etiam inter diuitias suas trepidos cogitationis incertae sollicitudo discruciat, ne praedo uastet, ne percussor infestet, ne inimica cuiusque locupletioris inuidia calumniosis litibus inquietet. non cibus securo somnusue contingit, suspirat ille in conuiuio, bibat licet gemma, et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condidit, uigilat in pluma nec intellegit miser, speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri et possideri magis, quam possidere [di-

1 quod *S sed d m.* 2 epota res est *SW*, epotata res est *Pr*, epotaueris *vel* epotatum est *v* 6 quot *PW*², quod *SW*¹ stipatus *om.* *r*
 7 cuneis *Pv* (stipatus *cl.* cuneis *maluit Krabinger, confert non recte p. 5 l. 16*) salutantium *Erasmus* 10 auceps *WP*, amceps *S*, anceps *r*
 11 adsaecula *SW* 13 atque *WP* 15 frustantis *S*¹ 20 estrues *S*
 23 securus *v* 24 contigit *W*¹ gemma] gemmas *Rigaltius; cfr. Vergili Georg. II 506: ut gemma bibat et Plin. h. n. XXXIII. 5* 25 condidit *v* 26 suplicia *S*, subplitia *P* 27 et *om.* *S* possidere magis quam possideri diuitias *coni. Gronouius l. c. p. 264* diuitias *SWP*, diuitias atque opes *v; uncis ego inclusi (cfr. Plin. l. IX. epist. 30: ea inuasit homines habendi cupido, ut possideri magis quam possidere uideantur Cypr. de lapsis c. 12: possidere se credunt qui potius possidentur)*

uitias], adque — o detestabilis caecitas mentium et cupiditatis insanae profunda caligo! — cum exonerare se possit et leuare ponderibus, pergit magis fortunis argentibus incubare, pergit poenalibus cumulis pertinaciter adhaerere. nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio est, et pecuniam suam dicunt, quam uelut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex qua non amicis, non liberis quicquam, non sibi denique impertiunt, possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat, et — o nominum quanta diuersitas! — bona appellant, ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

13 An tu uel illos putas tutos, illos saltim inter honorum infulas et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulae splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? maior illis quam ceteris metus est. tam ille timere cogitur quam time-¹⁵ tur. exigit poenas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu saeptus et clausum ac protectum latus numero stipatore tueatur. quam securos non sinit esse subiectos, tam necesse est non sit et ille securus: ante ipsos terret potestas sua quos facit esse terribiles: adridet, ut saeuat, blanditur, ut fallat, extollit, ut deprimat. faenore quodam nocendi quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam maior exigitur usura poenarum.

14 Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma securitas, si qui ab his inquietantis saeculi turbinibus extractus²⁵ salutaris portus statione fundetur: ad caelum oculos tollit a terris et ad Domini munus admissus ac Deo suo mente iam proximus, quidquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum ui-

1 adque] ad quod *P* detestabilis *ex* et est ab illis *P m. 2* 4 adherere *SW* 5 est alterum *om. v* 8 impertiunt *W* 9 ne *P s. l. m. 2* 10 nullus *om. P* non nisi *P* 12 quantum uel *ex* kan tu uel *P m. 2* saltem *S* 14 fulgentis *S¹* tutela] tela *P* circumstant *P²* 15 illic *W* metus] motus *W* 17 manus *P* 18 securus *S¹* sinit *ex* sit *S m. 2* 19 et *om. W* ille *S*, ipse *WPv* 20 blanditur ut fallat *om. W* post fallat *inserit v*: illicit ut occidat; *cfr. de habitu uirginum cap. 21* 21 faenore *ex* facinore *P m. 2* nocendi *W* di *in ras.* 24 et ante placida *eras. in P* fida ... solida et *om. P* firma et perpetua *v* 25 quis *WPv* inquietantes *S* 26 fundetur *SW*, fundatur *P*, fundatus *vr* oculos suos *P* tollat *v* 28 quicquid *W*

detur, intra suam iacere conscientiam gloriatur. nihil adpetere iam, nihil desiderare de saeculo potest, qui saeculo maior est. quam stabilis, quam inconcussa tutela est, quam perennibus bonis caeleste praesidium, implicantis mundi laqueis solui, in
 5 lucem immortalitatis aeternae de terrena faece purgari. uiderit, quae in nos prius infestantis inimici perniciēs insidiosa grassata sit. plus amare compellimur, quod futuri sumus, dum et scire conceditur et damnare, quod eramus. nec ad hoc pretiis aut ambitu aut manu opus est, ut hominis summa uel dignitas uel potestas elaborata mole pariat: et gratuitum de Deo munus et
 10 facile est. ut sponte sol radiat, dies luminat, fons rigat, imber inrorat, ita se spiritus caelestis infundit. postquam auctorem suum caelum intuens anima cognouit, sole altior et hac omni terrena potestate sublimior id esse incipit, quod esse se credit.

15 Tu tantum, quem iam spiritalibus castris caelestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis uirtutibus disciplinam. sit tibi uel oratio adsidua uel lectio. nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum. ille te praeceptis suis instruat, ille disponat. quem ille diuitem fecerit, nemo pauperem faciet.
 20 penuria esse nulla iam poterit, cum semel pectus caelestis sagina saturauerit. iam tibi auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustis uestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc esse potiore, quam Dominus insedit templi uice, in qua Spiritus sanctus coepit
 25 habitare. pingamus hanc domum pigmentis innocentiae, lumine luce iustitiae. non haec umquam procumbet in lapsum senio uetustatis, nec pigmento parietis aut auro exolescente foedabitur. caduca sunt, quaecumque fucata sunt, nec fiduciam praebent possidentibus stabilem, quae possessionis non habeant ueritatem.

1 intra *SP*, infra *W*; *cfr. Cypr. ad Demetr. cap. 1*: intra conscientiam nostram tenere gloriatur *v* 4 bonis affluens *v* solui] solus *W*
 5 immortalitatis *W* uiderit *P*, uidere *Morellius*; *sed cfr. Tertull. ad Her-
 wogonem c. 1*: *sed uiderit persona, cum doctrina mihi quaestio est, ad
 Valent. c. 9*: uiderit soloecismus, *de uirg. uel. c. 7* 8 praetiis *S et sic
 saepius* 10 et] *sed v* gratuitum *S* deo] *dn̄i S* 11 inber *S*
 13 solo *W sed in marg. m. 2* sole 17 *dō ex dn̄o S m. 2* 18 *ds̄ ex d̄ns
 S m. 2* 19 faciet] facit *S* 20 cum] cui *v* 21 saturauit *SWPv*;
 22 scieres *ex scires S* 24 templum *P*¹ 29 habent *v* ueritatem]
 firmitatem *V*

hoc manet cultu iugiter uiuido, honore integro, splendore diurno. aboleri non potest nec extinguere, potest tantum in melius corpore redeunte formari.

- 16** Haec interim breuibus, Donate carissime. nam etsi facilem de bonitate patientiam, mentem in domino solidam, fidem tutam salutaris auditus oblectat, nihilque tam tuis auribus gratum est, quam quod in Dominum gratum est, moderari tamen dicenda debemus simul iuncti et saepius locuturi, et quoniam feriata nunc quies ac tempus est otiosum, quidquid inclinante iam sole in uesperam dies superest, ducamus hunc diem laeti nec sit uel hora conuiuii gratiae caelestis immunis. sonet psalmos conuiuium sobrium: ut tibi tenax memoria est, uox canora, adgredere hoc munus ex more. magis carissimos pascis, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo.

1 hoc] haec *v* 2 abholeri *W* 4 breuibus *P* karissime *P* 5 in domino *S*, in dñm *P*, in dñm *Wr*, *om. v* tutam] tuam *Pr* (facilem de bonitate patientiae mentem, in deum solida fide tutam *coni. Gronouius l. c. p. 579*) 7 quam...est *om. WPv* deo *v* in dicendo *coni. Faber collocuturi v; cfr. Gronov. l. c.* 8 quies *ex qesses S m. 2* 9 quicquid *WP* inclinate *S*, inclinato *v* dies *SWP*, diei *v* 10 hanc *v* 11 psalmus *WPr* ('*id est, canatur psalmus, sed ut in sobrio conuiuiio solet. ut audiatur, cani a sobriis conuiuiis*' *Gronouius Diatrib. in Statii Silu. p. 513 ed. Hand*) et ut *v* 13 kmo* *P* pasces *v*, pacis *P* si *om. P*
CAECILII CYPRIANI AD DONATUM EXPLICIT *SP* AD DONATUM EXPLICIT *W*.

II.

THASCI CAECILI CYPRIANI
QVOD IDOLA DII NON SINT.

- C* = codex Sangermanensis (720), nunc Parisinus 12126, saec. IX.
L = codex Lareshamensis, nunc Vindobonensis 962, saec. IX.
M = codex Monacensis 208, saec. IX—X.
P = codex Parisinus 1647 *A*, saec. X.
B = codex Bambergensis 476, saec. XI.
V = codex Veronensis, saec. VII., cf. p. 2
F = Minucii Felicis Octavius, ed. Halm Vindobonae 1867
r = editio princeps Romae 1471.
v = editiones uel omnes uel aliquot.

Codicum genera duo esse adparet: optimum unum, in quo sunt *LPM*¹, alterum interpolatum, cui sunt adscribendi *CBM*². his codicibus ita usus sum, ut quae communia exhibeant, ea quam maxime genuina haberem, quae interpolatae sectae unus uel omnes contra reliquorum consensum haberent, maximam partem reicerem, pauca eaque dubitanter probarem.

QVOD IDOLA DII NON SINT.

Deos non esse, quos colit uulgus, hinc notum est. reges olim
fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos postmodum
etiam in morte coeperunt. inde illis instituta templa, inde ad
5 defunctorum uultus per imaginem detinendos expressa simulacra
et immolabant hostias et dies festos dando honore celebrabant.
inde posteris facta sunt sacra, quae primis fuerant adsumpta
solacia. et uideamus, an sit et haec apud singulos ueritas.

Melicertes et Leucothea praecipitantur in maria et fiunt post-
10 modum maris numina, Castores alternis moriuntur ut uiuant,
Aesculapius ut in deum surgat, fulminatur, Hercules ut ho-

INCIPIIT (INCIPIIT DE EO *B*) QVOD IDOLA DII NON SINT (SVNT *P*) *CLMPB*;
addunt LMPBv: quod idola dii non sint et quod unus deus (deus unus *Pv*)
sit et quod (quod per Christum salus *v*) credentibus (in credentibus *PB*)
datum (datus *P*, data *v*) sit, quae uerba titulo uulgato DE IDOLORVM VANI-
TATE uel quem nos inscripsimus, adnectere solent editores; titulum quem
restituimus esse genuinum confirmat Hieronymus ep. 84 ad Magnum:
Cyprianus 'quod idola dii non sint' qua breuitate, qua historiarum omnium
scientia, quorum uerborum et sensuum splendore perstrinxit 3 fuerint
M aput *L*, ita fere semper 4 coeperint *C*¹ 5 uultus] uulgus *C* 6 et
(ante immol.) *LMPBV*, nam et *Cr*, quibus et *Pamelius* dando] indicendo
uel tanto con. Vonck lect. lat. p. 72 (*Trai.* 1745), tanto e 2. codd. recepit
Routh (*Scriptorum eccles. opusc. praecipua quaedam, Oxonii 1858*)
honore *CLMPV*, honorem *B*, honores *Wower* celebrant *M*¹ 7 adsumta
solatia sacra quae primis (corr. m. 2 in primitus) fuerant *C* 8 uidemus
*M*¹ sit et *LP*, sit *B*, stet *CMr* 9 melicertes *C* (es corr. 2 m. in a), me-
licerthes *B* et] certe sed et *B* leucothea] leuata *C* mari *P* postea *B*
10 nomina *C*¹ *M*¹ castores *PLMBV* = *F* 22, 7, Castor et Pollux *Cr*
11 escolapius *C*, aesculapius *L*, aesculaphius *B* surgant *C*, resurgat
Gronouius haerculis *L* hominem ut *B*

minem exuat, Oetaeis ignibus concrematur. Apollo Admeto pecus
pauit, Laomedonti muros Neptunus instituit nec mercedem operis
infelix instructor accepit. antrum Iouis in Creta uisitur et se-
pulcrum eius ostenditur, et ab eo Saturnum fugatum manifestum
est: inde Latium de latebra eius nomen accepit. hic literas in- 5
primere, hic signare nummos in Italia primus instituit: inde
aerarium Saturni uocatur. et rusticitatis hic cultor fuit: inde
ferens falcem pingitur. hunc fugatum hospicio Ianus exceperat,
de cuius nomine Ianiculum dictum est et mensis Ianuarius in-
stitutus est. ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus 10
annum incipientem pariter et recedentem sectari uideatur. Mauri
uero manifeste reges colunt nec ullo uelamento hoc nomen ob-
textunt.

3 Inde per gentes et prouincias singulas uaria deorum religio
mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, sed propria 15
cuique maiorum suorum cultura seruatur. hoc ita esse Alexander
magnus insigni uolumine ad matrem suam scripsit, metu suae
potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum,
quod maiorum et regum memoria seruata sit. inde colendi et

1 exuat *C*¹ *P* oetaeis *F* 22, 7, oetae *LP*, et-neis *C*, om. *MB*
concrematur *C* admeti *LMP*, admeto *C*, acmeto *B* pecora *C* 2 pa-
scit *M* = *F* 23, 5 laomedontis *C* neptunos *L*¹ *M*¹ instituit neptu-
nus *B* sui operis *C* 3 infelix om. *B* instructor] structor *Mv* =
F 23, 5 in om. *C* uisitur *L* = *F* 21, 8, uisitor *C*¹, uisitor *C*², ui-
detur *P*, dicitur *M*, mittitur *B* sepulchrum *BC*², sepulchro ut *C*¹
4 *ab *C* (h eras.) Saturno *C*¹ fugatum esse *Cv* 5 latium ex latius
L m. 2 hic om. *B* 6 et signare *Gronouius* numminos *B* italiam
*C*¹ *LM* unde *Oxon.* 7 uocatur] uocantur *C*¹, uocatur *C*^{2v} cultor
primus *Grauius* 8 ferens falcem *LMP*, inferens falcem *B*, falcem ferens *C*¹,
cum falce ferens *C*², falcem ferens senex *Pamelius* hinc *C*¹ hospicio
C, om. *B* exceperant *L*, excepit *M* 9 ianuculum *C* 10 quod] for-
tasse quo 11 accipientem *M*¹ et] ac *LB* recedentem *C* sectari
*LM*¹ *PB*, spectare *CM*^{2v} (Ianus uero frontes duas gestat, quasi et auer-
sus incedat *F* 22, 5) 12 manifesto *C* reges suos *V* 14 relegio *M*
15 mutatur] putatur *coni. Vonck l. c. p. 73* non unus] eunus *B* deus ab
hominibus *C* 16 cuiquam *B* malorum *L* esse om. *Baluzius*
17 magnus macedo *V*, quocum facit codicis scriptura apud *F* 21, 3
scripsit *CLMPB* = *F*, scribit *v* metu] mti *B* 18 sibi] suae *B* de diis
C = *F* 21, 3, deis *M*¹, diis *LPB*, de his *M*², de piis *r*, de iis *v* decre-
tum. Quod *B* 19 et om. *M* regum *C* seruatis (sit om.) *B* inde]
in se *B* colendi et om. *B*

sacrificandi ritus inoleuit. si autem aliquando dii nati sunt, cur non hodieque nascuntur? nisi forte Iuppiter senuit aut partus in Iunone defecit?

Cur uero deos putas pro Romanis posse, quos uideas nihil pro 4
suis aduersus eorum arma ualuisse? Romanorum enim uernaculos
deos nouimus. est Romulus perierante Procuro deus factus, et
Picus et Tiberinus et Pilumnus et Consus, quem deum fraudis
uelut consiliorum deum coli Romulus uoluit, postquam in raptum
Sabinarum perfidia prouenit. deam quoque Cloacinam Tatius
10 inuenit et coluit, Pauorem Hostilius adque Pallorem. mox a
nescio quo Febris dedicata et Acca et Flora meretrices. hi dii Ro-
mani. ceterum Mars Thracius et Iuppiter Creticus et Iuno uel
Argiua uel Samia uel Poena et Diana Taurica et deum mater
Idaea et Aegyptia portenta, non numina: quae utique si quid

1 sacrificandi] seruandi *V* inoleuit *PBL*², oleuit *L*¹, inoleuerit
CMv autem *om. C* aut dii *C* 2 nascantur *C*¹ nisi *LPB=F 21, 11*, si
C, nisi si *Mv* aut] et *B=F* 3 deficit *CL* 4 putas] putat esse *B*
posse quos] qm̄ sp̄s se *C* quos saepius uideas *Gronouius* nihil] nisi *r*
pro suis *CM*²*B=F 25, 7*, prorsus *LP*, pro suos *M*¹ 5 ualuisse *ex uallus*
L m. 2, uoluisse *C* enim] autem *C* Romanorum enim...*l. 11* meretrices
uncis inclusit Rigaltius 6 post Romulus comma ponit *Vonck l. c.* pe-
rierante *C*, peierante *M sed ii ex corr.*, peierante *LP*, imperante *B*
7 liberinus *B*, tiberinus *P*, uberinus *C* consus *M*, consul *BC* 8 deum
om. B 9 perfidia *om. B* prouenit *V* cloacinam *P* T. Tatius *V*
adinuenit *C*, et inuenit *F 25, 8* 10 et *om. B* pauore *C* hosti-
lium *L* pallore *C* Hostilius atque Pallorem *om. B* a *om. C*
a nescio *corr. in nescio a M m. 2* 11 febris *ex feris M m. 2* de-
ducata *C* et] est *C* accia *C*² post meretrices *inserunt Vv, in mar-
gine M add. m. rec.*: In tantum (interdum *Baluzius*) uero deorum uo-
cabula apud Romanos finguntur, ut sit apud illos et Viduus deus, qui anima
corpus uidet, qui (quique *Vonck coni.*) quasi feralis et funebris intra
muros non habetur, sed foris conlocatur et nihilominus (is uel deus *add.*
Vonck), quia (*em. Pamelius*, quam *M*) extorris factus, damnatur potius
Romana religione quam colitur (colatur *M*). Est et (et *om. M*) Scansus ab
ascensibus dictus (dictus *om. Gronouius*) et Forculus a foribus et a limini-
bus Limentinus et Cardea a cardinibus et ab orbitatibus Orbona (suborbana
M); *cf. Tertull. ad nationes II c. 15; hoc additamentum uncis inclusit*
Rigaltius, sustulit Baluzius hii *CLMB* romanis *LP*, romana *C*¹
12 thraicus *M*, trachius *C* iuppiter *LM* 13 uel (ante Samia) *om. B* sa-
mia]samara *C* et] uel *B* (ante diana) dñ *CLMB*, deorum *P* matri *C*¹
14 idea *B*, *om. C* et] de *C* egyptia *̄ C sed ̄ add. m. 2* nomina
*CM*¹; *cf. F 25, 9*: Mars Thracius uel Iuppiter Creticus uel Juno nunc

potestatis habuissent, sua ac suorum regna seruassent. plane sunt apud Romanos et uicti penates, quos Aeneas profugus aduexit: est et Venus calua, multo hic turpius calua, quam apud Homerum uulnerata.

5 Regna autem non merito accidunt, sed sorte uariantur. ceterum imperium ante tenuerunt Syri et Persae: et Graecos et Aegyptios regnasse cognouimus. ita uicibus potestatum Romanis quoque ut et ceteris imperandi tempus obuenerit. ceterum si ad originem redeas, erubescas. populus de sceleratis et nocentibus congregatur et asylo constituto facit numerum inpunitas crimi- 10 num: nunc ut rex ipse principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida, adque ut matrimonium faciat, rem concordiae per discordias auspicatur. rapiunt, ferociunt, fallunt ad copiam ciuitatis augendam: nuptiae sunt illis rupta hospitii foedera et cum soceris bella crudelia. est et gradus summus in Ro- 15 manis honoribus consulatus. sic consulatum coepisse uidemus

Argiua, nunc Samia, nunc Poena, uel (nunc *P*) Diana Taurica uel Mater Idaea uel Aegyptia illa non numina, sed portenta fuerunt

1 plane] plena *C* plane sunt *om. P*¹, *add. P*² 2 **uincti *M* paenates *PM* quos *ex quo C m. 2* aduexit] atque *B* 3 est *om. V* calua *om. C* multo h. t. calua *om. B.* 4 uulneratā *B* 5 accedunt *C* 6 Syri *LP*, Syrii *M*¹, Tyri *B*, (*sed in margine 2. m. corr.:* syri), et assyrii *CM*²*Vv* et persae (perses *C*) *CLM*¹*PB*, et Medi et Persae *v*, et medi et tyrii et persas (persae *M*) *VM*²; *cfr. F 25, 12:* diu regna tenuerunt Assyrii, Medi, Persae, Graeci etiam et Aegyptii 7 cognoscimus *C* uicibus] ciuibus *L*, ut cibus *C* potestatum *r*, potestatem *LMPB*, potestate *C* potestatum uariantibus *Baluzius* 8 et *om. C* imperandi] in]standi *B* aduenit *C* 9 erubescas *in C expunctum*, si erubescas *B*, erubescis *P* de *om. L* innocentibus *P* 10 constitutos *LP* numerū *M* inpunitas *P* 11 nunc] tunc *Manutius* fit] sit *M* romolus *C*¹, romulos *M*¹ 12 parricide *C*¹ faciat *LM*¹*PB*, faciant *CVM*² 13 discordias *ex discordie C m. 2* auspicatur *LPBM*¹. auspicantur *VM*², suspicantur *C* fallunt. Ad *P* 14 hospitiiis *LPB* federa *LM* 15 cum *L s. l. m. 2* soceris *CLM = F*, sociis *PB*, *sed in margine B*²: aliter soceris *super crudelia posuit M*² ciuilia (*cfr. F 25, 2—3:* ut ipse Romulus imperator et rector populum suum facinore praecelleret, parricidium fecit — mox alienas uirgines — rapuit, uiolauit, inlusit et cum earum parentibus, id est cum soceris suis bellum miscuit) et *om. V* Romanis *om. V* 16 consolatus *M*, conlatus *C* consolatum *L*, consolatus *M* uidemus. Regum *B*

ut regnum: filios interficit Brutus, ut crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. non ergo de religionibus sanctis nec de auspiciis aut auguriis Romana regna creuerunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. ceterum et Regulus auspicia seruauit et captus est, et Mancinus religionem tenuit et sub iugum missus est: pullos edaces habuit Paulus et apud Cannas tamen caesus est, Gaius Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis et auspiciis retinentibus spreuit: eo facilius et nauigauit et uicit.

10 Horum autem omnium ratio est illa, quae fallit et decipit et 6
praestigiis caecantibus ueritatem stultum et prodigum uulgus inducit. spiritus sunt insinceri et uagi, qui posteaquam terrenis uitiis immersi sunt et a uigore caelesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditum perdere et deprauati errorem prauitatis infundere. hos et poetae daemones norunt et Socrates
15 instrui se et regi ad arbitrium daemonii praedicabat, et magis

1 interfecit *CB* de] dum *B* 2 commendatio est *B* 3 aut de *B*
4 certum *C*¹ 5 captus est et uictus *recepit ex codice Fuxensi Baluzius* iugo *C* 6 est et *C* pullos edaces] Apollo sedaces et *B*
Paulus habuit *v* tamen *om. CB* 7 ***cesus *C* africa *P* nauigia] nauta *C*, nauigio *coni. Cauchius* 8 retinentibus *CLMP*, retinendas *B*, renitentibus *v = F 26, 4* ante eo *add. et in M 2. m; cf. F 26, 3*: quid Regulus? nonne auguria seruauit et captus est? Mancinus religionem tenuit et sub iugum missus est et deditus, pullos edaces habuit et Paulus, apud Cannas tamen cum maiore populi Romani parte prostratus est. Gaius Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis et auspiciis renitentibus, spreuit: eo facilius et nauigauit et uicit 10 horum *ex horam C m. 2* decepit *C*¹ 11 cercantibus *C* ueritatem *om. C* prodigum *LPM*¹ *B*, crudelem *C*, credulum *v et M s. l. m. 2*; proditum *coni. Routh*, perditum *Rigaltius*, improuidum *Wopkens lect. Tullianae p. 142; cf. tamen Cypr. de opere et eleemosynis c. 16*: cuncta . . prodiga et stulta uoluptatum frustrantium uanitate depereunt inducit] inludit *coni. Vonck l. c. p. 73* 12 spiritus sunt *Cv, s. l. m. 2 M*; sunt *om. LPB*, post uagi *ponit V (cf. F 26, 7*: spiritus sunt insinceri . . . isti igitur spiritus, posteaquam etc.) 13 caelestis *C* 14 perditum *om. Gronouius*, perditum iam *F* 15 poete *CM*², poetas *M*¹, poeta *B* demonas *CMP* 16 instrui se et regi] introisse regia *B* daemonii *scripsi*, daemoniis *LMB*, daemonis *CPv; cf. Tertull. Apolog. adv. g. c. 22, 405*: Sciunt daemones philosophi Socrate ipso ad daemonii arbitrium expectante, *F 26, 9*: ad nutum et arbitrium adsidentis sibi daemones.

inde est ad perniciosa uel ludicra potentatus: quorum tamen praecipuus Ostanes et formam ueri Dei negat conspici posse et angelos ueros sedi eius dicit adsistere. in quo et Plato pari ratione consentit et unum Deum seruans ceteros angelos uel daemones dicit. Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur eumque
5 inconprehensibilem adque inaestimabilem confitetur.

7 Hi ergo spiritus sub statutis adque imaginibus consecratis delitescunt, hi adflatu suo uatum pectora inspirant, extorum fibras animant, auium uolatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa ueris semper inuoluunt, nam et falluntur et fallunt,
10 uitam turbant, somnos inquietant, inrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentes terrent, membra distortent, ualitudinem frangunt, morbos lacesunt, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium et rogis pecorum saginati remissis, quae constrinxerant, curasse uideantur. haec est de illis medella, cultorum
15 cessat iniuria: nec aliud studium est quam a Deo homines auo-

1 ad *C* pernitiosa *CLM* ludrica *C*¹, ludibria *M* 2 Ostanes *LPB* (cf. *Plin. H. N. XXXI, 2, 8*), hostanes *Mv*, demosthenes *ex* hosthenes *C m. 2*, sosthenes *r F 26, 11* et *om. CB* ueri *B sed i ex corr.*, uerbi *L* 3 ueros] seruos *coni. Routh*; ueros *exhibet Augustin. de bapt. c. Don. IX p. 185* sedi] sed *LB*; cf. *F 26, 11*: eorum magorum et eloquio et negotio primus Hostanes et uerum deum merita maiestate prosequitur et angelos, id est ministros et nuntios dei sed ueri eius uenerationi nouit adsistere quo] quod *MBr* platio *C* 4 et ceteros *C* 5 ermes *M* trimegistus *CP et Augustinus l. c.* eum quem *C*¹, *corr. 2. m. in* eumque 6 inaestimabilem *M* 7 hii *CB* adque] et *CV = F 27, 1* consecratis *LMPB = F*, conseruatis *C*, consecrati *v* delitescunt *CLMP* 8 hii *CB* adflatu suo uatum *MP*, adflatus uo uatum *L*, adflatus uocatum *C*, adflatus uolatum *B* extarum *C*, extortum *B* fibras *ex* fabrias *C m. 2* 9 animant nauium *C* (nt *add. m. 2*) uolatum *P* officiunt *P* 10 falsa... falluntur *om. B* nam et] non ament *C* et fallunt *om. L* 11 in *delendum* censet *Wopkens et Vonck* 12 occulte *P*, occultae *LMB*, occulta *C*, occulto *V* mentes *C*¹ *M*², mentis *C*² *LM*¹ *PB*, mentem *V* ualitudines *C* 13 morbos] morbis *Routh coni.* lacesunt *C*¹, lacesunt *M*; facessunt *coni. Vonck*; *cf. F 27, 2*: inrepentes etiam corporibus occulte ut spiritus tenues morbos fingunt, terrent mentes etc. cogitant *C* ut *om. C*, *expunxit M*² 14 nidorem *LPBM* pecudum *B*; *cf. F l. c.*: nidore altarium uel hostiis pecudum saginati que *C* constrinxerant *B*, constrinserant *L* 15 uidentur *L*¹ illis] ipsis *B* medela *C* cultorum *LP*, cum ipsorum *B*, cum illorum *Cv*; cum ipsorum cessat cultorum *M* 16 aliud illis *Bv*, aliud his *M*

care et ad superstitionem sui ab intellectu uerae religionis auertere, cum sint ipsi poenales, quaerere sibi ad poenam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. hi tamen adiurati per Deum uerum nobis statim cedunt et fatentur et de obsessis
 5 corporibus exire coguntur: uideas illos nostra uoce et oratione maiestatis occultae flagris caedi, igne torreri, incremento poenae propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari, unde ueniant et quando discedant ipsis etiam, qui se colunt, audientibus confiteri, ut uel exiliant statim uel euanescant gradatim, prout fides
 10 patientis adiuuat aut gratia curantis adspirat. hinc uulgus in odium nostri nominis cogunt, ut nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint aut damnare non possint.

Vnus igitur omnium dominus Deus: neque enim illa sublimi-
 15 tas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. ad diuinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. quando umquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore desiit? sic Thebanorum germanitas rupta, permanens rogis dis-

1 superstitione sui *B*; superstitionum sinum *coni. Vonck l. c. p. 74*
 intellectum *LM* uere *CM* auertere et *v* 2 ipse *P*¹ penales *C*
 querent *B* 3 fecerunt *B*, fecerit *L* terrore *B*, quod recepit *Routh*
 hii *CB* 4 nobis *om. B = F 27, 7*, a nobis *v* 5 exire coguntur *LMP*,
 eiciuntur *B*, abiciuntur *C*, exiguntur *F 27, 5* uides *B* illos *ex*
illis C m. 2 nostra uoce et] non nostra uoce sed *V* (nostra uoce ut
 operatione *Vonck l. c.*) oratione] operatione *Vv*; *cf. F 27, 5*: tormentis
 uerborum et orationis incendiis 6 maiestatis *om. C* occulte *CL* fla-
 gellis *CMB* ignē *M* (*m. 2*) torqueri *MBr*; *cf. Firm. Mat. de errore*
prof. rel. c. 13, 6 7 heiulare *CLMP*, et ululare ac *B* 8 discedant]
 eant *V* audientibus *L*¹ 9 ut *LP*, et *CBMv*; *cf. F 27, 7* uel
 ut *M sed ut eras.* exiliant *LP*, exsiliunt *CMB*¹*v*, exiunt *B*² euanescunt
CMBv 10 patiens *r* currentis *C* hic *LP* uulgus] uultus *B*
 11 colunt *B* incipiat *B* homines *om. B* homines incipiant *P*; *cf. F 27,*
8: ut ante nos incipiant homines odisse quam nosse 12 nosse *om. B*
 cognitis *B* possint tollendum censet *Baluzius*; *sed cf. F* dam-
 nari *C* 13 possunt *C*¹ 14 dominus unus est deus *V et Gronouius*, domi-
 nus est deus *v* 16 ad] ac *B* mutuemus *ex* mutuemur *M m. 2*
 17 cum *om. B* fidem caepit *B* 18 desiuit *ex* desinuit *B m. 2* sic]
 sit *B* Thebanorum] euanorum *B*, thebanorum fratrum *V* permanet *L*,
 et permanens *CMv*, et permanans *B* *super* rogis *in M m. 2* regibus

sidentibus etiam in morte discordia. et Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hospitium. Pompeius et Caesar adfines fuerunt nec tamen necessitudinis foedus in aemula potestate tenuerunt. nec tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura consentiat. rex unus est apibus et dux unus in gregibus et in armentis rector unus. multo magis mundi unus est rector, qui uniuersa quaecumque sunt uerbo iubet, ratione dispensat, uirtute consummat.

- 9 Hic nec uideri potest, uisu clarior est, nec comprehendi, tactu purior est, nec aestimari, sensu maior est. et ideo sic eum digne aestimamus deum, dum inaestimabilem dicimus. quod uero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam? in nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. nec nomen Deo quaeras, Deus nomen est. illic uocabulis opus est, ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Dei uocabulum totum est. ergo unus est et ubique ipse diffusus est. nam et uul-

1 mortem *M* discordiis *B*, discordie *C*¹ romanus *C* geminos *P s. l. m. 2*, geminus *C* 2 quos] qui *LP*. unum *om.* *B* coepit *CLM*, caepit *B* hospicium *CM* Pompeius.... l. 10 purior est *om.* *B* 3 cesar ex sesar *C m. 2* 4 nec hic *r*, nec hoc *Mv* tu *om.* *M*, tantum ex tum *C m. 2* in *om.* *CLP* 5 consentit *C* et rex *C* (*cf. F 18, 7*) 6 rector ex regitor *C m. 2* 7 et qui *C* 8 dispensatur ex dispensator *C m. 2* consumat *C* 9 nec *P s. l. m. 2* clariorem (est *om.*) *C* *actu *M* 10 purior est] priorem *C* censu (*pro sensu*) *coni. nescio quis in Marshalli interpretatione Cypr. anglica* sensum maiorem (est *om.*) *C* dignae *LM, om. C* 11 aestimamus deum dum *om.* *L* deum *om.* *CB = F 18, 8* estimabilem *CL*¹ dicimus] credimus *B = F 18, 8* 12 dei habere possit cuius *B* mundus] orbis *B* et *om.* *CB* 13 latium *B*, laxius *coni. Routh* maneat *CMBv* intro *C* 14 maiestatis] potestatis *C* includam *LPM*², includat *CBM*¹ (*cf. F 32, 1*: et cum homo latius maneam, intra unam aediculam uim tantae maiestatis includam) 15 est *om.* *B* deo *LPV = F 18, 10*, dei *MB*, domini *C* quaeras *CM* 16 est. illic *scripsi*, est illi *CLMPB*, est illi. Illic *v* (*cfr. F 18, 10*: Deus nomen est. illic uocabulis opus est) uocabulum *B* proprium *B* appellationē *LP*, appellantium *B* insignibus] ignibus *B* 17 deo qui] deus qui *P*, ne nomen dei quaeras qui *B* solus est deus, dei *V* 18 totum *om.* *B*, solum *coni. Routh* ergo unus est *om.* *CB* ipse *CLMPBV*, totus *v* nam] iam *coni. Vonck*, **** nam *M* (ipse *erasum*)

gus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens et anima
sui auctoris et principis admonetur. dici frequenter audimus
'o Deus' et 'Deus uidet' et 'Deo commendo' et 'Deus mihi reddet'
[et 'quod Deus uult'] et 'si Deus dederit.' at quae est haec summa
delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis!

Quod uero Christus sit et quomodo per ipsum nobis salus ue-
nerit, sic est ordo, sic ratio. Iudaeis [primum] erat apud Deum
gratia. sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus oboe-
diebant. [inde illis et regni sublimitas floruit et generis magni-
tudo prouenit.] sed illi indisciplinati postmodum facti et fiducia
patrum inflati, dum diuina praecepta contemnunt, datam sibi
gratiam perdidierunt. quam fuerit illis profana uita, quae con-
tracta sit uiolatae religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui
etsi uoce tacent, exitu confitentur: dispersi et palabundi uagan-
tur, soli et caeli sui profugi per hospitia aliena iactantur.

1 dnō C unum deum confitetur naturaliter B 2 sui] ui LP
principis est L¹PM (sed est in M erasumm. 2), p rincipalis est L¹, prin-
cipii coni. Vonck audiuius LM, sed in M corr. ex audimus (cf. F 18,
11: audio uulgus) uidet] scit B 3 mihi CLM¹P, tibi BM²v
reddat v 4 et quod deus uult BC, om. LPM¹, et deus uult M m. 2 s. l., et
quod uult deus v, et quod dicit deus Vonck coni.; uncis inclusi
et si] quod B (cfr. F 18, 11: 'Deum' dicunt et 'Deus magnus est' et 'Deus
uerus est' et 'si deus dederit') at quae est haec LP, atque est haec M
atque haec est CBv 5 nolle L s. l. m. 2 ad cognoscere L possit B
6 quid V quomodo] quod homo B ipsum] illum CBV 7 est
ratio v primum om. LP, post erat s. l. m. 2 add. in M erat] fuit C
8 sic] hii B maiores etiam B oboediebant LM¹, oboediebant B
9 inde.... l. 10 prouenit om. LPM, sed add. in M m. 2 in margine (cfr.
Tertulliani Apolog. adv. Gentes cap. 21, 393: unde illis et generis ma-
gnitudo et regni sublimitas floruit) 10 sed et B indisciplinati LPM,
neglegentes disciplinam B, neglegentes disciplinae superbi Cr, negli-
gentes et indisciplinati et superbi v (cfr. Tertull. l. c.: fiducia patrum
inflati, deriuantes a disciplina in profanum modum) facti] tui B
11 patrum L contempnunt CL 12 fuerit LM, fuerat CP, futura
fuerunt B, uero fuerit v illis C, illis uero LMP, uero illis B quae]
et unde B, quam C 13 uiolate C testantur. Quin Vonck 14 taceant C
confitentur, dum dispersi coni. Vonck qui dispersi et palam omnibus
etsi uoce taceant exitu confitentur uagantur B palabundi CM, sed 2. m.
corr. in C et M: uagabundi (dispersi palabundi Tertull. l. c.) uaga-
bantur L¹, uagantur 'fortasse a glossa natum' Vonck 15 zeli ex sceli
C m. 2 aliena hospicia C

11 Nec non Deus ante praedixerat, fore ut uergente saeculo et mundi fine iam proximo [ex omni gente et populo et loco] cultores sibi adlegeret Deus multo fideliores, qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent [quam acceptam Iudaei contemptis religionibus perdidissent]. cuius igitur gratiae disciplinaeque arbiter et magister sermo et filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes [retro] inluminator et deductor humani generis praedicatur. hic est uirtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius et gloria: hic in uirginem delabitur, carnem Spiritus sanctus induitur, Deus cum homine miscetur. hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum hominem induit, quem perducatur ad patrem. quod homo est, esse Christus uoluit, ut et homo possit esse quod Christus est.

1 ante deus *B* fore] forte *B* 2 proxime *C*¹, proximo *M*¹ ex omni... loco *om. LPM*¹, s. l. *add. in M m. 2* 3 *elegeret *M*, adlegere *LP* deus aut expungendum aut in et eos mutandum censet *Vonck* multo fideliores *LPr*, multo fidelior ē *M*, fidei fortiores *C*, meliores obsequii et fidei fortiores *B*, multo fideliores et melioris obsequii *v*, multo meliores obsequio et fide fortiores *recepit Goldhorn ex codice Fuxensi (cfr. Tert. l. c.: fore uti sub extimis curriculum saeculi ex omni iam gente et populo et loco cultores sibi allegeret deus multo fideliores, in quos gratiam transferret etc.)* 4 quam.... perdidissent *om. LPM*¹, sed *add. s. l. m. rec. in M* contemptis] cūceptis *M*, cumtemptis *ex contemptis Cm. 2; fortasse cum contemptis* 5 perdidit *B* cuius (huius *M*) igitur gratiae disciplinaeque arbiter *LMP = Tertull. l. c.*, indulgentiae igitur huius (fructus *pro* huius *B*) et gratiae arbiter (auctor *pro* arbiter *B*) *CBr*, indulgentiae gratiae disciplinaeque arbiter *Oxon.* et *add. m. 2 in M* 6 et sermo filius *Vonck* 7 retro *om. LPB* inluminatur *LM* deductor *LMPV*, deductor omnipotens *B*, doctor *Cv* (*cf. Tertull. l. c.: illuminator atque deductor generis humani*) humana *C*¹ praedicatur *LPM*¹, praedicabatur *CBM*^{2v} (*cf. Tertull. l. c. 21, 399: ut retro semper praedicabatur*) 8 est *om. B* eius *om. B* gloria] gratia *V* uirgine *B* 9 delabitur *LMPBV = Tertull.*, dñs inlabitur *C*, illabitur *v* carne *C* carnem spiritu sancto cooperante *v* (*cf. Nourrii obseru. ad. h. l. in Lumperi hist. patr. XI. p. 116 sqq.*) cum semper homine *C*¹, *m. 2 corr. in:* semper cum homine 10 deus] dñs *C* hic deus noster *om. B* est Christus *B* qui hic est qui *B* 11 hominum induitur *C* per quem reducat *B* quod homo ... l. 12 possit *om. B* 12 et *om. CLP* esse possit quod et *M*

Sciebant et Iudaei Christum esse uenturum: nam hic illis sem- **12**
 per prophetis monentibus adnuntiabatur. sed significato duplici
 eius aduentu, uno qui exercitio et exemplo hominis fungeretur,
 altero qui Deum fateretur, non intellegendo primum aduen-
 5 tum, quod in passione praecessit occultus, unum tantum credunt
 qui erit in potestate manifestus. quod autem hoc Iudaeorum
 populus intellegere non potuit, delictorum meritum fuit: sic
 erant sapientiae et intellegentiae caecitate multati, ut qui uita
 indigni essent, haberent uitam ante oculos nec uiderent.
 10 Itaque cum Christus Iesus secundum a prophetis ante prae- **13**
 dicta uerbo et uocis imperio daemonia de hominibus excuteret,
 paralyticos restringeret, leprosos purgaret, inluminaret caecos,
 clodis gressum daret, mortuos rursus animaret, cogeret sibi
 elementa famulari, seruire uentos, maria oboedire, inferos cedere,
 15 Iudaei, qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis
 et corporis, existimabant magum de licentia potestatis. hinc

1 esse] fuisse *BV* et hic *B*, hoc *CM* 2 admonentibus *v* sed] et
LP significatio eius duplici *C* 3 unum qui .... non intellegendo *hoc*
loco om. C, ponit post itaque cum Christus *l. 10* uno *B*, unum *CLMP*
 qui *om. B* exercitio *P* et *P s. l. m. 2, om. B* 4 alterum *CLMPBr*
 qui *dn̄m C*, quidem *B* fatentur *B*; uno.... fateretur *suspecta uidentur*
 non] inon *C* intellegentibus aduentum primum *B* 5 quod *LP*, qui
CBv, qui* *M* (*d erasum*) occultus *C* 6 in] et *B* manifestum
C (*cf. Tertull. c. 21, 400*: duobus enim aduentibus eius significatis,
 primo qui iam expunctus est in humilitate conditionis humanae, secundo
 qui concludendo saeculo imminet in sublimitate diuinitatis exsertae, pri-
 mum non intelligendo, secundum quem manifestius praedicatum sperant,
 unum existimauerunt) 8 et intellegentiae erant sapientiae cecitate *C*
 multati *C¹M²* (*cf. Tertull. l. c.*), mulcati *B*, mutati *C¹LM¹P* ut *om. B*
 uitam *B* 10 iesus *om. CB* a *om. LP* prophetias *P* praedicata *B*,
 praedictum *C¹* 11 uerbo *P*, sed *o ex corr.* et daemonia *B* de] ab *V*
 excuterentur *ex excuterent C m. 2* 12 et paralyticos *L*, paracliticos *ex*
paraclitos C m. 2 leprosus *P* *super* et inluminaret *M m. 2*: semi-
 uiuos animaret (*cf. Tertull. l. c.*: mortuos denique uerbo redderet uitae)
 13 claudis *Pv* gressim *C¹* 14 aelimenta *M* famulare *C¹*
 obaudire *B* inferos cedere *om. B* 15 hominum *C¹* 16 existimarunt *B*,
 existimauerunt *C* magum *CLP*, magnum *B*, ma*magum *M* de licentia]
 diligentia *CB* (*cf. Tertull.*: quem igitur solummodo hominem praesump-
 serant de humilitate, sequebatur, ut magum existimarent de potestate)
 hinc *B* et *Manutius*, hunc *CLMPv*

magistri eorum adque primores, hoc est quos et doctrina ille et sapientia reuincebat, accensa ira et indignatione prouocati, ut postremo detentum Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, traderent, crucem eius et mortem suffragiis [uiolentis ac] pertinacibus flagitarent.

- 14 Hoc facturos et ipse praedixerat et prophetarum omnium testimonium sic ante praecesserat, oportere illum pati, non ut sentiret mortem sed ut uinceret, et cum passus esset, ad superos denuo regredi, ut uim diuinæ maiestatis ostenderet. fidem itaque rerum cursus inpleuit. nam et crucifixus praeuento carnificis officio spiritum sponte dimisit et die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. apparuit discipulis suis talis ut fuerat, agnoscendum se uidentibus praebuit simul iunctis et substantiae corporalis firmitate conspicuus ad dies quadraginta remoratus est, ut de

1 magistris *B et Man.*, magistros *M* primores] primordem *C*, primoribus *B et Man.* hoc est *om. B*, expungendum censet *Vonck* doctrine *C*¹ illa *B* 2 sapientie *C*¹ accensa *CLMPBV*, accensi *v* prouocati *v*, prouocata *LMP*, reuocata *C*, prouocata est *VB et Man.* ut postremo *LMB*, et postremo *P*, postremo *Cv*, insecuti sunt et postremo scripsit *Baluzius* detentum] deductum *B et Man.* 4 syria *LP* traderent scripsi; tradiderunt *M* sed erunt *ex corr.*, tradiderunt *CLPv*, offerrent *B et Man.* (*Manutius has omnes scripturas cum B consentientes ex Veronensi deprompsisse videtur*) 5 uiolentis ac *om. LP* ac *M s. l. m. 2* pertinacibus *M* flagitarent *C*¹*LMPBr*, flagitantes *C*²*v* (*cf. Tertull. l. c.*: Ad doctrinam uero eius, qua reuincebantur magistri primoresque iudaeorum, ita exasperabantur, — ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana procuranti, uiolentia suffragiorum in crucem dedi sibi extorserint) 6 hoc esse *BM*, hoc eos *v* (eos *om. etiam Tert. l. c.*) facturos] futurum *B* et *om. C* prophetare *B* testimonium *om. B*, *s. l. m. 2 P* 7 sentiret tantum *Oxon.* 7 mortem ponit post uinceret *B* ut *M s. l. m. 2* esset] fuisset *CBV* superos denuo] patrem deum *B* 9 denuo ad *M* regredi] ascenderet *B* ut *P*, sed *ex corr.*, et *B* diuinam maiestatem (uim *om.*) *B* fidem itaque] idem ita *B* 10 et] ut *BC* carnificis officio] carnificio *LP* 11 obortus spiritum *B* demisit *C*¹ tertia *CB* a* *M* 12 resurrexit *BC*¹ talis ut *LM*, ut *P*, talis ut ante *C*, qualis et *B*, talis qualis et *Baluzius* ad agnoscendum *M*, ut agnoscendum *C*, ad cognoscendum *L* 13 iunctis *V*, iunctus *CLPM*, intus *B*, uinctus *r* (*cf. Luc. 24, 33: καὶ εὖρον συνηθροισμένους*) et] ut *B* substantia *LMP* 14 conspicuus *om. B* usque ad *B* rememoratus *M* de eo *ex deo M m. 2*, denuo *Cr*, de cetero *B*

eo ad praecepta uitalia instrui possent et discerent, quae docerent. tunc in caelum circumfusa nube sublatus est, ut hominem, quem dilexit, quem induit, quem a morte protexit, ad patrem uictor inponeret, iam uenturus e caelo ad poenam diaboli et ad censuram generis humani ultoris uigore et iudicis potestate: per orbem uero discipuli magistro et Deo monente diffusi praecepta in salutem dare, ab errore tenebrarum ad uiam lucis adducere, caecos et ignaros ad agnitionem ueritatis oculare.

Ac ne esset probatio minus solida et de Christo delicata con-¹⁵ fessio, per tormenta, per cruces, per multa poenarum genera temptantur. dolor, qui ueritatis testis est, admouetur, ut Christus Dei filius, qui hominibus ad uitam datus creditur, non tantum praeconio uocis sed et passionis testimonio praedicaretur. hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris¹⁵ ducem, lucis principem, salutis auctorem, caelum pariter et patrem quaerentibus et credentibus pollicentem. quod est Christus, erimus [christiani], si Christum fuerimus secuti.

1 et discerent quae docerent *om. B* 2 in] ad *B* circumfusa *om. B*
 3 morte] mortuis *C* protexit] produxit *B*, protraxit *coni. Vonck* 4 iam
 poneret et uenturus *C* ad patrem uictorem poneret, iam iam uenturus *coni.*
Vonck p. 76 e] ae *P*, de *C*, a *M* sed *s. l. m. 2* 5 in ultoris uigore *coni.*
Routh 6 magistrato *M'*, non magistro *LV* et] sed *V*, et *delendum censet*
Routh conlato Tertull. l. c.: diffusi per orbem ex praecepto magistri dei
 paruerunt; id eos (*pro et deo*) *coni. Vonck l. c.* 7 in] ad *B*, dei in *C*
 dare *LPVM'*, daret *C*, darent *M'Bv* errorem *C'MB* et tenebra-
 rum *P* uiam] uitam *LP*, ultimum *B* adducere *CLPVM'r*, addu-
 cerent *BM'v* 8 et] ad *C* agnitione (ad *om.*) *LP* oculare *MPVr*,
 ocularet *BC'*, oscularet *C'*, ocularent *v*, *om. L* 9 ne esset *ex* *nesset C*
m. 2 minus *ex* *munus C m. 2* deligata *M*, delata *ex* delicta *C m. 2*,
 declinata *coni. Vonck* 11 temptantur *ex* temptator *M m. 2*, temptat *C*
 dolor *C*, sed in *marginē*: pro dolor testis *om. C* ui admouetur *ex* uiuid-
 mouetur *C*, admonetur *B* ut *om. B* ut christus ut *M* 12 datus
om. B 13 praeconia *ex* praeconio *C m. 2* praedicaretur] probaretur
BV 14 comitamur] imitamur *B* hunc sequimur *om. V* 15 patrem
om. B 16 pollicente *B* christus est *B* 17 christiani *om. LP, s. l.*
m. 2M secuti *LMPr*, imitati *CBv* EXPLICIT QVOD IDOLA DII NON SINT
MP, QVOD IDOLA DII NON SINT EXPLICAT *L*, DE EO QVOD IDOLA DII NON
 SINT *EXP B*, EXPLICIT EPISTOLA CAECILI CYPRIANI DE IDOLIS QVOD IDOLA
 DII NON SINT *C*

III.
THASCI CAECILI CYPRIANI
AD QVIRINVM
(TESTIMONIORVM LIBRI TRES).

- A** = codex bibliothecae Sessorianae saec. VII. (cfr. Mai bibl. patr. nou. I 2. p. IV) uel potius saec. VIII—IX. (cfr. Reifferscheid bibl. patr. ital. II. p. 129).
- W** = codex Würzburgensis. *desunt in eo libri I cap. 1—15, libri II c. 9—19; cf. p. 2.*
- L** = codex Vindobonensis; cf. p. 18.
- M** = codex Monacensis; cf. p. 2.
- B** = codex Bambergensis; cf. p. 2.
- V** = codex Veronensis; cf. p. 2.
- v** = editiones uel omnes uel aliquot.

THASCI CAECILI CYPRIANI
AD QVIRINVM

(TESTIMONIORVM LIBRI TRES).

CYPRIANVS QVIRINO FILIO SALVTEM.

5 **O**btemperandum fuit, fili carissime, desiderio tuo spiritali
inpensissima petitione diuina magisteria poscenti, quibus nos Do-
minus per scripturas sanctas erudire et instruere dignatus est, ut
a tenebris erroris abducti et luce eius pura et candida luminati
uiam uitae per salutaria sacramenta teneamus. et quidem sicut
10 petisti, ita a nobis sermo compositus et libellus conpendio bre-
uiante digestus est, ut quae scribebantur non copia latiore dif-

EXPLICIT TESTIMONIORVM (*add. m. 2*: Liber beati augusti contra donatistas et ydola. Item liber cypriani epi ac martyris de sacramentis XPI) INCIPIT AD QVIRINVM *A*, INCIPIT AD QVIRINVM LIBER (LIBER *om. M*) PRIMVS *LM*, Incipit epistula ad Quirinum *B*; *Augustin. contra duas epist. Pelag. l. IV, c. 21. p. 480 d*: Cyprianum etiam ipse haeresiarches istorum Pelagius cum debito honore commemorat, ubi testimoniorum librum scribens, eum se asserit imitari, 'hoc se' dicens 'facere ad Romanos, quod ille fecerit ad Quirinum', *et eiusdem libri c. 27*: merito et ad Quirinum de hac re absolutissimam sententiam proponit, cui testimonia diuina subiungeret; *Hieronym. Dialog. contra Pelag. c. 32*: quumque se imitatore, immo expletore operis beati Cypriani scribentis ad Quirinum esse fateatur. *inde non inmerito coniciat genuinum operis titulum fuisse AD QVIRINVM; uulgo inscribitur: testimoniorum libri aduersus Iudaeos.*

5 obtemperandum *A* kme *MB* 6 petitione *A* 7 scripturas *A* et sic fere semper instruere *ALMBV*, instituere *Oxon.* 8 abducti et] adducti ad *B* lucem *B* illuminati ex luminati *M m. 2* 10 cumpositus *L* 11 utque *M* scribebantur ex scribantur *M*

funderem, sed quantum mediocris memoria suggerebat, excerptis capitulis et adnexis necessaria quaeque colligerem, quibus non tam tractasse quam tractantibus materiam praebuisse uideamur. sed et legentibus breuitas eiusmodi plurimum prodest, dum non intellectum legentis et sensum liber longior spargit, sed subtiliore compendio id quod legitur tenax memoria custodit. complexus sum uero libellos duos pari qualitate moderatos: unum quo ostendere enisi sumus, Iudaeos secundum quae fuerant ante praedicta a Deo recessisse et indulgentiam Domini, quae sibi et pridem data et in posterum promissa fuerat, perdidisse, successisse uero in eorum locum Christianos fide Dominum promerentes et de omnibus gentibus ac de toto orbe uenientes. item libellus alius continet Christi sacramentum, quod idem uenerit, qui secundum scripturas adnuntiatus est, et gesserit ac perfecit uniuersa, quibus intellegi et cognosci posse praedictus est: quae legenti interim prosint ad prima fidei liniamenta formanda. plus roboris tibi dabitur et magis ac magis intellectus cordis operabitur scrutanti scripturas ueteres ac nouas plenius et uniuersa librorum spiritalium uolumina perlegenti. nam nos nunc de diuinis fontibus inpleuimus modicum quod tibi interim mit-teremus. bibere uberius et saturari copiosius poteris, si tu quoque ad eosdem diuinae plenitudinis fontes nobiscum pariter potaturus accesseris. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

1 sugerebat *L* exceptis *LM* 2 queque *A* 4 prodeest *A*
 5 spargeret *V* subtiliore] utiliore *V* 6 custodiret *A* 7 qualitate
ALV, aequalitate *B*, equalitatem *M* 8 eni*si *M*, nisi *LB* simus *v*
 enisi... secundum *om. A* quae] que *M*, neque *A* 10 et *AL*, iam *MBv*
 datam *L* fuerant *M* 11 loco *ex locū A m. 2* fidem *M* dominum
A, dn̄i *LB*, dn̄m *M m in rasura* 14 est] esset *M* 15 posse praedictus est] potest, quod ipse sit, qui praedictus est *v* legenti *A*, legenti tibi *B*, legentibus *LMV* 16 prosint *B*, prosunt *ALM* primae *A*
 lineamenta *LMB* 17 roboris] laboris *A* tibi *om. L* 18 scrutantis *B* et *om. B* 20 f*ontibus *A* inplebimus *A* 21 saturare *L*
 22 potaturus *BL²*, potiturus *A*, poturus *ML¹* 23 kme *MB*
 opto... ualere *om. AL* explicit praefatio incipit libellus primus *M*,
 explicit epistula incipit cap libri primi *B*, LIBELLVS PRIMVS *A*, *inscriptionem om. L*

LIBER PRIMVS.

CAPITVLA.

- I. Iudaeos in offensam Dei grauiter deliquisse, quod Domi-
num reliquerint et idola secuti sint.
- 5 II. Quod prophetis non crediderint et eos interfecerint.
- III. Ante praedictum, quod Dominum neque cognitari neque
intellecturi neque recepturi essent.
- 10 IIII. Quod scripturas sanctas intellecturi Iudaei non essent, in-
tellegi autem haberent in nouissimis temporibus, postea-
quam Christus uenisset.
- V. Nihil posse Iudaeos intellegere de scripturis, nisi prius
crediderint in Christum.
- VI. Quod Hierusalem perdituri essent et terram quam acce-
perant relicturi.
- 15 VII. Item quod essent amissuri lumen Domini.
- VIII. Quod circumcisio prima carnalis euacuata sit et secunda
spiritalis repromissa sit.
- IIII. Quod lex prior quae per Moysen data est cessatura esset.
- X. Quod lex noua dari haberet.
- 20 XI. Quod dispositio alia et testamentum nouum dari haberet.
- XII. Quod baptisma uetus cessaret et nouum inciperet.
- XIII. Quod iugum uetus euacuaretur et iugum nouum daretur.
- XIIII. Quod pastores ueteres cessaturi essent et noui inciperent.
- XV. Quod domus et templum Dei Christus futurus esset et
25 cessasset templum uetus et nouum inciperet.
- XVI. Quod sacrificium uetus euacuaretur et nouum celebraretur.

3 offensa *MB* sed quod *A* 4 reliquerint *AB*, relinquerint *L*, dere-
linquerunt (unt *ex int*) *M* saecuti *A* tales litterarum *e et ae in ALMB* con-
fusiones posthac non omnes notauimus sunt *AM* 5 item quod *LMBv*
profetis *A* et sic fere semper crediderunt *M*¹ 6 item ante *B*, et sic omnes
deinceps tituli in *B* incipiunt ab: Item 15 item *om. A* ammissuri *M*
18 prior *eras. in M* mosen *L* 20 dispositio] si positio *B* 24 domum
M et (*post esset*) *om. B* 25 cessaret *Bv* et nouum . . . *l.* 26 uetus *om. L*
inciperet *A*, coepisset *M*, cepisset *B* 26 euacuaretur *L*, uacuaretur *A*
caelebretur *A*

- XVII. Quod sacerdotium uetus cessaret et nouus sacerdos ueniret qui in aeternum futurus esset.
- XVIII. Quod propheta alius sicut Moyses promissus sit, scilicet qui testamentum nouum daret et qui magis audiri deberet.
- XVIII. Quod duo populi praedicti sint, maior et minor, id est uetus Iudaeorum et nouus qui esset ex nobis futurus.
- XX. Quod ecclesia quae prius sterilis fuerat plures filios habitura esset ex gentibus, quam quot synagoga ante habuisset.
- XXI. Quod gentes magis in Christum crediturae essent. 10
- XXII. Quod panem et calicem Christi et omnem gratiam eius amissuri essent Iudaei, nos uero accepturi, et quod christianorum nouum nomen benediceretur in terris.
- XXIII. Quod ad regnum caelorum magis gentes quam Iudaei perueniant. 15
- XXIII. Quod solo hoc Iudaei accipere ueniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint et in ecclesiam transeuntes praeceptis eius obtemperauerint.

IUDAEOS IN OFFENSAM DEI GRAVITER DELIQVISSE, QVOD 20
DOMINVM RELIQUERINT ET IDOLA SECVTI SINT.

1 In Exodo populus ad Aaron: Exurge et fac nobis deos qui nos praecedant: quia Moyses uir hic, qui nos eiecit de

22 Exod. 32. 1.

1 XVII] XVI *L* et ita omnes deinceps titulorum numeri uno minores exhibentur in *L* uenisset *B* 3 propheta alius] profetadius *A* moyses *L* et sic fere semper 5 praedicti ex perdicti *M* m. 2 6 nobis] nouis *M* 7 ste*relis *A* fuerit *AL* 8 quot] quod *AM* sed in *M* deletum m. 2 synagoga *AL*; has litterarum i et y confusiones in *ALMB* non omnes adnotauimus 10 christo *M* 13 benediceretur ex benedicetur *A* 16 quod] item *d *B* hoc *L* s. l. m. 2 capitula libri primi exp. incip. eorum interpretationes m. rec in *M*, exp. cap incipit liber primus de iudeis et christianis cap I *B*, inscriptionem om. *AL*

20 iudaeo *A* offensa *MB* 21 reliquerint *AL*, dereliquerint *Bv*, **relinquerint *M* 22 aron *A*

Aegypto, quid ei acciderit, non scimus. Item illic Moyses ad Dominum: Precor, Domine, deliquit populus hic delictum grande. fecerunt sibi deos aureos et argenteos: et nunc si dimittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et Dominus dixit ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. Item in Deuteronomio: Sacrificauerunt daemoniis et non Deo. Item in libro Iudicum: Et fecerunt filii Israel malignum contra Dominum Deum patrum suorum, qui eiecit eos de terra Aegypti, et secuti sunt deos a gentibus, quae circa illos sunt, et offenderunt Dominum et reliquerunt Deum et seruierunt Baal. Item illic: Et adiecerunt filii Israel iterum facere malignum contra Dominum et seruierunt Baal et diis alienigenarum et reliquerunt Dominum et non seruierunt illi. [Apu^d Malachiam: Derelictus est Iuda, et abominatio facta est in Israel et in Hierusalem, quoniam profanauit Iudas sancta Domini, in quibus dilexit et affectauit deos alienos. exterminabit Dominus hominem qui facit haec et humilis efficietur in tabernaculis Iacob].

QVOD PROPHE^{TIS} NON CREDIDERINT ET EOS INTERFECERINT.

20 Apud Hieremiam Dominus dicit: Misi ad uos ser-² uos meos prophetas. ante lucem mittebam, et non audiebatis

2 Ex. 32, 31 sq. 6 Deut. 32, 17. 7 Iud. 2, 11 sq. 14 Mal. 2, 11 sq. 20 Hier. 25, 4 sq.

2 dominum] dñm B precor ait Mv domine om. A deliquit A et sic saepius 3 dinittas B 4 eis AM, ei Lv, illis B demitte A 5 dixit dominus LMBv quis MBv 6 eum ALB, illum Mv 8 israel M s. l. m. 2, israhel L (sic fere semper), istrahel A (sic fere semper) malignum A, ***malignum M, quod malignum L, quod malignum est (erat v) Bv; τὸ πονηρὸν LXX contra dñm dñm ALB, coram dño dō Mv; ἐνώπιον κυρίου LXX (ἐναντίον κυρίου cod. Alex.) 9 qui eiecit] quid eiecit A deos om. M a gentibus ALBV, gentium ritum M sed ritum s. l. m. 2, gentium v; ἐπορεύθησαν ὀπίσω θεῶν ἑτέρων ἀπὸ τῶν θεῶν τῶν ἰσραήλ LXX; deos alios a gentibus legendum censet Pamelius 10 que A quae..sunt om. M sunt om. A 11 bahal AMB 12 iterum] itē B, om. A contra] coram Mv dñm ALM², dō M¹, dñm dñm B 13 aliegenarum A¹ 14 apud Malachiam . . . l. 18 Iacob om. ALMBV; L in margine signo A adposito deesse aliquid indicare uidetur 19 item quod LBv, iterum quod M crediderunt MB interfecerunt MB 20 apud A, et ita saepius misit A

me neque intendebatis auribus uestris, dicens: conuertatur unus-
 quisque a uia sua mala et a nequissimis adfectionibus uestris, et
 habitabitis in terra ista quam dedi uobis et patribus uestris a sae-
 culo usque in saeculum. nolite ambulare post deos alienos, ut seruiat- 5
 tis eis, et ne adoraueritis eos et ne incitetis me in operibus ma-
 nuum uestrarum ad disperdendos uos: et non audistis me. Item in
 Regnorum tertio Helias ad Dominum: Aemulando aemu-
 latus sum Domino Deo omnipotenti, quia dereliquerunt te filii
 Israel, altaria tua demolierunt et prophetas tuos interfecerunt
 gladio: et remansi ego solitarius, et quaerunt animam meam 10
 auferre a me. Item in Esdra: Desciuerunt a te et abiecerunt
 legem tuam post corpus suum et prophetas tuos interfecerunt, qui
 obtestabantur eos, ut reuerterentur ad te.

ANTE PRAEDICTVM, QVOD DOMINVM NEQVE COGNITVRI NEQVE
 INTELLECTVRI NEQVE RECEPTVRI ESSENT. 15

3 Apud Esaiam prophetam: Audi, caelum, et percipe auri-
 bus, terra, quoniam Dominus locutus est: filios genui et exaltaui,
 ipsi autem me spreuerunt. agnouit bos possessorem suum et asinus
 praesepium domini sui: Israel uero me non cognouit et populus me
 non intellexit. uae gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen 20

7 I Reg. 19, 10. 11 Nehem. 9, 26. 16 Es. 1, 2 sq.

1 me neque intendebatis] mane quae indebatis *A* (quod mihi corruptum
 uidetur ex: mane, neque intendebatis; cf. LXX) dicentes *ex* dicens *M*
 conuertatur *L* 2 a (ante nequissimis) *om.* *B* affectionibus *B* 3 habi-
 tabitis *ex* habitatis *L* 4 usque *ALBM*², et usque *M*^v saeculum *A*,
 saecula *LMBv* item illic: nolite *M*, et iterum: nolite *v* ampulare *L*
 ut... 1. 5 eos *om.* *B* 5 eos *om.* *M* 7 regnorum *A*, basilion *LMBv*
 libro tertio *Mv*; libro *om.* *ALBV* haelias *A*, elias *L*' 8 dum dñm *M*
 9 demolierunt *A* 10 solitarius] solus *MB* 11 a me *AB*, eam a me *M*,
 eam *L* hesdra *ALB* desciderunt *A* 12 corpus *ALB*, dorsum *Mv*;
 ὀπίσω σώματος αὐτῶν *LXX* post corpus suum legem tuam *B* 15 ne-
 que intellecturi neque cognituri *M* 16 apud] audi *L* ysaiam *ex* esaiam
M *m.* 2 ut passim prophetam *om.* *LMBv* percipe auribus *AMB*, praebe
 aures *LV* 17 et filios *M* genui *AB*, generaui *LMv*; cf. de domin. orat.
c. 10; de zelo et liuore *c.* 15 18 spreuerunt *AB*, reprobauerunt *LMv*
 suum *om.* *LB* asinus dñi *B* 19 praesepem *LV* uero *A*, autem
LMBv agnouit *LM* post me *add.* *M*²: meus 20 genti peccatrici
LM populo pleno *LM* peccatis] delictis *B*

pessimum, filii sine lege: dereliquistis Dominum et ad iracundiam
 prouocastis sanctum Israel. Item apud eundem Dominus
 dicit: Vade et dic populo isto: aure audietis et non intellegetis
 et uidentes uidebitis et non uidebitis. incrassauit enim cor populi
 5 eius, et auribus grauitate audierunt et oculos suos concluderunt,
 ne forte uideant oculis et auribus audiant et corde intellegant et
 reuertantur, et curem illos. Item apud Hieremiam Domi-
 nus dicit: Me dereliquerunt fontem aquae uiuae et effoderunt
 sibi lacus detritos, qui non poterunt aquam portare. Item apud
 10 eundem: Ecce sermo Domini factus est eis in maledictum, non
 uolunt eum. Item apud eundem Dominus dicit: Cognouit
 tempus suum turtur et hirundo, ruris passerem custodierunt
 tempora introitus sui, populus autem meus non cognouit iudi-
 cium Domini. quomodo dicitis: sapientes sumus et lex Domini
 15 nobiscum est? in cassum facta est metatura falsa, scribae confusi
 sunt, sapientes trepidauerunt et capti sunt, quia uerbum Domini
 reprobauerunt. Item apud Salomonem. Quaerunt me mali
 et non inuenient. oderunt enim sapientiam, sermonem autem Do-
 mini non receperunt. Item in psalmo XXVII: Redde eis retri-
 20 butionem eorum, quoniam non intellexerunt in operibus Domini.

3 Es. 6, 9 sq. 8 Hier. 2, 13. 10 Hier. 6, 10. 11 Hier. 8,
 7 sq. 17 Prouerb. 1, 28 sq. 19 Ps. 27, 4 sq.

1 pessimum *AMB*, nequam *Lv* et *codd. optimi l. c. de domin. orat.*
 filii sine lege *A* (*υιοι ανομοι LXX*), filii scelesti *LMB* et *optimi codd. l. c.*
 reliquistis *r* ad] in *LMv* iracundiam] indignationem *LMv* 2 pro-
 uocastis] misistis *Lv* illum sanctum *Lv* 3 isto *A*, isti *LB*, huic *M*
 intellegitis *LB* 4 uidentes uidetis *ALM*¹ incrassauit *AV*, ingrassauit
LB, ingrassatū ē *M* (ū ē *in rasura*) 5 eius *A*, huius *LMBv* 6 et corde
 intellegant *om. L* 8 fontem *A* uiuae] uitae *V*; *υδατος ζωης LXX*
 (*υδατος ζωης cod. Alex.*) et *om. A* (*scribendum fortasse: et foderunt;*
cf. Mai Spicil. Rom. 9 p. 45) 9 lacus *BM*¹ detritos *om. A* por-
 tari *B* 10 dei *L* et non *v* 11 eum *A*, illum *LMBv* cognouit melius
v 12*tempus *M* hyrundo (*irundo B*) ruris *LMB*, erundorum his *A*
 passeris *AL* 14 dicitis *L* 15 nouiscum *A* falsa] uestra *MB*
 17 salomonem *A* et sic semper quaerent *L*, querent *MB*; *ζητήσουσι*
LXX 18 oderunt enim *A*, odio enim habuerunt *LMBv* domini
om. B 19 receperunt *AL*², reciperent *L*¹ item *om. M* XXVII *A*,
 XXVI *MB*, uicessimo quinto *L* 20 dominum *V*, dñi *L* (*i in ras.*)

Item in psalmo LXXXI: Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Item in euangelio secundum Iohannem: In sua propria uenit, et sui eum non receperunt. quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem, ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius. 5

QVOD SCRIPTVRAS SANCTAS INTELLECTVRI IVDAEI NON ESSENT,
INTELLEGI AVTEM HABERENT IN NOVISSIMIS TEMPORIBVS,
POSTEAQVAM CHRISTVS VENISSET.

4 Apud Esaiam prophetam: Et erunt uobis hi omnes sermones sicut sermones libri, qui signatus est: quem si dederis homini ¹⁰ scienti litteras ad legendum, dicet: non possum legere, signatus est enim. sed in illa die audient surdi sermones libri, et qui in tenebris et qui in nebula sunt, oculi caecorum uidebunt. Item apud Hieremiam: In nouissimo dierum cognoscetis ea. Item apud Danielem: Muni sermones et signa librum usque ad tempus ¹⁵ consummationis, quoad discant multi et impleatur agnitio: quoniam cum fiet dispersio, cognoscent omnia haec. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Nolo enim uos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt. Item ad Corinthios secunda: Obtunsi sunt sensus eorum usque ²⁰ in hunc diem hoc eodem uelamento in lectione ueteris testamenti manente, quod non reuelatur, quia in Christo euacuatur: et

1 Ps. 81, 5. 3 Io. 1, 11 sq. 9 Es. 29, 11 et 18. 14 Hier. 23, 20. 15 Dan. 12, 4 et 7. 18 I Cor. 10, 1. 20 II Cor. 3, 14 sq.

1 LXXXI *A*, LXXX *MB*, octuagessimo *L* 2 tenebris *A*, umbra *LMv*, umbram *B* ambulant *A*, deambulabunt *LMBv*; *cf. test. lib. II 6* sec̄ *A*, cata *LMBv* iohannis ex iohannen *M m. 2* 3 in *om. A* sui] sul *A* non receperunt] nonrunt *A* (*corruptum ex non no- uerunt?*) quodquod *AML*² 4 reciperunt *A* filii *M* fierint *A* 6 sc̄is *A* 9 prophetam *om. LMB* hii *ALB* 10 signatum *B* dederis *ex desideris M m. 2* 11 dicit *A* non possum legere *in margine add. in L* signatum *B* 12 surdi] di *A* libri huius *M* 15 danihelum *A* muni] mani *A*, claude *M sed in ras. m. 2* signa] muni *V* 16 impleantur agnitione omnes *B* 17 omnia *om. A* item *om. MB* 18 aepistola *A et sic saepius* in epistula *om. BV* prima *om. M¹, post pauli add. M²* 19 fratres *om. A* item in epistula *Bv* 20 obtunsi *BV*, obtusi *ALM* 21 testamenti legentes. Mane te *B*

usque in hodiernum, si quando legitur Moyses, uelamen est super
cor eorum. mox autem conuersus est ad Dominum, auferetur ue-
lamen. Item in euangelio Dominus post resurrectionem:
Isti sunt sermones, quos locutus sum ad uos, cum adhuc essem
5 uobiscum, quia oportet adimpleri omnia scripta in lege Moysi et
prophetis et psalmis de me. tunc adaperuit illis sensum, ut intel-
legerent scripturas, et dixit illis: quia scriptum est Christum
pati et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine
eius paenitentiam et remissa peccatorum usque in omnes gentes.

10 NIHIL POSSE IYDAEOS INTELLEGERE DE SCRIPTVRIS, NISI
PRIVS CREDIDERINT IN CHRISTVM.

Apud Esaiam prophetam: Et si non credideritis, neque 5
intellegitis. Item Dominus in euangelio: Si enim non cre-
dideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis uestris. Fide
15 autem stare iustitiam et illic esse uitam praedic-
tum est apud Abacuc: Iustus autem ex fide mea uiuit. Inde
Abraham pater gentium credidit. In Genesi: Et credidit
Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam. Item aposto-
lus ad Galatas: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad

4 Luc. 24, 44 sq. 12 Es. 7, 9. 13 Io. 8, 24. 16 Ab. 2, 4.
17 Gen. 15, 6. 19 Gal. 3, 6 sq.

1 in hodiernum *A*, in odiernum *M*¹ uelamen *A*, uelamentum *LMB*
2 autem *ALBVM*¹, autem ut *M*²*v* conuersus est *ALB*, conu. fuerit *M*
sed fuerit *s. l. m. 2*, conuersi fuerint *v* auferetur *v*, aufertur *LMB*,
aufer *A* uelamentum *LMB*, tegumentum *V* 3 item *om. LMBv*
dixit post resurrectionem *V*, post resurrectionem dicit *Mv* 5 oportet
adimpleri] post et impleri *A* omnia] omnem *B* scripta] scripturam *B*,
quae scripta sunt *v*; πάντα τὰ γεγραμμένα *Graec.* legem *B* mosy *L*
6 de me tunc] idem et unde *A* illos *A* intellexeret *A* 7 scriptu-
ram *B* sic scriptum est et sic oportebat christum *v* 8 tertia *AM*¹*B*,
tertio *LM*² 9 remissa *ABM*¹, remissam *L*, remissionem *M*² 11 cre-
derint *A* christo *LB* 12 prophetam *om. LMBv* si *A s. l.* neque]
non *B* 13 intellegitis *LBM*¹ item] unde *LM* euangelio dicit *MB*
14 fidei *B* 15 iustitiam] iustum *V* 16 abacuc prophetam *B*, abacuc
*M*¹, abacum *L*, abacum *A*, ambacum *M*⁴ uiuit *ALB* (*cf. testim.*
III 42), uiuet *Mv*; ζήσεται *LXX* 17 in genesi *om. L* et credidit]
credidit *v*; καὶ ἐπίστευσεν *LXX* 18 deputatum *MB*, deputatus *L*
illi *A*, ei *LMB* apostolus *A*, paulus *LMBv* 19 galathas *AB* depu-
tatum *LMBv* illi *A*, ei *LMB* ad] in *ex* ad *L*, in *B*

iustitiam. cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae. prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, praenuntiauit Abrahae, quia benedicentur in te omnes gentes. igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham.

QVOD HIERUSALEM PERDITVRI ESSENT ET TERRAM QVAM 5
ACCEPERANT RELICTVRI.

- 6 Apud Esaiam prophetam; Terra uestra deserta, ciuitates uestrae igni combustae: regionem uestram in conspectu uestro alieni comedent eam: et deserta et subuersa a populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in uinea et sicut custodia in cu- 10
cumerario, quasi ciuitas quae expugnatur. et nisi Dominus sabaoth dereliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuisset et sicut Gomorra similes essemus. Item in euangelio Dominus dicit: Hierusalem, Hierusalem, quae interficis prophetas et lapidas missos ad te, quotiens uolui colligere filios tuos sicut gallina 15
pulos sub alas, et noluisti? ecce relinquetur uobis domus uestra deserta.

ITEM QVOD ESSENT AMISSVRI LVMEN DOMINI.

- 7 Apud Esaiam prophetam: Venite, ambulemus in lumine Domini. dimisit enim populum suum domus Israel. Item in 20
euangelio suo: Fuit lumen uerum, quod inluminat omnem

7 Es. 1, 7 sq. 14 Matth. 23, 37 sq. 19 Es. 2, 5 sq. 21 Io. 1, 9 sq.

1 cognoscetis *A*, cognoscite *B* hii *AL* filii *M*¹ 2 habrahe *M* et
3 scriptura diuina *v*; ἡ γραφή *Graec.* 3 benedicerentur *B* te *A*,
illo *LMBv*; ἐν σοί *Graec.* 6 acceperunt *A* 7 prophetam *om. LMBv*
8 igne *ex igni M* exustae *LBv*, exuste** *M* 9 alieni] alienigenae *ex*
alienigena *M m. 1*, alienigene *B* deserta et] deserta est *A* derelique-
tur *L* 10 custodiarium *LMBv* cucumerario *A*, cucumeraria *LV*
11 et] ut *A* saboth *M* 12 reliquisset *LMv* sicut *A*, quasi *LMBv*
13 gomorra *A* similes essemus *A*, similemur *Mv*, similemurus
LB 14 hierusalem alterum *om. L* interficis *LMB*, interfecis *A*,
occidis *v* 15 missus *A* quociens *M*, quoties *A* colligere *ALB*, con-
gregare *Mv* gallina] aquila *M* 16 pullos suos *MB* alas suas *Mv*
noluisti] non uoluistis *L*, noluistis *BV* relinquetur *AV*, remittetur *LM*,
dimittetur *B* 17 deserta *om. BV* 19 prophetam *om. LMBv* 20 do-
mus *AM*², domos *M*¹, dñs *B*, domum *Lv*; *cfr. Sabatier biblicorum sacro-*
rum uersiones lat. ant. II p. 521 21 suo] cata iohannem *MBv*, *om. L*

hominem uenientem in hunc mundum. in hoc mundo fuit, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non agnouit. Item illic: Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii Dei. hoc autem est iudicium, quoniam lux uenit in saeculum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

QVOD CIRCVMCISIO PRIMA CARNALIS EVACVATA SIT ET SECVNDA SPIRITALIS REPROMISSA SIT.

Apud Hieremiam prophetam: Haec dicit Dominus uiris 8
 10 Iuda et qui inhabitant Hierusalem: renouate inter uos nouitatem et ne seminaueritis in spinis: circumcidite uos Deo uestro et circumcidite praeputium cordis uestri, ne exeat sicut ignis ira mea et exurat et non sit qui extinguat. Item Moyses dicit: In nouissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et
 15 cor seminis tui ad Dominum Deum amandum. Item apud Iesum Naue: Et dixit Dominus ad Iesum: fac tibi cultellos petrinos nimis acutos et adside et circumcide secundo filios Israel. Item Paulus ad Colossenses: Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione carnis sed in circumcisione
 20 Christi. Item quod Adam primus a Deo factus incircumciscus et Abel iustus et Enoch qui Deo placuit et translatus est et Noe qui in terris omnibus ob delicta pereuntibus solus, in quo humanum genus seruaretur, electus est, et Melchisedech sacerdos,
 25 secundum cuius ordinem Christus repromissus est:

3 Io. 3, 18. sq. 9 Hier. 4, 3 sq. 14 Deuteron. 30, 6. 16 Ios. 5, 2. 18 Col. 2, 11.

1 ueniens *MV* 2 agnouit *ALM²BV*, cognouit *M¹v* 4 credit *B* fili *AB* 5 magis dilexerunt homines *M*, magis dilexerunt *LB*; cf. *test. III 31* 9 prophetam *om. LMBv* 10 in *ante hierusalem eras. in L* 11 reminaueritis *A* 14 dicat *M¹* 16 iesu *ALM* iesu *M*, post iesum *eras. ue in L* cultellos) cultros *M* 17 adside et *AL*, sede et *M*, adsidens et *B*, adsidens *v* circumcides *B* filios israel secundo *M* 18 colosenses *LMB*, et sic saepius 19 non *M s. l. m. 2* manus facta *A* expoliationem *ALB* 21 et (*ante abel*) *L s. l. m. 2* enoc *A* 22 in terris omnibus *ALMBV*, terris hominibusque *v* qui ob *M* 23 delecta *A*

tunc quod illud signaculum feminis non proficit,
signo autem Domini omnes signantur.

QVOD LEX PRIOR QVAE PER MOYSEN DATA EST CESSATVRA
ESSET.

- 9 Apud Esaïam prophetam: Tunc manifesti erunt qui sig- 5
nant legem, ne discant. et dices: expecto Deum, qui auertit
faciem suam a domo Iacob, et fidens ero in illum. Item in euang-
gelio: Omnes prophetae et lex usque ad Iohannem prophetauerunt.

QVOD LEX NOVA DARI HABERET.

- 10 Apud Micheam prophetam: Quoniam lex de Sion profi- 10
ciscetur et sermo Domini ab Hierusalem. et iudicabit inter plu-
rimos populos et reuincet et deteget ualidas nationes. Item apud
Esaïam prophetam: De Sion enim procedet lex et uerbum
Domini ab Hierusalem et iudicabit in gentes. Item in euang-
gelio secundum Matthaeum: Et ecce uox de nube dicens: 15
hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi: ipsum audite.

QVOD DISPOSITIO ALIA ET TESTAMENTVM NOVVM DARI
HABERET.

- 11 Apud Hieremiam prophetam: Ecce dies ueniunt, dicit
Dominus, et consummabo domui Israel et domui Iuda testamen- 20
tum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus
eorum in die, qua adprehendi manus eorum, ut educerem eos de
terra Aegypti. [quia non permanserunt in testamento meo, et ego

5 Es. 8, 16 sq. 8 Matth. 11, 13. 10 Mich. 4, 2 sq. 13 Es.
2, 3 sq. 15 Matth. 17, 5. 19 Hier. 31, 31 sq.

1 tunc *ALMBV*, tum *v* feminis *AM*, seminis *LBv* profecit *A*
5 prophetam *om. LMBv* 6 dices *MB*, dicis *A*, dicent *V*, dicet *Lv*
deum] *dnm A* 7 in illum] *om. B* 8 iohannen *M'* 10 micheam *M'*
prophetam *om. LMBv* proficiscitur *B* 11 sermo] uerbum *V* ab]
de *v* iudicauit *AM* 13 ysaïan *ex esaeïan M*; item apud esaïam *L*,
quibus deletis m. saec. XIV in marg. add.: Micheam prophetam *om.*
LMBv 14 ab] de *v* iudicauit *AM'* euangelium *M* 15 sc̃e *A*, cata
LMBv et *om. A* 16 sensi] pensi *A* 19 prophetam *om. LMBv* ue-
niunt *ex uenient M* 20 domum *LMB* domum *MB* 22 in *om. B*
eos *om. V* 23 quia non — *p. 47 l. 7* memor amplius *om. ALMB*

neglexi eos, dicit Dominus. quia hoc testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus. dans leges meas in sensum illorum scribam illas et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: dinosce Dominum, quia omnes scient me a minimo usque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum et peccatorum eorum non ero memor amplius].

QVOD BAPTISMA VETVS CESSARET ET NOVVM INCIPERET.

Apud Esaiam prophetam: Nolite priora meminisse et **12**
10 antiqua nolite reputare. ecce facio noua, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto uiam et flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, plebem meam quam adquisiui, ut uirtutes meas exponeret. Item apud eundem: Si sitierint per deserta, adducet illis aquam, de petra producet illis,
15 findetur petra et fluet aqua et bibet plebs mea. Item in euangelio secundum Matthaeum Iohannes dicit: Ego quidem uos baptizo in aqua in paenitentiam. qui uenit autem, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. ipse uos baptizabit in Spiritu sancto et igni. Item secundum Iohannem:
20 Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. quod enim natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est.

9 Es. 43, 18 sq. 13 Es. 48, 21. 16 Matth. 3, 11. 20 Io. 3, 5 sq.

9 prophetam *om.* *LMBv* nolite ergo *Mv* 10 omnia noua *B*
 12 adquisibi *A* 13 ut] et *B* 14 desertam *B* adducam *V* illis
ALMBV, illos *v*; *cf. epist. 63 cap. 8* si sitierint, per deserta adducet
 illos, aquam *ita distinguit v* producet illis *om.* *MB*, producetur (*om.*
 illis) *V* 15 rupis (rupes *M²*) findetur *M* fluet *ex fluenta M*
 euangelium *M* *sec̃ A*, cata *LMBv* 16 iohannis *ALB* 17 in
 (*ante aqua*) *om.* *A* autem *ALMBV*, autem post me *v* 18 dignus]
 idoneus *Lv* calciamenta *LMB* baptizat *LM* 19 in *om.* *B*
 sancto *om.* *V* igne *ex igni M* *sec̃ A*, cata *LMBv* iohannem *M*
 20 renatus *A* (*cf. test. III 25*), natus *LMB* ex] et *A* 21 natum *ex*
 natus *L*

QVOD IUGVM VETVS EVACVARETVR ET IUGVM NOVVM
DARETVR.

- 13 In psalmo secundo: Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes conuer-
nerunt in unum aduersus Dominum et aduersus Christum eius. 5
disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum. Item in euangelio secundum Matthaenum Dominus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus 10
uestris. iugum enim meum bonum est et onus meum leue est. [Apud Hieremiam: In illa die contribulabo iugum a ceruice illorum et uincula illorum disrumpam: et non operabuntur aliis, sed operabuntur Domino Deo, et Dauid regem suscitabo ipsis.]

QVOD PASTORES VETERES CESSATVRI ESSENT ET NOVI 15
INCIPERENT.

- 14 Apud Ezechielem: Propterea haec dicit Dominus: ecce ego super pastores et inquiram oues meas de manibus eorum et auertam eas, ut non pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extraham oues meas de ore eorum et pascam eas cum iudicio. Apud 20
Hieremiam prophetam Dominus dicit: Et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disci-

3 Ps. 2, 1 sq. 8 Matth. 11, 28 sq. 12 Hier. 30, 8 sq. 17 Ez. 34, 10 sq. 21 Hier. 3, 15.

1 et om. L 3 secundo]. I. LV; cf. Sabatier II p. 10 quare
AMB, ad quid Lv fremuerunt AMB, tumultuatae sunt Lv 4 ad-
steterunt AL conuerunt ALB, congregati sunt M, collecti sunt v
6 proiciamus M, abiiciamus v ipsorum AMBL¹, eorum L²v; cf. testim.
lib. III 119 7 in euangelio om. A sec A, cata LMBv 8 hone-
rati L, honorati AM 9 reficiam A, requiescere faciam MBv, re-
quiescam L discite] scitote L 10 animabus LBM², animis AM¹
11 enim A s. l. onus meum A, sarcina mea LMB, sarcina v leue
A, leuis LMBv est om. v; cfr. test. III 119 12 Apud Hiere-
miam - l. 14 suscitabo ipsis om. ALMB 17 ezechielem LB¹, eze-
chiel M propterea] pro ea A 18 oues meas] eas A 19 etiam AB
pascant L et om. B 20 eos B cum om. B iudicio M item
apud V 21 prophetam om. LMBv 22 disciplinam L

plina. [Item apud Hieremiam: Audite uerbum Domini, gentes, et nuntiate insulis, quae longe sunt. dicite: qui dispergit Israel, congregabit illum et custodiet sicut pastor gregem suum: quia eruit Dominus Iacob et eruit de manu fortioris illius.]

5 QVOD DOMVS ET TEMPLVM DEI CHRISTVS FVTVRVS ESSET ET
CESSASSET TEMPLVM VETVS ET NOVVM INCIPERET.

In Regnorum secundo: Et fuit uerbum Domini ad Nathan 15
dicens: uade et dic seruo meo Dauid: haec dicit Dominus: non tu
aedificabis mihi domum ad inhabitandum, sed erit, cum inpleti
10 fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen
tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum eius. hic
aedificabit mihi domum nomini meo, et erigam thronum eius in
saecula, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et fi-
dem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saecula in
15 conspectu meo. Item in euangelio Dominus dicit: Non re-
linquetur in templo lapis super lapidem, qui non dissoluatur. Et:
Post triduum aliud excitabitur sine manibus.

QVOD SACRIFICIUM VETVS EVACVARETVR ET NOVVM
CELEBRARETVR.

20 Apud Esaiam prophetam: Quo mihi multitudinem sacri- 16
ficiorum uestrorum? dicit Dominus. plenus sum, holocaustomata
arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum
nolo. quis enim exquisiuit ista de manibus uestris? Item in

1 Hier. 31, 10 sq. 7 II Sam. 7, 4 et 5. 12—14 et 16. 15 Matth.
24, 2. 17 Marc. 14, 58. 20 Es. 1, 11 sq.

1 item apud. . . . l. 4 fortioris illius *om. ALMBV* 6 cessaret *v; cf.*
p. 37 l. 25 inciperet] coepisset *LM*, caepisset *B*, caepisse *A* regno-
rum *A*, basilion *LMBVv* libro II. *M* 9 haedificabis *B* repleti *A*
12 aedificauit *AL*¹ nomini *LB*, nomine *AM*, in nomine *v; τῷ ὀνόματι*
μουLXX erigam] statuum *M* 13 ipse] ille *M* 14 consequetur *M*
15 dicit *dns B* 16 dissoluetur *Lv* 18 etur et nouum celebraretur *ab*
his incipit W 19 celebraretur *ex* celebretur *A m. 1* 20 esaiam dicit
WB prophetam *om. WLMBv* quo] quod *L* 21 holocausta *A*
22 et *om. B* adipem *A*, pingumina *WLMBv* hircorum *ALB*
post nolo add. W: ne sic ueniatis uideri mihi; οὐδ' ἂν ἐρχῆσθε ὀφθῆναι μοι
LXX (cfr. Tertull. adu. Iud. cap. 5) 23 exquisibit *A*

psalmo XLVIII: Numquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo? immola Deo sacrificium laudis et redde Altissimo uota tua. inuoca me in die tribulationis tuae, et eripiam te, et glorificabis me. Item illic: Sacrificium laudis honorificabit me, illic est iter, quo ostendam illi salutarem meum. 5
Item in psalmo III: Sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in Domino. Item apud Malachiam: Non est mihi uoluntas circa uos, dicit Dominus, et sacrificium acceptum non habebo ex manibus uestris. quoniam a solis ortu et usque in occasum clarificatum est nomen meum apud gentes, et in omni loco odores 10 incensi offeruntur nomini meo et sacrificium mundum, quoniam magnum est nomen meum apud gentes, dicit Dominus.

QVOD SACERDOTIVM VETVS CESSARET ET NOVVS SACERDOS
VENIRET, QVI IN AETERNVM FVTVRVVS ESSET.

17 In psalmo CVIII: Ante luciferum genui te. iuravit Dominus, 15 nec paenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Item in Regnorum primo Deus ad Heli sacerdotem: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui omnia

1 Ps. 49, 13 sq. 4 Ps. 49, 23. 6 Ps. 4, 6. 7 Mal. 1, 10 sq.
15 Ps. 109, 3 sq. 18 I Sam. 2, 35 sq.

1 XLVIII] XLVII *M*, XLVIII *B* numquid. . . . l. 4 illic *om.* *L*
numquid manducabo *A*, non edam *WMBv* aut] nec *M* 2 potabo
A, bibam *WMBv* immola *A*, sacrificia *WMBv* laudis *ex* laudi
W 3 altissimo] alsimo *W* et inuoca *W* diem *WM'* tribu-
lationis tuae *A*, pressurae *WMBv* 4 eripiam *AWM*, eximam *BV*,
eruam *v* clarificabis *WMv*, magnificabis *B* illic *A*, in psalmo eodem
WMBv 5 honorificabit *A*, clarificabit *LB*, clarificauit *WM* et
illic *WLMB* est iter *A*, uia est *WLMBv* quod *A*, in qua *WLMBv*
salutarem meum *A* (*cfr. Mai Spicil. tom. IX. l. c.*), salutarem dei *WLMBv*;
καὶ ἐκεῖ ὁδοῦ ἧ δειξω αὐτῷ τὸ σωτήριον θεοῦ LXX 6 III] III *M'*
7 dominum *MBv* aput *W* sic saepissime 8 uos *ex* nos *L* circa uos] in
uobis *V* acceptum non] accepto non *A*, non accepto *V* 9 et *om.* *BM*
occasu *L* 10 et *om.* *LB* 11 offeruntur *W* et *om.* *M* 12 apud
om. *A* post dominus *add. L*: et sacrificium acceptum non habebo ex ma-
nibus uestris 14 ueniret num (qui in aeter *om.*) *A* 15 CVIII] cen-
tesimo octauo *L* generaui *V* deus *M* 16 nec *A*, et non *WLMB*
penitebis *A*, penitebitur *WLB* eum *om.* *WLB* 17 melchisedech *W* et
ita in eo saepius y et i confunduntur reg *A*, basilion *WLMBv*
primo *om.* *MB* eli *M* 18 fidelem] fidum *v* qui] quia *M* (uia *ex*
corr.) qui omnia. . . . p. 51. l. 1 fidelem *om.* *W*

quae sunt in corde meo faciet, et aedificabo ei domum fidelem, et transibit in conspectu christorum meorum omnibus diebus: et erit, qui remanserit in domo tua, ueniet adorare in obolo pecuniae et in pane uno.

5 QVOD PROPHETA ALIUS SICVT MOYSES PROMISSVS SIT, SCILICET QVI TESTAMENTVM NOVVM DARET ET QVI MAGIS AVDIRI DEBERET.

In Deuteronomio Deus ad Moysen: Et dixit Dominus 18 ad me: prophetam excitabo eis de fratribus eorum sicut te et dabo 10 uerbum meum in ore eius, et loquetur ad eos ea quae praecepero ei. et quisque non audierit quae loquetur propheta ille in nomine meo, ego uindicabo. De quo et Christus in euangelio cata Iohannem: Scrutamini scripturas, in quibus putatis uos uitam aeternam habere. haec sunt quae testimonio sunt de me: et non 15 uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. nolite putare, quia ego uos accuso apud patrem. est, qui uos accuset, Moyses, in quem uos speratis. si enim credidissetis Moysi, crederetis et mihi. de me enim ille scripsit. si autem illius scripturis non creditis, quomodo uerbis meis credetis?

20 QVOD DVO POPVLI PRAEDICTI SINT, MAIOR ET MINOR, ID EST VETVS IYDAEORVM ET NOVVS, QVI ESSET EX NOBIS FVTVRVS.

In Genesi: Et dixit Dominus Rebeccae: duae gentes in utero 19 tuo sunt et duo populi de uentre tuo diidentur, et populus populum superabit et maior seruiet minori. Item apud Osee pro-

8 Deut. 18, 17 sq. 13 Io. 5, 39. 40. 45 sq. 22 Gen. 25, 23.

1 et om. A domum fidelem] thronum meliorem B 2 transiuit M¹ et transibit....meorum om. B meorum] suorum V 3 tua AM, una WLB 4 in om. A 6 audire L¹ 9 me] moysen M propheta W et sic saepius e et ae litterae confunduntur in W fratribus] patribus B 10 loqueretur W 11 ei om. A quisque AWLBM¹, quisquis M²v que W, quaecumque M, quaecumque v loquetur AWLB, locutus fuerit Mv 13 scritamini W¹ 14 hae M testimonio (...ium M) sunt AWLBVM¹, testimonium perhibent M²v 16 accusabo aput rem est A 17 credidissetis A crederetis A 18 quomodo] quo momo A 19 creditis AW 20 sunt A¹ maiore minor A 21 nouus] alius W 22 duae om. A 23 tuo] suo A duo] adeo A diidentur W 24 superauit L¹, superbit A oseae WM, osseae A prophetam om. WLMBv

phetam: Vocabo non populum meum populum meum et non dilectum dilectum. erit enim, quo loco dicetur non populus meus, illo loco uocabuntur filii Dei uiui.

QVOD ECCLESIA QVAE PRIVS STERILIS FVERAT PLVRES FILIOS
HABITVRA ESSET EX GENTIBVS, QVAM QVOT SYNAGOGA ANTE 5
HABVISSET.

20 Apud Esaiam prophetam: Laetare, sterilis, quae non paris, erumpe et exclama, quae non parturis, quia multi filii desertae magis quam eius quae habet uirum. dixit enim Dominus: dilata tabernaculum tuum et aulaeorum tuorum fige palos. ne parcas, 10 prolonga funiculos tuos et palos confirma. adhuc in dexteram tuam et in sinistram extende, et semen tuum gentes possidebit et ciuitates quae desertae erant inhabitabis. ne timeas, quia praeualebis, neque uerearis, quod detestabilis fueris, quoniam confusionem aeternam obliuisceris. Sic et Abrahae cum de ancilla natus 15 esset prior filius, Sarra sterilis diu mansit et sero in senecta de pollicitatione peperit filium Isaac, qui fuit typus Christi. sic et Iacob accepit uxores duas,

1 Os. 2, 25. 1, 10. 7 Es. 54, 1 sq.

1 et uocabo *W* dilectum dilectum *AWBM*², dilectam dilectam *LM*¹*v* 2 erit *add. M*² *in marg.* in quo *WM* dicitur *AB* non *om. L* 3 illo loco] illic *B* filii *M* 4 ecclesia *W*¹ *et ita saepius* sterilis *AWM* fuerit *BL*¹ 5 quot] quod *ABM*¹, *om. VM*² ante *om. V* 7 prophetam *om. WLMBv* laetare *A*, iocundare *MB*, iocundare *WLv* sterilis *AWM* 8 clama *AB* filii *W*¹*M*¹ 9 eius] illius *W* dominus] *ds A* dilatabo *W* 10 tabernaculum tuum *A*, locum tabernaculi tui *WLMBv* auleorum tuarum *A*, auletuorum *M* fige palos *A*, et fige *W*¹*L*¹*Bv*, effige *W*²*L*²*M* ne parcas *A*, noli parcere *WLMBv* 11 prolonga *A*, longas fac *WLMBv* funiculos tuos *A*, mensuras et uasa *W*, mensuras tuas *LMv*, mensuras *B* palos tuos *WLMBv* dextram *AB* 12 sinistram *A*, sistram *W* possidebit *A*, possidebunt *WLMB* 13 quae desertae erant *A*, desertas *WLMBv* inhabitabunt *W*, inhabitabit *v* ne timeas *A*, noli timere *WLMBv* quoniam *A* praeualebis *A*, reuincas *WLMv*, reuincis *B*; *cfr. Sabat. II p. 612* 14 reuerearis *LMv* quod detestabilis fueris *A*, quia maledicta es *WLMBv* 16 es et *W*¹ sterilis *AM*, et ita *A* locis proximis permansit *B* 17 isac *AM*, ysaac *B* 18 duas] tuas *B*

maiores Liam oculis infirmioribus typum synagogae, minorem speciosam Rachel typum ecclesiae, quae et sterilis diu mansit et postea peperit Ioseph, qui et ipse fuit typus Christi. et in Basilion primo Helcana habet uxores duas, Fenennam cum filiis et Annam sterilem, ex qua nascitur Samuel non secundum generandi ordinem, sed secundum Dei miserationem et promissionem, cum illa orasset in templo, et natus Samuel typus fuit Christi. Item in Regnorum primo: 10 Sterilis septem peperit, et quae plurimos habebat, infirmata est. Filii autem sunt ecclesiae septem. unde et Paulus ecclesiis septem scribit, et Apocalypsis ecclesias septem ponit, ut seruetur septenarius numerus, ut dies septem, quibus Deus mundum fecit, et angeli 15 septem, qui adsistunt et conuersantur ante faciem Dei, sicut Raphael angelus in Tobia dicit, et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii et oculi Domini septem, qui mundum speculantur, et lapis cum oculis septem, ut Zacharias dicit, et spiritus septem et candelabra in Apocalypsi septem et columnae septem, super quas aedificat domum sapientia apud Salomonem.

10 I Sam. 2, 5.

1 et maiorem *W* lian *M* infirmibus *A* in typum *v* 2 Rachel *A* in typum *v*, typhum *M* 3 diu *ex di W m. 2* filium ioseph *M*, ioseph *L* 4 elcana *A*, helcana *WBM'* 5 habet *AL*, habebat *WB*, habuit *M*; dicitur *H. habuisse v* fennam *MB*, fennam *WL*, gennam *A* anna *B* 6 nascetur *W* samuehel *M* 7 ordinem generandi *v* miserationem] *miam B* 9 typus] stypus *M*, *om. B* reg *A*, basilion *WMBv*, basion *L* primo *om. M* 10 habebat filios *WLMB* 11 filii *A* septem sunt *LBM*, sunt septem *W* ecclesie sunt *M* paulus postea *W* 12 septem ecclesiis *v* scripsit *WLBv* ecclesias *ex ecclesiam A* 13 septenarius *W* ut] et *A* 14 et] ut *Lv* 16 dñi s. rafahel *A* tobia dicit] tobi adscit *A* lucerne *M*, lucernas *B* 17 septiformes *BM* tabernaculum *L* super martyrii *M² scripsit*: testimonii 19 ut] *W s. l. m. 2, om. B*, et *A* cantelabra *W*, candalabra *M* 20 apocalypsin *B* columnae] colomnes *A* 21 aedificauit *WLMBv* sapientiae *A* solomonem *AW et ita fere semper uterque*

QVOD GENTES MAGIS IN CHRISTVM CREDITVRAE ESSENT.

21 In Genesi: Et dixit Dominus Deus ad Abraham: exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui et uade in illam terram quam tibi ostendero. et faciam te in gentem magnam et benedicam te et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus. et benedicam, qui te benedixerit, et maledicam, qui te maledixerit, et benedicentur in te omnes tribus terrae. Item illic: Et benedixit Isaac Iacob: ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. et det tibi Deus a rore caeli et a fertilitate terrae multitudinem frumenti et uini et olei. et seruient tibi gentes et adorabunt te principes, et eris dominus fratris tui et adorabunt te filii patris tui: et qui maledixerit te, erit maledictus, et qui benedixerit te, benedictus erit. Item illic: Ubi uidit autem Ioseph, quoniam superposuit pater suus manum dexteram super caput Effraim, graue illi uisum est: et adprehendit Ioseph manum patris sui, auferre eam a capite Effraim ad caput Manasse. dixit autem Ioseph ad patrem suum: non sic, pater. hic est primitiuus meus, superpone dexteram tuam super caput eius. ille autem noluit et dixit: scio, fili, scio. et hic erit in populum, et hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, et semen eius erit in multitudinem gentium. Item in Genesi: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tuae super dorsum inimicorum

2 Gen. 12, 1 sq. 7 Gen. 27, 27 sq. 14 Gen. 48, 17 sq. 21 Gen. 49, 8 sq.

1 xp̄o WM 2 ad om. W 7 in te W et L s. l. m. 2 De hoc ipso in genesi WLMBv, item l. 13 et benedixit... l. 13 illic om. M', in marg. add. M² 8 isac AML¹ iacob et dixit B fili AWML 9 benedixit] benexit A dominus] d̄s A a] de Bv a om. B 11 et adorabunt... l. 12 patris tui om. B 12 te maledixerit v 13 te benedixerit Wv; te om. L erit benedictus WMB item de hoc ipso B 14 autem uidit Mv Iosep L et sic saepius superposuit] posuit LM suos M¹ 15 dextram B capud WLM efrem A WL, effrem B, ephrem M est et] esset A 16 a om. W efrem A, effrem WLMB 17 et dixit B autem om. B 18 primitibus A dextram B tuam om. B 19 n W s. l. 20 eius A, illius WLMB illo] illi A, illius B 21 multitudine WB in genesi om. A 22 laudabunt AMBL², laudant WL¹ tuae om. Lv; αἱ χεῖρές σου LXX

tuorum. adorabunt te filii patris tui, catulus leonis Iuda. de fructice, fili mi, ascendisti, recubans obdormisti uelut leo et uelut catulus leonis. quis excitabit illum? non deficiet princeps de Iuda et dux de femoribus eius, quoadusque ueniant deposita illi, et ipse
 5 est spes gentium. deligans ad uitem pullum suum et ad cilicium pullum asinae suae. lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae amictum suum. formidolosi oculi eius a uino et candidi dentes eius magis quam lac. Inde in Numeris de populo nostro dictum est: Ecce populus quasi populus leoninus exur-
 10 get. Item in Deuteronomio: Eritis gentes in caput, incredulus autem populus in caudam. Item in Ezechiel: Audite uocem tubae. et dixerunt: non audiemus. propter hoc audient gentes et qui pascent pecora in eis. Item in psalmo XVII: Constitues me in caput gentium. populus, quem non cognoui, ser-
 15 uiet mihi [, in auditu auris obediuit mihi]. Item in Hieremia propheta Dominus dicit: Priusquam te formarem in utero. noui te, et priusquam exires de uulua, sanctificaui te et prophe-

9 Num. 23, 24. 10 Deut. 28, 44. 11 Hier. 6, 17 sq. 14 Ps. 17, 44 sq. 16 Hier. 1, 5.

1 patris tui *L s. l. m. 2* catulus . . . filii mi *om. L* de fructice] ad praedam *M m. 2 in ras.* [2 filii mi *M*, mihi filius *A*, mihi fili *B*, mi fili *W* obdormisti *ex obdormis W m. 2* et uelut catulus leo *om. W¹, s. l. add. W²* 3 quis *ex qui W m. 2* excitauit *BM¹*, excitabit *ex excibit A* 4 eius *om. W* que adusquae *A* deposita *AL*, quae reposita (deposita *M*) sunt *WBM* ipse] iste *A* 5 spes] species *A*, aduentor *B* religans *WMB* uitem *W* ui *add. m. 2* suum. . . . cilicium *om. B* cilitium *M*, helicem *edit. Grauii*, ilicem *coni. Erasmus* 6 lauabit *A*, lauauit *M¹* 7 uuae] uua ~ *A (sic)* formidolosi *AWLBV*, formidulosi *M*, formosi *v. ex Erasmi coniectura; χαροποιοί LXX* eius *ex ei W m. 2* 8 eius *M s. l. m. 2* lacte *B*, lactae *W* inde *om. B* 9 dictum] scriptum *v* et ecce *M* populus quasi *om. B* leonus *A*, leoni**s *W* 10 item *om. WLMBv* 11 in cauda *ALMB*; σὺ δὲ ἔση οὐρά *LXX (εἰς οὐρανὸν cod. Alex.)* item *om. WLMB* in] apud *WLMB* ezechiel *AWLMB*, hieremiam *v* 12 te audiemus *B* 13 et qui] quia *B* pascent siam *W (ent s. l.)* item *om. WLMBv* xvii] sexto decimo *L, xvi MB* 14 constituens *B* cognouit *L* seruiuit *WLMBv* 15 in auditu. . . . mihi *om. AWLMB*; *cfr. Sabat. II, p. 37* item in hieremia propheta *A*, de hoc (hoc *om. M*) ipso apud hieremiam *WLMBv* 16 priusquam. . . . noui te et *om. A* 17 exi*res *A* sanctificabi *A*

tam in gentibus posui te. Item apud Esaïam prophetam: Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem et imperantem gentibus. Item illic: Gentes quae non nouerant te inuocabunt te, et populi qui ignorabant te ad te confugient. Item illic: Et erit in illa die radix Iesse, qui surget imperare gentibus: in illum gentes sperabunt, et erit requies eius honor. Item illic: Terra Zabulon et terra Neptalim, uia maris et ceteri, qui maritima inhabitatis, et trans Iordanem gentium populus ambulans in tenebris, uidete lumen magnum: qui habitatis in regione umbrae mortis, lumen lucebit super uos. Item illic: Sic dicit Dominus Deus Christo meo Domino: cuius tenui dexteram, ut exaudiant eum gentes: fortitudinem regum dirumpam, aperiam ante illum portas, et ciuitates non cludentur. Item illic: Venio colligere omnes gentes et linguas, et uenient et uidebunt claritatem meam, et dimittam super eos signum et mittam ex his conseruatos in gentes, quae longe sunt, quae non audierunt nomen meum neque uiderunt gloriam meam, et nuntiabunt claritatem meam in gentes. Item illic: Et in omnibus his non sunt conuersi. igitur extollet signum in gentes, quae sunt longe, et adtrahet illos a summo terrae. Item illic: Quibus non est nun-

2 Es. 55, 4 sq. 5 Es. 11, 10. 7 Es. 8. 23; 9, 1. 10 Es. 45, 1. 14 Es. 66, 18 sq. 18 Es. 5, 25 sq. 20 Es. 52, 15.

1 gentibus] gentes *L* prophetam *om.* *WLMBv* 2 illum testem *WLM* ecce testem... *l.* 5 illic *om.* *B* 3 illic *A*, apud eundem *WLMv* nouerant *AW*, nouerunt *LMv*; οἶσασι *LXX* (ἡδειςαν *cod. Alex.*) 4 ignorabant *A*, ba *s. l.* 5 illic *A*, apud eundem *WLMv* omnibus gentibus *WLMB*, gentes *A* 6 illum] illo *WB* 7 illic *A*, apud eundem *WLMBv* 8 maritimam *M* iordanen *LB*, iordanen galilaeae *M*, iordanem galilaeae *Oxon.* 9 uidit *ex* uidete *M m. 2* 10 lucebit lumen *B* illic *A*, apud eundem *WLMBv* 11 domino] dño cyro *M* (*cf. LXX*), doñ *L* tenui] teneo *v* ut] et *W*, *om.* *B* 12 eum] illum *A*, eum *M in ras.* gentes et *MB* fortitudines *W* regum] suam *L* dirumpent *L*, dirumpet *M* 13 illum] ipsum *v* aperiam ante illum portas] et in illum gentes sperabunt *L* non cludentur] concludentur *LMBv*, non claudentur *v*; οὐ συγκλεισθήσονται *LXX* illic *A*, apud eundem *WLMBv* 15 dimittamus *M* his] eis *v* 16 longae *v* nomen... uiderunt *om.* *B* 18 in] inter *MB* illic *A*, apud eundem *WLMBv* his] hii *A* conuersi non sunt *W* 19 extollet *ex* extolle et *L*, extolletur *B*, extollitur *W* 20 item *om.* *B* illic *A*, apud eundem *WLMBv*

tiatum de eo, uidebunt, et qui non audierunt, intellegent. Item illic: Manifestus factus sum eis, qui me non quaerunt, inuentus sum ab eis, qui me non interrogabant. dixi: ecce sum, genti, quae non inuocauit nomen meum. Item in Actibus apostolorum Paulus: Vobis primum oportuerat indicari uerbum Domini. sed quia expulistis illud nec uos dignos uitae aeternae iudicatis, ecce conuertimus nos ad gentes. sic enim dixit per scripturam Dominus: ecce lucem posui te inter gentes, ita ut sis in saluationem usque ad fines terrae.

10 QVOD PANEM ET CALICEM CHRISTI ET OMNEM GRATIAM EIVS
AMISSVRI ESSENT IYDAEI, NOS VERO ACCEPTVRI, ET QVOD CHRIS-
TIANORVM NOVVM NOMEN BENEDICERETVR IN TERRIS.

Apud Esaiam sic dicit Dominus: Ecce qui seruiunt mihi 22
manducabunt, uos autem esuriatis. ecce qui seruiunt mihi bibent,
15 uos autem sitietis. ecce qui mihi seruiunt iucundabuntur, uos
autem confundemini: uos interficiet Dominus. eis autem, qui ser-
uiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terra.
Item illic: Igitur extollet signum inter gentes quae sunt longe
et adtrahet illos a summo terrae. et ecce cito leuiter uenient, non
20 esurient neque sitient. Item illic: Ecce itaque dominator Do-
minus sabaoth auferet a Iudaea et ab Hierusalem ualentem et ua-

2 Es. 65, 1. 5 Act. 13, 46 sq. 13 Es. 65, 13 et 15 sq. 18 Es.
5, 26 sq. 20 Es. 3, 1.

1 uiderunt *B* et *om. B* 2 illic *A*, apud eundem *WLMBv* sum factus
W querunt *AM* et inuentus *W* 3 dixi *om. W*, et dixi *MB* 4 inuocabat
M, uocauit *A* item *A*, de hoc ipso *WBLvM*, sed in *M* hoc *s. l. m. 2*
actibus *A*, actis *WLMB* 5 indicare *WB* dei *v* 6 nec] ne *B* uitae
aeternae dignos *A*, dignos uita aeterna *B* iudicatis *L* 7 sic...*l. 8*
gentes *om. W* scripturas *Mv* 8 ita ut sis] ita aut si sint *A* in *om. A*
11 essent *W* es *in ras.* 12 benediceretur] benedicere cor *A* 14 essu-
rietis *A* mihi seruiunt *v* biuent *A*, uiuent *B*, bibunt *M* 15 si-
tietis... uos autem *om. B* seruiunt mihi *M* iucundabuntur *ex*
iudicabuntur *L* 16 confundimini *BM'* et interficiet uos *W*, uos
autem interficiet *B* seruiunt *B'* 17 benedicitur *B* 18 signum] lig-
num *Rigaltius* inter *A*, in *WLMBv* gentes *ex* dicentes *M m. 2*
19 adtrahit *M*, attrahet *v* illas *W* a summo terrae *om. B*, assumo
terre *M* uenient *om. L* 20 et ecce *B* itaque *M s. l.*, *om. B* do-
minus dominator *W* 21 auferret *W*, aufereat *L* a iudaea *A*, a iuda *v*
ualentem] ualidum *B* ualidum *v* (*ισχύοντα καὶ ισχύουσαν LXX*)

lidam, ualentiam panis et ualentiam aquae. Item in psalmo XXXIII: Gustate et uidete, quoniam suauis est Dominus. beatus uir, qui sperat in eum. timete Dominum sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. diuites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non deficient omni bono. Item in euangelio secundum Iohannem Dominus dicit: Ego sum panis uitae. qui uenerit ad me non esuriet, et qui in me crediderit non sitiet umquam. Item illic: Si quis sitit, ueniat et bibat, qui credit in me [, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae]. Item illic: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis.

QVOD AD REGNUM CAELORVM MAGIS GENTES QVAM IYDAEI
PERVENIANT.

23 In euangelio Dominus dicit: Multi uenient ab oriente et occidente et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno caelorum, filii autem regni exient in tenebras exteriores. illic erit fletus et stridor dentium.

2 Ps. 33, 9 sq. 6 Io. 6, 35. 8 Io. 7, 37 sq. 10 Io. 6, 53.
15 Matth. 8, 11 sq.

1 ualentiam — ualentiam] fortitudinem — fortitudinem *M*, uirtutem — uirtutem *B* 2 tricessimo tertio *L* quoniam] quam *A* fortasse rectius suauis *AM*, dulcis *WLBv* (dñs dulcis est *L*) beatus *AM*, felix *WLBv* 3 est uir *WLBv* est qui (uir *om.*) *M* eum] eo *M* dominum deum omnes *v*; *cf.* *LXX* 4 nihil deest *A*, non est inopia eis *WLMBv* timentibus eum *A*, qui eum metuunt (meriunt *W*¹) *WLMBv* egerunt *A*, egurunt *W*¹ inquirentes autem *A*, qui autem inquirunt *WLMBv*; *cf.* *testim.* *III c.* 20 5 deficient *A*, indigebunt *WLMBv* bono) modo *B* 6 sec. *A*, cata *WLMBv* 7 post uitae inserit *A*: qui de celo descendendi uenit *v* essuriet *A* 8 item...*l.* 10 uiuae *om.* *B* illic ipse *WLMv* quis] qui *L* 9 qui]. Qui *v* (*cf.* *LXX*) sicut...*l.* 10 uiuae *om.* *AWLM* 10 illic] ipse *WLM* edederitis *W*, edideritis *B*, manducaueritis *A*; *cf.* *test.* *III c.* 25 carnem] panem *B* 11 filii *AM*¹ eius sanguinem *v*, eius sanguinem eius *W* 16 in regno] et *A* 17 exient *A*, ibunt *WM*², exibunt *M*¹ *LBv* (expellentur *Cyprianus de domin. orat. c.* 9) 18 fletus *M*, fletus oculorum *A*, ploratio *WLBv*

QVOD SOLO HOC IVDAEI ACCIPERE VENIAM POSSINT DELICTORVM SVORVM, SI SANGVINEM CHRISTI OCCISI BAPTISMO EIVS ABLVERINT ET IN ECCLESIAM TRANSEVNTES PRAECEPTIS EIVS OBTEMPERAVERINT.

5 Apud Esaiam prophetam Dominus dicit: Iam non re-**24**
laxabo peccata uestra. cum extenderitis manus, auertam faciem a uobis: et si multiplicaueritis preces, non exaudiam uos. manus enim uestrae sanguine plenae sunt. lauamini, mundi estote, auferite nequitias ab animis uestris a conspectu oculorum meorum,
10 cessate a nequitiiis uestris. discite bonum facere, exquirite iudicium, conseruate eum qui iniuriam patitur, iudicate pupillo et iustificate uiduam. et uenite, disputemus, dicit Dominus. et si fuerint peccata uestra quasi phoeniceum, ut niuem dealbabo: et si fuerint quasi coceum, ut lanam candidam efficiam. et si uolueritis
15 tis et audieritis me, bona terrae edetis: si autem nolueritis et non audieritis me, gladius uos comedet. os enim Domini locutum est ista.

5 Es. 1, 14 sq.

2 sanguine *B* occidi *A* 3 abluerunt *W*¹ ecclesia *B* eius trans-euntes *WLBv* 5 prophetam *om. WLMBv* dicit dñs *B* relaxabo *AL*, elaxabo *W*, laxabo *Mv*, dimittam *B* 6 manus uestras *AM* faciem meam *ABv* 8 sanguinem *AW*, sanguinis *L* sunt *om. L* 9 nequitia *B* a] e *B* 13 quasi *AV*, ut *WLMBv* foenicium *AL*, fenicium *WMB*, russeum *V* ut] et *W* exalbabo *LM*²*v*, exaltabo *M*¹ et si.... efficiam *om. L* coceum *AWMBV*, coccinum *v* candidam efficiam *A*, dealbabo *M*, inalbabo *WBv* 15 me audieritis *B*, obaudieritis me *M* 16 obaudieritis *WBM* gladios *M*¹ uos *ex* suos *M* comedet *A*, comedit *B*, consumet *WLMv*, cf. *test. III 52* loquentum *WL* 17 ipsa *B* ad quirinum liber prior explicit.... *W* (*quae secuntur legere non potui*), ad quirinum liber primus explicit incipit eiusdem liber II *M*, caecilii cypriani ad quirinum liber I exp̄ incip̄ cap̄ lib. II *B*, incipit secundus *A*, incipit libellus .II. ad quirinum *L*.

LIBER SECVNDVS.

CAPITVLA.

- I. Christum primogenitum esse et ipsum esse sapientiam Dei, per quem omnia facta sunt.
- II. Quod sapientia Dei Christus, et de sacramento concarnationis eius et passionis et calicis et altaris et apostolorum, qui missi praedicauerunt. 5
- III. Quod Christus idem sit et sermo Dei.
- IIII. Quod Christus idem manus et brachium Dei.
- V. Quod idem angelus et Deus. 10
- VI. Quod Deus Christus.
- VII. Quod Christus Deus uenturus esset inluminator et saluator generis humani.
- VIII. Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem. 15
- VIIII. Quod hoc futurum esset signum natiuitatis eius, ut de uirgine nasceretur homo et Deus, hominis et Dei filius.
- X. Quod et homo et Deus Christus ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos et patrem posset.
- XI. Quod de semine Dauid secundum carnem nasci haberet. 20
- XII. Quod in Bethleem nasceretur.
- XIII. Quod humilis in primo adventu suo ueniret.
- XIIII. Quod ipse sit iustus, quem Iudaei occisuri essent.
- XV. Quod ipse dictus sit ouis et agnus, qui occidi haberet, et de sacramento passionis. 25
- XVI. Quod idem et lapis dictus sit.
- XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret et inpleret totam terram.

4 sint *L* 5 sapientiam *LM*¹ christus est *v* incarnationis *MBv*
 7 qui] quid *A* 8 et *om.* *WM* 9 idem sit *v* 10 et deus *W s. l.*
m. 2 11 et christus *B* 12 esse *A* 14 generari autem *M* 16 de]
 a *A* 18 et (*ante homo*) *om.* *WMv* christus] spiritus *A* concreatus *A*
 19 esset *M* possit *W* 20 nasci *ex* *asci* *A m. 2* haberet et *M*, *sed* et
add. m. 2 21 bethlem *A*, bethlehem *M* nasceretur] nasci haberet *W*
 22 in *om.* *W* perueniret *M* 23 est *A* iustus *B*, christus *AWLM*
 occisuri, *A* (*r m. 2* et *d eras.*) 24 sit dictus ouis *A*, sit ouis dictus *M*,
 sit ouis *Oxon.* 25 passionis eius *B* 27 lapis *A* (*is in ras. m. 2*)

- XVIII. Quod in nouissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes uenirent et in quem iusti quique ascenderent.
- XVIII. Quod ipse sit sponsus ecclesiam habens sponsam, de qua filii spiritaliter nascerentur.
- XX. Quod cruci illum fixuri essent Iudaei.
- XXI. Quod in passione crucis et signo uirtus omnis sit et potestas.
- XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notentur.
- XXIII. Quod medio die in passione eius tenebrae futurae essent.
- XXIII. Quod a morte non uinceretur nec apud inferos remansurus esset.
- XXV. Quod ab inferis tertia die resurgeret.
- XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas eius aeterna sit.
- XXVII. Quod perueniri non possit ad Deum patrem nisi per filium eius Iesum Christum.
- XXVIII. Quod ipse iudex uenturus sit.
- XXVIII. Quod ipse sit rex in aeternum regnaturus.
- XXX. Quod ipse sit et iudex et rex.

2 quique *om. v* 4 et ecclesiam *A* 7 uirtutis *WB*¹ omnisit *A*
 et *om. W* qui...notentur *om. B* 10 notantur *WM* 11 tenebras
*W*¹ 12 ammortē *A*¹ 14 tertio *LMBv* resurrexit *A* 15 accipere *B*
 17 XXVII. Quod...*l.* 18 christum *om. L* 19 XXVIII] XXVII *L*
 20 XXVIII] XXVIII *L* 21 XXX] XXVIII *L* et *om. WM* (*ante*
iudex) et rex *om. W* expliciunt capitula . I . *W*, expl. cap. I. inciþ.
 liber II de sacramento christi *B*

CHRISTVM PRIMOGENITVM ESSE ET IPSUM ESSE SAPIENTIAM
DEI, PER QVEM OMNIA FACTA SVNT.

1 Apud Salomonem in Prouerbiis: Dominus condidit me
initium uiarum suarum in opera sua, ante saeculum fundauit me:
in principio antequam terram faceret et antequam abyssos con- 5
stitueret, priusquam procederent fontes aquarum, antequam mon-
tes conlocarentur, ante omnes colles genuit me Dominus. fecit re-
giones et inhabitabilia et fines inhabitabiles sub caelo. cum para-
ret caelum, aderam illi, et cum secerneret suam sedem: cum su-
per uentos ualidas faceret desuper nubes et cum confirmatos po- 10
nebat fontes sub caelo, quando fortia faciebat fundamenta terrae,
eram penes illum disponens. ego eram, cui adgaudebat. cottidie
autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore, cum laeta-
retur orbe perfecto. Item apud eundem in Ecclesiastico:
Ego ex ore Altissimi prodiui ante omnem creaturam. ego in cae- 15
lis feci, ut oriretur lumen indeficiens, et nebula texi omnem ter-
ram. ego in altis habitauit et thronus meus in columna nubis. gy-
rum caeli circuiui et in profundum abyssi penetraui et in flucti-
bus maris ambulauit et in omni terra steti et in omni populo et in
omni gente primatum habui et omnia excellentium et humilium 20
corda uirtute calcaui. spes omnis in me uitae et uirtutis. transite

3 Prou. 8, 22 sq. 15 Sir. 24, 3—6. 19 (Vulg. 5—11. 25. 26).

1 et ipsum esse *om.* *W* 2 quem *W* s. l. *m.* 2 sunt] sint *LM*, sunt et
quod idem sit sapientia et uirtus dei *W* 3 prouerbiis *A*, paroemiis *WM*¹,
proemiis *BM*², parhoemis *L*, parabolis *L*² s. l. 4 initium) in initio *v*
5 abyssos *A*, abissos *W* 6 et priusquam *W* montes *ex* monte *W*
m. 2 7 conlocarentur *W* omnes *om.* *B* 8 et (*post* regiones)
om. *B* habitabilia *V* finis *A* pararet *A* *sed alterum a in ras.*
10 validos *B* cum] eam *M* 11 fontes *ex* montes *M* *m.* 2 12 eram
ex iam *W* 13 iocundabar *B* 14 item *om.* *B* apud] in *W* apud
eundem *om.* *A* 15 prodiui *L* ui *ex corr.* primogenita ante *Ba-*
luzius 16 oreretur *WLM*¹ nebulam *A*, nubila *Oxon.* 17 inhabi-
taui *W* nubes *M*¹ 18 circuiui *A*, circumiui *M* profundo *A*; *ἐν βάθει...*
περιπάτησα LXX penetraui et] penae tradet *A* 19 mari *W*¹ et
(*post* steti) *om.* *AL* 20 gentē *M*, genere *A* et in *M*¹, in *expunxit M*²
omnia *A*, omnium *WL*¹ *MBv*, omne *L*² 21 propria uirtute *v* spes
omnis in me *AWLM*, in me uia *B*, in me omnis spes *v*

ad me, omnes qui concupiscitis me. Item in psalmo
 LXXXVIII: Et ego primogenitum ponam illum et excelsum
 prae regibus terrae. in aeternum seruabo illi misericordiam meam
 et testamentum meum fidele illi et ponam in saeculum saeculi
 5 semen eius et thronum eius sicut dies caeli. si dereliquerint filii
 eius legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustifi-
 cationes meas profanauerint et mandata mea non custodierint, ui-
 sitabo in uirga iniquitates eorum et in flagellis peccata eorum:
 misericordiam autem meam non auertam ab eis. Item se-
 10 cundum Iohannem Dominus dicit: Haec autem est uita
 aeterna, ut cognoscant te solum uerum Deum et quem misisti
 Iesum Christum. ego te clarificaui in terra, opus perfecti quod de-
 disti mihi, ut faciam. et nunc tu clarifica me apud te ipsum cla-
 ritate quam habui apud te, priusquam mundus fieret. Item Pau-
 15 lus apostolus ad Colossenses: Qui est imago Dei invisibilis
 et primogenitus totius creaturae. Item illic: Primogenitus a
 mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens. Item in
 Apocalypsi: Ego Λ et Ω , initium et finis. ego sitiendi dabo de
 fonte aquae uiuae gratis. Quod idem sit et sapientia et uir-
 20 tus Dei. Paulus apostolus ad Corinthios prima: Quo-

2 Ps. 88, 28 sq. 10 Io. 17, 3 sq. 15 Col. 1, 15 et 18 18 Apoc.
 21, 6 20 I Cor. 1, 22 sq.

1 omnes ad me *L* 2 et *om. B* eum *WLMBv* et excelsum *A*,
 altissimum *WLMBv* 3 prae regibus *A*, apud reges *WLMBv*
 et in *A* 4 et *eras. in M* illi *om. B*, ipsi *A* saecula saeculorum
A 5 et...caeli *om. LMBv* thronum *A*, sedem *W* 6 in *L s. l. m. 2*
 si] et *B* iustificationes] iustitias *W*, iustisi** *M* 7 mandata *A*,
 praecepta *WLMBv* custodierint *A*, obseruauerint *WLMBv* 8 ini-
 quitates *A*, facinora *WLMBv* peccata *A et s. l. m. 2 W*, delicta *LMBv*;
cf. test. II 57 9 auertam *A*, dispergam *WLMBv* item *om. W*
 secundum *A*, cata *WLMB*, in euangelio cata *v* 10 iohannem *M* est autem
B 11 et uerum *WLM*, τὸν μόνον ἀληθινόν *Graec.* dnm *W* missisti
A 12 in terra] super terram *B* opus perfecti] opere consummato *B*
 13 clarifica me tu pater apud teipsum *B* claritatem *M¹, s. l. m. 2*
A 14 apud te *om. B* fieret] esset *B* 15 apostolus *om. WLMBv*
 qui ē *ex quē W m. 2* 17 in alterum *om. L* 18 ego sum *v* dabo de
 fontē *W*, de fonte dabo *M* 19 uiuae *A*, uitae *WLMBv*, *cf. test. II 6*,
II 10 et (post sit) om. W sapientiae (et *om.*) *A* 20 apostolus *om.*
WLMBv corithyos W

niam Iudaei signa desiderant et Graeci prudentiam quaerunt, nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis, Iudaeis et Graecis, Christum Dei uirtutem et Dei sapientiam.

QVOD SAPIENTIA DEI CHRISTVS, ET DE SACRAMENTO CONCAR- 5
NATIONIS EIUS ET PASSIONIS ET CALICIS ET ALTARIS ET APO-
STOLORVM, QVI MISSI PRAEDICAUERUNT.

- 2 Apud Salomonem in Prouerbiis: Sapientia aedificauit sibi domum et subdidit columnas septem. mactauit suam hostiam, miscuit in cratere uinum suum et parauit suam mensam et 10 misit seruos suos conuocans cum excelsa praedicatione ad craterem, dicens: qui est insipiens, declinet ad me. et egentibus sensu dixit: uenite, edite de meis panibus et bibite uinum quod miscui uobis. derelinquite stultitiam et quaerite prudentiam et corrigite scientia intellegentiam. 15

QVOD CHRISTVS IDEM SIT SERMO DEI.

- 3 In psalmo XLIII: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi. Item in psalmo XXXII: Verbo Domini caeli firmati sunt et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Item apud Esaiam prophetam: Verbum consummans et breuians 20 in iustitia: quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto

8 Prou. 9, 1 sq. 17 Ps. 44, 2. 18 Ps. 32, 6. 20 Es. 10, 23.

1 desiderant] petunt *WB* prudentiam *ALBM*², sapientiam *WM*¹
3 ipsis *ex ipsi A* uocatis *ex uocitis L* 5 dei christus sit *M*, *sed dei et sit add. m.* 2 incarnationes *M*, incarnationis *v* 8 apud salomonem *om. A* prouerbiis *A*, paroemiis *WLMB* 9 subdit *M*¹ suas hostias *Mv* 10 cratera *v*, gratere* *M* (*m eras.*) parabit *A* suas *om. B* 11 suos seruos *MB* excelsa] excisa *W* graterem *L*¹ 12 quis *LM* 13 et edite *WB*, aedite *M* 14 corrigite *ALM*¹*B*, corripite *W*, percipite *M*² 15 scientia *L*, scientiam *AWMv*, inscientiam *B* intellegentiam *AL*, et intellegentiam *B*, et in intel***entiam *W*, et intellectum *M*, in intellectu *v*; κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν *LXX* 16 quod christus idem sit *bis exhibet A* et sermo *L* 17 XLIII *ex XLVIII B* eructauit *A* uerbum] sermonem *Lv*; *cf. l. 16* 18 XXXII] XXXI *B*, tricesimo primo *L* uerbo] sermone *LMBv* domini *A et s. l. m. 2 W*, dei *LMBv* 19 firmati *AW*, solidati *LMBv* oris *om. LB* uirtus eorum *W s. l. m. 2* 20 prophetam *om. WLMBv* consummans *AW* 21 iustitiam *WMB*

orbe terrae. Item in psalmo CVI: Misit uerbum suum et curauit eos. Item in euangelio secundum Iohannem: In principio erat uerbum et uerbum erat apud Deum et Deus erat uerbum. hoc erat in principio apud Deum. omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil quod factum est. in eo uita est et uita erat lux hominum: et lux lucet in tenebris et tenebrae eam non comprehenderunt. Item in Apocalypsi: Et uidi caelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum uocabatur fidelis et uerus, aequum iustumque iudicat et proeliatur, et erat coopertus uestem sparsam sanguineam: et dicitur nomen eius sermo Dei.

QVOD CHRISTVS IDEM MANVS ET BRACHIVM DEI.

Apud Esaiam: Numquid non ualet manus Domini, ut saluos faciat, aut grauabit aurem, ut non exaudiat? sed peccata uestra inter uos et Deum separant, et propter peccata uestra auertit faciem a uobis, ne misereatur. manus enim uestrae inquinatae sunt sanguine et digiti uestri in peccatis. labia autem uestra locuta sunt facinus et lingua uestra iniustitiam meditatur. nemo loquitur uera neque est iudicium uerum. fidunt in uanis et lo-

1 Ps. 106, 20. 2 Io. 1, 1 sq. 7 Apoc. 19, 11 et 19. 13 Es. 59, 1 sq.

1 CVI] CV AB, CDCCV M uerbum] sermonem LMBv curauit] sanabit A 2 eos] illos LMBv secundum] cata WLMB 3 erat] fuit LB uerbum] sermo LB utroque loco erat] fuit L 4 uerbum] sermo LB hoc] hic Lv erat] fuit B 5 eo A, illo WLMB est ALMBV, erat W 6 erat] fuit LB et lumen (pro lux) in tenebris lucet A 7 eam A, illam WB, illum LM apocalipsin M et om. W 8 aequus M qui W s. l. m. 2 9 iustum quae AW iudicat A, iudicans WLMB proeliatur L, praeliatur AMB, praeliatur Wv, praeliaturus r 10 et erat] eratque v ueste WB consparsam M, consparsa B, adpersa W sanguineam A, sanguinem M, sanguine WLbv; περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι Graec. (cf. test. II 30) 11 sermo] uerbum Cypr. eiusdem libri cap. 30 12 sit manus B, *manus M (̄ eras.) brachium A dei sit v; cf. p. 60 l. 9 13 domini WM (et Cypr. test. III 47), dei ALbv 14 grauauit Lbv; ἐβάουνε LXX peccata] delicta B 16 faciem suam WLbv; cf. Cypr. l. c. inquinatae] plenae AM; cf. Cypr. l. c. 17 sanguinem plenae sunt A 18 iniustitia B 19 confidunt ex fidunt M m. 2

cuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus. Item illic: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Dei cui reuelatum est? Item illic: Sic dicit Dominus: caelum mihi thronus et terra subpedaneum pedum meorum. quam domum aedificabitis mihi aut quis locus ad requiem meam? omnia enim ista fecit manus mea. Item illic: Domine Deus, excelsum est brachium tuum, et nescierunt: cum autem cognouerint, confundentur. Item illic: Reuelabit Deus brachium suum illud sanctum in conspectu omnium gentium. et uidebunt omnes gentes ipsa suprema terrae salutem a Deo. Item illic: Ecce feci te sicut rotas uehicularum triturantis nouas in serram tornatas: et triturabis montes et extenuabis colles et ut puluerem pones et uentilabis, et uentus occupabit illos et procella disparget. tu autem iucundaberis in sanctis Israel, et exultabunt inopes et egeni. quaerent autem aquam, et non erit. lingua enim illorum a siti siccabit. ego Dominus Deus, ego exaudiam Deus Israel et non derelinquam eos, sed aperiā inter montes flumina et in mediis campis fontes,

2 Es. 53, 1.   3 Es. 66, 1 sq.   6 Es. 26, 11.   8 Es. 52, 10.
10 Es. 41, 15 sq.

1 inania] uana *B* dolore *M* facinos *L* 2 illic] apud eundem *WLMB*; item *l.* 3, 6 et 8 credit *M*¹ dei] *dn̄i W* 4 tronum est et *A* subpedaneum] scabellum *M* quam mihi sedem aedificabitis *WLMBv* 5 meam *A*, mihi *WLMBv* omnia *M in ras. m.* 2 6 ista enim *M* item illic... *l.* 7 confundentur *om. M* excelsum *A*, altum *WLBv* 7 et *om. B* nescierunt *A*, nesciebant *W*, non sciebant *Lv*, non sciebam eum *B* cum] qui *B* cognouerint autem *WL* confundantur *B* 8 reuelauit *Mv*; ἀποκαλύψει *LXX* deus] dominus *v* brachium *AM* illum *WLMBv* 9 et *om. v* ipsa *M s. l. m.* 2 10 suprema *WM*, suprema *A* salutem] salutare *WM*¹, salutarem *LM*² a deo] dei *M* illic] apud eundem *WM* item illic... *p.* 67 *l.* 5 ostendit *om. LBVr*, add. *primus Morellius* ecce] et te *A* feci *om. W* te *om. AW* 11 triturantes *M*¹ in serram tornatas *scripsi, om. A*, in se fornatas *W*, inseres firmatas *M*, in serram (serras *Oxon.*) formatas *coni. Pamelius*, in se retornatas *v*; περιστηροειδεις *LXX* 12 et (ante extenuabis) *om. M* sicut *WM* puluerem *A*, lanuginem *WLM*²*v*, languinem *M*¹ ponis *AW* 13 illos *ex illo W m.* 2 dispargit *M*, *om. A* 14 sancto *AM*; ἐν τοῖς ἄγτοις *LXX* 15 autem *A*, enim *Wv, om. M* eorum *W* a *om. A* sitim *W* siccabit] aruit *M in ras. m.* 2 17 et in... *p.* 67 *l.* 1 aquosa *W s. l.*, sed eadem manu

faciam deserta in nemora aquosa et sitientem terram in aqueductus. ponam in inaquosam terram cedrum et buxum et myrtum et cyparissum et ulmum et populum, ut uideant et cognoscant et sciant et credant simul, quia manus Domini fecit ista et sanctus Israel ostendit.

QVOD IDEM ANGELVS ET DEVS.

In Genesi ad Abraham: Et uocauit eum angelus Domini **5** de caelo et dixit illi: Abraham, Abraham. ille autem dixit: ecce ego. et dixit: noli inponere manum tuam super puerum neque
10 feceris illi quicquam. nunc enim cognoui, quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Item illic ad Iacob: Et dixit mihi angelus Domini in somnis: ego sum Deus, quem uidisti in loco Dei, ubi unxisti mihi titulum lapideum et uouisti mihi uotum. Item in Exodo: Deus autem
15 praeibat eos, die quidem per columnam nubis ostendere illis iter, noctu autem in columna ignis. Item illic: Promouit autem angelus Dei, qui praecedebat exercitum filiorum Israel. Item illic: Ecce ego praemitto angelum meum ante faciem tuam ad custodiendum te in itinere, ut te inducat in terram, quam tibi praeparauit. obserua eum et obaudi eum, ne fueris inobaudiens ei:
20 non enim deerit tibi: nomen enim meum est in illo. Unde ipse in euangelio dicit: Ego ueni in nomine patris mei, et non

7 Gen. 22, 11 sq. 12 Gen. 31, 13. 14 Ex. 13, 21. 16 Ex. 14, 19. 18 Ex. 23, 20 sq. 22 Io. 5, 43.

1 desertam *MW* inaquosam *A* et sitientem *om. A*; in archetypo codicis *A* uidetur fuisse: nemora aquosa et inaquosam terram in aqueductus... terram *M s. l. m. 2* 2 in *om. AWM* cedrum *M*, caediuim *A* myrtam *M¹*, myriam *W*, myrhum *Pamelius* 3 cyparissum] cupidissum *A*, cypressum *WM* 5 ostendit *om. W* 6 idem sit *B* deus christus *Lv* 7 ad abraham *om. B* 8 alterum abraham *om. AW¹* at ille *B* 9 neque] et nec *M* 10 quaequam *M¹* dnm deum *WMB* 11 dilecto *M* 12 mihi] illi *W* 13 deus *om. L* dei *om. M* 15 in**die *M* - equidem *W¹* nubes *M¹* illis ex illi *W* 16 nocte *M sed ex corr.* item] et postea *WLBv* promouebit autem illu *W* 19 inducam *M* praeparabi *A* 20 **audi *M* ob eras. et ne *WMB* inobaediens *B* ei *LMB*, et *AW*, ei et *v* 21 enim *om. v* nomen enim *AM²L*, nomen. Nomen enim *B*, nomen nouum nomen enim *W*, nomen quia nomen *M¹* in illo est *Mv* 22 uenio *W*

recepistis me. cum alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Et iterum in psalmo CXVII: Benedictus est, qui uenit in nomine Domini. Item in Malachiel propheta: Testamentum meum fuit cum uita et pace, et dedi illi timorem timere me, a facie nominis mei proficisci illum. lex ueritatis fuit in ore eius, 5 et iniustitia non est inuenta in labiis eius. in pace corrigens ambulauit nobiscum et multos auertit ab iniustitia. quoniam labia sacerdotis seruabunt scientiam, et legem exquirent ab ore eius, quoniam angelus Domini omnipotentis est.

QVOD DEVS CHRISTVS.

10

6 In Genesi: Dixit autem Deus ad Iacob: exurge et ascende in locum Bethel et habita illic et fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit, cum fugeres a facie Esau fratris tui. Item apud Esaiam prophetam: Sic dicit Dominus Deus sabaoth: fatigata est Aegyptus, et negotiatio Aethiopum et Sabaim uiri alti ad te 15 transgredientur et tui erunt serui et post te ambulabunt uincti conpedibus et adorabunt te et in te precabuntur: quoniam in te Deus est, et non est Deus alius praeter te. tu enim es Deus, et non sciebamus, Deus Israel saluator. confundentur et reuerbuntur omnes qui aduersantur tibi et cadent in confusione. Item 20

2 Ps. 117, 26. 3 Mal. 2, 5 sq. 11 Gen. 35, 1. 14 Es 45, 14 sq.

1 recipisti *W*, accepitis *A* alius *M* in *ras.* recipietis *B* 2 psalmo *W* est *om.* *W* 3 item in...l. 9 omnipotentis est *om.* *LB*, *add.* *primus Morellius* item] et *W* propheta *om.* *WMv* malachia *v* 4 cum Leui uitae et pacis *v*; *cf. LXX: ἡ διαθήκη μου ἣν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης* dedi] tedit *W* illi *ex ali* *M* timere] ut timeret *v*, *om.* *M* me *om.* *W* 6 et *om.* *M* pace linguae *WMv* corrigens] corrigis *W* ambulabit *W* 7 uobiscum *AM* auertet *WM* 8 sacerdotis] eorum *A* et legem...quoniam *om.* *A* 9 domini *om.* *v* omnipotenti sit *A* 10 ante *Manutium cap. VI* cum *V* coniunctum erat et libri *II cap. XXVIII* numerabantur christi *W*, et christi *L*, et christus *B* 12 bethel] bethleem *W* altarem *A*, altere *W* illi *om.* *M* tibi] ibi *A* 13 apperuit *W*¹ apud *om.* *A* 14 prophetam *om.* *WLMBv* deus *om.* *B* 15 sabain *AW*, sabann *M*¹, sabam *BM*² uiri *M s. l. m.* 2 alti] excelsi *W* 16 tui *om.* *B* post te] poste *A* 17 praecabuntur] laetabuntur *B* 18 alius *om.* *W* es] et *A* 19 reuerbantur *A* 20 confusionem *LMBv*

illic: Vox clamantis in deserto: parate uiam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. omnis uallis implebitur et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt omnia tortuosa in directum et aspera in uias planas, et uidebitur claritas Domini, et uidebit omnis caro salutare Dei, quoniam Dominus locutus est. Item apud Hieremiam prophetam: Hic Deus noster, et non deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem uiam prudentiae et dedit eam Iacob puero suo et Israel dilecto suo. post haec in terris uisus est et cum hominibus conuersatus est. Item apud Zachariam prophetam Deus dicit: Et transibunt per mare angustum et percutient in mari fluctus, et arefient omnes altitudines fluminum et confundetur omnis iniuria Assyriorum, et sceptrum Aegypti auferetur, et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus. Item apud Osee prophetam Deus dicit: Non faciam iuxta iram indignationis meae, non sinam deleri Effraim, quoniam Deus ego sum, et non homo in te sanctus, et non introibo in ciuitatem, post Dominum ibo. Item in psalmo XLVIII: Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi, uirga recta est uirga regni tui. dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus

1 Es. 40, 3 sq. 6 Baruch 3, 35 sq. 9 Zach. 10, 11 sq. 15 Os. 11, 9 sq. 18 Ps. 44, 7 sq.

1 illic] apud eundem *WLMBv* deserto] heremo *LB* domini] $\widetilde{\text{dno}}$ *LB* 2 omnes *L* uallis *A*, riuus *WLMBv* 3 colles *W* tortuosa] *prana A*; *σκολιά LXX* 4 uias planas] campum *LMBv*; *εις πεδιά LXX* (*εις οδους λετας cod. Alex.*) et. . domini *om. A* uidebit *L* omnis claritas *WLM* 5 salutarē *A*, *om. L* $\widetilde{\text{dni}}$ *L* 6 prophetam *om. WLMBv*; *item l. 10 et 15* hic est *WM* hic deus noster *om. B* computabitur *B* 7 illum *AL* prouidentiae *M* 8 d. suo *A*, dilecto sibi *WLMBv* 9 cum *M s. l. m. 2* 10 dominus *WM* mare *om. W* 11 mari *W* (*ri add. m. 2*), mare *A* arefacient *WLMB*; *ξηρανθησεται πάντα τα βάθη LXX* omnem altitudinem *M* 12 confundentur *WM* omnes *WM* iniurias *W*, in iniuria *M* 13 aegiptiorum *W* 15 $\widetilde{\text{dns}}$ dicit *MB*, dicit $\widetilde{\text{dns}}$ *W* 16 indignationes irae *W* *efrem ALB*, *efrem WM* 17 ego deus *M* in te sanctus] inter sanctos *WB* non *om. A* intribo *W* 18 deum *WLB*; *οπίσω θρόνου LXX* sedes tua *A*, thronus tuus *WLMBv* 19 deus *om. M* saecula saeculorum *WLMBv* recta est *A*, aequitatis *WLMBv* 20 et *om. LB* odisti *A*, odio habuisti *WLMB* iniquitatem *AM*, iniustitiam *WLB* deus deus *A*, $\widetilde{\text{dns}}$ deus *WLMB*

tuus oleum laetitiae prae consortibus tuis. Item in psalmo XLV: Vacate et uidete, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. Item in psalmo LXXXI: Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Item in psalmo LXVII: Cantate Deo, psallite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit ad occasum, Dominus nomen est ei. Item in euangelio secundum Iohannem: In principio erat uerbum et uerbum erat apud Deum et Deus erat uerbum. Item illic Dominus ad Thomam: Inice huc digitum tuum et uide manus meas et noli esse incredulus sed fidelis. et respondit Thomas et dixit illi: Dominus meus et Deus meus. dicit illi Iesus: quia uidisti, credidisti. beati qui non uiderunt et credunt. Item Paulus ad Romanos: Optabam ego ipse anathema esse a Christo propter fratres meos qui sunt cognati secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est et claritas et testamentum et legis constitutio et famulatus et promissiones, quorum patres et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Item in Apocalypsi: Ego $\mathcal{A}$ et Ω , initium et finis. ego sitiendi dabo de fonte aquae uitae gratis. qui uicerit possidebit ea et eorum hereditatem: et ero eius Deus, et ille erit

2 Ps. 45, 11. 3 Ps. 81, 5. 5 Ps. 67, 5. 7 Io. 1, 1. 9 Io. 20, 27 sq. 13 Rom. 9, 3 sq. 18 Apoc. 21, 6 sq.

1 tuus *om. M* oleu*M, oleo *L²Bv* laetitiae *A*, exultationis *WLMBv* prae consortibus tuis *A*, super participes tuos *WLMBv* 2 uidete *AM*, cognoscite *WLBv* quia *A* 3 nescierunt *A*, non cognouerunt *WLMBv*; *cf. test. I* 3 4 tenebris *A*, umbra *WLMBv* deambulabunt *WLMv*, deambulauerunt *B* 5 LXVII] LXVI *MB* dno *M* iter *A*, uiam *WLMBv* 6 ei] et *W* ad *A*, in *WLMBv* occasu *L* deus *LMBv* est *om. LBv* ei *A*, illi *WLMBv* 7 secundum *A*, cata *WLMB* erat] fuit *LB* uerbum] sermo *LB* et ita locis proximis 8 et uerbum *A* s. l. m. 2 illic] in eodem *WLMBv* 9 thoman *WLM* huc ex hoc *L* uidete *A¹* 10 inuidulus *W¹* et *om. WLMBv* 11 illi *om. W* dixit *WM*, et dixit *B* 12 uidisti me *Mv* credisti *W* beati *A*, felices *WLMBv* crediderunt *WLMBv* Palus *W* 13 ipse *om. WMB*, post esse ponit *L* 14 propter fratres meos *A*, pro fratribus *WLMBv* qui sunt cognati *A*, et cognatis meis qui sunt *W*, cognatisque (que *om. LB*) meis qui sunt *LMB*, cognatisque meis *v* 15 adeptio *BL¹* est et *A*, et *LBv*, est *WM* et (ante legis) *om. B* 16 constitutiones *B* et ex] ex *WMv*; *cf. Gr.* 17 christus] sps *A* 18 ego sum *v* 20 ea] eam *B* hereditate *A* et (ante ero) *A* s. l. m. 2 erit ille *B*, illi erint *W*

mihī filius. Item in psalmo LXXXI: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernens. Item illic: Ego dixi: dii estis et filii excelsi omnes, uos autem sicut homines moriemini. Quodsi iusti qui fuerint et praeceptis diuinis
 5 obtemperauerint, dii dici possunt, quanto magis Christus Deus Dei filius: sicut ipse in euangelio secundum Iohannem: Non est scriptum in lege, quoniam ego dixi: dii estis? si illos dixit deos, et non potest solui, quod pater sanctificauit et misit in saeculum, uos dicitis, quoniam blas-
 10 phemat, quia dixi: filius Dei sum. si non facio facta patris, nolite mihi credere: sed si facio et mihi non uultis credere, factis credite et cognoscite, quoniam in me est pater et ego in illo. Item in euangelio secundum Matthaeum: Et uocabitis nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.

15 QVOD CHRISTVS DEVS VENTVRVS ESSET INLVMINATOR ET
 SALVATOR GENERIS HVMANI.

Apud Esaiam prophetam: Confortamini, manus reso-
 7 lutaе, et genua debilia, exhortamini. qui estis pusillo animo, nolite timere. Deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet et sal-
 20 uos faciet nos. tunc aperientur oculi caecorum et aures surdorum audient. tunc saliet clodus sicut ceruus et plana erit lingua mutorum: quia rupta est in deserto aqua et riuus in terra sitiēti.

1 Ps. 81, 1 et 6 sq. 7 Io. 10, 34 sq. 13 Matth. 1, 23. 17 Es. 35, 3 sq.

1 fili *W* 2 deorum] dei *L* autem *om. L* deos *LB*, d̄s *AM*, *om. W*
 item] et iterum *WLMBv* dixi *A s. l. m. 2* 3 excelsi *AM*, altissimi
WLbv 4 iusti quis *L*, qui iusti *A* diuini *L* 6 sicut] sic *v*
 secū *A*, cata *M*, dicit cata *WLB* 7 iohannem dicit *v* . nonne scriptum
 est *Mv* 8 illos *ex illis L* post deos *inserit Pameliū et v*: ad quos
 sermo dei factus est post solui *add. m. 2 in M*: scriptura quod] scrip-
 tura quem *Pameliū* 9 quia *B* blasfemat *A*, phemat *W*, blasphemo *B*,
 blasphemus *v* 10 si *AL*, quodsi *WMBv* 11 sed si *AL*, et si *MB*,
 quodsi *v* sed si. . . credere *om. W* facio et *om. AML* factis] operi-
 bus *A* 13 secundum] cata *WLMBv* 17 prophetam *om. WLMBv*
confortamini M 18 pusillo animo *A*, pusillanimes *WL*, pusillanimes
MBv nolite timere nolite metuere *AL*, nolite metuere *Mv*; confortamini
 nolite metuere *legendum censet Pameliū* 20 nos faciet *A* adaperien-
 tur *M* 21 clodos *AW*¹, claudos *L*¹

Item illic: Non senior neque angelus sed ipse Dominus libera-
bit eos, quia diliget eos et parcat eis, ipse redimet eos. Item
illic: Ego Dominus Deus uocaui te in iustitia, ut teneam manum
tuam, et confortabo te: et dedi te in testamentum generis mei,
in lumen gentium, aperire oculos caecorum, producere a uinculis ⁵
uinctos et de domo carceris sedentes in tenebris. ego Dominus
Deus, hoc mihi nomen est. claritatem meam alii non dabo neque
uirtutes meas sculptilibus. Item in psalmo XXIII: Vias tuas,
Domine, notas fac mihi et semitas tuas edoce me. dirige me in
ueritate tua et doce me, quoniam tu es Deus salutaris meus. Vnde ¹⁰
in euangelio secundum Iohannem Dominus dicit:
Ego sum lumen mundi. qui me secutus fuerit, non ambu-
labit in tenebris sed habebit lumen uitae. Item secundum
Matthaeum Gabriel angelus ad Ioseph: Ioseph fili
Dauid, ne metueris adsumere Mariam coniugem tuam. quod enim ¹⁵
ex illa natum fuerit, de Spiritu sancto est. pariet autem filium,
et uocabis nomen eius Iesum. hic enim saluum faciet populum a
peccatis. Item secundum Lucam: Et Zacharias inpletus est
Spiritu sancto et prophetabat dicens: benedictus Deus Israel, qui
fecit redemptionem populo suo et suscitauit nobis cornu salutis in ²⁰
domo Dauid pueri sui. Item illic angelus ad pastores:

1 Es. 63, 9. 3 Es. 42, 6 sq. 8 Ps. 24, 4 sq. 12 Io. 8, 12.
14 Matth. 1, 20 sq. 18 Luc. 1, 67 sq.

1 liberauit *W* 2 eos] illos *WLMBv* diligit *MB* et ipse
WMBv 3 ut] et *AL* 4 confortauit *M* 5 producere] procedere *B*
6 tenebris et in umbra mortis *W* 9 notas fac *A*, ostende *WLMBv* et
om. A semita *W* doce *LMB* dirige *A*, deduc *LM*; et deduc *v*;
dirige... *l. 10* doce me *om. WB* 10 ad ueritatem tuam *LMv* quia *A*
deus *om. W* salutaris *A*, saluator *WLMBv* 11 secundum] cata
WLMBv; item *l. 13* 12 sequitus *W* 14 angelos *M'* ioseph] iospeh
W 15 metueris *AL* sed in *L* tu in *ras*, timueris *MB*, timeas *W*
adsumeret *A* coniuge *W*, uxorem *LMBv* 16 fuerat *M'*, erit *B* est
sancto *LB*; est *om. W* 17 populum suum *WLMBv* 18 peccatis eorum
WMBv Item... *l. 21* pueri sui *om. L* secundum] cata *WBv* cata
lucam *M'* s. *l.*, angelos ad pastores *M'* 19 sp̄o *A* profetabat *A*,
prophetauit *WMBv* dominus deus *v* 20 fecit *A*, prospexit *WMBv*;
ὅτι ἐνεσκέψατο καὶ ἐποίησε Gr. suscitabit *A*, excitauit *WMBv*
nouis *A* cornum *AW'M'* 21 illic *Ws. l. m. 2* illic a. a. pastores] cata
Lucan *M* pastores ait *B*

Ne timueritis. ecce enim adnuntio vobis, quoniam natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Iesus, in ciuitate Dauid.

QVOD CVM A PRINCIPIO FILIVS DEI FVISSET, GENERARI DENOVO HABERET SECVNDVM CARNEM.

5 In psalmo secundo: Dominus dixit ad me: filius meus es 8
tu, ego hodie genui te. pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Item in euangelio: Et factum est, quomodo audiuit salutationem Mariae Elisabeth, exultauit infans in utero eius: et inpleta est
10 Spiritu sancto et exclamauit uoce magna et dixit: benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus uentris tui. et unde hoc mihi contigit, ut ueniat mater Domini mei ad me? Item Paulus ad Thessalonicenses II.: At ubi uenit adinpletio temporis, misit Deus filium suum natum de muliere. Item in epistula Iohannis: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum
15 in carne uenisse, de Deo est. qui autem negat in carne uenisse, de Deo non est, sed est de antichristi spiritu.

QVOD HOC FUTVRVM ESSET SIGNVM NATIUITATIS EIVS, VT DE VIRGINE NASCERETVR HOMO ET DEVS, HOMINIS ET DEI FILIVS.

20 Apud Esaiam prophetam: Et adiecit Dominus loqui ad 9 Achaz dicens: pete tibi signum a Domino Deo tuo in altitudinem

1 Luc. 2, 10 sq. 5 Ps. 2, 7 sq. 8 Luc. 1, 41 sq. 13 Gal. 4, 4.
15 I Io. 4, 2 sq. 20 Es. 7, 10 sq.

1 nobis gaudium magnum *W* 2 est *om. L* 3 cum *om. W* princio
A 5 dominus d. ad me *om. B* 6 generaui *L* pete *AW*, posce *LB*, postula *Mv* 8 euangelio] cata Lucam *add. WM*, lucae primo *L s. l. m. rec.*
quomodo] quando *M*, ut *v* 9 elisabeth *om. L* exultabit *W* 12 contigit
*ALMBW*², contegit *W*¹, contingit *v* 13 thessalonicenses. II. *AML*¹*B*,
thessalonī *W*, galatas *L*²*v* at] ad *AW* uenit] aduenit *v* adinpletio
*ALWM*², impletio *M*¹*v*, plenitudo *B* temporum *B* 14 muliere] uirgine
WMB 15 omni *A*¹ 16 carnem *WB* post de deo est *exhibet W*: qui
medio *urn* stat quem etc. *quae uerba sunt cap. XVIII, interm. om.*
est. . . l. 17 de deo *om. A* carnem *B* 17 natus non *M* de antichristi
spiritu] antichristus *M* 18 et quod *M* 19 et (*ante dei*) *om. A*
20 prophetam *om. LMBv* 21 achaz *A z m. 2 add.*, ahoz *B*, ahas *M*
dicens *om. LB* expete *B* ad dno *M* altitudine* *M* (*m eras.*)

susum et in altitudinem deorsum. et dixit Achaz: non petam
 nec temptabo Dominum Deum meum. et dixit: audite itaque,
 domus Dauid. non pusillum uobis certamen cum hominibus, quo-
 niam Deus praestat agonem. propter hoc dabit Deus ipse uobis
 signum: ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium, et uocabis
 nomen eius Emanuel. butyrum et mel manducabit: priusquam
 cognoscat aut proferat mala, conmutat bonum. Hoc semen
 praedixerat Deus de muliere procedere, quod cal-
 caret caput diaboli. In Genesi: Tunc dixit Deus ad ser-
 pentem: quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni pecore et ab
 omni genere bestiarum terrae. pectore tuo et uentre repes, et erit
 tibi terra cibus in omnibus diebus uitae tuae. et ponam inimici-
 tiam inter te et mulierem et inter semen tuum et semen eius. ipse
 tuum calcabit caput et tu obseruabis calcaneum eius.

QVOD ET HOMO ET DEVS CHRISTVS EX VTROQVE GENERE
 CONCRETVS, VT MEDIATOR ESSE INTER NOS ET PATREM POSSET.

- 10 Apud Hieremiam prophetam: Et homo est, et quis co-
 gnoscet eum? Item in Numeris: Orietur stella ex Iacob et
 exurget homo ex Israel. Item illic: Procedet homo de semine
 eius et dominabitur multarum gentium, et exaltabitur † quam

9 Gen. 3, 14 sq. 17 Hier. 17, 9. 18 Num. 24, 17 et 7 sq.

1 sursum *Lv* susum in altitudinem *om. B* altitudine *M* ad
 Achaz *A* (d et z add. m. 2), achas *M* 2 nec] et non *Bv* audite *v*
 (ἀκούσατε δὴ *LXX*), audi *ALMB* itaque *M* ita in *ras.* 3 dauid]
 iacob *MB* pussillum *A*, pusillum erit *MB* nobis *A* 5 utero *AMBL*¹,
 uterum *L*²*v* uocabis *M*, uocabit *A*, uocabitis *LBv*; καλέσεις *LXX*
 6 emmanuhel *AL*, iesum *M* buturum *A*¹ 7 aut] ut *v* properat *L*¹,
 praeferat *v*; προελέσθαι *LXX* conmutat *AB*, conmutate *L*, commottet
M, commutato *V* (priusquam sciat reprobare malum et eligere bonum *v*,
 priusquam cognoscat, ut praeferat mala, commutabit bonum *Oxon.*)
 8 procedere *om. A* 9 caput *om. B* 10 pecore et ab omni *om. v*
 11 bestiarum. Terra* *M* (e *eras.*) repis *A* 12 in *om. M* 13 tuum et
 semen] tuum et inter semen *M, om. v* ipsa *M* 14 calcavit *AB*, obser-
 uabit *L*, obseruauit *M*; cf. tamen *LXX* 16 concreatus *A* ut] et *M*
 in *ras. m. 2* 17 hieremiam profetam *A*, hieremiam *Lv*, hieremian dicit
MB cognoscit *M* 19 surget *M* illic *om. A* procedit *A* 20 et
om. M multorum *A* quam *ALB*, tanquam gygans *M s. l. m. 2*, tan-
 quam *v*

Gog ipsum regnum, et augebitur regnum eius, et Deus eduxit eum ex Aegypto: quasi claritas unicornis ei, et edet gentes inimicorum suorum et crassitudines eorum emedullabit et balistis suis configet inimicum. recubans requieuit quasi leo et quasi catus leonis. quis suscitabit eum? qui benedicunt te, benedicti sunt, et qui maledicunt te, maledicti sunt. Item apud Esaiam: Spiritus Domini super me. propter quod unxit me bene nuntiare pauperibus, misit me curare contribulatos corde, praedicare captiuis remissionem et caecis uisum, uocare annum Domini acceptabilem et diem retributionis. Vnde in euangelio Gabriel ad Mariam: Et respondens angelus dixit ad illam: Spiritus sanctus superueniet in te et uirtus Altissimi obumbrabit te. quapropter quod nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille de limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de caelo est.

QVOD DE SEMINE DAVID SECVNDVM CARNEM NASCI HABERET.

In Regnorum secundo: Et fuit uerbum Domini ad Nathan **II** dicens: uade et dic seruo meo Dauid: haec dicit Dominus: non tu aedificabis mihi domum ad inhabitandum: sed erit, cum impleti fuerint dies tui et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te qui erit de utero tuo, et parabo regnum

7 Es. 61, 12 sq. 11 Luc. 1, 35. 14 I Cor. 15, 47 sq. 20 II Sam. 7, 4. 5. 12-14 et 16.

1 gog] gens *B* ipsum regnum] regnum ipsius *v* eduxit deus (et *om.*) *B* seduxit *A*, duxit *L* 2 claritas *A* ei] eius *M*, et *B*, *om.* *A* edet] edei *A* 3 crassitudines *ALM* eorum] illorum *Mv* ballistis *L* 4 configet *L*, consiget *A*, conficiet *B*, confringet *M* post *ras.* secubans *A*, recumbens *Oxon.* quasi] sicut *M* 5 quis] qui *A* suscitauit *M*¹ benedicent *MB* te *ex* et *L* benedic*ti *M* 6 maledicent *MB* 7 $\widetilde{\text{dñi}}$ $\widetilde{\text{dñi}}$ *B* 9 uisum restituere *A* $\widetilde{\text{dño}}$ *M* 10 in euangelio *om.* *B*, in euangelio cata Lucam *v*, gabriel in euang. *M* 11 respondit *B* 12 obumbravit *L*, inumbrabit *M*, obumbrae *A* te *om.* *A* quia propter *A* 13 nascetur ex te *Mv* 14 prima *om.* *B*, priore *v* 15 de (*ante limo*)] *e LB* et *Ms. l.* talis *L* 17 portabimus *A* 20 regnorum *A*, basilion *LMBv* secunda *L*¹ natham *A*

eius. hic fabricabit domum nomini meo, et erigam thronum eius usque in saeculum, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium: et fidem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saeculum in conspectu meo. Item apud Esaiam: Et exiet uirga de radice Iesse, et flos de radice ascendet: et requiescet ⁵ super eum spiritus Dei, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, implebit eum spiritus timoris Dei. Item in psalmo CXXXI: Iurauit Dominus ipsi Dauid ueritatem et non frustrabitur eum: de fructu uentris tui ponam super sedem meam. Item in euangelio ¹⁰ secundum Lucam: Et dixit angelus ad illam: ne timeas, Maria. inuenisti enim gratiam ante Deum. ecce concipies in utero et paries filium et uocabis nomen eius Iesum. hic erit magnus et filius Altissimi uocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum Dauid patris sui, et regnabit super domum Iacob in saecula, et ¹⁵ regni eius non erit finis. Item in Apocalypsi: Et uidi librum in dextera Dei sedentis super thronum scriptum intus et retro, signatum signis septem: et uidi angelum fortem praedicantem uoce magna: quis dignus est accipere librum et aperire signa eius? nec quisquam poterat neque in caelo neque super terram ²⁰ neque sub terra aperire librum sed neque perspicere eum. et ego flebam multum, quod nemo dignus inuentus esset, qui aperiret librum aut uideret illum. et unus ex senioribus dixit mihi: ne

4 Es. 11, 1 sq. 8 Ps. 131, 11. 11 Luc. 1, 30 sq. 16 Apoc. 5, 1 sq.

1 fabricabit *A*, aedificabit mihi *LBMv* nomine *L*, in nomine *v*
 4 et *om. A* exiet *A*, exhibit *Mv*, exiuit *LB* 5 de radice *om. B*
 iessae *L* radice eius *vM*, sed *add. eius in M s. l. m. 2* ascendit *B*,
 ascendent *A* 6 domini *LBv* 7 fortitudinis et consilii *M¹* scientiae
ex sapientiae M et impleuit *M^{2v}* 8 eum] illum *LMB* domini *Bv*
 CXXXI] CXXV *B*, CXXX *M* sed *C add. m. 2* - 9 deus *LMv* frustrabitur
 eum *A*, reprobauit eam *LMBv*; οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν (αὐτόν *cod.*
Alex.) *LXX* 10 sedem meam *A*, thronum meum *MBv*, thronum
 tuum *Lv* 11 secundum] cata *LMBv* 12 enim *L s. l. dnm B*
 13 magnum *A* 17 et scriptum *LMB* intus *A (s m. 2 add.)* et
 retro] secreto *A*; super et retro *posuit m. 2 in M*: foris 18 sigillis *B*
 20 super terram] in terra *MB* 21 sub terram *BM¹* prospicere *M*
 22 inuentus *A*, repertus *LMBv*

fleueris, ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Daud, aperire librum et septem signacula eius.

QVOD IN BETHLEEM NASCERETVR.

Apud Micheam: Et tu Bethleem domus illius Efrata num- **12**
 5 quid exigua es, ut constituaris in milibus Iuda? ex te mihi pro-
 cedet, ut sit princeps apud Israel, et processiones eius a prin-
 cipio, a diebus saeculi. Item in euangelio: Et cum Iesus
 natus esset in Bethleem Iudaeae in diebus Herodis regis, ecce
 magi ab oriente uenerunt Hierosolymam dicentes: ubi est, qui
 10 natus est rex Iudaeorum? uidimus enim stellam eius in oriente
 et uenimus adorare illum.

QVOD HVMLIS IN PRIMO ADVENTV SVO VENIRET.

Apud Esaiam: Domine, quis credidit auditui nostro, et bra- **13**
 chium Dei cui reuelatum est? adnuntiauimus coram ipso sicut
 15 pueri, sicut radix in terra sitienti. non est figura eius neque cla-
 ritas: et uidimus illum, et non habuit figuram neque speciem,
 sed figura eius sine honore et deficiens praeter ceteros homines.
 homo in plaga positus et sciens ferre inbecillitatem: quia auersa
 est facies eius, inhonoratus est et non est computatus. hic peccata
 20 nostra portat et pro nobis dolet, et nos putauimus esse illum
 in dolore et in plaga et in uexatione: ipse autem uulneratus est
 propter facinora nostra et infirmatus est propter peccata nostra.
 doctrina pacis nostrae super illum, liuore eius nos sanati sumus.

4 Mich. 5, 1. 7 Matth. 2, 1 sq. 13 Es. 53, 1 sq.

2 soluere septem *Bv* signacula] signa *LMv* 3 betlem *A*, bethlem
ML (item *l. 4*), bethlehem idem *B* 4 michean *M* illius *om. Mv*
 ephratha *LMB*, efretanum *A* numquid *MB*, quid *A*, num *L*, non *v*
 5 procedit *A* 6 processionis *AB*, in margine *m. 2* add. in *M* 7 a *om.*
L 8 iudaeae *B*, iudaeae *L*, iudaeae *AM*; cf. *test. II 29* herodes *M¹*
 9 uenerunt *M*, aduenerunt *ALB*; cf. *l. c.* hierusolima *A*, ierosolima *B*,
 hierusolymam *M* (ab *eras.*) 11 et ecce *A* uenimus cum muneribus *v*
 14 domini *Lv*; *ζυφίου* *LXX* adnuntiatum est *B* 18 ferre] terrae *L*
 infirmitatem *B* 19 computatus computatus *A* 20 portauit *ex* portat *M*
m. 2 doleuit *ex* dolet *M m. 2* esse *ex* illum *B* illum esse *v* 22 fati-
 nora *M* 23 doctrine *M* et liuore *v* nos sanati *A* (*ῥηεῖς ἰάθηεν*
LXX), omnes sanati *B*, sanati *LMv*

omnes sicut oues errauimus, homo uia sua errauit. et Deus tradidit illum pro peccatis nostris, et ipse propterea, quod uexatus est, non aperuit os suum. Item apud eundem: Non sum contumax neque contradico: dorsum meum posui ad flagella et maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non auerti a foeditate sputorum, et fuit Dominus auxiliator meus. Item illic: Non clamabit, neque audiet quisquam in plateis uocem eius. arundinem quassatam non confringet et linum fumigans non extinguet sed in ueritate proferet iudicium. fulgebit et non quassabitur, quoadusque ponat in terra iudicium, et in nomine eius gentes 10 credent. Item in psalmo XXI: Ego autem sum uermis et non homo, obprobrium hominum et abiectio plebis. omnes qui uidebant me subsannabant me et locuti sunt labiis et mouerunt caput: sperauit in Domino. eripiat eum: saluum faciat eum, quoniam uult eum. Item illic: Exaruit uelut testum uirtus mea et lingua mea adhaesit faucibus meis. Item apud Zachariam: Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem illum magnum stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat ad dexteram eius aduersari ei. et Iesus erat indutus uestimenta sordida et stabat ante faciem ipsius angeli et respondit et ait ad eos qui stabant 20 ante faciem eius dicens: auferte uestimenta sordida ab eo. et dixit ad eum: ecce abstuli iniquitates tuas. et induite eum poderem et inponite cidarim mundam super caput eius. Item Pau-

3 Es. 50, 5 sq. 6 Es. 42, 2 sq. 11 Ps. 21, 7 sq. 15 Ps. 21, 16. 16 Zach. 3, 1 et 3 sq.

1 omnes *om. B* a uia *MBv* dominus *LMBv* 6 deus *LMB*; *κύριος LXX* illic] apud eundem *LMBv* 7 clamauit *M* quisquam *A*, quis *LMBv* arundinem *MB* 8 linum] lignum *BM¹* fumigantem *AB* 11 credunt *B²* XXI] uicesimo *L* 12 obprobrium *AB*, maledictum *LMv* hominis *Mv* plebis] populi *Lv* me uidebant *LMv* 13 subsannabant *AB*, despiciebant *LMv* et *om. B* in labiis *Lv* 14 eripiet *B*, liberet *M*; eripiat eum *om. L* saluum faciet *B*, saluet *L*; saluum f. eum *om. M* quoniam] quam *A* 15 illic] ille *A* aruit *LMv* tamquam *B* testa *LMv* uirtus] fortitudo *L* 16 adhaesit *AB*, adglutinata est *LMv* 19 auersari *M¹* erat *om. M* sordida**** *M* (ab eo *eras.*) stabant *scripsit Baluzius* et stabat. . . *l.* 21 ab eo *om. M¹*, *add. in margine m. rec.* 20 ipsius] eius *M* stabat *L* 21 uestimenta eius *M* 22 indulte *A* eum *eras. in M* poderem *BL²M²*, podorem *L¹A*, pudorem *M¹* 23 in ponite *t inponite *A* (e *eras.*) cidarem *A*

lus apostolus ad Philippenses: Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis factus, et habitu inuentus ut homo humiliavit se, factus obaudiens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod et Deus exaltauit illum et donauit illi nomen, ut sit super omne nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris.

10 QVOD IPSE SIT IVSTVS, QVEM IVDAEI OCCISVRI ESSENT.

In Sapiencia Salomonis: Circumueniamus iustum, quoniam inu- 14
niam inutilis est nobis et contrarius est operibus nostris et ex-
probrat nobis peccata legis. promittit scientiam Dei se habere et
filium Dei se nominat. factus est nobis in traductione cogitatio-
15 num nostrarum, grauis est nobis etiam ad uidendum: quoniam
dissimilis est aliis uita illius, et mutatae sunt uiae eius. tam-
quam nugaces aestimati sumus ab illo, continet se a uiis nostris
quasi ab inmunditiis et praefert nouissima iustorum et gloriatur
patrem Deum. uideamus ergo, si sermones eius ueri sunt, et
20 temptemus, quae euentura sunt illi. contumelia et tormento in-
terrogemus eum, ut sciamus reuerentiam illius et probemus pa-
tientiam eius. morte turpissima condemnemus eum. haec cogita-
uerunt et errauerunt: excaecauit enim illos malitia ipsorum et
nescierunt sacramenta Dei. Item apud Esaiam: Videte, quo-
25 modo iustus perit, et nemo intellegit, et uiri iusti tolluntur, et

1 Phil. 2, 6 sq. 11 Sap. 2, 12—17. 19—22. 24 Es. 57, 1 sq.

1 apostolus *om.* *LMBv* 2 rapina *A* semet ipsum *Lv*; *cf. test.*
III 39 3 inaniuit *MB* similitudinem *MBv* hominum *Lv* 4 ut
L et M s. l. m. 2 obaudiens *A*, obediens *Bv* 6 ut sit *** *L*, quod
est *v* 7 omnes *ALBM¹*, omne *M²v* genus *A* curuentur *M*, flecta-
tur *v* et (*ante terrestrium*) *om.* *LBv* 8 iesus christus *Bv* 9 dei pa-
tris est *B* 10 iustus *ABM² s. l.*, christus *LM¹* 11 solomonis dicit *MB*
12 inutilis *A*, insuauius *LMBv*: *δύσχηστος LXX* traductionem *B*
16 uiae *ex uitae L* eius *A*, illius *LMBv* 17 et continet *MBv* 18 pro-
fert *M* 19 habere *M s. l. m. 2 ante patrem*, patrem se habere *Bv*
eius *A*, illius *LMBv* sint *B¹* 20 uentura *LBv* tormenta *L¹* 21 et
prob. pat. eius *om. M* 22 eius *A*, illius *LBv* 23 et excaecauit *L*

nemo recognoscit. a facie enim iniustitiae sublatuſ est iuſtuſ, erit in pace ſepultura ei긑. De hoc ipſo in Exodo ante prae- dictum: Innocentem et iuſtuſ non occides. Item in euang- elio: Iudaſ paenitentia ductuſ ſacerdotibuſ et ſenioribuſ dixit: peccaui tradenſ ſanguinem iuſtuſ. 5

QVOD IPSE DICTVS SIT OVIS ET AGNVS, QVI OCCIDI HABERET,
ET DE SACRAMENTO PASSIONIS.

15 Apud Eſaiam: Sicut ouis ad uictimam adductuſ eſt et ſicut agnuſ coram tondente ſine uoce, ſic non aperuit oſ ſuum. in hu- militate iudiciuſ ei긑 ſublata eſt: natiuitatem autem ei긑 quiſ 10 enarrabit? quoniam auferetur a terra uita ei긑, a facinoribuſ populi mei abductuſ eſt ad mortem, et dabo malos pro ſepultura ei긑 et ipſoſ diuites pro morte ei긑, quia facinuſ non fecit neque inſidias ore ſuo. propterea ipſe conſequetur multoſ et fortium di- uidet ſpolia, propterea quod tradita eſt ad mortem anima ei긑, 15 et inter facineroſoſ deputatuſ eſt. et ipſe peccata multorum per- tulit et propter facinora illorum tradituſ eſt. Item apud Hie- remiam prophetam: Domine, ſignifica mihi, et cognoscam, tunc uidi meditationeſ eorum. ego ſicut agnuſ ſine malitia per- ductuſ ſum ad uictimam: in me cogitauerunt cogitatuſ dicen- 20 teſ: uenite, mittamuſ lignuſ in panem ei긑 et eradamuſ a terra uitam ei긑, et nomen ei긑 non erit in memoria ampliuſ. Item in Exodo dixit Dominuſ Deuſ ad Moysi: Accipiant ſibi ſinguli ouem per domoſ tribuum, ouem ſine uitio, per- 25 fectuſ, maſculuſ, annicuſ erit uobiſ. ab agniſ et haediſ

3 Ex. 23, 7. 4 Matth. 27, 3 ſq. 8 Eſ. 53, 7—9 et 12. 18 Hier. 11, 18 ſq. 23 Ex. 12, 3 et 5 ſq.

1 iuſtitiae *B* ſaluatuſ *L* et erit *Lv*, erit enim *MB* 3 in euang- elio *om. B* 4 paenitentia ductuſ iudaſ *B* ductuſ] actus *A* 6 qui *ex* quod *L* 7 paſſionis ei긑 *B* 8 oueſ *A* ductuſ *MB* 9 tondente ſe *MBv*, tondentem *A* ſed *m. eras* aperit *L*, apperuit *M* in humilitate *add. m. 2 in M* 10 autem *om. Bv* 11 enarrabit *A*, enarrauit *MB* 12 abductuſ *LM*, *ex* adductuſ *A m. 1*, adductuſ *Bv* ſepultura *A¹* 13 quia] qui *B* 14 inſidias ore ſuo] doluſ fuit in ore ei긑 *M* deuidet *A* 17 facinoruſ *A* 18 prophetam *om. LMBv* 20 ad uictimam *om. B* 21 in panem] pane *A*; *cf. teſt. II 20* eradicemus *B*, tollamuſ *M* a] de *M* terram *L* 22 memoriaſ *ALM¹* 23 dixit dominuſ *om. LMBv* 24 domoſ *om. M*, domum *B* tribum *M* 25 annicuſ *M¹* et *om. L* ab haediſ *MBv*

accipietis, et occident illum omne uulgus synagogae filiorum
 Israel ad uesperam et accipient de sanguine et ponent super duos
 postes et super limen in domibus, in quibus eum edent in ipsis:
 et edent carnes ista nocte assatas igni et azyma cum picridibus
 5 edent. non edetis de eis crudam neque coctam in aqua, nisi assa-
 tas igni, caput cum pedibus et interaneis: nihil derelinquetis ex
 his in mane et ossum non confringetis ab eo. quae autem relictas
 fuerint de eo usque in mane, igni crementur. sic autem come-
 detis eum: lumbi uestri praecincti et caligae uestrae in pedibus
 10 uestris et bacula uestra in manibus uestris: et edetis eum festi-
 nanter. pascha est Domini. Item in Apocalypsi: Et uidi in
 medio throni et quattuor animalium et in medio seniorum agnum
 stantem tanquam occisum, habentem cornua septem et oculos
 septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terrae. et
 15 uenit et accepit librum de dextera Dei sedentis in throno. et cum
 accepisset librum, quattuor animalia et uiginti quattuor seniores
 prostrauerunt se ante agnum habentes singuli aureas citharas et
 pateras aureas plenas odoramentis supplicationum, quae sunt ora-
 tiones sanctorum, et cantauerunt canticum nouum dicentes: dig-
 20 nus es accipere librum et aperire signacula eius, quoniam oc-
 cisus es et emisti nos de sanguine tuo ex omni tribu et lingua et
 populo et natione, et eos regnum Deo nostro sacerdotesque fe-

11 Apoc. 5, 6 sq.

1 omnis *MB* uulgus] populus *M* 2 uesperum *B* accipiant *M*
 sanguine eius *Mv* pones *A* 3 in quibus *om. B* edent *ex* dent *L*
 in *om. B* 4 istas *A*, ipsas *MB*, ipsa *v* azyma *A* pigridibus *L*, amari-
 tudine *MB*, lactucis agrestibus *scripsit Erasmus* 5 edetis] edentis *A*
 eo *ex* eis *M m. 2* cruda *B*, crudam carnem *M* cocta *B* aquam *M*
 assatas] assas *A*, assata *LB*, assatam *Mv* 6 iteraneis *A* relin-
 quetis *M*, derelinqentes *A* 7 his] eis *Bv* ossum *BM*¹, os *ALM*²*v*
 ab] *ex v* derelicta *M* 8 usque *om. B* comedetis] manducabitis *B*
 9 caligae] calciamenta *MB* uestra *MB* 10 baculi *M* et bacula...
 uestris *om. B* 11 est enim *Bv* in (*post* uidi) *om. AL* 12 et (*ante* in)
om. B 13 tanquam *A*, quasi *LMBv* 14 orbem terrae] omnem ter-
 ram *A* 15 dextera *B* dei] *om. MB*, de *in L eras.* in throno] supra
 thronum *B* 17 aureas *om. Mv* 18 phateras *M* susplicationum *A*
 19 nouum canticum *LMB* 20 es domine *v* accipere] aperire *L* signa-
 cula *A*, signa *LMBv* 21 redemisti *Mv* de] deo *L*, *om. v* 22 eos *AL*,
 fecisti nos *MBv* dnō *A* sacerdotes quae *AL*, et sacerdotes quae *B*,
 et sacerdosque *M*

cisti, et regnabunt super terram. Item in euangelio: Altera die uidit Iohannes Iesum uenientem ad se et ait: ecce agnus Dei, ecce qui auferet peccata mundi.

QVOD IDEM ET LAPIS DICTVS SIT.

16 Apud Esaiam prophetam sic dicit Dominus: Ecce ⁵ ego inmitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honoratum: et qui crediderit in eum non confundetur. Item in psalmo CXVII: Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. a Domino factus est hic et est mirabilis in oculis nostris. hic est dies, quem ¹⁰ fecit Dominus: exultemus et laetemur in eo. o Domine, saluum me fac, o Domine, bene prospera. benedictus qui uenit in nomine Domini. Item apud Zachariam: Ecce ego adduco puerum meum. ortus nomen est ei: quoniam lapis, quem dedi ante faciem Iesu, super lapidem ipsum unum septem oculi sunt. Item ¹⁵ in Deuteronomio: Et scribes super lapidem omnem legem hanc manifeste nimis. Item apud Iesum Naue: Et accepit lapidem magnum et statuit eum illic contra Dominum et ait Iesus ad populum: ecce lapis iste erit in testimonium, quia iste audiuit omnia quae dicta sunt a Domino, quanta locutus est ad ²⁰ uos hodie: et erit ipse uobis in testimonium in nouissimo dierum, quando recesseritis a Deo uestro. Item in Actibus apostolorum Petrus: Principes populi et seniores Israel: ecce nos hodie interrogamur a uobis super benefacto hominis infirmi, in

1 Io. 1, 29. 5 Es. 28, 16. 8 Ps. 117, 22 sq. 13 Zach. 3, 8 sq.
16 Deut. 27, 8. 17 Ios 24, 26 sq. 23 Act. 4, 8 sq.

2 uidet *L*, uidi *A*¹ iohannis *A* iesu *M*¹ ecce agnus dei
om. A 3 et ecce *v* aufert *Bv*, tollit *M* 5 prophetam *om.*
LMBv 6 sion *om. A* 7 mundum summum *A* 8 lapidem *AB*, lapis
LMv reprobauerunt *L*¹ 10 factum *M* hic] iste *Lv*, istud *M* sed ud
in ras. et est *om. A in ras.* mirabilis *AM*¹, mirabile *M*²*B*, admira-
bilis *Lv* hic est] haec est *AM*, iste *LBv* quam *M* 11 laetemur]
iucundemur *Lv* eo *M*¹*LB*, ea *AM*² saluum... prospera *om. M*
saluum me fac *AB*, salua igitur *Lv* 12 bene prospera *A*¹*B*, bene pro-
sperare *A*², dirige igitur *Lv* benedictus est *LMB* 14 ortus] oriens
Mv ei est *LB* 15 oculis *B* 16 scribe *B* 17 iesu *ALM* 20 audit
AL deo *B* 21 et *om. L* 22 actis *LMB* 23 petrus petrus prin-
ceps *A* israel audite *Mv*

quo iste saluatus est. sit uobis omnibus notum et omni populo
 Israel, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem uos cruci-
 fixistis, quem Deus suscitauit a mortuis, in illo iste in conspectu
 uestro sanus adstat, in alio autem nullo. hic est lapis qui con-
 5 temptus est a uobis qui aedificabatis, qui factus est in caput an-
 guli. non est enim nomen aliud sub caelo datum hominibus, in
 quo oportet saluari nos. Hic est lapis in Genesi, quem
 ponit Iacob ad caput suum, quia caput uiri Christus,
 et dormiens uidet scalam ad caelum pertingentem,
 10 in qua constitutus erat Dominus, et angeli ascen-
 debant et descendebant: quem lapidem consecrauit et
 unexit sacramento unctionis Christum significans.
 hic est lapis in Exodo, super quem sedit Moyses in cacu-
 mine collis, quando Iesus Naue contra Amalech
 15 dimicabat, et sacramento lapidis et stabilitate ses-
 sionis Amalech superatus est ab Iesu, id est diabolus
 a Christo uictus est. hic est lapis magnus [in Basilion
 primo], super quem posita est arca testamenti, quando
 eam ab allophylis remissam et redditam in plaustro
 20 boues reportauerunt. hic est lapis [in Basilion pri-
 mo], quo Dauid frontem Goliae percussit et occidit,
 significans diabolum et seruos eius inde prosterni
 uictos scilicet ea capitis parte, quam signatam non
 habent: quo signo nos et tuti sumus semper et uiui-
 25 mus. hic est lapis, quem cum alienigenas Israel ui-

1 saluus *B* omnibus uobis notum *A* o *eras*. 2 quia *ex* quique *B*
 nazarei *LMB*, nazorei *A*¹ 3 excitauit *LBM*, *sed ex in ras. in*
M 5 quem aedificabitis *M*, aedificantibus *Bv* factus] positus *MB*
 6 nomen enim *B* caelo] saeculo *L* 7 nos saluos fieri *B* 9 uidit *A*,
 uidens *M* pertingentem *A*, pertinentem *L*¹ 10 constitus *L*
 11 descendebant *A*¹ *L* 13 sedet *M*¹ cacuminem *M*¹ 14 collis] mon-
 tis *B* hiesum nauae *A* 15 dimicauit *v* et (*ante sacr.*) *om. A*
 16 ab... uictus est *om. L* 17 in basilion primo *uncis inclusi* 18 prima
L, libro I. *BM*² quem] quae *A* archa *B* 19 allophilis *A* 20 porta-
 uerunt *B* Item hic *v* lapis item *AL*, ille lapis *B* basilion] regno-
 rum *A* prima *L*, *om. v* 21 et *M s. l. m. 2* et occidit *om. A* 23 uic-
 tos *A*, uicto *LMB*, uicta *v* eam c. partem *BM*¹ et *Oxon.* 24 haberet
MB uirtuti *ex* tuti *A m. 2* semper sumus *v* 25 cum *ponit post*
 istrahel *A* alienigena *LBM*¹ uicissent *M*

cisset, statuit Samuel et appellauit nomen eius Abenezzer id est lapis auxiliator.

QVOD DEINDE IDEM LAPIS MONS FIERET ET INPLERET
TOTAM TERRAM.

- 17 Apud Danihelem: Et ecce imago nimis magna, et contem- 5
platio eius imaginis metuenda et elata stabat contra te: cuius
caput fuit ex auro bono, pectus et brachia eius argentea, uenter
et femora aerea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte
autem fictiles, quoadusque abscisus est lapis de monte sine ma-
nibus concidentium et percussit imaginem super pedes ferreos et 10
fictiles et comminuit eos minutatim, et factum est simul ferrum
et testa et aeramentum et argentum et aurum, facta sunt minuta
quasi palea aut puluis in area aestate, et uentilauit illa uentus,
ita ut nihil remanserit in illis, et lapis qui percussit imaginem
factus est mons magnus et inpleuit totam terram. 15

QVOD IN NOVISSIMIS TEMPORIBVS IDEM MONS MANIFESTA-
RETVR, SVPER QVEM GENTES VENIRENT ET IN QVEM IVSTI
QVIQVE ASCENDERENT.

- 18 Apud Esaiam: Erit in nouissimis temporibus manifestus
mons Domini et domus Dei super uertices montium et exaltabitur 20
super colles, et uenient super illum omnes gentes, et ambula-
bunt multi et dicent: uenite, ascendamus in montem Domini
et in domum Dei Iacob, et nuntiabit nobis uiam eius, etambu-
labimus in illa. de Sion enim prodiet lex et uerbum Domini ab
Hierusalem: et iudicabit inter gentes et redarguet populum mul- 25

5 Dan. 2, 31 sq. 19 Es. 2, 2 sq.

5 danielum *AM*¹, daniel *LB* et ecce *M* 6 eius] huius *M*
lata *MB* cuius *A s. l.* 7 bono auro *A* 8 faemora eius *MB* ex
parte] partim *M*, parte *B* et sic loco proximo 9 abscissus *LMB*
10 ferreos et] *om. A*, ferreos *B* 11 comminuet *M* eos *om. B* com-
minutatim *B* factum] fractum *Oxon.* 12 testae *A* et facta *MBv*
13 in acra estate *M*, intrā aestate *B* uentilabit *A* 14 ita *om. A*
remanserint *L* in *A*, *om. B*, ex *Lv* et *s. l. m. 2 M* 18 quisque *L*
ascenderent *M m. 2 ex* acciderent 19 et erit *B* manifestum *L*¹
20 dnī *ex dnō L* 23 nuntiauit *M*¹, annuntiabit *B* eius *om. A* ambu-
lauimus *M*¹ 24 prodiet *A*, procedet *LMBv* 25 iudauit *M* populos *B*

tum, et concident gladios suos in aratra et lanceas suas in falces et iam non discent pugnare. Item in psalmo XXIII: Quis ascendit in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam nec iuravit proximo suo in dolo. hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. haec est generatio requirentium illum, quaerentium faciem Dei Iacob.

QVOD IPSE SIT SPONSVS ECCLESIAM HABENS SPONSAM, DE
QVA FILII SPIRITALES NASCERENTVR.

10 Apud Iohel: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium et 19
indicite curationem, adgregate populum, sanctificate ecclesiam,
excipite maiores natu, colligite paruulos lactantes, procedat sponsus de cubiculo suo et sponsa de thalamo suo. Item apud Hieremiam: Et auferam de ciuitatibus Iuda et de quadriuiis Hierusalem uocem laetantium et uocem gaudentium, uocem sponsi et uocem sponsae. Item in psalmo XVIII: Et ipse tamquam sponsus procedit de thalamo suo: exultauit ut gigans ad currendam uiam. a summo caelo egressio eius et occursum eius usque ad summum eius, nec est qui se abscondat a calore eius. Item 20 in Apocalypsi: Veni, ostendam tibi nouam nuptam uxorem agni. et duxit me in spiritu in montem magnum et ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo, a Deo ha-

2 Ps. 23, 3 sq. 10 Ioel. 2, 15 sq. 14 Hier. 16, 9. 16 Ps. 18, 6 sq. 20 Apoc. 21, 9 sq.

1 lancias *A* 2 etiam *LB* non non *L* pugnare] belligerare *B*
XXIII] XXII *L* 3 adscendet *LBv*; *cfr. test. III 79* aut] et *L*
qui *M*¹ 4 mundus *L* qui] quia *M* 5 nec] et non *LMv* in dolo proximo
suo *MB*, subdole proximo sibi *Lv* hic] iste *LMv* accipiet *A*¹ 6 salutare *LM* haec est] ista *LMv* generatio] natiuitas *LMv* 7 requirentium illum (eum *B*) querentium *AB*, eorum qui eum quaerunt, qui quaerunt *LMv* 8 et ecclesiam *A* post ecclesiam *eras. suam in M* 9 spiritaliter *MB* 10 scite *L* 11 congregate *MB* 12 lactentes *v*
13 cubiculo *AML*², cubi* *L*¹, cubili *Bv* ieremian *M* 14 quadruuiis *B*, quadrum *A* 16 tamquam] uelut *LMv* 17 procedit *A*, procedens *B*, egrediens *LMv* uelud *LM* gigas *v* ad currendam uiam *AMB*, uiam currere *Lv* 18 caelo] caeli *Lv* egressio] profectio *L* decursus *M*, decursio *Lv* 19 nec] et non *LM* se abscondat] lateat *LMv* calorem (*a om.*) *L*

bentem claritatem Dei. Item in euangelio secundum Iohannem: Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis qui missi sunt ab Hierosolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante ipsum. qui habet enim sponsam sponsus est: amicus autem sponsi est qui stat et audit eum et gaudio gaudet propter uocem sponsi. Huius rei mysterium ostensum est apud Iesum Naue, quando iussus est ex calciare se, quod scilicet sponsus non ipse esset — erat enim in lege, ut quisque nuptias recusaret calciamentum deponeret, calciaretur uero ille qui sponsus futurus esset —: Et factum est, quomodo fuit Iesus in Ierico, circumspexit oculis et uidit hominem stantem ante faciem suam et frameam haerentem in manu eius et dixit: noster es aut aduersariorum? ille autem dixit: ego sum dux uirtutis Domini, nunc adueni. et Iesus cecidit in faciem ad terram et ait illi: Domine, quid imperas famulo tuo? et ait dux uirtutis Domini: solue calciamentum de pedibus tuis. locus enim, in quo stas, terra sancta est. Item in Exodo Moyses iubetur calciamentum deponere, quod nec ipse sponsus esset: Et apparuit ei angelus Domini in flamma ignis de rubo: et uidit, quoniam rubus ardebat igni, rubus autem non cremabatur. et dixit Moyses: transiens uidebo hoc grande uisum, cur utique non crematur rubus. ut uidit autem, quoniam accedit uidere, uocauit eum Dominus Deus de rubo dicens: Moyses, Moyses. qui dixit: quid est? et dixit: ne accesseris huc nisi solueris calciamentum de pedibus tuis. locus enim, in quo stas, terra sancta est. et dixit

2 Io. 3, 28 sq. 11 Ios. 5, 13 sq. 19 Ex. 3, 2 sq.

1 claritatem *M* sed clari in ras.   sc̃ *A*, cata *LMBv* et ita semper
 3 hierosolimim *AM*, hierosulimim *L* 4 ipsum] illum *v* enim habet *v*
 7 iesu *ALM* iustus *L* 9 quisquis *v* 11 quomodo *ALBVM*¹ (cf.
p. 73, 8), quando *M*², cum *v* fuit *ALBV*, uenit *M*, esset *v* hiericho
*ALM*², iericho *B* 12 circum inspexit *A* 13 haerentem] habentem *M*,
 tenentem *v* aut] an *MBv* 14 autem *om.* *B* 15 tunc *M* adueni. et]
 adueniet *A*, adueniens *MB* procidit *M* 16 imperas] dicis *M* 17 tu
 stas *M* 19 deponere] soluere *M* 20 uidet *LBM*¹ 21 ardebat *AM*²,
 ardet *LM*¹ *B*, arderet *v* 22 quur *L* utique] utroq. *L* 23 accidit *L*
 24 eum *L* s. l. uoce autem *expuncta* mose mose *L* 25 ne] nec *A*
 hoc *LM*¹ 26 tu stas *M*

ei: ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Iacob. Hoc autem manifestum est in euangelio secundum Iohannem: Et respondit illis Iohannes: ego quidem baptizo in aqua: in medio autem uestrum stat, quem uos
 5 ignoratis: ipse est enim, de quo dixi: post me ueniens homo ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Item secundum Lucam: Sint lumbi uestri adcincti et lucernae ardentes et uos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum uenerit et pulsa-
 10 uerit, aperiant illi. beati serui quos adueniens dominus inuenerit uigilantes. Item in Apocalypsi: Regnauit Dominus Deus omnipotens, gaudeamus et exultemus et demus ei claritatem, quoniam uenerunt nuptiae agni et uxor eius se praeparauit.

QVOD CRVCI ILLVM FIXVRI ESSENT IVD AEL.

15 Apud Esaiam: Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem et contradicentem mihi, qui ambulant uias non bonas sed post peccata sua. Item apud Hieremiam: Venite, mittamus lignum in panem eius et eradamus a terra uitam eius. Item in Deuteronomio: Et erit pendens uita tua ante oculos
 20 tuos, et timebis die et nocte et non credes uitae tuae. Item in psalmo XXI: Effoderunt manus meas et pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. ipsi uero considerauerunt et conspexerunt me,

3 Io. 1, 26 sq. 7 Luc. 12, 35 sq. 11 Apoc. 19, 6 sq. 15 Es. 65, 2. 17 Hier. 11, 19. 19 Deut. 28, 66. 21 Ps. 21, 17 sq.

1 patris tui *LMBv*; cf. *LXX*: ἡ θεὸς τοῦ πατρὸς σου abraham et *LMv* 2 et (*ante deus*) *om. LBv* hac *A* manifestum *AL¹B*, manifestatum *L²Mv* 3 illi *B* iohannis *A* 4 uos baptizo *MB* qui medio uestrum stat et *sqq. exhibet W* in (*ante medio*) *om. WM* uestro *L* nos *om. L* 5 ignoratis *A*, non nostis *WLMB*, nescitis *v* ueniet *ex* ueniens *M* qui ante *WM*, sed qui s. l. m. 2 in *M* 6 corrigiam *om. A* calciamenta *AB* 7 lucan *WM* praecinctorum *v* 9 ut] et *W* 10 illi] ei *v* beati] felices *WL* illi *om. W* 11 apocalypsis *B* regnabit *W* 12 ei *om. B* gloriae claritatem *Wv* 13 nuptiae eius et uxor agni *M* praeparauit se *M*, parauit se *B* 14 illum *om. L* 15 tota die expandi m. m. *M* 18 pane *AWL*; cf. *test. II* 15 eradamus] euellamus *M* terram *A* uitam *om. A* 20 credis *AWM¹* dies ante uitae eras. in *M* 21 et foderunt *L* pedes meos *WLv* 22 uero] autem *WLMv* considerauerunt *AB*, contemplati sunt *WLMv* conspexerunt *AB*, uiderunt *WLMv*

diuiserunt sibi uestimenta mea et super uestem meam miserunt sortem. tu autem, Domine, ne elongaueris auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice. eripe a framea animam meam et de manu canis uncam meam. libera me de ore leonis et a cornibus unicornuorum humilitatem meam. narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te. Item in psalmo CXVIII: Confige clavis de metu tuo carnes meas. Item in psalmo CXL: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. De quo sacrificio Sophonias dixit: Metuite a facie Domini Dei, quoniam prope est dies eius: quia parauit Dominus sacrificium suum, sanctificauit uocatos suos. Item apud Zachariam: Et intuebuntur in me, in quem transferent. Item in psalmo LXXXVII: Et clamaui ad te, Domine Deus meus, tota die, expandi manus meas ad te. Item in Numeris: Non quasi homo Deus suspenditur neque quasi filius hominis minas patitur. Vnde in euangelio Dominus dicit: Sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui crediderit in eum habeat uitam aeternam.

7 Ps. 118, 120. 8 Ps. 140, 2. 9 Soph. 1, 7. 12 Zach. 12, 10. 13 Ps. 87, 10. 15 Num. 23, 19. 17 Io. 3, 14 sq.

1 et diuiserunt *Mv* sibi *ponit post* uestim. mea *WLMv* sortem miserunt *WLv* 2 elonginquaueris *WL²* a me *om. WL* 3 ad defensionem meam respice *AB*, in auxilium meum intende (adtende *L*) *WLv*, *om. M* eripe *A*, erue *B*, libera *WLMv* framea *AB*, gladio *WLMv* et de... meam *om. M* 4 meam] natiuitatem meam *W* ui s. l. m. 2 libera *A*, salua *WLMBv* de *A*, ex *WLMBv* 5 unicornuorum *A*, unicornium *MBv*, sed in *M* um m. 2 s. l., unicornis *W*, unicornius *L* enarrabo *WLMv* 6 media *WMB* ecclesia *WMB*, ecclesiarum *L* 7 clauis *M* metu tuo] meturio *W*, timore tuo *B* carni meae *M* 8 CXL] CXXXVIII *B* alleuatio *WLMv* manum *AWM* 9 soffonias *AB*, sofonias *W* 10 faciem (a *om.*) *W* apparauit *v* 11 suum *om. W* uocitos *A*, electos *WLMBv* 12 intuebantur *WM* 13 LXXXVII] LXXXVI *ALB* et clamaui *A*, exclamaui *WLMBv*; cf. *LXX*: καὶ ἐξέκραξα 14 deus meus *om. WLMv* expandi *A*, extendi *WLMBv*; cf. *LXX*: διεπέτασα ad te manus meas *WLMv* 16 minas *om. B* patiturum *A* deinde *A* 17 heremo] deserto *B* oportet et *L* 18 homines *W* eum *A*, filium *WLMBv*: cf. *Graec.*

QVOD IN PASSIONE CRVCIS ET SIGNO VIRTVS OMNIS SIT
ET POTESTAS.

Apud Abbacuc: Textit caelos uirtus eius, et laudis eius **21**
plena est terra: et splendor eius ut lux erit, cornua in manibus
5 eius erunt. et illic constabilita est uirtus gloriae eius, et consti-
tuet dilectionem ualidam. ante faciem suam ibit uerbum et prae-
cedet in campum secundum gressus suos. Item apud Esaiam:
Ecce natus est uobis puer, datus est nobis filius, cuius imperium
super humeros eius: et uocatum est nomen eius magnae cogita-
10 tionis nuntius. Hoc signo crucis et Amalech uictus est
ab Iesu per Moysen. Item in Exodo dixit Moyses ad
Iesum: Elige tibi uiros et exi et constitue cum Amalech in cra-
stinum. et ecce ego stabo in cacumine collis et uirga Dei in
manu mea. et factum est, cum leuabat manus Moyses, praeua-
15 lebat Israel. ubi autem submiserat manus, inualescebat Amalech.
sed manus Moysi graues, et accepto lapide subposuerunt sub eo,
et sedebat super eum, et Aaron et Ur sustinebant manus hinc et
inde, et factae sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis,
et fugauit Iesus Amalech et omnem populum eius. et dixit Do-

3 Ab. 3, 3 sq. 8 Es. 9, 6. 12 Ex. 17, 9 sq.

1 uirtus *LW*², uirtutis *AMB*, *sed add. in B*: aliter uirtus, uirtutes
*W*¹ omnis *om. A* sit *om. L* et *om. WLM*, *s. l. m. 2 B* 3 apud]
item in *M* abbacum *A*, ambacum *WM*¹, abucuc *M*² textit] operuit
M caelo *B* laudes *L*¹, laudem *W* 4 erit *om. Oxon.* cornus *A*,
cornua sunt (*erunt om.*) *M* 5 et] ei *AL* illic *c. e.* uirtus *om. B*
gloria *A*, et gloria *W* constituit *v*, constitutionem *B*; *cf. LXX: καὶ*
ἐγένετο 6 dilectionem *W*, dilectionum *A*, *om. B* iuit *B*¹ procedit *Bv*,
exiet *M* 7 campos *WLBv*, campis *M* gressus] gregus *W*, greges *L*
8 nobis *v* et datus *WLMB* 9 magnae cogitationis] magni consilii *M*
11 super *WM*¹ item *om. WLMBv* dixit iesus *dns* ad mosen *L sed dns*
s. l. m. 2 12 exii* *L* 13 et (*ante ecce*) *om. WMBv* *dni* *A*
14 manum *A* mea *om. A* leuabit *L*¹ 15 sūmiserat *WLM* manus
moyses *Lv* inualiscebat *A* 16 sed factae sunt *W* mosei *L*, moysi
W graue *A*, erant graues *Mv*, *sed erant add. in Mm. 2*, graues erant *B*
et] *sed A* 17 eum *om. A* ur *L*, *in ras. M*, hur *B*, or *AW* sustinebant
A, tenebant *M sed te in ras.*, sustentabant *WLBv* manus *A*, manus
eius *WBv* 18 mosei *ex* moses *L* 19 exfugauit *M*

minus ad Moysen: scribe hoc, ut sit memoriae in libro, et da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub caelo.

QVOD IN HOC SIGNO CRVCIS SALVS SIT OMNIBVS QVI IN
FRONTIBVS NOTENTVR. 5

22 Apud Ezechiel dicit Deus: Transi mediam Hierusalem et notabis signum super frontes uirorum qui ingemunt et maerent ob iniquitates quae fiunt in medio ipsorum. Item illic: Vadite et caedite et nolite parcere oculis uestris. nolite misereri seniores aut iuuenes et uirgines et paruulos et mulieres interficite, ¹⁰ ut perdelegantur. omnem autem, super quem signum scriptum est, ne tetigeritis, et ab ipsis sanctis meis incipite. Item in Exodo Deus ad Moysen: Et erit sanguis in signo uobis super domos, in quibus ibi eritis: et uidebo sanguinem et protegam uos, et non erit in uobis plaga diminutionis, cum percutiam ¹⁵ terram Aegypti. Item in Apocalypsi: Et uidi et ecce agnum stantem in monte Sion et cum eo centum quadraginta quattuor milia habentes nomen eius et nomen patris ipsius scriptum in frontibus. Item illic: Ego A et Ω , primus et nouissimus, initium et finis. felices eos qui faciunt praecepta eius, ut sit po- ²⁰ testas eorum super lignum uitae.

6 Ez. 9, 4 sq.   13 Ex. 12, 13.   16 Apoc. 14, 1.   19 Apoc. 22, 13 sq.

1 ad *W s. l. m.* 2 ut sit *om. M* memoria in libro *WBv*, in libro in memoria *M* 2 iesu] eius *B* deletionem eius *W* memoriam *om. M*, memoriam eius *W* 5 notantur *M* 6 ezechielem *v* dñs dicit *WB*, dñs dicit *L*, dicit *M* 7 super frontes] in frontibus *M* uirorum. . *l.* 8 ipsorum *om. W* merent *ALM*, gement *B* 8 iniquitate* *A r eras.* 9 cedite *AM* 10 seniores *A*, senioribus *W*, seniori *M*, senioris *LBv* aut] et *v* iuuenes *A*, iuuenibus *W*, iuueni *M*, iuuenis *LBv* interfecite *A* 12 tetigeritis eos *M* et ab...incipite *om. W* a *B* ipsis sanctis *om. B* incipiam *A* 15 deminutionis *WLBM*¹ 16 uide et ecce *AWM*, uidi ***** *B*, uidi *Lv* 17 montem *ALM*¹ 18 milia *om. M* habentes *A*, habebant *WLMB*, et habebant *v*; cf. *Gr.*: ἔχουσαι et nomen patris ipsius *om. M* ipsius *A*, eius *WLbv* 19 frontibus suis *Bv* ego sum *v* et (*ante* Ω) *om. A* 21 uitae *om. WM*

QVOD MEDIO DIE IN PASSIONE EIVS TENEBRAE FVTVRAE
ESSENT.

Apud Amos: Et erit in illo die, dicit Dominus, occidet sol **23**
meridie, et obtenebrabitur dies lucis: et conuertam dies festos
5 uestros in luctum et omnia cantica uestra in lamentationem. Item
apud Hieremiam: Exterrita est quae parit et taedit anima
eius. subiit sol ei, cum adhuc medius dies esset, confusa est et
maledicta. reliquos eorum in gladium dabo in conspectu inimi-
corum eorum. Item in euangelio: A sexta autem hora tene-
10 brae factae sunt per totam terram usque in horam nonam.

QVOD A MORTE NON VINCERETVR NEC APVD INFEROS
REMANSVRVS ESSET.

In psalmo XV: Quoniam non derelinques animam meam in **24**
infernum nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Item in
15 psalmo XXVIII: Domine, eduxisti ab inferis animam meam.
Item in psalmo III: Ego dormiui et quieui et exurrexi,
quoniam Dominus suscipiet me. Item in euangelio secun-

3 Am. 8, 9 sq. 6 Hier. 15, 9. 9 Matth. 27, 45. 13 Ps. 15, 10,
15 Ps. 29, 3. 16 Ps. 3, 6. 18 Io. 10, 18.

3 occidit *AM*¹ 4 die *AL* fortasse rectius; *cf. Sabat. ad h. l. II, p. 929; συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς LXX* festo *A*¹ *L* 5 lamentatione *A*,
lamendationem *W* 6 taedet *M* animae *M*¹ 7 subiit *L*¹, subis *A*
sol ei] solet *AMB* 8 maledicam *W* gladio *WMBv* 9 eorum] meo-
rum *AM*, *om. W*; *cf. LXX: ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν* 10 per] super
LMv in] ad *v* 11 Quod... l. 12 esset *om. L* 13 item in *WL*
XV] XIII *L* quoniam *om. WLMBv* derelinquas *M*¹, derelinquens *L*
14 in infernum *A*, apud inferos *v*, ad inferos *WLMB* neque *WLMBv*
corruptionem] interitum *L* 15 XXVIII] XXIII *A*, XXVIII *B* do-
mine *om. B* eduxisti *A*, extraxisti *W*, renocasti *B*, reduxisti *Mv*
inferno *v* in psalmo... meam *om. L*, post remansurus esset l. 12 *ponit*
Mv, in fine capituli praecedentis posuerat *v* ante Costerium 16 quieui
A, somnum (somnia *M*) cepi (coepi *W*) *WMLv*, soporatus sum *B*; *cf. August. in. Ps. 3 col. 8. f.*: Ego dormiui et somnum cepi etc. nonnulli
autem codices habent: 'dormiui et soporatus sum', et alii aliter quomodo
interpretari potuerunt quod graece positum est: ἐγὼ δὲ ἐσομήθημι καὶ
ἔπρωσα esurrexi *A*, surrexi *L*, resurrexi *v* 17 suscipiet (suscepit *WB*)
me *AWB*, auxiliatus (auxiliator *M*) est mihi *LMv*; *cf. August l. c. col. 9. a*: Hoc magis animaduertendum est, quemadmodum in una sententia
et praeteriti temporis uerbum posuit et futuri: et 'exsurrexi' enim dixit, quod
est de praeterito et 'suscepit' quod est de futuro in euangelio *om. Lv*

dum Iohannem: Nemo aufert animam meam a me, sed ego a me pono eam: potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi eam: hoc enim mandatum accepi a patre meo.

QVOD AB INFERIS TERTIO DIE RESVRGERET. 5

- 25 Apud Osee: Viuificabit nos post biduum die tertio. Item in Exodo: Et dixit Dominus ad Moysen: descende et testificare populum et sanctifica illos hodie et cras, et lauent uestimenta sua et sint parati in perendinum diem. die enim tertio descendet Dominus in montem Sina. Item in euangelio: Progenies nequam et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi nisi signum Ionae prophetae. quomodo enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit et filius hominis tribus diebus et tribus noctibus in corde terrae.

QVOD CVM RESVRREXISSET, ACCIPERET A PATRE OMNEM POTESTATEM ET POTESTAS EIVS AETERNA SIT. 15

- 26 Apud Danihelem: Videbam in uisu nocte: et ecce in nubibus caeli quasi filius hominis ueniens uenit usque ad ueterem dierum et stetit in conspectu eius, et qui adsistebant ei obtulerunt eum: et data est ei potestas regia et omnes reges terrae per genus et omnis claritas seruiens ei, et potestas eius aeterna quae non auferetur et regnum eius non conrumpetur. Item apud Esaiam: Nunc exurgam, dicit Dominus, nunc clarificabor, nunc

4 Os. 6, 2. 5 Ex. 19, 10 sq. 8 Matth. 16, 4. 15 Dan. 7, 13 sq.
21 Es. 33, 10 sq.

1 auferet *WMB* 2 ponam *W* eam a me *B* et potestatem . . .
eam *om. W* 6 uiuificauit *AB*, uiuicabit *L* tertio resurgemus *scripsit Erasmus* 7 discende *A* et *om. W* 8 populo *v* et (*ante* sanctifica) *om. A* uestem suam *WLBv* 9 perennum *W* diem *om. B* enim *om. B* 10 monte *M* progentes nequa *W* 12 signum *om. B, s. l. m. 2 A* uentrem *A* coeti *AW* 13 et *ex* est *A* et (*ante* filius) *om. v, s. l. posuit L* 14 in corde terrae *ponit post* hominis *v* 16 potestas eius potestas *B* 17 daniel *B*, danielum *M¹* noctes *L¹*, noctis *B* 18 ueterem] uenerem *A* 19 ei *om. WLMB* 21 seruiant *B* 22 corrumperetur *B*

exaltabor: nunc uidebitis, nunc intellegitis, nunc confundemini,
 uana erit fortitudo spiritus uestri, ignis uos consumet. Item in
 psalmo CVIII: Dicit Dominus Domino meo: sede ad dexteram
 meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
 5 uirgam uirtutis tuae emittet Dominus ex Sion, et dominaberis
 in medio inimicorum tuorum. Item in Apocalypsi: Et con-
 uersus respexi, ut uiderem uocem quae mecum loquebatur. et
 uidi septem candelabra aurea et in medio candelabrorum similem
 Filio hominis uestitum poderem et erat praecinctus supra ma-
 10 millas zonam auream: caput autem eius et capilli erant albi uelut
 lana aut nix, et oculi eius ut flamma ignis et pedes eius similes
 aurichalco sicut de fornace ignea et uox eius ut sonus aquarum
 multarum, et habebat in dextera sua septem stellas et ex ore eius
 gladius utrimque acutus exiebat et facies eius splendebat ut sol
 15 in uirtute sua: et cum uidissem eum, cecidi ad pedes eius tam-
 quam mortuus, et inposuit super me dexteram suam dicens: noli
 timere, ego sum primus et nouissimus et uiuus qui fueram mor-
 tuus et ecce sum uiuens in saecula saeculorum et habeo clauas
 mortis et inferorum. Item in euangelio Dominus dicit
 20 post resurrectionem: Data est mihi omnis potestas in caelo
 et in terra: ite ergo et docete omnes gentes baptizantes eos in
 nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos obseruare
 omnia quaecumque praecepi uobis.

3 Ps. 109. 1 sq. 6 Apoc. 1, 12 sq. 20 Matth. 28, 18 sq.

1 nunc *om.* *A* intellegitis *ALM* non confundemini *W* 3 dixit
WLV ad *ex a W* 4 donec] quoadusque *LMV* scabillum *A*, sub-
 pedaneum *WLV* 5 emittit *A*, mittet *LBV* d̄s *ML*² ex] a *Lv*
 dominaueris *A* 6 medio *ex dio W* conuersus *ex conuersi A m. 2*
 7 respexit *L*¹ 8 uidi *ex ud W* aureorum (et in *m. candelabrorum*
om.) B simile *W* 9 filium *M*¹ poderem *M*, podere *W*²*B*, pho-
 derēm *A*², pudorem *LA*¹, pudore *W*¹ mammas *LMB* 11 lana alba *W*
 aut nix *ex aux W* similis *L* 12 auricalco *A*²*M*, aurocalco *A*¹, auro-
 chalco *WL* igne *B*, ignis *Wv* **ut *M* 13 VII stelas *W* 14 utrim-
 que *WBL*², utrisque *A*, utrumque *L*¹, ex utraque parte *Mv* exibat *v*
 et *om. A* ut] et *W* ut sol *om. M*; sol *om. L* 15 ad] ante *M* 16 et
om. L posuit *WMB*, exposuit *L* dextram *B* 18 clabes *M*¹ 20 post
res. discipulis dicit v potestas omnis *A* 21 gentes omnes *W*
 baptizantes] tingentes *B*; tingentes eos *L s. l. m. 2* 22 fili *M* ser-
 uare *B* 23 praecepi *W sed ce ex corr.*, mandauit *B*

QVOD PERVENIRI NON POSSIT AD DEVM PATREM NISI PER
FILIVM EIVS IESVM CHRISTVM.

- 27** In euangelio: Ego sum uia et ueritas et uita. nemo uenit ad patrem nisi per me. Item illic: Ego sum ianua: per me si qui introierit, saluabitur. Item illic: Multi prophetae et iusti ⁵ concupierunt uidere quae uidetis et non uiderunt et audire quae auditis et non audierunt. Item illic: Qui credit in filium habet uitam aeternam: qui non dicto audiens est filio non uidebit uitam, sed ira Dei manebit super eum. Item Paulus apostolus ad Ephesios: Et cum uenisset, adnuntiauit uobis pacem his ¹⁰ qui longe et pacem his qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Item ad Romanos: Omnes enim peccauerunt et egent claritatem Dei, iustificantur autem dono ipsius et gratia per redemptionem quae est in Christo Iesu. Item in epistula Petrus apostolus: Christus semel pro ¹⁵ peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo. Item illic: In hoc enim et mortuis praedicatum est, ut suscitentur. Item in epistula Iohannes apostolus: Qui negat filium neque patrem habet: qui confitetur filium et filium et patrem habet. 20

QVOD IPSE IVDIX VENTVRVS SIT.

- 28** Apud Malachiam: Ecce dies Domini uenit ardens uelut cli-
banus: eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et

3 Io. 14, 6. 4 Io. 10, 9. 5 Matth. 13, 17. 7 Io. 3, 36. 10 Eph.
2, 17 sq. 12 Rom. 3, 23 sq. 15 I Petr. 3, 18. 17 I Petr. 4, 6.
18 I Io. 2, 32. 22 Mal. 4, 1. (LXX)

1 peruenire *M*¹ 2 iesum *om. A* 3 et (*ante ueritas*) *om. M*
4 ianua] ostium *WLBv* si *om. WB* 5 quis *AMv* siquis per me *M*
6 cupierunt *WMBv* 7 audistis *M* illic *om. B* 8 non dicto *scripsi*,
indicto *ALMB*, dicto non *v*, non *W* audiens est] inobaudiens est *M*,
credit *W* in filium *v* uidebit *A*, habebit *LMB*, habet *Wv* 9 apo-
stolus *om. WLMBv* 10 ad] apud *v* effesios *A*, epheseos *L* his *om. L*,
iis *M*¹ 11 hiis *L*, iis *M*¹ qui *om. L* accessum] pacem *WMB*, *om. L*
13 claritate *WLM*²*v* iustificatur *W*, iustificati *B* 14 redemptione *L*
christum iesum *B* 15 item *om. M* petrus apostolus *A*, petri
WLMB 16 nostris *om. LM* ut] et *W* ut nos *M s. l. m. 2* 17 item
illic *om. B* 18 apostolus *om. WLMBv* 19 qui... habet *om. B*
22 malachym *W*, malachian *M* 23 alienigenae *AW*

succendet illos adueniens dies, dicit Dominus. Item in psalmo XLVIII: Deus deorum Dominus locutus est et uocauit terram a solis ortu usque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Deus manifeste ueniet Deus noster et non silebit. ignis in conspectu eius ardebit et in circuitu eius tempestas ualida. aduocauit caelum susum et terram discernere populum suum. congregate illi iustos eius qui ordinant testamentum eius super sacrificia: et adnuntiabunt caeli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Item apud Esaiam: Dominus Deus uirtutum prodibit et comminuet bellum: excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: tacui, numquid semper tacebo? Item in psalmo LXVII: Exurgat Deus, et dissipentur inimici eius et fugiant qui oderunt eum a facie eius. sicut deficit fumus, deficient: sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et iusti epulentur et exultent in conspectu Dei et delectentur in laetitia. cantate Domino, psalmum dicite nomini eius, iter facite ei qui ascendit ad occasum, Dominus nomen est ei. turbabuntur a facie eius patris orphanorum et iudicis uiduarum. Deus in loco sancto suo, Deus qui habitare facit unanimes in domo, qui educet

2 Ps. 49, 1 sq. 9 Es. 42, 13 sq. 12 Ps. 67, 2 sq.

1 succendent *A* 2 loquitus *W*, loquutus *L* 3 ob ortu (hortu *W*) solis *WLM* ad] in *WL* ex] a *WLM* 4 manifestus *L* in conspectu eius] ante eum *WLMv* 5 tempestas ualida] procella nimia *LMv* uocauit *WLM* 6 sursum *ALv* discernere] ut separet *Mv*, ut separet *WL* congregate] colligite *WLMv* 7 iustos] scos *A* eos qui *LMv* ordinant] disponunt *WLMv* super sacrificia] in sacrificiis *WLMv* 8 adnuntiauerunt *A* 9 dnē *L* deus *om. W* produiit *ALMB* et *om. L* 10 excitauit *LM* clamauit *M* 11 tacui quidem *M* 12 dissipentur] dispargantur *WL*, dispaergantur *M* 13 eum oderunt *WLM* a facie eius *ponit post* fugiant *Bv* sicut] quomodo *LM* defecit *AW* sicut] quomodo *WLM* 14 fluit] tabescit *WLMv* a facie dei *M s. l. m. 2* 15 epulentur *A*, iocundentur *MB*, iocundentur *WLv* et *om. A* delectentur *A*, laetentur *WMBv* laetitia *AB*, iocunditate *WMv* et delectentur. . domino *om. L* 16 deo *WMv* psalmum dicite *AB*, psallite *WLMv*; cf. *testim. II 6* iter] *niam WLM* ei] et *W* 17 ad] in *WLMv*, super *B* deus *WLv* est *om Lv* ei] illi *WLMB* post ei *inserunt AB*: gaudete (et laetamini *B*) in conspectu eius 18 patres *WBM¹* iudices *WBM¹* dñs *B* 19 inhabitare *LMv* fecit *A* unianimes *AW*, unius moris *B* qui educit *B*, producens *WLMv*

uinctos in fortitudine, similiter eos qui in iram prouocant, qui habitant in sepulchris. Deus, cum egredieris coram populo tuo, dum transgredieris in deserto. Item in psalmo LXXXI: Exurge, Deus, iudica terram, quoniam tu disperdes in omnibus gentibus. Item in euangelio secundum Matthaeum: Quid nobis et tibi, fili Dei? quid huc uenisti ante tempus perdere nos? Item secundum Iohannem: Nihil pater iudicat sed omne iudicium filio dedit, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium non honorificat patrem qui misit eum. Item Paulus apostolus ad Corinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quae egit siue bona siue mala.

QVOD IPSE SIT REX IN AETERNVM REGNATVRVS.

29 Apud Zachariam: Dicite filiae Sion: ecce rex tuus uenit tibi iustus et saluans, mitis, sedens super asinum indomitum. Item apud Esaiam: Quis nuntiabit uobis locum illum aeternum? ambulans in iustitia et manus abstinens a muneribus, grauens aures, ut non audiat iudicium sanguinis, et conprimens

4 Ps. 81, 8. 5 Matth. 8, 29. 7 Io. 5, 22 sq. 11 II Cor. 5, 10.
15 Zach. 9, 9. 17 Es. 33, 14 sq.

1 uictos *W*¹ fortitudine] uirtute *WLMv* qui...prouocant *om.*
WLM ira *A* 2 inhabitant *WLMv* in *om.* *M* sepulchris] monu-
mentis *WLMv* cum] dum *Bv* egredieris] prodires *LMv*, prodieris *W*
coram populo tuo] in conspectu populi tui *WLMv* 3 dum transgrederis
A, in transeundo *WLMv* deserto] eremo *M*, heremum *WL* LXXXI]
LXXX *LM* 4 terra *B* disperdes *A*, exterminabis *LMBv*, heredi-
tabis *W*; *cf. August ad h. l.*: Nec praetereundum, quod nonnulli codices
habent: 'quoniam tu hereditabis' omnes gentes *M* 6 tibi iesu *M*
dei *A*, dauid *WLMBv* quod *B*, qui *W* hoc *LBM*¹ perdere *AM*, pu-
nire *WLBv* 7 omnem iudicium *L*, iudicium omne *v* 8 dedit filio *B*
9 honorificat *A* n *eras* eum misit *WLMBv* 10 item *om.* *B* paulus
apostolus *A*, paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 11 secunda] . II . *L*
s. l. m. 2 ante...reportet *L s. l. m. 2* 12 propria *om.* *A* egit; *cfr.*
testim. III 56 15 zacchariam *A*, zacharian *WM* 16 supra *B* 17 qui
W quis nuntiauit uobis quia ignis ardet quis nuntiauit *LMB nisi quod*
L nuntiabit *exhibet utroque l.* sanctum aeternum *W* 18 iustitiam
*WLM*¹ 19 sanguis *A*

oculos suos, ne uideat iniustitiam, hic habitabit in alta spelunca
 petrae fortis: panis illi dabitur et aqua eius fidelis. regem cum
 claritate uidebitis. Item apud Malachiam: Rex magnus sum
 ego, dicit Dominus, et nomen meum inlustre est apud gentes.
 5 Item in psalmo secundo: Ego autem constitutus sum rex
 ab eo super Sion montem sanctum eius praedicans praeceptum
 Domini. Item in psalmo XXI: Remiscentur et conuertentur
 ad Dominum uniuersi fines terrae et adorabunt in conspectu eius
 omnes patriae gentium: quoniam Domini est regnum et ipse do-
 10 minabitur gentium. Item in psalmo XXIII: Tollite portas,
 principes, uestri et eleuamini, portae aeternales, et introibit
 rex gloriae. quis est iste rex gloriae? Dominus fortis et potens,
 Dominus potens in proelio. tollite portas, principes, uestri et
 eleuamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae. quis est
 15 iste rex gloriae? Dominus uirtutum ipse est rex gloriae. Item
 in psalmo XLIII: Eructauit cor meum uerbum bonum, dico
 ego opera mea regi. lingua mea calamus scribae uelociter scri-
 bentis. speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in

3 Mal. 1, 14. 5 Ps. 2, 6 sq. 7 Ps. 21, 28 sq. 10 Ps. 23, 7 sq.
 16 Ps. 44, 2 sq.

1 uideant *B* iniustitia *W* hic *om.* *W* habitauit *W*, inhabitauit
L, inhabitabit *MBv* 3 claritatem *M*¹ apud *om.* *B* malachian *M*,
 malachiel *B* 4 meum] magnum *M* 5 item *om.* *M* 6 praedicans prae-
 ceptum *dn̄i* *A*, adnuntians imperium eius (ipsius *Lv*) *WLMBv* 7 XXI]
 XX *v* remiscentur *A*, commemorabuntur *WLMBv* 8 deum *W*
 uniuersae fines *A*, omnes termini *WLMBv* eius *A*, tuo *W*² *LMBv*, tu *W*¹
 9 ipse *om.* *WLMB* 10 omnium gentium *WLMBv* tollite] auferte
LBv 11 principis *BW*² uestri *AWB*, uestrum *L*, uestras *Mv*
 eleuamini *AM*, extollimini *LB*, extollemini *W* aeternae *L* 12 glo-
 riae] claritatis *Lv* istae *W*¹ gloriae] claritatis *Lv* potens et for-
 tis *B* dominus... potens *om.* *M* 13 potens *AB*, fortis *WLMv*
 tollite *AM*, auferte *WLv*; tollite... *l.* 15 iste rex gloriae *om.* *B* uestri
AW, uestrum *L*, uestras *Mv* 14 eleuamini *AM*, extollimini *Lv*,
 extollemini *W* aetertanales *W*, aeternae *L* gloriae] claritatis *Lv*
 quis e. i. r. gloriae *om.* *LM*, s. l. m. 2 *W* nisi quod iste *om.* 15 gloriae]
 claritatis *v* deus *B* gloriae] claritatis *LMv* 16 XLIII] XLIII *L*,
 XIII *B* eructuabit *B* uerbum] sermonem *Lv* bonum *om.* *A* 17 scri-
 bae] scriptoris *Lv* uelociter] acute *Lv* scribens *L* 18 speciosus forma]
 decorus specie *LMv* prae filiis] super filios *LMv* diffusa] diffusa *W*,
 effusa *LMv*

labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. adcingere
gladium tuum circa femur, potentissime specie et pulchritudine
tua, et intende et prospere procede et regna propter ueritatem et
mansuetudinem et iustitiam. Item in psalmo V: Rex meus et
Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane et exaudies ⁵
uocem meam, mane adstabo tibi et uidebo. Item in psalmo
XCVI: Dominus regnauit, exultet terra, laetentur insulae multae.
Item in psalmo XLIII: Adstitit regina a dextris tuis in uestitu
deaurato, circumamicta uarietatem. audi, filia, et uide
et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum ¹⁰
patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est
Dominus Deus tuus. Item in psalmo LXXIII: Deus autem
rex noster ante saecula, operatus est salutem in medio terrae.
Item in euangelio secundum Matthaeum: Et cum Iesus
natus esset in Bethleem Iudaeae in diebus Herodis regis, ecce ¹⁵
magi ab oriente uenerunt Hierosolymam dicentes: ubi est qui
natus est rex Iudaeorum? uidimus enim stellam eius in orientem
et uenimus adorare eum. Item secundum Iohannem
dixit Iesus: Regnum meum non est de isto saeculo: si

4 Ps. 5, 3 sq. 7 Ps. 96, 1. 8 Ps. 44, 10 sq. 12 Ps. 73, 12.
14 Matth. 2, 1 sq. 19 Io. 18, 36 sq.

1 te *om. L* aeternum] saecula *WLMv* 2 gladium tuum] ensem
tuum *WLM*, ense tuo *v* circum *B*, ad *WLMv* specie et (et et *B*) pul-
chritudine tua *AB*, decori (decoros *M*¹, decore *M*²) et speciei (specie
*WLM*², species *M*¹) tuae (tua *M*²) *WLMv* 3 et prospere procede
B, procede *A*, et dirige *WLMv* lenitatem et ueritatem *WLM* et man-
suetudinem *om. WML* 4 Item in...*l.* 6 uidebo *om. M* V] IIII
L 5 mane *om. A* et *om. v* 6 adstabo] adsistam *WLv* uidebo] con-
templabor te (te *om. L*) *LWv* 7 XCVI] **XCIII *A*, LXXXV *LB* lae-
tentur *A*, iocudentur *WLMBv* 8 adstetit *AL*, adsistit *M* a dextris
tuis] ad dexteram tuam *WLMv* uestitu deaurato] ueste inaurata
WLMv 9 circumamicta *A*, circumornata *B*, amicta est *WMr*,
om. L uarietatem *W*, uarietate *AMv*, et uariata *B*, *om. L* 10 po-
puli tui *Lv* domus *Lv* 11 concupiuit] desiderauit *WLMv*
12 deus *om. LMB* LXXIII] LXXII *L* 13 saeculum *LMBv* 15 esset
et *W* bethleem *AWL*, bethlehem *B* iudae *WMr* 16 hierussolimam
W, hierosolima *AL* 17 uidemus *W*¹ orientem *AWM*¹, oriente
LBM^{2v} 18 eum] illum *WB* item *om. M* in euangelio cata *WMB*

de isto saeculo esset regnum meum, ministri mei turbarentur
ne traderer Iudaeis: nunc autem regnum meum non est hinc.
dixit Pilatus: ergo rex es tu? respondit Iesus: tu dicis quoniam
rex sum: in hoc natus sum et in hoc ueni in saeculum, ut
5 testimonium dicam ueritati. omnis qui est de ueritate audit
uocem meam.

QVOD IPSE SIT ET IVDIX ET REX.

Item in psalmo LXXI: Deus, iudicium tuum regi da et 30
iustitiam tuam filio regis iudicare populum tuum in tua iustitia.
10 Item in Apocalypsi: Et uidi caelum apertum, et ecce equus
albus, et qui sedebat super eum uocabatur fidelis et uerus,
aequum iustumque iudicat et proeliatur: oculi autem eius erant
tamquam flamma ignis et super caput eius diademata multa et
portabat nomen scriptum nemini alii nisi sibi notum: et erat
15 coopertus uestem sparsam sanguineam et dicitur nomen eius
uerbum Dei: et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum in
equis albis induti byssinum album mundum, et de ore eius exie-
bat gladius acutus, ut ex eo percuteret nationes quas ipse pastu-
rus est in uirga ferrea, et ipse calcabit torcular uini irae Dei
20 omnipotentis. habet etiam in ueste et in femore suo nomen scrip-
tum: rex regum et dominus dominorum. Item in euangelio:
Cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum

8 Ps. 71, 1 sq. 10 Apoc. 19, 11 sq. 22 Matth. 25, 31 sq.

1 de seculo esset *L*, esset de hoc mundo *W* 2 hinc non est *B*
3 quoniam ego *WMB* 4 in] ego in *v* et] ego *Oxon.* 5 dicam]
perhibeam *v* ueritatis *LB* 7 et post sit om. *MBv* 8 LXXI]
LXX *L* da regi *B* 9 tua om. *LMv*, tuam *W* iustitiam *W*
10 aequus *W* 12 iustum quae *AWL* iudicans *WB*; cfr. *testim.*
II 3 proelior *BA*¹ 14 est nemini *W*² 15 ueste *B* sparsam]
adpersam *v*, conspersa *B* sanguine *WLMBv* 17 aequis *AL*
et induti *LM* mundum om. *A* album om. *L* eius *Wm.* 2 in mar-
gine exibat *v* 18 utrimque (exutrimque *B*, ex utraque parte *M*) acutus
WMBv percuteres *A* qua *W*; quas...ferrea om. *B* pasciturus
Mv 19 est] et *A*, esset *M* calcavit *MB* torcular *W* 20 et iam
W uestitu *M* faemore *A* 21 regnum *W* dominorum] dominan-
tium *MBv* 22 et om. *W*.

eo, tunc sedebit in throno claritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes: et segregabit illos ab inuicem, quemadmodum pastor segregat oves ab haedis, et statuet oves a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite, benedicti patris mei, percipite quod uobis paratum est regnum 5 ab origine mundi: esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et textistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauimus, sitientem et potauimus? quando 10 te uidimus hospitem et abduximus, nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uenimus ad te? et respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeter- 15 num quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut 20 sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico

1 tunc *W sed t et c ex corr.* 2 segregauit *L* 3 et *om. L*
a *A*, ad *WLMBv* dexteram suam *WMBv* 4 ad sinistram (senestram *A*) *AWMBv* dicit *WB* a *AL*, ad *WMBv* dexteram suam *WMB*, dexteram eius *v* sunt] erunt *Mv* 5 regnum] *om. M*, post percipite *ponit Wv* 6 esuri *AW*¹ 7 abduxistis] adduxistis *Mv* me *om. AL* nudus et tex. me *om. M* 8 me *om. AL*
infirmus (sum *om.*) *v* carcerem *A* 9 ei] et *ABM*¹, *expunxit M*²
10 et...sitientem *om. A* putabimus *A* quando autem *WMBv* 11 hospitem...*l. 12* te uidimus *om. W* adduximus *Mv* uestituimus *A* quando...uidimus *om. M* 12 infirmum *v*, infirmari et uisitaui *WMB* aut] et *WLB*, *om. M* carcerem *AW* inuenimus *W* 13 respondet *M* et dicit *M sed et s. l. m. 2*, dicit *AW* amen amen *B* 14 eorum *B* dicit *WB* eis *M* 15 a] ad *AWLMB* sinistram *WBL*², sinistram suam *M*, sinistram eius *v* sunt] erunt *v*, *om. LB* 16 praeparauit *L sed prae exp. m. 2* eius] eis *B* 18 adduxistis *Mv* 19 carcerem *A* uenistis ad] uisitastis *Lv* 20 aut sitientem *om. B* 21 carcerem *ABM*¹ 22 ministrauimus tibi *A*, uisitaui te *WLMB* respondet *M*, respondit *B* illis rex *W*

nobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et ibunt isti in ignem aeternum, iusti autem in uitam aeternam.

LIBER TERTIVS.

CYPRIANVS QVIRINO FILIO SALVTEM.

Pro fide ac deuotione tua, quam Domino Deo exhibes, fili carissime, petisti, ut ad instruendum te excerperem de scripturis sanctis quaedam capitula ad religiosam sectae nostrae disciplinam pertinentia, lectionis diuinae succinctam diligentiam quaerens, ut animus Deo deditus non longis aut multis librorum uoluminibus fatigetur, sed eruditus breuiario praeceptorum caelestium habeat ad fouendam memoriam suam salubre et grande conpendium. et quia tibi plenum dilectionis obsequium debeo, feci quod petisti, ut laborarem semel, ne tu semper laborares. quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt a me quaedam praecepta dominica et magisteria diuina quae esse et facilia et utilia legentibus possint, dum in breuiarium pauca digesta et uelociter perleguntur et frequenter iterantur. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

1 his] istis *A* 2 abibunt *LMBv* isti] hi *B* ignem aeternum *A*, ambustionem aeternam *WLMBv* ad Quirinum de sacramento christi explicit liber II incipit liber III *A*, ad Quirinum liber II explicit *W*, ad Quirinum liber II de sacramento exp̄. incip̄. ad eundem liber III. breuiarii de capitulis mandatorum dei ad christianae religionis disciplinam pertinentibus incip̄. epla XIII *B*, Caecili Cipriani ad Quirinum liber II exp̄ incip̄ ad eundem excerpta capitulorum numero LXX *M*, incipit liber tertius *L*

5 quirino] cyrino *V* 7 excerperem *L* 9 succinctam *A*¹ 12 fouendum *B* 13 feci ex fecisti *L* 17 et (ante facilia) om. *WMBv* legentibus] gentibus *B* 18 leguntur *B* 19 fili om. *W* km̄ *B* exp̄ epistola incip̄ cap̄ CXX *B*

CAPITVLA.

- I. De bono operis et misericordiae.
- II. In opere et eleemosynis, etiamsi per mediocritatem minus fiat, ipsam uoluntatem satis esse.
- III. Agapem et dilectionem fraternam religiose et firmiter exercendam.
- IIII. In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.
- V. Humilitatem et quietem in omnibus tenendam.
- VI. Bonos quosque et iustos plus laborare sed tolerare debere, quia probantur. 10
- VII. Non contristandum Spiritum sanctum quem accepimus.
- VIII. Iracundiam uincendam esse, ne cogat delinquere.
- VIIII. Inuicem se fratres sustinere debere.
- X. In Deum solum fidendum et in ipso gloriandum. 15
- XI. Eum qui fidem consecutus est exposito priore homine caelestia tantum et spiritalia cogitare debere nec attendere ad saeculum, cui iam renuntiauit.
- XII. Non iurandum.
- XIII. Non maledicendum. 20
- XIIII. Numquam mussitandum, sed circa omnia quae accidunt benedicendum Deum.
- XV. Ad hoc temptari homines a Deo, ut explorentur.
- XVI. De bono martyrii.
- XVII. Minora esse quae in saeculo patimur quam sit praemium quod promissum est. 25
- XVIII. Dilectioni Dei et Christi nihil praeponendum.
- XVIIII. Voluntati non nostrae sed Dei obtemperandum.
- XX. Fundamentum et firmamentum spei et fidei esse timorem.

3 aelemosynis *AW*, elemosinis *LM* 5 agapen *B* 6 exercenda *W*
 7 inullo *A* sint *W* 8 et *om. W* 9 quoque *AW¹M* sed tolerare
om. W 10 deberem *W¹* 13 ne] non *L*, ut non *B* 15 deo *B*
 glorificandum *A* 16 expositio *B* 18 renuntiauimus *WLMB*
 21 numq. mussit. *om. W* circa] ad *V* 22 accedunt *A*, accidant *L*
 benecendum *W* 23 dno *W* a deo homines *L* ut *om. W* exploren-
 tur *A*; *cfr. h. l. c. 15*, probentur *WLMBv* 27 et] ac *W* perperonen-
 dum *W* (*u corr. m. 2*) 28 uoluntate dei non nostrae *A*

- XXI. Non temere de altero iudicandum.
 XXII. Accepta iniuria remittendum et ignoscendum.
 XXIII. Vicem malis non reddendam.
 XXIII. Non posse ad patrem ueniri nisi per Christum.
 5 XXV. Ad regnum Dei, nisi baptizatus et renatus quis fuerit, peruenire non posse.
 XXVI. Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat.
 XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere quam consecutus sit, nisi innocentiam seruet.
 10 XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei qui in Deum delinquerit.
 XXVIII. De odio nominis ante praedictum.
 XXX. Quod quis Deo uouerit cito reddendum.
 15 XXXI. Eum qui non crediderit iam iudicatum esse.
 XXXII. De bono uirginitatis et continentiae.
 XXXIII. Nihil patrem iudicare sed filium et patrem ab eo non honorificari, a quo non honorificetur filius.
 XXXIII. Fidelem gentiliter uiuere non oportere.
 20 XXXV. Deum ad hoc patientem esse, ut nos paeniteat peccati nostri et reformemur.
 XXXVI. Mulierem ornari saeculariter non debere.
 XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri.
 25 XXXVIII. Seruum Dei innocentem esse debere, ne incidat in paenam saecularem.
 XXXVIII. Datum nobis esse exemplum uiuendi in Christo.
 XL. Non iactanter nec tumultuose operandum.
 XLI. Inepte et scurriliter non loquendum.

1 timere *AW* 2 dimittendum *A*, praeterrmittendum *V* 3 reddendam] referendam *AVLB* 4 uenire *WLMB*, perueniri *v* 5 et quis *L*, qui *M*¹ 7 eucharisteam *A* 8 opera *A*, operibus *B* 11 ecclesiam *W* ei] et *W s. l. m.* 2 dño *WM*, deo *B* delinquerit *W* 13 ante praedictum] at terra edictum *W* 14 quis] quia *W* 17 patre *B* iudicari *W* patre *W*¹ 18 honorificatur *B*, honorificaetur *W* 19 gent. uiuere] gentiliuere *W* oportere] debere *W* 20 peccatis nostris *B* 22 saeculariter ornari *W* 23 oportere] debere *W* delecta *AW*¹ nisi] sed *B* 24 puniri] occidi *V* 25 innocente *W* incedat *A* 26 poenam *W sed am s. l. m. 2* 27 esse *om. W* christum *B* 28 tumultuse *W* 29 scurriliter *L*

- XLII. Fidem in totum prodesse et tantum nos posse quantum credimus.
- XLIII. Posse eum statim consequi qui uere crediderit.
- XLIIII. Fideles inter se disceptantes non debere gentilem iudicem experiri. 5
- XLV. Spem futurorum esse et ideo fidem circa ea quae promissa sunt patientem esse debere.
- XLVI. Mulierem in ecclesia tacere debere.
- XLVII. Delicto et merito nostro fieri, ut laboremus nec Dei opem in omnibus sentiamus. 10
- XLVIII. Non faenerandum.
- XLVIII. Inimicos quoque diligendos.
- L. Sacramentum fidei non esse profanandum.
- LI. Quod nemo in opere suo extolli debeat.
- LII. Credendi uel non credendi libertatem in arbitrio ¹⁵ positam.
- LIII. Dei arcana perspicere non posse et idcirco fidem nostram simplicem esse debere.
- LIIII. Neminem sine sorde et sine peccato esse.
- LV. Non hominibus sed Deo placendum. 20
- LVI. Deum nihil latere ex his quae geruntur.
- LVII. Fidelem emendari et reseruari.
- LVIII. Neminem contristari morte debere, cum sit in uiuendo labor et periculum, in moriendo pax et resurgendi securitas. 25
- LVIIII. De idolis quae gentiles deos putant.
- LX. Ciborum nimiam concupiscentiam non adpetendam.
- LXI. Possidendi concupiscentiam et pecuniam non adpetendam.
- LXII. Matrimonium cum gentilibus non iungendum. 30
- LXIII. Grauius delictum esse fornicationis.

1 fide *B* in *om.* *AWLB* prodesse *A* nos] non *L* 6 fidelem *W* eam quae *L*, eaq. *A* 8 deberem *W* 9 non uene dilecto *W*¹, delicto *W*² 14 operae *W* 17 archana *LBM*² idcirco] ideo *M* 19 esse et si peccato *W* 21 gerentur *B*, gerantur *M*¹ 22 fidele* *M* m *eras.* 23 nemini *B* mortem *WB* uidendo *M*¹ 24 in *om.* *W* resurgendo *L*¹ 26 putent *L* 30 cum gentibus *WB*, gentibus *A* ***iungendum *M* (*con erasum*) 31 grauem *W*, graue *Bv* fornicationem *W*

- LXIII. Quae sint carnalia quae mortem pariant et quae spiritalia quae ad uitam ducant.
- LXV. Omnia delicta in baptismo deponi.
- LXVI. Disciplinam Dei in ecclesiasticis praeceptis obseruandam.
- LXVII. Praedictum quod disciplinam sanam aspernaturi essent.
- LXVIII. Recedendum ab eo qui inordinate et contra disciplinam uiuat.
- LXVIII. Non in sapientia mundi nec in eloquentia esse regnum Dei sed in fide crucis et uirtute conuersationis.
- LXX. Parentibus obsequendum.
- LXXI. Patres quoque asperos esse circa filios non oportere.
- LXXII. Seruos, cum crediderint, plus dominis carnalibus seruire debere.
- LXXIII. Item dominos mitiores esse debere.
- LXXIII. Viduas probatas quasque honorandas.
- LXXV. Suorum et maxime fidelium curam plus unumquemque habere debere.
- LXXVI. Maiorem natu non temere accusandum.
- LXXVII. Peccantem publice obiurgandum.
- LXXVIII. Cum haereticis non loquendum.
- LXXVIII. Innocentem fidenter petere et inpetrare.
- LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit.
- LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam.
- LXXXII. Non augurandum.
- LXXXIII. Cirrum non habendum.
- LXXXIII. Non uellendum.

2 ducunt *L* 8 et *om. W* 9 uiuant *W* 10 insipientia *A* in (*ante* eloq.) *om. M* 14 esse *om. L* circa filios asperos esse *A* oportet *ALv*
 15 LXXII] LXXIII *W* 17 LXXIII... debere *om. W* item *om. B*
 18 quas *W* 19 LXXV] LXX *W* 20 debere habere *AW* 22 peccandum *W* 24 innocentiam *LMBW^{2v}*, innocentia *W¹* inpetrare] interpretare *W* 25 diaboli *A* homine *WMB* 27 mercenarii *A* 28 oigorandum *A*, augurandum *W¹*, auguriandum *B* 29 circum *A* non *AWVLB*, in capite non *Mv* 30 uallendum *A*

- LXXXV. Surgendum, cum episcopus aut presbyter ueniat.
 LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat qui recedit.
 LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere.
 LXXXVIII. Fratrem non circumueniendum. 5
 LXXXVIII. Subito uenire finem mundi.
 XC. Vxorem a uiro non recedere aut, si recesserit, in-nuptam manere.
 XCI. Tantum unumquemque temptari quantum potest sustinere. 10
 XCII. Non quicquid licet esse faciendum.
 XCIII. Praedictum quod haereses futurae essent.
 XCIII. Cum timore et cum honore eucharistiam acci-piendam.
 XCV. Bonis conuiuendum, malos autem uitandos. 15
 XCVI. Factis, non uerbis operandum.
 XCVII. Ad fidem et ad consecutionem properandum esse.
 XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere.
 XCVIII. Iudicium secundum tempora futurum uel aequi-tatis ante legem uel legis post Moysen. 20
 C. Gratiam Dei gratuitam esse debere.
 CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.
 CII. Correctionem bonos quosque libenter audire debere.
 CIII. A multiloquentia temperandum.
 CIII. Non mentiendum. 25
 CV. Frequenter emendandos qui delinquent in dome-stico ministerio.
 CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam et ultionem Deo relinquendam.

1 episcopis *M*¹ presbier** *M* (is *erasum*) 2 scisma *AW*, scismatha *M* 3 eandem *A* recedit] credit *W* 5 frater *W* circumueniun-dum *L* 6 fine *A* 7 inuptam *A*¹ 9 temptare *WM*¹ 12 heresis *LBM*, heres *A* 13 cum (*ante* honore) *om. MBv* eucharistia accipiendam *W* 15 conuiuendum *AWVLMB*, conueniendum *v* 17 et ad *LM* et consecutionem et *A* esse *om. M* 18 catecuminum *A*, cathecuminum *L*, cathicuminum *W* iam *om. M* 19 tempore *W*¹ uel *om. v* aequi-tate *W* 21 C] *om. M* gratuita *W* 22 igni *L*, ignem *W*¹ frequen-tem *A* 25 metiendum *L* 27 mynisterio *ex* mysterio *L* 28 iniuriam acceptam *WM*¹ ***patientiam *M* (per *erasum*)

- CVII. Non detrahendum.
 CVIII. Non esse proximo insidiandum.
 CVIII. Infirmos uisitandos.
 CX. Susurriones maledictos esse.
 5 CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.
 CXII. Grauius iudicari de his qui in saeculo plus habue-
 rint potestatis.
 CXIII. Viduam et pupillos protegi oportere.
 CXIII. Dum in carne est quis, exomologesim facere debere.
 10 CXV. Adulationem perniciosam esse.
 CXVI. Plus ab eo diligere Deum, cui in baptismo plura pec-
 cata dimittuntur.
 CXVII. Fortem congressionem esse aduersus diabolum et
 ideo fortiter nos stare debere, ut possimus uincere.
 15 CXVIII. De antichristo quod in homine ueniat.
 CXVIII. Graue fuisse iugum legis quod a nobis abiectum
 est et leue esse iugum Domini quod a nobis sus-
 ceptum est.
 CXX. Orationibus insistendum.

1 detrahendam *A* 2 infidiandum *A* 4 susurriones et bilingues *A*
 5 acceptabilia deo *A* 6 iudicare *M* dehisaeculo *A* 8 uiduas *v*
 pupillos *A* oporteret *W* 9 cum *B* est] esset *B* exhomologesim
LM, exolomogesim *A* 10 adolationem *AL* 11 ab eo] a dō *ex* adeo *A*
m. 2 12 dimittantur *W* 15 anchristo *A* hominem *M¹B* excerpta
 capitula Rome expliciunt incipit liber III *W*, Caecili Cypriani ad Quirinum
 excerpta capitulorum libri secundi explicit incipit ad Quirinum liber tertius
 - *AXHM* - *M*, exp. cap. incipit liber III *B*, incipit liber tertius ad Qui-
 rinum *L*

DE BONO OPERIS ET MISERICORDIAE.

1 Apud Esaiam: Exclama in fortitudine et noli parcere, sicut tuba exalta uocem tuam, adnuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. me de die in diem quaerunt et cognoscere uias meas concupiscunt, quasi plebs quae iustitiam 5 fecerit et iudicium Dei non deseruerit. postulant a me nunc iudicium iustum et adpropinquare Deo concupiscunt dicentes: quid quia ieiunauimus, et non uidisti, humiliuimus animas nostras, et non cognouisti? in diebus enim ieiunii inueniuntur uoluntates uestrae. aut enim subiectos uobis compungitis aut ad iudicia et 10 lites ieiunatis aut proximos caeditis pugnis. ut quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur uox uestra in clamore? non hoc ieiunium quod ego elegi et diem humiliare hominem animam suam. tametsi contorseris quasi circulum collum tuum et saccum et cinerem substraueris, nec sic uocabis ieiunium acceptum. non 15 tale ieiunium elegi, dicit Dominus: sed solue omnem nodum iniustitiae, resolue suffocationes inpotentium commerciorum, dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa. frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos seminis 20 tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumen tuum et uestimenta tua cito orientur. et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. dum adhuc loqueris, dicit: ecce adsum. Item in Iob: Conser-

2 Es. 58, 1 sq. 24 Iob. 29, 12 et 13. 15 et 16.

2 exclama inquit *WMBv* 3 exalta *W s. l. m. 2* et annuntia *B*
 4 de die in diem] die de die *L* 5 cupiunt *B* 6 et *om. A* deseruerit]
 dereliquerit *B* a me *AM²*, me *WLBM¹v* 8 uidisti] audisti *A*
 9 enim *om. W* ieiunii uestri *W* uoluptates *WM* 10 subiectos] sub-
 ditos *B* subpungitis *WLMBv* ad *ex a M m. 2* 11 ceditis *AM*
 pugnis *A* 13 quod *om. Mv* et (in *W*) diem humiliare hominem *AWLB*,
 nisi humiliet homo *Mv*; *cf. LXX* 14 tametsi *ALB*, nam et si *W*, et si
Mv 15 substraueris tibi *A* sic *ex si W* uocabit' *W*, uocabitur *MBv*
 16 elegi] accepi *W* omne *WL* 17 in potentiam *A* 19 tectu *AW*
 21 dispicias *AWL*; *cf. h. l. cap. 75* erumpent *L'* temporanum *AL*
 23 *dns A* 24 dicit *LMBv* item *A*, de hoc ipso *WLMB*; *tales discre-*
pantias posthac omisi in *A*, apud *WLMBv*

uauī egenum de manu potentis et pupillo cui non erat adiutor
 auxiliatus sum. os uiduae benedixit me, cum essem oculus cae-
 corum, pes quoque clodorum ego essem et inualidorum pater.
 Item in Tobia: Et dixi Tobiae filio meo: uade et adduc
 5 quemcumque pauperem inueneris ex fratribus nostris, qui tamen
 in mente habeat Deum ex toto corde suo. hunc adduc et mandu-
 cabit pariter meum prandium hoc: ecce sustineo te, fili, donec
 uenias. Item illic: Omnibus diebus uitae tuae, fili, Deum in
 mente habeto et noli praeterire praecepta eius. iustitiam fac om-
 10 nibus diebus uitae tuae et noli ambulare uiam iniquitatis: quoni-
 am agente te ex ueritate erit respectus operum tuorum. ex sub-
 stantia tua fac eleemosynam et noli auertere faciem tuam ab ullo
 paupere. ita fiet, ut nec a te auertatur facies Dei. quomodo ha-
 bueris, fili, sic fac: si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa
 15 fac eleemosynam: si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo com-
 munica. et ne timueris, cum facis eleemosynam: praemium bo-
 num repones tibi in diem necessitatis: quoniam eleemosyna a
 morte liberat et non patitur ire in tenebras. munus bonum
 est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo.
 20 Item in Sapiencia Salomonis: Qui pauperum miseretur,
 Deo faenerat. Item illic: Qui dat pauperibus, non egebit: qui
 autem auertit oculum suum, in magna inopia erit. Item illic:
 Eleemosynis et fide peccata purgantur. Item illic: Si esurit
 inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. hoc enim fa-

4 Tob. 2, 2. 8 Tob. 4, 5 sq. 20 Prou. 19, 17. 21 Prou. 28, 27.
 23 Prov. 16, 6. 23 Prou. 25, 21 sq.

2 sum *om. WB* os] hos *W¹, om. A* uidiae *W¹* oculos *AW¹*
 caecarum *A* 3 et inu. pater *om. B* 4 apud tobiam *WLMB* dix̄ *MB*
 tobias *M* adduc] adhuc *L* 5 quem *W* 6 habeat *A*, habet *WMB*,
 habent *L* ex *om. A* et] ut *B* manducet *B* 7 meum] mecum *LB*
 te] et *A* 9 habe *WLMv* praeterire *W s. l. m. 2* 10 noli] non *A*
 11 ex ueritate ex ueritate *A* 12 elemosinas *B* tuam *om. Lv* 13 nec]
 ne *W* et habueris *AL* 14 fili *om. A* 15 si enim *M* hoc *om. A*
 communia *A¹* 17 reponis *WLBv* 18 irae *AW¹* 20 apud solomonem
 in paroemiis *WMB* paupero *W*, pauperem *L* miseretur *A¹* 21 dñi
AL non augebit *A*, numquam indigebit *WLMBv* 22 auertat *A*
 suum *om. WB* magna inopia *A*, multa penuria *WLMBv* 23 peccata]
 delicta *MB* esurierit *WBv* 24 ciba *M*, pasce *B*, pasces *L* illum]
 eum *LMBv* et si *WLBv*, sed in *W* si *s. l. m. 2* sitierit *WLMBv*
 potum da illi *A*, pota eum *W*, potabis eum *LMBv*

ciens carbones ignis superfundes capiti eius. Item illic: Sicut aqua extinguet ignem, sic eleemosyna extinguet peccatum. Item in Prouerbiis: Ne dixeris: uade et reuertere, cras ego dabo, cum possis statim bene facere. non enim scis quid contingat sequenti die. Item illic: Qui obturat aurem ne audiat inbecillum, et ipse inuocabit Deum et non erit qui exaudiat eum. Item illic: Qui conuersatur sine uituperatione in iustitia, beatos filios relinquet. Item in Ecclesiastico: Fili, si habes, bene fac tecum et Deo dignas oblationes offeres, memorare, quoniam mors non tardat. Item illic: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo. Item in psalmo XXXVI misericordiam et posteris prodesse: Iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem. tota die miseretur et faenerat, et semen eius in benedictione erit. Item in psalmo XL: Beatus qui intellegit super egenum et pauperem, in die malo liberabit eum Dominus. Item in psalmo CXI: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in saeculum saeculi. Item in Osee: Misericordiam malo quam sacrificium, et agnitionem Dei quam holocaustomata. Item in euangelio secundum Mat-

1 Sir. 3, 30.   3 Prou. 3, 28.   5 Prou. 21, 13.   7 Prou. 20, 7.
 8 Sir. 14, 11 sq.   10 Sir. 29, 12.   13 Ps. 36, 25 sq.   15 Ps. 40, 2.
 17 Ps. 111, 9.   19 Os. 6, 6.

1 ignis *AW*, uiuos *LMBv* superfundens *M¹B¹* capiti] in caput *Mv* 2 extinguit *WBv* sic et *M* extinguit *WLBv*, *om. A* apud eundem in paroemiis *WLMB* 3 uade *A*, abi *WLMBv* reuertere cras. Ego *B* 4 statim *A*, continuo *WLMBv* 5 obdurat *A* aures *WLM*, aures suas *Bv* inbecille *A* 6 inuocabit] inuobit *W* 8 relinquit *LMW^{2v}* 9 et] ut *A* dignans *W*, donas *L* offers *AM¹*, offer *LBv* 10 elemosina *B* 11 orabit *Bv* 12 XXXVI] XXXI *M* misericordiam. . prodesse *om. B* postero *M* prodesse *A* 13 iunior *AL^{2v}* etenim senui *v* 14 neque *WLMB* 15 erit *A*, est *WLMBv* beatus] felix *L* 16 egentem *L* mala *WB* liberauit *A* 17 eum] illum *WLMv* deus *LMv* item *om. B* CXI] centesimo undecimo *L* un *add. m. 2* dispersit *WLB*, distribuit *Mv* 18 manebit *Lv*: sacculum saeculi] aeternum *WM* 19 osseae *A*, oseae . I . *L* mallo *L*, magis uolo *WM* sed magis in *Ms. l. m. 2*, uolo magis *v* adagnitionem *L* dei plus *v* 20 holocaustomata *L*

thaeum: Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Item illic: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Item illic: Thesaurizate uobis thesauros in caelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat et ubi fures non effodiunt. ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum. Item illic: Simile est regnum caelorum homini negotianti quaerenti bonas margaritas: ubi autem inuenerit pretiosam margaritam, uadit et uendit omnia quae habuit et emit illam. Etiam modicum opus prodesse. Item illic: Et qui potauerit unum ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico uobis, non peribit merces eius. Nemini negandam eleemosynam. Item illic: Omnipotenti te da et ab eo qui uoluerit mutuari ne te auertas. Item illic: Si uis in uitam uenire, serua mandata. dicit ille: quae? ait illi Iesus: non occides, non moechaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem et diliges proximum tuum tamquam te. dicit illi iuuenis: omnia ista obseruaui. quid adhuc mihi deest? dicit illi Iesus: si uis perfectus esse, uade et uende bona tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo et ueni sequere me. Item illic: Cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno cla-

1 Matth. 5, 6 sq. 3 Matth. 6, 20 sq. 6 Matth. 13, 45 sq. 9 Matth. 10, 42. 12 Matth. 5, 42. 14 Matth. 19, 17 sq. 20 Matth. 25, 31 sq.

1 beati...l. 2 item illic *om. B* beati] felices *L* qui esuriunt (*essuriunt A*) et sitiunt *AM*, sitientes et esurientes *WL* 2 beati] felices *LB* quoniam] quia *M* 3 thesaurizate *A* thesauros *A*, thesaurum *M* 4 neque *ante* commistura *om. W* et *om. B* 5 effodiunt et furantur *Mv* enim *om. A* thesaurus *AM* 6 simile] fili me *A* 7 bonam margaritam *M* inuenit *WLB* 8 uadit *A*, abiit *WLMBv* uendit *A*, uendidit *WLMBv* 9 etiam...prodesse *om. W* opus *om. B* 10 aq. *M* tantum *om. WLMBv* 11 mercis *AW* 12 negandum *A* 13 potenti *A*, poscenti *WMBv*, poscente *L* te *om. L* mutuare *W* te auertas *A*, auersatus fueris (ab eo *add. L*) *WLBv*, auersus fueris *M* 14 in] ad *Mv* *ille *M* et *erasum* 15 ait *A*, dicit *WLMBv* occidis *W* moecharis *W* 16 diligis *W* 17 tuum *A*, tibi *WLMBv* illi *om. A* 18 dixit *A* 19 bona] omnia *MBv* pauperibus] egenis *LB* thesaurum *A* 20 Item illic...p. 113 l. 1 uitam aeternam *om. A* 21 claritate *WL*, maiestate *MBv*

ritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes. et segregabit illos ab inuicem, quemadmodum pastor segregat oues ab haedis. et statuet oues a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite, benedicti patris mei, percipite quod uobis paratum est regnum ab origine mundi: esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et texistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauimus, sitientem et potauimus? quando te uidimus hospitem et abduximus, nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uenimus ad te? et respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus fui et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico uobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et ibunt isti in ambustionem aeternam. iusti autem in

2 segregat pastor *WM* haedis et statuet oues *in M m. 2 add. in margine* 3 a] ad *WLMBv* dexteram suam (suam *om. v*) *WL²MBv*; *cf. test. II 30* ad sinistram *WMBv* 4 dicit *W* a] ad *WLMBv* dexteram suam *WMBv* 5 regnum *ponit post* percipite *Mv* 6 potastis me] dedistis mihi potum *WB* 7 hospis *W* adduxistis *Mv* me *om. L* nudus et texistis me *om. M* me *om. L* 8 me (*post uisitastis*) *om. v* 9 ei] et *B*, ei et *W* quando te uidimus *om. V* esurientem...*l.* 10 uidimus *om. v* 10 pauimus te *B* potauimus] dedimus tibi potum *B* 11 abduximus *WVB*, adduximus *LMv* quando...uidimus *om. B* 12 infirmari] infirmum *Mv* aut *M*, et *WLB* et *om. M* respondit *B* 13 eis et dicit *B*, eis dicit *W*, et dicit *M* 14 minimis *om. WB* et mihi *Mv* dicit *WB* ad sinistram *WMB*, a sinistris *v* 15 sunt *om. LB*, eius sunt *v* 16 praeparauit *v* esuribi *M* 18 adduxistis *LMv* fui *om. L* uestistis *W* 19 uenistis ad] uisitastis *LMv* 21 carcerem *B* 22 administrauimus *LB* 24 abibunt *LMBv* isti *ex* iusti *L* ambustionem *L¹*

uitam aeternam. Item in euangelio secundum Lucam: Vendite quae possidetis et date eleemosynam. Item illic: Qui fecit quod est intus, fecit et quod foris est. uerum date eleemosynam, et ecce uobis omnia munda. Item illic: Ecce dimidium ex substantia mea do pauperibus et si cui quid fraudauit quadruplum reddo. dixit autem Iesus: quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et ipse filius est Abrahae. Item Paulus apostolus ad Corinthios secunda: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia uestrae inopiae sit supplementum et sit aequalitas, sicut scriptum est: qui multum habuit non abundauit et qui modicum non indiguit. Item illic: Qui parce seminat parce et metet: et qui seminat in benedictione de benedictione et metet. unusquisque autem sicut corde proposuit, non quasi ex tristitia uel ex necessitate. hilarem enim datorem diligit Deus. Item illic: Sicut scriptum est: distribuit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. Item illic: Qui administrat semen seminanti, et panem ad edendum tribuet et multiplicabit seminationem uestram et augebit incrementa frugum iustitiae uestrae, ut in omnibus locupletemini. Item illic: Administratio huius officii non tantum supplebit ea quae sanctis desunt, sed abundabit per multam gratiarum actionem in Deum. Item in epistula Iohannis: Qui habuerit substantiam mundi et uiderit fratrem suum desiderantem et cluserit uiscera

1 Luc. 12, 33. 2 Luc. 11, 40 sq. 4 Luc. 19, 8 sq. 8 II Cor. 8, 14 sq. 11 II Cor. 9, 6—7 et 9—12. 22 I Io. 3, 17.

1 in euangelio *om. A* 2 uendite quae possidetis *A*, res uestras uendite *WLMBv* 3 et *om. B* uerum tamen *v* elemosina *B* 24 uobis] uocabis *M* munda omnia *WLB* 5 pauperibus *A*, egenis *WLMBv* si cui] sicut *W* 6 iesus *om. B* 7 quoniam] nam *A* iste *A* est *om. A* 9 et ut *M* uestra *M*¹ inopiae sit *ex* inopia est *A m. 2* 10 et] ut *MBv* 12 benedictionem *LBM*¹ de benedictione *A s. l. m. 2*, in benedictione *B* 13 et *om. M* 16 qui autem *v* 17 ad] et ad *M* tribuit *A*, praestabit *WLMBv* et mult. s. u. *om. B*; et mult. . . l. 20 officii *om. A* 18 multiplicauit *L*¹ *M*¹ seminationem uestram *WVLM*, semen uestrum *v* 20 suppleuit *LMv* 21 sed et *LMB* habundauit *WLMBv* multa *W*, multarum *M* 22 abuerit *W* 23 desiderantem aliquid *V* cluserit *ALM*² *v*

sua, quomodo caritas Dei manet in illo? Item in euangelio secundum Lucam: Cum facis prandium aut cenam, noli uocare amicos tuos aut fratres neque uicinos neque diuites, ne forte et illi reinuitent te: et erit retributio tibi. sed cum facis prandium aut cenam, uoca mendicos, debiles, caecos, clodos, et ⁵ beatus eris, quoniam non habent unde retribuere tibi: restituetur autem tibi in resurrectione iustorum.

IN OPERE ET ELEEMOSYNIS, ETIAMSÍ PER MEDIOCRITATEM
MINVS FIAT, IPSAM VOLVNTATEM SATIS ESSE.

- 2** In epistula Pauli ad Corinthios secunda: Si uo-¹⁰luntas prompta est, secundum quodcumque habuerit, acceptabilis est, non secundum quod non habuerit: neque ut aliis refrigerium, uobis pressura sit.

AGAPEM ET DILECTIONEM FRATERNAM RELIGIOSE ET
FIRMITER EXERCENDAM. 15

- 3** Apud Malachiam: Nonne Deus unus condidit nos? nonne pater unus est omnium nostrum? quid utique dereliquistis unusquisque fratrem suum? Item in euangelio secundum Iohannem: Pacem meam do uobis, pacem meam demitto uobis. Item illic: Hoc est mandatum meum ut diligatis inuicem,²⁰ quemadmodum dilexi uos. maiorem hac caritatem nemo habet,

2 Luc. 14, 12 sq. 10 II Cor. 8, 12 sq. 16 Mal. 2, 10. 19 Io. 14, 27 20 Io. 15, 12.

1 sua ab eo *WLv* caritas] agape *V*, *L m.* 2 *super* dilectio in euangelio *om. A* 3 aut *A*, neque *WLMBv* ne] neque *M*¹ 4 reinuitent *L* erit *A*, fiet *WMB*, fieret *L*, fiat *v* tibi retributio *v* facies *LMB* prandium aut caenam *A*, epulum *WLMBv* 5 conuoca *W* mendicos] pauperes *Mv* et claudos *v* 6 beatus] felix *WLB* unde *om. WLMBv* restituetur] retribuetur *MBv* 7 resurrectionem *W*, retributione *B* iustorum] eius *W* 9 uoluntate *W* esse] fiat *B* 11 acceptabilis *A*, acceptabile *WLMBv* 12 ut aliis *AL*, uitalis *B*, ut sit aliis *WM sed in M* ut *s. l.*, sit aliis *v* 13 uobis autem *Wv* sit *om. Wv* 14 agapem *Lv*, caritatem *A*; *sed cfr. p. 102 l. 1* fraternum *A* religiosa *A* et] est *A* 16 unus *om. W* 17 pater unus] paternus *A* est unus *M* est... dereliquistis unus *om. A* quod *W* 19 pacem uobis remitto (dimitto *W*), pacem meam do uobis *WLMBv* 21 hanc *ALW*¹ *M*¹

quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Item illic: Beati
 pacifici, quoniam ipsi filii Dei uocabuntur. Item illic: Dico
 uobis, quoniam si duobus ex uobis conuenerit in terra, de omni
 re quaecumque petieritis continget uobis a patre meo qui in
 5 caelis est. ubicumque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine
 meo, ego cum eis sum. Item ad Corinthios prima: Et ego
 quidem, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritalibus sed
 quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo. lacte uos potaui,
 non cibo. nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis: ad-
 10 huc enim estis carnales. ubi enim in uobis aemulatio et contentio
 et dissensiones, nonne carnales estis et secundum hominem am-
 bulatis? Item illic: Et si habuero omnem fidem ita ut montes
 transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. et si in
 cibos distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum ut ar-
 15 deam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. caritas ma-
 gnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, caritas
 non agit perperam, non inflatur, non iritatur, non cogitat ma-
 lum, non gaudet super iniustitiam, conlaetatur autem in ueri-
 tate. omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.
 20 caritas numquam excidit. Item ad Galatas: Diliges proxi-
 mum tuum tamquam te. si autem mordetis et incusatis inuicem,

1 Matth. 5, 9. 2 Matth. 18, 19. 6 I Cor. 3, 1 sq. 12 I Cor.
 13, 2 sq. 20 Gal. 5, 14 sq.

1 quis ponat *Wv*, ponat quis *B*, ponam *M* beati] felices *LB*
 2 ipsi *om. B* amen dico *Mv* 3 duo *B* et ex duobus *M m. 2* conue-
 nerit *M m. 2* 4 contingit *M¹* 6 super prima posuit *L²*: secunda
 et *om. B* 8 tamquam infantibus *B* lacte (lac *W*) uos (uobis *B*) potaui
AWVLB, lac uobis potum dedi *Mv* 9 cibo *WVLB*, escam *Mv*; non cibo
om. A nondum enim *AVL*, dum enim *W*, nec dum enim *B*, dum enim
 adhuc pusilli eratis, non *v* nec *B* nunc] nun *W*, dum quidem *B*
 10 ubi] cum *W* et contentio *om. M* 11 dissensio *B*, dissessiones *A*
 nonne *ex* non *L m. 2* 12 omnem *om. M* 13 caritatem] agapen *BL¹*,
 dilectionem *L²* haberem *L¹* sum] proficio *M* si *om. A* 14 in cybo *A*,
om. M cibos pauperum *L²* meus *W* ardeat *V* 15 caritatem] aga-
 pem *VBL* proficio] sum *B* caritas] agape *LB*, et ita constanter
 magnaanima *L*, magna enim *A* 16 caritas ben. est *om. A* 17 flatur
W¹ non iritatur *om. A* 18 ueritatem *AB* 20 excidit *M¹*, excidit
WLv diligis *W* 21 tuum] tibi *Mv* incussatis *A*

uidete ne consumamini ab inuicem. Item in epistula Iohannis: In hoc apparent filii Dei et filii diaboli. omnis qui non est iustus non est de Deo et qui non diligit fratrem suum. Item illic: Qui fratrem suum odit homicida est: et scitis quia omnis homicida non habet in se uitam manentem. Item illic: 5 Si qui dixerit quoniam diligit Deum et fratrem suum odit, mendax est. qui enim non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet non potest diligere. Item in Actibus apostolorum: Turba autem eorum qui crediderant anima ac mente 10 suum iudicabant ex bonis quae eis erant, sed fuerunt omnia communia. Item in euangelio secundum Matthaeum: Si obtuleris munus tuum ad altare et illic recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersus te, relinque illic munus tuum ante altare et uade prius, reconciliare fratri tuo et tunc ueniens offeres 15 munus tuum ad altare. Item Iohannes apostolus: Deus caritas est, et qui manet in caritate in Deo manet et Deus in illo manet. Item illic: Qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit in tenebris est usque adhuc.

IN NVLLO GLORIANDVM, QVANDO NOSTRVM NIHIL SIT. 20

4 In euangelio secundum Iohannem: Nemo potest quicquam accipere, nisi datum fuerit illi de caelo. Item in epistula Pauli ad Corinthios prima: Quid enim habes,

2 I Io. 3, 10 et 15. 6 I Io. 4, 20. 9 Act. 4, 32. 12 Matth. 5
23 sq. 16 I Io. 4, 16. 18 I Io. 2, 9. 21 Io. 3, 27. 23 I Cor. 4, 7.

1 consumemini *M*² inuice *L* 2 omnis] *ex* omni *A m. 2*, *ex* omnes *W* 3 fratrem suum] patrem suum aut matrem suam *M* item illic *om. Mv* 4 qui enim *Mv* item illic q. f. suum *W s. l. m. 2* quia] quoniam *W* 5 uitam aeternam *Mv* in se manentem *v, om. M* 6 quis *AMBv* 7 quem uidet *om. LM* 8 non] quomodo *WMv* actis *WLMB* 11 eis] eius *B* erat *L* fuerunt illis *WLMBv* 12 in euangelio *om. WLB* 14 aduersum *WB* aliquid *ponit W ante* habet, *A post* te 15 prius et *M* reconciliari *WM²B²v* ueniens] ueni et *LBv* offer *LBv*, offers *W²* 16 ad] ante *B* in epistula iohannis *WLMBv* dñs *ex dñi A m. 2* 17 caritas] agape *LB* et *om. A* caritate] agape *LB* 18 illo] eo *v* manet *om. WLv* 19 odit] odit homicida est et *M*, odit mendax est et *v* est] ambulat *Mv* adhuc *L s. l. m. 2* 22 quicquam *W*, quidquam *MB* illi fuerit *W* 23 prima *om. W*

quod non acceperis? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Item in Regnorum primo: Nolite gloriari neque loquamini elata, et non procedat magniloquentia ex ore uestro, quia Deus scientiarum dominus. Item illic: Inualidus
 5 factus est arcus potentium, et infirmi accincti sunt uirtute. Item in Machabaeis: Iustum est subditum Deo esse et mortalem non paria Deo sentire. Item illic: Et uerba uiri peccatoris ne timueris, quia gloria eius in stercora erit et in uermes. hodie extolletur et cras non inuenietur: quoniam conuersus est in terram
 10 suam et cogitatio eius peribit.

HVMILITATEM ET QUIETEM IN OMNIBVS TENENDAM.

Apud Esaiam sic dicit Dominus Deus: Caelum mihi 5
 thronus et terra subpedaneum pedum meorum. quam mihi sedem aedificabitis aut quis locus ad requiem mihi? omnia enim ista
 15 fecit manus mea et sunt mea omnia ista. et super quem aspiciam alium nisi super humilem et quietum et trementem uerba mea? Item in euangelio secundum Matthaeum: Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram. Item secundum Lucam: Qui minimus est in omnibus uobis hic erit magnus. Item illic:
 20 Qui se exaltat humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur. Item ad Romanos: Noli altum sapere sed time. si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Item in

2 I Sam. 2, 3 sq. 6 II Macc. 9, 12. 7 I Macc. 2, 62 sq. 12 Es.
 66, 1 sq. 17 Matth. 5, 5. 19 Luc. 9, 48. 20 Matth. 14, 11. 21 Rom.
 11, 20 sq.

1 acciperis *WA*¹ si autem] quodsi *B* 2 acciperis *A* regnorum
A, basilion *WLMBv* primo] *om. B*, prima *L*, libro . I . *M* 3 elata
om. A, ex ilatae *W m.* 2 4 dominus est *W* 5 Item in machabeorum
 . . . sentire *ponit post peribit l. 10 A* 6 in machabaeis *om. W* subditum
 deo esse *om. B* 8 timueritis *M^{2v}* stercore *WMB* in *om. B* 10 pe-
 riit *v* 12 caelorum *A* 13 thronus] sedis *W* et] est *A* subpe-
 daneum *AWLBV*, scabellum *Mv* 15 et s. m. o. ista *om. B* omnia mea
 (ista *om.*) *M* aspiciam ad *A* 16 quietem *M* trementem] timentem
M uerba mea *A*, sermones meos *WLMBv* 17 in euangelio *om. A*
 beati] felices *LB* 19 est *A*, erit *WLBv*, fuerit *M* 20 exaltat *A*,
 extollit *WLMBv* se humiliat *A*, humiliauerit se *WL²*, se humilia-
 uerit *MBL^{1v}* item in apostolo *A*, de hoc ipso *WLMBv* 21 time. si]
 times *W*

psalmo XXXIII: Et humiles spiritu saluabit. Item ad Romanos: Reddite omnibus quae debentur, cui tributum, tributum, cui uectigal, uectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem uos diligatis. Item in euangelio secundum Matthaëum: 5 Diligunt primum recumbendi locum in cenis et primam sessionem in synagogis et salutationem in foro et uocari ab hominibus Rabbi. uos autem ne uocemini Rabbi: unus est enim uobis magister. Item in euangelio secundum Iohannem: Non est seruus maior domino suo neque apostolus maior eo qui 10 misit eum. haec scientes beati eritis, si ea feceritis. Item in psalmo LXXXI: Humilem et pauperem iustificate.

BONOS QVOSQVE ET IUSTOS PLVS LABORARE, SED TOLERARE DEBERE, QVIA PROBANTVR.

6 Apud Salomonem: Vasa figuli probat fornax et homines 15 iustos temptatio tribulationis. Item in psalmo L: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Item in psalmo XXXIII: Prope est Dominus omnibus tribulatis corde et humiles spiritu saluabit. Item illic: Multae tribulationes iustorum, sed de his omnibus libera- 20 bit eos Dominus. Item in Iob: Nudus exiui de matris utero,

1 Ps. 33, 19. 2 Rom. 13, 7 sq. 6 Matth. 23, 6 sq. 9 Io. 13, 16 sq. 12 Ps. 81, 3. 15 Sir. 27, 5. 16 Ps. 50, 19. 18 Ps. 33, 19 sq. 21 Iob. 1, 21 sq.

1 humilem *L* saluauit *LM* 3 cui uectigal uectigal *om. W* timorem *W s. l. m.* 2 alterum honorem *om. W* 4 uos *om. LMBv* 7 salutationes *WLMv*, salutationibus *B* hominibus] omnibus *A* 8 ne uocemini *A*, nolite uocari *B*, ne uocaueritis *WLMv* 11 misit eum *A*, illum misit *W*, se misit *LMBv* beati] felices *WLB* 12 LXXXI] LXXI *MB* 13 quoque *AM¹* iustus *A* 14 debere *om. A* 15 uas *M* propat *W* 16 et tribulationes *B* item *om. L* 18 spernit *AB*, despicit *W*, despiciet *Lv* prope *A*, proximus *WLMBv* 19 omnibus *om. WLMBv* tribulatis *A*, contribulatis *WVLMB*, contritis *v* spūs *L* 20 multa *M* tribulationes *AW*, flagella *M*, pressuræ *LBv* sed et *M* de *A*, ex *WLMBv* his omnibus *A*, omnibus illis *WLMBv* eos] illos *W* 21 dominus *om. LB* item in *A*, de hoc ipso apud *WLMBv* utero matris meae *Mv*

nudus etiam ibo in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino uisum est, ita factum est. sit nomen Domini benedictum. in his omnibus quae contigerunt ei nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu Domini. Item in euangelio secundum Matthaeum: Beati qui lugunt, quoniam ipsi consolabuntur. Item secundum Iohannem: Haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fidite, quoniam ego uici saeculum. Item apostolus ad Corinthios secunda: Datus est mihi stimulus carnis meae angelus satanae qui me colaphizet, ut non extollar. propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. nam uirtus in infirmitate perficitur. Item ad Romanos: Gloriamur in spe claritatis Dei: non solum autem, sed et gloriamur in pressuris scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spes. spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Item in euangelio secundum Matthaeum: Quam lata et spatiosa uia est quae ducit ad interitum, et multi sunt qui introeunt per eam. quam arta et angusta uia est quae ducit ad uitam, et pauci sunt qui inueniunt eam. Item in Tobia: Vbi sunt iustitiae tuae? ecce quae pateris. Item in Sapientia Salomonis: In locis im-

5 Matth 5, 4. 6 Io. 16, 33. 9 II Cor. 12, 7 sq. 13 Rom. 5, 2 sq. 18 Matth. 7, 13 sq. 21 Tob. 2, 14 (22, 23. v. lat.). 22 Prou. 28, 28.

1 in] sub *MBv* terra *L* dominus dedit *om. A* dedit et *LM* abstulit *W* 2 uisum est] placuit *Mv* 3 contingerunt *B* 5 beati] felices *LB* qui lugunt *A*, lugentes *W*, plangentes *LMBv* consolabuntur *A* 7 saeculum *B* pressuram habebitis *v* fidete *AWLBM*¹, confidite *M*² 8 saeculum] mundum *Mv* item apostolus *A*, de hoc ipso *WLMBv* 9 sathanae *B* 10 colaphizet *AW* ut *om. A* extollar *A* ter *om. B* deum *B* 11 sufficiat *V* 12 mea *om. W* in *M s. l. m. 2* in infirmitate *om. B* 13 caritatis *A* et *om. B* 14 tolerantiam] patientiam *W* 15 tolerantia] patientia *W* probationem autem *M*¹ probationem prob. autem *om. B* 16 confudit *B* diffusa *W* in cordibus *WMBv* 17 in euangelio *om. WLMBv* 18 quam *WM*, quia *A*, quid *VLB* 19 introeunt] introeant *LV*, intrant *Mv* per *om. A* quam] qui *A*, quid *LVB* 20 uia est et angusta *A* 21 eam inueniunt *WLMBv* tobiam *B*, tobian *M* ubi *A*

piorum gemunt iusti: in illorum autem perditione abundabunt iusti.

NON CONTRISTANDVM SPIRITVM SANCTVM QVEM ACCEPIMVS.

- 7 Paulus apostolus ad Ephesios: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. 5
omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferentur a vobis.

IRACVNDIAM VINCENDAM ESSE NE COGAT DELINQVERE.

- 8 Apud Salomonem in Prouerbiis: Melior est uir patiens quam fortis. qui enim iracundiam continet melior est quam qui 10
ciuitatem capit. Item illic: Inprudens eadem die enuntiat iram suam, abscondit autem inhonorationem suam astutus. Item apostolus ad Ephesios: Irascimini et nolite peccare. sol non occidat super iracundiam uestram. Item in euangelio secundum Matthaeum: Audistis quoniam dictum est antiquis: 15
non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio. ego autem dico uobis quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa reus erit iudicio.

INVICEM SE FRATRES SVSTINERE DEBERE.

- 9 Paulus apostolus ad Galatas: Considerans te ipsum, 20
ne et tu tempteris. alter alterius onera sustinete et sic inplebitis legem Christi.

4 Eph. 4, 30. sq. 9 Prou. 16, 32. 11 Prou. 12, 16. 13 Eph. 4, 26.
15 Matth. 5, 21 sq. 20 Gal. 6, 1 sq.

1 perditionem *WLBM*¹ *v* 4 paulus apostolus *om. WLMB*; apostolus *om. V* ad] apud *WLM* 5 die *Mv* 6 omnis *om. M*
blasphemiae *M* 7 auferatur *WB* uobis cum omni malitia *B* 8 uincenda
W ne] ut non *B* 9 paroemiis *WMLB* est *om. B* 10 quam sortis
A, forti *WLMBv* continet] contempnit *WB*, contempnit *M* 11 ciuitatem
A, urbem *LMv*, orbem *WB* die *om. A*, diem *B* dinuntiat *A*,
nuntiat *LB* 12 inorationem *W*¹ suam *om. B* 13 apostolus *om.*
WLMBv irascemini *W* peccare] delinquere *LB* 15 quoniam] quia
Mv 16 iudicio *om. B* 17 sine causa *erasum in L* 20 paulus aposto-
lus *om. WLMBv* calathas *A* considerans te ipsum *A*, in contempla-
tione (...em *MB*) habentes unusquisque *WLMBv* 21 tu tempteris
A, uos temptemini *WLMBv*; *cf. Gr.*: σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς
alter alterius *A*, alter alterutrum *B*, alterutrum *WMBv*
onera ura *W* adinplebitis *WLMBv*; *cf. epist. 52 c. 16*

IN DEVM SOLVM FIDENDVM ET IN IPSO GLORIANDVM.

In Hieremia: Non gloriatur sapiens in sapientia sua nec **10**
 gloriatur fortis in fortitudine sua nec gloriatur diues in diui-
 tiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur intellegere et
 5 nosse quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam et
 iudicium et iustitiam super terram, quoniam in his est uo-
 luntas mea, dicit Dominus. Item in psalmo LV: In Do-
 mino sperabo: non timebo quid faciat mihi homo. Item in
 psalmo LXI: Non nisi solo Deo subiecta est anima mea.
10 Item in psalmo CXVII: Non timebo quid faciat mihi homo:
 Dominus mihi adiutor est. Item illic: Bonum est confidere in
 Domino quam confidere in homine. bonum est sperare in Do-
 mino quam sperare in principibus. Item in Danihele: Respon-
 derunt autem Sidrac, Misac, Abdenago et dixerunt regi Nabu-
15 chodonosor: rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi.
 est enim Deus, cui nos seruimus, potens eripere nos de camino
 ignis ardentis et de manibus tuis, rex, liberabit nos. et si non,
 notum sit tibi quoniam diis tuis non seruimus et imaginem
 auream quam statuisti non adoramus. Item apud Hieremiam:
20 Maledictus homo qui spem habet in hominem: et benedictus
 homo qui fidit in Deum, et erit in Domino spes eius. Item in
 Deuteronomio: Dominum Deum tuum adorabis et illi solo

2 Hier. 9, 22 sq. 7 Ps. 55, 12. 9 Ps. 61, 2. 10 Ps. 117, 6 sq.
 13 Dan. 3, 16 sq. 20 Hier. 17, 5 et 7. 22 Deut. 6, 13.

1 deo solo *W* esse et *M* gloriandum esse *v* 2 apud Hieremiam
WLMBv neque gloriaetur *W*, om. *M* 3 et fortis in fort. sua *ponit*
post in diuitias suas *M* nec] ne *W*, neque *v* 6 est om. *W* 7 LIV
Wm deum *LWM* 8 speraui *WLMBv* mihi *L s. l. m. 2*; mihi
 faciat *WB* in psalmo LXI *A*, illic *WLMBv* 9 soli *WLMBv*
 dei *L* subiecta] subdita *M* 10 timebo *A*, metuam *WLMBv* mihi faciat
WL 11 adiutor *A*, auxiliator *WLMBv* est alterum *W s. l. m. 2*
 fidere *LMB* 12 deum *WLM* fidere *WLMBv* homines *LB*, hominem
M deum *WM* 13 principes *LB* item in danihelo *A*, de hoc ipso
 apud danihelem (danielum *M*¹) *WLMBv* 14 sedrac *AM*¹, sedrach *B*
 misach *B*, misac et *Wv* nabucodonosor *AW* 15 uerbo] sermone *M*
 17 rex om. *M* liberauit *W*¹ *LB*, liberare *M* si non om. *W* 18 tibi
 sit rex *M* quia *WLMBv* deseruimus *LB* et] nec *L* 19 quam ex
 quem *W m. 2* 20 homine *Lv* 21 fidet *WLMB* deum] domino *v*
 erit spes *A* deo *WMBv* 22 illi] ipsi *W* soli *LMBv*

seruies. Item apostolus ad Romanos: Et coluerunt et ser-
uierunt creaturae relicto creatore. propter quod et tradidit illos
Deus in passiones ignominiae. Item apud Iohannem: Maior
est qui in uobis est quam qui in hoc mundo.

EVM QVI FIDEM CONSECVTVS EST EXPOSITO PRIORE HOMINE 5
CAELESTIA TANTVM ET SPIRITALIA COGITARE DEBERE NEC
ADTENDERE AD SAECVLVM, CVI IAM RENVNTIAVIT.

- 11 Apud Esaiam: Quaerite Dominum et mox inueneritis, in-
uocate eum. cum autem adpropinquauerit uobis, relinquat im-
pius uias suas et uir iniquus cogitationes suas et conuertatur ad 10
Dominum et misericordiam consequetur, quia relinquet multum
peccata uestra. Item apud Salomonem: Vidi uniuersa opera
quae facta sunt sub sole, et ecce omnia uanitas. Item in Exodo:
Sic autem comedetis eum. lumbi uestri praecincti et caligae ue-
strae in pedibus uestris et bacula uestra in manibus uestris et 15
edetis eum festinanter. pascha est Domini. Item in euangelio
secundum Matthaeum: Nolite cogitare dicentes: quid ede-
mus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes
quaerunt. scit enim pater uester quia horum omnium indigetis.
quaerite primum regnum et iustitiam Dei, et haec omnia adpo- 20
nentur uobis. Item illic: Nolite cogitare de crastino. crastinus
enim dies ipse cogitabit pro se. sufficit diei malitia sua. Item

1 Rom. 1, 25 sq. 3 I Io. 4, 4. 8 Es. 55, 6 sq. 12 Eccl. 1, 14.
14 Ex. 12, 11. 17 Matth. 6, 31 sq.

1 apostolus *om.* *WLMB* 2 tradidi *W*¹ 3 deus *om.* *W* 7 ad
om. *B* 8 deum *LB* mox *A*, cum *WLMBv* inueneritis*** *B* eum
erasum 9 derelinquat *A*, relinquat uerit *W*¹ 10 iniquis *A*, facinerosus
LM, facinerosus *Wv* cogitationes suas] consilia sua *B* conuertantur *A*
11 deum *B* consequentur *A* quia] qui *M* relinquet multum *A*, mul-
tum (multa *M*², in multum *LBv*) remittet *WLMBv* 12 apud *om.* *A*
14 comedetis *A*, comeditis *B* eum] cum *W* uestri uestri *A* caligae
uestrae *AWVLMB*, calciamenta uestra *v*; *cfr. test. II* 15 15 et bacula...
uestris *om.* *AB* uestra *om.* *L* 16 est enim *WBv* in euangelio
om. *L* 19 quaerunt] inquirunt *v* scit *W s. l. m.* 2 enim *A*, autem
WLMBv 20 primo *VB* et iustitiam dei *AWVLMB*, dei et iusti-
tiam eius *v* haec omnia *A*, omnia ista *WLMBv* 21 de crastino *A*,
in crastinum *WLMBv* 22 dies *om.* *L* cogitauit *M* pro se *A*, sibi
WMBv, om. *L* sufficiat *V*

illic: Nemo inponens manum suam in aratro respiciens retro aptus est regno Dei. Item illic: Aspicite uolatilia caeli, quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater uester caelestis pascit illa. nonne uos plus estis illis? Item
 5 secundum Lucam: Sint lumbi uestri adcincti et lucernae ardentes et uos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum uenerit et pulsauerit, aperiat illi. beati serui illi quos adueniens dominus inuenerit uigilantes. Item secundum Matthaëum: Vulpes cubilia habent et uo-
 10 lucre caeli diuersoria, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet. Item illic: Qui non renuntiat omnibus quae sunt eius, non potest meus discipulus esse. Item apostolus ad Corinthios prima: Non estis uestri. empti enim estis pretio magno. clarificate et portate Deum in corpore uestro. Item illic:
 15 Tempus collectum est. reliquum est ergo ut et qui habent uxores quasi non habentes sint, et qui flent quasi non flentes, et qui gaudent quasi non gaudentes, et qui emunt quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur quasi non utantur. praeterit enim figura huius mundi. Item illic: Primus homo de
 20 terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille e limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus et

1 Luc. 9, 62. 2 Matth. 6, 26. 5 Luc. 12, 35 sq. 9 Matth. 8, 20. 11 Luc. 14, 33. 13 I Cor. 6, 19 sq. 15 I Cor. 7, 29 sq. 19 I Cor. 15, 47 sq.

1 inponens m. s. i. a. r. retro *A*, retro adtendens et superponens manum suam (suam *om. B*) super aratrum *WLMBv*; cf. *Graec.* 3 seminant *ex senant W m.* 2 4 pascet *A*, alit *WVLMB* plus *A*, plures *WL¹M¹*, pluris *BL²M²* illis (illi *B*) estis *WLB* 7 ut] et *LM* uenerit a nubtiis *B* et pulsauerit *om. A* aperiant *WLMBv* 8 beati] felices *WLMB* 9 in euangelio sec̄ *A*, cata *LB*, apud *WMv* uolpes *A¹* cubilia *AWVLB*, foueas *Mv* 10 deuersoria *L¹M¹* filios *W¹* 11 suum *om. WLB* inclinet *LMBv* 12 eius] illis *B* discipulus meus *A* item apostolus *A*, de hoc ipso *WLMBv* 13 prima] secunda *M* pretio] *om. WLB*, s. l. m. 2 *M* 15 est *om. M¹v* reliquum est *A*, superest *WLMBv* 16 flent] plangent *M*, plangunt *v* flentes] plangentes *Mv* 17 emit *B* quasi non] *add. Mv*: ementes et qui possident quasi non et *om. A* 18 praeteribit *MB* 20 ille *om. B* talis *W* 21 de] e *B* talis et caelestis *W*

imaginem eius qui de caelo est. Item ad Philippenses: Omnes sua quaerunt et non quae sunt Christi: quorum finis est interitus, quorum Deus uenter est, et gloria in confusionem eorum qui terrena sapiunt. nostra autem conuersatio in caelis est: unde et saluatorem expectamus Dominum Iesum ⁵ Christum qui transformabit corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae. Item ad Galatas: Mihi autem absit gloriari nisi in crucem Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Item ad Timotheum: Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, ¹⁰ ut possit placere ei qui se probauit. sed et si certabit quis, non coronabitur, nisi legitime pugauerit. Item ad Colossenses: Si mortui estis cum Christo ab elementis eius mundi, quid tamquam uiuentes in hoc mundo uana sectamini? Item de hoc ipso: Si conresurrexistis in Christo, quae susum sunt quaerite, ¹⁵ ubi Christus est in dextera Dei sedens: quae susum sunt sapite non quae terrena sunt. mortui enim estis et uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc et uos apparebitis in gloria. Item ad Ephesios: Exponite prioris conuersationis ueterem hominem qui conrum- ²⁰ pitur secundum concupiscentias deceptionis. innouamini autem spiritu sensus uestri et iuduite nouum hominem, eum qui secundum Deum constitutus est in iustitia et sanctitate et ueritate. De hoc ipso in epistula Petri: Quasi hospites et peregrini

2 Phil. 2, 21 et 3, 19 sq.   7 Gal. 6, 14.   10 II Tim. 2, 4 sq.
 13 Col. 2, 20.   15 Col. 3, 1 sq.   20 Eph. 4, 22 sq.   24 1 Petr. 2, 11 sq.

2 querunt *W*, quaerent *A*   iesu christi *B*   3 est uenter *WLB*
 confusione *WB*   5 expectamus *om. A*   dominum nostrum *Mv*   6 trans-
 formauit *AWMB*   corpori* *M s erasum*   7 galatas *W*   8 cruce
MBv   10 implicat *A*, obligat *WLMBv*   negotiis *AB*, molestiis
WLMv   11 ei *om. B*   qui *AL*, cui *WMBv*; *cf. ad Fortun. c. 8*
 prouabit *A*   certauerit *Mv*, certauit *B*   12 pugauerit] certauerit *W*
 item *AV*, de hoc ipso *WLMBv*   13 eius *A*, huius *L*, *om. WMBv*
 qui *B*   14 in *om. B*   hoc *om. WLMBv*   de hoc ipso] illic *V*   15 con-
 surrexistis *WLMv*   in] cum *WB*, *om. L*   sursum *WLBv*; *item l. 16*
 17 et] sed *B*   19 uos cum eo *WMv*   20 qui* *M d eras*   21 concupis-
 centiam *B*   22 eum *om. WM*   23 et (*ante sanct.*) *om. L*

abstinetes uos a carnalibus desideriis quae militant aduersus animam, conuersationem habentes inter gentiles bonam, ut dum retractant de uobis quasi de malignis, bona opera uestra aspicientes magnificent Dominum. Item in epistula Iohannis:
 5 Qui dicit se in Christo manere debet, quomodo ille ambulauit, et ipse ambulare. Item illic: Nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non
 10 est a Patre sed ex concupiscentia saeculi: et mundus transibit et concupiscentia eius. qui autem fecerit uoluntatem Dei manebit in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum. Item apostolus ad Corinthios prima: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi. nam et pascha nostrum
 15 immolatus est Christus. itaque festa celebremus non in fermento ueteri neque in fermento malitiae et nequitiae sed in azymis sinceritatis et ueritatis.

NON IURANDVM.

Apud Salomonem: Vir multum iurans implebitur iniquitate 12
 20 et non discedet a domo eius plaga: et si uane iurauerit, non iustificabitur. Item in euangelio secundum Matthaeum: Dico uobis non iurare in totum. sit autem sermo uester: est est,

5 I Io. 2, 6 et 15 sq.   13 I Cor. 5, 7 sq.   19 Sir. 23, 11.
 22 Matth. 5, 34 et 37.

2 conuersationem autem *Mv* gentiles] gentes *WMv* bonum *A*
 3 retractant *AL*, uniuersa retractant *M*, detractant *WB*, uniuersi detractant *scripsit Erasmus* de (*ante mal.*) *om. L'* 4 deum *WMBv*
 5 in *om. A* 6 huc mundum *A* 7 hoc mundo *A* quis *AMBv* hunc mundum *A* 8 hoc mundum *A* 10 ex *ex* eius *W m. 2* 11 manet *WLMBv* 12 et ipse *AW*, ipse *LB*, et deus *M*, deus *v* quomodo... aeternum *L s. l. m. 2* apostolus *A*, in epistula pauli *WLMBv* 14 conspersio *v* azyma *V* pascha *W* 15 feste *W¹* celebremus *W* 16 ueteri n. in fermento *om. A* et nequitiae *om. B* 19 salomon *B* uir *om. LM* replebitur *Lv* 20 post iustificabitur *Oxon. addit*: et si frustra iurauerit, dupliciter punietur 21 item in euangelio sec̄ *A*, de hoc ipso cata *WLMBv* *Baluzius e 2 codd. integrum Matthaei locum v. 33—37 excipit* 22 in totum] omnino *v*

non non. Item in Exodo: Non accipies nomen Domini Dei tui in uano.

NON MALEDICENDVM.

- 13** In Exodo: Non maledices neque principi populi tui detraxeris. Item in psalmo XXXIII: Quis est homo qui uult uitam et cupit uidere dies bonos? cohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum. Item in Leuitico: Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: produc eum qui maledixerit foras extra castra, et inponent omnes qui audierunt manus suas super caput eius et lapidabunt eum omnis synagoga filiorum Israel. Item apostolus ad Ephesios: Omnis sermo malus de ore uestro non procedat, sed si quis bonus est ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Item ad Romanos: Benedicite et nolite maledicere. Item in euangelio secundum Matthaeum: Qui dixerit fratri suo: fatue, reus erit gehennae ignis. Item secundum Lucam: Dico autem uobis, quia omne uerbum uacuum quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicii. de sermonibus enim tuis iustificaberis et de sermonibus tuis condemnaberis.

20

1 Ex. 20, 7. 4 Ex. 22, 27. 5 Ps. 33, 13 sq. 7 Leuit. 24, 13 sq.
11 Eph. 4, 29. 14 Rom. 12, 14. 15 Matth. 5, 22. 17 Matth.
12, 36 sq.

1 exodo XX L² dei om. WL, dei tui om. B 2 uanum Mv
4 exodo XXII L² maledicis W principem M¹ 5 Item om. WM
6 cupit] amat WLbv bonos] optimos W, optimos LB cohibe A,
contine WLMBv 7 dolum] insidiose VLB 8 producet A foras
qui M maledixit A 9 foras om. M audierint MB 10 suas
om. B lapidabt W¹, lapidabit W²v 11 item apostolus A, item
paulus B, de hoc ipso in epistula pauli WLMv 12 prodeat LB
si quis bonus est A, bonus WLMBv 13 grā B item AB, de
hoc ipso WLMv; item l. 14 14 benedicentes et non maledicentes
WLMBv 16 fatuae AM gehennae AW, in gehenna LB, in
gehennam Mv de hoc ipso cata eundem v lucanum W, mat-
thaeum v 17 uacuum] otiosum v 18 pro eo rationem] procura-
tionem A 19 enim om. B iustificaueris A de sermonibus] ex
uerbis A damnaberis LBM

NVMQVAM MVSSITANDVM, SED CIRCA OMNIA QVAE ACCIDVNT
BENEDICENDVM DEVM.

Apud Iob: Dic uerbum aliquod in Dominum et morere. at 14
ille intuitus eam dixit: tamquam una ex ineptis mulieribus lo-
5cuta es. si bona excepimus de manu Domini, mala non tolera-
bimus? in his omnibus quae acciderunt ei nihil peccauit Iob
labiis suis in conspectu Domini. Item illic: Animaduertisti
puerum meum Iob? non enim est similis illi quisquam in terris,
homo sine querella, uerus Dei cultor, abstinens se ab omni malo.
10 Item in psalmo XXXIII: Benedicam Dominum in omni tem-
pore, semper laus eius in ore meo. Item in Numeris: Desinat
murmuratio eorum a me, et non morientur. Item in Actibus
apostolorum: Circa mediam autem noctem Paulus et Sileas
orantes gratias agebant Deo. audiebant autem eos uincti. Item
15 Paulus apostolus ad Philippenses: Omnia autem pro
dilectione facite sine murmurationibus et reputationibus, ut
sitis sine querella et immaculati filii Dei.

AD HOC TEMPTARI HOMINES A DEO VT EXPLORENTVR.

In Genesi: Et temptauit Deus Abraham et dixit ad illum: 15
20 accipe filium tuum illum unicum quem dilexisti Isaac et uade in
terram altam et inpones illum hostiam in uno ex montibus, de
quo tibi dixerō. Item in Deuteronomio: Temptat Dominus

3 Iob. 2, 9 sq. 7 Iob. 1, 8. 10 Ps. 33, 2. 11 Num. 17, 10.
13 Act. 16, 25. 15 Phil. 2, 14 sq. 19 Gen. 22, 1 sq. 22 Deut. 13, 4.

1 musitandum *WM* sed] se *W* accedunt *A* 3 aliquid *A*
domino *WM* morere] memore *A* at] ad *A*, et *W* 4 induitus *W* unam
A 5 excipimus *WM* cur non *Mv* tolerauimus *M*¹ 6 accederunt *A*
8 puerum] in puerum *MB*, ad puerum *v* est homo *W* similis est *MB*
quicquam *B* 9 quaerila *W*¹, querela *W*²*v* et ita *l. 17* 10 item *AB*, de
hoc ipso *WLv*, om. *M*; item *l. 11 et 12* deum *L* 11 semper] in sempiter-
num *L* item . . . *l. 12* morientur om. *L* 12 murmoratio *W* actis
WLMB 13 silas *M*²*v* 14 agentes dño *B* 15 paulus apostolus *A*,
paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 16 dilectione] delectatione *LMB*
facite] facientes *v* murmurationem *B* ut *ex* in *Wm. 2* 17 filii dei]
fidei *B* 18 a deo] om. *W*, deo *L* explorentur] probentur *WMBv*
19 ad om. *B* 20 illum] om. *MBv*, post dilexisti ponit *W* diligis *MBv*
illum isac *L* 21 altam] om. *M*, aliam *W* et inponens *WM*¹, imponens *v*
hostiam] ibi in holocaustum hostiam *M*¹*v* unum *Mv* temptat uos *W*

Deus uester uos ut sciat, si diligitis Dominum Deum uestrum ex toto corde uestro et ex tota anima uestra. Item in Sapientia Salomonis: Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est: et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos ⁵ dignos se. tamquam aurum in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos. et in tempore erit respectus illorum, iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum. Item in Machabaeis: Abraham nonne in temptatione inuentus est fidelis et deputatum est ¹⁰ ei ad iustitiam?

DE BONO MARTYRII.

16 In Sapientia Salomonis: Liberat de malis animam martyr fidelis. Item illic: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt et qui labores eorum ¹⁵ diripuerunt. uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: hi sunt quos habuimus aliquando in risum et in similitudinem inproperii. nos insensati uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum ²⁰ sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis et iusti-

3 Sap. 3, 4 sq. 9 I Macc. 2, 52. 13 Prou. 14, 25. 14 Sap. 5, 1 sq.

1 uos *om.* *W* deum *om.* *A* 2 uestra et ex tota uirtute uestra *A*
 3 et *om.* *B* 5 dominus *A* 6 et tamquam *B* prouabit *A* holocaustum
W, holocausta *Mv* 7 hostiae *M²v*; *ὀλοκάρομα θυσίας LXX*
 illorum] *om.* *L*, eorum *W*, qui addit: fulgebunt tamquam scintille in
 arundineto discurrunt 8 regnauit *M* 9 illorum *B* 10 temptationem
M¹ 13 sapientia] prouerbiis *v* animam suam *W* martyri *A*, mar-
 tyris *LM*, testis *W* 14 tunc stabunt iusti *B* in rasura 15 angustia-
 uerunt *WLv* qui *M* s. l. m. 2 labores eorum diripuerunt] abstulerunt
 labores eorum *v* 16 turbabunt *A* 17 inspirete *AL* dicent *L*
 18 hii *AWLB* aliquando habuimus *WBv* 19 risu *L*, derisum *v* in
om. *B* similitudine *AL*; *ἔσχομέν ποτε εἰς γέλωτα καὶ παραβολὴν*
LXX; cf. ad Fortun. c. 12 20 uita *W* et *ex* in *A* m. 2 22 est *A*
s. l. m. 2 iniustitie *W*

tiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus in iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? 5 transierunt omnia illa tamquam umbra. Item in psalmo CXV: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Item in psalmo CXXV: Qui seminant in lacrimis in gaudio metent. euntes ibant et flebant mittentes semina sua, uenientes autem uenient in exultatione portantes manipulos suos. 10 Item in euangelio secundum Iohannem: Qui amat animam suam perdet illam et qui odit animam suam in isto saeculo in uitam aeternam conseruabit illam. Item illic: Veniet hora, ut omnis qui uos occiderit putet se officium Deo facere. sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. 15 Item secundum Matthaeum: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Item illic: Cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. 20 Item illic: Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, magis autem timete

6 Ps. 115, 15. 7 Ps. 125, 5 sq. 10 Io. 12, 25. 12 Io. 16, 2 sq. 15 Matth. 5, 10. 17 Matth. 10, 19 sq. 20 Matth. 10, 28.

1 hortus *W* 2 in *om. WLB* iniquitatibus *M* uiae *W*, in uia *M* et *om. WM* ambulabimus *A* 5 transierunt omnia *om. W* illa] ista *M* 6 CXV] CXXV *MB* item...sanctorum eius *om. W* sanctorum] iustorum *L* 7 in psalmo CXXV] illic *M* gaudio] exultatione *Lv* 8 metent et *M* euntes] ambulantes *LMBv* ibant] ambulabant *LMv* flebant] plorabant *LM'v*, plorabunt *M²* 9 exultationem *B* portantes] tolentes *LMv* manipulos suos] gremia sua *LM'v* 11 perdit *B* suam *A s. l.* 12 conseruabit *AWVLB*, inueniet *Mv* post illam *praecipit Matthaei locum 10, 19. 20 Mv* 13 uos o. putet] interficit uos arbitretur *v* officium se *v* facere] placere *W* 14 sed et *Mv* quia *A* 15 in euangelio cata *M* beati] felices *LB* persecutiones *B* passi sunt *LB*, p. fuerint *Mv* 16 propter i.] causa iustitiae *WLB* quoniam] quorum *A* 17 tradiderint uos *v* 18 dabitur...loquamini *om. WLMBv* 19 qui* loquemini *W d. eras.* uestri est *W* loquetur *W* 21 timete *A*, metuite *WLMBv*

eum qui potest animam et corpus occidere in gehennam. Item illic: Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor illum coram patre meo qui est in caelis. qui autem me negauerit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui est in caelis. qui autem sustinuerit usque ad finem, hic saluus erit. Item secundum Lucam: Beati eritis, cum uos oderint homines et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa est in caelis. Item illic: Amen dico uobis, nemo est qui reliquerit domum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. Item in Apocalypsi: Et cum aperuisset quintum signum, uidi sub ara Dei animas occisorum propter uerbum Dei et martyrium suum, et clamauerunt magna uoce dicentes: quousque, Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? et data est eis singulis stola alba et dictum est eis ut requiescerent breui adhuc tempore, donec impleatur numerus conseruorum et fratrum eorum quique postea occidentur exemplo ipsorum. Item illic: Post haec uidi turbam multam quam dinumerare nemo poterat ex omni gente et ex omni tribu et populo et lingua stantes in conspectu throni et agni et erant amicti stolas albas et palmae

2 Matth. 10, 32. 33. 22. 6 Luc. 6, 22 sq. 10 Luc. 18, 29 sq.
13 Apoc. 6, 7 sq. 21 Apoc. 7, 9 et 10. 13—17.

1 et corpus et animam *B* gehenna *WL* 2 me confessus fuerit
Mv, confusus (confessus *L*) fuerit in me *WL* 3 illum] eum *B*, in ipso
L, om. *W* qui om. *L* in caelis est *WMBv*, in caelis *L*; item *l.* 5
5 qui est om. *L* sustinuerit] perseuerauerit *B* ad] in *MBv* saluus
erit] saluabitur *WL* 7 oderint uos *WLM* expulsauerint *W*, expu-
luerint *A* 9 merces *AW* est om. *LB* 10 relinquat *WLMBv* 12 uen-
turo] futuro *v* 13 aperuissem *M* 15 uoce magna *B* 16 quousque]
usque *B* et uindicas om. *B* 17 habitant *B* et data... alba
om. *A* datae *Mv* 18 est] sunt *WMv* singulae *M* stolae albae
WMv adhuc breui *M* 20 ipsorum sicut et ipsi *B* 21 denumerare
M ex his nemo *WLMv* 22 gente] genere *A* ex om. *LB* ex omni
om. *A* tribu *W* et ex omni *Mv* populi *A*¹ et lingua et populo *V*
23 et agni] om. *B*, et in conspectu agni *WLMv* stolis albis *M*¹

erant in manibus eorum et magno clamore dicebant: salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. et respondit unus ex senioribus dicens mihi: qui amicti sunt stolas albas, qui sunt et unde uenerunt? et dixi ei: Domine, tu scis. et ait mihi: hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione et lauerunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni. propter hoc sunt in conspectu throni Dei et seruiunt ei diebus et noctibus in templo eius, et is qui sedet in throno inhabitabit super eos. neque esurient neque sitient umquam, sed neque sol super eos cadet neque ullum aestum patientur: quia agnus qui in medio throni est teget eos et deducet eos ad fontes uitae aquarum, et absterget Deus omnem lacrimam ex oculis eorum. Item illic: Qui uincit, dabo illi edere de ligno uitae quod est in paradiso Dei mei. Item illic: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam uitae. felices eos qui uigilabunt et seruabunt uestimenta sua ne nudi ambulent et uideant turpitudinem suam. Item apostolus ad Timotheum secunda: Ego iam immolor et tempus adsumptionis meae instat. bonum agonem certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. iam superest mihi corona iustitiae quam mihi reddet Dominus in illa die ille iudex iustus, non solum autem

12 Apoc. 2, 7. 14 Apoc. 2, 10 et 16, 5. 17 II Tim. 4, 6 sq.

1 fuerunt *WLMBv* salus] laus *B* 2 respondens *WM* 3 mihi ante unus ponit *B* dixit ex dicens *M m. 2* stolis albis *v* 4 ei] illi *B, om. A* domine mi *v* hii *AWLB* 5 de tribulatione magna *B* 6 sanguinem *B* propter hoc] ideo *MBv* in consp. thr.] ante sedem *B* 7 die ac nocte *B* eius] ipsius *B* 8 is] his *AW¹, om. B* in throno] supra sedem *B* inhabitauit *L*, habitabit *BM²*, habitauit *M¹* eos] illos *B* neque] non *B* 9 neque sitient *om. B* umquam] amplius *B* sed *om. B* cadet super illos sol *B* 10 ullum] omnis *B* aestus *B* patientur] *om. B*, patiuntur *W* quoniam *WLMv* qui in m. th. est] quem inter media sedem *B* reget *WMB* 11 eos] illos *B* ducet *L*, ducit *M* eos] illos *B* uite fontes aquarum *B*, fontem aquae uiuae *M* absterget] delebit *B* 12 omnem deus *B* ex] de *WB* uincet *LMBv* 13 illi] ei *B* de] ex *WMB* dei *om. B* 15 felices eos] beati erunt *Mv* 16 apostolus *A*, paulus *L, om. WMB* 17 in secunda *Bv* immolor *A*, delibor *BM²v*, libor *WLM¹* 18 meae resolutionis instat *W*, instat meae (meae *om. LM*) adsumptionis *LMBv* consummaui *A*, perfecti *WLMBv* 19 iam *om. BM¹* iustitiae coronam *BM¹* 20 illo *W* ille *om. WMBv* iustus iudex *Wv*

mihi, sed et omnibus qui diligunt aduentum eius. Item ad Romanos: Sumus filii Dei. si autem filii, et heredes, coheredes autem Christi: siquidem conpatiamur, ut et conmagnificemur. Item in psalmo CXVIII: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. beati qui perscrutantur testimonia eius.

MINORA ESSE QVAE IN SAECVLO PATIMVR QVAM SIT
PRAEMIVM QVOD PROMISSVM EST.

- 17 Paulus apostolus ad Romanos: Non sunt condignae passiones huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. [De hoc ipso in Machabaeis: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est, quia cum possem a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis uapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter haec patior. Item illic: Tu quidem, impotens, ex hac praesenti uita nos perdis. sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam uitae resurrectionem suscitabit. Item illic: Potius est ab hominibus morti datos exspectare spem a Deo iterum ab ipso suscitandos. tibi enim resurrectio in uitam non erit. Item illic: Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod uis. noli autem putare genus nostrum a Deo esse derelictum. sustine et uide, magna potestas eius qualiter te et semen tuum torquebit. Item illic: Noli frustra errare, nos enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes in Deum nostrum. tu autem ne te existimes impunitum futurum aggressus pugnare cum Deo].

2 Rom. 8, 16 sq. 4 Ps. 118, 1 sq. 8 Rom. 8, 18. 10 II Macc. 6, 30. 14 II Macc. 7, 9 et 14. 16—19.

1 mihi reddet *B* dilexerunt *B*, dilexerint *LMv* 2 heredes dei *WLMBv* coheredes *W* sed es *add. m.* 3 conpatiamur *A* ut *om. B*, s. l. m. 2 *M* cummagnificemur *L* 4 CXVIII] CXVII *AM* beati] felices *LB* qui immaculati sunt *LMBv* in uia *om. W*, in lege *B* 5 et qui *LMBv* ambulabant *L* lege] uia *L*, uis *M* beati] felices *LB* testimonia *AW*, martyria *LMBv* 8 paulus apostolus *A*, in epistula pauli *WLMBv* 9 passionis *L* temporis] saeculi *B* 10 De hoc ipso . . . l. 26 cum deo *om. AWLMB* 11 possim morte *V* 13 tui *om. V* 17 suscitari *V* 24 futurum *om. V*

DILECTIONI DEI ET CHRISTI NIHIL PRAEPO-
NENDVM.

In Deuteronomio: Diliges Dominum Deum tuum de toto **18**
corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. Item in
euangelio secundum Matthaeum: Qui amat patrem aut
5 matrem super me non est me dignus, et qui amat filium aut filiam
super me non est me dignus: et qui non accipit crucem suam et
sequitur me non est meus discipulus. Item Paulus apo-
stolus ad Romanos: Quis nos separabit a caritate Christi,
pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an pericu-
10 lum an gladius? sicut scriptum est: quoniam propter te morti-
ficamur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis. sed in his
omnibus supervincimus pro eo qui dilexit nos.

VOLUNTATI NON NOSTRAE SED DEI OBTEMPERANDVM.

In euangelio secundum Iohannem: Non descendi de **19**
15 caelo ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui
me misit. Item secundum Matthaeum: Pater, si fieri
potest, transeat a me calix iste: uerum tamen non quod ego uolo,
sed quod tu. Item in prece cottidiana: Fiat uoluntas tua
in caelo et in terra. Item secundum Matthaeum: Non omnis
20 qui mihi dicit: Domine Domine, introibit in regnum caelorum,
sed is qui facit uoluntatem patris mei qui in caelis est, ipse in-
troibit in regnum caelorum. Item secundum Lucam: Ille
autem seruus qui cognoscit uoluntatem domini sui et non pa-
ruerit uoluntati eius uapulabit multas. Item in epistula Io-

2 Deut. 6, 5. 4 Matth. 10, 37 sq. 8 Rom. 8, 35 sq. 14 Io. 6, 38.
16 Matth. 26, 39. 18 Matth. 6, 10. 19 Matth. 7, 21. 22 Luc. 12, 47.

2 diligis *W* 3 de tota uirtute et anima tua *M* item *om. WLMB*
(item *l. 7*) 4 aut matrem *om. WL* 5 super] plus quam *B* et] aut *B*
6 accepit *A*¹ 7 meus discipulus] me dignus *B* paulus apostolus *A*, in
epistula (. . . is *L*) pauli *WLMBv* 8 caritate] agape *L*, sed *s. l. m. 2*:
dilectione 9 angustiae *L* famis *AW* 10 propter te] causa tui
WLMBv mortificamur *A*, occidimur *WLMBv* 11 aestimati *A*, de-
putati *WLMBv* sicut *B* occisionis *A*, uictimae *WLMBv* 12 pro
eo] propter eum *W* qui] quod *MLB* 14 discendi *AL* 18 cottidiana
*A*¹ tua sicut *v* 19 in euangelio secundum *A*, cata *WLMBv*
20 dicit mihi *M* regno *B*¹ 21 is] his *AW*¹ *B* et ipse *L* introiuit *A*
22 item *om. LM* 23 cognoscit *A*, cognoscet *B* 24 uapulauit *A*
multis *v* item *om. WMBv*

hannis: Qui autem fecerit uoluntatem Dei manet in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum.

FVNDAMENTVM ET FIRMAMENTVM SPEI ET FIDEI ESSE TIMOREM.

- 20 In psalmo CX: Initium sapientiae timor Domini. Item in Sapientia Salomonis: Initium sapientiae metuere Deum. 5 Item in Prouerbiis: Beatus homo qui metuit omnia per timorem. Item apud Esaiam: Et super quem alium respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem uerba mea? Item in Genesi: Et uocauit eum angelus Domini de caelo et dixit illi: Abraham Abraham. ille autem dixit: ecce ego. et dixit: 10 noli inponere manum tuam super puerum neque feceris illi quicquam. nunc enim cognoui quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Item in psalmo secundo: Seruite Domino in timore et exultate ei cum tremore. [Item in Deuteronomio Dei uox ad Moysen: Conuoca 15 ad me populum, et audiant uerba mea ut discant amare me omnes dies quos ipsi uiuent super terram. Item in Hieremia: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, et consummabo in domum Israel et in domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposueram patribus eorum in die cum ad- 20 prehendi manum illorum educere illos de terra Aegypti, quia

1 I Io. 2, 17. 4 Ps. 110, 11. 6 Prou. 28, 14. 7 Es. 66, 2,
9 Gen. 22, 11 sq. 14 Ps. 2, 11. 15 Deut. 4, 10. 18 Hier. 38
31—34. 37 et 39, 37—41.

3 timorem dei *A*, in timore *M* 4 CX] CVIII *M* sapientiae] patientiae *B* dei *LB* 5 metuere] timere *ex* timore *W m. 2* dominum *M*
6 item *om. WLMB* paroemiis eius *W*, parhoemiis eiusdem *LMv*, parhoemiis *B* homo est *WLMBv* metuit *A*, ueretur *WLMBv* timorem *A*, metum *WLMBv* 7 aput *W s. l. m. 2* 8 quietem *M'*, mansuetum *B* uerba mea *A*, sermones meos *WLMBv*; *cfr. test. III 5* 9 eum] illum *W* 10 alterum abraham *om. M* 11 imponere] inicere *M* super] in *M* 12 dñm dñm *W* et *om. L* 14 ei] *om. LMB*, i *W* cum *AW*, in *LMBv* tremore *A sed re add. m. 2* 15 item. . . *p. 138 l. 21* nominis mei *quae e duobus codd. primus recepit Baluzius solus exhibet W*
16 amare *W*, timere *v*; *φοβεῖσθαι LXX* 17 omnibus diebus *v* in *W*, apud *v* hieremiam *Wv* 18 consummabo *W* in domum — in domum *W*, super domum — in domo *v* 21 illos] eos *v* quia] qui *W*

non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eorum, dicit Dominus, quia hoc testamentum quod disponam domui Israel. post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in sensum illorum et in corda illorum scribam illas, et ero illis in Deum, et
 5 ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: cognosce Dominum, quia omnes me scient a minimo usque ad maximum illorum, quia propitius ero iniquitatibus illorum et peccatorum eorum non ero memor amplius. si exaltatum fuerit caelum in sublime, dicit Dominus, et si humiliata fuerit terra deorsum, at ego non reprobabo genus Israel,
 10 dicit Dominus, pro omnibus quae fecerunt. ecce ego congregabo eos ex omni terra qua dispersi illos in ira et in furore meo et in exacerbatione magna et conteram illos in locum istum et relinquam eos in pauore, et erunt mihi in plebem, et ego ero illis in
 15 Deum, et dabo illis uiam alteram et cor aliud ut timeant me omnibus diebus in bonum illis cum filiis suis, et consummabo eis testamentum aeternum quod non auertam post illos, et timorem meum dabo in cor illorum ut non discedant a me et uisitabo super illos benefacere illis et plantare eos in terra sua in fide et in
 20 omni corde et in omni animo. Item in Apocalypsi: Et uiginti quattuor seniores in conspectu Dei sedentes in thronis suis ceciderunt supra facies suas et adorauerunt Deum dicentes: gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es et qui fuisti, quod accepisti potestatem tuam magnam et regnasti, et gentes iratae
 25 sunt, et uenit ira tua et tempus quo de mortuis iudicetur et detur merces seruis tuis prophetis et sanctis et timentibus nomen tuum pusillis et magnis et disperdere eos qui corruperunt terram.

20 Apoc. 11, 16 sq.

1 non *om.* *W*   2 quod disponam *om.* *W*   3 legem meam in sensu eorum scribam illam *v*   5 non *om.* *W*   6 scient me *v*   minore *v*
 7 eorum *v*   proprius *W*   8 eorum *v*   10 at] ante *W*   12 dispersi *v*
 13 exacerbatio *W*   14 eos] illos *v*   ego *om.* *v*   16 bonum illis *W*, bono *v*; *cf.* *LXX*   18 meum *om.* *v*   eorum *v*   ut *ex* et *W*   19 eos] illos *v*   20 omni corde... animo *m.* 2 *add.* in *W*   item] et *W*   21 dei *om.* *v*   sedentis *W*   26 mercis *W*   et (*ante* tim.) *om.* *v*   27 pusillis *W*

Item illic: Et uidi alium angelum uolantem medio caelo habentem euangelium perenne euangelizare sedentibus super terram et in omnes nationes et tribus et linguas et populos dicentem uoce magna: timete Deum et date ei honorem, quoniam uenit hora iudicii eius, et adorare eum qui fecit caelum et terram et mare et fontes aquarum. Item illic: Et uidi quasi mare uitreum mixtum igni, et uictores bestiae et imaginis eius, et numerus nominis eius CXLIII stantes supra mare uitreum habentes citharas Dei et cantantes canticum Moysi serui Dei et canticum agni dicentes: magna et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens, iustae et uerae uiae tuae sunt, rex gentium. quis non timeat et det honorem nomini tuo, quia solus pius et quoniam omnes nationes uenient et adorabunt in conspectu tuo, quoniam iustitiae tuae manifestatae sunt. Item in Daniele: Fuit uir habitans in Babylone, cui nomen erat Ioachim, et accepit uxorem nomine Susannam filiam Helchiae formosam ualde et timentem Dominum: et erant parentes eius iusti et docuerunt filiam suam secundum legem Moysi. Item in Daniele: Et sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra, et non est hoc tempore princeps neque propheta neque potestas neque dux neque holocausta neque hostia neque oblatio neque thus neque locus sacrificare coram te hodie et inuenire misericordiam a te, sed in anima et spiritu humilitatis acceptos nos habe ut holocaustos uictimas arietum et taurorum et quasi multa milia agnorum qui sunt pinguissimi. sic fiat hostia nostra coram te hodie, et consumetur potestas haec, quoniam non erubescunt qui confidunt in te. et nunc sequimur te ex toto corde nostro et timemus te et quaerimus faciem tuam. ne nos in obprobrium tradas, sed fac nobis-

1 Apoc. 14, 6 sq. 6 Apoc. 15, 2 sq. 15 Susanna 1—3. 18 Praeces Asar. 13 sq.

1 illic] ibi *W* per medium caelum *v* 3 dicens in uoce *W* 6 illic] ibi *W* 7 uictores] pascentes *v* et imaginis] cum agnis *v* 9 cantant *v* canticum moysi serui dī *W s. l. m. 2* 14 manifeste *W*¹ item] et *W* danielum *W* 15 babylonia *v* 16 celchiae *W* 17 deum *v* 18 danielo *W* 20 propheta *v* neque potestas *om. v* 21 neque oblatio neque hostia *v* 22 hodiae *W, om. v* sed] et *v* 23 habere *W* holocausti *v* 25] consummetur *W* 26 haec] illorum *v* 27 te ex *om. v* te *om. v* 28 tuam uidere *W*

cum secundum tranquillitatem tuam et secundum amplitudinem misericordiae tuae. Et iterum: Et rex uehementer gauisus est et iussit Danielem de lacu leonum eici, et nihil illi nocuerunt leones, quia confidebat et credebat Deo suo. et iussit rex: et duxerunt illos homines qui accusauerant Danielem et miserunt illos in lacu leonum et uxores eorum et natos eorum. et antequam peruenirent in pauimentum lacus, adprehensi sunt a leonibus et omnia ossa eorum conminuerunt. tunc Darius rex scripsit: omnibus gentibus, tribubus, linguis, qui sunt in regno meo: pax sit uobiscum a facie mea. censeo ego ut omnes qui sunt in regno meo sint timentes et trementes Deum summum cui seruit Daniel, quia ipse est Deus uiuus et permanet in saecula, et regnum eius non transibit, et dominatio eius in perpetuum ambulabit, et saluos faciet et facit signa et prodigia et mirabilia in caelo et in terra, qui eripuit Danielem de lacu leonum. Item in Michaea: In quo adsequar Dominum et adprehendam Deum meum sublimem. si adprehendam illum in sacrificiis, in holocaustomatibus, in uitulis anniculis, si accepto fauet Dominus in milibus arietum aut in decem milibus caprarum pinguium, aut dabo primitiua mea impietatis fructum uentris mei, peccatum animae meae. renuntiatum est tibi, homo, quod bonum aut quid Dominus exquirat aliud nisi ut facias iudicium et iustitiam et diligas misericordiam et paratus sis ut eas cum Domino Deo tuo. uox Domini in ciuitate inuocabitur, et timentes nomen eius saluabit. Item in Michaea: Pasce populum tuum in uirga tua, oues

2 Dan. 6, 24—28. 16 Mich. 6, 5—9. 25 Mich. 7, 14—18.

1 tranquillitatem] misericordiam *W* amplitudinem] multitudinem *v* 2 tuae libera nos *v* et iterum] item illic *v* 3 danihelum *W* ei *v* 4 crediderat in *v* perduxerunt *v* 5 accusauer̄ danihelum *W* 6 lacū *W*² 9 tribus *W*¹ et linguis quae *v*; *cfr.* LXX 10 ego] et ago *v* hi omnes *v* 11 summum deum *v* 12 dominus *v* permanens *v* 13 ambulabit *scripsi*, ambulabat *W*, ambulat *v* 14 saluos faciet et] solus *v* et (*ante mir.*) *om.* *W* 15 danihelum *W* micheam *W* 16 deum...*l.* 17 adprehendam *om.* *v* 19 arietum...milibus *om.* *v* 21 tibi est *v* quid] quod *v* 22 exquirat *v* 24 saluabit] *add.* *W*: in oratione ambacum: dn̄e exaudiui auditu tuum et timui: considerauī opera tua et expaui in medio duorum animalium (*Hab.* 3, 2) 25 michean *W* tuum *om.* *W*

hereditatis tuae, inhabitantes conualle in medio Carmelo. parabunt Basanitin et Galaditin secundum dies saeculi et secundum dies profectionis eorum a terra Aegypti ostendam illis mirabilia. uidebunt gentes et confundentur ex omni fortitudine sua, et superponent manus in os suum. aures eorum exsurdabuntur, et lingent puluerem quomodo serpentes trahentes terram, conturbabuntur in conclusione sua, ad Dominum Deum suum expauescent et timebunt abs te. quis Deus quomodo tu eleuans iniustitiam et transgrediens impietates? Et in Nahum: Montes commoti sunt ab eo et colles contremuerunt et denudata est terra ante faciem eius et omnes qui inhabitant illam. a facie irae eius quis sustinebit et quis resistit in ira animi ipsius? animatio ipsius fluere facit principatus et petrae dissolutae sunt ab illo. bonus Dominus illis qui eum sustinent in die pressurae et cognoscens illos qui eum timent. Item in Aggaeo: Et audiuit Zorobabel filius Salathiel de tribu Iuda et Iesus filius Iosedech sacerdos magnus et omnes qui superfuerunt de populo uocis Domini Dei sui et uerbum Aggaei prophetae, quoniam misit illum Dominus ad illos, et timuit plebs a facie Dei. Item in Malachiel: Testamentum meum fuit cum uita et pace, et dedi illis timorem timere me a facie nominis mei]. Item in psalmo XXXIII: Time-te Dominum, sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Item in psalmo XVIII: Timor Domini sanctus permanens in saeculum saeculi.

9 Nah. 1, 5 sq. 15 Agg. 1, 12. 19 Mal. 2, 5. 21 Ps 33, 10. 23 Ps. 18, 10.

1 et habitantes separatim *v* conualle *scripsi*, conuelle *v*, [∞] nielli *W* *co* et *u* *m.* 2; cf. LXX. κατασηροῦντας καθ' ἑαυτοὺς δρυμὸν ἐν μέσῳ τοῦ καρμήλου 2 basanim et galadim *v* 3 et mirabilia *W* 5 eorum] illorum *v* 6 conturbabuntur et lingent puluerem *v* 7 expauescunt *W* 8 leuans *W*¹ 9 naum *W* 11 illa *W* qui *W* 12 animatio ipsius *W* *s. l. m.* 2 14 cognoscent *W* 15 item]et *W* 16 salathiel filius *W* iusus iosadech (filius *om.*) *W* 17 uoces *v* 18 et u. a. prophetae *om.* *v* 19 item *om.* *W* 20 meum *om.* *v* uitate pace *W* dedit *W* 21 item *om.* *W* 22 deum *A* omnes sancti *Bv* nihil deest *A*, non est inopia (inopiã *B*) *WLMBv* timentibus eum *AB*, eis qui eum metuunt (metuunt eum *W*) *WLMv* 23 dei *B* sanctus permanens *A*, castus perseuerans *WLMBv* 24 saecula saeculorum *LMBv*

NON TEMERE DE ALTERO IUDICANDVM.

In euangelio secundum Lucam: Nolite iudicare ne **21**
iudicemini: nolite condemnare ne condemnemini. Item ad
Romanos: Tu quis es qui iudices alienum seruum? domino
suo stat aut cadit. stabit autem: potens est enim Deus iterum
statuere eum. Item illic: Quare inexcusabilis es, o homo. in
quo enim de alio iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim
agis qui iudicas. speras autem tu qui iudicas eos qui talia agunt
et eadem facis, quia ipse effugies iudicium Dei? Item ad Co-
10 rinthios prima: Et qui se putat stare uideat ne cadat. Item
illic: Si quis se putat scire aliquid, nondum scit, quemadmo-
dum oporteat eum scire.

ACCEPTA INIVRIA REMITTENDVM ET IGNOSCENDVM.

In euangelio in prece cottidiana: Remitte nobis debita **22**
nostra, sicuti et nos remittimus debitoribus nostris. Item in
euangelio secundum Marcum: Et cum steteritis ad oratio-
nem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut et pater
uester qui in caelis est remittat peccata uobis. si autem uos non
remiseritis, neque pater uester qui in caelis est remittet uobis pec-

2 Luc. 6, 37. 4 Rom. 14, 4. 6 Rom. 2, 1 et 3. 10 I Cor.
10, 12. 11 I Cor. 8, 2. 14 Matth. 6, 12. 16 Marc. 11, 25 sq.

1 timere *A* 2 *super* lucan *posuit* matheum in *M m. 2* 3 ***iudice-*
mini L 4 quis] qui *LMv* iudicas *LMBv* 5 cadet *B* iterum *om.*
WLMBv 6 illum *B* item illic *AB*, et iterum *WLMv* inexcusa-
bilis *A*, excusationem habes (es *om.*) *M*, sine excusatione *WBv*, sine causa-
tione *L* o *om. W* homo omnis qui iudicas *v* 7 de alio iudicas *A*,
iudicas alium *WLMBv* enim *om. B* 8 qui *AW*, quae *LMBv*
qui (*post tu*) *M s. l. m. 2* talia *AW*, mala *LMBv* 9 facis] agis *W*, et
tu agis *B* fugies *B* item in epistula pauli (pauli *om. M*) *WLMv*
10 se putat] sperat *M* gadat *M* item illic *AB*, et iterum *WLMv*
11 qui *B* se *om. L* 12 oporteat] debeat *B* eum *om. LMB*
14 debita et peccata *A* 15 sicut *WMBv* dimittimus *WB* item *om.*
LM 16 in euangelio *om. WLMBv* marcum] math. *A* et cum sum
aliquem (steteritis . . . aduer *om.*) *A* 17 si quid] quae *B* 18 uestra
peccata uobis *v*, uobis peccata uestra *M* si autem . . . *p. 140 l. 1* uestra
om. M 19 dimiseritis *v* remittit *L*, dimittet *v* peccata uobis (uestra
om.) *B*

cata uestra. Item illic: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur uobis.

VICEM MALIS NON REDDENDAM.

- 23** In epistula Pauli apostoli ad Romanos: Nemini malum pro malo reddentes. Item illic: Noli uinci a malo, sed uince in bono malum. Item in Apocalypsi: Et dixit mihi: ne signaueris uerba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est. et hi qui perseuerant nocere noceant et qui in sordibus est sordescat adhuc, iustus autem iustiora faciat adhuc, similiter et sanctus sanctiora. ecce uenio cito, et merces mea mecum reddere unicuique secundum facta sua.

NON POSSE AD PATREM VENIRI NISI PER CHRISTVM.

- 24** In euangelio secundum Iohannem: Ego sum uia et ueritas et uita. nemo uenit ad patrem nisi per me. Item illic: Ego sum ianua. per me si quis introierit, saluabitur.

AD REGNUM DEI, NISI BAPTIZATVS ET RENATVS QVIS FVERIT, PERVENIRE NON POSSE.

- 25** In euangelio secundum Iohannem: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. quod enim natum est de carne caro est, et quod natum est de spiritu spiritus est. Item illic: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis.

1 Marc. 4, 24. 4 Rom. 12, 17 et 21. 6 Apoc. 22, 10 sq. 13 Io. 14, 6. 15 Io. 10, 9. 18 Io. 3, 5 sq. 21 Io. 6, 53.

1 mensura mensura *A* mensi eritis *L*, metieritis *B* eadem *WB*
 2 remetietur] remediatur *A*, metietur *L* 4 apostoli *om.* *WLMBv*
 5 noli] non *Lv* uince *A*¹ 6 bonum *M*¹ 7 tempus iam *B* 8 hii
AWL perseuerauerant *A* in *W* s. l. m. 2 9 sordiscat *W*, sordescas *A* adhuc (*post* sord.) *om.* *M* adhuc (*post* faciat) *om.* *B*, ante iustiora *ponit* *MLv* 10 et ecce *B* mercis *AW* meam *A* mecum est *WLMBv* 11 facta] opera *A* 12 uenire *AWLMB*, perueniri *v* filium eius iesum christum *Mv* 13 et *om.* *MBv* 14 uita] uia *M* 15 ianua *AM*, ostium *LBv*, hostium *W* qui *L*¹ 17 non posse peruenire *ponit post* dei l. 16 *W* perueniri *L* 20 natus *WL* 21 ederitis *A*, edideritis *W* 22 sanguinem eius biberitis *AB*; *cfr. test. I 22*

PARVUM ESSE BAPTIZARI ET EVCHARISTIAM ACCIPERE, NISI
QVIS FACTIS ET OPERE PROFICIAT.

In epistula apostoli Pauli ad Corinthios prima: **26**
Nescitis quia qui in stadio currunt omnes quidem currunt, unus
5 tamen accipit coronam? sic currite, ut omnes comprehendatis.
et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem
incorruptam. Item in euangelio secundum Mattheum:
Omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem
mittetur. Item illic: Multi mihi dicent in illa die: Domine,
10 Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus et in tuo nomine
daemonia exclusimus et in tuo nomine uirtutes multas fecimus?
et tunc dicam illis: non uos noui, recedite a me, operarii ini-
quitate. Item illic: Luceat lux uestra coram hominibus, ut
uideant bona opera uestra et clarificent patrem uestrum qui est
15 in caelis. Item Paulus apostolus ad Philippenses: Lu-
cete sicut luminaria in mundo.

BAPTIZATVM QVOQVE GRATIAM PERDERE QVAM CONSECVTVS
SIT, NISI INNOCENTIAM SERVET.

In euangelio secundum Iohannem: Ecce sanus factus **27**
20 es: iam noli peccare ne quid tibi deterius fiat. Item Paulus

4 I Cor. 9, 24 sq.   8 Matth. 3, 10.   9 Matth. 7, 22 sq.
13 Matth. 5, 16.   15 Phil. 2, 15.   19 Io. 5, 14.

2 operibus perficiat *B*   3 in epistola a. pauli *om. B*   apostoli *om.*
WLMv   prima *om. LB*   4 qui] duo *A, om. W*   omnes quidem currunt
bis exh. B   5 tamen] quidem *B*   coronam *A*, palmam *WLMBv*   om-
nes conpraehendatis *A*, occupetis *WLMBv*   6 autem] tamen *B*, uero *v*
7 item *om. WLMv*   in euangelio *om. B*   8 igne *L*   9 mittitur *L*
10 nomine tuo *Bv*   profetabimus *A*   nomine tuo *Wv*   11 excludemus
A', eiecimus *W*   nomine tuo *LM*   multas *AB*, magnas *WLMv*
12 non *AB*, numquam *WLMv*   noui uos *B*   noui] cognoui *WL*, uidi
M sed s. l. m. 2: noui   operarii *A*, qui operamini *WLMBv*   iniquitatem
WLMBv   13 lux uestra *A*, lumen uestrum *WLMBv*   14 bonas operas
uestras *B*, opera uestra bona* *W* (*m eras.*)   15 in caelis est *WLMBv*
apostolus *om. WLMBv*   16 immundo *M*   17 baptizatos *A*   perdere
gratiam *W*   consecuti sint *A sed con s. l. m. 2*   18 seruent *A*; *cfr. p. 103*
l. 8   20 item *om. WLM*   paulus apostolus *B*, paulus *B*, in epistula
(epistulis *L*) pauli *WLMv*

apostolus ad Corinthios prima: Nescitis quia templum Dei estis et spiritus Dei habitat in uobis? si quis templum Dei uiolauerit, uiolabit illum Deus. Item in Paralipomenon: Deus uobiscum est, dum estis uos cum ipso. si dereliqueritis eum, derelinquet uos. 5

NON POSSE IN ECCLESIA REMITTI EI QVI IN DEVM
DELIQVERIT.

- 28** In euangelio secundum Matthaeum: Qui dixerit uerbum aduersus filium hominis remittetur illi: qui autem dixerit aduersus Spiritum sanctum non remittetur illi neque in isto saeculo neque in futuro. Item secundum Marcum: Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. qui autem blasphemauerit Spiritum sanctum non habet remissionem; sed reus erit aeterni peccati. Item in Regnorum primo: Si delinquendo peccet uir aduersus uirum, orabunt pro eo Dominum: si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo? 15

DE ODIS NOMINIS ANTE PRAEDICTVM.

- 29** In euangelio secundum Lucam: Et eritis odibiles omnibus propter nomen meum. Item secundum Iohannem: Si saeculum uos odit, scitote quoniam me primo odit. si de saeculo essetis, saeculum quod suum esset amaret: sed quia de saeculo non estis et ego elegi uos de saeculo, propterea odit uos saeculum. mementote sermonis quem dixi uobis: non est maior 20

1 I Cor. 3, 16 sq. 4 II Paral. 15, 2. 8 Matth. 12, 32. 11 Marc. 3, 28 sq. 14 I Sam. 2, 25. 18 Luc. 21, 17. 20 Io. 15, 18 sq.

1 prima *om. ALB* dei templum *B* 2 qui *L* 3 uiolabit] disperdet *Wv* 4 est dum *om. W* dum] quamdiu *B* ipso] illo *W* derelinquaeritis *A* 5 eum] illum *B* ecclesiam *B* 9 et 10 aduersum *B* redemittetur *A* dixerit *om. A* 10 saeculum *W* 11 futurum *A* item *om. WM* 12 demittentur *A* blasphemauerit *B'* 13 in spiritum *LMBv* habet remissa (remissam *L*) *LB*, remittetur illi *Mv* sed] et *B* 14 regn *A*, basilion *WLMBv* primo *om. A*, prima *L* 15 peccat uir *B*, peccatur *W*, peccetur *M* aduersum *B* uirum orabunt pro eo] murmura bunt prosacerdos eo *A* 16 in *A s. l. m. 2* deo *B* exorabit *M* 18 omnibus hominibus *Mv* 19 item *om. WLM* 20 odiit *LM'*, odiuit *M'* de saecula *A* 21 sed et *L* 22 non *A s. l. m. 2* et] sed *B* elego uos *A*, uos elegi *B* 23 sermonem *WM* quem] que *A*

seruus domino suo. si me persecuti sunt, et uos persequentur.
 [Item in Baruch: Veniet enim tempus, et quaeretur me et uos
 et qui post uos uenerint, audire uerbum sapientiae et intellectus,
 et non inuenietis. nationes autem cupient uidere sapientem prae-
 5 dicantem, et non obtinget eis: non quia deerit aut deficiet sa-
 pientia huius saeculi terrae, sed neque deerit sermo legis saeculo.
 erit enim sapientia in paucis uigilantibus et taciturnis et quietis,
 sibi confabulantes et in cordibus suis meditantes, quoniam qui-
 dam eos horrebunt et timebunt ut malos: alii autem nec credunt
 10 uerbo legis altissimi: alii autem ore stupentes non credent et cre-
 dentibus erunt contrarii et inpedientes spiritum ueritatis. alii
 autem erunt sapientes ad spiritum erroris et pronuntiantes sicut
 altissimi et fortis edicta. alii autem personales fidei. alii capaces
 et fortes in fide altissimi et odibiles alieno.]

15 QVOD QVIS DEO VOVERIT CITO REDDENDVM.

Apud Salomonem: Prout uoueris uotum Deo, ne moram **30**
 feceris reddere illud. Item in Deuteronomio: Si autem uo-
 ueris uotum Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud: quia
 inquirens requiret illud Dominus Deus tuus a te, et erit in pec-
 20 catum. ea quae egredientur per labia tua obseruabis et facies
 donum quod locutus es ore tuo. Item in psalmo XLVIII: Im-
 mola Deo sacrificium laudis et redde altissimo uota tua. inuoca
 me in die tribulationis tuae et eripiam te et glorificabis me.

1 Bar. ??   16 Eccl. 5, 3.   17 Deut. 23, 22 et 24.   21 Ps.
 49, 14 sq.

1 seruus maior *B*   dño suo seruus *M*   2 item...l. 14 alieno solus
 exhibet *W*; ea nec inueniuntur in scripturae sanctae archetypo nec in
 uersione graeca barach *W*   3 uenerint] fuerint *v*   4 praedicantem
om. v   5 continget *v*   8 et in cordibus suis meditantes *om. v*   9 ut] ut
 mebunt ut *W*   10 credent] credunt *W*   credentibus] credent et contra-
 dicentes *v*   12 erant *W*¹   15 uouerit deo *M*   cito] totum *A*   16 deo
 uotum *WB*   mora *B*   17 item *ABM*, de hoc ipso *WL*   si] sic *A*
 18 domino *om. AB*   19 inquires *W*¹   requiret *A*, quaeret *WLMBv*
 erunt *A*, erint *W* (*legendum fortasse*: et erunt in peccatum ea quae etc.)
 tibi in *W*   20 ea quae] et a que *W*   21 es* *L*   ex ore *M*, de ore *B*
 XLVIII *AWL*², XLVIII *MBL*¹   immola *A*, sacrificia *WLMBv*   22 lau-
 dis *om. A*   altissimi *W*   23 tribulationis tuae *A*, pressurae *WLMBv*
 eripiam *A*, eximam *WLMBv*   te *om. B*   clarificabis *WLMBv*

Item in Actibus apostolorum: Inpleuit Satanias cor tuum, mentiri te apud Spiritum sanctum, cum esset fundus in tua potestate? non hominibus mentitus es sed Deo. Item in Hieremia: Maledictus qui facit opera Dei neglegenter.

EVM QVI NON CREDIDERIT IAM IVDICATVM ESSE.

- 31 In euangelio secundum Iohannem: Qui non crediderit iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unci filii Dei. hoc autem est iudicium, quoniam lux uenit in saeculum, et magis dilexerunt tenebras quam lucem. Item in psalmo I: Propterea non resurgunt impii in iudicio neque peccatores in consilio iustorum.

DE BONO VIRGINITATIS ET CONTINENTIAE.

- 32 In Genesi: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitus tuos: in tristitia paries filios, et conuersio tua ad uirum tuum, et ipse tui dominabitur. Item in euangelio secundum Matthaenum: Non omnes capiunt uerbum istud, sed illi quibus datum est. sunt enim spadones qui ex utero matris nati sunt sic, et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum. qui potest capere capiat. Item secundum Lucam: Filii saeculi huius generant et generantur. qui autem habuerint dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt neque nu-

1 Act. 5, 3 sq. 4 Hier. 48, 10. 6 Io. 3, 18 sq. 10 Ps. 1, 5.
13 Gen. 3, 16. 16 Matth. 19, 11 sq. 20 Luc. 20, 34 sq.

1 actis *WLMB* cur impleuit *Mv* 2 mentire *A* apud spiritum sanctum *AVLB*, spiritui sancto *WMv* post fundus *add. M²* uenditus cum . . potestate] nonne manens tibi manebat et fundus in tua erat potestate *W*, cum esset fundus uenditus in tua erat potestate *Oxon.* 3 es hominibus mentitus *W* item *om. WLM* apud hieremiam *WLMBv* apud . . .neglegenter *W s. l. m.* 2 5 crediderint *M¹* esse] est *B* 7 crediderit *L*, credit *WB* fili *AW¹* 8 saeculo *W* 9 dilexerunt homines *Mv*; *cfr. test. I 7* 10 resurgent *LMv* iudicium *L* 13 si multiplicans *A* gemitos *B* 14 tuus *L* et in tristitia *WLMBv* et] et erit *Mv* 16 capiunt] capit uno *A* istud *om. WLMBv* illis *AM¹* 18 nati sunt sic *ALB*, suae sic nati sunt *W*, nati sunt *Mv* 21 huius *om. A* generunt et generantur *A* habuerit *W¹LM*, habuerunt *v* 22 nubent neque nubentur *M*

buntur: neque enim incipient mori: aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis. resurgere autem mortuos Moyses significat, quomodo dicit in rubo Dominum Deum Abraham et Deum Isaac et Deum Iacob. Deus non est mortuorum sed uiuorum. 5 omnes enim illi uiuunt. Item in epistula Pauli apostoli ad Corinthios prima: Bonum est homini mulierem non tangere. propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat et unaquaeque suum uirum habeat. uxori uir debitum reddat, similiter et uxor uiro. uxor corporis sui potestatem non 10 habet sed uir. similiter et uir corporis sui potestatem non habet sed uxor. nolite fraudare inuicem nisi forte ex consensu ad tempus ut uacetis orationi: et iterum ad id ipsum reuertimini, ne uos temptet Satanus propter incontinentiam uestram. hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. nam uolo 15 omnes homines sic esse ut me. sed unusquisque proprium habet donum a Deo, alius sic, alius autem sic. Item illic: Caeleps cogitat ea quae sunt Domini, quomodo placeat Deo. qui autem matrimonium coniunxit, cogitat ea quae sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. sic et mulier et uirgo innupta cogitat ea 20 quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. quae autem nupsit cogitat de his quae sunt mundi, quomodo placeat uiro.

6 I Cor. 7, 1—7. 32—34.

1 incipient *M*¹ sunt] erunt *W* 3 significat] scripsit *W* quomodo] cum *v* in] uidi in *W* dominus deus-deus-deus *LMBv* 4 non est deus *MBv* 5 in... apostoli *om. B* apostoli *om. WLMv* 6 prima *om. A* hominem *M* contingere *WLMBv* 7 fornicationes *LB*, incontinentiam *W* suam uxorem *B* habeat suam *M* 8 uirum suum *LMBv* 10 sui corporis *W* 11 uxor] mulier *B* forte *om. WLMBv* consensu *AW*, conuentione *LMBv* et ad *LB*, ut ad *W* 12 ut *om. W* id *om. W* reuertemini *A*, redite *W*, *om. LMB* 13 temptet uos *LMBv* continentiam *A* uestram *om. LMB* hoc autem *W* 14 indulgentiam *AW*, ueniam *LBc*, consilium *VM* imperium] iussum *VLB* nam uolo *A*, uolo autem *WLMBv* 15 sic esse ut me *A*, esse sicut et me *WLMBv* 16 donum] karisma *B*, charisma *M*, carissima *L* 17 ea *om. WMB* 18 matrimonio *W* coniunxit *A*, coniunctus est *W*, contraxit *LMBv* ea] *om. B*, de his *L*, sed *s. l.*: ea huius *om. B* mundi huius *WLMv* 19 sicut et *B* innupta *om. A* taceat *A*, sed *s. l. m. 2*: cogitat ea *om. A* 20 quae sunt... *l.* 21 de his *W m. 2 in marg.* et *om. M* et corpore *om. A* 21 nubit *M*, nupta est *W* his] iis *Lv* mundi huius *WLMv*

Item in Exodo cum praecepisset Deus Moysi, ut sanctificaret populum in diem tertium, sanctificauit ille et adiecit: Estote parati tribus diebus: non acceditis ad mulieres. Item in Regnorum primo: Et respondit sacerdos ad Daud et dixit: non sunt panes profani in manu mea, 5 nisi panis sanctus unus. si obseruati sunt pueri a muliere, manducabunt. Item in Apocalypsi: Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt: uirgines enim permanserunt. hi sunt qui secuntur Agnum, quocumque uadit.

NIHIL PATREM IUDICARE SED FILIUM ET PATREM AB EO 10
NON HONORIFICARI, A QVO NON HONORIFICETVR FILIUS.

- 33** In euangelio secundum Iohannem: Nihil pater iudicat, sed iudicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium non honorificat patrem qui misit eum. Item in Genesi: Et Dominus pluit 15 super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem de caelo a Domino. Item in psalmo LXXI: Deus iudicium tuum regi da et iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum in tua iustitia.

FIDELIEM GENTILITER VIVERE NON OPORTERE.

- 34** Apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: secundum uias 20 gentium ne ambulaueritis. De hoc ipso quod segregare

3 Ex. 19, 15. 4 I Sam. 21, 5. 7 Apoc. 14, 4. 12 Io. 5, 22 sq.
15 Gen. 19, 24. 17 Ps. 71, 1 sq. 20 Hier. 10, 2.

1 dominus *Mv* 2 die tertio *B* sanctificabitur illae *A* 3 et *om. B*
adiecit dicens *B* in diem tertium *B* acceditis *B*, adcedentes *M*
4 regn̄ *A*, basilion *WLMBv* prima *L* 5 profani] nisi panes propositionis *W* mea manu *L*, ma mea *W* 6 nisi panis *om. W* sc̄is *A*, sc̄i *W*
unus *om. W* si] et *W* mulieribus *W* et manducabunt *WL* 7 item]
et *W*, *om. LM* hii *AWL* 8 inquinauerunt *L*¹ permanserint *L*
hii *AWL* 9 quodcumque *A* uadit] it *L*, ierit *v* 10 patre *B*
ab eo *ex* habeo *A m. 2* 11 honorificatur *WLMv* et filius *WM* 13 iudicio *B* sicut... *l. 14* filium *om. A* 14 honorificent *B* honorificant *W* honorificant *W*² 15 eum misit *WLMBv*; *cfr. test. II 28*
item... *l. 16* domino *ponit v post* iustitia *l. 18* item *om. WLM* pluit dominus *Mv* 16 sodoma *A* gomurra *A* sulphor *A*, sulphur *M*
de] ae *A*, e *L* de caelo *om. B* a domino *om. M* 17 LXXI] septuagesimo *L* 18 iudicare... iustitia *om. B* tuum *om. M*, suum *L* tua *om. WLBv*, tuam *M*² iustitiam *M*² 19 oportere] debere *W* 20 uiam *MBv* 21 gentium] gentilium *LMv* ambulaueritis] abieritis *B*

se quis debeat a gentibus ne sit socius culpae et fiat particeps plagae item in Apocalypsi: Et audiui aliam uocem de caelo dicentem: exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius: quoniam delicta eius usque ad caelum peruenerunt et meminit Dominus Deus iniquitates eius. ideo reddet ei dupla, et in quo poculo miscuit, duplum remixtum est ei: et in quantum se clarificauit et deliciarum habuit, in tantum dabitur ei cruciatus et luctus. quoniam in corde suo dicit: regina sum et uidua non sum
 10 nec luctum uisura sum, propterea una hora plagae eius aduenient, mors, luctus et fames, et igni cremabitur, quia fortis Dominus Deus qui eam iudicabit. et flebunt et plangent se in ea reges terrae qui cum ea fornicati sunt et in deliciis conuersati sunt. Item apud Esaia m: Exite de medio eorum, qui portatis uasa Domini.
 15 tatis uasa Domini.

DEVM AD HOC PATIENTEM ESSE VT NOS PAENITEAT PECCATI NOSTRI ET REFORMEMVR.

Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne dixeris: peccauit, et quid accidit mihi triste? est enim altissimus patiens
 20 redditor. Item apud apostolum ad Romanos: An numquid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et patientiam contempnis ignorans quia bonitas Dei in paenitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor inpaenitens thesaurizas tibi iram

2 Apoc. 18, 4 sq. 14 Es. 52, 11. 18 Sir. 5, 4. 20 Rom. 2, 4 sq.

1 se] si *A* gentilibus *LMBv* 2 plagae eorum *Wv* item *om.* *WLMBv* 4 particeps sis] participes *A* delectorum *W* praestringaris *M*, perfringaris *A* a plagis *B* 5 deus dominus *L*, dominus *B* 6 iniquitatis *LM*, iniquitatum *v* reddit *L*, reddite *W*, reddidit *v* dupla *A* et *om.* *B* 7 mixtum *B* ei *om.* *W* et in *m.* 2 *add.* in *W* 8 delicias *B* datur *WLMB*, datus est *v* ei] ei et *LMv* 9 non sum *A*, esse non possum *WLMBv* 10 nec. .sum *om.* *B* plaga *M* aduenit *M* 11 et luctus et *B* famis *ALM* igne *B*, in igni *L* quoniam *v* fortis est *WLMBv* 12 iudicauit *L* se *om.* *A* 13 deliciis *AM*², delictis *LBM*¹ et in d. c. sunt *om.* *W* 14 portatis *A*, fertis *WLMBv* 16 ut] at *A* 17 et sic *B* 19 accedit *AW* 20 apostolus *A*, paulus *WL*²*v*, *om.* *MBL*¹ an] at *B* 21 et patientiam *om.* *B* contempnis] contestinis *L* 22 ignoras *L*² quoniam *B* in] ad *WB* 23 inpaenitens] inpatiens *L* thesaurizas *AM*

in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei qui reddet unicuique secundum opera sua.

MVLIEREM ORNARI SAECVLARITER NON DEBERE.

- 36** In Apocalypsi: Et uenit unus ex septem angelis habentibus phialas et adgressus est me dicens: ueni, ostendam tibi ⁵ damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. et uidi mulierem sedentem super bestiam. et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis tenens poculum aureum in manu sua ¹⁰ num exsecrationum et immunditiae et fornicationis totius terrae. Item ad Timotheum: Sint mulieres uestrae cum uerecundia et pudicitia, componentes se non in tortis crinibus neque auro neque margaritis aut ueste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conuersionem. ¹⁵ Item Petrus apostolus ad Ponticos: Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut uestis cultus sed cultus cordis. Item in Genesi: Thamar cooperuit se pallio et adornauit, et cum adspexisset eam Iudas, uisum est ei meretricem esse. ²⁰

FIDEM NON OPORTERE OB ALIA DELICTA NISI OB NOMEN SOLVM PVNIRI.

- 37** Petrus apostolus ad Ponticos: Nec quisquam uestrum tamquam fur aut homicida patiatur aut tamquam maleficus aut curas alienas agens, sed tamquam christianus. ²⁵

4 Apoc. 17, 1 sq. 12 I Tim. 2, 9 sq. 16 I Petr. 3, 3 sq. 18 Gen. 38, 14 sq. 23 I Petr. 4, 15 sq.

1 diem *L* 2 operam suam *B* 5 fialas *AWL* 8 purpureum *M* 9 coccinum *WB* 10 manum suam *B* 13 pudicitia *W* tortis] ornatis *B* 15 conuersionem per bonam castitatem *B* 17 scultus *A* 19 cum adspexisset] conspex *B* eam] illa *B* iudas *ex iudicas A m. 2* 21 delicta nisi ob] delectans iob *A* 22 puniri] pati *W* 23 in epistula petri ad *WLMBv* quicquam *B* 24 tamquam ter *A*, *item bis in seqq.* pateatur *B* maledicus *W*

SERVVM DEI INNOCENTEM ESSE DEBERE NE INCIDAT IN
POENAM SAECVLAREM.

Paulus apostolus ad Romanos: Vis non timere pote- 38
statem? quod bonum est fac, et habebis laudem ex ea.

5 DATVM NOBIS ESSE EXEMPLVM VIVENDI IN CHRISTO.

In epistula Petri apostoli ad Ponticos: Christus pas- 39
sus est pro uobis relinquens uobis exemplum, ut sequamini ue-
stigia eius qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in
ore eius: qui cum malediceretur, non remaledixit, cum patere-
10 tur, non minabatur, tradebat autem se iudici iudicanti iniuste.
Item Paulus apostolus ad Philippenses: Qui in figura
Dei constitutus non rapinam arbitratus est esse se aequalem
Deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine
15 oboediens usque ad mortem, mortem autem crucis. propter quod
Deus exaltauit illum et donauit illi nomen, ut sit super omne
nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium et ter-
restrium et infernorum et omnis lingua confiteatur, quia Domi-
nus Iesus in gloria est Dei patris. Item in euangelio secun-
20 dum Iohannem: Si ego laui pedes uestros magister et domi-
nus, et uos debetis aliorum pedes lauare, exemplum enim dedi
uobis, ut sicut ego feci et uos aliis faciatis.

3 Rom. 13, 3.   6 I Petr. 2, 21 sq.   11 Phil. 2, 6 sq.   20 Io.
13, 14 sq.

1 incedat *A*¹   3 in epistula pauli ad *WLMBv*   4 quod bonum est *A*,
bonum *WLMBv*   habebit *A*   ex] ab *WLM*   ea] illa *v*   ex ea
om. *B*   5 nobis esse *Mv*, est nobis *W*, nobis *AWLB*   exempla *B*.
6 apostoli om. *WLMBv*   christus enim *v*   7 pro nobis *WML*¹*v*   uobis]
nobis *L*   sequamur *M*   9 maledixit *MB*   10 autem om. *B*   iudici
om. *WLMBv*   iucanti *A*   11 apostolus om. *WLMBv*   in figura dei]
cum in forma dei esset *W*   12 rapina *W*   13 semet ipsum *W*   inaniuit
LMB   similitudinem *Wv*   14 ut om. *L*, est *MB*   factus *A s. l. m. 2*
15 obaudiens *WLM*   16 et deus *MBv*   ut sit] quod est *A*   17 omne
WBv   curuetur *v*, flectant *A*; cf. test. II 13   et om. *v*   19 iesus
christus *Bv*   dei om. *B*   patris est *B*   21 aliorum] alterutrum *W*
22 et] sic et *A*

NON IACTANTER NEC TVMVLTVOSE OPERANDVM.

- 40 In euangelio secundum Matthaeum: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito, et pater tuus qui uidet in absconso reddet tibi. Item illic: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypo- 5 critae faciunt in uicis et synagogis, ut clarificentur ab hominibus. amen dico uobis, perceperunt mercedem suam.

INEPTE ET SCVRRILITER NON LOQVENDVM.

- 41 Paulus apostolus ad Ephesios: Stultiloquium et scurrilitas quae ad rem non pertinet nec nominetur in uobis. 10

FIDEM TOTVM PRODESSE, ET TANTVM NOS POSSE QUANTVM CREDIMVS.

- 42 In Genesi: Et credidit Abraham Deo, et deputatum est illi ad iustitiam. Item apud Esaïam: Et si non crederitis, neque intellegitis. Item in euangelio secun- 15 dum Matthaeum: Modicae fidei, ad quid dubitasti? Item illic: Si habueritis fidem tamquam granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit uobis. Item secundum Marcum: Omnia quaecumque oratis et petitis credite quia accipietis, et erunt uobis. Item 20

2 Matth. 6, 3. 4 Matth. 6, 2. 9 Eph. 5, 3 sq. 13 Gen. 15, 6.
14 Es. 7, 9. 16 Matth. 14, 31. 16 Matth. 17, 20. 19 Marc. 11, 24.

3 tua *om. WB, in A et L add. m. 2* quid *ex tua B m. 2* abscondito *W*, absconso *M* 4 absconso] abscondito *LBv* tibi in palam *W*, tibi palam *B* illic] de hoc *L*, de hoc ipso *W* 5 facies *M* tuba canere *AB*, tubicenare *W*, bucinare *Lv*, tumultuari *M*, tumultuare *V* sicut *A*, quomodo *WLMBv* 6 et] et in *B* ab *om. A* 7 perciperunt *A*, compensauerunt *WLBV*, compleuerunt *Mv* 8 scurriliter *A'WL* eloquendum *B* non loquendum. .i. 10 scurrilitas *W s. l. m. 2* 9 in epistula pauli ad *WLMBv* 10 quae] quem *B* pertinent *LM²v* nec] ne *LB* nominentur *LM¹v* quidem in *LMBv* nobis *A* 11 in totum *v*, tantum *W*, *om. B* et *om. A* 13 Et] *om. B* deputatum *W sed de add. m. 2*, reputatum *B* 14 illi] ei *Mv* ad] in *L* 15 intellegitis *L* item *om. WLMB* 16 modice *A* ad quid *L*, ut quid *AW*, quare *MBv*, *εἰς τὴν ἐδίστασας Graec.* item illic] et iterum *WLM* 17 tamquam *A*, sicut *B*, ut *W*, quasi *LMv* 18 illoc *L¹*, illo *Bv* transiit *A* 19 erit] esset *A* 20 item illic] et iterum *M*, item rursum *LB*, item in eodem *W*

illic: Omnia possibile credenti. Item apud Abacuc: Iustus autem ex fide mea uiuit. Item in Daniele Ananias, Azarias, Misahel credentes liberati sunt de flamma.

POSSE EVM STATIM CONSEQUI QVI VERE CREDIDERIT.

- 5 In Actibus apostolorum: Ecce aqua: quid est quod me **43** impediat tingui? tunc dixit Philippus: si credis ex toto corde tuo, licet.

FIDELES INTER SE DISCEPTANTES NON DEBERE GENTILEM
IUDICEM EXPERIRI.

- 10 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Audet quis- **44** quam uestrum aduersus alterum negotium habens disceptare apud iniustos et non apud sanctos? nescitis quia sancti mundum iudicabunt? Item illic: Iam quidem in totum delictum in uobis est, quia iudicia habetis inuicem. quare non magis iniuriam
15 sustinetis? quare non magis fraudem patimini? sed uos iniuriam facitis et fraudatis et hoc fratribus. aut nescitis quoniam iniusti regnum Dei non consequentur?

SPEM FUTVRORVM ESSE, ET IDEO FIDEM CIRCA EA QVAE
PROMISSA SVNT PATIENTEM ESSE DEBERE.

- 20 Paulus apostolus ad Romanos: Spe saluati sumus. spes **45** autem quae uidetur non est spes. quod enim uidet quis, quid

1 Marc. 9, 23. 2 Ab. 2, 4. 5 Act. 8, 36 sq. 10 I Cor. 6, 1. 2. 7—9.
20 Rom. 8, 24 sq.

1 item *om. v* abacum *A*, ambacum *WLM*¹ 2 mea *om. B* uiue
L item *om. LM* danielo *WML*², machabeis *ABL*¹ annanias
AWL 3 credentibus *B*, credentes deo *LMv* flamma ignis *v*, flamma
ignis ardentis *W* 5 actis *WLM* 6 impediat *ALV*, impedit *Mv*, pro-
hibet *W*, prohibet me *B* tingui *LV*, ingui *A*, baptizari *WMBv* 7 tuo
corde *B* licet] dicet *A* 9 iudicem gentilem *B* 10 in epistula (...lis *L*)
pauli ad *WLMBv*; item *l. 20, p. 151 l. 4* audet] habet *A* 11 ad-
uersos alium *A* disceptare] iudicari *W* 12 an nescitis *v* hunc mun-
dum *Mv* 13 item illic *A*, et iterum *WLMBv* delectum *A* est uobis
(in *om.*) *W* 14 cum inuicem *MBv*, aduersus inuicem *L* 15 sustinetis
A, patemini *W*, patimini *LMBv* aut quare *v*, et quare *M* fraudem
patimini (patemini *WA*¹) *AWLB*, fraudamini *Mv* 16 fratribus] fr̄s
LB aut] an *Wv* 17 non consequentur *om. W* consequuntur *L*, pos-
sidebunt *B* 18 fidem nostram *v* 20 saluati *ex* saluti *LM*

sperat? si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.

MVLIEREM IN ECCLESIA TACERE DEBERE.

- 46 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Mulieres uestrae in ecclesiis taceant. si quae autem quid discere uolunt, 5 domi uiros suos interrogent. Item ad Timotheum: Mulier cum silentio discat in omni subiectione. docere autem mulieri non permittitur neque dominari uiro suo [sed esse in silentio]. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: et Adam seductus non est, mulier autem seducta est. 10

DELICTO ET MERITO NOSTRO FIERI, VT LABOREMVS NEC DEI OPEM IN OMNIBVS SENTIAMVS.

- 47 Apud Osee: Audite sermonem Domini, filii Israel: quia iudicium est Domino aduersus incolas terrae, quod neque misericordia neque ueritas neque agnitio Dei sit super terram: exsecratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram: sanguinem sanguini supermiscent. idcirco terra lugebit cum uniuersis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum uolatilibus caeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo reuincat. Item apud Esaïam prophetam: 20 Numquid non ualet manus Domini ut saluos faciat, aut grauabit aurem ut non exaudiat? sed peccata uestra inter uos et Deum separant, et propter peccata uestra auertit faciem a uobis ne mi-

4 I Cor. 14, 34 sq.   6 I Tim 2, 11 sq.   13 Os. 4, 1 sq.   21 Es. 59, 1 sq.

1 patientiam expectamus *AWB*, expectationem (spectationem *M*) speramus *LMV* 3 mulieres *A* 5 uestrae *om. v* ecclesia *WMBv* taceat *W*¹ quae] quid *W*, *om. M* quid] quae *B*, *om. A* discere] dicere *A* 7 subiectione] submissione *LB*, humilitate *V* doceri *B* mulierem *v* 8 permitto *WLMBv* dominari *AW*, praepositam (...ta *L*) esse *LMBv* in uiro *W* suo *om. WLMBv* sed esse in silentio *om. AWLMB* 9 primo *B* euua *A*, euua *W* 10 non est seductus *M* 13 domini *om. A* 14 domino] dñi *AL*, sed *L m. 2* ex domi 15 dei *L s. l. m. 2* sed exsecratio *Wv* 16 caedis *A* 17 et idcirco *M* 18 agri et *M* 19 uolatilibus *A*, uolucris *WLMBv* 20 sit qui iudicet *B* nemo] nemo qui *B*, neque *W* prophetam *om. WLMB* 21 non *W s. l. m. 2* dei *WL* saluos faciat] saluet *A*; *cfr. test. II 4* grauauit *LMv* 23 separant *ponit l. 22 post uestra A* peccata] delicta *v* uertit *B*

sereatur. manus enim uestrae inquinatae sunt sanguine et digiti uestri in peccatis: labia autem uestra locuta sunt facinus, et lingua uestra iniustitiam meditatur. nemo loquitur uera, neque est iudicium uerum. fidunt in uanis et locuntur inania, qui partu-
 5 riant dolorem et pariunt facinus. Item apud Sophoniam: Defectione deficiat a facie terrae, dicit Dominus. deficiat homo et pecudes, deficiant uolucres caeli et pisces maris, et auferam iniquos a facie terrae.

NON FAENERANDVM.

10 In psalmo XIII: Qui pecuniam non dedit ad usuram et 48 munera super innocentes non accepit: qui facit haec non mouebitur in aeternum. Item apud Ezechielem: Homo autem qui erit iustus hominem non opprimet et pignus debitoris reddet et rapinam non rapiet: panem suum esurienti dabit et nudum
 15 operiet et pecuniam suam in usuram non dabit. Item in Deuteronomio: Non faenerabis fratri tuo usuram pecuniae et usuram ciborum.

INIMICOS QVOQVE DILIGENDOS.

In euangelio secundum Lucam: Si diligitis qui uos 49 diligunt, quae est uobis gratia? et peccatores enim diligunt eos qui se diligunt. Item in euangelio secundum Matthaeum: Diligite inimicos uestros et orate pro his qui uos persecuntur,

6 Soph. 1, 2 sq. 10 Ps. 14, 5. 12 Ez. 18, 7 sq. 16 Deut. 23, 20.
 19 Luc. 6, 32. 22 Matth. 5, 44 sq.

1 inquinatae] coinquinatae *A*, plenae *M* sanguini *L*, sanguinem *B*
 (sang. coinq. sunt *A*) 3 nemo] nequi *A* 4 uanum *B* 5 dolorem]
 dolum *A* parient *M* 6 deficiant *B* dominus] deus meus *B* 8 ini-
 quos] inimicos *W* 10 in *om.* *W* XIII] XIII *WL* , qui *om.* *LB*
 pecunia *W* suam non *WMBv* ad usuram *AW*, faenori *L*, faenore *M*,
 in foenore *Bv* 11 facit haec *AW*, ista fecerit *LMBv* commouebitur
LMv 12 ezechiel *M*, ezechiam *B* autem *om.* *WB* 13 hominem] homo
A, homines *B* non *om.* *B* opprimit *M* debitori* *L* 14 rapiet]
 faciet *v* et panem *Wv* 15 usuras *WLM* 16 ad (in *B*) usuram *WB*,
 usura *v*; *cfr.* *LXX*: οὐκ ἐκτοκίεις τῷ ἀδελφῷ σου τόκον ἀργυρίου καὶ τόκον
 βρωμάτων usura *v* 19 eos qui *W* 20 uobis gratia est *M* et] *om.* *B*,
 nonne et *W* enim *om.* *W* 21 se digunt *W* in euangelio secundum *A*,
 cata *WLMBv* 22 his] eis *A*

ut sitis filii patris uestri qui est in caelis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos.

SACRAMENTVM FIDEI NON ESSE PROFANANDVM.

- 50** Apud Salomonem in Prouerbiis: In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne quando audierit, irideat sensatos sermones tuos. Item in euangelio secundum Matthaeum: Ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas uestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis et conuersi elidant uos.

QVOD NEMO IN OPERE SVO EXTOLLI DEBEAT. 10

- 51** Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli te extollere in faciendo opere tuo. Item in euangelio secundum Lucam: Quis uestrum habens seruum arantem aut pastorem uenienti de agro dicit: continuo transi, recumbe? sed dicit illi: para aliquid quod cenem et adcingere et ministra mihi, donec manducem et bibam, et postea tu manducabis et bibes. numquid habet gratiam seruo illi, quia fecit quae ei imperata sunt? sic itaque et uos, cum feceritis quae uobis imperata sunt, dicite: serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus.

CREDENDI VEL NON CREDENDI LIBERTATEM IN ARBITRIO POSITAM. 20

- 52** In Deuteronomio: Ecce dedi ante faciem tuam uitam et mortem, bonum et malum. elige uitam ut uiuas. Item apud Esaiam: Et si uolueritis et audieritis me, bona terrae edetis:

4 Prou. 23, 9. 7 Matth. 7, 6. 11 Sir. 10, 26. 13 Luc. 17, 7 sq. 22 Deut. 30, 19. 24 Es. 1, 19 sq.

1 in caelis est *WLMBv* 2 pluet *M* et iniustos *W s. l. m. 2*
 4 paroemiis *WLMB*, parabolis *V* 5 quando] cum *W* irideat] sub-
 sannet *L* sensatus *L* 7 ne dederis *B*, nolite dare *W* canibus *om. A*
 8 forte *om. B* conculcet *M*, inculcent *LBv* eas] ea *Bv* 9 elidant]
 dirumpant *W* 11 te *om. A* extollere *ex* extolle *W m. 2* 12 in euan-
 gelio *om. B* 13 qui *W* est uestrum *A* orantem *A* pastorem] oues
 pascentem *W* et uenienti *Mv* 14 transi et *WB* 15 cenam *W*
 16 manducas *W* bibis *WM* 17 habet] agit *W* gratias *W* ei *om.*
AL imperata sunt ei (illi *B*) *MB* 18 perfeceritis *v* imperata sunt
 uobis *B* 19 seruis *M¹* inutiles *AW*, supernacui *LMBv* debuimus]
 habuimus *M¹v* 21 posita *B* 22 uitam tibi *v* 23 ut] et *M* 24 obau-
 dieritis *B* et audieritis... *p. 155 l. 1 me W s. l. m. 2* editis *A*

si autem nolueritis et non audieritis me, gladius uos comedet. os enim Domini locutum est ista. Item in euangelio secundum Lucam: Regnum Dei intra uos est.

DEI ARCANA PERSPICICI NON POSSE, ET IDEO FIDEM NOSTRAM
5 SIMPLICEM ESSE DEBERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Videmus nunc 53
per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. nunc
scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.
Item apud Salomonem in Sapientia: Et in simplicitate
10 cordis quaerite Deum. Item apud eundem: Qui ambulat
simpliciter ambulat confidenter. Item illic: Noli esse sa-
piens multum et noli argumentari plus quam oportet. Item
apud eundem: Altiora te ne quaesieris et fortiora te ne per-
scrutaueris. Item apud Esaiam: Vae qui arguti sunt in semet
15 ipsis. Item in Machabaeis: Daniel in sua simplicitate libera-
tus est de ore leonum. Item Paulus apostolus ad Roma-
nos: O altitudo diuitiarum et sapientiae et scientiae Dei! quam
inexcrutabilia sunt iudicia eius et inuestigabiles uiae eius! quis
enim cognouit sensum Domini aut quis consiliarius eius fuit aut
20 quis prior dedit ei, et retribuetur illi? quoniam ex ipso et per

3 Luc. 17, 21. 6 I Cor. 13, 12. 9 Sap. 1, 1. 10 Prou. 10, 9.
11 Eccl. 7, 17. 13 Sir. 3, 21. 14 Es. 3, 9. 15 I Macc. 2, 60.
17 Rom. 11, 33 sq.

1 nolueris *L*¹ obaudieritis *B* comedet *A*, consumet *WLMBv*; cf.
test. I 24 2 ista *om. B* 4 arcana *ex arca W m. 2* non *om. W* 6 in
epistula pauli *WLMv, om. B* prima *om. W* 7 per] in *B* in] per *B*
aenigmatae *W*, enigmata *B* nunc *B* facie] faciem *WL¹M¹B* 8 scio]
cognosco *W* autem *om. A* cognoscar *B* sicuti (et *om.*) *LM* ego cog-
nitus *LMBv* 9 in sapientia solomonis *W* simplicitatem *W*, simplici-
tatem a te *A* 10 deum] illum *v, dnm B* 11 fidenter *WLMBv* Item
illic. . . oportet] *ponit Mv post* perscrutaueris *l. 14, om. L* item *om. M*
illic *A*, apud eundem *W*, in salomone *LMBv* sapiens multum *AWB*,
multum iustus *Mv* 13 altior a te *A* requaesieris *L*, quaesieris
WMBv fortior a te *A* scrutaueris *W*, scrutatus sis *LMB*, scru-
tatus fueris *v* 14 esaiam] eundem *M* qui *om. A* 15 ipsos *B* 16 leonis
A item *om. WM* in epistula (epistulis *L²*) pauli *WL¹M, om. B* 17 et
(ante sap.) *om. WBv* sapientia *A* 18 inscrutabilia *M*, scrutabilia *A*,
incomprehensibilia *v* et] et quam *LMBv* sunt uiae *B* 19 dei *WLB*
aut *A*, uel *WLMBv* 20 illi] ei *A*

ipsum et in ipso omnia: ipsi gloria in saecula saeculorum. Item ad Timotheum: Stultas autem et ineruditas quaestiones deuita sciens quia lites generant. seruum autem Domini non oportet litigare sed mitem esse ad omnes.

NEMINEM SINE SORDE ET SINE PECCATO ESSE.

5

- 54 Apud Iob: Quis enim mundus a sordibus? nec unus, etiam si unius diei sit uita eius in terra. Item in psalmo L: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea. Item Iohannes apostolus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et ueritas in nobis non est. 10

NON HOMINIBVS SED DEO PLACENDVM.

- 55 In psalmo LII: Qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos. Item Paulus apostolus ad Galatas: Si hominibus placere uellem, Christi seruus non essem. 15

DEVM NIHIL LATERE EX HIS QVAE GERUNTVR.

- 56 In Sapiencia Salomonis: In omni loco speculantur oculi Dei bonos et malos. Item in Hieremia: Ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in

2 II Tim. 2, 23 sq. 6 Iob 14, 4 sq. 7 Ps. 50, 7. 9 I Io. 1, 8. 13 Ps. 52, 6. 15 Gal. 1, 10. 17 Prou. 15, 3. 18 Hier. 23, 23 sq.

1 sunt omnia *WLMBv* gloria *A*, claritas *WLMBv* 2 autem *om. M* eruditas *W¹* euita *WL* 3 seruo *A* dei *WLMBv* 4 litigare non oportet *A* 5 sine sorde *om. W* 6 a sorde *M*, sine sordibus *V* unius et iam sit super terram (unius... eius *om.*) *W* unus etiam *om. Hieronymus contra Pelag. c. 32* 7 item *om. WB et Hier.* *L]*. *I. W* ecce enim *om. WLBV*; enim *om. Hier.* 8 iniquitatibus] facinore *LBV* delictis *AM*, peccatis *WLBV et Hier.* 9 peperit *A*, concepit *WMv et Hier.*, aluit *LBV* mater mea me in utero aluit *V*, aluit me in utero (in utero aluit me *B*) mater mea *LB* 9 in epistula iohannis *WLMBv et Hier.* 10 nosmet *Hier.* decipimus *A* 12 placendum sed deo *A* 13 in psalmo LII] in hieremia pf *A* LII] LI *L¹M* quia *v* 14 item *om. W* paulus apostolus *A*, paulus *B*, in epistula pauli *WLMv* 15 placere uellem] placerem *WB* 16 deum] domino *LM* latere *ex latere A m. 2* gerantur *L* 18 domini *A* apud hieremiam *WLMBv* 19 absconditis *B*

abscondito, ergo ego non uidebo eum? nonne caelum et terram ego impleo, dicit Dominus? Item in Regnorum primo: Homo uidet in facie, Deus autem in corde. Item in Apocalypsi: Et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis, et dabo unicuique uestrum secundum opera uestra. Item in psalmo XVIII: Delicta quis intellegit? ab occultis meis munda me, Domine. Item Paulus apostolus ad Corinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quae egit, siue bona siue mala.

FIDEM EMENDARI ET RESERVARI.

In psalmo CXVII: Castigans castigauit me Dominus et morti non tradidit me. Item in psalmo LXXXVIII: Visitabo in uirga iniquitates eorum et in flagellis peccata eorum. misericordiam autem meam non auertam ab eis. Item apud Malachiam: Et sedebit conflans et expurgans sicut aurum et argentum et emundabit filios Leui. Item in euangelio: Non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.

2 I Sam. 16, 7. 3 Apoc. 2, 23. 5 Ps. 18, 13. 7 II Cor. 5, 10.
11 Ps. 117, 18. 12 Ps. 88, 33 sq. 15 Mal. 3, 3. 16 Matth. 5, 26.

1 ego ergo *WL*², ego *M* terra *B* 2 inplebo *M* dicit dominus *om. B* regn *A*, basilion *WLMBv* prima *L* 3 uidit *W* faciem *LWM*¹ *B* cor *LB* 4 quoniam *W* 5 uestrum *om LM*; uestrum secundum *om. W* uestra] sua *MBv* 6 item *om. M* ab occultis] a secretis *LB* 7 emunda *WL* paulus apostolus *A*, *om. B*, in epistula pauli *WLMv* 8 secunda]. I. *B* manifestare *B* 9 reportet] recipiat *A*; *cf. test. II 28* corporis sui *W* propriae *A*, proprie *M* 10 quod *W* egit] gessit *AB*; *cf. l. c.* siue (*ante bona*) *om. A* 11 seruari *B* 12 CXVII] CXVI *BM* castigans castigauit *AW*, emundans emundauit (. . . bit *B*) *LMBv* et] sed *W* 13 me non tradidit *LM* 14 iniquitates *A*, facinora *WLMBv* flagellis] uerberibus *W* peccata *A*, delicta *WLMBv* 15 auertam *A*, auferam *M*, dispargam *L*, dispergam *WBv*; *cf. test II 1* 16 sedit *WLMB* conflans] flagellans *B* 17 et *om. B* emundauit *M*, mundabit *W* leui *A* exibus *LMBv* 18 reddas *AW*, soluas *LMB*, exsoluas *v* nouissimum *W in marg. m. 2*

NEMINEM CONTRISTARI MORTE DEBERE, CVM SIT IN VIVENDO
LABOR ET PERICVLVM, IN MORIENDO PAX ET RESVRGENDI
SECVRITAS.

58 In Genesi: Tunc dixit Deus ad Adam: quia exaudisti uocem
mulieris tuae et manducasti ex illa arbore, de qua sola praece- 5
peram tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus ope-
ribus tuis. in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus uitae
tuae. spinas et tribulos eiciet tibi, et edes pabulum agri in su-
dore uultus tui. edes panem tuum, donec reuertaris in terram,
de qua sumptus es: quoniam terra es et in terram ibis. Item 10
illic: Et conplacuit Enoch Deo, et non est inuentus postmodum,
quia Deus illum transtulit. Item apud Esaiam: Omnis caro
faenum et omnis claritas eius ut flos faeni. aruit faenum et flos
decidit. uerbum autem Domini manet in aeternum. Item apud
Ezechielem: Dicunt: arida facta sunt ossa nostra, periit spes 15
nostra, expirauimus, propterea propheta et dic: haec dicit Do-
minus: ecce ego aperio monumenta uestra et educam uos de mo-
numentis uestris et inducam uos in terram Israel. dabo spiritum
meum in uos, et uiuetis. et ponam uos in terra uestra, et cog-
noscetis quoniam ego Dominus locutus sum et faciam, dicit 20
Dominus. Item in Sapientia Salomonis: Raptus est, ne
malitia mutaret intellectum illius. placita enim erat Deo anima
illius. Item in psalmo LXXXIII: Quam amabilia sunt taber-

3 Gen. 3, 17 sq. 11 Gen. 5, 24. 12 Es. 40, 6 et 8. 15 Ez.
37, 11 sq. 21 Sap. 4, 11 et 14. 23 Ps. 83, 2 sq.

1 mortem *WL¹B¹* uiuendo *ex uendo W m. 2* 2 resurgenti *A¹*
4 dominus *v* ad *L s. l. m. 2* audisti *W* 5 mulieris] uxor] *v*
ex illa... manducares *W s. l. m. 2* sole *A* 6 et ea maledicta *W* 7 tuis
ex tu W m. 2 8 paulum *A¹* agri tui *MB* 9 edis *M* 10 de] *ex B* qua
et *Lv* adsumtus *W* es *W s. l. m. 2* quia *v* 12 illuc *post* transtulit
erasum in M item] *om. M*, et *v* 13 caritas *L* ut] sicut *WLM*
14 uerbum *AW*, sermo *LMBv* autem dei *M*, domini uero *B* mane-
bit *L* item *om. v* 15 ezechielum *M¹*, ezechihel *B* ipsi dicunt *v*
perit *WLM¹* 16 expirauimus] interiuimus *M* prophetiza *Bv*
17 uestrae *A* monumenti *W¹* 18 et dabo *MBv* 19 terram uestram
MBW²v 20 ego sum *B* 22 intellectus *M* domino *W* 23 amabilia
s. t. tua] dilectissimae (dilectae *W*) habitationes tuae *WLv*

nacula tua, Domine uirtutum. concupiscit et deficit anima mea
 in atria Domini. Item Paulus apostolus ad Thessaloni-
 censes: Nolumus uos ignorare, fratres, de dormientibus, ne
 contristemini sicut et ceteri qui non habent spem. si enim credi-
 mus quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui
 dormierunt in Iesu adducet cum eo. Item ad Corinthios
 prima: Stulte, tu quod seminas, non uiuificatur, nisi mortuum
 fuerit. Item illic: Stella ab stella differt in claritate, ita et
 resurrectio. seminatur corpus in corruptione, surgit sine corrup-
 tela: seminatur in ignominia, resurgit in gloria: seminatur in
 infirmitate, resurgit in uirtute: seminatur corpus animale, sur-
 git spiritale. Item illic: Oportet enim corruptiuum istud in-
 duere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem.
 [cum autem corruptiuum hoc induerit immortalitatem et mor-
 tale hoc induerit incorruptionem,] tunc fiet uerbum quod scrip-
 tum est: absorpta est mors in contentionem. ubi est, mors, acu-
 leus tuus? ubi est, mors, contentio tua? Item in euangelio
 secundum Iohannem: Pater, quos mihi dedisti, uolo ut
 ubi ego fuero et ipsi sint mecum et uideant claritatem meam

3 I Thess. 4, 13 sq.   7 I Cor. 15, 36. 41—44. 53—55.   18 Io.
 17, 24.

1 domine u. c. et deficit *AB*, deus u. desiderat et properat *WLMv*
 2 in] ad *WLMv* atria] aulas *B* dei *WLMv* in epistula (... lis *L*)
 pauli ad *WLMBv* 3 nolumus autem *LMBv* ignorare uos *WLM* (fratres
 ignorare uos *B*) ne] ut non *B* 4 spem non habent *v* 6 per iesum *B*
 adducit *W* 7 non] numquid *M* nisi] si non *L*, nisi prius *WMv*
 mortuum fuerit] moriatur *W* 8 item illic *A*, et iterum *WLMBv*
 a stella *LM'v*, stellae *WM'* differit *M* claritate sua *WB* ita *A*, sic
WLMBv 9 resurrectio mortuorum *WLMB* corruptiones *A*, corruptio-
 nem *M'B* resurgit *WLMv*, resurget *B* sine...*l.* 10 resurgit *W s. l.*
m. 2 10 in (ante ign.) *M s. l. m. 2, om. B* resurget *ex* resurgit *L m. 2*
 in (ante inf.) *M s. l. m. 2* 11 resurget *B* resurgit *WL'MBv*, resurget
L' 12 in spiritale *M* item illic *AB*, et iterum *WLMv* enim *om. W*
 corriptiuum *W* 13 incorruptionem *W*, immortalitatem *B* hoc] istud *B*
 14 cum autem ...*l.* 15 incorruptionem *om. AWLB* 15 incorruptionem *v*,
 immortalitatem *M* uerbum] sermo *W* qui scriptus *W* 16 absorta est
MB, absumpta est *L*, ubi est *W*, *om. A* contentione *AM*, contentio tua
 (in *om.*) *W*; cf. *Gr. κατεπόθη ἡ θάνατος εἰς νίκος* aculeus tuus ubi est
 mors *M* in *margin* *m. 2* add. 18 dedisti mihi *v*

quam mihi dedisti ante constitutionem mundi. Item secundum Lucam: Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum uerbum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Item secundum Iohannem: Si me dilexissetis, gauderetis quoniam eo ad patrem, quia pater maior me est. 5

DE IDOLIS QVAE GENTILES DEOS PVTANT.

59 In Sapiaentia Salomonis: Omnia idola nationum aestimauerunt deos, quibus neque oculorum uisus est ad uidendum neque nares ad percipiendum spiritum neque aures ad audiendum nec digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad 10 ambulandum. homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est is finxit illos. nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere. cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. melior est autem ipse his quos colit: quoniam ipse quidem uixit, illi numquam. Item illic: Neque operibus adtendentes agno- 15 uerunt quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem aut lunam rectores orbis terrae deos putauerunt: quorum si propter speciem hoc aestimauerunt, sciant quanto his Dominus sit speciosior: aut si uirtutes et opera eorum mirati sunt, intelle- 20 gant ab ipsis quoniam qui haec constituit fortia fortior est illis. Item in psalmo CXXXIII: Simulacra gentium argentum et

2 Luc. 2, 29 sq. 4 Io. 14, 28. 7 Sap. 15. 15 sq. 15 Sap. 13, 1 sq.
22 Ps. 134, 15 sq.

1 mundi constitutionem *WLMB* 2 dimitte *A²W*, demitte *A¹*
3 quoniam *A* 4 dilexissetis *ex* dixissetis *A m. 2*, diligeritis *W* gau-
deritis quia *W* 5 eo *A*, uado *WLMBv* 6 quae] qui *A*, quos *B* 8 deos
aestimauerunt *W* uisus *AW*, usus *LMBv*; *χρῆσις LXX* 9 nares *ex* naures
W neque *v* 10 in manibus *A*, in manu* *M*, manuum *W*, manum *L*,
manus *B* contrectandum *v* 11 feci *L¹* 12 is *L*, his *AB*, *om. WM*
poterit *om. B* 13 finget *LM* 14 his] is *M¹*, iis *v* quidem ipse *A*
15 illi autem *AB* de hoc ipso apud solomonem *W* operibus *A*, opera
WLv, operam *B*, operata *M* cognouerunt *v* 16 et (*pro* aut) spiri-
tum *B* 17 aut (*ante* girum) *om. B* 18 aut] et *LMBv* putauerunt]
aestimauerunt *A* quorum... aestimauerunt *om. B* 19 hoc] h *W*
21 fortia *W s. l. m. 2* 22 item *om. B* CXXXIII] CXIII *B* simu-
lacra *A*, idola *WLMBv* argontum *A*

aurum, opera manuum hominum. os habent et non loquentur, oculos habent et non uidebunt, aures habent et non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. similes illis fiant omnes qui faciunt ea [et omnes qui confidunt in illis]. Item in psalmo XCV: Quoniam omnes dii gentium daemonia: Dominus uero caelos fecit. Item in Exodo: Non facietis uobis deos aureos neque deos argenteos. Et rursus: Non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem. [Item in Hieremia: Haec dicit Dominus: secundum uias gentium nolite incedere et a signis caeli ne timueritis, quia timent illa in personis suis, quia legitima gentium uacua sunt. lignum de saltu excisum, opus fabri, et conflatum aurum et argentum speciose composita sunt, in malleis et in clauis confirmauerunt illa et non mouebuntur, quia confixibilia sunt. argentum adpositum est a Tharsis. uenit aurum Moab. opera artificum omnia. hyacinthum et purpuram uestiunt ea. tollentes tollunt illa, quia non prodient. nolite timere ea, quia malum non facient et bonum non est in illis. sic dicite: dii qui caelum et terram non fecerunt pereant a terra et de sub caelo isto. exhorruit caelum in hoc et obhorruit multo magis uehementer, dicit Dominus. haec maligna fecit plebs mea. dereliquerunt me fontem aquae uiuae, et foderunt sibi lacus contritos qui non poterant aquam continere. uerberauit te derelictio tua

5 Ps. 95, 5. 6 Ex. 20, 23. 7 Ex. 20, 4. 8 Hier. 10, 2—5. 9. 11 et 2, 12. 13. 19. 20. 27.

1 opera *A*, opus *WLMBv* manu *A*¹, manum *L* hos *B* loquuntur *LBv* 2 uident *LMBv* audiunt] *LBV*; addit *W*: nares habent et non odorabunt, manus abent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt, non clamabunt in guttore suo 3 enim *om. W* ipsorum *A*, eorum *WLMBv* illis fiant *A*, sint illis (illi *B*) *WB*, fiant illis *Mv*, illis *L* omnes *om. Mv* 4 et... illis *om. AWLB* item *om. B* 5 XCV] CXIII *WL*, LXXXIII *M* quoniam *om. WLMBv* 6 uero *A*, autem *WLMB* uobis ipsis *B* 7 aureos neque deos (deos *om. M*) argenteos *AM*, argenteos neque (et *B*) deos aureos *WLB* rursus *A*, iterum *Mv* 8 item... *p. 162 l. 26* ascendet solus exhibet *W* hieremiam *W* 9 et a. c. n. timueritis *om. v* 11 salto *W* 12 malleis] martulis *v* 15 iachintum *W* purpura *W* uestient *v* 16 tollent ea *v* 17 faciunt *v* sic dicite *om. W* 18 terram et mare *W* pereant] intereunt *v* 19 abhorruit multum *v* 20 facit *W* 21 me *om. v* effoderunt *v* detritos *v* 22 derelictio] dilectio *v*

et nequitia tua accusabit te. et scito et uide quoniam amarum tibi erit quod dereliqueris me, dicit Dominus Deus tuus, et non speraueris in me, dicit Dominus Deus tuus, quia in saeculum contribulasti iugum tuum et dirupisti uincula tua, et dixisti: non seruiam, sed ibo super omnem montem excelsum et super omnem collem altum et super omne lignum umbrosum. ibi confundar in fornicatione. ligno dixerunt quia pater meus es tu, et lapidi: tu genuisti me. et conuerterunt ad me dorsum et non faciem suam. In Esaia: Cecidit Bel, dissolutus est draco. facta sunt sculptilia eorum ut bestiae et pecora. auferetis illa conligata quasi sarcinam laborantes et esurientes et non ualentes. Et iterum: Soluti simul non poterunt saluari de bello. ipsi autem captiui ducti sunt tecum. Et iterum: Cui me adsimilastis? uidete, conicite quia erratis corde qui committitis aurum de sacculo et argentum in statera ponderatis in pondera conducentes artificem. fecerunt manufacta et inclinantes se adorauerunt illud: ferunt illa umeris et sic ambulant. si autem posuerint illa, loco manebunt et non mouebuntur: et si qui clamauerint ad illa, non audient et a malis non saluabunt eos. Item in Hieremia: Dominus qui fecit caelum et terram in uirtute correxit orbem in sua prudentia et sua sapientia extendit caelum et multitudinem aquarum in caelo, perduxit nubes ab extremo terrae, fulgura in pluuiam fecit. et eiecit uentos de thesauris suis. infatuatus est omnis homo ab scientia sua, confusus est omnis artifex in sculptilibus suis, quia falsum conflauit. non est spiritus in illis. uacua

9 Es. 46, 1. 2. 5—7. 19 Hier. 28, 15—18.

1 quia *v* 4 cumtribulasti *W* tuum] meum *v* 6 post altum *falso repetit W*: et super omnem montem excelsum et super omnem collem omnem *W* lignum] libanum *W* 7 fornicationem *W* ligno] ligno et lapidi *v* 9 et in eseia *W* Bel] uel *v*; *cf. Sabatier II p. 595 ad h. l.* sculptilia *W*¹ 10 ut] et *W* besteis *W* conligata] collo ligata *v* sarcina *W* 11 soluti] collecti *v* 13 conicite] et intelligite *v* 15 pondere *W* conducentes. Artifices *v* 16 ferunt] et leauerunt *v* illa] in *v* 17 ambulabant *v* 18 si *om. v* 19 et *om. v* hieremiam *W* 20 qui *om. W* orbem terrae *v* 21 et sua sapientia *om. v* 22 fulgora *W* 23 pluuiam fecit *scripsi*, pluuiam infecit *W*, nubibus *v* 24 sculptilibus *W* 25 uacuata *v*

sunt opera inlusa, in tempore conspectionis illorum peribunt. Et in Apocalypsi: Et sextus angelus tuba cecinit. et audiui unum ex quattuor angulis arcae aureae quae est in conspectu Dei dicentem sexto angelo qui habebat tubam: solue quattuor ange-
 5 los ligatos super flumen magnum Euphratem. et soluti sunt quattuor angeli qui erant parati in horam et diem et mensem et annum, ut occiderent tertiam partem hominum. et numerus exercituum equestrium dismiriades myriadon: audiui numerum eorum. et sic uidi equos in uisu et sedentes super eos habentes loricas
 10 igneas et hyacinthinas et sulphureas, et capita equorum †, et ex ore eorum exiit ignis et fumus et sulphur. a tribus plagis istis occisa est tertia pars hominum ex igne et fumo et sulphure quod exiit de ore eorum: nam uis equorum in ore eorum est et in caudis eorum. caudae enim eorum similes anguibus, habentes
 15 capita, et in eis nocent. et reliqui hominum qui non sunt occisi in istis plagis nec paenitentiam egerunt opera factorum manuum suarum, ut non adorent daemonia et idola id est simulacra aurea et argentea et aerea et lapidea et lignea, quae neque uidere possunt neque ambulare: et non egerunt paenitentiam ho-
 20 micidiorum suorum neque fornicationis suae neque factorum suorum. Item illic: Et tertius angelus secutus est eos dicens in uoce magna: si quis adorat bestiam et simulacrum eius, et accepit inscriptionem in fronte sua aut super manum suam, is bibet de uino irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis
 25 angelorum sanctorum et sub oculis agni, et fumus tormentorum eorum in saecula saeculorum ascendet].

2 Apoc. 9, 13—21 et 14, 9—11.

1 inlusa] inclusa v; cf. LXX   2 et om. W   3 angelis W
 4 habet W   5 supra W   efraten W   7 exercitum W   8 dismiriaden W
 9 aequos ex equos W m. 2   in... eos om. W   luricas W   10 iacintinas W
 sulphoreas W   et capita... exiit om. W   11 a] ex W   12 sulphore quod exiet W
 13 nam... eorum om. v   14 anguillis v   habentes enim v   16 penitenciam W
 17 ut] et W   post daemonia repetit W: ut non adorent daemonia   20 neque f. s. n. f. suorum om. v   21 sequutus W
 22 uocem W   23 is ex his W, hic v   24 bibet... eius et om. W   26 ascendit W

CIBORVM NIMIAM CONCVPISCENTIAM NON ADPETENDAM.

- 60** Apud Esaiam: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. non remittetur uobis peccatum istud, quoadusque moriamini. Item in Exodo: Et consedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Item Paulus apostolus ad ⁵ Corinthios prima: Esca nos non commendat Deo: neque si manducauerimus, abundabimus, neque si non manducauerimus, egebimus. Item illic: Cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conueniatis. Item ad Romanos: Non est regnum Dei ¹⁰ esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. Item in euangelio secundum Iohannem: Ego cibum habeo manducare quem uos non nostis. meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui me misit et perficiam opus eius.

POSSIDENDI CONCVPISCENTIAM ET PECVNIAM NON ¹⁵
ADPETENDAM.

- 61** Apud Salomonem in Ecclesiastico: Qui diligit argentum non satiabitur argento. Item in Prouerbiis: Captans annonam maledictus in plebe est. benedictio autem in eius capite est qui communicat. Item in Esaia: Vae qui coniungunt ²⁰

2 Es. 22, 13 sq. 4 Ex. 32, 6. 6 I Cor. 8, 8. 8 I Cor. 11, 33 sq.
10 Rom. 14, 17. 12 Io. 4, 32 et 34. 17 Eccl. 5, 9. 18 Prou. 11, 26.
20 Es. 5, 8.

2 manducemus *AW*, edamus *LMBv* moriamur *W*, morimur *L*; cf. *LXX*: ἀποθνήσκομεν 3 remittet *W*¹ pec. ist.] hoc peccatum *B*
4 item *om. B* et *om. AL¹M* consedit] cūsedit *W*, sedis *A* 5 biuere
A exsurrexit *LM* item *om. LMv* paulus apostolus *A*, paulus *W*,
in epistula pauli *LM*, *om. B* ad *A s. l. m. 2* 6 prima *om. W* esca
AW, cibus *LMBv* commendet *M* neque] ** que *A* 7 abundauimus
AW non *W s. l. m. 2* mand.] ederimus *LMB* 8 egebimus] aegiuimus
A, deerit nobis *W* item illic *A*, et iterum *WLMBv* conueneritis *M*,
uenitis *W* 9 expectantes *W* si quis] qui *W* manducit *A* ut] et
W in] ad *WLv* 10 romanus *A* 11 in *om. A* 12 item *om. v*
cybum *AW*, panem *M* 13 manducare *om. WLMBv* uos *om. M*
non n.] ignoratis *B* meus c.] mea esca *W* 14 et] ut *M* et... eius
om. B 18 item *om. B* paroemiis *WLMB* 19 in] a *B* capite eius
M 20 item *om. WLM* apud esciam *WLMB*

domum ad domum et agrum agro continuant, ut auferant proximo aliquid. numquid habitabitis soli super terram? Item apud Sophoniam: Aedificabunt domos et non inhabitabunt, et instituent uineas et non bibent uinum earum, quia prope est dies Domini. Item in euangelio secundum Lucam: Quid enim prodest homini, si totum orbem lucretur et animae suae detrimentum patiatur? Item illic: Dixit autem illi Deus: stulte, hac nocte expostulatur anima tua. quae ergo parasti, cuius erunt? Item illic: Commemorare quoniam percepisti bona in uita tua, Lazarus autem mala. nunc hic consolatur, tu autem cruciaris. Item in Actibus apostolorum: Dixit autem Petrus ad eum: argentum quidem et aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do. in nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula. et adprehensa manu eius dextera eleuauit eum. Item ad Timotheum prima: Nihil intulimus in hunc mundum, uerum nec auferre possumus. habentes itaque uictum et uestitum his contenti simus. qui autem uolunt diuites fieri incidunt in temptationem et laqueum diaboli et desideria multa et nocentia quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. radix

3 Soph. 1, 13 sq. 5 Luc. 9, 25. 7 Luc. 12, 20. 9 Luc. 16, 25.
11 Act. 3, 6. 15 I Tim. 6, 7 sq.

1 ad domum et uillam ad uillam *B* agro] ad agrum *v* auerant *W*, auferant *ponit post* aliquid *B* proximo suo (sui *W*) *WMBv*, proximi sui *L*¹, proximis suis *L*² 2 soli habitabitis *WB* 3 domus *M* inhabitabunt in ea *A* 4 bibunt *M*¹ 5 item *om. MB* in euangelio *om. A* 6 prodeest *A* si totum orbem (mundum *B*) lucretur *AB*, lucrifacere (lucrare *W*) totum mundum *WLMv* et an. s. d. patiatur *A*, se autem ipsum perdere (perdat *B*) *WLMB*, se ipsum autem p. *v* 7 item illic *A*, illic *B*, et iterum *WLMv*; item l. 9 dominus *LMv* deus stulte *om. B* 8 hac] ac *A* tua a te *B* cui *ex* cuius *B* 9 rememorare *W* 10 eleazar *WL*, et lazarus *Mv* autem] similiter *Mv* nunc uero *Mv* consolatur *AW*, rogatur *LMBv* 11 cruciaris *AW*, doles *LMBv* item *A*, et *LBv*, *om. WM* actis *WLMB* 12 quidem *om. W* 13 do tibi *WB* nazarei *LMBW*², nazorei *A* 14 et (*ante amb.*) *om. B* apphendens manum eius dextram *B* eleuauit *A*, erexit *W*, excitauit *LMBv* illum *B* item *om. B* 15 prima *om. W* 16 nec] quia nec *A* auferre quid *v* possumus *M* uictum *A*, exhibitionem *WLMBv* uestitum *A*, tegumentum *WLMBv* 17 diuites uolunt fieri *M* fieri *A s. l. m. 2* incidunt *A*¹ 18 laquacum diaboli *A*, muscipula *WLVB*, muscipulam *Mv* 19 dimergunt *A* in perditionem et *om. A* in *om. L*

enim omnium malorum est cupiditas quam quidam adpetentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

MATRIMONIUM CUM GENTILIBUS NON IUNGENDUM.

62 Apud Tobiam: Vxorem accipe ex semine parentum tuorum et noli sumere alienam uxorem quae non est ex tribu parentum tuorum. Item in Genesi mittit puerum suum Abraham, ut de semine suo accipiatur Rebecca filio eius Isaac. Item in Esdra satis non fuit Deo, cum uastarentur Iudaei, nisi alienigenas uxores cum filiis quoque, quos ex illis procreauerant, dereliquissent. Item apostolus Paulus ad Corinthios prima: Mulier alligata est, quamdiu uiuit uir eius. si autem dormierit, liberata est: cui uult nubat, tantum in Domino. beatior autem erit, si sic permanserit. Item ad Corinthios prima: Nescitis quia corpora uestra membra Christi sunt? auferens membra Christi faciam membra meretricis? [absit.] aut nescitis quia qui coniungit se meretrici unum corpus est? erunt enim duo in carne una. qui autem coniungit se Domino unus spiritus est. Item ad Corinthios secunda: Nolite coniungi cum infidelibus. quae autem participatio est iustitiae et iniquitati? aut quae commu-

4 Tob. 4, 12. 11 I Cor. 7, 39 sq. 14 I Cor. 6, 15 sq. 19 II Cor. 6, 14.

1 malorum omnium *B* 2 naufrauerunt *A*¹, errauerunt *B* 3 gentilium non iungendum *W* 4 accipere *M*¹ accipet ibi uxorem *W* 5 alienigenam mulierem *W*, uxorem alienam *M* 6 item *om.* *WB* 7 accipiat rebeccam *Mv* 8 satus *A* fit *WLB* deus *B* 9 alienigenas *A* 10 reliquissent *WLMBv* 11 item a. p. *A*, in epistula pauli *WML*, *om.* *B* prima *om.* *AB* 12 alligata *A*, uincta *WLMBv* est legi *W* dormierit] mortuus fuerit *W* 13 ut cui *Mv* uolet *L*, uoluerit *B* beatior *AW*, felicior *LMBv* 14 quoniam *v* 15 sunt christi *B* sunt a. m. christi *om.* *A* auferes *M* 16 faciens *M* meretricis *A*, fornicariae *LMBv*, fornicationis *W* absit *om.* *AWLB* qui *om.* *L* iungit se *W*, conglutinatur *LMv*, conglutinantur *B* 17 meretrici *AW*, fornicariae *LMBv* est *A*, sunt *LMBv*, facit *W* duo] ambo *B* unam carnem *B*, una carne *v* 18 se coniungit *W*, se coniunxerit (... int *L*) *LMBv* deo *A* est] sunt *LB*; addit *B* in margine: uel unum corpus sunt item *om.* *B* 19 iungi *A* 20 participio *M*¹ iniquitate *W*, iniquitatis *B* communio est *LMB*, est communicatio *v*

nicatio est lumini ad tenebras? Item de Salomone in Basilion
tertio: Et auerterunt uxores alienigenae cor eius post deos suos.

GRAVIUS DELICTVM ESSE FORNICATIONIS.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Omne delic- **63**
tum quodcumque fecerit homo extra corpus est. qui autem forni-
catur in corpus suum peccat. [non estis uestri: emti enim estis
pretio magno. clarificate et portate Dominum in corpore uestro].

QVAE SINT CARNALIA QVAE MORTEM PARIANT ET QVAE
SPIRITALIA QVAE AD VITAM DVCANT.

Paulus apostolus ad Galatas: Caro enim concupiscit **64**
aduersus spiritum et spiritus aduersus carnem. haec enim inui-
cem aduersantur sibi, ut non quae uultis ipsa faciatis. manifesta
autem sunt facta carnis, quae sunt adulteria fornicationes, in-
munditiae, spurcitiae, idololatria, ueneficia, homicidia, inimi-
citrae, contentiones, aemulationes, animositates, prouocationes,
simultates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comis-
sationes et his similia: qui talia agunt regnum Dei non possi-
debunt. fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, ma-
gnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas.
qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum uitiis et
concupiscentiis.

OMNIA DELICTA IN BAPTISMO DEPONI.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Neque forni- **65**
carii neque idolis seruientes neque adulteri neque molles neque

2 I Reg. 11, 4. 4 I Cor. 6, 18. sq. 10 Gal. 5, 17 et 19 sq.
25 I Cor. 6, 9 sq.

1 lumini] luci *v* de] in *M* salomonem *LM* in *om.* *M* basilion]
genesi *A* 2 tertio *om.* *W* 3 graue *Bv* 4 paulus apostolus *A*, item *M*,
in epistula pauli *WLv*, *om.* *B*, item *l.* 10 et 23 prima]. II. *W* 6 corpus
suum] carne sua *M* non estis. . . *l.* 7 uestro *om.* *AWLB* 7 magno *om.*
M 8 sunt *v* 10 enim *om.* *WLMBv* 11 et *om.* *W* 12 sibi aduer-
santur *A* ipsa faciatis *W s. l. m. 2*; ipsa *om.* *B* 13 sunt autem *v*
14 idolatria *ALB*, idolatriae *WM* beneficiae *M* 15 animositas *LB*
16 heresis *MBL* comisationes *A'LM*¹, comesationes *WA*² 17 qui]
quae praedico quia qui *v*, quia qui *M* 18 caritas] agape *LB*, agapes *V*
19 mansuetudo *W* 20 sunt Christi *WLMBv* suam *om.* *LB* 22 pab-
tismo *W* 23 fornicatores *ex* fornicauerit *W m. 2* 24 post molles *repetit*
L: neque idolis seruientes

masculorum concubitores neque fures neque fraudulentum neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. et haec quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu nostri Christi et in spiritu Dei nostri.

5

DISCIPLINAM DEI IN ECCLESIASTICIS PRAECEPTIS
OBSERVANDAM.

66 Apud Hieremiam: Et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disciplina. Item apud Salomonem in Prouerbiis: Fili, ne neglexeris disciplinam Dei neque defeceris ab eo correptus. quem enim diligit Deus, corripit. Item in psalmo II: Adprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus et pereatis a uia iusta: cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Item in psalmo XLVIII: Peccatori autem dicit Deus: Quare tu enarras iustitias meas et sumes testamentum meum per os tuum? tu uero odisti disciplinam et proiecisti sermones meos post te. Item apud Salomonem: Disciplinam qui abicit infelix est.

8 Hier. 3, 15. 10 Prou. 3, 11 sq. 12 Ps. 2, 12. 15 Ps. 49, 16 sq. 18 Sap. 3, 11.

1 concubitores *A*, adpetitores *WLMBv* neque fures *ponit post* fraudulentum *M* fraudulentum *W*, fraudatores *v* 2 neque raptores *om. B* consequentur] possidebunt *B* 3 sed] et *B* (*ante sanct.*) sed iustificati estis *om. WMBv* 4 iustificati] uiuificati *L* in om̄ *A* nr̄i iesu *MB* in *om. B* 6 disciplina *B* praeceptis...*l.* 8 pastores *W s. l. m. 2* 7 obseruandum *A*¹ 8 pastorem *B* 9 uos] oues *Bv* uos...*l.* 10 salomonem *add. m. 2 in W* disciplinam *B* item *om. B* 10 paroemiis *WLMB* ne *om. B* neglexeris *B*, neglexiris *M* 11 deus diligit *v* 12 item *om. B* adpraehendite *A*, continete *WLMBv* 13 quando *AB*, forte *WLMv* a] de *B* iusta *AB*, recta *WLMv* 14 in breui *AB*, breui *W*, cito *LMv* eius super uos *LMBv* beati] felices *LB* confidunt in eum *WM*, in eum conf. *LB* item *om. B* 15 dixit *B* quare tu *A*, ad quid *WMLBv* enarras *A*, exponis *WLBv*, apponis *M* 16 iustitias *A*, iustificationes *WLMv*, iustificationem *B* meam *B* adsumes *M*, adsumis *WLBv* uero *A*, autem *WLMBv* 17 abiecisti *WLMBv* meos *W s. l. m. 2* post te *WM*, retro *LBv*, *om. A* item *om. B* 18 in sapientia (*salomonis add. Mv*) *WLMBv* auicit *A*, habicit *W*, abicit *M* sed cit ex corr.

PRAEDICTVM QVOD DISCIPLINAM SANAM ASPERNATVRI
ESSENT.

Paulus apostolus ad Timotheum secunda: Erit tem-**67**
pus, quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum
sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes in audiendo
[scalpentes aures]. et a ueritate quidem auditum auertent, ad
fabulas autem conuertentur.

RECEDENDVM AB EO QVI INORDINATE ET CONTRA
DISCIPLINAM VIVAT.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses: Praecipimus **68**
autem uobis in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut discedatis ab
omnibus fratribus ambulanti- bus inordinate et non secundum tra-
ditionem quam acceperunt a nobis. Item in psalmo XLVIII :
Si uidebas furem, simul cum eo concurrebas et cum adulteris
portionem tuam ponebas.

NON IN SAPIENTIA MVNDI NEC IN ELOQVENTIA ESSE REGNVM
DEI SED IN FIDE CRVCIS ET VIRTUTE CONVERSATIONIS.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Misit me **69**
Christus adnuntiare, non in sermonis sapientia, ne inanis fiat
crux Christi. uerbum enim crucis stultitia est his qui pereunt,
his autem qui saluantur uirtus Dei est. scriptum est enim:
perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium repro-
babo. ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor saeculi huius?

3 II Tim. 4. 3 sq. 10 II Thess. 3, 6. 13 Ps. 49, 18. 18 I Cor.
1, 17 sq.

2 esse *L* 3 apostolus *om. WLMBv* 4 quando] cum *W* doctrinam]
disciplinam *M* 5 desideria sua *B* 6 scalpentes aures *om. A, cfr. Gr.*
auditui *W* 8 ab eo *ex aleo A m. 2* 9 uiuit *WL²* 10 paulus apo-
stolus *A*, paulus *B*, in epistula (epistulis *L*) pauli *WLM* praecepimus
AMB 11 domini nostri *om. LM* recedatis *B* 12 fratribus *om. B*
13 traditionem] rationem *B* quem *L¹* acciperunt *A* item *om. B*
XLVIII *B* 14 uideras *L* simul *om. L* concurrebas (currebas *W*)
cum eo (cum illo *B*, ei *L*) *WLMB* cum] inter *L*, *om. A* adult. port.]
moechos particulam *L* 16 in (ante eloq.) *om. M* et in *Mv* 18 pau-
lus apostolus *A*, *om. B*, in epistula (epistulis *L*) pauli *WLMv* prima]. II.
M 19 sapientiae *A*, sapientiam *B* inane *B* 20 his] eis *B*, iis *v* 21 his]
iis *v* et scriptum *M* 22 inprudenciam *L¹* 23 sapiens *W¹*, sapientes
A huius saeculi *WBv*

nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? quoniam quidem in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, conplacuit Deo per stultitiam praedicationis saluare credentes: quoniam Iudaei signa desiderant et Graeci prudentiam quaerunt. nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem 5 scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iudaeis et Graecis Christum Dei uirtutem et Dei sapientiam. Item illic: Nemo se decipiat. si quis putat sapientem se esse in uobis, saeculo huic stultus fiat ut sit sapiens. sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. scriptum est enim: conprehen- 10 dens sapientes in astutia ipsorum. Item illic: Dominus cognouit cogitationes sapientium, quia uanae sunt.

PARENTIBVS OBSEQVENDVM.

- 70** Paulus apostolus ad Ephesios: Filii, obsequentes estote parentibus uestris. hoc enim est iustum. honora patrem tuum et 15 matrem, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi et sis longaeuus super terram.

PATRES QVOQVE ASPEROS ESSE CIRCA FILIOS NON OPORTERE.

- 71** Paulus apostolus ad Ephesios: Et uos, patres, nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed nutrite eos in disci- 20 plina et correptione Domini.

8 I Cor. 3, 18 sq. 14 Eph. 6. 1—3. 19 Eph. 6, 4.

1 stultam (stultum *A*) fecit *AW*, infatuabit *B*, infatuauit *LMv* huius mundi] saeculi *W* 2 in *om. W*, *erasum in L* sapientiam *L* deum] deo *B*, dn̄i *LM* 3 placuit *W* 4 desiderant] petunt *W* 6 ipsi *B* 7 item illic *AB*, et iterum *WLMv*; *item l. 11* 8 qui *WL* se sapientem *MB* sapientem...*l. 9* sapiens *W s. l. m. 2* 9 saeculo] mundo *Bv* sit] fiat *LMB* 10 mundi huius *B* conpraehendes *A*, adpraehendens *W*, repraehendens *M'B*, repraehendam *M²*, reprehendes *Lv* 11 astudia eorum *A* 12 quoniam *A* uanae sunt *A*, stulte sunt *W*, sunt stultae *LMBv* 14 in epistula (epistulis *L*) pauli *WLMBv* 16 matrem tuam *Mv* 17 tibi sit *W* longeuus sis *M* 18 circa filios esse *WLM* 19 paulus a. a. efesios *A*, item illic *W*, et iterum *B*, *om. LM*; *uariantes lectiones id genus posthac non adnotauit* et *om. B* uos *om. WLMB* patres] parentes *M* 20 ad *AB*, in *WLMv* iracundia *B* prouocare *A*, mittere *WLMBv* 21 correptionem *A*, correctione *LM*

SERVOS CVM CREDIDERINT PLVS DOMINIS CARNALIBVS
SERVIRE DEBERE.

Paulus ad Ephesios: Serui, obaudite dominis carnalibus **72**
cum timore et tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo,
non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed quasi
serui Christi.

ITEM DOMINOS MITIORES ESSE DEBERE.

Paulus apostolus ad Ephesios: Et uos, domini, eadem
facite ad eos remittentes minas, scientes quia et uester et ipso-
rum dominus est in caelis, et personarum acceptio non est apud
illum.

VIDVAS PROBATA QVASQVE HONORANDAS.

Paulus apostolus ad Timotheum prima: Viduas ho- **74**
nora, quae uere uiduae sunt. quae autem in deliciis est, uiuens
mortua est. Item illic: Adulescentiores autem uiduas deuita.
cum enim deliciatae fuerint in Christo, nubere uolunt habentes
damnationem, quoniam primam fidem reprobauerunt.

SVORVM ET MAXIME FIDELIVM CVRAM PLVS VNVMQVEMQVE
HABERE DEBERE.

Paulus apostolus ad Timotheum prima: Si quis **75**
autem suorum et maxime domesticorum non agit curam, fidem
denegat et est deterior infideli. Item apud Esaiam: Si
uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despexeris.

3 Eph. 6, 5 sq. 8 Eph. 6, 9. 13 I Tim. 5, 3. 6 et 11. 20 I Tim.
5, 8. 22 Es. 58, 7.

1 plus crediderint *M* 3 dominis uestris *M* 4 timore *A*, metu
WLMBv in] et in *WBv* 5 homini *L* quasi hominibus placen-
tes *om. A* 6 christi] dei *Lv* 7 item *om. AB* 9 remittentes minas
A, laxantes iracundiam *WLMBv* aestrum *WLM* et *om. M*
ipsorum] illorum *A* 10 in caelis est *B* exceptio (acceptio *W*) perso-
narum *WLMBv* aput illum *A*, in illo *WLMBv* 12 quosq; *A*
13 prima]. II. *B* honoras *M*¹ 14 uere *AW*¹*M*, uerae *W*², re uera *LB*
sunt uiduae *LBv* in deliciis *A*, delicata *WLMBv* est uidua *Mv* ui-
uens *om. B*, uiua *L* 15 aduliscentiores *A*, iuniores *WLMBv* euita *W*,
praeteri *LMv* 16 delicatae *B*, indelicatae *L*, indelicatae *V*, in deliciis *W*,
in deliciis****M fuerunt *A*¹ 17 damnationem *A*, iudicium *WLMBv*
quia *A* probauerunt *B* 22 negat *A* infideli deterior *A* 23 despi-
cies *MB*, despicias *v*; cf. test III 1 p. 108

De quibus domesticis in euangelio dictum est: Si patremfamilias dixerunt Beelzebul, quanto magis domesticos eius.

MAIOREM NATV NON TEMERE ACCVSANDVM.

- 76** Paulus apostolus ad Timotheum prima: Aduersus ⁵ maiorem natu accusationem noli recipere.

PECCANTEM PVBLICE OBIVRGANDVM.

- 77** Paulus apostolus ad Timotheum prima: Peccantem coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant.

CVM HAERETICIS NON LOQVENDVM.

10

- 78** Paulus apostolus ad Titum: Haeticum hominem post primam correptionem deuita sciens quoniam peruersus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. Item Iohannes apostolus: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Item ¹⁵ ad Timotheum secunda: Sermo eorum ut cancer serpit.

INNOCENTEM FIDENTER PETERE ET IMPETRARE.

- 79** Iohannes apostolus: Si cor nostrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Deum et quodcumque petierimus accipiemus ab eo. Item in euangelio secundum Matthaem: Beati ²⁰ puro corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Item in psalmo

1 Matth. 10, 25.   5 I Tim. 5, 19 et 20.   11 Tit. 3, 10 sq.
14 I Io. 2, 19.   16 II Tim. 2, 17.   18 I Io. 3, 21.   20 Matth. 5, 8.

2 patrem familiae *M* belzebul *B* (beelzebul dixerunt *W*) 4 timere *A*, demere *W* 5 prima *om. B* aduersum *WM* 6 maiorem natu] presbiterum *W* noli recipere *A*, ne receperis *WLMBv* 8 ad Timotheum *om. WLB* prima *om. AWLB* peccantes *LMv* 9 argue *AW*, corripe *LMBv* ut et *LMv* timorem *A*, metum *WLMBv* 10 conloquendum *W* 11 titum *A*, colosenses *WLMB* 12 primam *A*, unam *WLMBv* euita *WB*, *euita *L* 13 peccat et] peccator *M* sed or *ex corr.* iohannis *A*, item *l.* 18 15 mansissent *LMBv* utique *om. L* nobiscum utique mansissent *M* item *om. B* 17 innocentiam *WLMBv* 18 non nos *WLM* reprehendit *WLMB* 19 accipiamus *M* 20 ab eo] habeo *A* item *om. B* beati] felices *LB* 21 puro *A*, mundo *WMe*, mundi *LB* item *om. MB*

XXIII: Quis ascendit in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus et mundo corde.

NIHIL LICERE DIABOLO IN HOMINEM, NISI DEVS PERMISERIT.

In euangelio secundum Iohannem dixit Iesus: Nul- 80
5 lam haberes aduersus me potestatem, nisi data esset tibi desuper.
Item in Regnorum tertio: Et excitauit Dominus satanam ipsi Salomoni. Item in Iob prius Deus permisit, et sic diabolo licuit. Item in euangelio Dominus ante permittit dicendo Iudae: Quod facis fac citius. Item apud 10 Salomonem in Prouerbiis: Cor regis in manu Dei.

MERCEDEM MERCENNARIO CITO REDDENDAM.

In Leuitico: Non dormiet merces mercennarii tui apud te us- 81
que in mane.

NON AVGVRANDVM.

15 In Deuteronomio: Non ominemini neque auguremini. 82

CIRRVN NON HABENDVM.

In Leuitico: Non facietis cirrum ex coma capitis uestri. 83

NON VELLENDVM.

In Leuitico: Non corrumpetis effigiem barbae uestrae. 84

1 Ps. 23, 3 sq. 4 Io. 19, 11. 6 I Reg. 11, 23. 9 Io. 13, 27.
10 Prou. 21, 1. 12 Leu. 19, 13. 15 Deut. 18, 10. 17 Leu. 19, 26, 27.

1 et quis *M* adscendet *MBv* qui *A* 2 innocens... corde *om. B*
mundus *L* 3 homine *WLB* 5 potestatem aduersus me *WLMBv*
tibi esset *v* 6 item *om. B* *reg *A*, basilion *WLMBv* satanan *AW*,
satanin *M*, satan *B* 7 iobus *W¹* sic *A*, tunc *WLMBv* 8 diabuli
W item *AW*, et *LMBv* in euangelio *om. A* deus *A* permisit
WLMB ante permisit dominus *M* dicendo permisit *B* 9 citius *A*,
uelocius *L*, uelociter *B*, celerius *WMv* item *om. B* 10 prouerbiis *A*,
paroemiis *WLMB* 11 merces *B* mercenario *WMv* 12 leuitico *A*
ita semper mercis *A* 13 in *om. WL* mane hoc *W* 14 Item non
WLM item non...*l.* 15 augoremni *W m. 2 in margine* oigorandum
A, auguriandum *B* in deuteronomio *Mv*, in leuitico *A*, *om. WLB*
hominemini *L¹*, menemini *W* auguriemini *B* 16 Item cirrum *WLM*,
circum *A* in capite non *LMv* 17 in leuitico *om. WMB* circum *A*
uestris *A* 18 Item non *WLM* 19 in leuitico *om. WLMBv* *testim. 84*
cum 83 coniungit L

SVRGENDVM, CVM EPISCOPVS AVT PRESBYTER VENIAT.

- 85 In Leuitico: A facie senioris exurges et honorabis personam presbyteri.

SCHISMA NON FACIENDVM, ETIAMS I IN VNA FIDE ET IN
EAEDEM TRADITIONE PERMANEAT QVI RECEDIT. 5

- 86 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Scindens ligna periclitabitur in eis, si exciderit ferrum. Item in Exodo: In domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. Item in psalmo CXXXII: Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Item in euangelio secundum 10 Matthaeum: Qui non est mecum aduersus me est, et qui non colligit mecum spargit. Item Paulus apostolus ad Corinthios prima: Obsecro autem uos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in uobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem 15 sententia. Item in psalmo LXVII: Deus qui habitare facit unanimes in domo.

FIDELES SIMPLICES CVM PRVDENTIA ESSE DEBERE.

- 87 In euangelio secundum Matthaeum: Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae. Item illic: Vos 20 estis sal terrae. si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur?

2 Leu. 19, 32. 6 Eccl. 10, 9. 7 Ex. 12, 46. 9 Ps. 13, 21.
11 Matth. 12, 30. 13 I Cor. 1, 10. 16 Ps. 67, 7. 19 Matth. 10, 16.
20 Matth. 5, 13.

1 aut] et *Lv* 2 in leuitico] apud salomonem *B*, om. *WL* exsur-
gis *W* personam presbyteri om. *B* 5 maneat *W* secedit *A* 6 eccle-
siaste *L*, ecclesiasten *W* 7 et 8 item om. *B* 8 eicitis *A* 9 CXXXII]
CXXII *ALB* ecce quam] ecce quid *LB*, ut quid *V* quam om. *LBV*
iocundum *W*, uoluptabile est (est om. *B*) *LBV* 10 ut habitent *LBV*
item om. *LMB* 11 aduersum *B* non mecum colligit *WLMB* 12 di-
spargit *WL*, sparcit *A*¹ item om. *MB* 13 prima om. *AB* 14 nostri
om. *W* dicatis] iudicatis *L* 14 sit *B* 15 perfecti *A*, compositi *LMBv*,
n̄ po. siti *W* eadem sententia] eodem consilio *V* 16 item om. *B* LXVII]
LXVI *MB* inhabitare *WLMB* 17 unianimes *A* 18 cum prudentia
simplices *W* 19 in euangelio om. *WLMB* 21 infatuatus *L*

in nihilum ualet, nisi ut proiciatur foras et conculcetur ab hominibus.

FRATREM NON CIRCUMVENIENDVM.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses prima: Non **88**
circumuenire in negotio fratrem suum, quia ultor est Deus de his omnibus.

SVBITO VENIRE FINEM MVNDI.

Paulus apostolus ad Thessalonicenses prima: Dies **89**
Domini sicut fur in nocte ita adueniet. cum dixerint: pax et securitas, tunc illis subitaneus ueniet interitus. Item in Actibus apostolorum: Nemo potest cognoscere tempus aut tempora quae pater posuit in sua potestate.

VXOREM A VIRO NON RECEDERE AVT, SI RECESSERIT,
INNVTAM MANERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: His autem **90**
quae nupserunt praecipio, non ego sed Dominus, uxorem a uiro non recedere, si autem recesserit, manere innuptam aut reconciliari uiro, et uir uxorem ne dimittat.

TANTVM VNVMQVEMQVE TEMPTARI QVANTVM POTEST
SVSTINERE.

Paulus apostolus ad Corinthios prima: Temptatio **91**
uos non occupabit nisi humana. fidelis autem Deus qui non pa-

4 I Thess. 4, 6. 8 I Thess. 5, 2 sq. 11 Act. 1, 7. 15 I Cor. 7, 10 sq. 21 I Cor. 10, 13.

1 in *A*, ad *WLMBv* nihil *LMv* ut proiciatur] proici *L*, proiciatur *B* foris *W* conculcari *L* 3 frater *A* 4 ad] apud *L*
5 de his omnibus *om. AB* 8 paulus a. a. Th. prima *A*, in euangelio *B*, inquit apostolus *Mv*, *om. WL* 9 fur ueniet *B* in *om. LB*, s. l. m. 2 *M* ueniet *v* et cum *B* dixerit *WB* securitas *AW*, firmitas *LMBv*
10 subitaneus *A*, repentinus *WLMBv* adueniet *WLMv* ueniet illis repentinus *B* item *om. B* actis *WLMB* 11 tempora] momenta *W*
14 innupta *LB* (manere innuptam *W*) 15 his] iis *v* 16 qui nubserunt *W* 17 recedere *A*, discedere *W*, separari *LMBv* post autem repetit *W*: qui nubser̄ innupta *B* cetera conciliari uiro *A*, uiro reconciliari *W* 18 uir *AW*, uirum *LMBv* ne *A*, non *WLMBv* demittat *A*, dimittere *LMBv* 19 quantum *A* 22 occupauit *B*, adpraehendat *W* qui *om. WB*

tietur uos temptari super quod potestis, sed faciet cum temptatione etiam euadendi facultatem, ut possitis tolerare.

NON QUIDQVID LICET ESSE FACIENDVM.

- 92 Paulus apostolus ad Corinthios prima: Omnia licent, sed non omnia expediunt. omnia licent, sed non omnia aedificant. 5

PRAEDICTVM QVOD HAERESSES FVTVRAE ESSENT.

- 93 Paulus apostolus: Oportet et haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant in uobis.

CVM TIMORE ET HONORE EVCHARISTIAM ACCIPIENDAM.

- 94 In Leuitico: Anima autem quaecumque manducauerit ex 10 carne sacrificii salutaris quod est Domini et immunditia eius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo. Item ad Corinthios prima: Quicumque manducauerit panem et biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini. 15

BONIS CONVIVENDVM, MALOS AVTEM VITANDOS.

- 95 Apud Salomonem in Prouerbiis: Ne adduxeris impium in habitaculum iustorum. Item in Ecclesiastico: Viri iusti sint tibi conuiuiae. Item illic: Amicus fidelis medicamentum uitae et immortalitatis. Item illic: Longe abesto ab homine 20 potestatem habente occidendi [et non suspicaberis timorem]. Item illic: Felix qui inuenit amicum uerum et qui enarrat

4 I Cor. 10, 23. 7 I Cor. 11, 19. 10 Leu. 7, 20. 13 I Cor. 11, 27. 17 Prou. 24, 15. 18 Sir. 9, 16. 19 Sir. 6, 16. 20 Sir. 9, 13. 22 Sir. 25, 9.

1 illud quod *A*, id quod *WM*, sed in *M* id *add. m. 2* ferre potestis *A* sed] et *WLM* cum temptatione] contemplationem *B* 2 euadendi facultatem] prouentum facultatis *W* positus *W* 3 Item non *LM* 4 prima *om. A* 6 Item praedictum *LM* heresis *LM* 7 et *om. B* esse] se *A* ut ut *L* et qui probati sunt *A*, probati *WLMBv* 8 fiant *A*, sint *WLMBv* 9 eucharistia *B* 11 dominus *B* eius] ipsius *v* 12 est] et *W* 13 prima]. II. *A* qui *B* manducauerit *A*, comederit *B*, ederet *WLMv* et *A*, aut *WLMBv* 16 conueniendum *v* malus *A* 17 aduxeris *A* 18 habitaculo *W* item apud eundem *v* uiri... conuiuiae. Item illic *ponit W post* item illic *l. 20* 20 est uitae *W* et *om. WB* mortalitas *B* 21 habentem *ALB*, s. l. m. 2 *W* et... timorem *om. A* *WLB* 22 felix] beatus *Mv* uerum amicum *WLMB* et *om. B*

iustitiam auri audienti. Item illic: Saepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. Item in psalmo XVII: Cum sancto sanctus eris et cum uiro innocente innocens eris et cum peruerso subuerteris. Item Paulus apostolus ad Corinthios prima: Conrumpunt mores bonos conloquia mala.

FACTIS NON VERBIS OPERANDVM.

Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli citatus esse **96** in lingua tua et inutilis et remissus in operibus tuis. Item apostolus ad Corinthios prima: Non in sermone est regnum
 10 Dei sed in uirtute. Item ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Item in euangelio secundum Iohannem: Qui fecerit et sic docuerit magnus uocabitur in regno caelorum. Item secundum
 15 Matthaeum: Omnis qui audit uerba mea et facit ea similabo eum uiro sapienti, qui aedificauit domum suam supra petram. descendit pluuia, uenerunt flumina, flauerunt uenti et inpegerunt in domum illam, et non cecidit. fundata enim erat super petram. et omnis qui audit uerba mea et non facit ea similabo
 20 eum uiro stulto, qui aedificabit domum suam super harenam. descendit pluuia, uenerunt flumina, flauerunt uenti et inpegerunt in domum illam, et cecidit et facta est ruina domus illius magna.

1 Sir. 28, 24. 2 Ps. 17, 26 sq. 5 I Cor. 15, 33. 7 Sir. 4, 29.
 9 I Cor. 4, 20. 10 Rom. 2, 13. 12 Matth. 5, 19. 14 Matth. 7, 24 sq.

1 aure *A*, in aures *W* audientibus *W* 2 item *om.* *MB* XXVIII
M 3 sancto *AW*, iusto *LMBv* sanctus eris *AW*, iustificaberis
LMBv uiro *om.* *B* eris] erit *M*, eris et peruerse *W*¹, eris et cum electo
 electus eris *B* 4 subuerteris *AW*, peruersus eris *LMBv* 5 prima]. II.
B mores bonos *AW*, ingenia bona *LMBv* conloquia mala *AW*, con-
 fabulationes pessimae *LMBv* 9 in *om.* *A* 10 non *ex nonne* *M m.* 2
 11 sunt *om.* *L*; iusti sunt *om.* *B* item *om.* *B* 12 iohannem] mattheum
L^v sic et *B* 13 maximus *WLMBv* in euangelio sec̃ Mattheum *A*,
 cata mattheum *WLMB*, illic *v* 15 uiri *L* 16 aduenerunt *M* flauerunt]
 uenerunt *L*, aduenerunt *M* et *om.* *B* inpigerunt *A* 17 in *om.* *B*
 erat *A*, fuit *WLMBv* 18 faciat *Oxon.* 19 stulto] insipienti *M*
 harenam sine fundamento *A* 20 uenerunt flumina *om.* *W*¹ flumina....
 inpegerunt *om.* *L*; flumina flauerunt *om.* *A* et *om.* *B* 21 domus illius
A, eius *WLMBv*

AD FIDEM ET AD CONSECVTIONEM PROPERANDVM.

- 97 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne tardes conuerti ad Dominum et ne differas de die in diem. subito enim uenit ira illius.

CATECHVMENVM PECCARE IAM NON DEBERE. 5

- 98 Paulus apostolus ad Romanos: Faciamus mala, dum ueniunt bona: quorum damnatio iusta est.

IUDICIUM SECUNDVM TEMPORA FUTVRVM VEL AEQVITATIS ANTE LEGEM VEL LEGIS POST MOYSEN.

- 99 Paulus apostolus ad Romanos: Quotquot inique peccauerunt, inique peribunt. et quotquot in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

GRATIAM DEI GRATVITAM ESSE DEBERE.

- 100 In Actibus apostolorum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti gratiam Dei per pecuniam possideri. ¹⁵ Item in euangelio: Gratis accepistis, gratis date. Item illic: Domum patris mei domum negotiationis fecistis [et domum orationis uos fecistis speluncam latronum]. Item apud Esaïam: Qui sititis ite ad aquam et quotquot non habetis pecuniam euntes emite et bibite sine pecunia. Item in Apocalypsi: Ego A et Ω , initium et finis. ego sitiendi dabo de fonte

2 Sir. 5, 7.   6 Rom. 3, 8.   10 Rom. 2, 12.   14 Act. 8, 20.
16 Matth. 10, 8.   17 Io. 2, 16. = Matth. 21, 13.   19 Es. 55, 1.
21 Apoc. 21, 6 sq.

1 et ad fidem *LM*   persecutio *W*   3 deum *WLMBv*   de die] diem *LB*   enim *W s. l. m.* 2   4 illius et in tempore uindictae disperdit te *A*   5 iam *om. MB*   7 condemnatio *LMB*   iusto *A*   10 quodquod *AW'L*, quotquot enim *M*   inique] sine lege *Mv et loco proximo*   11 et peribunt *WM*   quodquod *AW'L*   12 et iudicabuntur *LMBv*   14 actis *WLMB*   sit] ē *M*   perditione *LMBv*   15 pecunia (per *om.*) *W* possidere *M*   16 item *om. WLB*   gratias—gratias *L*   17 facitis negotiationis *WLMB*   et d. orationis *om. B*; et...latronum *om. AWLM*   19 si**tis *W*   ite] uadite *Wlv*   aquas *B*   quodquod *AL*, quomodo *W*   20 et bibite *A*, et edite *WBM*, edite *L*; καὶ πίνετε *LXX* (*πίετε cod. Alex.*)   21 et (*ante Ω*) *om. A*

aquae uiuae gratis. qui uicerit possidebit ea et eorum hereditatem, et ero eius Deus, et ille erit mihi filius.

SPIRITVM SANCTVM IN IGNE FREQVENTER APPARVISSE.

In Exodo: Et mons Sina fumabat totus, quoniam descen- **101**
 5 derat Deus in eum in igne. Item in Actibus apostolorum:
 Et factus est subito de caelo sonus, quasi ferretur flatus uehe-
 mens, et inpleuit totum locum illum, in quo erant sedentes. et
 uisae sunt illis linguae diuisae quasi ignis, qui et insedit in unum-
 quemque illorum: et inpleti sunt omnes Spiritu sancto. Item in
 10 sacrificiis quaecumque accepto habebat Deus de-
 scendebat ignis de caelo qui sacrificia consumeret.
 Item in Exodo: In flamma ignis adparuit angelus Domini
 de rubo.

CORREPTIONEM BONOS QVOSQVE LIBENTER AVDIRE DEBERE.

15 In Prouerbiis Salomonis: Qui corripit impium odietur **102**
 ab eo. corripe sapientem, et diliget te.

A MVLTILQVENTIA TEMPERANDVM.

In Prouerbiis Salomonis: Ex multiloquio non effugies **103**
 peccatum, parcens autem labiis sapiens eris.

20 NON MENTIENDVM.

In Prouerbiis Salomonis: Abominatio est Domino labia **104**
 mendacia.

4 Ex. 19, 18. 6 Act. 2, 2 sq. 12 Ex. 3, 2. 15 Prou. 9, 8.
 18 Prou. 10, 19. 21 Prou. 12, 22.

1 uiuae *AB*, uitae *WLMv*; *cf. test. II 1, II 6* et *om. A* 2 ille
om. B fili *W* 3 sanctum spiritum *W* 4 descendebat *W* 5 igni
LB, ignem *W*¹ actus *A*, actis *WLMB* 6 sonus] thronus *B* 7 illum
 locum *v* 8 fisae *W* 10 quicumq; *W*, quae *B* accepta *Mv* habe-
 bant *B* 11 sacrificata *LMv* 12 item *om. Bv* 14 correptiones *M*
 quoque bonas (bonos *B*) *MB* 16 diligit *LMB* diliget et adiciae cordis
 sitae *A* (*corruptum ut uidetur ex:* et adiciet odisse te) 17 a] item illic
 a *L* et ita *proximi tituli in L incipiunt ab* Item uel Item illic mul-
 tiloquio *WL*¹ 18 multiloquentia *L*²*MBv* 19 parces *W*¹, pergens *A*
 autem] enim *B* sapiens *A*, sensatus *WLMBv* 21 abhominatio *W*
 22 mendacia] *add. B:* item illic: noli uelle mentiri omne mendacium ad-
 siduitas illius non bona

FREQUENTER EMENDANDOS QUI DELINQVUNT IN DOMESTICO
MINISTERIO.

- 105 In Prouerbiis Salomonis: Qui parcit baculo suo odit
filium suum. Item illic: Ne destiteris paruulum emendare.

INIVRIA ACCEPTA PATIENTIAM TENENDAM ET VLTIONEM DEO
RELINQVENDAM.

- 106 In Prouerbiis Salomonis: Ne dixeris: ulciscar me de
inimico meo, sed expecta Dominum, ut tibi auxilio sit. [Item
alibi: Mihi uindictam, ego retribuam, dicit Dominus.] Item
apud Sophoniam: Expecta me, dicit Dominus, in die resur-
rectionis meae in testimonium: quoniam iudicium meum ad con-
gregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos
iram meam.

NON DETRAHENDVM.

- 107 Apud Salomonem in Prouerbiis: Noli diligere detra-
here ne eradicaris. Item in psalmo XLVIII: Sedens aduersus
fratrem tuum detrahebas et aduersus filium matris tuae po-
nebas scandalum. Item Paulus apostolus ad Romanos:
Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.
Item ad Colossenses: De nullo male loqui nec litigiosos
esse.

3 Prou. 13, 24.   4 Prou. 23, 13.   7 Deut. 32, 35.   9 Rom.
12, 19.   10 Soph. 3, 8.   15 Prou. 20, 13.   16 Ps. 49, 20.   19 Rom.
9, 3.   20 Tit. 3, 2.

1 delinquent *M*¹   3 in prou. sal. *M*, item in sapientia solomonis *A*,
item illic *BW*, *om. L* suo *om. WMv*   4 suum *om. Lv* filium suum
odit *B*   destiteritis *L¹B*, cessaueris *W*   paruo lumen mendare *A*, par-
uulum emendando *WLMBv*   5 et *om. W*   7 in prou. sal. *A*, apud solo-
monem in paroemiis *W*, *om. LMBv* de *om. A*   8 inimicis meis *M*
sed *om. M*   expecta *A*, sustine *WLMBv*   deum *WLM*   item...do-
minus *om. A*   10 diem *A*   11 meae...congregationes *om. B*   congre-
gationem *WM*   16 eradicaris *AM*, extollaris *WLBv*   item *om. B*
XLVIII] XLVIII *B*   aduersus *B*   18 item...l. 19 meis *om. WLMv*,
post litigiosos esse l. 21 ponit *B*   19 obtabam enim *B*   pro fr. meis
om. B   20 in epistula pauli ad *WLMv*   mali *L*   litigiosos *A*, litio-
sus *W*, litigiosus *B*

NON ESSE PROXIMO INSIDIANDVM.

Apud Salomonem in Prouerbiis: Qui fodit foueam pro- 108
ximo suo incidet in eam ipse.

INFIRMOS VISITANDOS.

5 Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne pigriteris uisi- 109
tare infirmum. ex his enim in dilectione firmaberis. Item in
euang'elio: Infirmus fui, et uisitastis me: in carcere fui, et
uenistis ad me.

SUSURRONES MALEDICTOS ESSE.

10 In Ecclesiastico: Susurrio et bilinguis maledictus, mul- 110
tos enim turbauit pacem habentes.

SACRIFICIA MALORVM ACCEPTA NON ESSE.

In Ecclesiastico: Dona iniquorum non probat altissimus. 111

GRAVIUS IUDICARI DE HIS QVI IN SAECVLO PLVS HABVERINT
15 POTESTATIS.

In Ecclesiastico: Iudicium durissimum in his qui prae- 112
sunt fiet. exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem
potenter tormenta patientur. Item in psalmo secundo: Et
nunc, reges, intellegite, erudimini qui iudicatis terram.

20 VIDVAM ET PVPILLOS PROTEGI OPORTERE.

Apud Salomonem: Esto pupillis misericors ut pater et pro 113
uiro matri illorum: et eris uelut filius altissimi, si obaudieris.
Item in Exodo: Omnem uiduam et orphanum non uexabitis.

2 Prou. 26, 27. 5 Sir. 7, 35. 7 Matth. 25, 36. 10 Sir. 28, 13.
13 Sir. 31, 23. 16 Sap. 6, 6 sq. 18 Ps. 2, 10. 21 Sir. 4, 10. 23 Ex.
22, 21 sq.

3 ipse incidet in eam *v* 4 uisitandos se *A* 5 apud salomonem
om. A 6 firmaueris *AB* 7 carcerem *A* et *om. B* 10 susurrio
WLM, usurrio *A*, susurro *Bv*; *cf. Mai Glossarium in Spic. IX p. 68*
malectus *W*, maledictus in plebe *B* 11 turbabit *WLMv*; *cf. LXX*
12 acceptabilia *v* 13 non probat] reprobatur *V* 14 iudicare *M* ha-
buerunt *v* 16 in eccl. *A*, item illic *WB*, *om. LM*, apud salomonem *v*
17 concedetur *B* 18 item *om. MB* secundo] primo *LM* 19 erudi-
mini *AWB*, emendimini *LMv* 20 pupillam *L* protegere *ex* protege
M m. 2 21 apud sal. *om. L*, dicit *add. W* esto** *L* ut] et *W*
22 eorum *WLMB* et] ut *W* uelut f. alt. *om. W* si] et *A*, *om. WL*
obaudiens *W* 23 uexabis *B*

si autem uexabitis eos et uociferantes exclamauerint ad me, exaudiam exclamationes eorum et irascar animo et occidam uos gladio: et erunt uxores uestrae uiduae et filii uestri orphani. Item apud Esaiam: Indicate pupillo et iustificate uiduam: et uenite, disputemus, dicit Dominus. Item apud Iob: Conseruau i egenum ⁵ de manu potentis et pupillo cui non erat adiutor auxiliatus sum: os uiduae benedixit me. Item in psalmo LXVII: Patris orphanorum et iudicis uiduarum.

DVM IN CARNE EST QVIS, EXOLOGESIN FACERE DEBERE.

- 114** In psalmo VI: Apud inferos autem quis confitebitur tibi. ¹⁰ Item in psalmo XXVIII: Numquid exomologesin faciet tibi puluis? Item alibi exomologesin faciendam: Paenitentiam peccatoris malo quam mortem. Item apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: numquid qui cadit non resurget aut qui auertitur non conuertetur? ¹⁵

ADVLATIONEM PERNICIOSAM ESSE.

- 115** Apud Esaiam: Qui uos felices dicunt in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum conturbant.

PLVS AB EO DILIGI DEVM, CUI IN BAPTISMO PLVRA PECCATA DIMITTUNTUR. ²⁰

- 116** In euangelio secundum Lucam: Cui [plus dimittitur plus diligit, et cui] pusillum remittitur, modicum diligit.

5 Es. 1, 17 sq. 6 Iob 29, 12 sq. 7 Ps. 67, 6. 10 Ps. 6, 6. 11 Ps. 29, 10. 12 Ez. 33, 11. 14 Hier. 8, 4. 17 Es. 3, 12. 21 Luc. 7, 47.

1 uexaueritis *Mv* audiam *LM* 2 animo in uobis *Mv* occidam *A*, perimam *WLMBv* 3 uxores *A*, coniuges *WLMBv* filii] pueri *LB* 4 pupillo *A*, ut pupillo *L*, pupillos *W* 5 conseruabis *B* 6 non *W s. l. m.* 2 7 uiduae *W* item *om. B* LXVII] LXVI *B* patres *WMB* 8 iudices *WMB* 9 exomologesin *A*, exomologesim *WB* 10 VI] quinto *B* in infernum *A* autem *om. B* 11 item *om. B* XXVIII] XXVIII *AWMB* exom. faciet] confitebitur *W* numquid...alibi *om. A* faciendum *WLM, om. V* 12 malo peccatoris paenitentiam *WLMB*, exomologesin malo peccatoris et paenitentiam *V* 14 cadet *A* resurgit *B*, surgit *WLM*, surget *v* quid *W*¹ 15 conuertitur *LM* 16 adulationem *A*, adulationem *W* 17 uos felices dicunt] beatificant uos *W* errore *A* 18 semitas *Wv* turbant *LBv* 19 ab eo] habeo *A, om. B* 21 plus...cui *om. AWLBv* pusillum *AWLBv*, minus *Mv* dimittitur *WLMBVv* 22 diligit *V*

FORTEM CONGRESSIONEM ESSE ADVERSVS DIABOLVM ET IDEO
FORTITER NOS STARE DEBERE VT POSSIMVS VINCERE.

Paulus apostolus ad Ephesios: Non est uobis conlu- 117
ctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et
5 principes huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritalia
nequitiae in caelestibus. propter hoc induite tota arma Dei, ut
possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis,
stetis adincti lumbos uestros in ueritate, induentes lorica
iustitiae et calciati pedes in praeparatione euangelii pacis, in
10 omnibus adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia can-
dentia iacula nequissimi extinguere et galeam salutis et gladium
spiritus qui est sermo Dei.

DE ANTICHRISTO QVOD IN HOMINE VENIAT.

Apud Esaiam: Hic homo, qui concitat terram, commouet 118
15 reges, qui ponit orbem terrae totum desertum.

GRAVE FVISSE IVGVM LEGIS QVOD A NOBIS ABIECTVM EST
ET LEVE ESSE IVGVM DOMINI QVOD A NOBIS SVSCEPTVM EST.

In psalmo secundo: Quare fremuerunt gentes et populi 119
meditati sunt inania? adstiterunt reges terrae et principes con-
20 uenerunt in unum aduersus Dominum et aduersus Christum eius.
disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum.
Item in euangelio secundum Matthaeum: Venite ad

3 Eph. 6, 12 sq. 14 Es. 14, 16 sq. 18 Ps. 2, 1 sq. 22 Matth.
11, 28 sq.

3 nobis *WLMv* 5 harum *om. W* aduersus] ad *LMB* spiritalis
L 6 nequitia *WB* tota arma *WLBV*, armatura *A*, arma *Mv* dei
om. WL, iustitiae *B* 7 nequissimo] nouissimo *B* ut] et *A* perfi-
ceritis *W*, perficeretis *A* 8 stetis... ueritate *om. WLM* stetis]
sitis *B* ueritate euangelii *v* et induentes *B* lorica *W*, lorica *M*
9 praeparationem *AW* pacis *om. V* 10 omnia *om. B* candentia *A*,
ignita *WLBV*, ignea *Mv* 11 saluationis *LB*, salutis assumere *v*
et gladium *om. B* 12 sermo] uerbum *v* domini *A* 13 item de
ALMv antichristi aduentu *A* hominem *v* 14 concita *A* et com-
mouet *M* 16 adiectum *L*, abiectum *W*¹ 18 item in *A* quare *AW*,
ad quid *LMBv*; *cf. test. I 13* fremuerunt *AW*, tumultuatae sunt
LMBv 19 conuenerunt *AW*, collecti sunt *LB*, congregati sunt *Mv*
20 in unum *om. B* et aduersum *B* 21 abiciamus *WLV* eorum
WLv 22 item *om. B*

me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus uestris. iugum enim meum bonum est et onus meum leue est. Item in Actibus apostolorum: Visum est sancto Spiritui et nobis nullam uobis inponere sarcinam, quam ista quae ex necessitate sunt, abstinere uos ab idololatriis et sanguine et fornicatione. et quaecumque uobis fieri non uultis, alii ne feceritis.

ORATIONIBVS INSISTENDVM.

120 Paulus ad Colossenses: Instate orationi uigilantes in ea.¹⁰
Item in psalmo primo: Sed in lege Domini uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte.

5 Act. 15, 28 sq. 10 Col. 4, 2. 11 Ps. 1, 2.

1 honorati *W*¹, honerati *W*²*B* • reficiam *AW*, requiescere faciam *LMv*, uiuere faciam *B* 3 humiles corde. deo gratias. amen *A* reliqua desunt inuenetis *W* 4 bonum] suaue *W*; cf. test. I 13 onus meum] sarcina mea *LBV* item om. *B* actis *WLMB* 6 istam *LM*, illa *B* ut abstinence *W* 7 idolatriis *WB*, idolatris *M*, idolatris quod est idolothytis *V* sanguine *WLBV*, sanguinis effusione *Mv* quacumque *W* 8 alii *WL*, alio *B*, aliis *Mv* ne *W s. l. m. 2* 10 paulus *B*, in epistula pauli *WMLv* orationibus *B* eas *B* 11 item om. *WMB* 12 ac] et *L* Oxon. add.: Item apud Salomonem: ne impediaris orare semper et non cesses usque ad mortem iustificari, quoniam merces domini manet in aeternum (*Sir. 18, 22*) AD QVIRINVM NVMER LIB. III. EX *L*, AD QVIRINVM LIBER. III. EXPLICIT *WM*, Caecilii Cypriani ad Quirinum breuiarium cum excerptis capitulorum libri. III. explicit *B*.

III.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE HABITV VIRGINVM.

S = codex Seguerianus; cf. p. 2.
W = codex Würzburgensis; cf. p. 2.
D = codex Sangermanensis (841), nunc Parisinus 13047 saec. IX.
V = codex Veronensis; cf. p. 2.

DE HABITU VIRGINVM.

Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonae indolis, magistra uirtutis, facit in Christo manere semper ac iugiter Deo uiuere, ad promissa caelestia et diuina praemia peruenire. hanc et sectari salubre est et auersari ac negligere letale. in psalmis loquitur Spiritus sanctus: continete disciplinam ne forte irascatur Dominus et pereatis a uia recta, cum exarserit cito ira eius super uos. et iterum: peccatori autem dicit Deus: ad quid exponis iustificationes meas et adsumis testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam et abiiecisti sermones meos retro. et denuo legimus: disciplinam qui abicit infelix est. et de Salomone mandata sapientiae monentis accepimus: fili, ne neglexeris disciplinam Dei nec defeceris ab eo correptus: quem enim diligit Deus corripit. si autem Deus quem diligit corripit et corripit ut emendet, fratres quo-

7 Ps. 2, 12.   9 Ps. 49, 16 sq.   13 Sap. 3, 11.   14 Prou. 3, 11 sq.

INCIPIT DE HABITU VIRGINVM FELICITER *S*, INCIPIT DE HABITU VIRGINVM *WD*, DE DISCIPLINA ET HABITU FAEMINARVM *V*; 'liber de habitu uirginum' *Augustinus de doctrina christ. IV, 21, 48. tom. III. I p. 85*; de disciplina et habitu uirginum *v* 3 indolens *S* 4 uiuere et *v* 5 ad diuina *v* 6 ac *om. D* loetale *W* sanctus dicens *V* 7 continete uos *D*, contine *S* dñm *D* 8. recta] iusta *D* 9 uos] nos *W* dixit *v* dñs *S* 10 ad] ut *v* tu exponis *W* iustificationis *D*; saepissime permutantur in *SD* litterae e et i, ut in *SWD* e et ae, ae et oe, i et y; has permutationes non omnes adnotaui 14 solomone *SD*, et ita fere semper *S* accipimus *WD* super ne *W m. 2*: noli 15 negligere *W* (ne neglexeris recepit *Krabinger*) domini *v* nec] ne *D* 16 dñs *W* corripit *D* si *om. S* 17 dñs *D* et corripit *om. S*, et ad hoc corripit *v*

que et maxime sacerdotes non oderunt sed diligunt eos quos corripunt ut emendent, quando et Deus per Hieremiam ante praedixerit et tempora nostra significauerit dicens: et dabo uobis pastores secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum disciplina. 5

2 Quodsi in scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina praecipitur et fundamentum omne religionis ac fidei de obseruatione ac timore proficiscitur, quid cupidius adpetere, quid magis uelle ac tenere nos conuenit, quam ut radicibus fortius fixis et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis inconcussi 10 ad procellas et turbines saeculi stemus, ad Dei munera per diuina praecepta ueniamus, considerantes pariter ac scientes quod templa Dei sint membra nostra ab omni faece contagionis antiquae lauacri uitalis sanctificatione purgata nec uiolari ea aut pollui fas sit, quando qui uiolat et ipse uioletur? eorum nos templorum 15 cultores et antistites sumus: seruiamus illi, cuius esse iam coepimus. Paulus in epistulis suis dicit, quibus nos ad curricula uiuendi per diuina magisteria formauit: non estis uestri: empti enim estis magno [pretio]. clarificate et portate Deum in corpore uestro. clarificemus et portemus 20 Deum puro et mundo corpore et obseruatione meliore, et qui per sanguinem Christi redempti sumus per omnia seruitutis obsequia redemptoris imperio pareamus demusque operam, ne quid immundum et profanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem quam inhabitat derelinquat. sospitantis Domini uerba sunt et do- 25 centis, curantis pariter et monentis: ecce, inquit, sanus factus es: iam noli peccare ne quid tibi deterius fiat.

3 Hier. 3, 15. 18 I Cor. 6, 19 sq. 26 Io. 5, 14.

2 ut] et corripunt ut *coni. Vahlen* ieremian *S*, hieremian *D* 4 uos] eos *S* 6 sanctis *SWDV*, sanctis tam ueteribus quam etiam nouis *v* 9 tenere *ex nere D m. 2* nos *om. W* 10 nostris *W s. l. m. 2* robustam *D* 11 ut ad *Vv* domini *V*, christi *v* 13 sint *W s. l. m. 2* fece *W*, face *S* lauacro *D* 15 sit] est *D* nos** *D* 17 nos] nos successimus *W* 19 enim *om. V* magno praetio *S*, pretio magno *v*, magno *WDV* clarificate *WV*, glarificate *S*, glorificate *v*, claritate *D* 20 dom *S* clarificemus *WDV*, glarificemus *S*, glor. *v* et portemus *om. S* 22 christi domini nostri *v* 23 pariamus *D* 24 sede quem *S* 26 monen ecce *S* inquit *SD ita saepissime*

dat uiuendi timorem, dat innocentiae legem, postquam contulit
sanitatem, nec habentis liberis et solutis uagari postmodum pati-
tur, sed ipsis potius quibus sanatus fuerat mancipato grauius
comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum
5 necdum nosset disciplinam Dei, nulla sit uenia ultra delinquere,
postquam Deum nosse coepisti. et quidem hoc tam uiri quam
mulieres, tam pueri quam puellae, sexus omnis adque omnis
aetas obseruet et curet pro religione et fide quam Deo debet, ne
quod sanctum et purum de Domini dignatione percipitur minus
10 sollicito timore teneatur.

Nunc nobis ad uirgines sermo est, quarum quo sublimior gloria 3
est maior et cura est. flos est ille ecclesiastici germinis, decus
adque ornamentum gratiae spiritalis, laeta indoles, laudis et ho-
noris opus integrum adque incorruptum, Dei imago respondens
15 ad sanctimoniam Domini, inlustrior portio gregis Christi. gaudet
per illas adque in illis largiter florēt ecclesiae matris gloriosa
fecunditas, quantoque plus copiosa uirginitas numero suo addit,
gaudium matris augetur. ad has loquimur, has adhortamur ad-
fectu potius quam potestate nec quo extremi et minimi et humi-
20 litatis nostrae admodum conscii aliquid ad censuram licentiae uin-
dicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti plus de diaboli
infestatione timeamus.

Neque inanis haec cautio est et uana formido quae ad salutis 4
uiam consulit, quae dominica et uitalia praecepta custodit, ut
25 quae se Christo dicauerint et a carnali concupiscentia recedentes

1 uiuendi timorem *WD*; uiuenditi morem *S*, uiuendi mores *V*, u. mo-
rem *v*, u. tenorem *ex 1 cod. rec. Baluzius* 2 et solutis] resolutum *W*
6 dom *S* 7 adque *S¹D* (*et ita fere semper DS uel S¹*), atque *WS²*
omnis aetas *bis exhibet S* 10 teneatur] *add. Pamelius*: quia scriptum
est: qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit 11 ad *om. D*
12 est (*post cura*) *om. Augustinus de doctrina christ. IV, 21, 47* illa *S*
hae sunt eccl. g. flores *Oxon.* 14 adque *om. S* 15 ad] per *W* sancti-
monia *WD* 16 illas] ipsas *August. l. c.* ecclesiae *SW*; *sic saepissime*
uterque m. 1 17 quanto plus *S* copiosa *ex gloriosa S m. 2*, gloriosa
August. 18 tanto plus gaudium *ex uulgata Augustini recepit Pamelius*
adfectu *S*, adfectione *WDv* 19 nec quo *SW*, nec quod *D*, non quod *v*
20 conscis *S* 21 quo *D* magis pertinet *V* 22 intestatione *D*
23 neque enim *v* quae salutis *ex* qui ad satis *W m. 2* 24 et dominica
W utque *D* 25 recedent istam carnem quam menti *S*

tam carne quam mente se Deo uouerint, consumment opus suum magno praemio destinatum nec ornari aut placere cuiquam nisi domino suo studeant, a quo et mercedem uirginitatis expectant dicente ipso: non omnes capiunt uerbum sed illi quibus datum est: sunt enim spadones qui ex utero matris nati sunt sic et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum caelorum. denuo quoque per hanc angeli uocem continentiae munus ostenditur, uirginitas praedicatur: hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt: uirgines enim permanserunt. hi sunt qui secuntur agnum, quocumque ierit. neque enim tantum masculis continentiae gratiam Dominus repromittit et feminas praeterit, sed quoniam uiri portio est femina et ex eo sumpta adque formata est, in scripturis fere omnibus ad protoplastum Deus loquitur, quia sunt duo in carne una et in masculo simul significatur et femina.

5 Quodsi Christum continentia sequitur et regno Dei uirginitas destinatur, quid istae cum terreno cultu et cum ornamentis, quibus dum hominibus placere gestiunt, Deum offendunt non cogitantes esse praedictum: qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos, et Paulo quoque gloriose et sublimer praedicante: si hominibus placerem, seruus Christi non essem? continentia uero et pudicitia non in sola carnis integritate consistit sed etiam in cultus et ornatus honore pariter ac pudore, ut secundum apostolum quae inupta est sancta sit et corpore et spiritu. instruit Paulus

4 Matth. 19, 11 sq. 10 Apoc. 14, 4. 21 Ps. 52, 6. 23 Gal. 1, 10.

1 consumment *W* 2 ornari iam *v* aut *ex* ut *W m.* 2 4 dicente ipso] dicentis *W* uerbum domini *V*, hoc uerbum *v* illis *D* 6 nati sunt sic *SD*, nati sunt *Wv*, sic nati sunt *v* 9 angeli] euangelii *W* 10 sunt inquit *V* 12 quocumque] quoq. *S fortasse recte* it *WV* 14 praeterit *S*, praefert *D* femina uiri portio est *WDv* 15 per omnia *S* ad protoplastum *S*, *om. W* 18 quodsi *ex* quod sic *W* 19 istae *S*, est illis *WDv* cum (*ante orn.*) *om. S* 22 paulum — praedicasse (praedicantem *V*) *WDVv* 23 placere uellem *v* 24 christi seruus *v*, christi *D* 27 et (*ante corpore*) *om. S* instruit nos *v* paulus *om. W*

et dicit: caeleps cogitat ea quae sunt Domini, quomodo placeat Deo: qui autem matrimonium contraxit cogitat ea quae sunt mundi huius, quomodo placeat uxori. sic et mulier et uirgo innupta cogitat ea quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. uirgo non esse tantum sed et intellegi debet et credi: nemo cum uirginem uiderit, dubitet an uirgo sit. parem se integritas in omnibus praestet nec bonum corporis cultus infamet. quid ornata, quid compta procedit, quasi maritum aut habeat aut quaerat? timeat potius placere, si uirgo est, nec periculum sui adpetat quae ad meliora et diuina se seruat. quae uirum non habet, cui placere se simulet, integre et pure non tantum corporaliter sed et spiritaliter perseueret. neque enim uirginem fas est ad speciem formae suae comi aut de carne et de eius pulchritudine gloriari, cum nulla sit illis magis quam aduersus carnem conluctatio et uincendi corporis ac domandi obstinata certatio.

Paulus forti ac sublimes uoce proclamat: mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo: et uirgo in ecclesia de specie carnis ac de corporis pulchritudine gloriatur. addit Paulus et dicit: qui enim sunt Christi carnem crucifixerunt cum uitiis et concupiscentiis. et quae se concupiscentiis carnis et uitiis renuntiasse profitetur, in isdem quibus renuntiauerat inuenitur. deprehenderis, uirgo, detegeris: aliud te esse iactas et aliud adfectas. maculis te con-

1 I Cor. 7, 32 sq. 17 Gal. 6, 14. 21 Gal. 5, 24.

1 dicit] docet dicens *Wv* caeleps *SW* 3 huius *om. v* quomodo *ex quo W m.* 2 4 uirgo et mulier *v* cogitat ea *Ws. l. m. 2* 5 ea *om. D* sint sanctae *W* 6 et (*post sed*) *om. W* 7 ut nemo *v* uiderit *S*, uidet *W¹ D*, uidit *W²* parem] talem *S* 8 nec] ne *W* bonum] bonum mentis *scripsit Baluzius*, bonum sui *Gravius*; bonum cordis *uel* bonum suum (*cf. Tertull. de uirg. uel. c. 14, 90. c. 15, 96*) *malim sed nihil mutandum* 12 habet *SW¹*, habent *DW²v* simulant *WD*, simulent *v* integrae et purae *WDv* corpore sed etiam spiritu *v* 13 perseuerent *SWDv* fas est uirginem *v* 14 de carne et *om. D* pulchritudine *SWD* 15 illi *scripsit Baluzius* 16 ac] et *W* 17 declamat *W* 18 crucem *S* mei *S*, nri *WD* ihm *S* 21 addidit *D* 22 carnem suam *D²v* 23 renuntiasse *D*; *saepissime* ti et ci *permutantur in D* 25 aliud *S* *saepissime ut passim* aput illud esse te *Dv*

cupiscentiae carnalis aspergis, cum integritatis candidata sis et pudoris. clama, inquit Esaiæ Deus, omnis caro faenum et omnis claritas eius ut flos faeni. aruit faenum et flos decidit. sermo autem Domini manet in aeternum. neminem Christianum decet et maxime uirginem non decet claritatem ullam computare carnis et honorem, sed solum adpetere sermonem Dei, bona in aeternum mansura complecti. aut si carne sit gloriandum, tunc plane quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior femina uiris torquentibus inuenitur, quando ignes aut cruces aut ferrum aut bestias patitur ut coronetur. illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora.

7 Sed sunt aliquæ diuites et facultatum ubertate locupletes, quæ opes suas praeferant et se bonis suis uti debere contendant. sciant primo illam diuitem esse quæ Deo diues est, illam esse locupletem quæ locuples in Christo est, bona esse illa quæ sint spiritalia, diuina, caelestia, quæ nos ad Deum ducant, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. ceterum quaecumque terrena sunt in saeculo accepta et hic cum saeculo remansura, tam contemni debent, quam mundus ipse contemnitur, cuius pompis et deliciis iam tum renuntiauius, cum meliore transgressu ad Deum uenimus. Iohannes nos excitat et hortatur spiritali et caelesti uoce contestans: nolite, ait, diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quoniam omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio sae-

2 Es. 40, 6 sq. 22 I Io. 2, 15 sq.

1 candida v 2 pudoris] pudica S clamat ex clama Sm. 2 esaiæ S dominus v 4 dei W, dei nostri scripsit Krabinger manebit S 5 et] uel W 6 computare W, copolare D 7 in carne Dv 8 nominis SWDV, nominis domini v 10 ignis W uel bestias v ut ex aut W m. 2 12 ubertate] libertate W 14 in deo v; cf. p. 195, 3 15 illa esse WD sunt v 16 dōm S 17 dominum V possessione] uisione W, mansione v 19 condemni W, contempni D condemnitur W, contempnitur D 20 iam tunc v, tantum D 21 ad deum] a dōm S hinc iohannes v 22 contestans] corroborans v ait om. W 23 si quis Wv 24 claritas D quō W s. l. m. 2 25 est in mundo S est carnis est D

culi quae non sunt a patre sed ex concupiscentia
 saeculi. et mundus transibit et concupiscentia eius,
 qui autem fecerit uoluntatem Dei, manebit in aeter-
 num, quomodo et Deus manebit in aeternum. aeterna
 5 igitur et diuina sectanda sunt et omnia de Dei uoluntate facienda
 sunt, ut Domini nostri uestigia et magisteria sectemur qui mo-
 nuit et dixit: non descendi de caelo, ut faciam uolun-
 tatem meam sed uoluntatem eius qui me misit.
 quodsi non est maior domino suo seruus et liberatori debet obse-
 10 quium liberatus, qui esse cupimus christiani debemus quod
 Christus dixit imitari. scriptum est et legitur et auditur et in
 exemplum nostri ecclesiae ore celebratur: qui dicit se in
 Christo manere debet quomodo ille ambulauit et
 ipse ambulare. ambulandum est uestigiis paribus, aemula
 15 ingressione nitendum. tunc respondebit ad fidem nominis sec-
 tatio ueritatis et credenti praemium datur, si quod creditur et
 geratur.

Locupletem te dicis et diuitem. sed diuitiis tuis Paulus occur- 8
 rit et ad cultum adque ornatum tuum iusto fine moderandum sua
 20 uoce praescribit. sint, inquit, mulieres cum uerecundia
 et pudicitia componentes se, non in tortis crinibus
 neque auro neque margaritis aut ueste pretiosa, sed
 ut decet mulieres promittentes castitatem per bo-
 nam conuersationem. item Petrus ad haec eadem praecepta
 25 consentit et dicit: sit in muliere non exterior ornamenti
 aut auri aut uestis cultus sed cultus cordis. quodsi
 ille mulieres quoque admonet coercendas et ad ecclesiasticam dis-
 ciplinam religiosa obseruatione moderandas quae excusare cultus

7 Io. 6, 38. 12 I Io. 2, 6. 20 I Tim. 2, 9 sq. 25 I Petr. 3, 3 sq.

1 sunt *S*, est *D*, om. *W* ex] a *W* concupiscentia saeculi *SW*,
 mundo *D*, conc. mundi *V* 4 manet *Dv* 6 magisteria *SWDV*, mag.
 diuina *v* 8 meam *W s. l. m. 2* 9 si *D s. l. m. 2* domine suo maior
W 11 dixit] fecit uel dixit et fecit uel fecit et docuit *v* 14 est igi-
 tur *v* 15 nitendum est *WD* respondit *D*, respondet *v* 16 crede-
 tur *S* 20 uerecundia *S*, uirecundia *D* 21 pudicitia *D* in om. *S*
 22 praetiosa *SWD*; ita in hac uoce constanter 25 sit ex sint *W m. 2*
 27 illi — admonent *v* 28 religiosam *S* cultos *D*

suos soleant per maritum, quanto id magis obseruare uirginem fas est, cui nulla ornatus sui competat uenia nec deriuari in alterum possit mendacium culpa, sed sola ipsa remaneat in crimine.

- 9 Locupletem te dicis et diuitem. sed non omne quod potest⁵ debet et fieri nec desideria prolixa et de saeculi ambitione nascencia ultra honorem ac pudorem uirginitatis extendi, cum scriptum sit: omnia licent, sed non omnia expediunt. omnia licent, sed non omnia aedificant. ceterum si tu te sumptuosius comas et per publicum notabiliter incedas, oculos in te¹⁰ iuuentutis inlicias, suspiria adulescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, sperandi fomenta succendas, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas et uelut gladium te et uenum uidentibus praebeas, excusari non potes, quasi mente casta sis et pudica. redarguit te cultus improbus et inpudicus ornatus,¹⁵ nec computari iam potes inter puellas et uirgines Christi quae sic uiuis, ut possis adamari.
- 10 Locupletem te dicis et diuitem. sed iactare diuitias suas uirginem non decet, cum dicat scriptura diuina: quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit²⁰ nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra, et apostolus rursus moneat et dicat: et qui emunt sic sint quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur quasi non utantur. praeterit enim figura huius mundi. Petrus etiam, cui oues suas Dominus pascendas tuendas²⁵ que commendat, super quem posuit et fundauit ecclesiam, aurum quidem sibi esse et argentum negat, sed esse se dicit Christi gratia diuitem, esse fide eius et uirtute locupletem, quibus multa ma-

8 I Cor. 10, 23. 19 Sap. 5, 8 sq. 22 I Cor. 7, 30 sq.

1 magis *om. S* uirgine *S*¹ 2 nec *ex ne W m. 2* deriuari *S*
 5 dicis *S* 6 prolixa *S* 10 publicum *W*¹ *saepius* 11 iuuenum *Aldhelmus de laudibus uirg.* inlicias *S* adulescentium *S* 12 sperandi *SWDV*, suspirandi *v*, spirandi *Aldhelmus* fomitem *V* succedas et
 ipsa *S* 14 praebeas] exhibeas *Aldhelmus* quasi] quia si *D* 16 nec
ex ne W m. 2 computari *D* 17 ut *ex et W m. 2*, ut *om. D* 18 uirginem *W s. l. m. 2* 19 non *om. D* nobis *W s. l. m. 2* 22 et ac *D*
 23 quasi non] *adiicit Baluzius e 2 codd.*: ementes et qui possident quasi non; *cf. test. III 11 p. 123* 27 diuitem *ponit ante dicit W* gratiam *S*

gnalia cum miraculo faceret, quibus ad gratiam gloriae bonis spiritalibus abundaret. has opes, has diuitias possidere non potest quae se diuitem saeculo mauult esse quam Christo.

Locupletem te dicis et diuitem et utendum putas his quae **11**
 5 possidere te Deus uoluit. utere sed ad res salutes et bonas
 artes: utere ad illa quae Deus praecepit, quae Dominus ostendit.
 diuitem te sentiant pauperes, locupletem te sentiant indigentes,
 patrimonio tuo Deum faenera, Christum ciba: ut uirginitatis
 perferre gloriam liceat, ut ad Domini praemia uenire contingat,
 10 multorum precibus exora: commenda illic thesauros tuos, ubi
 fur nullus effodiat, quo nullus insidians grassator inrumpat:
 possessiones tibi sed caelestes magis compara, ubi fructus tuos
 iuges ac perennes et ab omni contactu iniuriae saecularis immunes
 nec rubigo adterat nec grando caedat nec sol urat nec pluuia cor-
 15 rumpat. nam delinquis et hoc ipso in Deum, si ad hoc tibi ab
 illo diuitias datas credis, ut illis non salubriter perfruaris. nam
 et uocem Deus homini dedit, et tamen non sunt amatoria can-
 tanda nec turpia, et ferrum esse ad culturam terrae Deus uoluit,
 nec homicidia sunt idcirco facienda: aut quia tura et merum et
 20 ignem Dominus instituit, sacrificandum est inde idolis, uel
 quia abundant pecudum greges in agris tuis, uictimas et hostias
 immolare debebis? adquin temptatio est patrimonium grande,
 nisi ad usus bonos census operetur, ut patrimonio suo unusquis-
 que locupletior magis redimere debeat quam augere delicta.
 25 Ornamentorum ac uestium insignia et lenocinia formarum non **12**
 nisi prostitutis et inpudicis feminis congruunt et nullarum fere
 pretiosior cultus est quam quarum pudor uilis est. sic in scrip-
 turis sanctis, quibus nos instrui Dominus uoluit et moneri, de-

2 et 5 possedere *SD* 3 magis uult *D* christi *D* 4 dicis esse *S*¹,
 esse dicis *v* his] iis *v* 5 et] utere sed ad *v* 6 ad illa sed *W*, sed ad
 illa *v* praecipit *V* 7 te diuitem *W* te *om.* *W* 8 patrimonio tuo
 deum *SWDV*, patrimonium tuum deo *v*; *cfr. Gronou. obs. p. 559* uir-
 ginitas *D*¹ 9 peruenire *W* 10 exor *D* thesauros *S* 14 cedat *W*
 15 dom *S* 16 credes *S*, credas *v* ut illis ut *D* 17 sunt *SWDV*, sunt
 idcirco *v* amatoria *D* 19 et—et] aut—aut *W* 20 deus *Wv* institit
W est *om.* *S* 21 quia] qui *SW*¹ pecudum *W*¹ 22 diis immo-
 lare *v* debes *D* adquin *SD*, atqui *W*, alioqui *v* 24 locupletior fac-
 tus *V* 25 enim ac *Aldhelmus* et lenocinia *om.* *S* formarum *SWDV*,
 facorum *v* 28 describetur *D*

scribitur ciuitas meretrix compta pulchrius et ornata et cum ornamentis suis ac propter ipsa potius ornamenta peritura. et uenit, inquit, unus ex septem angelis habentibus phialas et adgressus est me dicens: ueni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. et duxit me in spiritu et uidi mulierem sedentem super bestiam: et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis, tenens poculum aureum in manu sua plenum exsecrationum et inmunditiae et fornicationis totius terrae. fugiant castae uirgines et pudicae incestarum cultus, habitus inpudicarum, lupanarum insignia, ornamenta meretricum.

- 13** Clamat etiam Spiritu sancto plenus Esaias et filias Sion auro et ueste corruptas increpat et obiurgat perniciosis opibus affluentes et a Deo per saeculi delicias recedentes. exaltatae sunt, inquit, filiae Sion et ambulauerunt alto collo et nutu oculorum et incessu pedum trahentes tunicas et pedibus simul ludentes. et humiliabit Deus principes filias Sion et reuelabit Dominus habitum earum: et auferet Dominus gloriam uestis illarum et ornamenta earum et crines et cincinnos et lunulas et discrimen et armillas et botronatum et dextralia et anulos et inaures et serica contexta cum auro et

2 Apoc. 17, 1 sq. 17 Es. 3, 16 sq.

3 habent ** *D* (is *eras.*) 4 filias *S*, phialas *W*, phialas septem *v*
 5 tibi *W s. l. m.* 2 sedentes *S* 9 pallium (palleum *S*) purpureum et
 coccineum *SWDV*, pallio purpureo et coccineo *v* et *om.* *W* 12 omnis
 immunditiae *V* fugiant fugiant *V* 13 caste uirginis *S* 14 lupanarium *v*, luparum *Aldhelmus* 15 spirito *S* esaias *S* et] ad *WD*
 16 et ueste *SD*, et argento *W*, et argento ac ueste *v* corruptas] comptas
coni. Erasmus affluentes *Wv* 17 exaltae *W*¹ inquit *S*, ait *WD*
 18 alto collo] alta ceruice *D* 19 incestu *W*¹ 20 luentes *W*¹ humili-
 liauit *SW* 21 reuelauit *SW*; ταπεινώσει — ἀνακαλύψει *LXX*
 23 earum] illarum *S* 24 discrimen *SWDV*, discriminalia *v*; cf. *Gronou.*
obs. p. 321 botrunatum *D* dextralia *SWDV*, specula *v* 25 et anulos
W s. l. m. 2

hyacintho. et erit pro odore suauitatis puluis et pro
cingulo reste cingeris et pro ornamento capitis
aureo caluitium habebis. hoc Deus culpat, hoc denotat:
hinc corruptas esse, hinc a cultu uero adque diuino descuisse
5 pronuntiat. exaltatae ceciderunt, comptaе turpitudinem foedita-
temque meruerunt. sericum et purpuram indutae Christum in-
duere non possunt, auro et margaritis et monilibus adornatae
ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. quis non id exsecretur
et fugiat quod alii fuerit exitio? quis id adpetat et adsumat quod
10 ad necem alterius pro gladio fuerit et telo? si hausto poculo mo-
reretur ille qui biberat, uenenum scires esse quod ille potauit:
si accepto cibo qui acceperat interiret, scires esse letale quod
acceptum potuit occidere nec ederes inde nec biberes, unde inte-
risse alios ante conspiceres. nunc quanta ignorantia ueri est, animi
15 quanta dementia id uelle quod et nocuerit semper et noceat, et
putare quod inde ipsa non pereas, unde alios perisse cognoscas!

Neque enim Deus coccineas aut purpureas oues fecit aut her- 14
barum sucis et conchyliis tinguere et colorare lanas docuit nec
distinctis auro lapillis aut margaritis contexta serie et numerosa
20 conpage digestis monilia instituit, quibus ceruicem quam fecit
absconderet, ut operiatur illud quod Deus in homine formauit et
conspiciatur id desuper quod diabolus inuenit. an uulnera inferri
auribus Deus uoluit, quibus innocens adhuc infantia et mali sae-
cularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus et ca-
25 uernis pretiosa grana dependeant, grauiam etsi non suo pondere,
mercium tamen quantitate? quae omnia peccatores et apostatae
angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia de-
uoluti a caelesti uigore recesserunt. illi et oculos circumducto

1 yachinto *S*, iacintho *W* erint *S* 2 cingulos restes *D* prae-
cingeris *S* 3 deo *W* cupat *D* 4 esse uirgines *v* 5 exaltatae inquit
V turpitudinis *S* 8 ac] et *S* id *om.* *W* 9 ali *W*¹ fuerunt *S*
10 exausto *W* moriretur *W* 11 biberet *W*¹ esse] esse letale *S* 12 si
accepto cibo *om.* *W* 13 ne biberes inde *W*¹ 14 uiri *D* 15 nocuerit *ex* do-
cuerit *S m.* 2 18 conchyliis *S* 19 lapillis] capillis *scripsit Baluzius* aut
S, et *WDv* serie *SV*, serica *D*, serie *W* 21 absconderet *SWDV*, ab-
sconderes *v* ut *S* (~ *m.* 2) hominem *W* 22 adinuenit *v* 24 cru-
cietur *D* crucietur... dependeant *om.* *W*¹, *add. in margine W*² 25 suo
om. *V* 26 tamen *om.* *DW* apostete *S*¹ 27 angelis *W*, ange *D* 28 a] de
W cesserunt *SV*; *cf. p. 23 l. 13* illic *W*, ille *D* circumductos *S*

nigrore fucare et genas mendacio ruboris inficere et mutare adulterinis coloribus crinem et expugnare omnem oris et capitis ueritatem corruptelae suae inpugnatione docuerunt.

- 15 Et quidem isto in loco pro timore quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non uirgines tantum aut 5 uiduas sed et nuptas puto et omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei et factura eius et plastica adulterari nullo modo debeat adhibito flauo colore uel nigro puluere uel rubore aut quolibet denique liniamenta natiua conrumpente medicamine. dicit Deus: faciamus hominem ad imaginem et similitu- 10 dinem nostram: et audet quisquam mutare et conuertere quod Deus fecit! manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit reformare et transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, diaboli quodcumque mutatur. si quis pingendi artifex uultum alicuius et speciem et corporis 15 qualitatem aemulo colore signasset et signato iam consummatoque simulacro manus alius adferret, iam formata, iam picta quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria et iusta indignatio uideretur: tu te existimas inpune laturam tam improbae temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? ut inpudica 20 circa homines et incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis uiolatisque quae Dei sunt peior adultera detineris. quod ornari te putas, quod putas comi, inpugnatio est ista diuini operis, praeuaricatio est ueritatis.
- 16 Monentis apostoli uox est: expurgate uetus fermentum, 25 ut sitis noua consparsio, sicut estis azymi: nam et

10 Gen. 1, 26. 25 I Cor. 5, 7.

1 fugare *SD* ruboris *ex* colores *Sm.* 2 adulteris *DV* 2 ueritate *D* 3 inpugnatione] impigmentatione *coni. Erasmus* 8 nigro puluere] nigrore pulueris *W* robore *S* 9 conrumpent *S* 11 quisquam *ex* quis *W m.* 2 12 ille id quod *W sed* id *s. l.* 13 quia] quod *D* 16 aemolum *S* 17 adferret] inferret ut *v et Augustinus l. c.* iam picta *add. in W m.* 2 19 exaestimas *D* latura *S* improba *S* 20 ut si *W*, ut enim *v et August.* inpudicam *S* 21 homines] omnes *S* incestas fugis *D* 22 deteneris *S* 23 quod putes *W'* inpugnatio] indignatio *D* 25 monentis a. u. est *om. W* 26 consparsio *SWDV*, conspersio *v* estis] est *V, om. D* azimi *SWD*, azyma *V* nam] etenim *August.*

pascha nostrum inmolatus est Christus. itaque festa celebremus non in fermento ueteri neque in fermento malitiae et nequitiae sed in azymis sinceritatis et ueritatis. num sinceritas perseuerat et ueritas, 5 quando quae sincera sunt polluuntur colorum adulteriis, medicaminum fucis in mendacium uera mutantur? Dominus tuus dicit: non potes facere capillum unum album aut nigrum: et tu ad uincendam Domini tui uocem uis te esse potio-rem, audaci conatu et sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo praesagio 10 futurorum capillos iam tibi flammeos auspicaris et peccas pro nefas capite id est corporis parte meliore! et cum scriptum sit de Domino: caput autem eius et capilli erant albi uelut lana aut nix, tu execraris canitiem, detestaris al-
 15 Non metuis, oro, quae talis es, ne cum resurrectionis dies 17 uenerit, artifex tuus te non recognoscat, ad sua praemia et promissa uenientem remoueat et excludat et increpans uigore censoris et iudicis dicat: 'opus hoc meum non est nec imago haec nostra est.' cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero 20 colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, uultus alienus est. Deum uidere non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit sed quos diabolus infecit. illum tu sectata es, rutilos adque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter arsura. haec, oro, non cogi- 25 tanda sunt Dei seruis, non die semper ac nocte metuenda? uide-

7 Matth. 5, 36. 12 Apoc. 1, 14.

1 pascha] phasca *S* itaque itaque *D* 2 ueteri . . fermento *om.*
D 3 azymis *SWD* 4 perseueret *W*¹ 5 **colorum *W*, et colorum *Augustinus l. c.* adulteriis *DW*², adulteris *SW*¹, adulterinis *August.* et medicaminum *v*, et adulterinis medicaminum *Baluzius*
 6 deus *S* 7 aut *ex et D m. 2* 8 tu *add. W m. 2* uincendum *D*¹ esse *om. W*
om. W audacie *S* 9 crinis *W*¹ infeces *S* 11 capiti *D* id est *om. W*
 13 caniciem *W*, canitiae *D* 14 qui sit] quis ita *D* caput domini *W*
 16 recognat *D* et ad *v* 17 et (*ante excl.*) *om. D* excludens *W*¹
 et increpans *SV*, increpans *WDv* censors *S* 18 naec *W* haec *om. Baluzius*
 21 est (*post alienus*) *om. W* poteris *D* 22 tibi] tui *scripsit Baluzius* sint *WD* deus tibi *S* inficit *W* 23 emi-
 tata *S* 24 et arsura *Dv* cogitanda non sunt *v*

rint quid sibi nuptae per placendi studium de coniugum solacio blandiantur, quos dum in excusationem suam proferunt, ad societatem criminosaе consensionis adsciscunt. uirgines certe, quibus hic sermo non consulit, quae se eiusmodi artibus compserint, inter uirgines non putem debere numerari sed tamquam contactas 5 oues et morbidas pecudes a sancto et puro grege uirginitatis arceri, ne contagio suo ceteras polluant, dum simul degunt, ne perdant alias quaecumque perierunt.

- 18 Et quoniam continentiae bonum quaerimus, pernicioosa quaeque et infesta uitemus. nec illa praetereo, quae dum negligentia 10 in usum ueniunt, contra pudicos et sobrios mores licentiam sibi de usurpatione fecerunt. quasdam non pudet nubentibus interesse et in illa lasciuientium libertate sermonum conloquia incesta miscere, audire quod non decet, quod non licet dicere, obseruare et esse praesentes inter uerba turpia et temulenta conuiuia, qui- 15 bus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur. quis illi in nuptiis locus est cui animus ad nuptias non est, aut uoluptaria illic et laeta esse quae possunt, ubi et studia et uota diuersa sunt? quid illic discitur, quid uidetur? quantum a proposito suo uirgo deficit! quantum inpu- 20 dicio, quae uenerat pudica, discedit! corpore licet uirgo ac mente permaneat, oculis, auribus, lingua minuit illa quod habebat.
- 19 Quid uero quae promiscuas balneas adeunt quaeque oculis ad libidinem curiosis pudori ac pudicitiae corpora dicata prosti- 25 tuunt? quae cum uiris adque uiros nudaе uident turpiter ac ui-

1 nuptae sibi *D* 2 excusatione sua *W* 4 non *SW*, nunc *Dv* compserit *S* 5 uirginis *S* putent *V* 7 ne] nec *D* dum] cum *W* 10 uitamus *W* dum] cum *S* 12 non *D s. l. m. 2* 13 illa lasciuientium *D*, illasciuientium *S* (inter illam lasciuientem libertatem *v*) 14 audere *D* decet et *V* non *om. S* obseruare *S*, obseruari *WD*, obuersari *Manutius*; cf. *Gronou. obseru. p. 322* 15 et (ante esse) *expunxit Krabinger* 16 sponsam *S* 17 illi] illis *SWD* nuptis *D* 18 uoluntaria *S* 19 et (ante studia) *om. W* 20 defecit *SD* quantum *SWDV*, quando *uel* quanto *v* 21 inpuicio — pudica *SV*, **pudicio — inpuicio *W*, inpuicio — inpuicio *D*, pudica — inpuicio (*uel* inpuicio) *v* 22 quod] quae *v* 23 quaeq. *S*, quae *WDv* 24 dicata] dica *S*, inlata *D* 25 quae cum] quaecumq. *S* uiris adq. uiros *S*, uiros atque a uiris *WDv nisi quod atq. in W s. l. m. 2* uidentur] ***entur *D* (pud eras.)

dentur, nonne ipsae inlecebram uitii praestant? non ad corruptelam et iniuriam suam desideria praesentium sollicitant et inuitant? uiderit, inquis, qua illuc mente quis ueniat, mihi tantum reficiendi corpusculi cura est et lauandi. non te purgat ista defensio nec lasciuiae et petulantiae crimen excusat. sordidat lauatio ista, non abluit, nec emundat membra sed maculat. impudice tu neminem conspicias, sed ipsa conspiceris impudice: oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. spectaculum de lauacro facis, teatro sunt foediora quo conuenis. uerecundia illic omnis exuitur, simul cum amictu nestis honor corporis ac pudor ponitur, denotanda et contrectanda uirginitas reuelatur. iam nunc considera an cum uestita est uerecunda sit inter uiros talis quae ad inuerecundiam profecit audacia nuditatis.

15 Sic ergo frequenter ecclesia uirgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemescit: sic flos uirginum extinguitur, honor continentiae ac pudor caeditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidiis per occulta fallentibus diabolus obrepat: sic dum ornari cultius, dum liberius euagari uirgines uolunt, esse uirgines desinunt, furtiuo dedecore corruptae, uiduae antequam nuptae, non mariti sed Christi adulterae, quam fuerant praemiis ingentibus uirgines destinatae, tam magna supplicia pro amissa uirginitate sensurae.

25 Audite itaque uirgines, ut parentem: audite quaeso uos timentem pariter ac monentem: audite utilitatibus et commodis uestris fideliter consulentem. estote tales quales uos Deus artifex fecit, estote tales quales uos manus patris instituit: maneat in uobis

1 ipse *S*, ipsam *W* inlecebra *S* nonne ad *v* 2 inuitat *S* 3 uiderit *SD*, uiderint *W*; cf. p. 15 l. 5 4 corpuscoli *D* 5 nec *ex* ne *S m. 2* sordida *S* lauatio] lasciuia *D* 6 mentionem membra *S* impudicae *D* 7 conspices *S* conspiceris *S*¹ 8 pollues *S* 9 *pollueris *D* facies theatra *D* 10 uericundia *S*, ueracundia *W* 11 pudoris *S* punitur *S*, caeditur *maluit Baluzius* et contrectanda *om. W*¹ 13 est] *es v* uerecundia *W* sis *v* tales *D* quae *WD*, que *S*, cui *Manutius* inuerecundiam *S* profecit *WDv* 16 ingemescit *S* 17 ac *W s. l. m. 2* 18 per artes *ex* peratis *S m. 2* 19 inserit] infiserit *D* per *om. D* 20 uagari *S* 24 uirginita *D* 25 itaque me *v* timentem] docentem *v* 26 audi *W*¹ 28 esto talis *D* patris manus *ex dñs aris* manus *S m. 1*

facies incorrupta, ceruix pura, forma sincera: non inferantur auribus uulnera, nec brachia includat aut colla de armillis et monilibus catena pretiosa: sint a compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni. celebrentur lauaera cum feminis, quarum in uos pudica lauatio est. nuptiarum festa improba et conuiuia lasciuia uitentur, quorum periculosa contagio est. uince uestem quae uirgo es, uince aurum quae carnem uincis et saeculum. non est eiusdem non posse a maioribus uinci et inparem minoribus inueniri. arta et angusta est uia quae ducit ad uitam, durus et arduus limes qui tendit ad gloriam. per hunc uiae litem martyres pergunt, eunt uirgines, iusti quique gradiuntur. lata et spatiosa itinera uitate: letales illic inlecebrae et mortiferae uoluptates: illic diabolus blanditur ut fallat, adridet ut noceat, inlicit ut occidat. primus cum centeno martyrum fructus est, secundus sexagenarius uester est. ut aput martyras non est carnis et saeculi cogitatio nec parua et leuis et delicata congressio, sic et in uobis, quarum ad gratiam merces secunda est, sit et uirtus ad tolerantiam proxima. non est ad magna facilis ascensus. quem sudorem perpetimur, quem laborem, dum conamur ascendere colles et uertices montium? quid ut ascendamus ad caelum? si praemium pollicitationis adendas, minus est quod laboras. immortalitas perseveranti datur, perpetua uita promittitur, regnum Dominus pollicetur.

22 Seruate, uirgines, seruate quod esse coepistis. seruate quod eritis. magna uos merces habet, praemium grande uirtutis, minus maximum castitatis. uultis scire quo malo careat et quid boni teneat continentiae uirtus? *m u l t i p l i c a b o*, inquit mulieri

28 Gen. 3, 16.

3 *post praetiosa add. D¹: tantum maneat **dur et sola et inlaesa uirginitas, expunxit m. 2* 4 fugati *D* 5 in uos] *om. V*, inter uos *coni. Pamelius*; quas inter uobis *coni. Goldhorn* 6 conuiuia lasciuia] temulenta conuiuia *V* 7 uirgo es] *add. v: quae deo seruis* 8 uinces *D* 9 arcta *v* 10 arduus est *v* 13 illinc inlecebres *S* mortifere uoluptates *S* 14 inlicit *S* primum *V* 15 cum centesimo *V*, enim centenarius *Pamelius*; *cf. Gronou. p. 571* sexagenarius *S* 16 ut *ex et W m. 2* martyres *v*, martyrem *Oxon.* cogitatio] *ex contagio W m. 2, ex conluctatio V m. 2* 17 deligata *D* 18 ad gratiam *om. S* merces *D* sit] sic *S* 20 cum *WD* 26 habet *S*, manet *WDv*

Deus, tristitias tuas et gemitus tuos, et in tristitia
 paries filios, et conuersio tua ad uirum tuum et ipse
 tui dominabitur. uos ab hac sententia liberae estis, uos mu-
 lierum tristitias et gemitus non timetis, nullus uobis de partu
 5 circa filios metus est: nec maritus dominus, dominus uester et
 caput Christus est ad instar et uicem masculi, sors uobis et con-
 dicio communis est. Domini uox est illa dicentis: filii saeculi
 huius generant et generantur: qui autem habuerint
 dignationem saeculi illius et resurrectionis a mor-
 10 tuis, non nubunt neque matrimonium faciunt: ne-
 que enim incipiunt mori. aequales enim sunt an-
 gelis Dei, cum sint filii resurrectionis. quod futuri
 sumus, iam uos esse coepistis. uos resurrectionis gloriam in isto
 saeculo iam tenetis, per saeculum sine saeculi contagione trans-
 15 itis: cum castae perseueratis et uirgines, angelis Dei estis aequa-
 les. tantum maneat et duret solida et inlaesa uirginitas et ut
 coepit fortiter, iugiter perseueret nec monilium aut uestium
 quaerat ornamenta sed morum. Deum spectet et caelum neque
 oculos ad sublime porrectos ad carnis et mundi concupiscentiam
 20 deprimat, ad terrena deponat.

Prima sententia crescere et multiplicari praecepit, secunda et **23**
 continentiam suasit. dum adhuc rudis mundus et inanis est, co-
 piam fecunditate generantes propagamur et crescimus ad humani
 generis augmentum: cum iam refertus est orbis et mundus in-
 25 pletus, qui capere continentiam possunt spadonum more ui-
 uentes castrantur ad regnum. nec hoc iubet Dominus sed hor-
 tatur, nec iugum necessitatis inponit, quando maneat uoluntatis

7 Luc. 20, 34 sq.

1 in tristitias *S*, cum tristitia *V* 3 hanc sententiam *S* 4 sentristitias
*S*¹ de *om.* *D* 5 maritus est *Wv* alterum dominus *om.* *S*, sed (?) deus
V, sed dominus *Pamelius* 7 dicens *D* sed *ns ex corr.* filii *SD* 8 illius
ex huius S m. 1 habuerit *W* 10 nubuntur *S* facient *D* 11 inci-
 pient *W²Dv* 12 filii *D* 13 gloria *D* 14 transsitis *W* 20 deprimat]
add. et uel aut v 21 multiplicare *S*, generare *WDv*; ἀξάνεσθε καὶ πλη-
 θύνεσθε *Gen. 1, 28* deus praecepit *D* et *om. v* 22 continentias *S*
 dum *S*, cum *WDv* esset *v* ad copiam fecunditatis *V* 23 cresca-
 mus *W* 24 at cum *V* refectus *W* 26 hoc *om. W*

arbitrium liberum. sed cum habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat. habitacula ista meliora uos petitis, carnis desideria castrantes maioris gratiae praemium in caelestibus obtinetis. omnes quidem qui ad diuinum munus et patrium baptismi sanctificatione perueniunt 5 hominem illic ueterem gratia lauacri salutaris exponunt et innotuati Spiritu sancto a sordibus contagionis antiquae iterata natiuitate purgantur. sed natiuitatis iteratae uobis maior sanctitas et ueritas conpetit, quibus desideria iam carnis et corporis nulla sunt. sola in uobis quae sunt uirtutis et spiritus ad gloriam 10 remanserunt. apostoli uox est quem Dominus uas electionis suae dixit, quem ad promenda mandata caelestia Deus misit. primus homo, inquit, e terrae limo, secundus e caelo: qualis ille e limo, tales et qui de limo, et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem 15 eius qui de limo est, portemus et imaginem eius qui de caelo est. hanc imaginem uirginitas portat, portat integritas, sanctitas portat et ueritas, portant disciplinae Dei memores, iustitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinen- 20 dam iniuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace unanimes adque concordēs.

24 Quae uos singula, o bonae uirgines, obseruare, diligere, implere debetis quae Deo et Christo uacantes ad Dominum, cui uos dicastis, et maiore et meliore parte praeceditis. prouectae annis, 25

12 I Cor. 15, 47 sq.

1 habitationis *D* 2 demonstratis *D* 3 castrantis *SD* 4 qui ad *S*,
 5 ad *W*, ad *D* 5 munus et patrium *SWD*, lauacrum *scripsit Baluzius*,
 munus et patrimonium *v* 5 baptismum *S* 6 lauacri *om. D*
 7 iteratae *D* 8 sanctitatis *D* 9 et corporis *om. W* 12 *dm̄s S*
 13 de terrae *D* homo de caelo *v* 14 ille de *v* talis *S' W* 15 talis
D 16 sic portemus *August. l. c.* 17 portat *om. S* 18 portant *om.*
S, portet *W'*, portat *DW'* disciplinae *om. S* 19 tenentes *W*
 20 humilesint *D* sustinendas iniurias *August. l. c.* 22 unanimes *S*
 23 singulae *ex singula Wm. 2*, singulo *S* (*o om.*) et implere et dilegere
S 24 deum *D* 25 dicatis *D* et (*ante maiore*) *om. August.*
 praecedetis *S* prouecte *S*, prouectae *W'*

iunioribus facite magisterium: minores natu, praebete conparibus incitamentum. hortamentis uos mutuis excitare, aemulis de uirtute documentis ad gloriam prouocare. durate fortiter, spiritaliter pergite, peruenite feliciter. tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in uobis uirginitas honorari.

1 minoris *D* praebete] maioribus ministerium *add. v et August. uulgata* conparibus...l. 2 excitare *om. W¹, add. in margine W²* 2 de uirtute *S*, de utrisque *W*, uirtute *D* 4 tantum] tñ *W*, *sed in margine corr. tantum W²* DE HABITU VIRGINVM EXPLICIT *SW*, *om. D*

V.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE CATHOLICAE ECCLESIAE VNITATE.

S = codex Seguerianus; exhibet c. 1 — c. 5 et fragmentum c. 17.
W = codex Würzburgensis.
R = codex Reginensis lat. 116 saec. IX.
G = codex Sangallensis 89 saec. IX.
M = codex Monacensis.
V = codex Veronensis.

DE CATHOLICAE ECCLESIAE VNITATE.

Cum moneat Dominus et dicat: uos estis sal terrae I
cumque esse nos iubeat ad innocentiam simplices et tamen cum,
simplicitate prudentes, quid aliud, fratres dilectissimi, quam
5 prouidere nos conuenit et sollicito corde uigilantes subdoli hostis
insidias intellegere pariter et cauere, ne qui Christum sapien-
tiam Dei patris induimus minus sapere in tuenda salute uidea-
mur? neque enim persecutio sola metuenda est et ea quae sub-
ruendis ac deiciendis seruis Dei aperta inpugnatione grassantur.
10 facilius cautio est ubi manifesta formido est, et ad certamen
animus ante praestruitur, quando se aduersarius confitetur. plus
timendus est et cauendus inimicus, cum latenter obrepit, cum
per pacis imaginem fallens occultis accessibus serpit, unde et

2 Matth. 5, 13.

INCIPIT DE CATOLICA AECCLISIAE VNITATE *S*, INCIPIT DE CATHOLICE
AECCLISIAE VNITATE *W*, INCIPIT DE ECCLESIAE CATOLICE VNITATE *M*,
INCIPIT EIVSDEM CIPRIANI DE ECLESIAE VNITATE *G*, INCIPIT DE VNITATE
ECCLESIAE *R*; *Cypr. epist. 51, c. 4*: sed et catholicae ecclesiae
unitatem quantum potuit expressit nostra mediocritas; *Fulgentius de*
remiss. pecc. I, 21: huius arcae mysterium beatissimus martyr Cyprianus
scribens in libro de simplicitate praelatorum uel potius secun-
dum uetusta exemplaria de unitate ecclesiae catholicae exposuit;
de simplicitate praelatorum uel de unitate ecclesiae *inscriptio uulgata*.
4 dilectissimi *S*, karissimi *G* 5 et] ut *S* 7 dñi *R* induimus *SV*, in-
duimur *WGMR* de intuenda *M* sed de *super ras. 2. litt. m. 2* 8 ei
et *M* eaq. *SR* subuertendis *R* 9 dei seruis *v* inpugnatione] indi-
gnatione *M* grassantur *SGM²R¹*, grassatur *WVM¹*, crassatur *R²*
10 manifesta] manesa *S* 11 praestruitur] *G* (sti? eras.) quã ex quando *R*
m. 2 profitetur *M* 12 timendus] metuendus *v* et cauendus est *G*
quam per *ex* cum per *R m. 2* 13 serpit] serpentis *S*

III.

14

nomen serpentis accepit. ea est eius semper astutia, ea est circumueniendi hominis caeca et latebrosa fallacia. sic ab initio statim mundi fefellit et uerbis mendacibus blandiens rudem animam incauta credulitate decepit: sic dominum ipsum temptare conatus, quasi obreperet rursus et falleret, latenter accessit: intellectus tamen est et retusus et ideo prostratus quia agnitus adque detectus.

2 Vnde nobis exemplum datum est ueteris hominis uiam fugere, uestigiis Christi uincens insistere, ne denuo incauti in mortis laqueum reuoluamur sed ad periculum prouidi accepta immortalitate potiamur. immortalitatem autem potiri quomodo possumus, nisi ea quibus mors expugnatur et uincitur Christi mandata seruemus ipso monente et dicente: si uis ad uitam uenire, serua mandata, et iterum: si feceritis quod mando uobis, iam non dico uos seruos sed amicos. hos denique fortes dicit et stabiles, hos super petram robusta mole fundatos, hos contra omnes tempestates et turbines saeculi immobili et inconcussa firmitate solidatos. qui audit, inquit, uerba mea et facit ea, similibo eum uiro sapienti, qui aedificauit domum suam super petram. descendit pluuia, aduenerunt flumina, uenerunt uenti et inpegerunt in domum illam: et non cecidit. fundata enim fuit super petram. uerbis igitur eius insistere, quaecumque et docuit et fecit discere et facere debemus. ceterum credere se in Christo quomodo dicit, qui non facit quod Christus

13 Matth. 19, 17. 14 Io. 15, 14 sq. 18 Matth. 7, 24 sq.

1 semper eius *M* est *om.* *R* eius circumueniendis *G* 2 hominib. *ex* hominis *Gm.* 3 statim *ex* statum *Gm.* 2 rude anima *S*, rudes anima *M*¹, rudes animas *WGM*²*Rv* 4 credulitate *G*¹, crudelitate *SM*, crudelitas *R* decepit *G*¹, decoepit *M* 5 obreperet *SR* 6 agnitus est *R* 9 uincens] uiuentis *scripsit Baluzius* ne] nec *G* 11 immortalitatem *SV*, immortalitate *WGM**Rv* possumus *W sed u corr.* 13 peruenire *R* 14 feceritis inquit *M* quod *WGMVR*, quoad *S*, quae *v* 15 dicam *v* denique] denuo *R* 16 et stabiles dicit *M* supra *G* 19 illum *R* 20 aedificabit *S*, etificat *W* suam *M s. l. m.* 2 supra *Wv* 21 aduenerunt *SWGMR*, uenerunt *v* uenerunt *SWMVR*, flauerunt *Gv* inpegerunt *S* 23 supra *W* eius igitur *R* 24 et (*ante* docuit) *om. M* 25 christum *Wv*

facere praecepit? aut unde perueniet ad praemium fidei qui fidem non uult seruare mandati? nutet necesse est et uagetur et spiritu erroris abreptus uelut puluis quem uentus excutit uentiletur nec ambulando proficiet ad salutem qui salutaris uiae non tenet
5 ueritatem.

Cauenda sunt autem non solum quae sunt aperta adque mani-³ festa sed et astutae fraudis subtilitate fallentia. quid uero astutius quidue subtilius, quam ut Christi aduentu detectus ac prostratus inimicus, postquam lux gentibus uenit et sospitandis ho-
10 minibus salutare lumen effulsit, ut surdi auditum gratiae spiritalis admitterent, aperirent ad Dominum oculos caeci, infirmi aeterna sanitate reualescerent, clodi ad ecclesiam currerent, muti claris uocibus et precibus orarent, uidens ille idola derelicta et per nimium credentium populum sedes suas et templa deserta
15 excogitauerit nouam fraudem, ut sub ipso christiani nominis titulo fallat incautos? haereses inuenit et schismata, quibus subnerteret fidem, ueritatem corrumperet, scinderet unitatem. quos detinere non potest in uiae ueteris caecitate circumscribit et decipit noui itineris errore. rapit de ipsa ecclesia homines et, dum
20 sibi adpropinquasse iam lumini adque euasisse saeculi noctem uidentur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, ut cum euangelio Christi et cum obseruatione eius et lege non stantes christianos se uocent et ambulantes in tenebris habere se lumen existiment blandiente aduersario adque fallente, qui secundum
25 apostoli uocem transfiguratur se uelut angelum lucis et ministros subornat suos uelut ministros iustitiae adserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, per-

1 facere] fieri *VR* 2 seruare. Mandat *G* nutet *super* ut et *Mm. 2*
3 errores *S* areptus *M* excuti *G* uentuletur *S* 6 autem fratres
dilectissimi *v* quae sunt] que eunt *R* 7 et *M s. l. m. 2* a*stute *G*
8. prostratus *ex* promptus *R m. 2* 10 efulsit *W*, infulsit *M* ad *ante*
auditum *G s. l. m. 2* 11 aperirent *om. R* deum *Gv* oculos suos
WGMv 12 claudi *Wv* current *S* 14 et *S*, ac *WGMRv* 15 excogi-
tauerat *G*, excogitauit *M*² 16 heresis *SW¹R* et *ex* aut *G m. 2*
scismata *SW*, ita saepius 17 quos *ex q** M m. 2* 18 ueteris] tie-
teris *S* 19 cum *S* 20 adpropinquanti *M* lumine *M*, lumina *G*,
lumen *R* 21 rurrus *G* infudit *MG²* ut] et *S* 22 et cum] ut cum
W 23 seuocant *M* 24 existimant *G* 25 angelus *M* 26 suos subor-
nat *G*, suos ornat *M* si uelut *S* 27 diem *S* salutem *S* obtentum *G¹*

fidiam sub praetexto fidei, antichristum sub uocabulo Christi, ut dum uerisimilia mentiuntur, ueritatem subtilitate frustrentur. hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad ueritatis originem non reditur nec caput quaeritur nec magisterii caelestis doctrina seruatur. 5

- 4 Quae si quis consideret et examinet, tractatu longo adque argumentis opus non est. probatio est ad fidem facilis compendio ueritatis. loquitur Dominus ad Petrum: ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non uincunt ¹⁰ eam. dabo tibi clauis regni caelorum: et quae ligaueris super terram erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. super unum aedificat ecclesiam, et quamuis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: sicut ¹⁵ misit me pater et ego mitto uos. accipite Spiritum sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur, tamen ut unita-

8 Matth. 16, 18 sq. 15 Io. 20, 21 sq.

1 praetecto *S*, praetextu *W²v* antichristi tum *S* 2 ut] et *MR* subtili arte *ex* subtibiabete *Rm. 2* 3 ueritates *M*, unitatis *coni. Baluzius* originem] ordinem *G* 4 nec (*ante mag.*) *om. R* magisterii *MV*, magisteri *S*, magistri *WRGv* 6 quis non *G* consideratur *S(a in e corr. m. 1)* tractu *M¹R*, tracto *S* longo *om. G* 7 compendium *G²* 8 dico tibi *MR* inquit *om. G* 9 istam] hanc *v* 11 dabo tibi *S*, tibi dabo *WGMVR*, et tibi dabo *v* legaueris — legata *M* 12 et (*ante in*) *om. S* 13 super] in *S* post in caelis *add. Mv*: et idem (et iterum eidem *v*) post resurrectionem suam dicit: pasce oues meas (*Io. 21, 16 sq.*), uerba *om. SWGVR* 14 unum *SWGMRV*, illum unum *M²v* ecclesiam suam *v*; continuo *add. Mv*: et illi pascendas oues mandat (mandat oues *v*) suas; *his adiungit M solus*: et quamuis apostolis omnibus parem tribuat potestatem, unam tamen cathedram constituit et unitatis originem atque (atque *deletum m. 2*) orationis suae auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri quod Petrus, sed primatus Petro datur ut (*ex et m. 2*) una ecclesia et cathedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. hanc et Pauli unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? qui cathedram Petri super quam fundata ecclesia est deserit, in ecclesia se esse confidit? super unum aedificauit ecclesiam 16 accipe *S* 17 si cui *R²v*, sicut *R¹*; *item l. 18* remittuntur *R* 18 illis *M*, *om. G*

tem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una mon-
 5 stretur. quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat et dicit: una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa generatrici suae. hanc ecclesiae unitatem qui non tenet tenere se fidem credit? qui ecclesiae renititur et resistit in eccle-
 10 sia se esse confidit? quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: unum corpus et unus spiritus, una spes uocationis uestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.

Quam unitatem tenere firmiter et uindicare debemus, maxime
 15 episcopi qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum adque indiuisum probemus. nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidem ueritatis perfida praeuaricatione

6 Cant. 6, 8. 11 Eph. 4, 4 sq.

1 manifestet *R* unitatis *SWGMRV*, unam cathedram constituit et unitatis *Manutius* eius *R* ab uno incipientem] atque originem *V teste Rigaltio* 2 et *om. R* 3 fuit et *G* 4 proficiscitur] *add. v post Manutium inuitis SWGMVR*: et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur. et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur. *adnotat uir doctus, cui uariantes lectiones in exemplari Goettingensi debemus: 'haec uerba sunt addita ex uno codice manuscr. Virosii (sic! sed corruptum ex Vianesii, fuit enim ille liber Vianesii de Albergatis; cf. Latin. bibl. sacr. p. 179) Bononiensis, qui est in bibliotheca Vaticana, a P. Gabriele paenitentiario consentiente magistro sacri palatii'. hoc additamentum defendit anonymus in libello inscripto lettre d'un sçavant d' A. pour reclamer un passage important de St. Cyprien. Mémoires de Trevoux. 1726 p. 1877 sq.; cf. tamen theologische Quartalschrift 1823 p. 510 sq. ut R s. l. m. 2* Christi *om. V* mostretur *S* 5 etiam *om. S* 6 designat et] de ecclesia *G* dicat *S* 7 electa est *M, om. S* 8 genitrici *v* tenet *om. R* 9 resistit] *add. v. post Pamelium*: qui cathedram Petri, super quam (quem *Baluzius*) fundata est ecclesia, deserit 12 unum spm *R*¹ uestrae] nostrae *G* 14 firmiter tenere *v* 15 ecclesiam *G*¹ 16 indiuisum *WM*¹ 17 fidem ueritatis *S*, fidei ueritatem *WGMRv* perfida] perfidiae *V*, per fidei *M* praeuaricationem *M*

corrumpat. episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. ecclesia una est quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno riuu plurimi defluunt, numerositas ⁵ licet diffusa uideatur exundantis copiae largitate, unitas tamen seruatur in origine. auelle radium solis a corpore, diuisionem lucis unitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit: a fonte praecide riuum, praecisus arescit. sic et ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos por- ¹⁰ rigit: unum tamen lumen est quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. ramos suos in uniuersam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter riuos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater fecunditatis successibus copiosa: illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius ¹⁵ animamur.

- 6 Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. unam domum nouit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. haec nos Deo seruat, haec filios regno quos generauit adsignat. quisque ab ecclesia segregatus adulterae iungitur a ²⁰ promissis ecclesiae separatur, nec perueniet ad Christi praemia qui reliquit ecclesiam Christi. alienus est, profanus est, hostis est. habere non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem. si potuit euadere quisque extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit euadit. monet Dominus et dicit: qui ²⁵

25 Matth. 12, 30.

1 a singulis *super sanguinis M m.* 2, 3 insolitum *S* 2 ecclesia quoque *Mv* est *om. G* 3 multitudinem *G* 4 incrementum *R* 5 funditatis *G* 6 sol in multis radiis *G* 7 sed et *M* 8 robur *SW* 9 licet] scilicet *G* 10 diffusa *G*, effusa *S* 11 copia *R* 12 largitatem *G* 13 originem *R* 14 tamen non *M* 15 arescet *v* 16 et] et in *M*, *om. S* 17 separatur ramos] *desinit cod. S fol. 34 b, fol. 35 mutilato continetur nonnisi fragmentum cap. 17* 18 riuos suos *M* 19 pandit *WG²M¹*, spandit *G¹*, expandit *RM²v* 20 copiosa] gloriosa *V* 21 spiritu quoque *M* 22 sponsa] ecclesia *M* 23 cubili *W* 24 dño *R* 25 generat *R* 26 quisquis *v* 27 segregatur *M* 28 adulterae... separatur *om. M* 29 ueniet *M* 30 christi *om. G* 31 relinquit *WM²R* 32 ecclesia *R* 33 iam non *M* 34 si] sic *V* 35 quisquis *v*, quisquam qui *M*, quisque si *R* 36 arca *R* 37 tunc fuit *V* 38 fuerit foris *G*

non est mecum aduersus me est, et qui non mecum colligit spargit. qui pacem Christi et concordiam rumpit aduersus Christum facit: qui alibi praeter ecclesiam colligit Christi ecclesiam spargit. dicit Dominus: ego et pater unum
 5 sumus. et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: et tres unum sunt. et quisquam credit hanc unitatem de diuina firmitate uenientem, sacramentis caelestibus cohaerentem scindi in ecclesia posse et uoluntatum confidentium diuortio separari? hanc unitatem qui non tenet, non tenet Dei legem,
 10 non tenet Patris et Filii fidem, uitam non tenet et salutem.

Hoc unitatis sacramentum, hoc uinculum concordiae inseparabiliter cohaerentis ostenditur, quando in euangelio tunica Domini Iesu Christi non diuiditur omnino nec scinditur, sed sortientibus de ueste Christi, quis Christum potius indueret, integra uestis
 15 accipitur et incorrupta adque indiuidua tunica possidetur. loquitur ac dicit scriptura diuina: de tunica autem, quia de superiore parte non consutilis sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad inuicem: non scindamus illam sed sortiamur de ea, cuius sit. unitatem ille portabat de superiore parte uenientem id est de caelo et a patre uenientem quae ab accipiente ac possidente scindi omnino non poterat, sed totam semel et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. possidere non potest indumentum Christi qui scindit et diuidit ecclesiam Christi. contra denique cum Salomone moriente

4 Io. 10, 30. 6 I Io. 5, 7. 16 Io. 19, 23 sq.

1 aduersum *MW*¹ 2 dispargit *R* 3 ecclesiam christi *G* 5 sancto *M s. l. m.* 2 6 hi tres *v*, tres inquit *M* 8 et scindi *M* uoluntatem *W*, uoluntate *G* 9 non tenet dei legem *GMR*, dei legem non tenet *v*, dei legem *W* 10 fidem] dei *R* uitam *GR*, unitatem *WM* 11 unitas *G* sacramentum *om. G*¹ 12 cohaerens *R*, coherentes *M* ostendit *M* dñi nr̄i *GM* 14 qui *M*¹ potius christum *G*, christum *Baluzius*, ipsam potius *v* induceret *R* uestes *ex ueste M m. 2* 15 adque] et *R* indiuisa *GMVRv* 16 et dicit *R*, adicit *G*¹ de *om. R* 17 superiora *G* consutilis *R*, consutilis erat *M* 19 ille] illa *W*^{2v} 20 superiori *M* ueniente *R* 21 ac] et *W* 22 sed totam sed totam *G* semel] simul *v* et *om. R* solida firmitate *G* 23 poterit *R* qui... christi *om. R* 24 solomone morientem *G*¹

regnum eius et populus scinderetur, Achias propheta Hieroboam regi obuius factus in campo in duodecim scissuras uestimentum suum discidit dicens: sume tibi decem scissuras, quia haec dicit Dominus: ecce scindo regnum de manu Salomonis et dabo tibi decem sceptras, et duo sceptras 5 erunt ei propter seruum meum Daud et propter Hierusalem ciuitatem quam elegi, ut ponam nomen meum illic. cum duodecim tribus Israel scinderentur, uestimentum suum propheta Achias discidit. at uero quia Christi populus non potest scindi, tunica eius per totum textilis et 10 cohaerens diuisa a possidentibus non est: indiuidua, copulata, conexa ostendit populi nostri qui Christum induimus concordiam cohaerentem. sacramento uestis et signo declarauit ecclesiae unitatem.

8 Quis ergo sic sceleratus et perfidus, quis sic discordiae furore 15 uesanus, ut aut credat scindi posse aut audeat scindere unitatem Dei, uestem Domini, ecclesiam Christi? monet ipse in euangelio suo et docet dicens: et erunt unus grex et unus pastor. et esse posse uno in loco aliquis existimat aut multos pastores aut greges plures? apostolus item Paulus hanc eandem nobis 20 insinuans unitatem obsecrat et hortatur et dicit: obsecro, inquit, uos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in uobis schismata: sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia. et iterum dicit: sustinentes in- 25

3 I Reg. 11, 31, 32, 36. 18 Io. 10, 16. 21 I Cor. 1, 10. 25 Eph. 4, 2 sq.

1 populum *R* a. hia *M*, aczas ex acazias *R* iheroboam *G* 2 obuiam *GM* 3 discidit *R*, scindit *M* tibi****W 5 sceptras decem *R*, x tribus *M* et duo sc. e.] Porro una tribus remanebit *M sed m. 2 in ras.* 6 ei *W et M s. l. m. 2* propter propter dauid seruum meum *G* 7 iherusalem *G* ponat *R* 8 cum...israel *om. R* tribus *om. W* scinderetur *R* 9 achaias *R'*, ahia *M* scindit *M* 11 coherentes *G'* indiuiduam copulatam connexam *V* 13 coherentes *R* declaruit *W'* 15 sic est *v* 17 domini] dominicam *G* 18 et (ante docet) *om. R* erit *GMRv* 19 posse] se *R* in uno *M* exestimet *G* 20 plures greges *v* idem *M* 21 et *om. M* et dicit] dicens *v* 22 per] propter *W* 23 id *M s. l. m. 2* ipsut *R* 25 sustinetis *W'*

uicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. stare tu et uiuere putas posse de ecclesia recedentem, sedes sibi alias et diuersa domicilia condentem? cum dictum sit ad Rhaab, in qua praeformabatur
 5 ecclesia: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et erit omnis qui exierit ostium domus tuae foras, reus sibi erit, item sacramentum Paschae nihil aliud in Exodi lege contineat quam ut agnus qui in
 10 figura Christi occiditur in domo una edatur. loquitur Deus dicens: in domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. caro Christi et sanctum Domini eici foras non potest nec alia ulla credentibus praeter unam ecclesiam domus est. hanc domum, hoc unanimatis hospitium designat et denuntiat
 15 Spiritus sanctus in psalmis dicens: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo. in domo Dei, in ecclesia Christi unanimes habitant, concordēs et simplices perseuerant.

Idcirco et in columba uenit Spiritus sanctus: simplex animal 9 et laetum est, non felle amarum, non morsibus saeuum, non
 20 unguium laceratione uiolentum, hospitia humana diligere, unius domus consortium nosse, cum generant simul filios edere, cum commeant uolatibus inuicem cohaerere, communi conuersatione uitam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimatis implere. haec est in ecclesia noscenda simplicitas, haec caritas obtinenda, ut columbas dilectio
 25 fraternitatis imitetur, ut mansuetudo et lenitas agnis et ouibus aequetur. quid facit in pectore christiano luporum feritas et ca-

5 Ios. 2, 18 sq. 11 Ex. 12, 46. 15 Ps. 67, 7.

2 tu] te *R*, *om.* *G* 3 sedet *R* 4 condentes *R* raab *WGM* 5 et (*ante frat.*) *om.* *R* 6 ad] et *M* ipsum *G*¹ in *W s. l. m. 2* 7 erit *om. Baluzius* 9 contineatur *M* 10 dñs *M* 11 et non *M* eicitis *G*, eicietur *M* carnem de domo *R*, caro** de domo *M* 14 domum hanc *W* nuntiat *M* 15 spiritus... psalmis *om.* *R* 16 in domo *om.* *R* 17 unianimes *RG*¹ inhabitant *M*, habitent *G* 18 columbam *V* 19 est *om. v* 21 *super* edere *M m. 2*: alere cum (*ante commeant*) *W s. l. m. 2, om. G* 22 comm**eunt *W* uolatilibus *MW*¹ 23 agnoscere *M* 25 dilectione *G*¹ 27 aequetur *G*

num rabies et uenenum letale serpentum et cruenta saeuitia bestiarum? gratulandum est, cum tales de ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi saeua sua et uenenata contagione praedentur. cohaerere et coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere: triticum non rapit uentus nec arborem solida radice fundatam procella subuertit: inanes paleae tempestate iactantur, inualidae arbores turbinis incursione uertuntur. hos execratur et percutit Iohannes apostolus dicens: ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum.

10 Hinc haereses et factae sunt frequenter et fiunt, dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. fieri uero haec Dominus permittit et patitur manente propriae libertatis arbitrio, ut dum corda et mentes nostras ueritatis discrimen examinat, probatorum fides integra manifesta luce clarescat. per apostolum praemonet Spiritus sanctus et dicit: oportet et haereses esse, ut probati manifesti sint in uobis. sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic et ante iudicii diem hic quoque iam iustorum adque iniustorum animae diuiduntur et a frumento paleae separantur. hinc sunt qui se ultro apud temerarios conuenas sine diuina dispositione praeficiunt, qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante episcopi sibi nomen adsumunt: quos designat in psalmis Spiritus sanctus sedentes in pe-

11 I Io. 2, 19. 20 I Cor. 11, 19.

1 rabies canum *G* rabies et uenenum *om. R* 3 sua *om. M* 7 extimet *R* 8 cum rapit *WG*, non *sup. scr. m. 2* 9 subuerti *R* tempestates *R* 10 et inualidae *V* turbines *R* incussione *G* *fort. recte* euertuntur *v* et percutit *om. M* 11 apostolus iohannes *M* exierunt *G* (e *eras.*) 13 nobiscum utique mansissent *M*, mans. utique nob. *v* 14 heresis *WGMR* 16 hoc *R* 17 ut dum corda *om. G* corda nostra *v* 20 esse et schismata *V* 23 hinc *WG*, hic *M*¹, hi *RM*²*v* 24 se *om. G* conuenias *R*, conuentus *M* in *ras.* disputatione *R* 25 se praeficiunt *G* 27 pestilentiae in *M*

stilentiae cathedra; pestes et lues fidei, serpentis ore fallentes
 et corrumpendae ueritatis artifices, uenena letalia linguis pesti-
 feris et uomentes: quorum sermo ut cancer serpit, quorum tractatus
 pectoribus et cordibus singulorum mortale uirus infundit. (1)
 5 - Contra eiusmodi clamat Dominus, ab his refrenat et reuocat 11
 errantem plebem suam dicens: quod nolite audire sermones
 pseudo prophetarum, quoniam uisiones cordis eorum
 frustrantur eos, loquuntur sed non ab ore Domini
 dicunt de eis qui abiciunt uerbum Dei: pax erit uobis
 10 et omnibus qui ambulatibus in uoluntatibus suis,
 omnis qui ambulat errore cordis sui non inuenient
 super te mala: non locutus sum ad eos, et ipsi pro-
 phetauerunt. si stetissent in substantia mea et
 audissent uerba mea et si docuissent populum meum,
 15 conuertissem eos a malis cogitationibus eorum. hos
 eosdem denuo Dominus designat et denotat dicens: me dereli-
 querunt fontem aquae uitae et effoderunt sibi lacus
 detritos qui non possunt aquam portare. quando aliud
 baptisma praeter unum esse non possit, baptizare se opinan-
 20 tur: uitae fonte deserto uitalis (et salutaris) aquae gratiam pol-
 licentur non abluuntur illic homines sed potius sordidantur, nec
 purgantur delicta sed immo cumulantur. non Deo natiuitas illa
 sed diabolo filios generat. per mendacium nati ueritatis promissa
 non capiunt: de perfidia procreati fidei gratiam perdunt. ad pacis-
 25 *sancti in hoc de re in populo sua ecclesia ob motus animo. dicitur
 m. 6 Hier. 23, 16—17, 21—22. no 16 Hier. 2, 13.*

1 cathedram *W*¹ serpentes *G*¹ super fallentes *M m. 2*: patrantes
 3 tractatus *WGMRV*, tractus uel tactus *v* 4 infundit contra uirus infun-
 dit *R* 5 eiusmodi *R* et] ei *R* 6 plebem suam errantem *M* 8 loquun-
 tur enim *M* 9 eis ex eius *W m. 2* adiciunt *W*¹ dñi *GR* uobis uo-
 bis *G* 11 omnis *WG*, omni *VRM*¹, omnibus *M*² in errore *GRv*
 12 te *WGRV*, eos *M in ras.*, eum *v* sum locutus *G* et] sed *R*
 13 subst. m. et] substantiam exeant *R* 15 conuertissent *WR*, conuer-
 tissent *M*¹ (*m. 2 corr. con in a*) eorum *G*² *in ras.* 16 dñs denuo *M*
 dereliquerunt *WG* 17 uitae *MGV*, uinae *RM* offoderunt *G*¹ 19 se-
W, posse se *Gr*, posse *R*, se posse *Mv*; cf. p. 222, 3 21 non . . . sordidantur
om. G abluuntur] lauuntur *R* illis *v* 22 immo *om. M* maculantur,
WM deo] dñi *R* 23 diaboli *R* 24 perdiderunt *M*

praemium uenire non possunt qui pacem Domini discordiae furore ruperunt.

12 Nec se quidam uana interpretatione decipiant, quod dixerit Dominus: ubicumque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum. corruptores euangelii ad-
que interpretes falsi extrema ponunt et superiora praetereunt, 5
partis memores et partem subdole conprimentes: ut ipsi ab ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimitatem suaderet et pacem: dico, inquit, uobis quoniam si duobus ex uobis con- 10
uenerit in terra, de omni re, quamcumque petieritis, continget uobis a patre meo qui in caelis est. ubicumque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum, ostendens non multitudini sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. si duobus, in- 15
quit, ex uobis conuenerit in terra: unanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante praemisit: ut conueniat nobis, fideliter et firmiter docuit. quomodo autem potest ei cum aliquo conuenire, cui cum corpore ipsius ecclesiae et cum uniuersa fraternitate non conuenit? quomodo possunt duo aut tres in nomine 20
Christi colligi quos constet a Christo et ab eius euangelio separari? non enim nos ab illis, sed illi a nobis recesserunt et cum haereses et schismata postmodum nata sint, dum conuenticula sibi diuersa constituunt, ueritatis caput adque originem reliquerunt. Dominus autem de ecclesia sua loquitur et ad hos qui sunt 25
in ecclesia loquitur, ut si ipsi concordēs fuerint, si secundum

4 Matth. 18, 20. 10 Matth. 18, 19.

1 qui] quia *M* 7 partis *WM*¹ *R*, partim *GM*² partem *GM*¹*R*, partim *WM*² 8 excisi *ex* excussi *M m. 2* 9 suaderet] suam deseret *R*
10 uobis inquit *R* quoniam *om. G*, quia *M* duo* *M* (b. *eras.*) conuenerint *M* 11 in terra *ex* intra *W* quacumque *G* 12 est in caelis *M* 13 fuerint *W s. l. m. 2* 14 ostendit *M* 15 unianimitate *R*, unianimitate *G*¹ 16 unianimitatem *R ut passim* 19 cui] qui *MR* 20 non conuenit *om. R* quomodo autem *M* 21 constat *G*¹*v* 23 heresis *WGMR* sunt *RM*¹ cum *W* conuenticulus s. diuersas *W* 24 reliquerint *G*, relinquerunt *R* 25 dominus... *p. 221 l. 1* collecti *R in ras.*
loquitur ut si ipsi et ad eos qui ecclesia sunt loquitur concordēs *R* 26 ut *ex et G m. 2*

quod mandauit et monuit duo aut tres licet collecti unanimiter orauerint, duo aut tres licet sint, inpetrare possint de Dei maiestate quod postulant. ubicumque fuerint duo aut tres, ego, inquit, cum eis sum, cum simplicibus scilicet adque
 5 pacatis, cum Deum timentibus et Dei praecepta seruantibus. cum his duobus uel tribus licet esse se dixit, quomodo et cum tribus pueris in camino ignis fuit et quia in Deum simplices adque inter se unanimes permanebant, flammis ambientibus medios spiritu roris animauit, quomodo apostolis duobus in custodia
 10 clausis, quia simplices, quia unanimes erant, ipse adfuit, ipse resolutis carceris claustris, ut uerbum quod fideliter praedicabant multitudini traderent, ad forum rursus inposuit. quando ergo in praeceptis suis ponit et dicit: ubi fuerint duo aut tres, ego cum eis sum, non homines ab ecclesia diuidit qui
 15 instituit et fecit ecclesiam, sed exprobrans discordiam perfidis et fidelibus pacem sua uoce commendans ostendit magis esse se cum duobus aut tribus unanimiter orantibus quam cum dissidentibus plurimis plusque inpetrari posse paucorum concordiae prece quam discordiosa oratione multorum.

20 Ideo et cum orandi legem daret, addidit dicens: et cum steteritis ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, ut et pater uester qui in caelis est remittat peccata uobis. et ad sacrificium cum dissensione uenientem reuocat ab altari et iubet prius concordare cum fratre,
 25 tunc cum pace redeuntem Deo munus offerre, quia nec ad Cain munera respexit Deus: neque enim habere pacatum Deum po-

20 Marc. 11, 25.

1 licet sint *M sed sint add. m. 2* 2 de dñi magestate *M*, ad dñm maiestatis *R* 3 enim fuerint *M* tres collecti *M*¹, tres collecti in nomine meo *M*²*v* 4 inquit *om. M* 5 pacatis] pacificis *V* 6 licet eras. in *M* se *W s. l. m. 2* 7 dñm *R*, domino *V* 8 perseuerabant *V* medio *GR* 13 duo inquit aut tres fuerint *M* 14 tres *WGMRV*, tres collecti in nomine meo *v* 15 discordiam exprobrans *M* 16 suam *G* se *M s. l. m. 2* 17 unianimiter *ex unamiter W m. 2* 18 pluribus *MV* paucorum] pacificorum *R* concordiae *R*, concordiam *M*¹ prece *ex pacem M m. 2* 19 discordiae orationem *R* 23 remittet *W* uobis peccata *Mv* 24 iubet hunc *M* recordare *R* 25 deo *W in ras.*, domino *v* ad *M s. l. m. 2* 26 pacatum habere *v* dominum *V*

terat qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum? quae sacrificia celebrare se credunt aemuli sacerdotum? secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur qui extra Christi ecclesiam colliguntur?

- 14 Tales etiam si occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur: inexpressibilis et grauis culpa discordiae nec passione purgatur. esse martyr non potest qui in ecclesia non est: ad regnum peruenire non poterit qui eam quae regnatura est dereliquit. pacem nobis Christus dedit, concordēs adque unanimes esse praecepit, dilectionis et caritatis foedera incorrupta adque inuiolata mandauit: exhibere se non potest martyrem qui fraternam non tenuit caritatem. docet hoc et contestatur Paulus apostolus dicens: et si habuero fidem ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum: et si in cibos distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, non inritatur, non agit perperam, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. caritas numquam excidet. numquam, inquit, excidet caritas. haec enim semper in regno erit, haec in aeternum fraternitatis sibi cohaerentis unitate durabit. ad regnum caelorum non potest peruenire discordia, ad praemium Christi qui dixit: hoc est mandatum meum ut diligatis

14 I Cor. 13, 2—5, 7 sq. 26 Io. 15, 12.

1 celi *G* 2 fratrum *G* 3 aemulii *R* secum *WGMRV*, an secum *v* 4 colligunt *R* 6 ante nominis *add. M²: christi* 8 post ecclesia *add. M²: dei* 9 quae *ex qui G m. 2* 10 derelinquit *GMe*, reliquit *R* nobis pacem *R* christus nobis *M* 12 seruari mandauit *v* 13 tenet *RM²* hoc *om. R* contestatur] hortatur *R* 16 cibis *M*, cibos pauperum *v* 17 ita ut *V* ardeat *R* 18 magnissima *R¹* est *om. G* 19 inflatur] inflammatur *V* 20 non inritatur *om. R* non agit perperam] *om. R*, ante non inflatur *ponit v* 21 malum] *add. VR: non gaudet super (super om. R) iniustitiam* 22 excidet *G¹v*, excedit *M¹* 23 excidet *WGMRV*, excidit *v* 24 et in *MR* durauit *W¹* 25 nec ad *RM*, sed in *M add. m. 2* nec; *cf. cap. 23 p. 231 l. 10* praemia *v* 26 qui dicit] dicentis *R* meum] dei *R*

in uicem, quemadmodum dilexi uos, pertinere non poterit qui dilectionem Christi perfida dissensione uiolauit. qui caritatem non habet Deum non habet. Iohannis beati apostoli uox est: Deus, inquit, dilectio est et qui manet in dilectione in Deo manet et Deus in illo manet. cum Deo manere non possunt qui esse in ecclesia Dei unanimes noluerunt. ardeant licet flammis et ignibus traditi uel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona sed poena perfidiae nec religiosae uirtutis exitus gloriosus sed desperationis interitus. occidi talis potest, coronari non potest. sic se christianum esse profitetur, quomodo et Christum diabolus saepe mentitur ipso Domino praemonente et dicente: multi uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent. sicut ille Christus non est, quamuis fallat in nomine, ita nec christianus uideri potest qui non permanet in euangelio eius et fidei ueritate.

Nam et prophetare et daemona excludere et uirtutes magnas in terris facere sublimis utique et admirabilis res est, non tamen regnum caeleste consequitur quisque in his omnibus inuenitur, nisi recti et iusti itineris obseruatione gradiatur. denuntiat Dominus et dicit: multi mihi dicent in illo die: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus et in tuo nomine daemona exclusimus et in nomine tuo uirtutes magnas fecimus? et tunc dicam illis: numquam uos cognoui, recedite a me qui operamini iniquitatem. iustitia opus est, ut promereri quis possit Deum iudicem: praeceptis eius et monitis obtemperandum est, ut acci-

4 I Io. 4, 16. 12 Marc. 13, 6. 21 Matth. 7, 22 sq.

1 ad deum pertinere *R* poterit (potuit *W*) ad praemium christi *WM*, poterit ad christum *v* 3 iohannes *R* beati *om.* *G* 4 in deo in dilectione *WGMR* 5 et deus. .manet *om.* *V* 7 uel obiecti *M*² *add. in margine* 11 zabolus *R* 13 fallent] seducent *M* 14 christi *R* nomine illius *v* 15 nec hic *V* euangelii *MW*²*v* 17 *primum* et *om.* *M* 19 quisque enim *M*, quisquis *v* his *G s. l. m. 2* 20 itineris inuenitur et *M sed* inuenitur *exp. m. 2* denuntiat quoque *M*¹ 21 illa *M*¹ domine *om. G* 22 nomine tuo *GM* 23 tuo nomine *W* 24 magnas uirtutes *W* 25 noui *M* omnes qui *V* iniquitem *W*, iniustitiam *RMV* 26 iustitia prius *M* dnm possit *R* 27 quia praeceptis *M* est *W s. l. m. 2*

piant merita nostra mercedem. Dominus in euangelio cum spei
 et fidei nostrae uiam compendio breuiante dirigeret, Dominus
 Deus tuus, inquit, Dominus unus est, et: diliges Do-
 minum Deum tuum de toto corde tuo et de tota
 anima tua et de tota uirtute tua. hoc primum et se- 5
 cundum simile huic: diliges proximum tuum tam-
 quam te. in his duobus praeceptis tota lex pendet
 et prophetae. unitatem simul et dilectionem magisterio suo
 docuit, prophetas omnes et legem praeceptis duobus inclusit.
 quam uero unitatem seruat, quam dilectionem custodit aut co- 10
 gitat qui discordiae furore uesanus ecclesiam scindit, fidem de-
 struit, pacem turbat, caritatem dissipat, sacramentum profanat?

16 Malum hoc, fidelissimi fratres, iam pridem coeperat, sed
 nunc creuit eiusdem mali infesta clades et surgere ac pullulare
 plus coepit haereticae peruersitatis et schismatum uenenata per- 15
 nicies, quia et sic in occasu mundi oportebat praenuntiante per
 apostolum nobis et praemonente Spiritu sancto: in nouissimis,
 inquit, diebus aderunt tempora molesta, erunt homi-
 nes sibi placentes, superbi, tumidi, cupidi, blas-
 phemi. parentibus in dicto non audientes, ingrati, 20
 impii, sine adfectu, sine foedere, delatores, inco-
 ncontinentes, inmites, bonum non amantes, proditores,
 procaces, stupore inflati, uoluptates magis quam
 Deum diligentes, habentes deformationem religio-
 nis, uirtutem autem eius abnegantes. ex his sunt 25
 qui repunt in domos et praedantur mulierculas

2 Marc. 12, 29 sq. 17 II Tim. 3, 1 sq.

1 euangelio suo *V* cum spei] dicit cum ipse *R* 2 compendii breui-
 tate *M* post dirigeret *add.* ait *M*² 3 inquit *om.* *MR* dominus]
 deus *v* unus est *W s. l. m.* 2 5 et de tota uirtute tua *om.* *R* hoc
 est *M*²*v* primum mandatum *v* 6 tuum *om.* *G* 10 custodiat *R*¹
 11 quis *W* 13 hoc *om.* *R* fidelissimi] dilectissimi *RV* 14 exsur-
 gere *Rv* pululare *W* 15 schismatum *G* 16 et sic *WG*, sic et *R*,
 sic *M* fieri oportebat *v*, oportebat fieri *M sed* fieri *s. l. m.* 2 18 et
 erunt *v* 19 cupidi *om.* *G* 20 in dicto non (non *om.* *R*) audientes (obaud.
M) *WGR*¹*M*, non obedientes *R*²*v*, in dicto inaudientes *Gronou. p. 629*
 21 super sine affectione *M m. 2 ponit*: sine *m̃ia* 22 non *W s. l. m.* 2
 23 super inflati *M m. 2 ponit*: ambitiosi 25 his] iis *v*

oneratas peccatis quae ducuntur uariis desideriis, semper discentes et numquam ad scientiam ueritatis peruenientes. et quomodo Iannes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt ueritati, sed non proficient plurimum. imperitia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. adimplentur quaecumque praedicta sunt et adpropinquante iam saeculi fine hominum pariter ac temporum probatione uenerunt. magis ac magis aduersario saeuiente error fallit, extollit stupor, liuor incendit, cupiditas excaecat, deprauat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira praecipitat.

Non tamen nos moueat aut turbet multorum nimia et abrupta 17 perfidia, sed potius fidem nostram praenuntiatae rei ueritate corroboret. ut quidam tales esse coeperunt, quia haec ante praedicta 15 sunt, ita ceteri fratres ab eiusmodi caueant, quia et haec ante praedicta sunt instruite Domino et dicente: uos autem caueete, ecce praedixi uobis omnia. uitate quaeso uos eiusmodi homines et a latere adque auribus uestris perniciose colloquia uelut contagium mortis arcete, sicut scriptum est: saepi 20 aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. et iterum: conrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae. docet Dominus et admonet a talibus recedendum: caeci sunt, inquit, duces caecorum. caecus autem caecum ducens simul in foueam cadent. auersandus 25 est talis adque fugiendus quisque fuerit ab ecclesia separatus.

16 Marc. 13, 23. 19 Sir. 28, 24. 21 I Cor. 15, 33. 23 Matth. 15, 14.

3 iannes *WMV*, iannes *RGv* 4 mosi *W* hi] isti *R* resistent *W*. resisterunt *M* ueritati] *add. M^{2v}*: homines corrupti sensu, reprobis circa fidem sed ita *V* 5 proficient *WM* 6 et *om. W* 7 dicta *M*¹ 8 probationes *V* 10 excaecat] excedat *G* 12 abrupta *R* 13 nostram *M s. l. m. 2* praenuntiata *R*, praenuntiante *M^{2v}*, praenuitas *V teste Rigaltio* 14 post ut *add. M²*: quō et haec *M* 15 ita...l. 16 sunt *om. W* et *om. R* 16 et dicente dño *M* 17 uitate *ex uita W m. 2* uos fratres quaeso *M sed fratres s. l. m. 2*, nos fratres *v* huiusmodi *M* 18 ab auribus *MV* 19 saepi inquit *M* 21 iterum dicit *M* ingenia bona] mores bonos *M* 22 et *R s. l. m. 2* esse recedendum *V* 23 inquit] autem *R* 24 cadunt *v* aduersandus *M* 25 quisquis *Gv*

peruersus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. an esse sibi cum Christo uidetur qui aduersum sacerdotes Christi facit, qui se a cleri eius et plebis societate secernit? arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat. hostis altaris, aduersus sacrificium Christi rebellis, pro fide per-
 fidus, pro religione sacrilegus, inobsequens seruus, filius impius, frater inimicus contemptis episcopis et Dei sacerdotibus derelictis constituere audet aliud altare, precem alteram inlicitis uocibus facere, dominicae hostiae ueritatem per falsa sacrificia profanare, nec scire quoniam qui contra ordinationem Dei nititur
 10 ob temeritatis audaciam diuina animaduersione punitur.

- 18 Sic Core et Dathan et Abiron qui sibi contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam uindicare conati sunt poenas statim pro suis conatibus pependerit. terra conpagibus ruptis in profundum sinus patuit, stantes adque uiuentes recedentis soli
 15 hiatus absorbuit, nec tantum eos qui auctores fuerant Dei indignantis ira percussit, sed et ceteros ducentos quinquaginta participes eiusdem furoris et comites qui coagulati cum isdem simul ad audaciam fuerant exiens a Domino ignis properata ultione consumpsit, admonens scilicet et ostendens contra Deum fieri
 20 quicquid inprobi fuerint ad destruendam ordinationem Dei humana uoluntate conati. sic et Ozias rex cum turibulum ferens et contra legem Dei sacrificium sibi uiolenter adsumens resistente sibi Azaria sacerdote obtemperare nollet et cedere, diuina indignatione confusus et leprae uarietate in fronte maculatus est, ea
 25

1 huiusmodi est *M* et (*ante peccat*) *om. G* 2 aduersus *RM*
 dotes christi] *ab his incipit fragmentum exiguum cod. S fol. 35* 3 ab
 ecclesia eius et plebe *V teste Baluzio* 4 disputationem *MR*¹ 5 christi
 sacrificium *R* rebelis *G*, facit *M* 7 derelictis *ex delictis W m. 2*
 8 audeat *G* 9 dominice hostiam *G* 10 nec] *add. ex coniectura Manu-*
tius: dignatur quoniam om. G dñi R 11 audacia *R* 12 chore *W*
 habiron *G* 13 sacerdotes *WR* licentiam *ex diligentiam M m. 2*
 poenam *M* 14 pro suis statim *v* rependerit *RM*¹, et penderunt *G*, de-
 penderunt *M*² abruptis *M* 15 sinum *WGv* cedentes *R* solii *R*,
 solis *W* 16 hiatus] *fatus R* adsorbuit *R* actores *M*¹ fuerunt *R*,
 fuerant eius dementiae *V* 17 ceteros] *illos R* 18 eiusdem] *eorum M*
 19 exigens *G* 20 admonet *R* 22 et *om. R* thuribulum *G* 23 dei
 legem *M* sibi *om. G* resistenti illi azariae sacerdote *ex resistens ibi*
azarias sacerdote R m. 2 24 cedere] *credere W*, ceteri *R sed m. 2 ex-*
punctum 25 leprae *W*

parte corporis notatus offenso Domino ubi signantur qui Dominum promerentur. et filii Aaron, qui inposuerunt altari ignem alienum quem non praeceperat Dominus, in conspectu statim Domini uindicantis extincti sunt.

5 Quos imitantur scilicet adque sectantur qui Dei traditione contempta alienas doctrinas adpetunt et magisteria humanae institutionis inducunt: quos increpat Dominus et obiurgat in euangelio suo dicens: reicitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statuatis. peius hoc crimen est quam quod admisisse lapsi uidentur, qui tamen in paenitentia criminis constituti Deum plenis satisfactionibus deprecantur. hic ecclesia quaeritur et rogatur, illic ecclesiae repugnatur: hic potest necessitas fuisse, illic uoluntas tenetur in scelere: hic qui lapsus est sibi tantum nocuit, illic qui haeresin uel schisma facere conatus est multos secum trahendo decipit: hic animae unius est damnum, illic periculum plurimorum. certe peccasse se hic et intellegit et lamentatur et plangit, ille tumens in peccato suo et in ipsis sibi delictis placens a matre filios segregat, oves a pastore sollicitat, Dei sacramenta disturbat. et cum lapsus semel peccauerit, ille 20 cotidie peccat. postremo lapsus martyrium postmodum consecutus potest regni promissa percipere: ille si extra ecclesiam fuerit occisus, ad ecclesiae non potest praemia peruenire.

Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam

8 Marc. 7, 9.

1 corporis scilicet *V* notatus est *M* signantur] signa *R* dño *M*
 2 altaria *R*¹ 3 dñi statim *G* 5 contempto *S* 7 inducant *G* 8 reicitis inquit *M*, reicistis *R* 9 uestram *om.* *W* amisisse *R* 10 qui ta
desinit fragmentum cod. S paenitentiam *R* 11 dominum *V* hic] illic *M* ecclesia dei *M*² 12 illic] hic *M* ecclesia *R* hic] illic *M*
 13 illic] hic *M* qui lapsus est] lapsum *R* 14 heresim *M* scisma *WGR* 15 secum quoque *M* decipit *G* illic—hic *M* 16 ille—hic *M* 17 peccato] pectore *Baluzius* sibi] suis *v* 18 placens *ex* plangens *W m. 2* filium *ex* filio *R m. 2* segregato *R*¹ oves *ex* uel *R m. 2* 19 sacramentum *R* ille] hic *M* 21 potest *ex* post *W m. 2*, *item l. 22* illic *M*¹ *R*¹ 22 primia *G* praemium non potest *M* 23 etiam] et *V* 24 ad istam *M*¹, ad instar *ex* adstar *G m. 2* procedere] prosilire *V* inde q. aliquos *add. m. 2 in R*

nefanda, tam grauia peccare. neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli aut contra temptationes et pericula et incursus adque impetus saeculares adhuc in saeculo positum perpetua securitate defendit: ceterum numquam in confessoribus fraudes et stupra et adulteria postmodum uideremus quae nunc 5 in quibusdam uidentes ingemescimus et dolemus. quisque ille confessor est Salomone maior aut melior aut Deo carior non est: qui tamen quamdiu in uis Domini ambulauit, tamdiu gratiam quam de Domino fuerat consecutus obtinuit, postquam dereliquit Domini uiam, perdidit et gratiam Domini. et ideo scrip- 10 tum est: tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. quod utique Dominus non minaretur auferri posse coronam iustitiae, nisi quia recedente iustitia recedat necesse est et corona.

21 Confessio exordium gloriae est, non meritum iam coronae, nec 15 perficit laudem sed initiat dignitatem, cumque scriptum sit: qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit, quicquid ante finem fuerit gradus est quo ad fastigium salutis ascenditur, non terminus quo iam culminis summa teneatur. confessor est: sed post confessionem periculum maius est, quia 20 plus aduersarius prouocatus est. confessor est: hoc magis stare debet cum Domini euangelio per euangelium gloriam consecutus a Domino. cui multum datur, multum quaeritur ab eo: et cui plus dignitatis adscribitur, plus de illo

11 Apoc. 3, 11. 17 Matth. 10, 22. 23 Luc. 12, 48.

1 inefanda *M*¹, nefaria *V* tamque *V*, quam *v* 2 facit *ex* fassit *R m. 2* ut *ex* aut *R m. 2* 4 securitatis *R*¹ nonnumquam *M*¹ 5 uiderimusque *G* 6 et *ex* ut *G* quisquis *GM*²*v* 7 et ante salom. *add. R*² dño *R, om. v* 8 quamdiu] tamdiu *G* 9 derelinquit *GR* 10 dñi uiam *ex* diu fama *R m. 2* perdit *M* et ideo scriptum est] *om. G*, sicut scriptum est: et excitauit dominus Satanam ipsi Salomoni. et ideo in Apocalypsi dominus ad Ioannem grauius comminatur *V unde Manutius teste Rigaltio recepit* 12 auferre *M* posset *R*¹ 13 quia *ex* qui *W m. 2* recedat *ex* redat *G m. 2* 15 iam] nam *M in ras.* 16 sed *ex* et *W m. 2* initiat et *R* 17 inquit usque *M* in] ad *GR* hic] is *W* 18 quo* fastigium *M* 19 escenditur *maluit Baluzius* summa tenetur *M s. l. m. 2* 21 plus *ex* pius *R m. 2* 23 a domino] *dñi *R* cui] ait enim dominus cui *v* queretur *WR* 24 et *om. M*

exigitur seruitutis. nemo per confessoris exemplum pereat, nemo iniustitiam, nemo insolentiam, nemo perfidiam de confessoris moribus discat. confessor est: sit humilis et quietus, sit in actu suo cum disciplina modestus, ut qui Christi confessor dicitur Christum quem confitetur imitetur. nam cum dicat ille: qui se extollit humiliabitur, et qui humiliat se exaltabitur, et ipse a patre exaltatus sit, quia se in terris sermo et uirtus et sapientia Dei patris humiliavit, quomodo potest extollentiam diligere qui et nobis humilitatem sua lege mandauit et ipse a patre amplissimum nomen praemio humilitatis accepit? confessor est Christi: sed si non postea blasphemetur per ipsum maiestas et dignitas Christi. lingua Christum confessa non sit maledica, non turbulenta, non conuiciis et litibus perstrepsens audiatur, non contra fratres et Dei sacerdotes post uerba laudis serpentis uenena iaculetur. ceterum si culpabilis et detestabilis postmodum fuerit, si confessionem suam mala conuersatione prodegerit, si uitam suam turpi foeditate maculauerit, si ecclesiam denique ubi confessor factus est derelinquens et unitatis concordiam scindens fidem primam perfidia posteriore mutauerit, blandiri sibi per confessionem non potest quasi electus ad gloriae praemium, quando ex hoc ipso magis creuerint merita poenarum.

Nam et Iudam inter apostolos Dominus elegit, et tamen Dominum Iudas postmodum tradidit. non tamen idcirco apostolorum firmitas et fides cecidit, quia proditor Iudas ab eorum societate defecit. sic et hic non statim confessorum sanctitas et dignitas conminuta est, quia quorundam fides fracta est. beatus

6 Luc. 18, 14.

2 confessoribus *GM*¹ 3 est sit] est christi si *R* 4 dic*t *G* 5 imitatum *R*¹ cum *R s. l. m.* 2 6 et qui] qui autem *M* se *om.* *M* 9 humilitate *G* 13 sit turbulenta *v* 15 laudis et confessionis *V* culpabilis *ex* cuius *M m.* 2 et detestabilis *om.* *V*, et detestabilis uita *M*² 16 confessionis suae *M* malam conuersationem *MR*¹ 17 prodegerit *VG*¹, prodigerit *G*², protegerit *W*, prodiderit *M* (*idi in ras.*), *om.* *R* 18 denique ipsam *V* 20 quasi sit *v* 21 premium *ex* primum *G m.* 2 23 iudan *W sed n s. l.* 24 postmodum iudas *M* tradidit *WM*², prodidit *RM*¹, prodit *G* 25 fides et firmitas *Rv* decidit *M* 27 dignitas et sanctitas *G* conminuta est *ex* conminutas *R m.* 2

apostolus loquitur in epistula sua dicens: quid enim si ex-
 ciderunt a fide quidam illorum, numquid infideli-
 tas illorum fidem Dei euacuauit? absit: est enim
 Deus uerax, omnis autem homo mendax. stat confes-
 sorum pars maior et melior in fidei suae robore et in legis ac di- 5
 sciplinae dominicae ueritate, nec ab ecclesiae pace discedunt qui
 se in ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt,
 adque hoc ipso ampliorem consecuntur fidei suae laudem, quod
 ab eorum perfidia segregati qui iuncti confessionis consortio fue-
 runt a contagio criminis recesserunt: uero inluminati euangelii 10
 lumine, pura et candida Domini luce radiati tam sunt in con-
 seruanda Christi pace laudabiles quam fuerunt in diaboli congres-
 sione uictores.

- 23** Opto equidem, dilectissimi fratres, et consulo pariter et
 suadeo, ut si fieri potest nemo de fratribus pereat et consentientis 15
 populi corpus unum gremio suo gaudens mater includat. si
 tamen quosdam schismatum duces et dissensionis auctores in
 caeca et obstinata dementia permanentes non potuerit ad salutis
 uiam consilium salubre reuocare, ceteri tamen uel simplicitate
 capti uel errore inducti uel aliqua fallentis astutiae calliditate 20
 decepti a fallaciae uos laqueis soluite, uagantes gressus ab erro-
 ribus liberate, iter rectum uiae caelestis adgnoscite. contestantis
 apostoli uox est: praecipimus uobis in nomine Domini
 Iesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus am-
 bulantibus inordinate et non secundum traditio- 25

1 Rom. 3, 3 sq. 23 II Thess. 3, 6.

1 apostolus paulus *V*, paul. apost. *v* in epistola sua loquitur *v*
 si] sic *R* 2 a fide *W s. l. m. 2* 3 euacuabit *WG* absit *om. G*
 5 maior et] maiora *G* in (*ante legis*) *om. VM²* disciplinam *G* 6 ue-
 ritate] **memores *M* 7 ecclesiam *GM¹* 8 adque *WGMR*, atqui *v*
 maiorem consecuntur f. s. l. immo ampliorem *V teste Rigaltio* 9 segregat
W quibus *V* iunctis *G* 10 contagione *R* hi uero *R²* 11 tam
M in ras. sunt *M s. l. m. 2* 12 pace] luce *G* fuerant *R* 14 opto]
 hortor *V* 15 consentienti *R¹* 16 sinum (*pro unum*) gremio suo *M¹*,
 sinu gremii sui *M²* 19 consilio salubri *M²* reuocari *R¹* 20 fallentia
R astutia calliditatis *G* 23 uobis inquit *RGv*, inquit uobis *M*
 domini nostri *Mv*, domini dei *R* 24 fratribus *om. W* 25 et *om. M*
 non *om. R*

nem quam acceperunt a nobis. et iterum dicit: nemo uos decipiat inanibus uerbis: propterea enim uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo esse participes eorum. recedendum est a delinquentibus uel immo
 5 fugiendum, ne dum quis male ambulans iungitur et per itinera erroris et criminis graditur, a uia ueri itineris exerrans pari crimine et ipse teneatur. unus Deus est et Christus unus et una ecclesia eius et fides una et plebs una in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata. scindi unitas non potest
 10 nec corpus unum discidio conpaginis separari, diuulsis laceratione uisceribus in frusta discerpi. quicquid a matrice discesserit seorsum uiuere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit.

Monet nos Spiritus sanctus et dicit: quis est homo qui **24** uult uitam et amat uidere dies optimos? contine
 15 linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur insidiosae. declina a malo et fac bonum, quaere pacem et sequere eam. pacem quaerere debet et sequi filius pacis, a dissensionis malo continere linguam suam debet qui nouit et diligit uinculum caritatis. inter sua diuina mandata et
 20 magisteria salutaria passioni iam proximus Dominus addidit dicens: pacem uobis dimitto, pacem meam do uobis. hanc nobis hereditatem dedit, dona omnia suae pollicitationis et praemia in pacis conseruatione promisit. si heredes Christi sumus, in Christi pace maneamus: si filii Dei sumus, pacifici
 25 esse debemus. beati, inquit, pacifici, quoniam ipsi filii Dei uocabuntur. pacificos esse oportet Dei filios, corde mites,

1 Eph. 5, 6 sq. 13 Ps. 33, 13 sq. 21 Io. 14, 27. 25 Matth. 5, 9.

1 accepistis *G* 4 uel immo ne *M* (uel *et ne eras.*) 5 ne dum *M s. l. m. 2* 6 iter *M* a *om. R* uia ueritatis itineris *M sed itineris exp. m. 2*
 7 deus unus *v* unus et christus una *M* 8 plebs una *VW*, plebs *WGRv*
 9 unitatem] firmitatem *V* glutinae *R* 10 nec diuulsis *RVM²* 11 frustra *W¹G* 13 sp̄s sc̄s monet *M*, monet nos in psalmis s. s. *V* 14 amat] cupit *M* 15 insidiosae *R*, desidione *G*, dolum *M* 16 declina] deuerte *M¹*, diuerte *M²* inquire *M* 17 et sequere] consequere *V* filius est *G*
 19 diuina] denique *V* 20 passionis *M¹* 21 dimitto uobis *v* **23** et *M s. l. m. 2* coheredes *M²v* 24 si *om. G* pacifi *R* 25 quia *M* 26 uocantur *W¹* nos oportet *M*

sermone simplices, adfectione concordēs, fideliter sibi unanimi-
tatis nexibus cohaerentes.

- 25** Haec unanimitas sub apostolis olim fuit: sic nouus credentium
populus Domini mandata custodiens caritatem suam tenuit. probat
scriptura quae dicit: turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant. et iterum: et erant
perseuerantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria quae fuerat mater Iesu et fratribus eius. et ideo efficacibus precibus orabant, ideo impetrare cum fiducia poterant quodcumque de Dei misericordia
postulabant.
- 26** In nobis uero sic unanimitas deminuta est, ut et largitas operationis infracta est. domos tunc et fundos uenundabant et thesauros sibi in caelo reponentes distribuenda in usus indigentium
pretia apostolis offerebant. at nunc de patrimonio nec decimas
damus et cum uendere iubeat Dominus, emimus potius et auge-
mus. sic in nobis emarcuit uigor fidei, sic credentium robur elanguit. et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in euangelio suo dicit: filius hominis cum uenerit, putas inueniet fidem in terra? uidemus fieri quod ille praedixit. in
Dei timore, in lege iustitiae, in dilectione, in opere fides nulla est. nemo futurorum metum cogitat, diem Domini et iram Dei et incredulis uentura supplicia et statuta perfidis aeterna tormenta nemo considerat. quicquid metueret conscientia nostra, si crederet, quia non credit, omnino nec metuit. si autem crederet, et caueret: si caueret, et euaderet.
- 27** Excitemus nos quantum possumus, dilectissimi fratres, et somno inertiae ueteris abrupto ad obseruanda et gerenda Domini

5 Act. 4, 32. 6 Act. 1, 14. 19 Luc. 18, 8.

1 sermone simplices *om. G* 4 dei *R* 5 scriptura diuina *VM*
6 ac] et *Rv* et (*ante erant*) *om. G* 8 fuit *v* 9 et ideo quia *Baluzius*
precibus] uerbis *R* et ideo *R* 10 domini *v* 12 diminuta *Mv*, do-
mini *R* ut et] et ut *R*, ut *V* 13 est *om VM¹*, sit *add. M²* thesauros
W 15 at] et *R* 17 rubor *G* 18 et languit *G* 19 hominis inquit *M*
20 fieri etiam *M* praedixit *M s. l. m. 2*, praecepit *M¹* 21 dñi *R*
22 metu *GMR²* 24 quicquid *WR*, quo id *G*, quod quid ē *M sed ē add.*
m. 2, quae *V*, quod *v* 25 si *ex* sic quoque si *M m. 2* credidit *W*
26 si autem *M* et euaderet *GMRV*, euaderet *Wv*

praecepta uigilemus. simus tales quales esse nos ipse praecepit
 dicens: sint lumbi uestri adcincti et lucernae ar-
 dentes et uos similes hominibus expectantibus do-
 minum suum, quando ueniat a nuptiis, ut cum ue-
 5 nerit et pulsauerit, aperiant ei. beati serui illi
 quos adueniens Dominus inuenerit uigilantes. ad-
 cinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies uenerit, inpe-
 ditos et implicitos adprehendat. luceat in bonis operibus nostrum
 lumen et fulgeat, ut ipsum nos ad lucem claritatis aeternae de
 10 hac saeculi nocte perducatur. expectemus solliciti semper et cauti
 aduentum Domini repentinum, ut quando ille pulsauerit, eui-
 gilet fides nostra uigilantiae praemium de Domino receptura. si
 haec mandata seruentur, si haec monita et praecepta teneantur,
 opprimi dormientes diabolo fallente non possumus, serui uigiles
 15 Christo dominante regnabimus.

2 Luc. 12, 35 sq.

1 ipse nos esse *V* 2 sin *G* ardentibus in manibus uestris *M*² 3 uos
 ex tuos *G m.* 2 4 ut] et *M* 5 illi *om.* *M* 6 accitos *R* 7 impeditos
 nos *v* 8 nos apprehendat *V* 9 ipsut *R* 10 et expectemus *M* 11 uigilet
MR 12 et fides *W* 13 seruantur *G* et *W s. l. m.* 2 teneantur
om. G 14 non eras. in *G* DE CATHOLICE ECCLESIAE VNITATE EXPLICIT *W*,
 DE VNITATE ECCLESIAE EXPLICIT *R*, CAECILII CYPRIANI DE ECCLESIAE CA-
 THOLICE VNITAT EXPLT *M*, EXPLICIT EPL CAECILII CYPRIANI DE AECCLIE-
 SIAE VNITATE *G*

VI.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE LAP SIS.

S = codex Seguerianus.
W = codex Würzburgensis.
R = codex Reginensis.
V = codex Veronensis.

DE LAPSIS.

Pax ecce, dilectissimi fratres, ecclesiae reddita est et quod **1**
 difficile nuper incredulis ac perfidis impossibile uidebatur, ope
 adque ultione diuina securitas nostra reparata est. in laetitiam
 5 mentes redeunt et tempestate pressurae ac nube discussa tran-
 quillitas ac serenitas refulserunt. dandae laudes Deo et beneficia
 eius ac munera cum gratiarum actione celebranda, quamuis agere
 gratias nostra uox nec in persecutione cessauerit: neque enim
 tantum licere inimico potest, ut non qui Deum corde toto et
 10 anima et uirtute diligimus benedictiones eius et laudes semper
 et ubique cum gloria praedicemus. exoptatus uotis omnibus dies
 uenit et post longae noctis horribilem taetramque caliginem Do-
 mini luce radiatus mundus eluxit.

Confessores praeconio boni nominis claros et uirtutis ac fidei **2**
 15 laudibus gloriosos laetis conspectibus intuemur, sanctis oculis
 adhaerentes desideratos diuina et inexplibili cupiditate complec-
 timur. adest militum Christi cors candida, qui persecutionis
 urgentis ferociam turbulentam stabili congressione fregerunt, pa-
 rati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis. repu-
 20 gnastis fortiter saeculo, spectaculum gloriosum praebuistis Deo,
 secuturis fratribus fuistis exemplo. religiosa uox Christum locuta

INCIPIT DE LAPSIS FELICITER *S*, INCIPIT DE LAPSIS *WR*   3 ac *W*
m. 2 post ras. ope] opera *R*   4 laetitia *SR*   5 mentis *S*^t   nube]
 nube et caligine *v*   8 persecutione *R* (*ut solet* qui pro cu)   9 inimico
 licere *WRv*   deum *SWV*, dominum *Rv*   toto corde *Rv*   10 et (*ante uir-*
tute) *add. m. 2 in W*   11 omnibus *SR*, omnium *Wv*   diebus *R*
 12 taetranq. *S*   14 uirtutibus *W*   15 oculis] oculis *R*   16 diuina
 et *S*, diu *WRv*   17 coors *W*¹, cohors *W*²*Rv*   18 urgentis *R ut solet*
 20 dno *W*

est, in quem se semel credidisse confessa est: inlustres manus quae non nisi diuinis operibus adsueuerant sacrificiis sacrilegis restiterunt: sanctificata ora caelestibus cibis post corpus et sanguinem Domini profana contagia et idolorum reliquias respuerunt: ab inpio sceleratoque uelamine quo illic uelabantur sacrificantium capita captiua caput uestrum liberum mansit: frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronae se Domini reseruauit. quam uos laeto sinu excipit mater ecclesia de proelio reuertentes! quam beata, quam gaudens portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis de hoste prostrato tropaea 10 referentes! cum triumphantibus uiris et feminae ueniunt quae cum saeculo sexum quoque uicerunt. ueniunt et geminata militiae suae gloria uirgines et pueri annos suos uirtutibus transeuntes. nec non et cetera stantium multitudo uestram gloriam sequitur, proximis et paene coniunctis laudis insignibus uestigia 15 uestra comitatur. eadem et in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. inconcussis praeceptorum caelestium radicibus nixos et euangelicis traditionibus roboratos non praescripta exsilia, non destinata tormenta, non rei familiaris et corporis supplicia terruerunt. explorandae fidei praefiniebantur dies: sed qui 20 saeculo renuntiasset se meminit nullum saeculi diem nouit, nec tempora terrena iam computat qui aeternitatem de Deo sperat.

3 Nemo, fratres, nemo hanc gloriam mutilet, nemo incorruptam stantium firmitatem maligna obtrectatione debilitet. cum dies negantibus praestitutus excessit, quisque professus intra diem non 25 est Christianum se esse confessus est. primus est uictoriae titulus gentilium manibus adprehensum Dominum confiteri: secundus ad

1 in quem se *ex* in qua *S m. 2* 5 sceleratioque *R* 8 laetos *SR*, laete *v* in sinum suum *R* exceptit *S*¹ 10 aperit *W s. l. m. 2*, aperit *R* agminis *R* tropea *SW* 11 triumphantib. *SW* quaecumq. *S* (*sed q. exp. m. 2*) 12 saeculo dimicantes *v* geminatae *R* 13 cum gloria *R* continentiae uirtutibus *W* 14 circumstantium *S*; *cf. p. 239 l. 10* 15 proxumis *W*¹ laudis *W*, *sed in marg. corr.*: laudibus 16 eademmetim illis *S*¹ eadem *ex* earundem *S. m. 2* 18 roboratus *R*¹ 19 testinata *W* familiaris] *damna add. ex aliquot codd. Erasmus*, ablatio *Krabinger* et] non *v* 20 inexplorandae *R* 21 se *om. W* 22 qui *ex* quia *S m. 2* 23 fratres dilectissimi *v* 24 istam stantium *S* 25 quisquis *Rv* 27 deum *W* confiteris *R*

gloriam gradus est cauta secessione subtractum iam Deo reseruari. illa publica, haec priuata confessio est: ille iudicem saeculi uincit, hic contentus Deo suo iudice conscientiam puram cordis integritate custodit: illic fortitudo promptior, hic sollicitudo securior. ille adpropinquante hora sua iam maturus inuentus est, hic fortasse dilatus est qui patrimonio derelicto idcirco secesserit, quia non erat negaturus: confiteretur utique, si fuisset et ipse detentus.

Has martyrum caelestes coronas, has confessorum glorias spiritalis, has stantium fratrum maximas eximiasque uirtutes maestitia una contristat, quod auulsam nostrorum uiscerum partem uiolentus inimicus populationis suae strage deiecit. quid hoc loco faciam, dilectissimi fratres, fluctuans uario mentis aestu quid aut quomodo dicam? lacrimis magis quam uerbis opus est ad exprimendum dolorem, quo corporis nostri plaga deflenda est, quo populi aliquando numerosi multiplex lamentanda iactura est. quis enim sic durus ac ferreus, quis sic fraternae caritatis oblitus qui inter suorum multiformes ruinas et lugubres ac multo squalore deformes reliquias constitutus siccos oculos tenere praeualeat nec erumpente statim fletu prius gemitus suos lacrimis quam uoce depromat? doleo, fratres, doleo uobiscum nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria et sanitas priuata blanditur, quando plus pastor in gregis sui uulnere uulneretur. cum singulis pectus meum copulo, maeroris et funeris pondera lucuosa participo. cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum iacentibus iacere me credo. iaculis illis grassantis inimici mea simul membra percussa sunt, saeuientes gladii per mea uiscera transierunt. immunis et liber a persecutionis incursu

1 subtractum se *ex* subtractus *S m. 2* iam *om. WR* dño *WR*
 reseruare *S²*, se seruari *W¹* 2 puplica *W* haec] ac *R* 3 uincet *W*
 puramicordis *S¹* 5 ille *ex* illic *S m. 2* 6 secessit *WRv* 10 circumstantium *S* 11 unua *S¹* 12 deiecit *W sed in marg.*: uel tetegit
 13 uarios *R* quid] qui *R* 15 quo *ex* quē *S m. 2* 16 aliquando *om. R*
 numero simul triplex *R* 17 ac] aut *Rv* oblitus est *W* 19 reliquia *S¹*,
 ac reliquias *R* 21 fratres dilectissimi *R* 23 uulneris *R* 24 maeroris
ex memroris *S m. 2*, merore *R* 25 pagentib. *S¹* 27 mea simul *S² W*,
 mei simul *S¹* (*sed* simul *s. l.*), simul mea *R* saeuientis *S¹* 28 a *om. W*

fuisse non potest animus : in prostratis fratribus et me prostrauit adfectus.

- 5 Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio ueritatis nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestae tenebrosa caligo caecasse, ut nihil remanserit luminis et lucis, unde diuina 5 praecepta perspicere possint. si cladis causa cognoscitur, et medella uulneris inuenitur. Dominus probari familiam suam uoluit et quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruerat, iacentem fidem et paene dixerim dormientem censura caelestis erexit, cumque nos peccatis nostris amplius mereremur, 10 clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne quod gestum est exploratio potius quam persecutio uideretur.
- 6 Studebant augendo patrimonio singuli et obliti quid credentes aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. non 15 in sacerdotibus religio deuota, non in ministeriis fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. corrupta barba in uiris, in feminis forma fucata: adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumueniendis fratribus subdolae 20 uoluntates. iungere cum infidelibus uinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. non iurare tantum temere sed adhuc et peierare, praepositos superbo tumore contemnere, uenenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissidere. episcopi plurimi quos et hortamento esse oportet ceteris et 25 exemplo diuina procuracione contempta procuratores regum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta per alienas pro-

4 debet mentem *S* infesta et *R* 5 lucis et luminis *WRv* unde *S*¹ 6 possunt *W*¹ medela *v* 8 in nobis *S*¹ 9 paene ut ita *scripsit Baluzius* 10 amplius pati *scripsit Erasmus* 12 uideretur *WR*, diceretur *ex* diceretur *S m. 2* 15 cupidita facultatibus *W*¹ 16 sacerdotiis *W* ministeriis *RW*², ministeris *W*¹, ministris *Sv*; *cf. Gron. obs. p. 612* fidei *R* 18 fugata *R* 19 dei *W s. l. m. 2* deicienda *R* 20 simplicium *v*; *cf. de hab. uirg. p. 196 l. 14* subdole uoluntatis *S*¹ 23 adhuc *W s. l. m. 2* et *S*, etiam *WRv* propositos *S*¹ 24 uenerato *R* dissidere *S* 25 ornamento *August. contra Cresconium lib. III c. 36* et *om. R* 26 regum *SW*, rerum *Rv* et *m. rec. in W* 27 derelicta *ex delicta W m. 2*

nincias oberrantes negotiationis quaetuosae nundinas aucupari,
 esurientibus in ecclesia fratribus habere argentum largiter uelle,
 fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus faenus
 augere. quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mere-
 5 remur, cum iam pridem praemonuerit ac dixerit censura diuina:
 si dereliquerint legem meam et in iudiciis meis non
 ambulauerint, si iustificationes meas profanaue-
 rint et praecepta mea non obseruauerint, uisi-
 tabo in uirga facinora eorum et in flagellis delicta
 10 eorum.

Praenuntiata sunt ista nobis et ante praedicta. sed nos datae 7
 legis et obseruationis inmemores id egimus per nostra peccata,
 ut dum Domini mandata contemnimus ad correptionem delicti
 et probationem fidei remediis seuerioribus ueniremus, nec saltim
 15 uel sero conuersi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem
 nostram probationemque diuinam patienter et fortiter subiremus.
 ad prima statim uerba minantis inimici maximus fratrum nu-
 merus fidem suam prodidit nec prostratus est persecutionis in-
 petu, sed uoluntario lapsu se ipse prostrauit. quid oro inauditum,
 20 quid nouum uenerat, ut uelut incognitis adque inopinatis rebus
 exortis Christi sacramentum temeritate praecipiti solueretur?
 nonne haec et prophetae ante et apostoli postmodum nuntiaue-
 runt? nonne iustorum pressuras et gentilium semper iniurias
 pleni sancto Spiritu praedicauerunt? nonne fidem nostram sem-
 25 per armans et Dei seruos caelesti uoce corroborans dicit scriptura
 diuina: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli
 seruias? nonne iram diuinae indignationis ostendens et poenae

6 Ps. 88, 31 sq. 26 Dent. 6, 13.

1 negotiationes S¹ quaestuose S¹, quaestudiosos R 2 fratribus
 non subuenire ex 1. cod. recepit Pamelius 3 inuidiosis S 4 huius
 modi R merremur W¹ 6 dereliquerint WR 7 iustificationis S
 8 mea om. W obseruauerint SWRV, seruauerint v 11 data eligis R
 13 correptionem SR, correctionem Wv 14 probationem]prouocationem S
 saltem Sv 15 uel om. WRv; cf. de bono pat. c. 4 correctionem W
 17 primas S¹ 18 nec persecutionis R 19 se W s. l. m. 2 20 ueluti W,
 uelut ex uel S m. 2 21 extortis R praecipitem S¹ 24 nonne] non R
 25 dei] ad dei R 26 illi] ipsi V 27 poenae metu S¹, paene tum R

III.

16

metum praemonens denuo dicit: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis? et iterum Deus loquitur dicens: sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli. in euangelio quoque postmodum Dominus in uerbis 5 doctor et consummator in factis docens quid fieret et faciens quodcumque docuisset, quicquid nunc geritur et geretur non ante praemonuit? nonne et negantibus aeterna supplicia et salutaria confitentibus praemia ante constituit?

8 Exciderunt quibusdam pro nefas omnia et de memoria reces- 10
serunt. non expectauerunt saltim ut ascenderent adprehensi, ut interrogati negarent. ante aciem multi uicti, sine congressione prostrati nec hoc sibi reliquerunt ut sacrificare idolis uiderentur inuiti. ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam 15 quam libenter optassent. quot illic a magistratibus uespera urgente dilati sunt, quot ne eorum differretur interitus et rogauerunt! quam uim potest talis obtendere, qua crimen suum purget, cum uim magis ipse fecerit ut periret? nonne quando ad Capitolium sponte uentum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris 20 accessum est, labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt uiscera, membra conciderunt? non sensus obstipuit, lingua haesit, sermo defecit? stare illic potuit Dei seruus et loqui et renuntiare Christo qui iam diabolo renuntiauerat et saeculo? non ara illa,

1 Es. 2, 8 sq. 4 Ex. 22, 20.

1 proponens *ex* praepones *S m. 2*; cf. p. 244 l. 24 adorauerunt eos
ex adornauerunt deos *S m. 2* 2 digitti *R* 3 dñs *W* 4 alienis radica-
bitur *S*, sed alienis *exp. m. 1* 5 dñs *W s. l. m. 2* 6 primum et om. *W*
facies *S*¹ 7 non *SW*¹, nonne *W*² *Rv* 8 et (*ante sal.*) *W s. l. m. 2*
11 spectauerunt *S*¹, expectauerunt *W*¹ ut asc. adp. ut (aut *V*) interrogati
(*ex* interrogationem *W m. 2*) negarent] *SWV*, ut (aut *R*) interrogati (in-
terroganti *R*) negarent ut ascenderent (thus accenderent *v*) adprehensi
Rv 13 relinquerunt *R* 15 occasionem *S* 16 libenter *SWRV*, sem-
per *v* quod *SWR* magistratib. *S* 17 quod ne *WR*, quod etiam
nec *S* differretur *SW*¹ et] etiam *v* 18 potes *S*¹ talis *S s. l.*
optendere *ex* obt. *S m. 2*, ostendere *R* 20 ad *W s. l. m. 2* diri*** *R*
21 est *W s. l. m. 2* lababit *S*¹, lauit *R*, lababat *ex* lauabit *W m. 2*
22 membra *S*, brachia *WRv* non] nonne *v* obstupuit *v* 23 deficit
*W*¹ 24 qui] quia *S* renuntiarat *RW*² non] nonne *v*

quo moriturus accesserat, rōgus illi fuit? non diaboli altare quod faetore taetro fumare ac redolere conspexerat uelut funus et bustum uitae suae horrere ac fugere debebat? quid hostiam tecum, miser, quid uictimam supplicaturus inportas? ipse ad aras hostia, uictima ipse uenisti, immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illic ignibus concremasti.

Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors inuicem letali poculo propinata est. ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus inpositi uel adtracti amiserunt paruuli quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti. nonne illi, cum iudicii dies uenerit, dicent: 'nos nihil fecimus nec derelicto cibo et poculo Domini ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas: illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negauerunt, ut dum parui et inprouidi et tanti facinoris ignari per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur'?

Nec est pro dolor, iusta aliqua et grauis causa quae tantum facinus excuset. relinquenda erat patria et patrimonii facienda iactura. cui enim non nascenti adque morienti relinquenda quandoque patria et patrimonii sui facienda iactura est? Christus non relinquatur, salutis ac sedis aeternae iactura timeatur. clamat ecce per prophetam Spiritus sanctus: discedite, discedite,

24 Es. 52, 11.

1 accesserat *S*, accessit *WRv* ***fuit *W* (iam? *eras*.) non] nonne *v*
 2 fetore *SR* redolere *W* *corr. in marg., in contextu* redore 3 ac
 ne *R* 4 supplicaturus *SWVR*, immolaturus uel immolaturus uel supplicaturus *v* inportas *S*, inponis *WRv* haras *W*¹, aram *scripsit Baluzius* 5 ipse uictima *S* salutem tuam *om. R* spem tuam *om. S*
 6 illis *Wv* 7 ac *om. S* ortamentis *WS*², hortamentum *S*¹ 8 exitum *S*¹ *W*¹ populis *W*¹ 10 parentium *W* inpositi *SRV et Augustin. epist. 98 c. 3*, uel inpositi *Wv* adtractati *R*, adtrectati *August.* paruoli *W* 12 illi *om. R* nihil mali *scripsit Baluzius* 13 cibo *W s. l. m. 2* 14 sensibus *R* 15 dominum *August.* 16 ut dum *ex ud W m. 2*
 17 capimur *R* 21 factura *R* non] ante nascenti *exhibet SWRV*, post morienti *v* nascentia atque morientia *R* relinquenda erat *W* quandoq. *ex quanq. W m. 2* 22 est *W s. l. m. 2* ut christus *Oxon.* 23 salutis] salutis *R* aeternae *W s. l. m. 2* timeamur *W* 24 profetā *ex profetas S m. 2*

exite inde et inmundum nolite tangere: exite de medio eius, separamini qui fertis uasa Domini. et qui uasa sunt Domini ac templum Dei ne inmundum tangere et feralibus cibis pollui uiolarique cogantur, non exeunt de medio nec recedunt? alibi quoque uox auditur e caelo praemonens quid 5 Dei seruos facere oporteret et dicens: exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius. qui exit et cedit delicti particeps non fit, plagis uero et ipse perstringitur qui socius criminis inuenitur. et ideo Dominus in persecutione secedere et fugere man- 10 dauit adque ut id fieret et docuit et fecit. nam cum corona de Dei dignatione descendat nec possit accipi nisi fuerit hora sumendi, quisque in Christo manens interim cedit non fidem denegat sed tempus expectat: qui autem cum non secederet cecidit, negaturus remansit. 15

- 11 Dissimulanda, fratres, ueritas non est nec uulneris nostri materia et causa reticenda. decepit multos patrimonii sui amor caecus, nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt quos facultates suae uelut conpedes ligauerunt. illa fuerunt remanentibus uincula, illae catenae quibus et uirtus retardata est et fides 20 pressa et mens uincta et anima praeclusa, ut serpenti terram secundum Dei sententiam deuoranti praeda et cibus fierent qui terrestribus inhaerent. et idcirco Dominus bonorum magister et praemonens in futurum, si uis, inquit, perfectus esse, uende omnia tua et da pauperibus et habebis the- 25

6 Apoc. 18, 4. 24 Matth. 19, 21.

2 separamini *SRVW*², seperamini *W*¹, mundamini *v* 5 praemonens *om. R* quid *ex* qui *W m.* 2 6 oporteret et *S*, conueniat *WRv* *exi* *W* (*te? eras.*) 7 dilectorum *S* praestringaris *R* 8 dilecti participes *S* 9 perstringitur *SWV*, praestringitur *R*, constringitur *v* 10 recedere *S* 11 ut id fieret] uti defleret *R* *primum* et *om. S* et fecit *W s. l. m.* 2 12 descendat *SW* 13 quisquis *v* caedit *R* negat *scripsit Baluzius* 14 secederet] recedit *ex* recedet *S m.* 2 16 fratres carissimi *S*, fr. dilectissimi *Baluzius* 17 patrimonii *S* sui *om. R* 18 parati aut expediti *SW*, expediti aut succincti *R* 19 remanentibus] tremantibus *R* 21 uincta *W*, uicta *SR* terra *R* 22 terrestribus cupiditatibus *Pamelius* 24 praeponens *S*¹ si uis *ex* et quis *S m.* 2 25 uade uende *v* thesaurum *S* *item p. 245, 2 et 4*, thesaurum *W* *item p. 245, 2*

sa^urum in caelis: et ueni, sequere me. si hoc diuites
 facerent, per diuitias non perirent, thesaurum in caelo reponen-
 tes hostem nunc et expugnatorem domesticum non haberent:
 esset in caelo cor et animus et sensus, si thesaurus esset in caelo,
 5 nec uinci a saeculo posset qui unde uinceretur in saeculo non
 haberet. sequeretur Dominum solutus et liber, ut apostoli et sub
 apostolis multi et nonnulli saepe fecerunt qui et rebus suis et
 parentibus derelictis indiuiduis Christi nexibus adhaeserunt.

Sequi autem Christum quomodo possunt qui patrimonii uinculo 12
 10 detinentur? aut quomodo caelum petunt et ad sublimia et alta
 conscendunt qui terrenis cupiditatibus degrauantur? possidere se
 credunt qui potius possidentur, census sui serui nec ad pecuniam
 domini sed magis pecuniae mancipati. hoc tempus, hos homines
 apostolus denotat dicens: qui autem uolunt diuites fieri
 15 incidunt in temptationem et muscipula et desideria
 multa et nocentia quae mergunt hominem in perditionem
 et in interitum. radix enim omnium malorum est cupiditas
 quam quidam adpetentes errauerunt a fide et inseruerunt se
 doloribus multis. Dominus autem quibus nos praemiis ad contemptum rei familiaris
 20 inuitat? parua haec et exigua huius temporis damna quibus mercedibus pensat? nemo est, inquit, qui relinquat domum
 aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut
 filios propter regnum Dei et non recipiat septies
 25 tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo
 uitam aeternam. quibus cognitis et de Dei pollicentis ueritate

14 I Tim. 6, 9 sq. 22 Marc. 10, 29 sq.

1 caelo *R* et sequere *R* 2 diuitias suas *Rv* 4 cor et] curet *R*
 animaus *S*¹ 5 a *om. S* uinciretur *coni. Gronou. obs. p. 574* 6 do-
 minum suum *S, cf. l. 9 et 13, 254, 6* 7 et (ante rebus) *om. S* 8 inui-
 duis *S*¹, indiuidui *R* christo *v* adhaeserant *R* 9 patrimonii
 sui *S* 10 et ad] ad *W* 12 ad *om. W*¹ pecuniam *SRVW*, pecuniam
 suam *v* 13 domini *m. 2 add. in W* pecuniae suae *S* 15 muscipula
*S*¹ *R*, muscipulas *W*, muscipulam *S*² *v* 16 multa inutilia *v* 17 enim
om. W 18 errauerunt] naufragauerunt *Cyprianus test. III 61, de dom.*
orat. c. 19, de opere et el. c. 10 23 aut fratres *om. S* 24 septies] cen-
 ties *v* 26 uita aeterna *R* domini *Rv*, dno *W*

conpertis non tantum timenda non est eiusmodi sed et optanda iactura est ipso denuo Domino praedicante et monente: beati eritis, cum persecuti uos fuerint et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro ut nequam propter filium hominis. gaudete in illa 5 die et exultate: ecce enim merces uestra multa in caelis.

13 Sed tormenta postmodum uenerant et cruciatus graues reluctantibus iminebant. queri de tormentis potest qui per tormenta superatus est, excusationem doloris obtendere qui uictus est in 10 dolore. potest rogare talis et dicere: 'certare quidem fortiter uolui et sacramenti mei memor deuotionis ac fidei arma suscepi, sed me in congressione pugnantem cruciamenta uaria et supplicia longa uicerunt. stetit mens stabilis et fides fortis et cum torquentibus poenis immobilis diu anima luctata est. sed cum durissimi 15 iudicis recrudescente saeuitia iam fatigatum nunc flagella adhuc scinderent, nunc contunderent fustes, nunc eculeus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret, caro me in conluctatione deseruit, infirmitas uiscerum cessit, nec animus sed corpus in dolore defecit.' potest cito proficere ad ueniam causa 20 talis, potest eiusmodi excusatio esse miserabilis. sic hic Casto et Aemilio aliquando Dominus ignouit, sic in prima congressione deuictos uictores in secundo proelio reddidit, ut fortiores ignibus fierent qui ignibus ante cessissent et unde superati essent inde superarent. deprecabantur illi non lacrimarum miseratione sed 25

2 Luc. 6, 22 sq.

1 non est *om. S* et *om. WR* adoptanda *W* 2 est *SRV*, *om. Wv*
 denuo] denique *R* dno et do nro *R* monente] dicente *R* 3 cum p. u.
 fuerint] quum odio uos habuerint homines *R* separauerit *ex* perseuera-
 uerit *S m. 2* 4 maledixerit *S¹* 5 ut] quasi *R* 6 multa *S*, multa est *R*,
om. W 8 uenerant *SWRV*, uentura erant *v* 9 quaeri *SWR* de tor-
 mentis] tormentai *S* 10 potest excusationem *v* dolorem *S¹R* 11 cer-
 tare] tamen *add. S¹*, *exp. S²* quidam *R* 12 mei *om. R* deuotionis
om. S suscipi *R* 13 pugnantem *S¹W* 14 stabiles *S¹* fortes *S¹* tormen-
 tibus *R* 15 poenis...durissimi *om. R* 16 iudices *W¹* iam fatiga-
 tum iam lassum *v* adhuc *om. v* adhuc...fustes *om. R* 17 acu-
 leus *R* extenderent *W¹* 18 nunc f. torreret *om. R* 20 deficit *W*
 25 illis *R* miserationem *R*

vulnerum, nec sola lamentabili uoce sed laceratione corporis et dolore: manabat pro fletibus sanguis et pro lacrimis cruor semustulatis uisceribus defluebat.

Nunc uero quae uulnera ostendere uicti possunt, quas plagas **14**
 5 hiantium uiscerum, quae tormenta membrorum, ubi non fides congressa cecidit, sed congressionem perfidia praeuenit? nec excusat oppressum necessitas criminis, ubi crimen est uoluntatis. nec hoc eo dico, ut fratrum causas onerem, sed ut magis fratres ad precem satisfactionis instigem. nam cum scriptum sit: qui
 10 uos felices dicunt in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum turbant, qui peccantem blandimentis adulantibus palpat peccandi fomitem subministrat nec comprimit delicta ille sed nutrit. at qui consiliis fortioribus redarguit simul adque instruit fratrem promouet ad salutem. quos
 15 diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo. sic oportet et Domini sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere sed remediis salutaribus prouidere. inperitus est medicus qui tumentes uulnerum sinus manu parcente contrectat et altis recessibus uiscerum uirus inclusum dum seruat exaggerat. aperiendum
 20 uulnus est et secandum et putraminibus amputatis medella fortiore curandum. uociferetur et clamet licet et conqueratur aeger inpatiens per dolorem, gratias aget postmodum cum senserit sanitatem.

Emersit enim, fratres dilectissimi, nouum genus cladis et **15**
 25 quasi parum persecutionis procella saeuierit, accessit ad cumulum sub misericordiae titulo malum fallens et blanda perniciēs. contra euangelii uigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, inrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura. non quaerunt

9 Es. 3, 12. 14 Apoc. 3, 19.

2 manarat *S*¹ semustulatis *S*², semiusti**latis *W*, seniusti lati *R*
 4 quam uim quas plagas *S* 6 excusato pressum *R* 8 eo *WR*, ego *S*, ideo *v* 9 satisfactiones *S*¹ est *ex sit S m. 2* 10 errore *S*¹ semitas *v* 12 sumministrat *WS*² 13 ille *om. R* adqui *S*, atque *R* redarguitur *W* 14 ad *W s. l. m. 2* 16 et *om. W* dñi *SWV*, dñs *R*, dei *v* 17 tumentis *S*¹ 18 et] et in *WRv* 21 conquiratur *R* 22 agit *WS*¹ 25 adcessit *S* 27 euangelio *S*¹ lege *S*¹ 28 inrita et *ex inritat S m. 2*

sanitatis patientiam nec ueram de satisfactione medicinam: paenitentia de pectoribus exclusa est, grauissimi extremique delicti memoria sublata est. operiuntur morientium uulnera et plaga letalis altis et profundis uisceribus infixi dissimulato dolore contegitur. a diaboli aris reuertentes ad sanctum Domini sordidis 5 et infectis nidore manibus accedunt, mortiferos idolorum cibos adhuc paene ructantes exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus Domini corpus inuadunt, quando occurrat scriptura diuina et clamet et dicat: omnis mundus manducabit carnem, et anima quaecumque man- 10 ducauerit ex carne sacrificii salutaris quod est Domini, et inmunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo, apostolus item testetur et dicat: non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum: non potestis mensae Domini communi- 15 care et mensae daemoniorum, idem contumacibus et peruicacibus conminetur et denuntiet dicens: quicumque ederit panem et biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini.

16 Spretis his omnibus adque contemptis ante expiata delicta, ante 20 exhomologesim factam criminis; ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini et minantis uis infertur corpori eius et sanguini et plus modo in Dominum manibus adque ore delinquant quam cum Dominum negauerunt. pacem putant esse quam quidam uerbis fal- 25 lentibus uenditant. non est pax illa sed bellum, nec ecclesiae iungitur qui ab euangelio separatur. quid iniuriam beneficium uo-

9 Leuit. 7, 20. 14 I Cor. 10, 21. 17 I Cor. 11, 27.

1 patientiam] paenitentiam R 2 peccatoribus S¹W¹R¹ exclusa SR, excussa Wv 3 morientium] mortium S 4 et om. W profundis *** W 5 diaboli R dñm R 6 nidorem S¹ 7 poena eructantes R 10 manducauit R animam R 11 ex carne SWR, carnem V 12 est om. W perhibet W¹ 13 testatur et dicit v 16 diaboli daemoniorum R et peruicacibus om. S 17 conminatur et denuntiat v 17 ediderit R 18 et S, aut WRv 21 exhomologesim WRv facta R criminis ante purgatam om. R 22 manus R ante offensam . . . l. 25 negauerunt inter contemptis et ante l. 20 interponit v placatam om. R 23 dño R 24 delinquant S¹ 25 fallentibus S, fallacibus WRv

cant? quid impietatem uocabulo pietatis adpellant? quid eis qui
 flere iugiter et rogare Dominum suum debent intercepta paeni-
 tentiae lamentatione communicare se simulant? hoc sunt eius-
 modi lapsis quod grando frugibus, quod turbidum sidus arbori-
 5 bus, quod armentis pestilens uastitas, quod nauigiis saeua tem-
 pestas. solacium spei adimunt, a radice subuertunt, sermone
 morbido ad letale contagium serpunt, nauem scopulis ne in por-
 tum perueniat inlidunt. non concedit pacem facilitas ista sed
 tollit, nec communicationem tribuit sed inpedit ad salutem. per-
 10 secutio est haec alia et alia temptatio, per quam subtilis inimicus
 impugnandis adhuc lapsis occulta populatione grassatur, ut la-
 mentatio conquiescat, ut dolor sileat, ut delicti memoria uane-
 scat, comprimatur pectoris gemitus, statuatur fletus oculorum
 nec Dominum grauiter offensum longa et plena paenitentia de-
 15 precetur, cum scriptum sit: memento unde cecideris et
 age paenitentiam.

Nemo se fallat, nemo decipiat. solus Dominus misereri potest. 17
 ueniam peccatis quae in ipsum commissa sunt solus potest ille
 largiri qui peccata nostra portauit, qui pro nobis doluit, quem
 20 Deus tradidit pro peccatis nostris. homo Deo maior non potest esse,
 nec remittere aut donare indulgentia sua seruus potest quod in
 Dominum delicto grauiore commissum est, ne adhuc lapso et hoc
 accedat ad crimen, si nesciat esse praedictum: maledictus
 homo qui spem habet in hominem. Dominus orandus est,
 25 Dominus nostra satisfactione placandus est qui negantem negare
 se dixit, qui omne iudicium de patre solus accepit. credimus
 quidem posse aput iudicem plurimum martyrum merita et opera

15 Apoc 2, 5. 23 Hier. 17, 5.

1 uocabulo *S* 2 debet *S*¹ 4 lapsi *W* 5 magis nauigiis *R* 6 spei
SWRV, aeternae spei *v* arborem a radice *v* subuertunt *ex* subtrahunt
Sm. 2 7 ad] ut *V* importum *W* 8 concidit *S*¹ facilitas *S*
 10 quem *S*¹ subtilis *W* 11 poculatione *S*¹ 12 euanescat ut *v*
 13 pectorum *WRv* statur *R* 14 grauiter] rogauit *R* paenitentia]
 patientia *W* 17 fallant *R*¹ se decipiat *v* 18 ipsum] illum *R*
 20 nostris *ex* nos *Sm. 2* esse non potest maior *WRv* 21 dimittere *R*
 23 accidat *S*¹ crimen] criminis cumulum *V* (*cf. p. 243, 9*), cumulum *V*
teste Rigaltio (*cf. p. 247, 25*) 24 spem suam *V* habet *W s. l. m. 2*,
 ponit *V* hominem *SWRV*, homine *v*; τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπου
LXX 25 est *om. R* 26 de] a *R*

iustorum, sed cum iudicii dies uenerit, cum post occasum saeculi huius et mundi ante tribunal Christi populus eius adstiterit.

18 Ceterum si quis praepropera festinatione temerarius remissionem peccatorum dare se cunctis putat posse aut audet Domini praecepta rescindere, non tantum nihil prodest sed et obest lapsis. 5 prouocasse est iram non seruasse sententiam nec misericordiam prius Domini deprecandam putare, sed contempto Domino de sua facilitate praesumere. sub ara Dei animae occisorum martyrum clamant magna uoce dicentes: quousque, Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? et requiescere ac patientiam tenere adhuc iubentur. et quemquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri contra iudicem uelle aut prius quam uindictetur ipse alios posse defendere? mandant aliquid martyres fieri: si iusta, si licita, 15 si non contra ipsum Dominum a Dei sacerdote facienda: sit obtemperantis facilis et prona consensus, si petentis fuerit religiosa moderatio. mandant aliquid martyres fieri: si scripta non sunt in Domini lege quae mandant, ante est ut sciamus illos de Domino inpetrasse quod postulant, tunc facere quod mandant. neque 20 enim statim uideri potest diuina maiestate concessum quod fuerit humana pollicitatione promissum.

19 Nam et Moyses pro peccatis populi petit nec tamen peccantibus ueniam cum petisset accepit. precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande: et nunc si di-

9 Apoc. 6, 10. 24 Ex. 32, 31 sq.

1 occasum *S* 2 eius *ex eis W m. 2* 3 ceterum] ueterum *W*
 praeproperere *R* festinatione *om. R* 4 cunctis] cuiquam *Oxon.* et
 audet *ex ait audit S m. 2* dei *S* 5 et *S s. l. m. 1* 7 dei *v* deprec.
 p. s. c. domino *om. R* 8 facilitate] facultate *v* dñi *S* animas *R*
 11 habitant *S* 12 patientia *S* quenquam *W* 13 bonum] dignum *v*
 15 feri *S* sed si *v* 16 deum *W* ac dei sacerdotem *R* facienda
 sunt *v* sit *SWVR*, si uel *om. v*; facienda sit obtemperantis *interpunc-*
tione sublata Rigaltius 17 comensio *R* petentes *S*¹ 18 sed si *Rv*
 sint *v* 19 illi *R* de *om. R* domino *SV*, deo *WR* 21 de diuina *v*
 23 peccatis] delictis *R* petiit *S²W²v* 25 grandem *S*¹, grande et fecerunt sibi deos aureos *v* si dimittis *R*, si delictum remittes *S*, dimittes *W* sed in margine: dimittens

mittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et dixit Dominus ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. ille amicus Dei, ille facie ad faciem locutus saepe cum Domino
 5 quod petit inpetrare non potuit nec Dei indignantis offensam sua deprecatione placavit. Hieremiam Deus laudat et praedicat dicens: priusquam te formarem in utero, noui te, et priusquam exires de uulua, sanctificaui te et prophetam in gentes posui te, et eidem pro peccatis populi deprecanti
 10 frequenter et oranti noli, inquit, orare pro populo hoc et noli postulare pro eis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore quo inuocabunt me, in tempore afflictationis suae. quid uero iustius Noe, qui cum repleta esset terra peccatis, solus inuentus est iustus in
 15 terris? quid gloriosius Danihele? quid ad facienda martyria in fidei firmitate robustius, in Dei dignatione felicius, qui totiens et cum configeretur uicit et cum uinceret superuixit? quid Iob in operibus promptius, in temptationibus fortius, in dolore patientius, in timore summissius, in fide uerius? nec hi tamen si ro-
 20 garent, concessurum se Deus dixit. cum propheta Ezechiel pro delicto populi deprecaretur, terra, inquit, quaecumque peccauerit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam et obteram stabilimentum panis et inmittam in eam famem et auferam ab ea

7 Hier. 1, 5. 10 Hier. 11, 14 (cf. 7, 16). 21 Ex. 14, 13 sq.

1 eis del. dimitte *om. S* sin] in *S* 2 libro tuo *R* 3 quis *Sv* deliquerit *v* 4 facie *ex* faciem *Sm. 2* 5 petit *S¹R¹W¹*, petiit *S²R²W² v* 6 praecatione *S* placavit *S et R ex* placuit, pacavit *W* ieremiam *S* dns *W* 7 in utero *W s. l. m. 2* 8 profeta *S¹R¹* 9 in gentes (gente *S¹*) *S, s. l. m. 2 W*, in gentibus *Rv* idem *RW¹* precanti *R* 10 frequenter *S*, frequentius *WRv* inquit *S*, ait *WRv* 11 postulare] ait orare postulare *W (sed orare deletum)* 12 exaudiam ** *W (te? eras.)*, exaudiam eos *V* quo *SWV*, in quo *Rv* in tempore *om. S* 13 afflictationis *S*, afflictionis *WRv* 15 daniel et *R* quid *S et in marg. W²*, qui *WR*, quid illo *v* ad facienda *ex* affacienda *S m. 2* 16 rob. tius dignatione *S* quid in dei *V* 17 quid *ex* quod *W m. 2* 18 in t. fortius *om. S* 19 hi *S*, his *WRv* si rogarent *om. V* 20 ezechihel *WR*, ezeziel *S* 24 mittam *S*

hominem et pecora. et si fuerint tres uiri hi in medio eius Noe et Danihel et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salui erunt. adeo non omne quod petitur in praëiudicio petentis sed in dantis arbitrio est, nec quicquam sibi usurpat et uindicat humana sententia, nisi ad-⁵nuat et censura diuina.

- 20** In euangelio Dominus loquitur dicens: qui confessus me fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui est in caelis: qui autem me negauerit, et ego negabo eum. si negantem non negat,¹⁰ nec confitentem confitetur. non potest euangelium in parte consistere et in parte nutare. aut utrumque oportet ualeat aut utrumque uim ueritatis amittat. si negantes rei criminis non erunt, nec confitentes praemium uirtutis accipiunt. porro si fides quae uicerit coronatur, necesse est et uicta perfidia puniatur. ita mar-¹⁵tyres aut nihil possunt, si euangelium solui potest, aut si euangelium solui non potest, contra euangelium facere non possunt qui de euangelio martyres fiunt. nemo, fratres dilectissimi, nemo infamet martyrum dignitatem, nemo eorum glorias destruat et coronas. manet incorruptae fidei robur incolume, nec dicere aliquid²⁰ aut facere contra Christum potest cuius et spes et fides et uirtus et gloria omnis in Christo est: ut ab episcopis contra mandatum Dei fiat, auctores esse non possunt qui ipsi Dei mandata fecerunt. an quisquam maior Deo aut diuina bonitate clementior qui aut infectum uelit quod passus est Deus fieri aut quasi illi minus²⁵ potestatis ad protegendam ecclesiam suam fuerit, auxilio nos suo putet posse seruari?

7 Luc. 12, 8 sq.

1 homines *R* pecura *S*¹ fuerit *R*¹ hii *R*, hi iusti *V* 2 noe et *om.* *R*, sed in marg. add. *m.* 1 et noe 3 sed ipsi *v* 8 et 10 et ego *om.* *R* eum] illum *R* 9 in caelis est *WRv* 11 parte—parte] patre—patre *S* 12 aut... ualeat *om.* *R* oportet] necesse est *S s. l. m.* 2 13 negantis *S*¹ erunt] sunt *V* 14 accipiunt *SWRV*, accipient *v* 15 et *SWRV*, ut *v* 17 non potest solui *v*, solui contra potest *S* sed contra *deletum m.* 2 19 gloriam *Sv* 20 incorrupte *S*¹, incorruptum *R* 21 cuius... *l.* 22 est *om.* *S* 23 dei fiat *ex* deus fiat *S m.* 2 24 diuina bonitate] diuina]ore *S* (diuino *corr. m.* 2); fortasse diuino fauore 25 infectum] non factum *V* 26 ad] est ad *R* nos *om.* *R* suo *ex* suos *S m.* 2

Nisi si haec Deo ignorante gesta sunt aut non permittente ipso **21**
omnia ista uenerunt: doceat indocibiles et admoneat inmemores
scriptura diuina quae loquitur dicens: quis dedit in direp-
tionem Iacob et Israhel eis qui praedabantur illum?
5 nonne Deus cui peccauerunt et noluerunt in uis eius
ambulare neque audire legem eius? et superduxit
super eos iram animationis suae. et alibi testatur ac
dicit: numquid non ualet manus Dei ut saluos faciat
aut grauauit aurem ut non exaudiat? sed peccata
10 uestra inter uos et Deum separant et propter pec-
cata uestra auertit faciem a uobis ne misereatur.
delicta nostra reputemus, actus nostri et animi secreta uolentes
conscientiae merita ponderemus. redeat in cor nostrum non am-
bulasse nos in uis Domini, abiecisse legem Dei, praecepta eius
15 et monita salutaria numquam seruare uoluisse.

Quid de eo boni sentias, quem timorem fuisse aput eum, quam **22**
fidem credas, quem corrigere nec metus potuit, quem perse-
cutio ipsa non reformauit? alta et recta cervix nec quia cecidit
inflexa est: tumens animus et superbus nec quia uictus est frac-
20 tus est. iacens stantibus et integris uulneratus minatur et quod
non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat aut ore
polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus iras-
citur. adque — o tuam nimiam, furiose, dementiam! — irascaris
ei qui abs te iram Dei auertere nititur, ei minaris qui pro te Do-

3 Es. 42, 24 sq. 8 Es. 59, 1 sq.

1 si *om. S* deo ignorante *S*, ignaro deo *WRv* permittente *ex* per-
mittenoum *S m.* 2 ipso *S*, illo *WRv* 2 cum doceat *v* indocebiles
*S*¹, indociles *S*² *WRv* 3 quae *om. R* direptione *W* 4 iacob et
om. S israhel eis *WS*², istraheles *S*¹, israhel *R* 5 noluerunt *SV*,
nolebant *WR* 7 animationis suae *om. S* ac] et *S* 8 nunquid *SW*
9 grauabit *W* 10 deum] *dom S* peccata *S*, delicta *WRv*; *cf. test. III*
47 p. 152 11 uertit *W* 12 delicta potius *Rv* dereputemus *S*¹
nostri *SW*, nostra *Rv*; *cf. indicem s. u.* nostri reuoluentes *S*²*v*, auol-
uentes *S*¹ 14 domini] et *dñi ex nostris S m.* 2 abiecisse *SRV*, et abiecisse
Wv 15 reuoluisse *S*¹ 16 boni] *bo R* 17 credam credas *R* 18 erecta
*S*²*R*; *cf. Gronou. obs. p. 570* 20 uulneratis *S*¹ 21 aut ore *SW*², ut
ore *W*¹, auctore *R* 22 irascatur *S*¹ 23 adque o] at quo *R* 24 auer-
tere iram dei *WRv* ei] et *SR*

mini misericordiam deprecatur, qui uulnus tuum sentit quod ipse non sentis, qui pro te lacrimas fundit quas ipse forsitan non fundis. oneras adhuc crimen et cumulas et cum ipse sis implacabilis ad antistites et sacerdotes Dei, putas circa te Dominum posse placari?

- 23** Accipe potius et admitte quae loquimur. quid surdae aures salutaria praecepta non audiunt quae monemus? quid caeci oculi paenitentiae iter non uident quod obtendimus? quid praeclusa et alienata mens remedia uitalia non conspicit quae de scripturis caelestibus et discimus et docemus? aut si incredulis quibusdam ⁵ minor fides est futurorum, uel praesentibus terreantur. ecce eorum qui negauerunt quae supplicia conspiciamus, quos eorum tristes exitus flemus! nec hic esse sine poena possunt, quamuis necdum [poenae] dies uenerit. plectuntur interim quidam, quo ceteri dirigantur. exempla sunt omnium tormenta paucorum. ¹⁰
- 24** Vnus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascendit postquam Christum negauit obmutuit. poena inde coepit unde coepit et crimen, ut nec rogare iam posset qui uerba ad precum misericordiam non haberet. alia in balneis constituta — hoc enim crimini eius et malis deerat, ut et ad balneas statim pergeret quae lauacri ²⁰ uitalis gratiam perdidisset — sed illic ab immundo spiritu immunda correpta laniauuit dentibus linguam quae fuerat uel pasta in pie uel locuta. postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est. ipsa sui carnifex extitit nec diu superesse postmodum potuit, dolore uentris et uiscerum cruciata ²⁵ defecit.

2 forsitan ipse *WRv* 3 sis ipse *Wv* implacabilis irascaris *Oxon.*
 4 antestites *R* deum *S* 5 cito posse *V* (cf. p. 262, 20) 6 aures tuae *S*
 8 obtendimus *S*¹, **tendimus *W*¹, ostendimus *S*²*W*²*Rv* praeclusa *S*, per-
 clusa *W*, percussa *v*, percussa *R* 9 alienata] aliena tamen *R* conspicit
S, percipit *WRv* 10 discimus *ex* dicimus *W m. 2* si *om. R* 11 est
W s. l. m. 2 praesentium *R* 13 tristis *S*¹ 14 poenae *WR*, post
 uenerit *ponit v*, iudicii *S s. l. m. 2*; *uncis inclusi* 15 dirigantur *SWRV*,
 corrigantur *v* 16 sponte *ex* exponte *S m. 2* ad capitolium *S* 17 poe-
 nam *S*¹ 18 possit *S*¹, po**set *W* set *in ras.* precum ad *R*, ad praec-
 andam *v* 19 alias *R* 20 ut et *S*² *WR*, et ut *S*¹, ut *v* balnea *R*
 lauagri *S* 21 sed *om. Rv* 22 correpta cecidit *Erasmus* laniauuit
om. S quae *S*¹*R*, qua *S*¹*Wv* 25 dolore *S*, doloribus *WRv* cruciatu
malim

Praesente ac teste me ipso accipite quid euenerit. parentes **25**
 forte fugientes dum trepidi minus consulunt, sub nutricis ali-
 mento paruulam filiam reliquerunt. relictam nutrix detulit ad
 magistratus. illic ei aput idolum quo populus confluebat, quod
 5 carnem necdum posset edere per aetatem, panem mero mixtum,
 quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tra-
 diderunt. recepit filiam postmodum mater. sed facinus puella
 commissum tam loqui et indicare non potuit quam nec intelle-
 gere prius potuit nec arcere. ignoratione igitur obreptum est, ut
 10 sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. sed enim puella
 mixta cum sanctis precis nostrae et orationis inpatiens nunc plo-
 ratu concuti, nunc mentis aestu fluctuabunda iactari, uelut tor-
 tore cogente quibus poterat indiciis conscientiam facti in simpli-
 cibus adhuc annis rudis anima fatebatur. ubi uero sollemnibus
 15 adinpletis calicem diaconus offerre praesentibus coepit et acci-
ipientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula in-
stinctu diuinae maiestatis auertere, os labiis obdurantibus pre-
mere, calicem recusare. perstitit tamen diaconus et reluctanti
licet de sacramento calicis infudit. tunc sequitur singultus et uo-
 20 mitus. in corpore adque ore uiolato eucharistia permanere non
potuit, sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis ui-
sceribus erupit. tanta est potestas Domini, tanta maiestas: se-
creta tenebrarum sub eius luce detecta sunt, sacerdotem Dei nec
occulta crimina fefellerunt.
 25 Hoc circa infantem quae ad loquendum alienum circa se crimen **26**
 necdum habuit aetatem. at uero ea quae aetate prouecta et in
 annis adultioribus constituta sacrificantibus latenter obrepsit non

1 accepit *S* 2 fugentes *W* minus sibi *coni. Cauchius*, minus suis
Oxon. 3 relictam *R* 4 magistratū *S* (~ *m. 2*) illic ei *scripsi*, illi ei *Wv*,
 illic *SR* idolum *R* quod] quo *W* 6 quod *S*, quo *R*, illud *W* immula-
 tione *S* tradidere coepit *R* 7 sed] et *W* 8 nec i. p. potuit *om. S*
 11 precis *ex praeces SW m. 2*, precibus *R* nostrae *om. R* orationes *W*¹,
 orationibus *R* 12 aestu coepit *v* iactari et *v* uelut tortore] uel ulto-
 rem *R* 15 zaconus *S*¹ 16 paruulam *RS*¹ 17 auertere] a uere *S*
 obturantibus *v* 21 sanguinem *R* pollutis *om. S* 22 est *om. W*
 23 tenebrum *S*¹ dñi *S* 24 fefellerunt *ex fellerent S m. 2* 25 alige-
 num *W sed g deletum m. 2* 26 ad *S*¹ eaq. *R* 27 ultioribus *R*
 sacrificantibus nobis *v*

cibum sed gladium sibi sumens et uelut quaedam uenena letalia intra fauces et pectus admittens angi et anima exaestuante concludi postmodum coepit et pressuram non iam persecutionis sed delicti sui passa palpitans et tremens concidit. inpunitum diu non fuit nec occultum dissimulatae conscientiae crimen. quae 5 fefellerat hominem Deum sensit ultorem. et cum quaedam arcam suam in quo Domini sanctum fuit manibus immundis temptasset aperire, igne inde surgente deterrita est ne auderet attingere. et alius qui et ipse maculatus sacrificio a sacerdote celebrato partem cum ceteris ausus est latenter accipere, sanctum 10 Domini edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus inuenit. documento unius ostensum est Dominum recedere cum negatur nec inmerenti ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem sancto fugiente mutetur. quam multi cottidie immundis spiritibus adimplentur, quam multi 15 usque ad insaniam mentis excordes dementiae furore quatiuntur! nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum poena sit uaria quam delinquentium multitudo numerosa. unusquisque consideret non quid alius passus sit sed quid pati et ipse mereatur, nec euasisse se credat, 20 si eum interim poena distulerit, cum timere plus debeat quem sibi Dei iudicis ira seruauit.

27 Nec sibi quo minus agant paenitentiam blandiantur qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscientiam miscuerunt. et illa professio est denegantis, contestatio 25

2 inter *v* pectus sanguinem *v* 3 praessura *S*¹ 4 et *om.* *S* 5 nec *ex ne* *S m. 2* 6 fellerat *S*¹ dominum *R* sentit *W*¹ 7 sanctum domini *R* immundis *S*¹, indignis *S*²*WR*, inquinatis *V* 8 ignem — surgentem *S*¹ 9 et alius qui *Manutius*, et qui alius *SW*, atque et alius *R*, et quidam alius quia *Baluzius*, et quia alius *Krabinger* 10 latenter] libenter *S* 11 se ferre *R* 13 inmerentibus *WRv* 14 in cinere *ex* incidere *S m. 2* sancto *ex* sanctum *S*, sanctitate *WRv* mutatur *v* 15 cottidie] *add. Rv*: poenitentiam non agentes nec delicti sui conscientiam confitentes implentur *R* quam multi usque] quousque *R* 17 multiformes] singulorum *S* 19 unusq. *W*¹ 21 plus timere *W*, timere pius *R* quem] quia eum *ex* quam *S m. 2* 22 ira *SWRV*, censura *v* seruabit *R* 23 agant] agendam *R* blandiatur *R* qui *ex* quam *S m. 2* nefandi sacrificii *R* 25 miscuerunt *S*, polluerunt *WRv* est *om. Rv*

est christiani quod fuerat abnuentis, fecisse se dixit quidquid alius faciendo commisit, cumque scriptum sit: non potestis duobus dominis seruire, seruiuit saeculari domino, obtemperauit eius edicto, magis obaudiuit humano imperio quam Deo. uiderit an minore uel dedecore uel crimine aput homines publicauerit quod admisit: Deum tamen iudicem fugere et uitare non poterit, cum dicat Spiritus sanctus in psalmis: quod est imperfectum meum uiderunt oculi tui et in libro tuo omnes scribentur, et iterum: homo uidet in faciem, Deus in cor, ipse quoque Dominus praemoneat et praestruat dicens: et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis. perspicit ille abdita et secreta adque occulta considerat, nec Dei oculos euadere potest aliquis dicentis: ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non uidebo eum? uidet ille corda et pectora singulorum, et iudicaturus non tantum de factis sed et de uerbis et de cogitationibus nostris omnium mentes uoluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur.

Denique quanto et fide maiore et timore meliore sunt qui quamuis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc uel cogitauerunt, hoc ipsum aput sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesim conscientiae faciant, animi sui pondus exponant, salutarem medellam paruis licet et modicis uulneribus exquirant scientes scriptum esse:

2 Matth. 6, 24. 7 Ps. 138, 16. 9 I Sam. 16, 7. 11 Apoc. 2, 23.
14 Hier. 23, 23 sq.

1 fuerant *S*¹ adnuentis *W* 2 faciendo...scriptum sit *add. R*² *in ras.* 3 domino qui *v* 4 dicto *R* oboediuit *R* 5 uel *et* uel crimine *om. S* 6 amisit *WS*¹ dominum *V* fugere *SWRV*, subterfugere *v* 8 in *om. R* 9 faciem *SWRV*, facie *v* 10 deus *SRV*, deus autem *Wv* cor *SWV*, corde *Rv* 12 cordis et renis *W* 13 nec] neco *S*¹ potest (post *R*) aliquis euadere *WRv* 15 quodsi *R* absconditis] abditis *W* 16 post eum *add. v*: nonne coelum et terram ego impleo; *om. uerba SWRV* uidet] perspicit *R* 17 iudicaturus est *v* 20 maiores—meliores *v* 21 libelli] belli *R* 22 aput sacerdotes] et sacerdotibus *R* 23 faciunt *WRv* 24 exponunt *WRv* 25 et *om. W* exquirunt *WRv*, excedam *S*; fortasse corruptum ex expetant

Deus non deridetur. derideri et circumueniri Deus non potest nec astutia aliqua fallente deludi. plus immo delinquit qui secundum hominem Deum cogitans euadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admisit. Christus in praeceptis suis dicit: qui confusus me fuerit, confundet eum filius 5 hominis: et Christianum se putat qui Christianus esse aut confunditur aut ueretur? quomodo potest esse cum Christo qui ad Christum pertinere aut erubescit aut metuit? minus plane peccauerit non uidendo idola nec sub oculis circumstantis adque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus 10 suas funestis sacrificiis nec sceleratis cibus ora maculando. hoc eo proficit ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. facilius potest ad ueniam criminis peruenire, non est tamen immunis a crimine: nec cesset in agenda paenitentia adque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti ui- 15 detur in neglecta satisfactione cumuletur.

- 29 Confiteantur singuli quaeso uos, fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio [facta] per sacerdotes aput Dominum grata est. conuertamur ad Dominum mente tota et paeni- 20 tentiam criminis ueris doloribus exprimentes Dei misericordiam deprecemur. illi se anima prosternat, illi maestitia satisfaciat, illi spes omnis incumbat. rogare qualiter debeamus dicit ipse. reuertimini, inquit, ad me ex toto corde uestro simulque et ieiunio et fletu et planctu et discindite 25

1 Gal. 6, 7. 5 Marc. 8, 38. 24 Ioel 2, 12 sq.

1 deridatur *S* 2 astutia aliqua *ex* adstuti aliqua *S m. 2* delinqui *S*¹ 3 cogita*t *W* (*n eras.*) se *W in ras. m. 2* poenam *ex* ponam *S m. 2* 7 esse *W s. l. m. 2* 8 pertinere] peruenire *R* plane] tamen *S* 10 fidei] dei *S* non profanando *S* 11 suas *om. R* 12 non ut] non *R* 13 est *om. W* 14 nec cesset *R*, necesse est *SW* agendam paenitentiam *R* misericordiam deprecandam *R*¹ 16 neglecta] lecta *R* 17 quaeso uos fratres confiteatur unusquisque *V teste Baluzio* fratres dilectissimi *v* dilectum *S*¹ 18 delinquit *WR* dum adhuc *S* admittit *W*¹, mitti *S*¹ 19 facta *om. S* aput ad *S* 20 gratia *W* paenitentia *R*² 23 illic *W* omnes spes *S* incubat *S*¹ 24 reuertimini *S*¹ 25 et ieiunio] in ieiunio *R* et fletu *om. R* discingite *W*, scindite *v*

corda uestra et non uestimenta uestra. ad Dominum toto corde redeamus, iram et offensam eius ieiuniis, fletibus, planctibus sicut monet ipse placemus.

Lamentari eum putamus ex toto corde, ieiuniis, fletibus, planctibus Dominum deprecari qui ex primo criminis die lauacra cotidie celebrat, qui epulis affluentibus pastus et sagina largiore distentus cruditates suas postridie ructat nec cibos et potus suos cum pauperum necessitate communicat? qui hilaris ac laetus procedit quomodo mortem suam deflet, cumque scriptum sit: non corrumpetis effigiem barbae uestrae, barbam uellit et faciem suam comit? et placere nunc cuiquam studet qui Deo displicet? an illa ingemescit et plangit cui uacat cultum pretiosae uestis induere nec indumentum Christi quod perdidit cogitare, accipere pretiosa ornamenta et monilia laborata, nec diuini et caelestis ornatus damna deflere? tu licet indumenta peregrina et nestes sericas induas, nuda es: auro te licet et margaritis gemmisque condecores, sine Christi decore deformis es. et quae capillos tuos inficis uel nunc in doloribus desine, et quae nigri pulueris ductu oculorum liniamenta depingis uel nunc lacrimis oculos tuos ablue. si quem de tuis carum mortalitatis exitu perdidisses, ingemesceres dolenter et fleres, facie inculta, ueste mutata, neglecto capillo, uultu nubilo, ore deiecto indicia maioris ostenderes. animam tuam, misera, perdidisti, spiritaliter mortua superuiuere hic tibi et ipsa ambulans funus tuum portare coepisti: et non acriter plangis, non iugiter ingemescis, non te uel pudore criminis uel continuatione lamentationis abscondis?

10 Leuit. 19, 27.

1 alterum uestra om. W 2 corde simul R 3 dum sicut S sed dum deletum m. 2 ammonet W, admonet Rv placeamus WR¹ 4 planctibus om. R 5 cottidie SWRV, quotidie cum feminis v 6 celebrant S¹ affluentibus Wv 7 crudelitates S¹ postridie S, quotidie R eructat W 8 ac] et S 9 incedit WRv 11 uelli R 12 displicet S¹ ingemescit S 14 et m. laborata om. R elaborata S²v 15 et om. R caelestes S ornatum dampna R 17 condecores] componas R 19 nigro WV liniamenti R 20 exitum R, om. S 22 mearores S¹ 23 ostenderis S miseram RS¹ 24 ambulas WS¹ 25 planges S¹ 26 pudores R continuatione W¹ abscondes S¹, abscondas R

ecce peiora adhuc peccandi uulnera, ecce maiora delicta peccasse nec satisfacere, deliquisse nec delicta deflere.

- 31** Ananias, Azarias et Misahel illustres ac nobiles pueri quominus exomologesim Deo faciant nec inter flammam et camini exaestuantis incendia quieuerunt. bene sibi [licet] conscii et Domini fidei ac timoris obsequio saepe promeriti humilitatem tamen tenere et Deo satisfacere nec inter ipsa gloriosa uirtutum suarum martyria destiterunt. loquitur scriptura diuina, stans, inquit, Azarias precatus est et aperuit os suum et exomologesim faciebat Deo simul cum sodalibus suis in medio igni. Daniel quoque post fidei adque innocentiae suae multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa uirtutes ac laudes suas saepe repetitam ieiuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco ac cinere uolutatur exomologesim faciens dolenter et dicens: Domine Deus magnus et fortis et metuendus qui seruas testamentum et miserationem eis qui te diligunt et conseruant inperia tua, peccauimus, facinus admisimus, inpii fuimus, transgressi sumus ac deseruimus praecepta tua et iudicia tua, non audiuimus puerorum tuorum prophetarum quae locuti sunt in nomine tuo super reges nostros et omnes gentes et super omnem terram. tibi, Domine, tibi iustitia, nobis autem confusio.
- 32** Haec mites, haec simplices, haec innocentes in promerenda Dei maiestate fecerunt: et nunc satisfacere Domino ac precari

8 Dan. 3, 25 (Prec. Az. u. 1.). 15 Dan. 9, 4 sq.

1 peccasse se *W* 2 dereliquisse *S*¹ flere *W*¹ 3 annanias *W*
 et *om.* *Wv* 4 exomologesim *W* et ita semper facerent *Rv* 5 aestuantis *S* sibi licet *W*, licet sibi *R*, sibi *S*; licet *uncis inclusi* deum *W*
 6 sepe *W*, se *R* 7 dno *WRv* ante satisfacere 5 *litt. eras.* (tamen?)
 in *W* 10 simul] si *R m. 2* sotalibus *ex solibus W m. 2* 11 ignis *Rv*
 12 gratia *R* a dmi *S sed a deletum* 13 repetita *RS*¹ 14 ac] et *R*, et
 in *v* 15. dominus *v* fortis et magnus *W*, magnus fortis *R* et metuendus
om. *V* 16 tuum et miserationes *v* 17 conseruas *R* 18 transgressi *ex*
 transsi *S m. 2* 20 uerba puerorum *v* 21 quae] qui *R* 22 super]
 per *S* 23 tibi iustitia *SW*, iustitia *VR*, gloria, tibi iustitia *v* confusio
 faciei *V* 24 promeranda *S*, promerendo *R* 25 dmi *S* dmo ac *S*
 et dnm *W*, et deum *Rv* praecari *S*, rogare *WRv*

detrectant qui Dominum negauerunt! quaeso uos, fratres, ad-
 quiescite salutaribus remediis, consiliis oboedite melioribus, cum
 lacrimis nostris uestras lacrimas iungite, cum nostro gemitu
 uestros gemitus copulate. rogamus uos ut pro uobis Dominum
 3 rogare possimus, preces ipsas ad uos prius uertimus quibus Deum
 pro uobis ut misereatur oramus. agite paenitentiam plenam, do-
 lentis ac lamentantis animi probate maestitiam!

Nec uos quorundam moueat aut error inprouidus aut stupor **33**
 uanus, qui cum teneantur in tam graui crimine percussi sunt
 10 animi caecitate, ut nec intellegant delicta nec plangent. indi-
 gnantis Dei maior haec plaga est sicut scriptum est: et dedit
 illis Deus spiritum transpunctionis, et iterum: di-
 lectum ueritatis non receperunt ut salui fierent.
 ac propterea mittit illis Deus operationem erroris
 15 ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non
 crediderunt ueritati, sed sibi placent in iniustitia.
 iniuste sibi placentes et transpunctae mentis alienatione dementes
 Domini praecepta contemnunt, medellam uulneris neclegunt,
 agere paenitentiam nolunt. ante admissum facinus inprouidi,
 20 post facinus obstinati, nec prius stabiles nec postmodum sup-
 plices, quando debuerant stare, iacuerunt, quando iacere et
 prosternere se Deo debent, stare se opinantur. pacem sibi ultro
 nemine dante sumpserunt, falsa pollicitatione seducti et apostatis
 ac perfidis iuncti errorem pro ueritate suscipiunt, communica-

11 Es. 29, 10. 12 II Thess. 2, 10 sq.

1 deum *R* adquiescite *W* 2 salubribus *WRv* oboediente *R*, obi-
 dite *S* 3 tris uestras lacrimas iungite *S s. l. m. 1* cum nostro gemitu
 uestros gemitus copulate *S*², nostros gemitus tristis uestras lacrimas iun-
 gite *S*¹, quae uitiosa eadem *m. 1* correxerat in: nostros gemitus uestros
 gemitus copulate 4 dominum *SV*, deum *WRv* 5 dominum *V* 6 do-
 lentis *W* 8 terror *W* 9 teneatur *R* graui *SWRV*, grandi *v*
 sunt ex sint *S m. 2* 10 a caecitate *R* 11 dmi *S* 12 spm ds *S* trans-
 punctionis *S*¹ delictum *W* 14 mittit *S* (πέμπει *LXX*), mittet *WRv*
 operatione *R*, orationem *S* erroris ex maeroris *S m. 2* 16 sed] et *W*
 placentibus *R* in *om. RW*¹ 17 iniusti *W* mentes *W* 18 necle-
 cunt *S* 19 post inprouidi exhibet *S*: post facinus inprouidi, *exp. m. 2*
 inprouidi post facinus *om. R* 22 prostere se *S* deo *om. R* 23 nemi-
 nem *RS*¹ dantes praesumpserunt *R* seducti *W*¹, seducunt *R* apostati-
 ciciis *R* 24 errore pro ueritatem *S*¹ suscipiunt et *R*

tionem non communicantium ratam ducunt, hominibus contra Deum credunt qui contra homines Deo non crediderunt.

- 34** Eiusmodi homines quantum potestis effugite, perniciosis contactibus adhaerentes salubri cautione uitate. sermo eorum sicut cancer serpit, conloquium uelut contagium transilit, noxia et uenenata persuasio persecutione ipsa peius interficit. illic superest paenitentia quae satisfaciat. qui autem paenitentiam criminis tollunt satisfactionis uiam cludunt. ita fit ut dum temeritate quorundam uel promittitur salus falsa uel creditur, spes uerae salutis adimatur. 5
10
- 35** Vos uero, fratres, quorum timor Domini pronus est et in ruina licet animus constitutus mali sui memor est, paenitentes ac dolentes peccata uestra perspicite, grauissimum conscientiae crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti uestri oculos cordis aperite, nec desperantes misericordiam Domini nec tamen iam ueniam uindicantes. Deus quantum patris pietate indulgens semper et bonus est, tantum iudicis maiestate metuendus est. quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. alto uulneri diligens et longa medicina non desit, paenitentia crimine minor non sit. putasne tu Deum cito posse placari quem uerbis perfidis abnuisti, cui patrimonium praeponere maluisti, cuius templum sacrilega contagione uiolasti? putas facile eum misereri tui quem tuum non esse dixisti? orare oportet impensius et rogare, diem luctu transigere, uigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare, stratos solo adhaerere cineri, in cilicio et sordibus uolutari, post indumentum Christi perditum nullum iam uelle uestimentum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere quibus peccata purgantur, 15
20
25

1 hominem *S* 2 dōm *SR* deum *S* non *om. W* 5 conloquium *ex loquium W m. 2* contacium *S*¹ 6 illic *om. R*, solla illic *S*, illic sola *Pamelius* 7 deo satisfaciat *V* 8 claudunt *SR* cum *S* 9 quorundam *S*¹ 10 uera *R*, uere *S*¹ adimatur *S*²*W*, admiratur *S*¹*R* 11 uero *om. R* fratres dilectissimi *v dñi S*, in deum *WRv* 12 memor est *ex merores et S m. 2* dolentes *ex nolenter S m. 2* 14 cordes *S*¹ 16 patris *om. R* 17 iudicii *S*¹*R* 18 delinquimus *R* 19 sit] desit *R* 20 dominum *Wv* abnuisti] abnegasti *R* 22 eum et cito *S sed et s. l. m. 2* 24 nocte *R* 25 strato solo *S*, strato suo *R* in cinere *ex ciceri S m. 2*, et cinere *R* (in cinere cilicio *v*) 26 uolutare *S*¹ 27 uestitum *Rv* 28 incubare *S*¹

eleemosynis frequenter insistere quibus a morte animae liberantur. quod aduersarius auferebat Christus accipiat, nec teneri iam nec amari patrimonium debet quo quis et deceptus et uictus est. pro hoste uitanda res, pro latrone fugienda, pro gladio metuenda possidentibus et ueneno. ad hoc tantum profuerit quod remansit, ut inde crimen et culpa redimatur. incunctanter et largiter fiat operatio, census omnis in medellam uulneris erogetur, opibus et facultatibus nostris qui de nobis iudicaturus est Dominus faeneretur. sic sub apostolis fides uiguit, sic primus credentium populus Christi mandata seruauit: prompti erant, largi erant. distribuendum per apostolos totum dabant et non talia delicta redimebant.

Si precem toto corde quis faciat, si ueris paenitentiae lamentis **36** et lacrimis ingemescat, si ad ueniam delicti sui Dominum iustis et continuis operibus inflectat, misereri talium potest qui et misericordiam suam protulit dicens: cum conuersus fueris et gemueris, tunc saluaberis et scies ubi fueris, et iterum: nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum ut reuertatur et uiuat. et Iohel propheta pietatem Domini Domino ipso monente declarat, reuertimini, inquit, ad Dominum Deum uestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multae miserationis et qui sententiam flectat aduersus malitiam inrogatam. potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere. paenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes. uel si quis eum plus suis satis-

16 Es. 30, 15. 18 Ez. 33, 11. 20 Ioel 2, 13.

1 liberantur *W* sed a corr. 3 amare *R* 4 res est *R* 5 et] ut *R* ueneno *SWRV*, uendenda *v* 8 dms faeneretur *SR*, dno feneretur *W*; cf. *indicem* 9 primis *S*¹, prius *R* delicta *add. W*² 13 ueris] ueris *R* lamentationibus *Rv* 15 inflectant *R* 16 fueris et *om. WRv* 17 ingemueris *v* saluaueris *R* scibus *S* fueris] queris *R* 18 morte *RS* dicit dominus *om. R* 19 ut *om. W* uiuat] mutat *W* 20 reuertimini *S*¹ 23 sententiam suam *S*, sententias *R* malitias *WR* sed tias in *R* in ras. inrogatas *WR*, sed in *R* in ras., et corr. *W* m. 2 in margine: inrogatam 24 ille (ante defl.) ipse *W* in ras. 26 ferre *S* 27 plus eum *WRv*

factionibus mouerit, si eius iram, si indignationis offensam iusta deprecatione placauerit, dat ille et arma rursus quibus uictus armetur, reparat et conroborat uires quibus fides instaurata uegetetur. repetet certamen suum miles, iterabit aciem, prouocabit hostem et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. qui sic Deo satisfecerit, qui paenitentia facti sui, qui pudore delicti plus et uirtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristauerat nuper laetam faciet ecclesiam nec solam iam Dei ueniam merebitur sed coronam.

1 indignantis *WRv* 3 uegetur *W¹* 4 iterauit *W* prouocauit *S¹W¹* 6 domino *V* pudorem *S¹* delicti *add. W m. 2* 7 et uirtutis *ex et utis S m. 2* exauditus *ex et auditus W m. 2*, auditus *S* 8 quem *S¹* 9 iam solam *WRv* sed et *Baluzius* coronam amen *R* CAECILII CYPRIANI DE LAPSIS EXPLICIT *S*, DE LAPSIS EXPLICIT *WR*

VII.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE DOMINICA ORATIONE.

S = codex Seguerianus; c. 1—4 p. 269, 5 deest.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE DOMINICA ORATIONE.

Euangelica praecepta, fratres dilectissimi, nihil sunt aliud **1**
quam magisteria diuina, fundamenta aedificandae spei, firma-
menta conroboraedae fidei, nutrimenta fouendi cordis, guberna-
5 cula dirigendi itineris, praesidia obtinendae salutis, quae dum do-
cibiles credentium mentes in terris instruunt, ad caelestia regna
perducunt. multa et per prophetas seruos suos dici Deus uoluit
et audiri: sed quanto maiora sunt quae filius loquitur, quae Dei
sermo qui in prophetis fuit propria uoce testatur non iam man-
10 dans ut paretur uenienti uia sed ipse ueniens et uiam nobis ape-
riens et ostendens, ut qui in tenebris mortis errantes inprouidi
et caeci prius fuimus luce gratiae luminati iter uitae duce et
rectore Domino teneremus.

Qui inter cetera salutaria sua monita et praecepta diuina qui- **2**
15 bus populo suo consulit ad salutem etiam orandi ipse formam
dedit, ipse quid precaremur monuit et instruxit. qui fecit uiuere
docuit et orare, benignitate ea scilicet qua et cetera dare et con-
ferre dignatus est, ut dum prece et oratione quam filius docuit
aput patrem loquimur, facilius audiamur. iam praedixerat ho-
20 ram uenire, quando ueri adoratores adorarent patrem in spiritu
et ueritate, et inpleuit quod ante promisit, ut qui spiritum et
ueritatem de eius sanctificatione percepimus de traditione quo-

INCIPIT DE DOMINICA ORATIONE *W*, INCIPIT LIBER SC̃I CYPRIANI EP̃I DE
ORATIONE DOMINICA *G*; *Augustinus de dono perseu. c. 3, 4: legite... in*
beati Cypriani martyris libro... cuius est titulus de dominica oratione.
2 aliud sunt *v* 5 docibiles *G*, dociles *Wv* 6 in terris *W s. l. m. 2*
7 deus *W*, de se *G* 8 sunt *om. Baluzius* quam dei *ex* quae dei *G m. 2*
14 cetera *om. G¹* 15 consulit *v* etiam *W s. l. m. 2* 21 spiritu et ueri-
tate *W* 22 **sc̃ificationem *G*, satisfactione *Oxon.*

que eius uere et spiritaliter adoremus. quae enim potest esse spiritalis oratio quam quae a Christo nobis data est, a quo nobis et Spiritus sanctus missus est, quae uera aput patrem precatio quam quae a filio qui est ueritas de eius ore prolata est? ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit sed et culpa,⁵ quando ipse posuerit et dixerit: reicitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statuatis.

- 3** Oremus itaque, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. amica et familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures eius ascendere Christi orationem. agnoscat pater filii sui uerba, cum¹⁰ preces facimus: qui habitat intus in pectore ipse sit et in uoce, et cum ipsum habeamus aput patrem aduocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri uerba promamus. nam cum dicat: quia quodcumque petierimus a patre in nomine eius dabit nobis,¹⁵ quanto efficacius impetramus quod petimus Christi nomine, si petamus ipsius oratione?
- 4** Sit autem orantibus sermo et precatio cum disciplina quietem continens et pudorem. cogitemus nos sub conspectu Dei stare. placendum est diuinis oculis et habitu corporis et modo uocis.²⁰ nam ut inpudentis est clamoribus strepere, ita contra congruit uerecundo modestis precibus orare. denique magisterio suo Dominus secreta orare nos praecepit, in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis conuenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse praesentem, audire omnes et uidere et maiestatis²⁵ suae plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est: ego Deus adproximans et non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non uidebo eum? nonne caelum et terram ego inpleo? et iterum: in omni loco oculi Dei³⁰

6 Matth. 15, 6 (cf. Marc. 7, 8). 14 Io. 16, 23. 27 Hier. 23, 23 sq.
30 Prou. 15, 3.

1 specialiter *G* spiritalis esse *W*, esse magis spiritalis *v* 3 scs
sps *G* uera est *G*, uera magis *v* 4 ore *W*, opere *G* 8 dominus
Krabinger 9 dominum *V* eius eius *G*¹ 10 oratione *v* agnoscit *ex*
agnoscat *G m.* 2 16 inpetrabimus *rec. Krabinger* in christi *v*
20 modu *W* 21 contra *W s. l. m.* 2, e contra *G* 23 secreto *v* semotis
G, secretis *W* 26 in *om.* *G* 27 est *om.* *W*

speculantur bonos et malos. et quando in unum cum fratribus conuenimus et sacrificia diuina cum Dei sacerdote celebramus, uerecundiae et disciplinae memores esse debemus, non passim uentilare preces nostras inconditis uocibus nec petitionem
 5 commendandam modeste Deo tumultuosa loquacitate iactare, quia Deus non uocis sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus qui cogitationes uidet probante Domino et dicente: quid cogitatis nequam in cordibus uestris? et alio loco: et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis.

Quod Anna in primo Regnorum libro ecclesiae typum portans
 5 custodit et seruat, quae Deum non clamosa petitione sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. loquebatur prece occulta sed manifesta fide, loquebatur non uoce sed corde,
 15 quia sic Dominum sciebat audire, et inpetrauit efficaciter quod petit, quia fideliter postulauit. declarat scriptura diuina quae dicit: loquebatur in corde suo et labia eius mouebantur et uox eius non audiebatur, et exaudiuit eam Dominus. item legimus in psalmis: dicite in cordibus
 20 uestris et in cubilibus uestris compungimini. per Hieremiam quoque haec eadem Spiritus sanctus suggerit et docet dicens: in sensu autem tibi debet adorari, Domine.

Adorans autem, fratres dilectissimi, nec illud ignoret, quem
 6 admodum in templo cum pharisaeo publicanus orauerit. non
 25 adleuatis in caelum inpudenter oculis nec manibus insolenter

8 Matth. 9, 4. 9 Apoc. 2, 23. 17 I Reg. 1, 13. 19 Ps. 4, 5.
 22 Hierm. Ep. 5 (= Baruch 6.).

5 te deo tumultuosa *ab his incipit S* 6 est (*ante clam.*) *om. W G sed G in ras.* 7 cogitationes hominum *v* 9 et scient] sciens *S* 12 dominum *W Gv* 14 prece... loquebatur *om. SWG* 15 deum *Wv* 16 petiit *Gv* 17 non mouebantur *S*, mouebantur *G* *mo in ras.* 19 deus *W Gv* spalmis *G* 20 uestris *om. v* et *om. V* cubilibus *S*, stratis *W G Vv* compungimini *S*, et transpungimini (*. . emini W*) *W Gv* 21 ieremian *S* sanctus *om. S* 22 tibi debet adorari dñe (dñs *W*, deus *v*) *SW*, tibi (*corr. in te G*) debemus adorare dñe *G*, esse debet adoratio domini *V teste libro Goettingensi*, tibi debet esse adoratio domine *V teste Latinio bibl. sacr. p. 179* 23 adoremus *G* illut *S* ignoremus *G* 24 puplicanos *W* 25 inpudenter in caelum *W*

erectis, pectus suum pulsans et peccata intus inclusa contestans diuinae misericordiae inplorabat auxilium, et cum sibi phariseus placeret, sanctificari hic magis meruit qui sic rogauit, qui spem salutis non in fiducia innocentiae suae posuit, cum innocens nemo sit, sed peccata confessus humiliter orauit, et exaudiuit orantem qui humilibus ignoscit. quae Dominus in euangelio suo ponit et dicit: homines duo ascenderunt in templum adorare, unus phariseus et unus publicanus. phariseus cum stetisset, talia aput se precabatur: Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines iniusti, raptores, adulteri, quomodo et publicanus iste. ieiuno bis in sabbato, decimas de omnium quaecumque possideo. publicanus autem de longinquo stabat et neque oculos suos leuabat ad caelum sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam magis quam ille phariseus: quia omnis qui se extollit humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

7 Quae nos, fratres dilectissimi, de diuina lectione discentes postquam cognouimus ad orationem qualiter accedere debeamus, cognoscamus docente Domino et quid oremus. sic, inquit, orate: pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua in caelo et in terra, panem nostrum cottidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut

7 Luc. 18, 10 sq. 22 Matth. 6, 9 sq.

1 sed pectus *Wv* inclausa contemptans *S* 3 orauit *WG* 4 non fiduciam *Gronou. obs. p. 628* 5 et exaudiu (*sic*)...agnoscit *G m. rec. in marg. add.* 6 semper humilibus *v* deus *G* suo ponit] monuit *S* 7 orare *v* 8 et unus] et alter *V* et cum stetisset phariseus *G* 12 sabato *G* de omnium *W*, de omnibus *V* 13 quaecumque] quae *G* 14 oculos uolebat ad caelum leuare *Wv*; οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάρει *Graec.* 17 magis in domum suam *WG* 18 extollit] exaltat *G* 19 humiliat *V* 21 qualiter ad orationem *v* 24 sicut in caelo *Wv*; *cf. August. de dono perseu. c. 3*: 'in caelo et in terra' uel quod in plerisque codicibus legitur magisque ab orantibus frequentatur 'sicut in caelo et in terra' 26 remitte *v*

et nos remittimus debitoribus nostris, et ne patiaris nos induci in temptationem, sed libera nos a malo.

Ante omnia pacis doctor adque unitatis magister singillatim ⁸
⁵ noluit et priuatim precem fieri, ut quis cum precatur pro se tantum precetur. non dicimus: pater meus, qui es in caelis nec: panem meum da mihi hodie, nec dimitti sibi tantum unusquisque debitum postulat aut ut in temptationem non inducatur adque a malo liberetur pro se solo rogat. publica est nobis
¹⁰ et communis oratio, et quando oramus, non pro uno sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Deus pacis et concordiae magister qui docuit unitatem, sic orare unum pro omnibus uoluit, quomodo in uno omnes ipse portauit. hanc orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi
¹⁵ consonantes in prece et spiritus consensione concordēs: declarat scripturae diuinae fides et dum docet quomodo orauerint tales, dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, ut tales esse possimus. tunc inquit, illi tres tamquam ex uno ore hymnum canebant et benedicebant Deum. loquebantur
²⁰ quasi ex uno ore, et nondum illos Christus docuerat orare. et ideo orantibus fuit inpetrabilis et efficax sermo, quia promerebatur Dominum pacifica et simplex et spiritalis oratio. sic et apostolos cum discipulis post ascensum Domini inuenimus orasse. erant, inquit, perseuerantes omnes unanimes

18 Dan. 3, 51 (Prec. Az. 27). 24 Act. 1, 14.

1 dimittimus *Gv* passus fueris *V* 2 induci nos *GW nisi quod nos in W s. l. m. 2* temptatione *S* 3 malo *SWGv*, malo amen *v* 5 praece *S* non pro *Baluzius* 6 non enim *v* in caelis es *G* 8 debita *WG* aut ut *ex ut W m. 2* temptatione *S* ducatur *W* 10 et quando] si quando *W* uno] nobis solis *V* 11 toto populo *v* rogamus *S*, oramus *WGv* 12 et *om. G* qui *W s. l. m. 2* 13 in uno *om. S* et ipse *G* 15 *spu S* consensio *W¹* declarat *SWGv*, quod declarat *v* 16 scriptura diuina efides *W* cum *WG* 17 in *W s. l. m. 2* 18 illi tres inquit *v* tanquam *S*, quasi *WGv* 19 cantabant *V* dominum *Gv*, *om. W* 21 fuit orantibus *G* 22 deum *WG* et (*ante simplex*) *om. G* 23 discipulos *S¹* ascensam *maluit Baluzius* 24 et erant *V* omnes *om. WG* unanimis *S*

in oratione cum mulieribus et Maria quae fuerat mater Iesu et fratribus eius. perseuerabant in oratione unanimes orationis suae et instantia simul et concordia declarantes, quia Deus qui inhabitare facit unanimes in domo non admittit in diuinam et aeternam domum nisi apud quos est una-
5 nimis oratio.

- 9 Qualia autem sunt, fratres dilectissimi, orationis dominicae sacramenta, quam multa, quam magna, breuiter in sermone collecta sed in uirtute spiritaliter copiosa, ut nihil omnino praetermissum sit quod non in precibus adque orationibus nostris,
10 caelestis doctrinae compendio comprehendatur! sic, ait, adorate: pater noster, qui es in caelis. homo nouus, renatus et Deo suo per eius gratiam restitutus pater primo in loco dicit, quia filius esse iam coepit. in sua, inquit, propria uenit et sui eum non receperunt. quotquot eum receperunt,
15 dedit illis potestatem ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius. qui ergo credidit in nomine eius et factus est Dei filius, hinc debet incipere, ut et gratias agat et profiteatur se Dei filium, dum nominat patrem sibi esse in caelis Deum, contestetur quoque inter prima statim natiuitatis suae
20 uerba renuntiasse se terreno et carnali patri et patrem solum nosse se et habere coepisse qui sit in caelis, sicut scriptum est: qui dicunt patri et matri: non noui te, et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum seruauerunt. item Dominus in
25 euangelio suo praecepit ne uocemus nobis patrem in terra, quod scilicet nobis unus pater qui est in caelis. et discipulo qui mentionem defuncti patris fecerat respondit: sine mortui

14 Io. 1, 11 sq. 23 Deut. 33, 9. 28 Matth. 23, 9. 28 Matth. 8, 22.

3 et om. *GV* instantia *S*, instantiam *WGV* simul et concordiam *SW*, et concordiam simul *G*; cf. *Walker in Miscell. obseruatt. III 1 p. 53* 5 nisi eos *v* 7 sint *WG* 9 specialiter *G* 10 nostris *W s. l. m. 2* 11 orate *WGV* 13 gratiam eius *v* primo in loco pater *G* dicit *W s. l. m. 2* 15 quodquod *S*, quotquot autem *Gv* eum *G s. l. m. 2* 16 his qui *v* 17 credit *G*, crediderunt *W* 19 filium dei *G* 20 dnm *G* quodq. *W* natiuitatis *ex natis W m. 2* 21 se om. *V* 24 hii *WG¹* 26 precipit *G* terris *V* 27 scilicet sit *G*, sit scilicet *Wv*

mortuos suos sepeliant. dixerat enim patrem suum mortuum, cum sit credentium pater uiuus.

Nec hoc solum, fratres dilectissimi, animaduertere et intellegere debemus, quod appellemus patrem qui sit in caelis, sed coniungimus et dicimus pater noster, id est eorum qui credunt, eorum qui per eum sanctificati et gratiae spiritalis natiuitate reparati filii Dei esse coeperunt. quae uox Iudaeos etiam perstringit et percutit, quia Christum sibi per prophetas adnuntiatum et ad se prius missum non tantum spreuerunt infideliter sed et crudeliter necauerunt: qui iam non possunt patrem Dominum nocare, cum Dominus eos confundat et redarguat dicens: uos de diabolo patre nati estis et concupiscentias patris uestri facere uultis. ille enim homicida fuit ab initio et in ueritate non stetit, quia ueritas non est in illo. et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans: filios generauit et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. agnouit bos possessorem suum et asinus praeseptum domini sui: Israel autem me non cognouit et populus me non intellexit. uae genti peccatrici, populo pleno peccatis, semen nequam, filii scelesti. dereliquistis Dominum et in indignationem misistis illum sanctum Israel. in quorum exprobrationem christiani quando oramus pater noster dicimus, quia noster esse iam coepit et Iudaeorum qui eum dereliquerunt esse desiuit. nec peccator populus potest esse filius, sed quibus remissa

11 Io. 8, 44. 16 Es. 1, 2 sq.

3 hoc *om. S* 4 appellamus *G* 5 id est *W s. l. m. 2* eorum qui credunt *om. G* 7 filii *S* etiam iudaeos *v*, iudeos *G* 8 quia *S*, qui *WGv* sibi *om. G* 9 inf. spreu. *v* et *om. v* 10 deum *Wv* 11 arguat *S* 12 diabulo *S* concupiscentiam *G* 14 in *om. G* 15 in *om. G* esaiam *S* et indignans *S* 16 generauit] genui *W* 17 bus *S* suum *eras. in W, om. G* 18 praeseptum *SG*, presepe *W* istr *S* agnouit *W* 19 populus meus *Gv* gens peccatrix populus plenus *Wv* et *Cyprianus test. I 3 p. 40.* 20 nequam] pessimum *test. l. c.* filii *S* 21 scelesti] sine lege *test. l. c.; cf. Gronou. obs. p. 322* 22 illum *om. G* istrabel *S* et sic saepius exprobratione *G* 23 christiani *om. G* patrem nostrum *G* 24 iam *om. WGv* dereliquerunt *SG¹*, reliquerunt *WG^{2v}* desiit *WGv*

peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur, eis et aeternitas repromittitur Domino ipso dicente: omnis qui facit peccatum seruus est. seruus autem non manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum.

11 Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis eius et bonitatis ubertas, ut sic nos uoluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Dominum patrem uocemus et ut est Christus Dei filius sic et nos Dei filii nuncupemur: quod nomen nemo nostrum in oratione auderet adtingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare. meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus quia quando patrem Deum dicimus quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis. conuersemur quasi Dei templa, ut Dominum in nobis constet habitare. nec sit degener actus noster ab spiritu, ut qui spirituales et caelestes esse coepimus non nisi spiritalia et caelestia cogitemus et agamus, quia et ipse Dominus Deus dixit: eos qui clarificant me clarificabo: et qui me spernent spernentur, beatus quoque apostolus in epistula sua posuit: non estis uestri, empti enim estis pretio magno. clarificate et portate Deum in corpore uestro.

12 Post hoc dicimus: sanctificetur nomen tuum, non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus a Domino ut nomen eius sanctificetur in nobis. ceterum a quo Deus sanctificatur qui ipse sanctificat? sed quia ipse dixit:

2 Io. 8, 34 sq. 17 I Reg. 2, 30. 19 I Cor. 6, 19 sq.

1 dantur *G*¹ eis et *SWG*², eis *G*¹, et eis *v* 3 seruus est peccati *v* = *LXX* 4 aeterno *S* filius autem *v* 6 eius *om. S* ut *SWG*², et *G*¹, qui *v* 7. deum *Wv* ut *G s. l. m. 2, om. S* 8 filios nuncupemus *v* 10 orrare *G* 11 *dnm G* 13 *dnō G* conuertamur *S* quasi *ex qua W m. 2* 14 deum *Wv* sit] sic *S* 15 ab *spū SG*, ac *spūs W sed s fin. ex corr.* cael. et spir. *v* 17 deus *om. G* 18 spernet *W*, spernit *Gv* spernetur *W Gv*; cf. *de zelo et liuore c. 15* 19 apostolus quoque *G* ponit *G* 20 magno *om. W* glorificate *ex clarificate G m. 2* 21 dom *S* 24 a deo *W et August. de corrept. et gr. c. 6, 10., ab eo v et August. contra duas epist. Pel. IV, 9, 25., de dono perseu. c. 2, 4* 25 ipse (*ante dixit*) *om. G*

sancti estote, quoniam et ego sanctus sum, id petimus et rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus in eo quod esse coepimus perseueremus. et hoc cottidie deprecamur. opus est enim nobis cottidiana sanctificatio, ut qui cottidie delinquimus delicta nostra sanctificatione adsidua repurgemus. quae autem sit sanctificatio quae nobis de Dei dignatione confertur apostolus praedicat dicens: neque fornicarii neque idolis seruiantes neque adulteri neque molles neque masculorum adpetitores neque fures neque fraudulentum neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi et in spiritu Dei nostri. sanctificatos nos dicit in nomine Domini Iesu Christi et in spiritu Dei nostri. haec sanctificatio ut in nobis permaneat oramus, et quia Dominus et iudex noster sanato a se et uiuificato comminatur iam non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus ac noctibus postulamus ut sanctificatio et uiuificatio quae de Dei gratia sumitur ipsius protectione seruetur.

Sequitur in oratione: adueniat regnum tuum. regnum etiam Dei repraesentari nobis petimus, sicuti et nomen eius ut in nobis sanctificetur postulamus. nam Deus quando non regnat, aut apud eum quando incipit quod et semper fuit et esse non desinit? nostrum regnum petimus aduenire a Deo nobis repromissum, Christi sanguine et passione quaesitum, ut qui in saeculo ante seruiuimus postmodum Christo dominante regnemus, sicut ipse pollicetur et dicit: uenite, benedicti patris mei, per-

1 Leu. 11, 44 (cf. 20, 7.) 7 I Cor. 6, 9 sq. 28 Matth. 25, 34.

1 quoniam] quomodo *codd. August.* et *om.v et codd. August.*
 sum *om. W* id *SWV*, ideo *G* 2 et *W s. l. m. 2* 4 sanctificatione
Gr et August. l. c. IV, 10, 27 6 dignitate *G* 7 neque enim *W*
 8 masculorum *S* 11 consequuntur *W* quidam *WV* (*καὶ τὰ τὰ τρεῖς ἦτε*
Graec. ; cf. test. III 65) 12 sed sanctificati estis *om. G* 13 domini nostri
Gr in *om. W* 14 domini] dñi nr̄i *G* 15 in *W s. l. m. 2* haec *W*
s. l. m. 2 16 oremus *ex oramus G m. 2* 17 uiuificato] iustificato *v*
iam om. August. l. c. de dono perseu. non *W s. l. m. 2* derelinquere
G¹ 18 faciamus *GW¹* 19 postulemus *G²* de dei] dñi *S* 20 ipsi *S*

cipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. potest uero, fratres dilectissimi, et ipse Christus esse regnum Dei quem uenire cottidie cupimus, cuius aduentus ut cito nobis repraesentetur optamus. nam cum resurrectio ipse sit, quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest ipse intellegi, 5 quia in illo regnaturi sumus. bene autem regnum Dei petimus id est regnum caeleste, quia est et terrestre regnum. sed qui renuntiauit iam saeculo maior est et honoribus eius et regno. et ideo qui se Deo et Christo dicat non terrena sed caelestia regna desiderat. continua autem oratione et prece opus est, ne excida- 10 mus de regno caelesti, sicut Iudaei quibus hoc primum promissum fuerat exciderunt Domino manifestante et probante. multi inquit, uenient ab oriente et occidente et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno caelorum. filii autem regni expellentur in tenebras exteriores: 15 illic erit ploratio et stridor dentium. ostendit quia ante filii regni Iudaei erant, quando et filii Dei esse perseuerabant, postquam cessauit circa illos nomen paternum, cessauit et regnum. et ideo christiani qui in oratione appellare patrem Deum coepimus nos et ut regnum Dei nobis ueniat oramus. 20

14 Addimus quoque et dicimus: fiat uoluntas tua in caelo et in terra, non ut Deus faciat quod uult, sed ut nos facere possimus quod Deus uult. nam Deo quis obsistit quominus quod uelit faciat? sed quia nobis a diabolo obsistitur quominus per omnia noster animus adque actus Deo obsequatur, oramus et 25 petimus ut fiat in nobis uoluntas Dei: quae ut fiat in nobis, opus est Dei uoluntate id est ope eius et protectione, quia nemo suis

12 Matth. 8, 11 sq.

1 regnum dei *G* 4 ipse *SWG^v*, ipse nostra *v* 7 regnum terrestre *G* 8 saeculo saeculo *malim* 9 dedicat *v* 10 excedamus *S*
 11 de *S*, a *WG^v* primum *S*, prius *WG^v* 13 accumbent *W* 14 et (*ante isaac*) *om. G* 15 regni *W s. l. m. 2* expelluntur *G* 16 quia *ex*
 qui *W m. 2* 17 et *om. G* 19 deum patrem *W*, patrem *dnm G*
 20 nos *om. G*, *delendum censet Walkerus l. c.*, nostrum *malim* nos et
expunxit Krabinger eueniat *G* 21 in caelo *SWG^{1V}* (*et August. contra*
duas epist. Pel. IV, 9, 25), sicut in caelo *G^{2v}* 23 absistit *G* 24 uellit
W fiat *G* 25 animus *W s. l. m. 2* 26 opus est *ex* opustst *W m. 2*
 27 dei est *S* et protectione *S s. l.* quia . . . fortis est *om. S*

uiribus fortis est sed Dei indulgentia et misericordia tutus est. denique et Dominus infirmitatem hominis quem portabat ostendens ait: pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, et exemplum discipulis suis distribuens, ut non uoluntatem suam sed Dei faciant, addidit dicens: uerumtamen non quod ego uolo sed quod tu uis. et alio loco dicit: non descendi de caelo, ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. quodsi filius obaudiuit ut faceret patris uoluntatem, quanto magis seruus obaudire debet ut faciat domini uoluntatem, sicut in epistula sua Iohannes quoque ad faciendam uoluntatem Dei hortatur et instruit dicens: nolite diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo, quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non est a patre sed ex concupiscentia mundi. et mundus transibit et concupiscentia eius: qui autem fecerit Dei uoluntatem manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum. qui in aeternum manere uolumus Dei qui aeternus est uoluntatem facere debemus.

Voluntas autem Dei est quam Christus et fecit et docuit. humilitas in conuersatione, stabilitas in fide, uerecundia in uerbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Dominum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino

3 Matth. 26, 39. 6 Io. 6, 38. 12 I Io. 2, 15 sq.

1 sed] deus sed *S* sed deus *exp. m. 2* 2 dominus *SWGv*, deus *v* infirmitate *SW* 3 iste calix a me *G* 4 et *om. S* distribuens *WGv* 6 uis *om. Wv* dicit *om. W* 8 me misit *WG* 9 uoluntatem patris *W* 10 iohannis *S* 11 dei uoluntatem *Wv* 13 quis *Gv* caritas] dilectio *W* 15 carnis. .concupiscentia *om. S* est *om. G* 17 mundi] saeculi *W* transit *G* 18 uoluntatem dei *WGv* 19 et *om. G* 20 deus *G¹* 22 est] et *W* et *om. G* docuit et fecit *W* 24 in factis *W s. l. m. 2* 25 nosse] posse *W* posse *om. G* 26 dominum *SV*, deum *WGv* 27 omnino nihil *G*

praeponere, quia nec nobis quicquam ille praeposuit, caritati eius inseparabiliter adhaerere, cruci eius fortiter ac fidenter assistere, quando de eius nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam qua confitemur, in quaestione fiduciam qua congregamur, in morte patientiam qua coronamur: hoc est coheredem Christi uelle esse, hoc est praeceptum Dei facere, hoc est uoluntatem patris implere.

16 Fieri autem petimus uoluntatem Dei in caelo et in terra: quod utrumque ad consummationem nostrae incolumitatis pertinet et salutis. nam cum corpus e terra et spiritum possideamus e caelo, ipsi terra et caelum sumus et in utroque id est et corpore et spiritu ut Dei uoluntas fiat oramus. est enim inter carnem et spiritum conluctatio et discordantibus aduersum se inuicem cottidiana congressio, ut non quae uolumus ipsa faciamus, dum spiritus caelestia et diuina quaerit, caro terrena et saecularia concupiscit. et ideo petimus inter duo ista ope et auxilio Dei concordiam fieri, ut dum et in spiritu et in carne uoluntas Dei geritur, quae per eum renata est anima seruetur. quod aperte adque manifeste apostolus Paulus sua uoce declarat, caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum et spiritus aduersus carnem. haec enim inuicem aduersantur sibi, ut non quae uultis ipsa faciatis. manifesta autem sunt facta carnis quae sunt adulteria, fornicationes, inmunditiae, spurcitiae, idololatriae, ueneficia, homicidia,

19 Gal. 5, 17 sq.

1 praeponere omnino *W* ille quicquam *W* caritate *G*¹ 2 fidenter ads.] libenter insistere *V* 4 constantia *S* quam *SG* fiducia *SW* 5 patientia *SW* 6 esse uelle *v* 7 adimplere *v* 8 petimus] uolumus *G* 9 incolomitatis *WG* 11 utrūq. *W*, utraq. *S* sed a corr. id est et *W* s. l. m. 2 in (pro et) corpore *August. contra duas epist. Pel. l. c. et contra Iulian. Pelag. II, 3, 6* et spū *W* s. l. m. 2 12 in carne et spū *W* 13 discordantes *S* (antes uidetur m. 2 correctum) aduersus *Sv* 14 congressione *G* ne add. m. 2 ut dum *G*, dei *S* (corr. m. 2) spū *S* 16 petimus *SG* et *August. utroque loco*, petimus in *Wv* inter om. *W* 17 ut ex et *S* m. 2 et om. *G* in—in om. *W* geritur] creditur *S* 18 reseruetur *V*, reparetur *cod. Vatic. August. c. d. epist. Pel. l. c.* adq. manifeste om. *G* 19 sua *W* s. l. m. 2 22 ipsa *August. l. c.*, illa altero l. facta] opera *Wv* 23 fornicationis *S* 24 idolatriae *W*, idolatria *G*

inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comisationes et his similia: qui talia agunt regnum Dei non possidebunt.
 5 fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. et idcirco cottidianis immo continuis orationibus hoc precamur et in caelo et in terra uoluntatem circa nos Dei fieri: quia haec est uoluntas Dei ut terrena caelestibus cedant,
 10 spiritalia et diuina praeualeant.

Potest et sic intellegi, fratres dilectissimi, ut quoniam mandat et monet Dominus etiam inimicos diligere et pro his quoque qui nos persecuntur orare, petamus et pro illis qui adhuc terra sunt et necdum caelestes esse coeperunt, ut et circa illos uoluntas Dei fiat quam Christus hominem conseruando et redintegrando
 15 perfecit. nam cum discipuli ab eo iam non terra appellantur sed sal terrae et apostolus primum hominem uocet de terrae limo, secundum uero de caelo, merito et nos qui esse debemus patri Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et
 20 pluit super iustos et iniustos, sic Christo monente oramus et petimus, ut precem pro omnium salute faciamus, ut quomodo in caelo id est in nobis per fidem nostram uoluntas Dei facta est ut essemus e caelo, ita et in terra hoc est in illis credere nolentibus

1 animositas *SW* 2 heresis *SW* 3 comisationes *G*, comessiones *v* similia] similia quae praedico uobis sicut praedixi quoniam *v*
 5 fructum *G*¹ et spiritus *W* est agapes gaudium pax magnanimitas suauitas benignitas *V teste Rigaltio* 8 precamur in *G* terra et in caelo *W* uoluntatem. . . haec est *om. S* 9 uoluntats *S* 11 et *om. G*
 12 monet] docet *August. l. c.* iis *v* quomque *W*¹ 13 terra *G* et *August. l. c.*, terreni *W*, terena *S* 14 coeperunt] potuerunt *G* et *om. W* 15 dei uoluntas *W* 16 perficit *WG*¹ non iam *WGv* in terra *S*, terreni *W* appellantur *W* 17 terra e *W* 18 deo patri *G* 19 similis *S* 21 ut q.] et quomodo *SG* 22 uoluntas. . . *p. 280, 1* fiat *om. G*
 23 credere nolentibus *scripsi*, credentibus *SWG*, nondum credentibus *scripsit Grauius*, non credentibus *Morellius*; cf. *Augustinum De praedest. sanct. c. 8, 15*: sic etiam uoluit intellegi s. Cyprianus quod dicimus: 'fiat uoluntas tua sicut in coelo et in terra,' hoc est sicut in eis qui iam crediderunt et tamquam coelum sunt, ita et in eis, qui non credunt et ob hoc adhuc terra sunt. quid ergo oramus pro nolentibus credere, nisi ut deus in illis operetur et uelle.

fiat uoluntas Dei, ut qui adhuc sunt prima natiuitate terreni incipiant esse caelestes ex aqua et spiritu nati.

18 Procedente oratione postulamus et dicimus: panem nostrum cottidianum da nobis hodie. quod potest et spiritaliter et simpliciter intellegi, quia et uterque intellectus utilitate diuina 5 proficit ad salutem. nam panis uitae Christus est et panis hic omnium non est, sed noster est. et quomodo dicimus pater noster, quia intellegentium et credentium pater est, sic et panem nostrum uocamus, quia Christus eorum qui corpus eius contingimus panis est. hunc autem panem dari nobis cottidie 10 postulamus, ne qui in Christo sumus et eucharistiam eius cottidie ad cibum salutis accipimus intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti et non communicantes a caelesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur ipso praedicante et dicente: ego sum panis uitae qui de caelo descendi. si qui 15 ederit de meo pane, uiuet in aeternum. panem autem quem ego dederero caro mea est pro saeculi uita. quando ergo dicit in aeternum uiuere si qui ederit de eius pane, ut manifestum est eos uiuere qui corpus eius attingunt et eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contra timen- 20 dum est et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore remaneat a salute comminante ipso et dicente: nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis uitam in uobis. et ideo panem nostrum id est Christum dari nobis cottidie petimus, ut qui in 25

15 Io. 6, 51. 22 Io. 6, 53.

1 ut qui] fit ita hi qui *G* 2 renati *G* 4 quid *W* et (*ante spir.*)
om. WG 6 profecit *S*, proficiat *W*¹ christus *om. G* 9 uocamus
christum quia is *Walkerus legendum censet l. c.* eorum] noster *v*
10 contingunt *v* 11 eius *om. WGv et August. c. duas epist. Pel. IV,*
9, 25 12 ad] ac *fort.* iure communicationis accipimus *V* 13 absentes
ex absenti G m. 2 prohibeamur *G* 14 dicente] monente *Wv* 15 uitae]
uiuus *V* si quis *Wv* 16 uiuit *S* panis *SGv* 17 enim *ex* autem *G*
m. 2 18 uiuire *S* quis *v* de *W s. l. m. 2* 19 panem *S*¹ ut *om. W*
est] sit *S* 21 et orandum *exp. Krabinger* 22 remaneat *S*¹ *W*, extraneus
remaneat *S*², procul rem. *v*, alienos rem. *G* salutem *S*¹ 23 carnem]
panem *S* 24 habetis *S*

Christo manemus et uiuimus a sanctificatione eius et corpore non recedamus.

Potest uero et sic intellegi, ut qui saeculo renuntiauimus et **19**
 diuitias eius et pompas fide gratiae spiritalis abiecimus cibum
 nobis tantum petamus et uictum, quando instruat Dominus et
 dicat: qui non renuntiat omnibus quae sunt eius,
 non potest meus discipulus esse. qui autem Christi
 coepit esse discipulus secundum magistri sui uocem renuntians
 omnibus, diurnum debet cibum petere nec in longum desideria
 petitionis extendere ipso iterum Domino praescribente et dicente:
 nolite in crastinum cogitare: crastinus enim dies
 ipse cogitabit sibi. sufficit diei malitia sua. merito
 ergo Christi discipulus uictum sibi in diem postulat qui de cra-
 stino cogitare prohibetur, quia et contrarium sibi fit et repu-
 gnans, ut quaeramus in saeculo diu uiuere qui petimus regnum
 Dei uelociter aduenire. sic et beatus apostolus monet formans et
 corroborans spei nostrae ac fidei firmitatem. nihil, inquit, in-
 tulimus in hunc mundum, uerum nec auferre pos-
 sumus. habentes itaque exhibitionem et tegumen-
 tum his contenti sumus. qui autem uolunt diuites
 fieri incidunt in temptationem et muscipulas et
 desideria multa et nocentia quae mergunt homi-
 nem in perditionem et in interitum. radix enim om-
 nium malorum est cupiditas quam quidam adpe-
 tentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se do-
 loribus multis.

6 Luc. 14, 33. 11 Matth. 6, 34. 17 I Tim. 6, 7 sq.

1 et corpore eius *W* 5 petamus et uictum *om. S* 6 renuntiauerit
W quae] qui *W* 8 esse coepit *W* uocem magistri sui *W* 10 ca ten-
 dere *W* dicente *ex docente S m. 1* 11 dies *om. Baluzius* 12 cogi-
 tauit *G¹* sufficiat *S* 14 quia et] an non *G* tibi *G* fit *ex sit S*
m. 1, uidetur G 16 uenire *G* firmans *G* 17 ac fidei nostrae *S*
 inquit *om. G* 18 neque *W*, quia nec *S* ferre *S* possumus] simus *S*
 19 exhibitionem] nutrimentum *W* et tegumentum *S, om. W* 20 simus
Wv 21 muscipulam *Gv* 22 homines *G* 23 et in interitum *W*
sed in s. l. m. 2, om. SG; cf. test. III 61 p. 165, de lapsis c. 12, de opere
et el. c. 10

- 20** Docet non tantum contemnendas sed et periculosas esse diuitias, illic esse radicem malorum blandientium, caecitatem mentis humanae occulta deceptione fallentium. unde et diuitem stultum saeculares copias cogitantem et se exuberantium fructuum largitate iactantem redarguit Deus dicens: stulte, hac nocte ex-
 5 postulatur anima tua. quae ergo parasti cuius erunt? laetabatur stultus in fructibus nocte moriturus et cui uita iam deerat uictus abundantiam cogitabat. contra autem Dominus perfectum et consummatum docet fieri qui omnibus suis uenditis adque in usum pauperum distributis thesaurum sibi condat in
 10 caelo. eum dicit posse se sequi et gloriam dominicae passionis imitari qui expeditus et succinctus nullis laqueis rei familiaris inuoluitur, sed solutus ac liber facultates suas ad Dominum ante praemissas ipse quoque comitatur. ad quod ut possit unusquisque nostrum parare se, sic discit orare et de orationis lege qualis
 15 esse debeat noscere.
- 21** Neque enim deesse cottidianus cibus potest iusto, cum scriptum sit: non occidet Dominus fame animam iustam, et iterum: iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum neque semen eius quaerens panem, item
 20 Dominus promittat et dicat: nolite cogitare dicentes: quid edemus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes quaerunt. scit autem pater uester quia horum omnium indigetis. quaerite primo regnum et iustitiam Dei, et haec omnia adponentur
 25 uobis. quaerentibus regnum et iustitiam Dei omnia promittit adponi. nam cum Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si

5 Luc. 12, 20. 18 Prou. 10, 3. 19 Ps. 36, 25. 21 Matth. 6, 31 sq.

1 nos non *G* 2 radicem esse *W* 3 deceptione *W* 4 fructum *S* 5 dñs *W* 7 ipsa nocte *v* 10 distribuitis *S* thesaurum *ex* thesauri *S*, thesauros *V* 11 caelis *V* se *om. W* gloriae *S* 13 deum *v* 15 nostrum *om. v* sic *om. S* discat *v*, didicit *ex* dicit *G m. 2* de *om. W* 18 fame dñs *W* 19 iunior *Sv* 20 nec *W* 21 dominus *om. G* repromittat *W* digentes *W¹* 22 bibamus *S* uestiamur *S* 23 enim *W s. l. m. 2* quaerent *S* autem] enim *G* 24 indegetis *S* querite primum *G* 25 regnum dei et iust. eius *v* 27 sint dei *W* dom *S* si *ex* sine *G m. 2*

Deo ipse non desit. sic Danieli in leonum lacum iussu regis in-
 cluso prandium diuinitus procuratur et inter feras esurientes et
 parcentes homo Dei pascitur. sic alitur Helias in fuga et solitu-
 dine coruis ministrantibus et uolueribus cibum sibi adportantibus
 5 in persecutione nutritur. adque — o humanae malitiae dete-
 standi crudelitas! — ferae parcunt, aues pascunt, et homines
 insidiantur et saeuunt!

Post haec et pro peccatis nostris precamur dicentes: et re- 22
 mitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus
 10 debitoribus nostris. post subsidium cibi petitur et uenia
 delicti, ut qui a Deo pascitur in Deo uiuat nec tantum praesenti
 et temporali uitae sed aeternae consulatur, ad quam ueniri po-
 test, si peccata donentur quae debita Dominus appellat, sicut in
 euangelio suo dicit: dimisi tibi omne debitum, quia me
 15 rogasti. quam necessario autem, quam prouidenter et salubri-
 ter admonemur quod peccatores sumus qui pro peccatis rogare
 compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientiae
 suae animus recordetur! ne quis sibi quasi innocens placeat et se
 extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se cottidie,
 20 dum cottidie pro peccatis iubetur orare. sic denique et Iohannes
 in epistula sua monet dicens: si dixerimus quia peccatum
 non habemus, nos ipsos decipimus et ueritas in no-
 bis non est. si autem confessi fuerimus peccata no-
 stra, fidelis et iustus est Dominus qui nobis pec-
 25 cata dimittat. in epistula sua utrumque complexus est, quod
 et rogare pro peccatis debeamus et inpetremus indulgentiam cum

14 Matth. 18, 32. 21 I Io. 1, 8 sq.

1 desit] erit *G* daniel *W* lacu *Gv* 2 apparatus *V*; cf. de opere
 et el. c. 11 3 et helias *V* in solitudine *Gv* 5 o] et *W* humane *SG*
 6 fere *S* 8 deprecamur *Wv* dimitte *VGv* 9 sicuti *W* dimittimus
Vv 12 sed et *v* consolatur *S* non potest nisi ex potest si *G m. 2*
 14 suo om. *G* omnem *SW*¹ qui a me *W* 15 salubriter *SWG* et
August. (contra d. epist. Pel. IV, 10, 27., de dono perseu. c. 5, 8.), saluta-
 riter *v* 16 quod peccatores] ut prouidentes *G* simus *GV* 17 a dno *G*
 18 placeat] *add. v*: cum innocens nemo sit et se ext. p. pereat *add. in W*
m. 2 20 et om. *G* 21 monet] ponit *G* 22 decipimus *W*¹ 24 domi-
 nus om. *August. contra d. epist. P. l. c.* 26 indulgentia *W*

rogamus. ideo et fidelem dixit Dominum ad dimittenda peccata fidem pollicitationis suae reseruantes, quia qui orare nos pro debitis et peccatis docuit paternam misericordiam promisit et ueniam secuturam.

23 Adiunxit plane et addidit legem certa nos condicione et spon- 5
sione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulemus secun-
dam quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes inpe-
trari non posse quod pro peccatis petimus, nisi et ipsi circa pec-
catores nostros paria fecerimus. idcirco et alio in loco dicit: in
qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur uobis. 10
et qui seruus post dimissum sibi a domino omne debitum conser-
uato suo noluit ipse dimittere in carcerem religatur. quia indul-
gerè conseruo noluit, quod sibi a Domino indultum fuerat amisit.
quae adhuc fortius Christus in praeceptis suis maiore censurae
suae uigore proponit. cum steteritis, inquit, ad oratio- 15
nem, remittite si quid habetis aduersus aliquem,
ut et pater uester qui in caelis est remittat pec-
cata uobis. si autem uos non remisistis, neque pa-
ter uester qui in caelis est remittet uobis peccata
uestra. excusatio tibi nulla in die iudicii superest, cum secun- 20
dam tuam sententiam iudicaris et quod feceris hoc et ipse pa-
tiaris. pacificos enim et concordantes adque unanimes esse in domo
sua Deus praecepit et quales nos fecit secunda natiuitate tales
uult renatos perseuerare, ut qui filii Dei sumus in Dei pace ma-
neamus, et quibus spiritus unus est unus sit et animus et sensus. 25

9. Matth. 7, 2. 15 Marc. 11, 25 sq.

1 et ideo *G* deum *W*¹ 3 paterna misericordia *G* 5 prius et *W* s. l.
m. 2 7 et *om.* *S* 8 peccatis] nostris *add. m.* 2 in *G* peccatores *WGV*,
om. *S*, debitores *v* 9 et *om.* *G* 10 fueritis *G*, ueritis *S*, eritis *W*
in ea *om.* *G* rementietur *W*¹, remitietur *S* 11 quis seruus *S*, seruus
qui *G* omnem *S* 12 carcer *S*, carcere *G* et quia *G sed et m.* 2
13 conseruo suo *v* 14 in *om.* *W* maiori *G* 15 proponit] praedixit
W ad oratione *S* 18 uestra uobis *v* 19 peccata uobis *WG* 20 uestra
om. *WG* nulla est *S* diem *W* super est *G sed est s. l. m.* 2 21 et
quod... patiaris *om.* *G* hoc *om.* *S* 22 esse post deus ponit *G* 23 prae-
cipit *v* et] ut *W* 24 natos *S* sumus *S*, esse coepimus *WGV* dei]
eius *V* 25 et q.] in quibus *G* unus sit *om.* *W* et (*ante an.*) *om.* *G*

sic nec sacrificium Deus recipit dissidentis et ab altari reuertentem prius fratri reconciliari iubet, ut pacificis precibus et Deus possit esse pacatus. sacrificium Deo maius est pax nostra et fraterna concordia et de unitate Patris et Filii et Spiritus sancti
5 plebs adunata.

Neque enim in sacrificiis quae Abel et Cain primi optulerunt **24** munera eorum Deus, sed corda intuebatur, ut ille placeret in munere qui placebat in corde. Abel pacificus et iustus, dum Deo sacrificat innocenter, docuit et ceteros, quando ad altare munus
10 offerunt, sic uenire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege iustitiae, cum concordiae pace. merito ille dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est, ut martyrium primus ostendens initiaret sanguinis sui gloria dominicam passionem qui et iustitiam Domini habuerat et pacem. tales denique a Domino coronantur, tales in die iudicii cum Domino
15 uindicabuntur. ceterum discordans et dissidens et pacem cum fratribus non habens, secundum quod beatus apostolus et scriptura sancta testatur, nec si pro nomine occisus fuerit, crimen dissensionis fraternae poterit euadere, quia sicut scriptum est
20 qui fratrem suum odit homicida est, nec ad regnum [caelorum] peruenit aut cum Deo uiuit homicida. non potest esse cum Christo qui imitator Iudae maluit esse quam Christi. quale delictum est quod nec baptismo sanguinis potest abluī, quale crimen est quod martyrio non potest expiari!

25 Illud quoque necessarie monet Dominus ut in oratione dicamus: **25** et ne patiaris nos induci in temptationem. qua in parte ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus

20 I Io. 3, 15.

1 ad sacr. d. respicit *V* dissidentis *S* altare *S* 2 reconc. fratri *G* 3 pacatus *G* 4 fili *S* 6 in *om.* *S* 7 induebatur *S* 11 cum *om.* *S* 11 concordia et *G* 12 dmo *S* 13 gloriam *W* dominica *S* 14 dei *W* 15 iudici *SW*, dñi *G* 16 uindicabuntur *WG*, uindicabunt *S*, iudicabunt *v*; cf. tamen *epist.* 81 c. 2: iudicatueros uos et regnatueros cum Christo Domino ***cum *G* 17 secundum] secum *S* beatos apostolos *G*¹ 18 nomine *SW*, nomine eius *V*, ihū nomine *G*, nomine christi *v* 21 caelorum *om.* *S*; cf. p. 294, 12 aut] ut *G* uiuat *G* 22 imitatur *S* 23 baptissimo *S* 25 **monet *S*, admonet *Wv* 26 et *om.* *G* patiaris (passus fueris *V*) induci nos *GV*, nos patiaris induci *v*

ante permiserit, ut omnis timor noster et deuotio adque obseruatio ad Deum conuertatur, quando in temptationibus nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. probat scriptura quae dicit: uenit Nabuchodonosor rex Babyloniae in Hierusalem et expugnabat eam, et dedit eam Dominus in manu eius. datur autem potestas aduersum nos malo secundum nostra peccata, sicut scriptum est: quis dedit in direptionem Iacob et Israel eis qui praedabantur illum? nonne Deus cui peccauerunt et nolebant in uisibus eius ambulare neque audire legem eius, et superduxit super eos iram animationis suae? et iterum Salomone peccante et a praeceptis adque a uisibus Domini recedente positum est: et excitauit Dominus Satanam ipsi Salomoni.

- 26 Potestas uero dupliciter aduersum nos datur, uel ad poenam cum delinquimus uel ad gloriam cum probamur: sicuti de Iob factum uidemus manifestante Deo et dicente: ecce omnia quaecumque habet in tuas manus do: sed ipsum caue ne tangas. et Dominus in euangelio loquitur tempore passionis: nullam haberes potestatem aduersum me, nisi data esset tibi desuper. quando autem rogamus ne in temptationem ueniamus, admonemur infirmitatis et inbecillitatis nostrae dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe adque adroganter aliquid adsumat, ne quis aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit: uigilate et orate, ne ue-

4 II Reg. 24, 11 (= Dan. 1, 1 sq.) 7 Es. 42, 25 sq. 13 I Reg. 11, 23. 17 Iob. 1, 12. 20 Io. 19, 11. 26 Matth. 26, 41.

1 praemiserit *W* 2 dñm *WG* temptationibus nostris *WGr*
 3 scriptura diuina *WGr* 4 nabucod. *S*, naboch. *W* iherusalem *G*
 6 manum *Wv* aduersus *v* nos *G s. l. m. 2* 8 praedabantur *SGV*, praedantur *Wv* illum] eum *G* 9 noluerunt *V* 13 et *om. S* satan *G*
 ipsi *om. G* 15 aduersus *WGr* adu. nos dupliciter *W* 16 de] in *G*
 17 dño *G* 18 manus tuas *v* 19 euangelio suo *v* 20 habere se *S*, haberes inquit *W* aduersum] in *V* adu. me potest. *v* 21 tibi data esset *WG*
 22 ueniamus *SG et August. c. duas epist. Pel. IV, 9, 25.*, incidamus *W* 23 oramus *G* 24 quis aut] quis sibi aut *v* 25 dicat *SV*
 26 docens humilitatem *S*

niatis in temptationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, ut dum praecedit humilis et summissa confessio et datur totum Deo quidquid suppliciter cum timore et honore Dei petitur ipsius pietate praestetur.

5 Post ista omnia in consummatione orationis uenit clausula uniuersas petitiones et preces nostras collecta breuitate concludens. in nouissimo enim ponimus: sed libera nos a malo, comprehendentes aduersa cuncta quae contra nos in hoc mundo molitur inimicus, a quibus potest esse firma et fida tutela, si nos Deus
10 liberet, si deprecantibus adque inplorantibus opem suam praestet. quando autem dicimus libera nos a malo, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei aduersus malum petamus, qua inpetrata contra omnia quae diabolus et mundus operantur securi stamus et tuti. quis
15 enim uel de saeculo metus est cui in saeculo Deus tutor est?

Quid mirum, fratres dilectissimi, si oratio talis est quam Deus
28 docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari sermone breuiavit? hoc iam per Esaiam prophetam fuerat ante praedictum, cum plenus Spiritu sancto de Dei maiestate ac pietate loqueretur. uerbum consummans, inquit, et breuians
20 in iustitia, quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto orbe terrae. nam cum Dei sermo Dominus noster Iesus Christus omnibus uenerit et colligens doctos pariter et indoctos omni sexu adque aetati praecepta salutis ediderit,
25 praeceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina caelesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium uelociter disceret. sic cum doceret quid

20 Es. 10, 22 sq.

2 ut] et *S* 3 quicquid *ex* quid *W m. 2* supliciter *W* 4 et] et cum *V* 5 consumatione *W ut solet* 9 potest esse] potestate *G* non potest— nisi *Oxon.*; cf. p. 283, 13 fida et firma *WGr* si *om. G* 10 liberat *G* 11 malo**** *G* 12 protectione *W* 13 aduersum *G* 14 operatur *W¹*, operatur *G* 15 uel *S*, ei *WGr* in saeculo *om. G* 17 suo *G s. l. m. 2* omnem precem nostram *SGV*, omne praeceptum nostrum *W* 18 esciam *SG* 19 ac pietate *om. G* 20 et prius *ante* et breuians *eras. in G* 21 iustitiam *W* 22 dñi nři ihu xpi *W* 23 iesus christus *om. G* 24 sexu *S*, sexi *WGr* at quae *W* at *in ras.* aetate *W¹* 26 set *S* 27 sic *ex* si *G m. 2*

sit uita aeterna, sacramentum uitae magna et diuina breuitate complexus est dicens: haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. item cum de lege et prophetis praecepta prima et maiora decerperet, audi, inquit, Israel: Dominus Deus tuus Dominus unus est, et: diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua. hoc primum, et secundum simile huic: diliges proximum tuum tamquam te. in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae. et iterum: quaecumque uolueritis ut faciant uobis homines bona, ita et uos facite illis. haec est enim lex et prophetae.

29 Nec uerbis tantum sed et factis Deus orare nos docuit ipse orans frequenter et deprecans et quid nos facere oporteret exempli sui contestatione demonstrans, sicut scriptum est: ipse autem fuit secedens in solitudines et adorans, et iterum: exiuit in montem orare et fuit pernoctans in orationem Dei. quodsi ille orabat qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare, et si ille per totam noctem iugiter uigilans continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequentanda oratione debemus nocte uigilare!

30 Orabat autem Dominus et rogabat non pro se — quid enim pro se innocens precaretur? — sed pro delictis nostris, sicut et ipse declarat cum dicit ad Petrum: ecce satanas postulat ut uos uexaret quomodo triticum. ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua. et postmodum pro omnibus patrem deprecatur dicens: non pro his autem rogo solis sed et pro illis qui credituri sunt per uerbum

2 Io. 17, 3. 5 Marc. 12, 29 sq. 6 Matth. 22, 40. 11 Matth. 7, 12. 16 Luc. 5, 16. 18 Luc. 6, 12. 25 Luc. 22, 31. 28 Io. 17, 20 sq.

2 autem *W s. l. m. 2* 3 solum uerum *G* 6 dominus] deus *v* 8 primum] est primum mandatum *v* 9 simile est *v* tuum *SW*, tibi *VGv*
10 te ipsum *v* 12 hominis *S* 14 dñs *WGv* 15 facere nos *v* oportet *W*
16 ipse autem... iterum *om. S* 17 solitudinem *v* 18 oratione *Gv*
23 dñs *W* 24 et *om. SG* 25 postulauit *WGV*, expetiuit *v* 27 pro te rogaui *G*
28 patrem *W s. l. m. 2* p̄catur *W* patrem depr. p. omnibus *S* autem *ex tantum S m. 1* 29 solis] solum *G*

ipsorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis sint. magna Dei propter salutem nostram benignitas pariter et pietas, ut non contentus quod nos sanguine suo redimeret adhuc pro nobis amplius et rogaret. rogantis autem desiderium uidete quod fuerit, ut quomodo unum sunt pater et filius, sic et nos in ipsa unitate maneamus: ut hinc quoque possit intellegi quantum delinquat qui unitatem scindit et pacem, cum pro hoc et rogauerit Dominus uolens scilicet plebem suam uiuere, cum sciret ad regnum Dei discordiam non uenire.

Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, inuigilare et incumbere ad preces toto corde debemus. cogitatio omnis carnalis et saecularis abscedat nec quicquam animus quam id solum cogitet quod precatur. ideo et sacerdos ante orationem praefatione praemissa parat fratrum mentes dicendo: susum corda, ut dum respondet plebs: habemus ad Dominum, admoneatur nihil aliud se quam Dominum cogitare debere. cludatur contra aduersarium pectus et soli Deo pateat nec ad se adire hostem Dei tempore orationis patiat. obrepit enim frequenter et penetrat et subtiliter fallens preces nostras a Deo auocat, ut aliud habeamus in corde, aliud in uoce, quando intentione sincera Dominum non uocis sonus sed animus et sensus debeat orare. quae autem segnitia est abalienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare quam quod cum Deo loqueris.

1 et om. *WGv* 2 ut et] et ut *G* unum sint *v* 3 dñi *WGv*
 4 redemeret *S* 6 sunt om. *S*, sit *G* 7 hinc ex hic *W m. 2* 8 scindat *G* et (ante rog.) om. *G* 9 plebem suam uiuere *SWG*, pl. s. unire *maluit Walkerus l. c. p. 54*, pl. s. (sic pl. s. *Pamelius*) saluam fieri et in pace uiuere *Morellius et v post Pamelium*, pl. s. unanimiter uiuere *coni. Grauius* 11 uigilare *v* 13 quicquam tunc *WGv* 14 quod cogitet et quod precatur *W* 15 praefationem *S*, om. *G* praemissam *G* fratrum] fruum *S* sursum *Gv* 16 ut] et *W* respondit *SW*, respondent *G* plebs om. *G* 17 admoniatur *S*, admoneantur *G* cludatur *Gv* 18 soli deo] sub dño *G* 19 adire om. *W*, post orationis habet *Gv* obripit *SW* frequenter ex frequentat *S m. 1* 21 corde et *WG* intentione**** *G*, intemptatione *S* 22 deum *G* 23 debeat ante non uocis *WGv* est et *G* alienari *WGv* capi] rapi *v* 24 prophanis *WGv* 25 debeat excogitare *S*, cogitare debeamus *G*

quomodo audiri te a Deo postulas, cum te ipse non audias? uis esse Dominum memorem tui cum rogas, quando tui memor ipse non sis? hoc est ab hoste in totum non cauere, hoc est, quando oras Deum, maiestatem Dei negligentia orationis offendere, hoc est uigilare oculis et corde dormire, cum debeat christianus et cum dormit oculis corde uigilare, sicut scriptum est ex persona ecclesiae loquentis in Cantico cantiorum: ego dormio et cor meum uigilat. quapropter sollicite et caute apostolus admonet dicens: instate orationi uigilantes in ea, docens scilicet et ostendens eos inpetrare quod postulant de Deo posse, quos Deus uideat in oratione uigilare.

32 Orantes autem non infructuosis nec nudis precibus ad Deum ueniant. inefficax petitio est, cum precatur Deum sterilis oratio. nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur et in ignem mittatur, utique et sermo non habens fructum promereri Deum non potest, quia nulla operatione fecundus est. et ideo scriptura diuina instruit dicens: bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna. nam qui in die iudicii praemium pro operibus et eleemosynis redditurus est hodie quoque ad orationem cum operatione uenienti benignus auditor est. sic denique Cornelius centurio cum oraret, meruit audiri. fuit faciens multas eleemosynas in plebem et semper orans Deum. huic circa horam nonam oranti adstitit angelus testimonium reddens sui operis et dicens: Corneli, orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt ad memoriam coram Deo.

33 Cito orationes ad Deum ascendunt quas ad Deum merita nostri operis inponunt. sic et Raphael angelus Tobiae oranti semper et

7 Cant. 5, 2. 9 Col. 4, 2. 17 Tob. 12, 8. 23 Act. 10, 4 sq.

1 audire te *W*, te audiri *v* 2 deum *v* dum *S* tu ipse tui memor *WG*, tu ipse memor tui *v* 3 in toto *W* (in *add. m. 2*) 4 *dom* *S* 5 de-
beas *S* 7 ecclesiae *om. G* cantica *G* 10 *dmo* *S* 11 deus *om. S* 12 in-
fructuosus *S* *dom* *S* 13 *dom* *S* sterelis *W* 14 fructum bonum *G*
igne *S* 15 mereri *dom* *S* 16 quia] qui *S* est oper. focc. *v* 17 in-
struit*** *G* (it *in ras.*) 18 eleemosyna *SW et l. 19, 21* 20 cordelius *S*
21 fuit enim *Vv* 22 plebe *WV* *dom* *S* 23 reddens *om. G* suis
operibus *V* et dicens] edicens *G* 26 *dom* *S* quae *W* *dom* *SG*
27 raphael *SG*

semper operanti adstitit dicens: opera Dei reuelare et confiteri honorificum est. nam quando orabas tu et Sarra, ego optuli memoriam orationis uestrae in conspectu claritatis Dei: et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exurgere et derelinquere prandium tuum, sed abisti et condidisti mortuum, et missus sum temptare te: et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. ego enim sum Raphael, unus ex septem angelis iustis qui adsistimus et conuersamur ante claritatem Dei. per Esaiam quoque Dominus admonet et docet similia contestans, solue, inquit, omnem nodum iniustitiae, resolve suffocationes inpotentium commerciorum: dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa: frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam: si uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumentuum et uestimenta tua cito orientur et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te: dum adhuc loqueris, dicit: ecce adsum. adesse se repromittit et audire ac protegere se eos dicit qui iniustitiae nodos de corde soluentes et eleemosynas circa domesticos Dei secundum eius praecepta facientes, dum audiunt quod Deus praecipit fieri, ipsi quoque a Deo merentur audiri. beatus apostolus Paulus in necessitate pressurae adiutus a fratribus opera quae fiunt sacrificia Deo dixit esse. saturatus sum, inquit, recipiens ab Epaphrodito ea quae a uobis missa sunt, odores suauitatis,

1 Tob. 12, 11 sq. 12 Es. 58, 6 sq. 28 Phil. 4, 18.

1 operanti *ex oranti* *W m. 2* adstitit *S*, testis fuit *WGv* releuare *S* 6 relinquere *S*; *cf. p. 303, 10* condidisti *SW*, sepelisti *G* 7 et missus *SW*, missus *Gv* 8 te *W s. l. m. 2* nurum] uxorem *G* 10 iustis *om. G* 11 esaiam *S* 12 omnem *om. S* 14 reque *S* 18 temporaneum *W* 20 te *om. S* iustitia tua *G²* 21 et dum *v* 22 dicit *SG¹*, dico *W*, dicet *G^{2v}* adesse se] et sese *W* repromittet *W*, promittit *G* et *W s. l. m. 2* 25 praecepit *S* 27 operae *S*, opera bona *v* dei *WGv* 28 epafrodito *SWG* 29 odores *S*, odore *W*, odorem *Gv*

sacrificium acceptum et placitum Deo. nam quando qui miseretur pauperi, Deo faenerat et qui dat minimis Deo donat, spiritaliter Deo suauitatis odores sacrificat.

- 34** In orationibus uero celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captiuitate uictores horam ⁵ tertiam sextam nonam sacramento scilicet trinitatis quae in nouissimis temporibus manifestari habebat. nam et prima hora in tertiam ueniens consummatum numerum trinitatis ostendit, itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram trinitatem, et quando a septima nona completur, per ternas horas trinitas per- ¹⁰fecta numeratur. quae horarum spatia iam pridem spiritaliter determinantes adoratores Dei statutis et legitimis ad precem temporibus seruiebant. et manifestata postmodum res est sacramenta olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus qui gratiam domi- ¹⁵nicae promissionis inpleuit. item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens signo pariter et uoce Dei monentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentibus ante dubitaret. et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit et ut redimere et uiui- ²⁰ficare nos posset, tunc uictoriam sua passione perfecit.
- 35** Sed nobis, fratres dilectissimi, praeter horas antiquitus obseruatas orandi nunc et spatia et sacramenta creuerunt. nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur. quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis ²⁵dicens: rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane: et exaudies uocem meam, mane ad-

26 Ps. 5, 3 sq.

1 placentem *W* 2 quis *v* pauperis *Wv* deum foenerat *v* 3 odo-
res *G*, odore *SW*, odorem *v* 4 danihele *W²G²*, daniel *W¹G¹*, daniel *S*
5 et tres *S* et *om. S* hora tertia *W* 6 sacramentum *V* 8 uenies *S*
9 ad] a *S* quartam praecedens *G* 11 determinata. Adoratores *G*
12 deo *fort.* statutis] statis *maluit Krabinger* et] sed *W* 13 serua-
bant *G* 15 descendit *SW* 16 repromissionis *v* inplebit *W* 17 dmi *S*
19 gentibus *SV*, gentilibus *WGv* 20 uiuicare *W¹* 21 suam *WGv* perficit
W¹ 22 obseruandas *W* 26 adorabo *V* 27 mane *om. S* et *om. Wv*
adstabo tibi et uidebo *S*, adsistam tibi et contemplanor *WGv*; cf. *test.*
II 29 p. 98

stabo tibi et uidebo te. et iterum per prophetam loquitur Dominus: diluculo uigilabunt ad me dicentes: eamus et reuertamur ad Dominum Deum nostrum. recedente item sole ac die cessante necessario rursus orandum est. nam quia Christus sol uerus est et dies uerus, sole ac die saeculi recedente quando oramus et petimus ut super nos lux denuo ueniat, Christi precamur aduentum lucis aeternae gratiam praebiturum. Christum autem diem dictum declarat in psalmis Spiritus sanctus. lapis, inquit, quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli. a Domino factus est iste et est mirabilis in oculis nostris. hic est dies quem fecit Dominus: laetemur et epulemur in eum. item quod sol appellatus sit Malachin propheta testatur dicens: uobis autem qui timetis nomen Domini orietur sol iustitiae, et in alis eius curatio est. quodsi in scripturis sanctis sol uerus et dies uerus est Christus, nulla hora excipitur christianis, quominus frequenter ac semper Deus debeat adorari, ut qui in Christo hoc est in sole et in die uero sumus instemus per totum diem precibus et oramus: et quando mundi lege decurrens uicibus alternis nox reuoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus dampnum potest, quia filiis lucis et in noctibus dies est. quando enim sine lumine est cui lumen in corde est? aut quando sol ei et dies non est cui sol et dies Christus est?

Qui autem in Christo hoc est in lumine semper sumus nec noctibus ab oratione cessemus. sic Anna uidua sine intermissione

2 Osee 6, 1. 9 Ps. 117, 22 sq. 14 Mal. 4, 2.

1 loquitur dn̄e *W*, dn̄s loquitur dicens *G* 2 deluculo *S* 5 est *om. W*
sol uerus est christus *G* 9 lapidem *test. II 16 p. 82* 11 factum *G*
est *om. W* iste *om. G* est] hic est *S* admirabilis *Gv* 12 hic *S*,
iste *WG* laetemur *S*, exultemus *V*, ambulemus *WGv* epulemur in eum
S, iucundemur (*ioc. G*) in eo *WGVv* 13 malacin *S*, malachiel *VG¹*,
malachias *G^{2v}* 15 aliis *SW¹* 17 hora nulla christianis (*a chr. v*) exci-
pitur *WGv* quominus *f. a. s. d. d. adorari] qu*a deus non debeat adorari G*
18 hoc *G s. l. m. 2* 19 in *Ws. l. m. 2* et insistamus *W*, insistamus *Gv*
20 et *Ws. l. m. 2* legem *W* resoluta *W* 21 succedit succedit *G¹*
dampnum orantibus *G* 22 in *om. WGV* 26 ab] ad *W* oratione* *W*
(*m eras.*)

rogans semper et uigilans perseuerabat in promerendo Deo, sicut in euangelio scriptum est: non recedebat de templo ieiuniis et orationibus seruiens nocte et die. uiderint uel gentiles qui necdum inluminati sunt uel Iudaei qui deserti lumine in tenebris remanserunt: nos, fratres dilectissimi, qui in Domini luce semper sumus, qui meminimus et tenemus quid esse accepta gratia coeperimus, computemus noctem pro die. ambulare nos credamus semper in lumine, non impediamur a tenebris quas euasimus, nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra et ignaua dispendia. per Dei indulgentiam recreati spiritaliter et renati imitemur quod futuri sumus: habituri in regno sine interuentu noctis solum diem sic nocte quasi in luce uigilemus, oraturi semper et acturi gratias Deo hic quoque orare et gratias agere non desinamus.

2 Luc. 2, 37.

1 perseuerabat] pernoctabat *G* 2 recedebat inquit *W G v* 3 orationibus] obsecrationibus *G* et] ac *v* 4 gentes *G* deserto *v* 5 tenebras *W*¹ 6 dei *G* 7 nocte *S* 8 a *W s. l. m. 2* 11 recreatis *G* renatis *G* imite*ur *W* (*t eras.*) 12 regno dei *V*; *cf. p. 289, 9* sic] si in *V*, hic *fort.* 13 lucem *S*, lumine *W v* et acturi *W s. l. m. 2* CAECILII CYPRIANI DE DOMINICA ORATIONE EXPLICIT *S*, DE ORATIONE DOMINICA EXPLICIT *W*, EXPLICIT DE DOMINICA ORATIONE *G*

VIII.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE MORTALITATE.

S = codex Seguerianus.
O = codex Floriacensis, nunc Aurelianensis 131 saec. VII.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE MORTALITATE.

Etsi apud plurimos uestrum, fratres dilectissimi, mens so-
 lida est et fides firma et anima deuota quae ad praesentis morta-
 litudinis copiam non mouetur, sed tamquam petra fortis et stabilis
 5 turbidos impetus mundi et uiolentos saeculi fluctus frangit potius
 ipsa nec frangitur, et temptationibus non uincitur sed probatur,
 tamen quia animaduerto in plebe quosdam uel inbecillitate animi
 uel fidei paruitate uel dulcedine saecularis uitae uel sexus mol-
 litie uel, quod magis est, ueritatis errore minus stare fortiter
 10 nec pectoris sui diuinum adque inuictum robur exerere, dissi-
 mulanda res non fuit nec tacenda, quominus quantum nostra
 mediocritas sufficit uigore pleno et sermone de dominica lectione
 concepto delicatae mentis ignauia conprimatur et qui homo Dei
 et Christi esse iam coepit Deo et Christo dignus habeatur.

15 Agnoscere enim se debet, fratres dilectissimi, qui Deo mili-
 tat, qui positus in caelestibus castris diuina iam sperat, ut ad
 procellas et turbines mundi trepidatio nulla sit nobis, nulla tur-
 batio, quando haec uentura praedixerit Dominus prouidae uocis
 hortatu instruens et docens et praeparans adque corroborans
 20 ecclesiae suae populum ad omnem tolerantiam futurorum: bella
 et fames et terrae motus et pestilentias per loca singula exurgere

INCIPIT (INCIPIT *om. S*) DE MORTALITATE *SW*, INCIPIT CAECILI CY-
 PRIANI DE MORTALITATE *OG* 2 plurimom *G*¹ 3 est *om. G* mort.
 cop. praes. *G* 4 set *S*, et *G* stab. et fort. *W* 5 uiolentus *O*, uolentis
*W*¹ 7 quia *ex* qui *W m. 2*, quoniam *V* animuerto *W*¹ inbecillita-
 tem *O* 8 dulcidine *SO* mollitiae *SGO* 9 magis] maius *v* 10 ease-
 rere *S* 13 delicate mentes *S* 15 agnoscere *W ut solet*, agnoscire *O*
 16 sperat *SO*, spirat *WV*, adspirat *G* 17 turbinis *O* in nobis *v* tur-
 batio *SOWGV*, cunctatio *v* 18 euentura *OWGV* prouide *O*
 19 hortatur *G*, hortatusn *O*¹ 21 terre *O ita saepius e pro ae*

praenuntiauit et cecinit, et ne inopinatus nos et nouus rerum infestantium metus quateret, magis ac magis in nouissimis temporibus aduersa crebrescere ante praemonuit. fiunt ecce quae dicta sunt, et quando fiunt quae ante praedicta sunt sequentur et quaecumque promissa sunt Domino ipso pollicente et dicente: 5 cum autem uideritis haec omnia fieri, scitote quoniam in proximo est regnum Dei. regnum Dei, fratres dilectissimi, esse coepit in proximo: praemium uitae et gaudium salutis aeternae et perpetua laetitia et possessio paradisi nuper amissa mundo transeunte iam ueniunt: iam terrenis caelestia 10 et magna paruis et caducis aeterna succedunt. quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? quis inter haec trepidus et maestus est nisi cui spes et fides deest? eius est enim mortem timere qui ad Christum nolit ire. eius est ad Christum nolle ire qui se non credat cum Christo incipere regnare. 15

3 Scriptum est: iustum fide uiuere. si iustus es et fide uiuis, si uere [in Deum] credis, cur non cum Christo futurus et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum uoceris amplecteris et quod diabolo careas gratularis? Simeon denique ille iustus qui uere iustus fuit, qui fide plena Dei praecepta seruauit, 20 cum ei diuinitus responsum fuisset quod non ante moreretur quam Christum uidisset et Christus infans in templum cum matre uenisset, agnouit in spiritu natum esse iam Christum, de quo sibi fuerat ante praedictum: quo uiso sciuit se cito esse moriturum. laetus itaque de morte iam proxima et de uicina arces- 25

6 Luc. 21, 31. 16 Rom. 1, 17.

1 cecinit *SOWGV*, docuit *v* 2 quatet *W*¹ *sed corr. m. 2 in marg.* excuteret *ex* exquateret *G m. 2* 6 uideretis *O* 7 est r. dñi *G* 9 laetitia *SOWG et August. contra duas epist. Pelag. IV, 8, 22.*, securitas *Baluzius* 10 admissa *G* transeuntem *O* uenit *O* iam] cum *O*, et *W* 11 succedunt *W*¹ *G*¹ 13 est *om. W* enim est *SG sed in G est s. l. m. 2* 14 nollit *W*, nollet *S*¹ eius... ire *om. S*, cuius (*pro eius*)... ire *W s. l. m. 2* 15 credit *ex* credat *W m. 2* incipere] in perpetuo *Gronou. obs. p. 627* 16 est *SOWGV*, est enim *v* si *om. W* 17 si] in dñm si *S* in deum *OWG*, *om. S*, in christum *v* 18 de *om. S* uocaris *G* 19 gratuleris *G*² symeon *SOG* 20 qui u. iustus *om. S* 22 quam] nisi *G* cum matre in templum *G* 25 que de morte iam *S s. l. m. 2* uicina] diuina *GW*² arcesitione *S*, accersitione *WO*, accersione *G*

sitione securus accepit in manus puerum et benedicens Deum exclamauit et dixit: nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum uerbum tuum in pace, quoniam uiderunt oculi mei salutarem tuum, probans scilicet
 5 adque contestans tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti sedis et securitatis aeternae portum petiuimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem uenimus. illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.

10 Ceterum quid aliud in mundo quam pugna aduersus diabolum 4 cotidie geritur, quam aduersus iacula eius et tela conflictationibus adsiduis dimicatur? cum auaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus uitiis, cum inlecebris saecularibus adsidua et molesta luctatio. obsessa
 15 mens hominis et undique diaboli infestatione uallata uix occurrit singulis, uix resistit: si auaritia prostrata est, exurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, uinolentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscidit. cogere male-
 20 dicere quod diuina lex prohibet, compelleris iurare quod non licet.

Tot persecutiones cotidie animus patitur, tot periculis pectus 5 urgetur: et delectat hic inter diaboli gladios diu stare? cum magis concupiscendum sit et optandum ad Christum subueniente
 25 uelocius morte properare ipso instruente nos et dicente: amen amen dico uobis quoniam uos plorabitis et plangebitis, saeculum autem gaudebit: uos tristes eritis,

2 Luc. 2, 29 sq. 25 Io. 16, 20.

1 manum *G* dominum *Gv* 2 exclamauit...domine *om. G* dimittes *S*, dimittas *W* 4 salutare *OWGv* 5 adque] at *G sed t in ras. m. 2* 7 petimus *OWGv* 8 immortalitate *O* nostra] uera *Baluzius* 10 diabolus *SO ita saepius* 11 geritur] quaeritur *S* 12 impudicitia *O* 14 conluctatio; est *G*, luctatio est *OWv et August. l. c. IV, 9, 27. et contra Iulianum Pelagianum II, 8, 25* 15 undique] utique *S* 16 prostrata contempta *G* 18 uinolentia *W* inuitat] irritat *coni. Routh* 19 abscidit *v* 22 persecutionis *S* animus cotidie *WGv et August l. c.* 23 urgetur *GO* gladios] laqueos *aliquot codd. August.* 26 uos *W s. l. m. 2* plangebitis *G* 27 tristis *O*

- sed tristitia uestra in laetitiam ueniet. quis non tristitia carere optet, quis non ad laetitiam uenire festinet? quando autem in laetitiam ueniat nostra tristitia Dominus denuo ipse declarat dicens: iterum uidebo uos, et gaudebit cor uestrum et gaudium uestrum nemo auferet a uobis. 5 cum ergo Christum uidere gaudere sit nec possit esse gaudium nostrum nisi quis uiderit Christum, quae caecitas animi quaeue dementia est amare pressuras et poenas et lacrimas mundi et non festinare potius ad gaudium quod numquam possit auferri.
- 6 Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia 10 nemo credit esse uera quae promittit Deus qui uerax est, cuius sermo credentibus aeternus et firmus est. si tibi uir grauis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes pollicenti fidem nec te falli aut decipi ab eo crederes quem stare in sermonibus adque in actibus suis scires. Deus tecum loquitur, et tu mente incredula 15 perfidus fluctuaris? Deus de hoc mundo recedenti immortalitatem adque aeternitatem pollicetur, et dubitas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credendi magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere. 20
- 7 Quantum prosit exire de saeculo Christus ipse salutis adque utilitatis nostrae magister ostendit: qui cum discipuli eius contristarentur, quod se iam diceret recessurum, locutus est ad eos dicens: si me dilexissetis, gauderetis quoniam uado ad patrem, docens et ostendens, cum cari quos diligimus de saeculo exeunt, gaudendum potius quam dolendum.

4 Io. 16, 22. 24 Io. 14, 28.

1 laetitia *O* 2 optat *W* 3 in *W s. l. m. 2*, ad *S* laetitia *W*
 5 auferat *S*, aufert *WO* 6 gaudire *O* 7 quis uiderit *SOWV*, uidere
G, cum uiderimus *v* 10 fit *W s. l. m. 2*, *om. G* 11 esse uera *SV*, uera
 esse *OWG*, futura esse *v* 13 haberes *SOWGV*, haberes utique *v*
 14 decipi *O* quem *ex* quae *G m. 2* adque] aut *S* 15 deus *SOWGV*,
 nunc deus *v* 16 fluctuas *OWGv* deus tibi *v* recedendi *S*¹
 17 adq. aet. poll.] aeternitatemque promittit *G* et *SOWGV*, et tu *v*
 hoc. . . nosse *om. S* 18 credendi *SOW²G²V*, credenti *W¹G¹*, creden-
 tium *v* magistrum *SOWGV*, dominum et magistrum *v* impec-
 cato *G* 19 domo fidei] dñi fide *G* 24 gauderetis utique *v* 25 docens
 scilicet *v* 26 potius est *G*

cuius rei memor beatus apostolus Paulus in epistula sua ponit et dicit: mihi uiuere Christus est et mori lucrum, lucrum maximum computans iam saeculi laqueis non teneri, iam nullis peccatis et uitis carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris angentibus et uenenatis diaboli faucibus liberatum ad laetitiam salutis aeternae Christo uocante proficisci.

At enim quosdam mouet quod aequaliter cum gentilibus nostros morbi istius ualitudo corripiat: quasi ad hoc crediderit christianus, ut immunis a contactu malorum mundo et saeculo feliciter perfruatur et non hic omnia aduersa perpessus ad futuram laetitiam reseruetur. mouet quosdam quod sit nobis cum ceteris mortalitas ista communis. quid enim nobis in hoc mundo non commune cum ceteris, quamdiu adhuc secundum legem primae natiuitatis manet caro ista communis? quoadusque istic in mundo sumus, cum genere humano carnis aequalitate coniungimur, spiritu separamur. itaque donec corruptiuum istud induat incorruptionem, et mortale hoc accipiat immortalitatem, et spiritus nos perducatur ad Deum patrem, quaecumque sunt carnis incommoda sunt nobis cum humano genere communia. sic cum fetu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat: sic cum inruptione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas uastat, et quando imbrem nubila serena suspendunt, omnibus siccitas una est, et cum nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus naufragium sine exceptione commune est, et oculorum dolor et impetus febrium et omnium ualitudo membrorum cum ceteris communis est nobis, quamdiu portatur in saeculo caro ista communis.

2 Phil. 1, 21.

3 saecularibus *August. l. c.* 4 carnalibus *V* praessuris agentibus *S* 6 salutis] lucis *G* 7 ad *OG*¹ gentilibus nostros] gentibus nos *G* 8 ualitudo *S* *saepius* 10 fruatur *S* omnia hic *OWGv* perpressos *S* futura *W* 11 laetitiam *W s. l. m. 2* 13 quamdiu] quando *G* 14 quodusque *W*¹, quousque *G* 15 coniungimus *G* 16 corruptum istud *S* 17 spiritus] christus *Baluzius* 18 dom *S* incommodo *G*¹ 20 fetu *ex fletu G m. 2* terra *W s. l. m. 2* ieiuna *S* famis *G* 21 inruptione *G*, inroptione *O* 23 constringunt *v* 24 nauigantibus *om. G* 26 quamdiu] quâduo *O*

- 9 Quin immo si qua condicione, qua lege crediderit christia-
 nus noscat et teneat, sciet plus sibi quam ceteris in saeculo labo-
 randum, cui magis sit cum diaboli inpugnatione luctandum.
 docet et praemonet scriptura diuina dicens: fili, accedens
 ad seruitutem Dei sta in iustitia et timore et prae- 5
 para animam tuam ad temptationem, et iterum: in
 dolore sustine et in humilitate tua patientiam habe,
 quoniam in igne probatur aurum et argentum.
- 10 Sic Iob post rerum damna, post pignerum funera uulneribus
 quoque et uermibus grauius afflicto non uictus est sed proba- 10
 tus, qui in ipsis conflictationibus et doloribus suis patientiam reli-
 giosae mentis ostendens ait: nudus exiui de matris utero,
 nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit et Do-
 minus abstulit: sicut Domino uisum est, ita factum
 est. sit nomen Domini benedictum. et cum eum uxor 15
 quoque compelleret, ut ui doloris inpatiens aliquid aduersus
 Deum querula et inuidiosa uoce loqueretur, respondit et dixit:
 tamquam una ex insipientibus mulieribus locuta
 es. si bona excepimus de manu Domini, mala non
 tolerabimus? in his omnibus quae contigerunt ei 20
 nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu Domini.
 itaque illi Dominus Deus perhibet testimonium dicens: ani-
 maduertisti puerum meum Iob? non enim est simi-
 lis illi quisquam in terris, homo sine querella,
 uerus Dei cultor. et Tobias post opera magna, post mi- 25
 sericordiae suae multa et gloriosa praeconia caecitatem luminum
 passus timens et benedicens in aduersis Deum per ipsam corporis
 sui cladem creuit ad laudem, quem et ipsum uxor sua deprauare

4 Sir. 2, 1. 4. 5.   12 Iob 1, 21.   18 Iob 2, 10. et 1, 22.
 22 Iob 1, 8.

1 condicione *WG*   2 sibi plus *G*   quam ceteris *om.* *O*   4 dicens]
 quae dicit *V*   5 timore *ex more W m. 2*   8 argentum] *add. v:* homines
 uero receptibiles in camino humiliationis   9 pignorum *WOv*   10 non
 uictus *om. G*   12 utero matris *Ov*   13 sub terram ibo *O*   et *W s. l.*
m. 2, om. v   14 uisum est] placuit *V*   16 quoque sua *v*   17 dnm *G*
 quaerella *O*   18 insipientibus *S*, ineptis *OWGr*   19 excepimus *SWV*,
 excipimus *O*, suscepimus *v*, exsuscepimus *G*   cur non *Ov*   20 tolera-
 mus *S*   22 dñs dñs illi *G*   test. perh. *W*   24 homo *om. S*   querela *Wv*

temptauit dicens: ubi sunt iustitiae tuae? ecce quae
 pateris. at ille circa timorem Dei stabilis et firmus et ad om-
 nem tolerantiam passionis fide religionis armatus temptationi
 uxoris inualidae in dolore non cessit, sed magis Deum patientia
 5 maiore promeruit, quem postmodum Raphael angelus conlaudat
 et dicit: opera Dei reuelare et confiteri honorificum
 est. nam quando orabas tu et Sarra ego optuli me-
 moriam orationis uestrae in conspectu claritatis
 Dei: et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et
 10 quia non es cunctatus exurgere et derelinquere
 prandium tuum et abisti et condidisti mortuum,
 et missus sum temptare te: et iterum me misit Deus
 curare te et Sarram nurum tuam: ego enim sum
 Raphael, unus ex septem angelis sanctis qui adsi-
 15 stimus et conuersamur ante claritatem Dei.

Hanc tolerantiam iusti semper habuerunt, hanc apostoli disci- 11
 plinam de Domini lege tenuerunt non mussitare in aduersis sed
 quaecumque in saeculo accidunt fortiter et patienter excipere,
 cum Indaeorum populus hinc semper offenderit, quod aduersus
 20 Deum frequentius murmuraret, sicut testatur in Numeris Do-
 minus Deus dicens: desinat murmuratio eorum a me,
 et non morientur. murmurandum non est in aduersis, fra-
 tres dilectissimi, sed patienter et fortiter quidquid acciderit
 sustinendum, cum scriptum sit: sacrificium Deo spiritus
 25 contribulatus: cor contritum et humiliatum Deus
 non despicit. in Deuteronomio quoque monet per Moysen Spi-

1 Tob. 2, 14. 6 Tob. 12, 11 sq. 21 Num. 17, 25. 24 Ps. 50, 19.

2 ad *S* illi *O* 3 tollerantiam *O* et fide *G* timptatione *O*
 4 dominum *V* 5 maiore *om.* *V* 6 releuare *S* et confiteri *om.* *G*
 7 sarra *SOWGV*, sarra nurus tua *v* 9 sepelieres *S*, sepellires *O*
 simpliciter] similiter *coni. Rigaltius*; *cf. p. 291, 5* 10 quia] quando *G*
 11 abiste *O* condisti *SOWG*¹ 12 et *om.* *Gv* sum *G s. l. m.* 2
 dñs *G* 13 te *W m.* 2 14 raphaelus *O* sanctus *S* 17 in aduersis
 non musitantes *O* 18 accidunt] aderunt *O* accipere *v* 19 offen-
 deret *S* 20 murmurarent *W*, murmoraret *O ita l. 21, 22* 23 fortiter]
 firmiter *O* quicquid *W*, si quid *G* accederit *O* 25 contritum] contri-
 bulatum *S* 26 despiciet *W* (non despicit deus *G*) moneat *OWGv*
 spiritus sanctus *om.* *G*

ritus sanctus et dicit: Dominus Deus tuus uexabit te et famem iniciet tibi, et cognoscetur in corde tuo si bene custodieris praecepta eius siue non, et iterum: temptat Dominus Deus uester uos ut sciat si diligitis Dominum Deum uestrum ex toto corde uestro et ex tota anima uestra.

- 12** Sic Abraham Deo placuit, quia ut placeret Deo nec amittere filium timuit nec gerere parricidium recusauit. qui filium non potes lege et sortem ortalitatis amittere, quid faceres, si filium iubereris occidere? ad omnia te paratum facere timor Dei et fides debet. sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis adsidua membrorum et cruenta uexatio, sit de uxore, de liberis, de excedentibus caris funebris et tristis auulsio: non sint tibi offendicula ista sed proelia, nec debilitent aut frangant christiani fidem, sed potius ostendant in conluctatione uirtutem, cum contemnenda sit omnis iniuria malorum praesentium fiducia futurorum bonorum. nisi praecesserit pugna, non potest esse uictoria, cum fuerit in pugnae congressione uictoria, tunc datur uincentibus et corona. gubernator in tempestate dinoscitur, in acie miles probatur. delicata iactatio est, cum periculum non est: cum est conflictatio in aduersis, probatio est ueritatis. arbor quae alta radice fundata est uentis incumbentibus non mouetur et nauis quae forti conpage solidata est pulsatur fluctibus nec foratur, et quando area fruges terit, uentos grana fortia et robusta contemnunt inanes paleae flatu portante rapiuntur.
- 13** Sic et apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et grauia tormenta non uexari sed emen-

1 Deut. 8, 2. 4 Deut. 13, 4.

1 dicat *OWGv* uexauit *SG*¹ 2 cognoscentur *W*¹, cognoscitur *O*
 3 siue non *om. G* 4 uos *om. S*, post temptat *ponit v* diligetis *O*
 5 dñm *W s. l. m. 2* 7 quia *SG*, qui *OWv* 8 **qui *S* 9 quid ex quod
W m. 2 faceris *O* 10 iuberis *W*¹ 13 carnis *G* funebris *O*
 14 sit *W*¹ offendicula *S*, scandala *OWGv* nec] ne *G* debilitet *S*
 frangat *S* 15 christianam *recepit Routh* ostendat *S* conluctatio-
 nem *O* 16 contemnen]sit *S* 18 uictori *W*¹ 19 nauis gubernator
Baluzius, nam gub. *v* dinoscitur *O* 20 periculum non *om. S* 21 cum
 est *om. SOWGv*, add. *Vahlen* ueritatis] uirtutis *v* 23 cumpagae *O*
 solida *v* 24 fortiora *G* 27 multa grauia *S*

dari se dicit aduersis, ut dum grauius adfligitur uerius probaretur. datus est mihi, inquit, stimulus carnis meae, angelus satanae qui me colafizet ut non extollar. propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: sufficit tibi gratia mea. uirtus enim in infirmitate perficitur. quando ergo infirmitas et inbecillitas et uastitas aliqua grassatur, tunc uirtus nostra perficitur, tunc fides si temptata persistit coronatur, sicut scriptum est: uasa figuli probat fornax et homines iustos temptatio tribulationis. hoc denique inter nos et ceteros interest qui Deum nesciunt, quod illi in aduersis queruntur et murmurant, nos aduersa non auocant a uirtutis et fidei ueritate, sed conprobant in dolore.

Hoc quod nunc corporis uires solutus in fluxum uenter eius sceratur, quod in faucium uulnera conceptus medullitus ignis exaestuatur, quod adsiduo uomitu intestina quatiuntur, quod oculi uis sanguinis inardescunt, quod quorundam uel pedes uel aliquae membrorum partes contagio morbidae putredinis amputantur, quod per iacturas et damna corporum prorumpente languore uel debilitatur incessus uel auditus obstruitur uel caecatur aspectus, ad documentum proficit fidei. contra tot inpetus uastitatis et mortis inconcussis animi uirtutibus congregari quanta pectoris magnitudo est, quanta sublimitas in ruinis humani generis stare rectum nec cum eis quibus spes in Deum nulla est iacere prostratum et gratulari magis et temporis munus amplecti, quod dum nostram fidem firmiter promimus et labore tolerato ad

2 II Cor. 12, 7 sq. 9 Sir. 27, 5.

1 in aduersis *G*, aduersus *O*¹ comprobetur *v* 2 inquit mihi *G*
 3 colaphicet *v* 4 dñm *O* rogavi *W s. l. m. 2* 5 nam uirtus *OWGv*
 6 perficitur *O* 7 et inbecillitas *om. S* 8 temptata si *G* persisteterit
 coronabitur *O* 13 conprobant] corroborant *v* 14 uiris *S* ** in *G*
 (et *eras.*) fluxu *S* 15 uulnere *O* 16 oculis *O* 18 morbide putridinis
O 19 iactura *S* corporumpente *O*¹ (po *eras. m. 2*) 20 obiruitur
S, obstituitur *O* aspectus *G* 21 uastitas *O*, uastationis *v*
 22 inconcussi *v* concredi *OG*¹ 23 est et *WG* in ruinis *S*, inter ruinas
OWGv generis humani *v* 24 rectum *SOWGV*, erectum *v* spes *ex*
sps G m. 2 25 et *S, om. OWGv* magis oportet *v* 26 cum *S*
 firmiter] fortiter *v* promemus *O*

Christum per angustam Christi uiam pergimus, praemium uiae eius et fidei ipso iudicante capiamus. mori plane timeat, sed qui ex aqua et spiritu non renatus gehennae ignibus mancipatur. mori timeat qui non Christi cruce et passione censetur. mori timeat qui ad secundam mortem de hac morte transibit. mori 5 timeat quem de saeculo recedentem perennibus poenis aeterna flamma torquebit. mori timeat cui hoc mora longiore confertur, ut cruciatus eius et gemitus interim differatur.

15 Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur, hoc est multi ex nostris de saeculo liberantur. mortalitas ista Iudaeis et gen- 10 tibus et Christi hostibus pestis est, Dei seruis salutaris excessus est. hoc quod sine ullo discrimine generis humani cum iniustis moriuntur et iusti, non est quod putetis malis et bonis interitum esse communem. ad refrigerium iusti uocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti: datur uelocius tutela fidentibus, perfidis poena. 15 inprouidi et ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad beneficia diuina nec quid nobis conferatur agnoscimus. excedunt ecce in pace tutae cum gloria sua uirgines uenientes antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes. pueri periculum lubricae aetatis euadunt, ad continentiae adque innocentiae praemium 20 feliciter ueniunt. tormenta iam non timet delicata matrona metum persecutionis et manus cruciatusque carnificis moriendi celeritate lucrata. pauore mortalitatis et temporis accenduntur trepidi, constringuntur remissi, excitantur ignaui, desertores compelluntur ut redeant, gentiles coguntur ut credant, uetus fidelium populus 25 ad quietem uocatur, ad aciem recens et copiosus exercitus robore

1 uiae *SGO*, uitae *Wv* 2 eius *om. W* 5 hac] ac *S* mortem *O*
 6 recedente *S* 7 torqueret *S* conferatur *G* 8 differantur *G* 10 de
 saeculo *om. O* ista ut *v* gentilibus *WGV* 11 et] id est *fort.*
 hostilibus *G*¹ dei *SOWGV*, ita dei *v* 12 discrimen *O* iniustis *ex*
 iustis *Gm. 2* 13 putatis *G* bonis et malis *Gv* 14 ad (*ante suppli-*
cium) *W s. l. m. 2* 15 perfides *O* 16 diuina beneficia *v* 17 nec quid]
 nequid *G* agnoscimus *O* 18 tutae] astutae *S s. l.* sua *om. O*
 uenientes *SOG*¹, preuenientes *G*², uenientis *Wv* antechristi *O, om. S*
 ad *minas *S* 20 continentiae adque *om. G* adque innocentiae *om. S*
 21 ueniunt *SOWGV*, perueniunt *v* delicata *O*, deligata *G* metu *S*
 22 celebritate *G* 23 et *delendum uel* temporis *in* terroribus *mutandum cen-*
set Routh trepidi *SV*, tepidi *OWGv* 24 ignaui *W s. l. m. 2* 25 redeant]
 reat *S* fidelium] credentium *O* 26 uocatur *om. G* robore] labore *O*

fortiore colligitur pugnaturus sine metu mortis, cum proelium uenerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit.

Quid deinde illud, fratres dilectissimi, quale est, quam per-**16**
tinens, quam necessarium, quod pestis ista et lues quae horri-
bilis et feralis uidetur explorat iustitiam singulorum et mentes
5 humani generis examinat, an infirmis seruiant sani, an propinqui
cognatos pie diligant, an misereantur seruorum languentium
domini, an deprecantes aegros non deserant medici, an feroces
uiolentiam suam comprimant, an rapaces auaritiae furentis insa-
10 liabilem semper ardorem uel metu mortis extinguant, an cerui-
cem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereun-
tibus caris uel sic aliquid diuites largiantur et donent sine herede
morituri. ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc chri-
stianis et Dei seruis plurimum praestitit quod martyrium coepi-
15 mus libenter adpetere, dum mortem discimus non timere. exer-
citia sunt nobis ista, non funera: dant animo fortitudinis glo-
riam, contemptu mortis praeparant ad coronam.

Sed fortasse aliquis opponat et dicat: 'hoc me ergo in prae-**17**
senti mortalitate contristat quod qui paratus ad confessionem
20 fueram et ad tolerantiam passionis toto me corde et plena uirtute
deuoueram martyrio meo prius, dum morte praeuenior'. primo
in loco non est in tua potestate sed in Dei dignatione martyrium,
nec potes te dicere perdidisse quod nescis an merearis accipere.
tunc deinde Deus scrutator est renis et cordis et occultorum con-
25 templator et cognitor, uidet et conlaudat te et conprobat et qui
perspicit aput te paratam fuisse uirtutem reddit pro uirtute mer-
cedem. numquid Cain cum Deo munus offerret iam peremerat
fratrem? et tamen parricidium mente conceptum Deus prouidus
ante damnauit. ut illic cogitatio mala et perniciosa conceptio Deo

3 illud *om. O* 4 illa *O* 5 et feralis *om. W* explorati *S* men-
tis *O* 6 examinant *S* an *prius om. S* 7 pie *om. G* miserantur *O*
8 deferant *G*¹ 9 furentes *S* 10 extinguunt *S*¹, extinguat *G*¹ 12 diuites
indigentibus *Baluzius* 14 prestat *G* 16 ista nobis *G* 21 martyrio *G*
sed in marg.: de martyrio 23 potest *SW*¹ te *om. S* 24 dein *W*¹
scrutatur *O* est *om. v* et cordis *om. O* contemplator est *WO*
25 et *om. O* et conlaudat te *S*, te et laudat *OWGv* 26 reddit *WO*
(*legi nequit in S*), reddet *Gv* 27 perimerat *WG*¹ 28 concoeptum *G*
29 perniciosa *OWG*, periculosa *S*

providente prospecta est, ita et in Dei seruis, aput quos confessio cogitatur et martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo iudice coronatur. aliud est martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium. qualem te inuenit Dominus cum uocat talem pariter et iudicat, quando ipse testetur et dicat: ⁵ et scient omnes ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis. nec enim sanguinem Deus nostrum sed fidem quaerit. nam nec Abraham nec Isaac nec Iacob occisi sunt, sed tamen fidei ac iustitiae meritis honorati inter patriarchas primi esse meruerunt: ad quorum conuiuium congregatur quisque fidelis ¹⁰ et iustus et laudabilis inuenitur.

- 18** Meminisse debemus uoluntatem nos non nostram sed Dei facere debere secundum quod nos Dominus cottidie iussit orare. quam praeposterum est quamque peruersum, ut cum Dei uoluntatem fieri postulemus, quando euocat nos et arcessit de hoc mundo ¹⁵ Deus, non statim uoluntatis eius imperio pareamus! obnitimur et reluctamur et peruicacium more seruorum ad conspectum Domini cum tristitia et maerore perducimur exeuntes istinc necessitatis uinculo, non obsequio uoluntatis: et uolumus ab eo praemiis caelestibus honorari ad quem uenimus inuiti. quid ergo ²⁰ oramus et petimus ut adueniat regnum caelorum, si captiuitas terrena delectat? quid precibus frequenter iteratis rogamus et poscimus ut adceleret dies regni, si maiora desideria et uota potiora sunt seruire istie diabolo quam regnare cum Christo?
- 19** Denique ut manifestius diuinae prouidentiae indicia clarescerent quod Dominus praescius futurorum suis consulat ad ueram salutem, cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris infir-

6 Apoc. 2, 23.

1 praeuidente *OG* prospecta *OWG* (*in Ssyllaba pro euanuit*), perspecta *Goldhorn* 2 mente bene *G* 3 est enim *v* martyrum *O* deesse] defuisse *V* 4 inuenerit *V* deus *W* 5 talem *Ws. l. m. 2* iudicit *O* quando... dicat *om. O* testatur *WG* dicit *G* 7 deus sanguinem *v* 7 quaerit sed fidem *v*, desiderat sed fidem quaerit *Baluzius* 8 sed *SO*, et *WGV* 10 quisq. *OW*, quisquis *Gv*, quisquis *S* 12 dei *om. S* 13 cottidie] quotidie facere debere *S* 14 cum *Ws. l. m. 2* 15 postulamus *G* accersit *WG* 16 non] nos *S* uoluntati eius et *O* obnitimus *O* 17 dei *G* 18 merore *SWG* euntes *G* 19 uolumus *W* 22 et poscimus *om. G* 23 celerat *W* desideraria *S*¹ 26 consolatur *O*

mitate defessus et de adpropinquante morte sollicitus commeatum sibi precaretur, adstitit deprecanti et iam paene morienti iuuenis honore et maiestate uenerabilis, statu celsus et clarus aspectu et quem adsistentem sibi uix possit humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem uidere iam poterat de saeculo recessurus. adque ille non sine quadam animi et uocis indignatione infremuit et dixit: 'pati timetis, exire non uultis, quid faciam uobis?' increpantis uox et monentis, qui de persecutione sollicitus, de arcessitione securus non consentit ad praesens desiderium sed consulit in futurum. audiuit frater noster et collega moriturus quod ceteris diceret. nam qui moriturus audiuit, ad hoc audiuit ut diceret: audiuit non sibi ille sed nobis. nam quid disceret iam recessurus? didicit immo remanentibus, ut dum sacerdotem qui commeatum petebat increpitum esse conperimus, quid cunctis expediat nosceremus.

Nobis quoque ipsis minimis et extremis quotiens reuelatum est, quam frequenter adque manifeste de Dei dignatione praecceptum est, ut contestarer adsidue, ut publice praedicarem fratres nostros non esse lugendos arcessitione dominica de saeculo liberatos, cum sciamus non amitti sed praemitti, recedentes praecedere, ut proficiscentes, ut nauigantes solent, desiderari eos debere, non plangi nec accipiendas esse hic atras uestes, quando illi ibi indumenta alba iam sumpserint, occasionem dandam non esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, quod quos uiuere aput Deum dicimus ut extinctos et perditos lugeamus et fidem quam sermone et uoce depromimus cordis et pectoris testimonio non probemus. spei nostrae et fidei praeuari-

1 de om. S morte SOWGV, iam morte v 2 deprecaretur S etiam W, et O moriente O 3 uenerabiles S 4 posset v 8 uox est v sollicitis v 9 accersitione OW, accersione G securis v 12 alterum audiuit om. S recte si correxeris diceret in disceret 13 discere O, sibi disceret v immo SOWGV, imo nobis v manentibus W 15 expeteat O agnosceremus v 16 et om. G 17 adque O de dei] dedi O 18 est om. O ut publice SOWGV, et p. v 19 accersitione WGV 20 non SWG¹VO, eos non G², non eos v 21 et (pro ut) nauigantes S desiderare G¹ 23 ibi om. S occansionem SG¹O 24 iam non G 25 extenetos S et ex ut G m. 2 26 luceamus O per fidem O uocie O et cordis et G 27 testimonium O et] ac v

catores sumus, si simulata, si ficta, si fucata uidentur esse quae dicimus. nihil prodest uerbis praeferre uirtutem et factis destruere ueritatem.

21 Inprobat denique apostolus Paulus et obiurgat et culpat, si qui contristentur excessu suorum. nolimus, inquit, ignorare ⁵ uos, fratres, de dormientibus, ne contristemini sicut et ceteri qui non habent spem. si enim credimus quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui dormierunt in Iesu adducet cum eo. eos contristari dicit in excessu suorum qui spem non habent. qui autem ¹⁰ spe uiuimus et in Deum credimus et Christum passum esse pro nobis et resurrexisse confidimus in Christo manentes et per ipsum adque in ipso resurgentes quid aut ipsi recedere istinc de saeculo nolimus aut nostros recedentes quasi perditos lugemus et dolemus? ipso Christo Domino et Deo nostro monente et dicente: ¹⁵ ego sum resurrectio. qui credit in me, licet moriatur, uiuet et omnis qui uiuit et credit in me non morietur in aeternum. si in Christo credimus, fidem uerbis et promissis eius habeamus; ut non morituri in aeternum ad Christum, cum quo et uicturi et regnaturi semper sumus, laeta ²⁰ securitate ueniamus.

22 Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur nec potest uita aeterna succedere, nisi hinc contigerit exire. non est exitus iste sed transitus et temporali itinere decurso ad aeterna transgressus. quis non ad meliora festinet? quis non mu- ²⁵

5 I Thess. 4, 13 sq. 16 Io. 11, 25 sq.

1 si simulata *G*, simulata *OSWv* si ficta si *S*, ficta *OWG'v*, et ficta ac *G*² fugata *O* 2 proferre *WO* 3 destruere *WO* 4 inprobat] increpat *Baluzius*, impropertat *coni. Oxon.* 5 quis contristatur *G* excessu *SOWGV*, in excessu *v* nolimus *W*² 6 uos *om. G* ne *SOWGV*, ut non *v* 7 et *om. S* spem non habent *v* 8 ihs mortuus est *OWG*, mortuus est dms *S*; cf. *test. III 58* deus eos *expunctum in G* 9 dormient *G* adducet] resurgent *G* eo] illo *v* contristare *O* 10 in *om. V* habeant *G*²*O* 12 per] sic statim per *O* 13 quid] qui *S* stinc *S* 14 nolimus *W* lugemus et *S*, plangimus ac *OWGv* 15 monentem et dicentem *O* et] ac *v* 16 resurrectio et uita *v* 17 uiuit *GV* omnes *O* 18 moritur *O* christum *OWv* si fidem *Baluzius* 19 eius et promissis *G* ut *O*, et *SWGv* moriemur *Wv* 20 et (*ante uicturi*) *om. WG* 23 contingerit *SW* 24 iteneri *S*, itenere *O* decursu *O* 25 uenire festinet *S*

tari et reformari ad Christi speciem et ad caelestis gratiae dignitatem citius exoptet? Paulo apostolo praedicante, nostra autem conuersatio, inquit, in caelis est, unde et Dominum expectamus Iesum Christum qui transformabit corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae. tales nos futuros et Christus Dominus pollicetur, quando ut cum illo simus et cum illo in aeternis sedibus adque in regnis caelestibus gaudeamus patrem pro nobis precatur dicens: pater, quos mihi dedisti uolo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum et uideant claritatem quam mihi dedisti priusquam mundus fieret. uenturus ad Christi sedem, ad regnorum caelestium claritatem lugere non debet et plangere sed potius secundum pollicitationem Domini, secundum fidem ueri in profectioe hac sua et translatione gaudere.

Sic denique inuenimus et Enoch translatum esse qui Deo placuit, sicut in Genesi testatur et loquitur scriptura diuina: et placuit Enoch Deo et non est inuentus postmodum, quia Deus illum transtulit. hoc fuit placuisse in conspectu Dei de hoc contagio saeculi meruisse transferri. sed et per Salomonem docet Spiritus sanctus eos qui Deo placeant maturius istinc eximi et citius liberari, ne dum in isto mundo diutius inmorantur mundi contactibus polluantur: raptus est [inquit] ne malitia mutaret intellectum illius. placita enim erat Deo anima eius. propter hoc properauit educere eum de media iniquitate. sic et in psalmis ad Deum

2 Phil. 3, 20 sq. 9 Io. 17, 24. 17 Gen. 5, 24. 23 Sap. 4, 11, 14.

1 transformari *Baluzius* gratiae] gloriae *v* 2 citius *SOWGV*,
 uenire citius *v* praedicante et dicente *v* 3 in caelis est] caelestis *G*
 4 transformauit *SWGO* 5 comformatum *S*, configuratum *v* 6 fu-
 turos *om. G* pollicetur *O* 7 ut] et *G* sumus *SG* cum] cum in *G*
 sedibus *SWGV*, sedibus uiuamus *Ov* adq. in r. cael. *om. G* 9 sum *S*, fuero
OWGv 10 et ipsi sint *ex ipsint W m. 2* 13 et] nec *v* 14 ueri] ueri-
 tatis *v*, uerbi *aliquot codices*, uerbi ueritatis *reponendum censet Routh*
 professione *S* hac *om. S* translationem gauderes *O* 20 sed] sic
Krabinger 21 salamonem *O* placent *G¹* 22 stinc *S* inmorantur
W s. l. m. 2 23 contagionibus *W* inquit *om. SWGO* 25 eius]
 illius *S* 26 de media iniquitate educere illum *O* dominum *S¹v*

properat spiritali fide Deo suo anima deuota, sicut scriptum est: quam dilectissimae habitationes tuae, Deus uirtutum. desiderat et properat anima mea ad atria Dei.

24 Eius est in mundo diu uelle remanere quem mundus oblectat, quem saeculum blandiens adque decipiens inlecebris terrenae uoluptatis inuitat. porro cum mundus oderit christianum, quid amas eum qui te odit et non magis sequeris Christum qui te et redemit et diligit? Iohannes in epistula sua clamat et loquitur et ne carnalia desideria sectantes mundum diligamus hortatur. nolite, inquit, diligere mundum neque ea quae in mundo sunt. si qui dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi quae non est a patre sed ex concupiscentia mundi. et mundus transibit et concupiscentia eius: qui autem fecerit uoluntatem Dei manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum. potius, fratres dilectissimi, mente integra, fide firma, uirtute robusta parati ad omnem uoluntatem Dei simus, pauore mortis exclusi immortalitatem quae sequitur cogitemus. hoc nos ostendamus esse quod credimus, ut nec carorum lugeamus excidium et cum accessitionis propriae dies uenerit incunctanter et libenter ad Dominum ipso uocante ueniamus.

25 Quod cum semper faciendum fuerit Dei seruis, nunc fieri multo magis debet corruente iam mundo et malorum infestantium turbinibus obsesso, ut qui cernimus coepisse iam grauia et scimus imminere grauiora lucrum maximum computemus, si istinc ue-

2 Ps. 83, 2 sq. 10 I Io. 2, 15 sq.

1 de deo *G* sicut scriptum est] dicens *v* 3 atria] altaria *G*
 dñi *O* 4 manere *G* 5 uoluntatis *S* 8 iohannis *O* 11 si quis *GOv*
 12 in *om. W* 13 concupiscentia *c. e. et om. S* 14 saeculi *S*, mundi
WGO quae...mundi *om. O* ex] et *G* 15 mundi est *S* 17 manebit *OW*
 quomodo...aeternum *om. S* et dñs *m.* in aeternum *ponit inter*
 dilectissimi *et mente O* 18 et fide *W* 19 dei uoluntatem dei *W*
 sumus *S* 20 pauore dñi *S¹* exclusi *S*, exclusio *O*, excluso *WGr*
 21 hoc *W s. l. m. 2* credemus *S* neque *v* 22 excidium *S*, excessum
OWGr accessitionis *W*, accessionis *G* proprie *W²* 23 et libenter
om. S 27 stinc *S*, de saeculo *O* uelocius *OWGr*

lociter recedamus. si in habitaculo tuo parietes uetustate nutarent, tecta desuper tremarent, domus iam fatigata, iam lassa aedificiis senectute labentibus ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? si nauigante te turbida et procellosa
 5 tempestas fluctibus uiolentius excitatis praenuntiaret futura naufragia, nonne portum uelocius peteres? mundus ecce nutat et labitur et ruinam sui non iam senectute rerum sed fine testatur: et tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis quod exitu maturiore subtractus ruinis et naufragiis et plagis imminentibus
 10 exuaris?

Considerandum est, fratres dilectissimi, et identidem cogi-**26**
 tandum renuntiassse nos mundo et tamquam hospites et peregrinos hic interim degere. amplectamur diem qui adsignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos et laqueis saecularibus exsolutos paradiso restituit et regno. quis non peregre constitutus
 15 properet in patriam regredi? quis non ad suos nauigare festinans uentum prosperum cupidius optet, ut uelociter caros liceat amplecti? patriam nos nostram paradysum computamus, parentes patriarchas habere iam coepimus: quid non properamus et currimus,
 20 ut patriam nostram uidere, ut parentes salutare possimus? magnus illic nos carorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat iam de sua incolumitate segura, adhuc de nostra salute sollicita. ad horum conspectum et complexum uenire quanta et illis et nobis in commune laetitia est, qualis illic caelestium regnorum uoluptas sine
 25 timore moriendi et cum aeternitate uiuendi quam summa et perpetua felicitas! illic apostolorum gloriosus chorus, illic prophe-

1 suo *O* parietis *S* nutent *W* 4 te *om. W* 6 uelocius *SV*, uelociter *OWGv* 7 sed] quam *G* 8 deo non *G* gratulares *O*¹ maturiore *S* 9 et ruinis et *G* plagus *O* 10 exuaris] eximaris *recepit Routh*; *cf. p. 328*, 10 exutus 11 identidem] idem *S* 13 hic] istic *v* tegere *W* diem qui] diemq. *S* 14 istinc] string *S* 15 regno *SOWG et August. (contra duas epist. Pel. IV, 8, 22)*, regno coelorum *v* 16 properaret *OWv* 17 optaret *OWv* ut] et *O* liceret *Gv*, liciret *O* 18 nos *om. OGv* computemus *O* 20 ut parentes *OWG*¹, et p. *SG*² 21 illic *om. O* 22 incolumitate segura *SOWGV et August. (de praedest. sanctorum c. 14, 28)*, immortalitate segura et *v* 24 nobis et illis *O* 25 uoluntas *SGO* 26 aeternitatem *S* summam *S*¹ 27 illic...chorus *om. O*

tarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis gloriam et uictoriam coronatus, triumphantes uirgines quae concupiscentiam carnis et corporis continentiae robore subegerunt, remunerati misericordes qui alimentis et largitionibus pauperum iustitiae opera fecerunt, qui ⁵ dominica praecepta seruantes ad caelestes thesauros terrena patrimonium transtulerunt. ad hos, fratres dilectissimi, auida cupiditate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum uenire contingat optemus. hanc cogitationem nostram Deus uideat, hoc propositum mentis et fidei Christus aspiciat daturus eis caritatis ¹⁰ suae ampliora praemia quorum circa se fuerint desideria maiora.

1 numerus gloriosus *S*; *malim igitur* num. copiosus 2 gloriam et *om*
OWGv 3 uirgines *SOWGV*, illic uirgines *v* quae *W s. l. m.* 2
continentiam *G* 4 roboris subigerunt *S* alimentis] lamentis *W*
5 et *om. S* iustitiae] iusta *W* 6 thesauros *SW*, thesaurus *O*
7 hos] hoc *S* 8 esse possimus *G* 9 optamus *G'* nostram *om. O*
10 dominus christus *Ov* claritatis *W*, gloriae *v* CAECILII CYPRIANI
DE MORTALITATE EXPLICIT (EXPLECIT *O*) *SWO*, EXPLICIT EPISTL CECILII
CYPRIANI DE MORTALITATE *G*

VIII.

THASCI CAECILI CYPRIANI

AD FORTVNATVM

(DE EXHORTATIONE MARTYRII).

S = codex Seguerianus; deest in eo praefatio et c. 1—4 p. 325, 4.

W = codex Würzburgensis.

R = codex Reginensis.

M = codex Monacensis.

B = codex Bambergensis.

V = codex Veronensis.

Codices *MB* ad recensenda ea quae in *S* desunt adhibui.

AD FORTVNATVM.

Desiderasti, Fortunate carissime, ut quoniam pressurarum **1**
et persecutionum pondus incumbit et in fine adque in consumma-
tione mundi antichristi tempus infestum adpropinquare iam coe-
5 pit, ad praeparandas et corroborandas fratrum mentes de diuinis
scripturis hortamenta conponerem quibus milites Christi ad
spiritale et caeleste certamen animarem. obtemperandum fuit
desiderio tuo tam necessario, ut quantum sufficit mediocritas
nostra auxilio diuinae inspirationis instructa quasi arma ac mu-
10 nimenta quaedam pugnaturis fratribus de praeceptis dominicis
promerentur. parum est enim quod Dei plebem classico nostrae
uocis erigimus, nisi credentium fidem et dicatam Deo deuotam-
que uirtutem diuina lectione firmemus.

Quid autem potius aut maius curae nostrae ac sollicitudini con- **2**
15 gruit quam commissum nobis diuinitus populum et exercitum in
castris caelestibus constitutum aduersus diaboli tela et iacula
exhortationibus adsiduis praeparare? neque enim idoneus potest
esse miles ad bellum qui non exercitatus in campo prius fuerit,
aut qui agonisticam coronam quaerit adipisci in stadio corona-
20 bitur, nisi usum et peritiam uirium ante meditetur. aduersarius
netus est et hostis antiquus cum quo proelium gerimus. sex
milia annorum iam paene complentur, ex quo hominem diabolus
inpugnat. omnia genera temptandi et artes adque insidias dei-

INCIPIT AD FORTVNATVM (DE EXHORTATIONE MARTYRVVM *add. B*, AMEN
add. R) *WRMB*, AD FORTVNATVM DE EXHORTATIONE MARTYRII *v* 2 desi-
derasti *f. char.* nobis ut quō *R s. l. m. rec.* pressure *B* (persecutionum et
pressurarum *v*) 3 consummationem *R* 4 iam] nunc *v* 6 componere *RB*
7 coeleste et spiritale *v* animarum *R* 9 instructa] inistincta *R* monu-
menta *M* 15 quam] ut *B*, quam'ut *v* 17 praeparemus *Wv* 18 prius in
campo *v* 21 anticus *R* proelium] bellum *B* cottidie gerimus *M*²
22 poene *W*

ciendi usu ipso uetustatis edidicit. si inparatum inuenerit Christi militem, si rudem, si non sollicito ac toto corde uigilantem, circumuenit nescium, fallit incautum, decipit inperitum. si uero quis dominica praecepta custodiens et fortiter Christo adhaerens contra eum steterit, uincatur necesse est, quia Christus quem confitemur inuictus est.

- 3 Ac ne in longum sermonem meum extenderem, frater carissime, et audientem uel legentem stili latioris copia fatigarem, compendium feci, ut propositis titulis quos quis et nosse debeat et tenere capitula dominica subnecterem et id quod proposueram diuinae lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum uidear tibi misisse quam materiam tractantibus praebuisse. quae res in usum singulis proficit utilitate maiore. nam si confectam et paratam iam uestem darem, uestis esset mea qua alius uteretur et forsitan non pro habitudine staturae et corporis res alteri facta minus congruens haberetur: nunc uero de agno per quem redempti ac uiuificati sumus lanam ipsam et purpuram misi, quam cum acceperis tunicam tibi pro uoluntate conficies et plus ut in domestica tua adque in propria ueste laetaberis et ceteris quoque, ut conficere et ipsi pro arbitrio suo possint, quod misimus exhibebis, ut uetere illa nuditate contacta perferant omnes indumenta Christi caelestis gratiae sanctificatione uestiti.
- 4 Nec non et illud consilium, frater carissime, utile et salubre prospexi in exhortatione tam necessaria quae martyras faciat amputandas esse uerborum nostrorum moras et tarditates adque ambages sermonis humani subtrahendas, ponenda illa sola quae Deus loquitur, quibus seruos suos ad martyrium Christus hortatur. praecepta ipsa diuina uelut arma pugnantibus suggerenda sunt. illa sint militaris tubae hortamenta, illa pugnantibus clas-

1 christi milite *B*, militem christi *v* 2 si non] nisi non *R* sollicito *WMRBV*, sollicitum *v* 4 christi uestigiis *v* 5 uincatur] hostis *add. M²*, uindicatur *W¹* quia *ex qua R* 6 confitetur *Be* 7 fr̄s km̄i *R* 11 tractum *R* 14 darem] misissem *V* qua] quam *R* 15 *primum* et *om. R* res] *cf. p. 13, 2* 16 alteris *B* 18 uoluntatem *R* conficiens *B* 19 ut *W s. l. m. 2* laetaueris *W* 21 missimus *W saepius* ut ueteri *ex* et uetere *M m. 2* praeferant *fort.; cf. indicem* 22 caelesti *W* 23 et *om. R* fr̄s km̄i *R* 24 in] ut *R* tam] iam *B* martyres *v* 26 sola illa *v* 27 christi *R* 28 ipsa *M s. l. m. 2* 29 sunt] sint *M¹*

sica. inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde et
 animi et corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roboren-
 tur. nos tantum qui Domino permittente primum baptisma cre-
 dentibus dedimus ad aliud quoque singulos praeparemus insi-
 nuantes et docentes hoc esse baptisma in gratia maius, in pote-
 state sublimius, in honore pretiosius, baptisma in quo angeli
 baptizant, baptisma in quo Deus et Christus eius exultant, ba-
 ptisma post quod nemo iam peccat, baptisma quod fidei nostrae
 incrementa consummat, baptisma quod nos de mundo recedentes
 10 statim Deo copulat. in aquae baptismo accipiuntur peccatorum
 remissa, in sanguinis corona uirtutum. amplectenda res est et
 optanda et omnibus postulationum nostrarum precibus expetenda,
 ut qui serui Dei fuimus simus et amici.

In exhortandis itaque ac parandis fratribus nostris et uirtutis 5
 15 ac fidei firmitate ad praeconium dominicae confessionis adque ad
 proelium persecutionis et passionis armandis primo in loco dicen-
 dum est:

- I. Idola deos non esse quae homo sibi faciat — neque enim
 quae fiunt factore suo et fabricatore maiora sunt, aut
 20 protegere et seruare quemquam possunt quae ipsa de
 templis suis pereunt, nisi ab homine seruentur — sed
 nec elementa colenda esse quae homini secundum dispo-
 sitionem et praeceptum Dei seruiunt.
- II. Destructis idolis et elementorum ratione monstrata
 25 ostendendum Deum solum colendum esse.
- III. Tunc addendum quae comminatio Dei sit aduersus eos
 qui idolis sacrificant.

1 instruantur mente* *R* 4 insinuantes] instruentes *V* 7 dns *R*
 8 iam nemo *M* 10 aquae] quae *R* accipitur *MRv* [11 sanguinis]
 baptismo *add. M² et Baluzius* est *om. MRB* 12 expectenda *RB*
 13 fuimus *WMRBV*, sumus *v* 14 parandis *WM²RBV*, praeparandis
M²v uirtutis] ueritatis *M*, *sed s. l. m. 2*: unitatis 15 firmitatem *M*
 ad preconium *ex preconio M m. 2* ad proelium *ex proelio M m. 2*
 16 secutionis *R* et *om. M* passionis *M s. l. m. 2* in *om. R*
 18 facit *v* 19 quae] que *M s. l. m. 2* fabricatorem *R* 20 et] aut *v*
 22 esse] esse uice deorum *R et Oxon.* 23 dei et praeceptum deser-
 uiunt *B* 24 rationem *R* 26 addendum esse *M* 27 sacrificans *R*

- III. Praeterea docendum non facile ignoscere Deum idololatriis.
- V. Et quod sic idololatriae indignetur Deus, ut praeeperit etiam eos interfici qui sacrificare et seruire idolis suaserint. 5
- VI. Subiungendum post haec quod redempti et uiuificati Christi sanguine nihil Christo praeponere debeamus, quia nec ille quicquam nobis praeposuerit et ille propter nos mala bonis praetulerit, paupertatem diuitiis, seruitutem dominationi, mortem immortalitati, nos contra in passionibus nostris paupertati saeculari paradisi diuitias et delicias praeferamus, dominatum et regnum aeternum temporariae seruituti, immortalitatem morti, Deum et Christum diabolo et antichristo. 10
- VII. Insinuandum quoque ne erepti de faucibus diaboli et laqueis saeculi liberati, si in angustiis et pressuris esse coeperint, regredi denuo ad saeculum uelint et perdant quod euaserint. 15
- VIII. Insistendum potius esse et perseuerandum in fide et uirtute et caelestis ac spiritalis gratiae consummatione, ut ad palmam et coronam possit perueniri. 20
- VIII. Ad hoc enim pressuras et persecutiones fieri ut probemur.
- X. Nec timendas esse iniurias et poenas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum quam diabolus ad inpugnandum. 25
- XI. Ac ne expauescat quis et conturbetur ad pressuras et persecutiones quas patimur in isto mundo, probandum ante praedictum esse quod nos mundus odio habiturus esset et quod persecutiones aduersum nos excitaret, ut

1 idolatriae *B*, idolatria *R* 3 quod sic] quos *R* idolatriae *WMRB*
 5 suasserint *W* 6 subiungendum etiam *V* et] ac *v* 8 nobis quicquam *B* illic *B* 10 dominationis *B* immortalitatis *M*¹, immortali *B*
 nos] non *B* 11 nostris *W s. l. m. 2* dilicias et diuitias *W* 12 praeponamus *V* 14 antichristum *B* 16 de laqueis *RMv* si] sit *R* 17 ad s. denuo *M* 19 in] et in *B* 20 et *W s. l. m. 2* spiritaliter *R* consummationem *R* 22 enim *om. M* probemur] prohibemur *M* 24 quia] qua *R*¹ 27 ad persecutiones *W* 29 quod *R s. l.* excitaret ut] excitaretur *R*

ex hoc ipso quod haec fiant manifesta sit fides diuinae pollicitationis in mercedibus et praemiis postmodum secuturis, nec nouum quid accidat christianis, quando ab initio mundi boni laborauerint et oppressi adque occisi sint iusti ab iniustis.

5

XII. In nouissima parte ponendum quae spes et quae merces maneat iustos et martyras post conflictationes huius temporis et passiones.

XIII. Et quod plus accepturi simus in passionis remuneratione quam quod hic sustinemus in ipsa passione.

10

QVOD IDOLA DII NON SINT ET QVOD NEC ELEMENTA VICE
DEORVM COLENDI SINT.

In psalmo CXXXIII: idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum. os habent et non lo-
15 cuntur, oculos habent et non uident, aures habent et non audiunt: neque enim est spiritus in ore eorum.

13 Ps. 134, 15 sq.

1 haec *W s. l. m.* 2 diuina *R* 2 pollicitationibus *R* securis *R*¹
4 boni *om. W* 5 iusti *om. Wv* 6 ponendum est *v* quae (*ante merces*)
om. RB 7 iustis *M* martyres *Bv*, martyribus *M* 9 XIII *om. Bv*
sumus *RB* 10 ipsa *om. R* 11 deidola *R* elementa mundi *M*
12 sint] ostenditur *add. v*, habes *Costerius* 13 CXXXIII] CXXXIII
WB, CXIII v; cf. Ps. 113, 12 14 opus *WMRBV*, opera *v* manu *M*¹
loquentur *M* 16 audient *M*, audiunt nares habent et non odorabunt manus habent et non palpabunt non clamabunt in gutture suo neque in ore eorum *B* eorum] ipsorum *v*

III.

21

similes sint illis omnes qui faciunt ea. item in Sapientia Salomonis: omnia idola nationum aestimauerunt deos, quibus neque oculorum uisus est ad uidendum neque nares ad percipiendum spiritum neque aures ad audiendum nec digiti in manibus ad tractandum, 5 sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. homo enim fecit illos et qui spiritum mutuatus est is finxit illos. nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere: cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. melior est autem ipse his quos 10 colit, quoniam ipse quidem uixit, illi numquam. item in Exodo: non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem. item apud Salomonem [de elementis]: neque opera adtendentes agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut 15 gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem aut lunam deos putauerunt: quorum si propter speciem hoc aestimauerunt, sciant quanto his Dominus sit speciosior: aut si uirtutes et opera eorum mirati sunt, intellegant ab ipsis quoniam qui haec consti- 20 tuit fortia fortior est illis.

QVOD DEVS SOLVS COLENDVS SIT.

- 2 Sicut scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruias. item in Deuteronomio: non erunt tibi dii alii absque me. item illic: uidete, uidete quoniam 25 niam ego sum, et non est Deus praeter me. ego in-

2 Sap. 15, 15 sq. 12 Ex. 20, 4. 13 Sap. 13, 1 sq. 23 Deut. 6, 13. 24 Ex. 20, 3. 25 Deut. 32, 39.

1 sint illis *WBV*, illis sint *R*, illis fiant *Mv* omnes *W*, hi *M*, *om. RBv* 3 nec *W* osculorum *R* uisus *V*, usus *WMRBv* 4 spiritum] *spem R*, *om. B* 5 neque *v* 7 is *om. v* 9 finget *M* 10 ipse *om. B* his] iis *v* 11 illi autem *v* 13 item] iterato *R* de elementis *om. MR* 15 sed et *R* 16 aut l.] et lunam *W*; *cf. test. III 59* 17 deos] rectores orbis terrae deos *Cypr. l. c.* 18 his] iis *v* dñi sit *R*, sit dñs *B* 19 et] aut *M* minati *R* 20 ipsis] his *R* 22 solus *M s. l. m. 2* 23 est] in deuteronomio *add. v* 24 illi] ipsi *MR* item *om. M* deuteronomio] exodo *v* 25 item illic dñs *M*, item in deuteronomio *Oxon.* quia *Rv* 26 alius deus *R* interimam] occidam *M*

terimam et uiuere faciam, percutiam et ego sanabo,
 et non est qui eripiat de manibus meis. item in Apo-
 calypsi: et uidi alium angelum uolantem medio
 caelo, habentem euangelium aeternum, ut adnun-
 5 tiaret super terram per omnes nationes et tribus et
 linguas et populos, dicentem uoce magna: metuite
 potius Deum et date illi claritatem, quoniam uenit
 hora iudicii eius, et adorare eum qui fecit caelum
 et terram et mare et omnia quae in eis sunt. sic et
 10 Dominus in euangelio commemorationem facit primi et secundi
 praecepti dicens: audi, Israel, Dominus Deus tuus Do-
 minus unus est, et: diliges Dominum Deum tuum
 de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota
 uirtute tua. hoc primum et secundum simile huic:
 15 diliges proximum tuum tamquam te. in his duobus
 praeceptis tota lex pendet et prophetae. et iterum:
 haec est autem uita aeterna ut cognoscant te
 solum et uerum Deum et quem misisti Iesum
 Christum.

20 QVAE COMMUNATIO DEI SIT ADVERSUS EOS QVI IDOLIS
 SACRIFICANT.

In Exodo: sacrificans diis eradicabitur, nisi Do-
 3 mino soli. item in Deuteronomio: sacrificauerunt dae-
 moniis et non Deo. item apud Esaiam: adorauerunt
 25 eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est
 homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis. et
 iterum: illis fudistis libamina et illis inposuistis
 sacrificia. super haec non indignabor? dicit Domi-

3 Apoc. 14, 6 sq. 11 Marc. 12, 29. 12 Matth. 22, 37 sq. 17 Io.
 17, 3. 22 Ex. 22, 19. 23 Deut. 32, 17. 24 Es. 2, 8. 27 Es. 57, 6.

3 in medio *W¹Mv* 5 per *WMRBV*, et super *v* 6 et populos *W s. l.*
m. 2 magnā et uitae potius *R* 7 dñm *M*, dñi *R* 9 et (*ante mare*)
om. B 11 deus unus *Bv* 12 deum *om. Wv* 13 de] ex *R* 15 tuum]
 tibi *W* te ipsum *B* 20 idola *W* 22 in] legitur in *v* diis *M s. l. m. 2*
 23 item *om. M* demonis *W¹* 24 esaiam *R saepius ut hieremian*
 27 iterum dicit *M* 28 haec *add. m. 2 in W*, haec ergo *v*

nus. item apud Hieremiam: nolite ambulare post deos alienos ut seruiatis eis, et ne adoraueritis eos et ne incitetis me in operibus manuum uestrarum ad disperdendos uos. item in Apocalypsi: si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de uino irae Dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni. et fumus de tormentis eorum in saecula saeculorum ascendet: nec habebunt requiem die et nocte qui- cumque adorant bestiam et imaginem eius.

NON FACILE IGNOSCERE DEVM IDOLOLATRIS.

4 Moyses in Exodo pro populo rogat nec impetrat: precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande, fecerunt sibi deos aureos et argenteos. et nunc si dimittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. et dixit Dominus ad Moysen: si qui deliquit ante me, deleam eum de libro meo. item cum Hieremias pro populo deprecaretur, Dominus ad eum loquitur dicens: et tu noli orare pro populo hoc et noli postulare pro ipsis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore quo inuocabunt me, in tempore adflictionis suae. Ezechiel quoque hanc eandem denuntiat indignationem Dei eis qui in Deum delinquant, et fuit, inquit, uerbum Domini ad me dicens: filii hominis, terra quaecumque peccauerit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam

1 Hier. 25, 6. 4 Apoc. 14, 9 sq. 13 Ex. 32, 31 sq. 20 Hier. 11, 14. 24 Ez. 14, 12—14. 16.

1 item] et *M* 2 eos *om. W* 3 manum *R* 4 disperdendum *M*, disperdos *W* 5 nota *R* 6 et in] aut in *v* uino] manu *M* 10 ascendit *R* ascendet in saecula s. *B* et] ac *RBv* 11 adorat *R* et *M s. l. m. 2* 12 deum ignoscere *R* idolatris *MB*, idololatriis *WR* 13 moysen *R* imperat *R* 14 grande *om. V* 15 et argenteos *om. WBv; cf. test. I 1* 16 eis] illis *WBv* sin] sine *B* 18 quis *Bv* deliquerit *M* me *om. W* 22 in] eos in *M²*, item in *W* in quo *W* inuocauerunt *R* 24 eis] his *v* in] ad *B* delinquant *M* et *om. B* 25 filii *R* 26 quicumque *R* 27 ectendam *W¹*, et extendam *B*

et obteram stabilimentum panis et inmittam in eam
famem et auferam de ea hominem et pecora. et si
fuerint tres uiri hi in medio eius Noe et Danihel
et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli
5 salui erunt. item in Regnorum. I.: si delinquendo uir
peccet aduersus uirum, orabunt pro eo Dominum:
si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo?

QVOD SIC IDOLOLATRIAE INDIGNETVR DEVS VT PRAECEPERIT
ETIAM EOS INTERFICI QVI SACRIFICARE ET SERVIRE IDOLIS
10 SVASERINT.

In Deuteronomio: quodsi rogauerit te frater tuus aut 5
filius tuus aut filia tua aut uxor tua quae est in
sinu tuo aut amicus tuus qui aequalis est animae
tuae latenter dicens 'eamus et seruiamus diis aliis,
15 diis gentium', non consenties ei et non exaudies
eum et non parces oculus tuus super eum et non
celabis eum, adnuntians adnuntiabis de illo. manus
tua erit super eum in primis interficere eum et ma-
nus omnis populi postremo: et lapidabunt eum, et
20 morietur, quoniam quaesiuit auertere te a Domino
Deo tuo. et iterum loquitur Dominus et dicit nec ciuitati par-
cendum, etiamsi uniuersa consenserit ad idololatriam: aut si
audieris in una ex ciuitatibus quas Dominus Deus
tuus dabit tibi inhabitare te illic dicentes 'eamus et
25 seruiamus diis aliis quos non nostis', interficiens
necabis omnes qui sunt in ciuitate caede gladii et
incendes ciuitatem igni, et erit sine habitaculo in
aeternum. non reaedicabitur etiam nunc, ut auer-

5 I Sam. 2, 25. 11 Deut. 13, 6—10. 22 Deut. 13, 12—18.

2 de] ab *R* 3 hii *RB*, hi *W s. l. m. 2*, hi iusti *V* et *om. Mv* 4 que
filias *ab his incipit S* sed ipsi *M* 5 erunt] fiunt *B* in] in libro *v*
. I. *W s. l. m. 2* peccet uir *WRv* 6 orabant *R¹* 7 in deum *om. W*, ad
deum *R* 8 idolatria *R* 10 suasserint *W* 14 alienis *v* 15 diis] aliis
add. S¹, exp. S² 16 prius et *om. S* alterum non *om. R* 18 im-
primis *W* 21 nec] ne *R* 22 uniuersam *R* idolatriam *S*, idolatria *R*
23 audierit *S* 24 te *om. W* 25 nosti *v*; *add. Oxon.*: quaeres sollicite
et si inueneris certum esse, quod dicitur 26 ciuitate... incendes *om. R*
27 erint *S*

tatur Dominus ab indignatione irae suae. et dabit tibi misericordiam et miserebitur tui et multiplicabit te, si audieris uocem Domini Dei tui et obseruaueris praecepta eius. cuius praecepti et uigoris memor Mathathias interfecit eum qui ad aram sacrificaturus accesserat. quodsi ante aduentum Christi circa Deum colendum et idola spernenda haec praecepta seruata sunt, quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt, quando ille ueniens non uerbis nos hortatus sit sed et factis, post omnes iniurias et contumelias passus quoque et crucifixus, ut nos pati et mori exemplo suo doceret, ut nulla sit homini excusatio pro se non patienti, cum passus sit ille pro nobis, et cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati unumquemque debere. et ideo comminatur in euangelio et dicit: quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui est in caelis. qui autem me negauerit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui est in caelis. item apostolus Paulus, si enim commorimur, inquit, et conuiuemus: si toleramus, et conregnabimus: si negamus, et ipse negabit nos. item Iohannes: qui negat filium neque patrem habet: qui confitetur filium et filium et patrem habet. unde nos ad contemptum mortis hortatur Dominus et corroborat dicens: nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt

14 Matth. 10, 32 sq.   19 II Tim. 2, 11 sq.   21 I Io. 2, 23.
24 Matth. 10, 28.

3 exaudieris *WRv*   5 matthatias *R*, matthias *S*¹, mathias *W*¹
interficet *R*   accessit *ex* erat *cessit S m. 2*   6 ante *W s. l. m. 2*   circa d.
colendum *om. R*   7 spernda *S*   8 christi] circa deum colendum *add. S*¹,
*exp. S*²   sint *S*   quando] quanto *R*   uerbis *SWRV*, uerbis tantum *v*
10 docuerit *R*   11 patienti] pati *R et Baluzius*   12 ille *S s. l. m. 2*
pro... passus sit *om. S*   14 in euangelio comminatur *WRv*   dixit *S*¹
quicumque *ex* qui *W m. 2*   15 fuerit in me *W*, in me fuerit *R*   16 eum] in
ipso *W*   in caelis est *Rv; cf. test. III 16 p. 130*   qui autem... *l. 18 caelis*
om. S, add. in marg. m. rec.   17 negauerit me *Sv*   negabo et ego *S*
18 eum] illum *W*   in caelis est *WRv*   20 tolerabimus *W*¹   et conr.
om. R   negauerimus *v*   21 negauit *R*   24 et *om. R*   corroborans *S*¹
25 et anima *R*

occidere. magis autem metuite eum qui potest et
animam et corpus occidere in gehenna. et iterum: qui
amat animam suam perdet illam, et qui odit ani-
mam suam in isto saeculo in uitam aeternam con-
5 seruabit illam.

QVOD REDEMPTI ET VIVIFICATI CHRISTI SANGVINE NIHIL
CHRISTO PRAEONERE DEBEAMVS.

In euangelio Dominus loquitur et dicit: qui diligit pa-
6 trem aut matrem super me non est me dignus, et
10 qui diligit filium aut filiam super me non est me
dignus, et qui non accipit crucem suam et sequitur
me non est meus discipulus. sicut in Deuteronomio scri-
ptum est: qui dicunt patri et matri 'non noui te' et
filios suos non agnouerunt, hi custodierunt prae-
15 cepta tua et testamentum tuum seruauerunt. item
apostolus Paulus, quis nos, inquit, separabit a caritate
Christi, pressura an angustia an persecutio an fa-
mes an nuditas an periculum an gladius? sicut scri-
ptum est: quia propter te occidimur tota die, aesti-
20 mati sumus ut oues uictimae. sed in his omnibus
superamus pro eo qui dilexit nos. et iterum: non estis
uestri: empti enim estis [pretio] magno. clarificate
et portate Deum in corpore uestro. et iterum: pro
omnibus mortuus est, ut et qui uiuunt iam non sibi
25 uiuant sed illi qui pro eis mortuus est et resurrexit.

2 Io. 12, 25. 8 Matth. 10, 37. 13 Deut. 33, 9. 16 Rom. 8,
35 sq. 21 I Cor. 6, 19 sq. 23 II Cor. 5, 15.

1 autem *om. W* et *om. WRv* 2 gehennam *Rv*; *cf. test. l. c.*
3 illam *SWRV*, eam *v* 4 uita aeterna *W* 5 seruabit *S*; *cf. test. III 16*
p. 129 8 dixit *S*¹ 9 et qui...*l. 12* discipulus *om. v* 12 meus disci-
pulus] me dignus *v* sicut] sic et *v* 14 hii *WR* 15 tua *ex sua S m. 2*
16 separauit *R* 17 an (*ante* persecutio) *om. R* famis *R* 18 gla-
diu *S*¹ 19 toto *WR* 20 in *om. S* omnibus *Ws. l. m. 2* 21 superui-
cimus *V* pro eo *SWRV*, propter eum *v* qui] quod *W* et iterum...*l. 23*
uestro *om. S* 22 pretio *om. WV* clarificate *WV*, glorificate *Rv*
23 et portate *W s. l. m. 2* 24 est] est christus *v* ut et *S*², ut *WR*,
et *S*¹ 25 illi *S*, ei *WRv* eis *S*, ipsis *WRv*

EREPTOS DE FAUCIBVS DIABOLI ET DE LAQVEIS SAECVLI
LIBERATOS NON DEBERE DENVO AD SAECVLVM REVERTI
NE PERDANT QVOD EVASERINT.

7 In Exodo Iudaicus populus ad umbram nostri et imaginem
praefiguratus, cum Deo tutore et iudice euasisset Pharaonis 5
adque Aegypti id est diaboli et saeculi durissimam seruitutem,
circa Deum perfidus et ingratus et aduersum Moysen mussitat
respiens solitudinis et laboris incommoda et non intellegens
libertatis ac salutis beneficia diuina, et reuerti quaerit ad Aegypti
hoc est ad saeculi seruitudinem, unde fuerat exutus, cum magis 10
fidere in Deum deberet et credere, quoniam qui a diabolo et sae-
culo liberat populum suum protegit liberatum. quid hoc no-
bis, inquit, fecisti eiciendo nos de Aegypto? me-
lius erat nobis seruire Aegyptiis quam obire in soli-
tudine hac. et dixit Moyses ad populum: fidite, 15
state et cernite salutem quae a Domino est, quam
nobis faciet hodie. Dominus pro uobis pugnabit et
uos tacebitis. quod nos admonens in euangelio suo Dominus
ne ad diabolum rursus et ad saeculum quibus renuntiauimus et
unde euasimus reuertamur dicit: nemo retro adtendens 20
et ponens manum suam super aratrum aptus est
regno Dei. et iterum: et qui in agro est non reuer-
tatur retro. memores estote uxoris Loth. ac ne quis
aliqua uel cupiditate rerum uel suorum dulcedine retardetur quo-

12 Ex. 14, 11. 13 sq.

20 Luc. 9, 62.

22 Luc. 17, 31 sq.

2 reuerti] regredi *V* 3 euaserunt *S*² 4 exhodo *S*² *ita semper m. 2*
iudaicus *S* 5 et *S s. l. m. 2* euasissent *W*¹ 7 et aduersum *S*, aduer-
sus *WRv* musitat *WR* 8 ac (*pro et*) laboris *Rv* 9 et *om. Rv*
quaerens *S* aegyptum *R* 10 seruitudinem *S*¹, seruitem *W*, serui-
tutem *S*²*Rv* exutus] abstractus *v* 11 deberet in deum *v* et *om. R*
a *om. S*¹ et *S s. l.* et saeculo *om. V* 12 suum *W s. l. m. 2* 13 in
eiciendo *Rv*, in eiciendo *W* 14 erat *S*, est *WRv* obire *SWV*, mori
Rv solitudine] deserto *R* 15 ad *ex* et *R* fidete *S*¹, fidite et *v*
17 uobis *Sv* facit *R* dominus ipse *v* pro uos pugnabit *S*, pro
nobis *p. R*, pugn. *p. u. Wv* 18 admonens *ex* ad moysen *S m. 2*, admonens
et docens *R* dominus et docens *v* 19 rursus *WRv* 21 superponens
WRv 22 conuertatur *WRv*; *cf. test. III 11*

minus Christum sequatur, addidit et dicit: qui non renuntiat omnibus quae sunt eius, non potest discipulus meus esse.

INSISTENDVM ESSE ET PERSEVERANDVM IN FIDE ET VIRTUTE
5 ET CAELESTIS AC SPIRITALIS GRATIAE CONSVMMATIONE VT
AD PALMAM ET AD CORONAM POSSIT PERVENIRI.

In Paralipomenon: Dominus uobiscum est, quamdiu 8
estis uos cum ipso. si autem dereliqueritis eum,
derelinquet uos. item apud Ezechiel: iustitia iusti non
10 liberabit eum in quacumque die exerrauerit. item in
euangelio Dominus loquitur et dicit: qui perseuerauerit
usque in finem hic saluus erit. et iterum: si perman-
seritis in uerbo meo, uere discipuli mei estis et
cognoscetis ueritatem et ueritas liberabit uos. prae-
15 monens quoque nos paratos semper esse debere et expeditos in
procinctu firmiter stare adiecit et dicit: sint lumbi uestri
accincti et lucernae ardentes et uos similes homi-
nibus expectantibus dominum suum, quando ueniat
a nuptiis, ut cum uenerit et pulsauerit aperiant ei.
20 felices serui illi quos adueniens dominus inuenerit
uigilantes. item beatus apostolus Paulus, ut fides nostra pro-
ficiat et crescat et ad summum perueniat, hortatur et dicit: ne-
scitis quia qui in stadio currunt omnes quidem cur-

1 Luc. 14, 33. 7 II Paral. 15, 2. 9 Ez. 33, 12. 11 Matth. 10, 22.
12 Io. 8, 31 sq. 16 Luc. 12, 35 sq. 22 I Cor. 9, 24 sq.

1 addidit *S*, addit *WRv*; *cf. l. 16* non *ex re R* 2 meus discipulus
esse *WR*, *m. e. d. v* 5 ut] sut *S*¹ 6 ad (*ante cor.*) *om. Rv* perue-
nire *S* 7 paralimpomenon. I. *S*, paralipomenoni *R* et quamdiu *R*¹
8 et nos estis *v* dereliqueritis *R* 9 ezeziel *S*, ezechihel *R* 10 libe-
rauit *R* quocūq. *W* exerrauerit] *add. R*: et iniquitas iniqui non
affliget eum in quacumque die reuersus fuerit ab iniquitatibus suis 11 do-
minus *om. W* 12 in] ad *R* saluus erit] saluabitur *R* 13 eritis *Wv*
14 cognoscitis *S*¹ liberauit *R* 15 et *W s. l. m. 2* 16 procintu *S*¹,
procinctum *R*, praecinctu *W* adiecit *S*, adicit *W*, addit *Rv* 17 prae-
cincti *v* 18 deum *W* ueniat *SWRV*, reuertatur *v* 20 felices]
beati *v* quod *W*¹ 22 et (*ante ad*) *S* et *W s. l. m. 2* summa *WRv*
et dicit *S*, dicens *WRv* 23 quia *SWRV*, quoniam *v*

runt, unus tamen accipit palmam? sic currite ut occupetis: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, uos autem incorruptam. et iterum: nemo militans Deo obligat se negotiis saecularibus, ut possit placere ei qui se probauit. sed et si certauerit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnauerit. et iterum: oro ergo uos, fratres, per misericordiam Dei ut constituatis corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, placentem Deo: nec configuremini saeculo huius, sed transformemini in renouatione sensus ad¹⁰ probandum quae sit uoluntas Dei bona et placens et perfecta. et iterum: sumus filii Dei: si autem filii, et heredes, coheredes autem Christi, siquidem compatimur, ut et commagnificemur. et in Apocalypsi eadem loquitur diuinae praedicationis hortatio dicens: tene¹⁵ quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. quod exemplum perseuerandi et permanendi designatur in Exodo, ubi Moyses ad superandum Amalech qui figuram portabat diaboli in signo et sacramento crucis adleuabat supinas manus, nec uincere aduersarium potuit, nisi postquam stabilis et in signo adleuatis²⁰ iugiter manibus perseuerauit. et factum est, inquit, cum leuabat manus Moyses, praeualebat Israel: ubi autem submiserat manus, inualescebat Amalech. et accepto lapide subposuerunt sub eo, et sedebat

3 II Tim. 2, 4 sq.   7 Rom. 12, 1 sq.   12 Rom. 8, 16 sq.
15 Apoc. 3, 11.   21 Ex. 17, 11 sq.

1 tamen] autem *S*; *cf. test. III 26 p. 141*   2 occupetis] *add. v*: omnis enim qui agonizat in omnibus continens est   4 obligat *SWRV*, implicat *v*; *cf. test. III 11 p. 124*   se negotiis *S*, se molestiis *Wv*, semoti estis *R*
5 ei qui *WR*, qui *S*, cui *v*; *cf. l. c.*   probauerit *S*   certabit *R*   6 pugnauerint *S*¹   7 ergo *SWRV*, autem *v*   8 uiuam *SWRV*, uiuentem *v*
9 deo] *add. R*: rationale ministerium uestrum   10 transformamini *v*
sensus *SWRV*, spiritus *v*   11 probandum nobis *V*   et *om. R*   13 haeredes *S*, haeredes dei *WR*, haeredes, haeredes quidem dei *v*; *cf. test. III 16 p. 132*   compatiamur *S*²*Rv*   14 ut *S s. l. m. 2*   commagnificemur *S*
15 tene inquit *R*   18 amalec *S*¹ *item l. prox.*   19 adleuabant *S*¹, adleuauat *R*   20 et *om. WRv*   22 moyses manus *Rv*   istrahel *S*   23 conualescebat *S*   amalech] *add. V*: sed manus moysi graues erant; *cf. test. II 21*   24 eum *S*, eo *WRv*

super eum. et Aaron et Ur sustinebant manus eius
 hinc et inde: et factae sunt manus Moysi stabiles
 usque in occasum solis. et fugavit Iesus Amalech
 et omnem populum eius. et dixit Dominus ad Moysen:
 5 scribe hoc, ut sit memoriale in libro, et da in aures
 Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Ama-
 lech de sub caelo.

AD HOC PRESSVRAS ET PERSECVTIONES FIERI VT PROBEMVR.

In Deuteronomio: Temptat Dominus Deus uester uos 9
 10 ut sciat si diligitis Dominum Deum uestrum ex
 toto corde uestro et ex tota anima uestra et ex tota
 uirtute uestra. et iterum apud Salomonem: uasa figuli
 probat fornax et homines iustos temptatio tribula-
 tionis. Paulus quoque paria testatur ac loquitur dicens: gloria-
 15 mur in spe claritatis Dei. non solum autem sed et
 gloriamur in pressuris scientes quoniam pressura
 tolerantiam operatur, tolerantia autem probatio-
 nem, probatio autem spem: spes autem non confun-
 dit, quia dilectio Dei infusa est cordibus nostris
 20 per Spiritum sanctum qui datus est nobis. et Petrus
 in epistula sua ponit et dicit: carissimi, nolite mirari ar-
 dorem accidentem uobis qui ad temptationem ue-
 stram fit, nec excidatis, tamquam nouum uobis
 contingat. sed quotienscumque communicatis Christi
 25 passionibus, per omnia gaudete, ut et in reuela-
 tione facta claritatis eius gaudentes exultetis. si
 inproperatur uobis in nomine Christi, beati estis,

9 Deut. 13, 3. 12 Sir. 27, 5. 14 Rom. 5, 2 sq. 21 I Pet. 4, 12 sq.

1 et (*ante aaron*) *om. S* or *V*, or* et *S* sustentabant *v* retrorsum
 portabat (*pro et ur sust.*) *W* 2 et (*ante factae*) *om. W* stabiles...solis
om. R 3 in] ad *S* hiesus *W*, moyses *S* 4 eius] *add. V*: in ore gladii;
cf. LXX 5 memoriale *S*, memoriae *WRV*, memoria *v* 6 iesus quo *S*
 7 de] sed *R*. in sempiternum de *v* 9 tempte *W* uos *ante* dominus
 ponit *v* 12 solomonem *S* 13 furnax *S* tribulationes *S*¹ 14 testa-
 tur ac] testae *R* 16 scrientes *W* 19 diffusa *v* in cordibus *Rv*
 20 sanctum *om. W* in nobis *R* 22 accedentem *S*¹ 23 fit *ex* sit *S*
m. 2 nouum aliquid *v*

quia maiestatis et uirtutis Domini nomen in uobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur.

TIMENDAS NON ESSE INIVRIAS ET POENAS PERSECUTIONVM
 QVIA MAIOR SIT DOMINVS AD PROTEGENDVM QVAM DIABOLVS 5
 AD INPVGNANDVM.

- 10 Iohannes in epistula sua probat dicens: maior est qui in uobis est quam qui in isto mundo. item in psalmo CXVII: non metuam quid mihi faciat homo: Dominus mihi auxiliator est. et iterum: isti in curribus et isti in 10 equis, nos uero in nomine Dei nostri magnificabimur. illi copulati sunt pedes et ceciderunt, nos autem exsurreximus et erecti sumus. et adhuc fortius docens et ostendens Spiritus sanctus castra diaboli non timenda et si bellum nobis hostis indixerit, in ipso magis bello spem 15 nostram consistere et congressionem illam iustorum ad diuinae sedis et salutis aeternae praemium peruenire in psalmo XXVI ponit et dicit: si directa fuerint in me castra, non timebit cor meum: et si exsurrexerit super me bellum, in illud ego spero. unum petii a Domino, hoc exqui- 20 ram, ut habitem in domo Domini per omnes dies uitae meae. item in Exodo declarat scriptura diuina pressuris multiplicari nos potius et augeri dicens: quantoque eos de-

7 I Io. 4, 4. 9 Ps. 117, 6 sq. 10 Ps. 19, 8 sq. 18 Ps. 26, 3 sq.
 23 Ex. 1, 12.

2 requiescet *S*¹ blasphematur *S* 4 timendum *W* 5 sit] est *Wv*
 7 probat *S* 8 CXVII] CVIIX *S* 10 auxiliator *S*¹ et iterum] item in
 psalmo XVIII *R* istis *S* turribus *S*¹ istis *S* 11 uero *S*, autem
WRv dei *S*, dñi dei *WRv*; *zυρτοῦ θεοῦ LXX* (*zυρτοῦ om. cod. Alex.*)
 magnificabimur (. . us *v*) *Sv*, inuocabimus *RV*, inuocauimus *W* 12 illi
*S*¹, illis *S*² *WR*, ipsis *V*, ipsi *v* copulati *SWRV*, obligati *v* pedes
om. v; *αὐτοὶ συνεποδίσθησαν LXX* 13 autem *om. W* exsurreximus
SWRV, surreximus *v* 15 spe nostra consistere et consistere *R* 16 congressione illa iustos *WRv* 17 peruenire *W* XXVI] XXV *S* 18 dixit *S*¹
 dilecta *W*¹ 19 et si] si *v* super] in *W* 20 illum *R* spero *WRV*,
 sperabo *Sv* unum *SWRV*, unam *v* peti a *S*¹, prae te ea *W* hoc *SWRV*,
 hanc *v* exquiram *SRV*, exquirat *W*, requiram *v* 21 inhabitem *v*
 dei *S* per] etiam *W* 23 potius *om. W* depremebat *S*¹

primebant, tanto plures fiebant et inualescebant magis. et in Apocalypsi protectio diuina promittitur in passionibus nostris. nihil, inquit, eorum timeas quae passurus es. nec alius securitatem nobis et protectionem pollicetur quam qui et per Esaiam prophetam loquitur dicens: noli timere, quia te redemi et uocaui te nomine tuo: meus es tu. et si transieris per aquam, tecum sum et flumina te non inundabunt. et si transieris per ignem, non conbureris, flamma te non conburet, quoniam
 10 ego Dominus Deus tuus sanctus Israel qui te saluum facio. qui et in euangelio promittit auxilium diuinum Dei seruis in persecutionibus non defuturum dicens: cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. et iterum: ponite in cordibus uestris non praemeditari excusare. ego enim dabo uobis os et sapientiam, cui non possint resistere [aduersarii uestri]. sicut in Exodo ad
 20 Moysen cunctantem et ad populum ire trepidantem [Deus] loquitur dicens: quis dedit os homini et quis fecit mogilalum et surdum et uidentem et caecum? nonne ego Dominus Deus? et nunc perge, et ego aperiam os tuum et instruam te quid loquaris. nec difficile est Deo aperire os hominis deuoti sibi et confessori suo inspirare constantiam

3 Apoc. 2, 10. 5 Es. 43, 1 sq. 12 Matth. 10, 19. 17 Luc. 21, 14 sq. 21 Ex. 4, 11 sq.

1 inualescebat *S*¹ 2 magis] nimis *R* in *om.* *R* in *om.* *Rv* 5 esciam profetam *S* 8 si *om.* *W* per ignem transieris *S* 9 non (nec *WR*) conbureris *SWRV*, *om.* *v* et flamma *Wv* 10 tuus] uester *S* istrahel *S* 11 diuinum *om.* *S* 12 persecutionem *W* 13 uostra dederint *R* quomodo aut *om.* *R* 15 loquemini *S* 17 praemeditari] pro me dari *R*, prae me dari *ex* praedari *S m. 2* 19 possunt *R*, poterunt *v* adu. uestri *om.* *S* 20 deus *om.* *S* 21 os *S s. l. m. 2* hominis *R* fecit] dedit *W* mogilalum *SWV*, mogilabrum *R*, mutum *v* 22 surdum *SWRV*, quis surdum *v* et quis uidentem *v*, quis uidentem *V* 23 deus tuus *S* 24 aperi hos *R* 25 homini *S*¹ spirare *R*

et fiduciam loquendi qui in Numeris aduersus Balaam prophetam etiam asinam fecerit loqui. quare in persecutionibus nemo cogitet quod periculum diabolus inportet, sed immo consideret quod auxilium Deus praestet, nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem diuina protectio, quando unusquisque secundum dominica promissa et fidei suae merita tantum accipiat de Dei ope quantum se credat accipere, nec sit quod omnipotens praestare non possit, nisi si accipientis fides caduca defecerit.

ANTE PRAEDICTVM ESSE QVOD NOS MVNDVS ODIQ HABITVRVS¹⁰
 ESSET ET QVOD PERSECVTIONES ADVERSVM NOS EXCITARET
 ET QVOD NIHIL NOVVM CHRISTIANIS ACCIDAT, QVANDO AB
 INITIO MVNDI BONI LABORAVERT ET OPPRESSI ADQVE
 OCCISI SINT IVSTI AB INIVSTIS.

- 11 Dominus in euangelio praemonet et praenuntiat dicens: si¹⁵
 mundus uos odit, scitote quoniam me primo odit.
 si de mundo essetis, mundus quod suum esset ama-
 ret: sed quia de mundo non estis et ego elegi uos
 de mundo, propterea odit uos mundus. mementote
 sermonem quem dixi uobis: 'non est seruus maior²⁰
 domino suo.' si me persecuti sunt, et uos persequen-
 tur. et iterum: ueniet hora, ut omnis qui uos occi-
 derit putet se officium Deo facere: sed hoc facient,
 quoniam non cognouerunt patrem neque me. haec
 autem locutus sum uobis, ut cum uenerit hora²⁵
 eorum memores sitis, quia ego dixi uobis. et iterum:
 amen amen dico uobis quoniam uos plorabitis et
 plangetis, saeculum autem gaudebit: uos tristes

15 Io. 15, 18 sq. 22 Io. 16, 2—4. 20. 33.

1 balam *W*, alam *S*¹ profetam *S*, piam fetam *R* 2 fecit *R*
 cogitet] et *add.* *R*² 3 periculum] perit cum *R* 4 mente *R* labet fac
 et *R* humane infectatio *R* 6 dominica] diuina *W* 7 se c. accipere]
 secreta scire *R* 8 accipientes *S*¹ fide *R* 11 persecutionem *W*
 12 et quod...*l.* 14 iniustis *om.* *W* 13 mundo *R*¹ et boni *S* 14 sunt
R 16 primo odiit *v* 18 estis] essetis *R* et *om.* *W* 20 sermonis
WRv 21 si] qui *S* persequuntur *S*; *cf. test. III 29* 25 ora *S*¹
 27 ploratis *W* 28 plangebitis *S* et uos *W* tristis *S*¹

eritis, sed tristitia uestra in laetitiam ueniet. et iterum: haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fidite quoniam ego uici mundum. et cum a discipulis suis interrogaretur de signo aduentus sui et consummationis mundi, respondit et dixit: cauete ne qui uos fallat. multi enim uenient in nomine meo dicentes 'ego sum Christus' et multos fallent. incipietis autem audire bella et auditus bellorum. uidete, nolite tumultuari: oportet enim fieri: sed nondum est finis. exurget autem gens super gentem et regnum super regnum, et erunt fames et terrae motus et pestilentiae per singula loca. omnia autem ista initia parturitionum sunt. tunc tradent uos in pressuram et interficient uos, et eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. et tunc scandalizabuntur multi et inuicem tradent et odient inuicem. et multi pseudoprophetae exurgent et seducent multos, et eo quod facinus abundet refrigescet caritas multorum. qui autem tolerauerit usque ad finem hic saluus erit. et praedicabitur euangelium istud regni per totum orbem terrae in testimonium omnibus gentibus, et tunc ueniet finis. cum ergo uideritis abominationem uastationis quae dicta est per Danielelem prophetam stantem in loco sancto—qui legit intellegat—, tunc qui in Iudaea sunt fugiant in montes, et qui in tecto est non descendat tollere quicquam de domo, et qui in agro est non conuertatur retro auferre uestimentum suum. uae autem praegnantibus et nutricanti-

6 Matth. 24, 4—31.

1 estis *W* tristitia *S* laetitia *R* 3 fidete *S*¹ quia *R* 4 mundum *S*,
saeculum *WRv* 6 quis *WRv* fallat] seducat *V* 8 incipientes *W*
autem *om.* *R* 10 haec fieri *v* autem] enim *Rv* 12 pestilentia *R*
13 autem *om.* *R* parturitionum *S* sunt *om.* *WR* 15 odibilis *S*¹
16 multis *W* 17 trahent *R* 18 exsurgunt *S*, et surgent *W* et *om.* *R*
seducunt *S* et *om.* *S* 20 tolerauit *S* ad] in *Wv* saluus erit] saluabitur
R 21 istut *S*¹*R* 23 ergo *W* s. l. m. 2 abominationem *W* 24 daniel
S 25 legat *R*¹ intellegit *S*¹ 27 descendant *R* 29 nutricantibus *WRv*

bus in illis diebus. adorate ne fiat fuga uestra
hieme neque sabbato. erit enim tunc pressura magna
qualis non est facta ab initio mundi usque nunc,
sed neque fiet: et nisi breuiati fuissent dies illi,
non liberaretur omnis caro: propter electos autem ⁵
breuiabuntur illi dies. tunc si qui dixerit uobis
‘ecce hic Christus’ aut ‘ecce illic’, nolite credere.
surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae et
dabunt signa magna et portenta ad errorem facien-
dum, si fieri potest, et electis. uos autem caute. ¹⁰
ecce praedixi uobis omnia. si ergo dixerint uobis
‘ecce in solitudine est’, nolite exire, ‘ecce in cubicu-
lis’, nolite credere. sicut enim coruscatio quae exit
ab oriente et apparet usque ad occidentem, ita erit
et aduentus filii hominis. ubi fuerit cadauer, illuc ¹⁵
congregabuntur aquilae. continuo autem post pres-
suram dierum illorum sol tenebricabit et luna non
dabit lumen suum et stellae cadent de caelo et uir-
tutes caelorum commouebuntur. et tunc apparebit si-
gnum filii hominis in caelo, et lamentabunt se omnes ²⁰
tribus terrae et uidebunt filium hominis uenientem
in nubibus caeli cum uirtute magna et claritate. et
mittet angelos suos cum tuba magna. et colligent
electos eius a quattuor uentis, a summis caelorum
usque ad summitates eorum. ²⁵

Nec noua aut repentina haec sunt quae nunc accidunt christianis,
cum boni semper et iusti Deo innocentiae lege ac uerae reli-
gionis timore deuoti per pressuras et iniurias et graues ac multi-

1 orate autem *v* 3 est facta *SWRV*, fuit *v* 4 essent *WRv*
5 liberaretur *SWRV*, esset salua *v* 6 quis *Sv* uobis dixerit *W*
7 hic *SWV*, inc *R*, hic est *v* aut *om. R* ecce illic] hic *V*, *om. R*
9 portenta *WRV*, porientia *S* (n s. l. m. 2), prodigia *v* 10 et *S*, etiam
Wv, *om. R* electi *R* 12 exire... nolite *om. SR* 13 quae *om. v*
14 orientem *R*, orignte *W* 15 fili *S'R* cadauer *SWRV*, corpus *v*
illic *W* 16 congregabuntur *S*, colligentur *Wv*, colliguntur *R* 17 tene-
bricabit *SRV*, tenebabit *W*, tenebrescet *v* 19 mouebuntur *WRv*
20 fili *S* l. se] lamentabuntur *WRv* 22 in] cum *W* post magna
praecipit *S'* et colligent electos, *exp. S'* 24 uentis coeli *V* 27 deo *S*,
et deo *W*, et dei *V*, de *R* 28 et iniurias *om. S*

formes infestantium poenas angusti itineris difficultate gradian-
 tur. sic in origine statim mundi Abel iustus a fratre primus occi-
 ditur et Iacob fugatur et Ioseph uenundatur et David misericor-
 dem Saul rex persequitur et Heliam maiestatem Dei constanter
 5 ac fortiter adserentem rex Achab opprimere conatur. Zacharias
 sacerdos interficitur in medio templi et altaris, ut illic hostia
 ipse fiat, ubi Deo hostias immolabat. tot denique martyria iu-
 storum saepe celebrata, tot edita in posterum fidei et uirtutis
 exempla. tres pueri, Ananias, Azarias, Misahel, aetate con-
 10 pares, dilectione concordēs, fide stabiles, uirtute constantes,
 flammis ac poenis urgentibus fortiores soli se Deo seruire, solum
 nosse, solum colere proclamant dicentes: Nabuchodonosor
 rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi.
 est enim Deus cui nos seruimus potens eripere nos
 15 de camino ignis ardentis: et de manibus tuis, rex,
 liberabit nos. et si non, notum sit tibi quia diis
 tuis non seruimus et imaginem auream quam sta-
 tuisti non adoramus. et Daniel Deo deuotus et sancto Spiritu
 plenus exclamat et dicit: nihil colo ego nisi Dominum
 20 Deum meum qui condidit caelum et terram. Tobias
 quoque sub regali licet ac tyrannica seruitute, sensu tamen ac
 spiritu liber confessionem suam Deo seruat et uirtutem maiesta-
 temque diuinam sublimiter praedicat dicens: ego in terra
 captiuitatis meae confiteor illi et ostendo uirtutem
 25 eius in natione peccatrice.

Quid uero in Machabaeis septem fratres et natalium pariter et
 uirtutum sorte consimiles septenarium numerum sacramento per-
 fectae consummationis implentes? sic septem fratres martyrio

12 Dan. 3, 16 sq. 19 Dan. 14, 4. 23 Tob. 13, 6.

1 infestandum *R*, infestationum *v* gradiuntur *W* 2 prius *R*
 4 helian *SW* 5 oppraemere *S*¹ zacharias *SR* 6 hostia... deo
om. R 7 fiet *W*¹ 9 pueri in camino ignis *R* misael *S* 10 fidei *W*
 12 proclamabant *S* nabucodonosor *S*, nabucodonossor *R* 14 nos est
 eripere *R*, nos eripere *v* 16 liberauit *WR* 17 imaginem *SWRV*, sta-
 tuam *v* 18 adorabimus *W* 19 et clamat *W* nil *R* nisi ego *R*
 22 **seruat *W* (a *corr.*) se uirtutem *S*¹, **uirtutem *R* 24 confiteor
 —ostendo *SWRV*, ... ebor... dam *v* 25 peccatricem *R* 26 macca-
 baeis *S* 27 numerum *om. R* 28 in martyrio *WRv*

cohaerentes, ut primi in dispositione diuina septem dies annorum septem milia continentes, ut septem spiritus et angeli septem qui adsistunt et conuersantur ante faciem Dei et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii et in Apocalypsi septem candelabra aurea et aput Salomonem columnae septem, super quas 5 aedificat domum sapientia, ita et istic septem fratrum numerus ecclesias septem numeri sui quantitate complexus, secundum quod in primo Regnorum legimus sterilem septem peperisse. et aput Esaiam septem mulieres unum hominem adprehendunt, cuius inuocari super se nomen exposcunt. et apostolus Paulus qui huius 10 numeri legitimi et certi meminit ad septem ecclesias scribit. et in Apocalypsi Dominus mandata sua diuina et praecepta caelestia ad septem ecclesias et earum angelos dirigit. qui nunc istic numerus in fratribus inuenitur, ut consummatio legitima compleatur. cum septem liberis plane copulatur et mater origo et radix 15 quae ecclesias septem postmodum peperit, ipsa prima et una super petram Domini uoce fundata. nec uacat quod in passionibus sola cum liberis mater est. martyres enim qui se Dei filios in passione testantur iam non nisi Deo patre censentur, sicut in euangelio Dominus docet dicens: ne uocaueritis uobis patrem 20 super terram. unus est enim pater uester qui in caelis est.

Quae uero ediderunt confessionum praeconia, quam praeclara, quam magna documenta fidei praeberunt! rex Antiochus infestus, immo in Antiocho antichristus expressus ora martyrum 25 gloriosa et spiritu confessionis inuicta contagio suillae carnis maculare quaerebat et cum flagellis grauiter uerberasset ac nihil

20 Matth. 23, 9.

1 septem septe *S*¹ 2 et *W*, ut *SR*, aut *V*; *cf. test. I* 20 3 lucernas *R* 4 tabernaculi *S*¹ *super* martyrii in *S m. rec.*: moysi apocalypsis *R* 5 solomonem *S* 6 aedificauit *Rv*; *cf. test. l. c.* sapientiae *W* septem] septenarius *v* 8 regnorum libro *v* 9 adprehenderunt *S* 12 in *S s. l. m. 2* dñi *R* 13 ad] et *R* stic *S*¹ 14 septem fratribus *v* compleatur] inueniatur *W* 15 copulatur] computatur *R* 17 petram *S*¹, petrum *S*² *WRV*(?) uoce dñi *W* 18 est *om. S* 19 nisi] ut *R* dño *W* cessentur *W* 20 docet] loquitur *R* 24 quam] tam *W* documenta] menta *R in ras.* antiochus *S*¹ *bis*, antiochus *R* 26 suillae] sum illae *R*

promouere potuisset, sartagines iussit igniri: quibus ignitis et accensis eum qui primus locutus fuerat et magis regem uirtutis et fidei constantia prouocauerat admoueri praecepit et frigi producta et exsecta prius lingua quae confessa Deum fuerat: quod
 5 martyri gloriosius contigit. lingua enim confessa nomen Dei prior ad Deum debuit ipsa proficisci. post in secundo excogitatis acrioribus poenis, antequam cetera membra torqueret, cutem capiti cum capillis detraxit, odio scilicet certe eo: nam cum caput
 10 martyri Deum et Christum persequebatur in capite. at ille in martyrio suo fidens et resurrectionis sibi praemium de Dei remuneratione promittens exclamauit et dixit: tu quidem, impotens, ex hac praesenti uita nos perdis: sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam
 15 uitae resurrectionem suscitabit. tertius linguam postulatus cito protulit. nam poenam linguae exsecandae iam didicerat a fratre contemnere. manus quoque amputandas constanter extendit multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad poenam manibus passionis dominicae instar imitari. nec non
 20 et quartus pari uirtute tormenta contemnens et ad retundendum regem caelesti uoce respondens exclamauit et dixit: potius est ab hominibus morti datos expectare spem a Deo iterum ab eo suscitatos. tibi enim resurrectio ad uitam non erit. quintus praeter quod carnificinam regis et
 25 duros uariosque cruciatus fidei uigore calcabat, ad praescientiam quoque et notitiam futurorum spiritu diuinitatis animatus prophetauit regi indignationem Dei et ultionem uelociter secuturam. potestatem, inquit, inter homines habens, cum sis

12 II Macc. 7, 9. 21 II Macc. 7, 14. 28 II Macc. 7, 16 sq.

2 primo *W* 3 et] ac *W* constantiam *R* admoneri *R* 5 contingit *S*¹ quae confessa n. d. fuerat *Wv* 6 ipsa *om. W* 7 membra *R* 8 capitis *WRv* capillo *W* certe *S*¹, certo *S*²*WRv* 10 martyrem *R* ad *S*¹ 11 muneratione *R* 12 repromittens *S* 13 ex] de *R* perdes *S*¹ 15 resurrectionis *W* 16 linguae *W s. l. m. 2* exsecrandae *R* 17 a *om. R* quoque ille *S* 20 ad *S s. l. m. 2* 22 mortis *R* 23 ab eo] a deo *S* suscitandos *S*², suscitatos *S*¹*WR*, suscitari *V*; in uitam aeternam *add. v; cf. test. III 17* resurrectio enim *S* 24 carnificii nam *R* et *om. S*

corruptibilis, facis quod uis. noli autem putare
 genus nostrum a Deo derelictum esse. sustine et
 uide magna potestas eius qualiter te et semen tuum
 torquebit. quale illud leuamentum fuit martyri, quam ma-
 gnum, quam grande solacium in cruciatibus suis non tormenta 5
 propria cogitare sed tortoris sui supplicia praedicare! in sexto
 uero non uirtus sola sed et humilitas praedicanda est, nihil sibi
 martyrem uindicasse nec confessionis suae honorem superbis uo-
 cibus uentilasse, peccatis potius suis adscripsisse quod persecu-
 tionem a rege pateretur, Deo uero dedisse quod postmodum uin- 10
 dicaretur. docuit esse martyras uerecundos, de ultione fidere et
 nihil in passione iactare. noli, inquit, frustra errare. nos
 enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes
 in Deum nostrum. tu autem ne te existimes inpun-
 itum futurum adgressus pugnare cum Deo. admirabilis 15
 quoque mater quae nec sexus infirmitate fracta nec multiplici
 orbitate commota morientes liberos spectauit libenter nec poenas
 illas pignerum sed glorias computauit, tam grande martyrium
 Deo praebens uirtute oculorum suorum quam praebuerant filii
 eius tormentis et passione membrorum. cum sex punitis et occisis 20
 superesset unus ex fratribus, cui rex diuitias et potentatus et
 multa pollicebatur ut crudelitas eius ac feritas uel unius subacti
 solacio foueretur, et peteret ut ad filium deiciendum secum de-
 precaretur et mater, deprecata est illa, sed ut decebat martyrum
 matrem, ut decebat legis et Dei memorem, ut decebat filios suos 25
 non delicate sed fortiter diligentem. deprecata est enim, sed ut
 Deum confiteretur. deprecata est ne a fratribus suis frater in
 consortio laudis et gloriae separaretur, tunc se septem filiorum
 computans matrem, si sibi contingeret filios septem Deo potius

12 II Macc. 7, 18 sq.

2 esse derelictum *W* 3 magna potestas *WRV*, magnam potestatem
Sv 4 martyri *SW'R*, martyrii *W²v* quam magnum *om. v* 6 sui
om. R praedicare *ex cogitare S m. 2*, praedicere *R* 7 et *om. W*
 8 nec] ne *S* 9 uenditasse *malim* suis] sibi *R* 11 martyres *Rv*
 14 inpunium *SWRV*, impune *v* 16 quoque et *R* 17 expectauit *W*
 18 pignorum *WRv* 19 fili *S'* 23 peteteret *S* dei eiciendum *R*; *cf.*
 346, 18 25 et] set *W* 26 deligatae *R* 27 dñm *W* 29 et filios *W*

peperisse, non saeculo. armans itaque eum et corroborans et feliciore tunc partu filium generans, fili, inquit, miserere mei quae te in utero mensibus decem portavi et lac triennio dedi et alui et in aetatem istam produxi.
 5 oro, fili, aspicias in caelum et terram et omnibus quae in eis sunt aspectis intellegas quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus ita fit. nec timeas carnificem istum, sed dignus fratribus effectus ex-
 10 te recipiam. magna laus matris in exhortatione uirtutis, sed maior in Dei timore et in fidei ueritate, quod nihil sibi aut filio de sex martyrum honore promisit nec fratrum precem profuturam credidit ad negantis salutem, persuasit potius participem passionis fieri, ut in iudicii die posset cum fratribus inueniri. post
 15 haec liberis suis commoritur et mater: neque enim iam aliud decebat quam ut quae martyras et pepererat et effecerat in consortio illis gloriae iungeretur et quos ad Deum praemiserat ipsa quoque sequeretur.

Ac ne qui uel libelli uel alicuius rei oblata sibi occasione qua
 20 fallat amplectatur decipientium malum munus, nec Eleazar tacendus est. qui cum sibi a ministris regis offerretur facultas, ut accepta carne qua liceret ei uesci ad circumueniendum regem simularet se illa edere quae de sacrificiis adque illicitis cibis ingerebantur, consentire ad hanc fallaciam noluit dicens nec aetati
 25 suae nec nobilitati conuenire id fingere, quo ceteri scandalizaren-

2 II Macc. 7, 27 sq.

1 itaque] non itaq. *R* feliciore *S*² 3 decem *SRV*, nouem *v* (*X* mensibus *W*) 4 istam aetatem *R* produxi *WRv* 5 in *SWRV*, om. *v* in terram et in *W* 7 post genus *distinguit v* ita fit *SWR*, ita fiet *V*, itaque fili *v* nec] ne *Vv*; καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὕτως γεγένηται (*γίγεται cod. Alex.*). μὴ φοβηθῆς κτλ. 8 istum *ex stum S m. 2* 10 te] tuis te *Wv* recipiamus *W* exhortatione *S*¹ 14 posset et *S*¹ 15 cum liberis *V* suis] solutis *W* aliut iam *WRv* 16 licebat *R* quae om. *R* martyres *Rv* et (*ante pep.*) om. *WRv* effecerat *S*, fecerat *WRv* 19 quis *Wv* occasionem *S* quam *W* 20 malum malum *S* eliezer *SV*, eleazarus *v* 21 offerretur *W* 22 ei *SWRV*, sibi *v* 23 ille *ex elle la S* de om. *W* ingerebatur *R* 24 aetatis *S*¹ 25 nobilitatis *S*¹, nobilitate *W*¹ id] hoc *ex hic S m. 2*

tur et in errorem inducerentur existimantes Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem relicta et prodita Dei lege transisse, nec tanti esse lucrari breuia uitae tormenta, ut offenso Deo incurreret aeterna supplicia. adque ille excruciatu diu et in extremo iam constitutus, cum inter uerbera et tormenta more-⁵ retur, ingemescens ait: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est quia cum possim morte liberari durissimos dolores corporis tolero flagellis uapulans, animo autem propter ipsius metum libenter haec patior. sincera prorsus fides et uirtus integra ac¹⁰ satis pura non regem Antiochum cogitasse sed Deum iudicem et scisse proficere sibi ad salutem non posse, si hominem derideret ac falleret, quando Deus qui conscientiae nostrae iudex est et solus timendus nec derideri possit omnino nec falli.

Si igitur et nos dicati ac deuoti Deo uiuimus, si supra ipsa¹⁵ iustorum antiqua et sancta uestigia iter facimus, per eadem documenta poenarum, per eadem passionum martyria pergamus, hoc ampliorem gloriam computantes temporis nostri, quod cum uetera exempla numerentur, exuberante postmodum copia uirtutis ac fidei numerari non possunt martyres christiani testante²⁰ Apocalypsi et dicente: post haec uidi turbam multam quam dinumerare nemo poterat ex omni gente et ex omni tribu et populo et lingua stantes in conspectu throni et agni: et erant amicti stolas albas et palmae fuerunt in manibus eorum et magno cla-²⁵ more dicebant: salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. et respondens unus ex senioribus dicit mihi: qui amicti sunt stolas albas qui sunt et

6 II Macc. 6, 30. 21 Apoc. 7, 9. 10. 13 sq.

1 eliezerum *S* 2 alienigenarum *W* deo *S*¹ 3 tormenta *S*,
momenta *WRv* 4 adque] at *v* 6 habet *S*¹ 7 possem *Rv* a morte
Wv, mortem *R* 8 doloris *S*¹ 9 tui ipsius *v* 10 haec *ex* haes
S m. 2 14 timendus est *WRv* 15 deo ac deuoti *Wv* si *W s. l.*, ut
si *R* ipsa *om. Rv* 16 faciemus *S*¹ 19 exuberentur *S*¹ 21 turba *R*
multam *SWRV*, magnam *v* 22 potest *R* 23 linguas *R* conspec-
tum *S* 26 dno *S*¹ sedentis *R* 27 respondit *Rv* dicens *WRv*
28 qui] isti qui *R*, hi qui *v* stolas albas *SWRV*, stolis albis *v*

unde uenerunt? et dixi ei: Domine, tu scis. et ait mihi: hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione et lauerunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni. propter hoc sunt in conspectu honoris Dei [et seruiunt ei in templo eius]. quodsi tantus ostenditur et probatur christianorum martyrum populus, nemo difficile uel arduum putet esse martyrem fieri, quando uideat martyrum populum non posse numerari.

10 QVAE SPES ET MERCES MANEAT IVSTOS ET MARTYRAS POST
CONFLICTATIONES HVIVS TEMPORIS ET PASSIONES.

Per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et praecinit dicens: **12**
et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est: et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos dignos se. tamquam aurum
15 in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum.
20 item apud eundem uindicta nostra describitur et persequentium nos adque infestantium paenitentia praedicatur. tunc stabunt, inquit, iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustauerunt et qui abstulerunt labores eorum:

12 Sap. 3, 4 sq. 21 Sap. 5, 1 sq.

1 dixit *R* dñe *SWRV*, dñe mi *v* tu *om. S* ait] dixit *R*
2 hii *R* 3 fecerunt eas *S* 4 hoc *W s. l. m. 2* conspectum *S* honoris *S*, throni *WRv* 5 et *om. W* et seruiunt... eius *om. S* ei *WRV*, ei die ac nocte *v* templo] conspectu *W*; cf. ad totum locum test. III 16
7 martyre *R*, martyras *W* quando] cum *ex* quam qui *S m. 2*; quandoquidem *fort.* 10 passionis *S* 11 solomonem *S* et] et dicit *S*¹
praecinit uel praecauit *v* 13 immortalitatem *S*¹ et *om. SR* 14 multi *R* temptauit *S* 16 fornacem *R* illos *om. S* holocaustam *V*, holocausta *SWRv* hostiam *SWV*, hostia *R*, hostiae *v* 18 illorum] *add. W et Baluzius*: fulgebunt et (et *om. W*) tamquam scintillae in arundineto discurrunt (...runt *W*) 19 regnauit *S*¹: cf. ad totum locum test. III 15 p. 128 21 infestantium] insequentium nos adq. infestantium *S sed* nos *exp. et adq. corr. in et m. 2* 22 iusti inquit *R* 23 angustauerunt *Wv*

uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: 'hi sunt quos habuimus aliquando in risu et in similitudine inproperii. nos insensati 5 uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis et iustitiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus 10 iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia ista tamquam umbra. item in psalmo CXV pretium et mer- 15 ces passionis ostenditur. pretiosa est, inquit, in conspectu Dei mors iustorum eius. item in psalmo CXXV tristitia conflictationis et laetitia retributionis exprimitur. qui seminant, inquit, in lacrimis in gaudio metent. ambulantes ambulabant et plorabant mittentes semina 20 sua: uenientes autem uenient in exultatione tollentes gremia sua. et iterum in psalmo CXVIII: beati immaculati in uia, qui ambulant in luce Domini. beati qui perscrutantur martyria eius, in toto corde inquirunt eum. item Dominus in euangelio, ultor ipse persecu- 25

16 Ps. 115, 15. 18 Ps. 125, 5 sq. 22 Ps. 118, 1 sq.

2 subitationes *R* dicentis *S*¹, dicent** *W* 3 per *SWV*, prae *Rv*
 angustiam *SWRV*, angustia *v* 4 hii *WR* aliq. habuimus *v* 5 risu
SWV, risum *R*, derisum *v* similitudine *SWRV*, similitudinem *v*
 6 insaniam... illorum *om. W* 7 quomodo *SWRV*, quomodo ergo *v*
 10 lassati] calcati *R* 11 in iniquitatis *Wv* 12 dei *S* 15 ista *S*, illa *WRv*;
cf. test. III 16, ad Demetr. c. 24 17 dñi *Wv* iustorum *SWRV*, sanc-
 torum *v*; *cf. test. III 16* tristia *S* 19 lacriminis *S* metent *S* en
corr. 20 plorabant *SWRV*, flebant *v* 21 tollentes] portantes *v*; *cf.*
test. III 16 p. 129 22 et *om. S* CXVIII *R*¹ qui immaculati sunt
WRv 23 luce *S*, uia *WR*, lege *v*; *cf. test. III 16* 24 perscrutantur
 in uia *V* inquirunt *SWRV*, exquirunt *v* 25 ultor] ultro *R*

tionis nostrae et munerator passionis, beati, inquit, qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quia ipsorum est regnum caelorum. et iterum: beati eritis, cum odio uos habuerint homines et separauerint
 5 uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa in caelis. et iterum: qui perdit animam suam propter me hic saluabit illam. nec solos animaduersos et interfectos
 10 diuinae pollicitationis manent praemia, sed etiam si passio fidelibus desit, fides tamen integra adque inuicta perstiterit et contemptis ac relictis suis omnibus Christum se sequi christianus ostenderit, ipse quoque a Christo inter martyras honoratur pollicente ipso et dicente: nemo est qui relinquat domum
 15 aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. item in Apocalypsi hoc idem loquitur, et uidi, inquit, animas occisorum propter nomen Iesu
 20 et sermonem Dei. et cum primo in loco posuisset occisos, addidit dicens: et quicumque imaginem bestiae non adorauerunt nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua. quos uniuersos a se in eodem loco simul uisos coniungit ac dicit: et uixerunt et regnauerunt cum
 25 Christo. uiuere omnes dicit et regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed quique in fidei suae firmitate et Dei

1 Matth. 5, 10. 3 Luc. 6, 22 sq. 8 Luc. 9, 24. 14 Luc. 18, 29 sq. 18 Apoc. 20, 4.

1 noster *S*¹ munerator *SWRV*, remunerator *v* 3 est *S s. l. m.* 2 caelorum] *add. R*: Et iterum nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere, magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehenna (*Matth. 10, 28*); *cf. test. III 16*
 8 in caelis *WV*, in c. est *S*, est in c. *Rv* perdiderit *v* 10 passio *SWRV*, ipsa passio *v* 12 suis *om. W* 13 martyres *Rv* 14 derelinquat *W* 16 propter regnum dei *om. WR* 18 apocalypis (in *om.*) *R*
 19 nomen dei et testimonium iesu *V* 21 non ador. im. bestiae *R* 22 adorauerint *S*¹ notam et inscriptionem *V* 24 et dicit *v*, accidit *R*
 25 omnis *S*¹ 26 fuerunt *S*¹ sed et *v* quique] quicumque *v*

timore perstantes imaginem bestiae non adorauerint neque ad funesta eius et sacrilega edicta consenserint.

PLVS NOS ACCIPERE IN PASSIONIS MERCEDE QVAM QVOD HIC SVSTINEMVS IN IPSA PASSIONE.

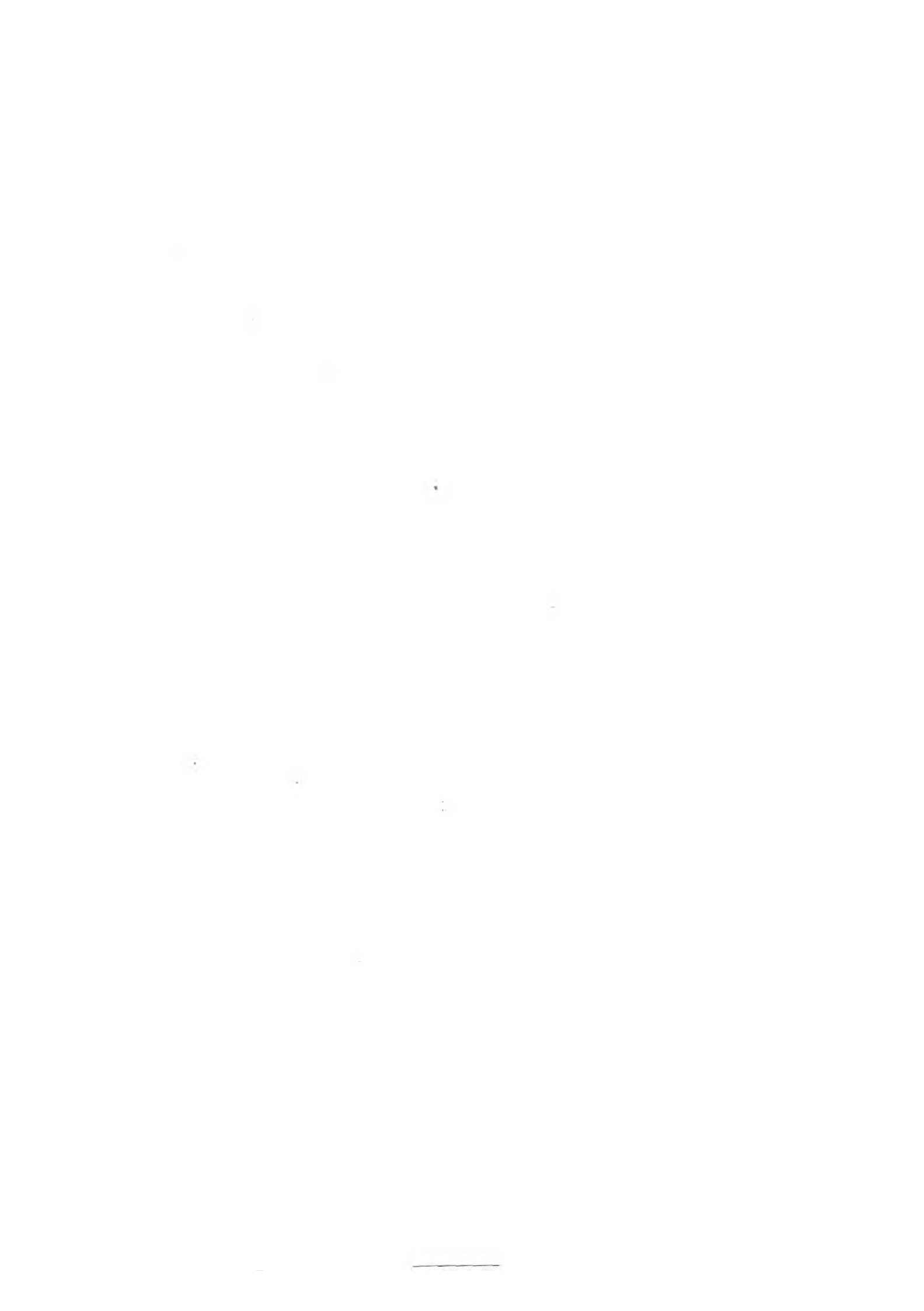
- 13** Probat beatus apostolus Paulus qui dignatione diuina usque in ⁵ tertium caelum adque in paradysum raptus audisse se inenarrabilia testatur, qui oculata fide Iesum Christum uidisse se gloriatur, qui id quod et didicit et uidit maioris conscientiae ueritate profitetur. non sunt, inquit, condignae passionibus huius temporis ad superuenturam claritudinem quae ¹⁰ reuelabitur in nobis. quis ergo non omnibus modis elaboret ad claritatem tantam peruenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta et supplicia terrena praemia diuina percipiat? si militibus saecularibus gloriosum est ut hoste deuicto redeant in patriam triumphantes, quanto ¹⁵ potior et maior est gloria uicto diabolo ad paradysum triumphantem redire et unde Adam peccator eiectus est illuc prostrato eo qui ante deceperat trophaea uictoria reportare, offerre Domino acceptissimum munus incorruptam fidem, uirtutem mentis incolumem, laudem deuotionis inlustrem, comitari eum cum ue- ²⁰ nire coeperit uindictam de inimicis recepturus, lateri eius adistere cum sederit iudicaturus, coheredem Christi fieri, angelis coaequari, cum patriarchis, cum apostolis, cum prophetis caelestis regni possessione laetari. has cogitationes quae persecutio potest uincere, quae possunt tormenta superare? durat fortis et ²⁵ stabilis religiosis meditationibus fundata mens et aduersus om-

9 Rom. 8, 18.

2 dicta *R* consenserunt *R*, consenserit *S*¹ 3 cap. numerum XIII
add. S m. rec. mercedem *S*¹ 5 apostolos *S*¹ 6 se *om. R* inenarrabilia
 uerba *v*, inerrabilia u. *R* 7 qui] quia *W* oculata *SWRV*, occulta *v*
 iesum christum] dñm *R* 8 qui id *ex* quid *S m. 2* dicit *S*¹*WR*
 maiori *v* 9 passionis *S* 10 claritatem *WRv* 11 modis *S*, uiribus
WRv 12 claritatem dei tantam *S*, tantam claritatem *v* fiat dei *S*
 15 est] et *R* triumphantem *R* 16 potior et *om. S* triumphantes *S sed s*
s. l. m. 2 17 est eiectus *R* illut *S*¹ 18 deiecerat *v* tropea *SR*, tro-
 fea *W* deo *Rv* 19 fidem et *v* uirtute *S*¹ 20 laude *scripsit*
Goldhorn commate post inlustrem *sublato* 23 adaequari *WRv* 24 pos-
 sessionis *S*¹ 26 meditationi *S*¹

nes diaboli terrores et minas mundi animus immobilis perstat quem futurorum fides certa et solida corroborat. cluduntur in persecutionibus terrae, sed patet caelum: minatur antichristus, sed Christus tuetur: mors infertur, sed immortalitas sequitur: 5 occiso mundus eripitur, sed restituto paradisi exhibetur: uita temporalis extinguitur, sed aeternitas repraesentatur. quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc laetum, exire inter pres-
 10 Deus uideatur et Christus. tam feliciter migrandi quanta uelocitas. terris repente subtraheris, ut in regnis caelestibus repararis. haec oportet mente et cogitatione complecti, haec die ac nocte meditari. si talem persecutio inuenerit Dei militem, uinci non poterit uirtus ad proelium prompta. uel si arcessio ante
 15 praeuenerit, sine praemio non erit fides quae erat ad martyrium praeparata: sine damno temporis merces Deo iudice redditur: in persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

2 cluduntur *SWRV*, clauduntur oculi *v* 4 sed] et *W* (*l. priore*) 5 erigitur *W* restituitur *W* 6 aeternitas *S*, aeterna *Wv*, aeternam *R* repraesentatur *S*, reparatur *WRv* (rep. aeterna *W*) 8 claudere *v* 9 et aperire *WRv* 10 tam f. m. q. uelocitas *W*, sed s. l. m. 2: tanto felicius migrans quanto uelocius; *malim* t. uelociter m. q. felicitas 11 ut] et *W* 13 talem ex tamen *S m. 2* persecutionis dies *Wv* 14 prumta *W* arcersio *W*, accersio *v* 15 erat] erit *R* 16 praeparatae *S'*, praeparatas *R* damnoc temporis *R* iudice deo *WRv* 17 coronatur amen *R* CAECILI CYPRIANI AD FORTVNATVM EXPLICIT *SR*, AD FORTVNATVM DE EXHORTATIONE MARTYRII EXPLICIT *W*

X.

THASCI CAECILI CYPRIANI
AD DEMETRIANVM.

S = codex Seguerianus; desunt c. 1 — c. 2 et c. 17 — c. 26.
W = codex Würzburgensis.
R = codex Reginensis.
M = codex Monacensis.
B = codex Bambergensis.
V = codex Veronensis.
MB ad recensenda ea quae in *S* desunt adhibui.

AD DEMETRIANVM.

Oblatrantem te et aduersus Deum qui unus et uerus est ore I
sacrilego et uerbis impiis obstrepentem frequenter, Demetriane,
contempseram uerecundius et melius existimans errantis inperi-
5 tiam silentio spernere quam loquendo dementis insaniam prouo-
care. nec hoc sine magisterii diuini auctoritate faciebam, cum
scriptum sit: in aures imprudentis noli quicquam di-
cere, ne quando audierit inrideat sensatos sermo-
nes tuos, et iterum: noli respondere imprudenti ad
10 imprudentiam eius ne similis fias illi, et sanctum quo-
que iubeamur intra conscientiam nostram tenere nec inculcandum
porcis et canibus exponere loquente Domino et dicente: ne de-
deritis sanctum canibus neque miseritis margaritas
uestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus suis.
15 nam cum ad me saepe studio magis contradicendi quam uoto
discendi uenires et clamoris uocibus personans malle tua impu-
denter ingerere quam nostra patienter audire, ineptum uidebatur
congredi tecum, quando facilius esset et leuius turbulenti maris

7 Prou. 23, 9. 9 Prou. 26, 4. 12 Matth. 7, 6.

INCIPIT AD DEMETRIANVM (AMEN *add. R*) *WRMB*; AD DEMETRIANVM
Lactantius instit. V c. 4, ADVERSUS DEMETRIANVM *Hieronymus ad Ma-*
gnum epist. 83 2 et *W s. l. m. 2*, *om. M* 3 obstrepentem te *M*
4 contempsi *ex* contempseri *B m. 2* et] ac *v* 5 silentius *M*¹ 6 hoc
M s. l. m. 2 magisterio *RM* diuinae auctoritatis *M*, diuini et nominis
auctoritate *v* 7 scriptum sit *ex* scripsit *W m. 2* 8 insensatos *B*
9 iterum dicit *M* 10 imprudentiam *B* illi fias *W* 14 inculcent
RMBV, conculcent *W* pedibus suis *WRMBV*, pedibus et conuersi eli-
dant nos *v* 16 personans] perstrepens *V* imprudenter *B* 17 gerere
W 18 esse *R* turbulentis *R*

concitos fluctus clamoribus retundere quam tuam rabiem tractatibus coercere. certe et labor inritus et nullus effectus offerre lumen caeco, sermonem surdo, sapientiam bruto, cum nec sentire brutus possit nec caecus lumen admittere nec surdus audire.

2 Haec considerans saepe conticui et impatientem patientia uici, 5 cum nec docere indocilem possem nec impium religione comprimere nec furentem lenitate cohibere. sed enim cum dicas plurimos conqueri et quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames saeuiant, quodque imbres et pluuias serena longa suspendant nobis imputari, tacere ultra non oportet, ne iam non 10 uerecundiae, sed diffidentiae esse incipiat quod tacemus, et dum criminationes falsas contemnimus refutare, uideamur crimen agnoscere. respondeo igitur et tibi, Demetriane, pariter et ceteris quos tu forsitan concitasti et aduersum nos odia tuis maledicis uocibus seminando comites tibi plures radicis adque ori- 15 ginis tui pullulatione fecisti: quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. nam qui ad malum motus est mendacio fallente multo magis ad bonum mouebitur ueritate.

3 Dixisti per nos fieri et quod nobis debeant imputari omnia ista quibus nunc mundus quatitur et arguetur, quod dii uestri a 20 nobis non colantur. qua in parte qui ignarus diuinae cognitionis et ueritatis alienus es illud primo in loco scire debes sensuisse iam saeculum, non illis uiribus stare quibus prius steterat nec uigore et robore ipso ualere quo antea praeualebat. hoc etiam nobis tacentibus et nulla de scripturis sanctis praedicationibusque 25 diuinis documenta promentibus mundus ipse iam loquitur et occasum sui rerum labentium probatione testatur. non hieme nutriendis seminibus tanta imbrum copia est, non frugibus aestate

1 fluctos *R*¹ 2 affectus *W*¹ efferre *W* 4 posset *W*¹*B* (possit brutus *M*) lumen adm.] uidere *M* 5 patientiam *M*¹*R* 6 comprimerem — cohiberem *W* 8 et om. *Mv* 9 seuiunt *W* quotq. imbres *B*, imbres quoque *M* pluuias *M* 12 refutare] reputare *expunctum in R* 14 forsitam *B* tuis] suis *R* 15 radices *R* adque] et *M* 16 tui *M*, tuae *WRBv*; cf. l. 27 et de mortal. c. 25 17 ratione *R* qui ad ab his incipit *S* 18 fallentem *R* ueritate cogente *v* 19 et *W s. l. m. 2* 21 qui *SR*, quia *v*, qui sic ex quasi *W m. 2* 23 saeculum *S*, mundum *WRv* 24 ipso] eo *v* ante *WR* 25 praedicationibus quae *SR* 26 iam non *W*¹ 27 sui ex ui *W m. 2*

torrendis solita flagrantia est nec sic uerna de temperie sua laeta sunt nec adeo arboreis fetibus autumnata fecunda sunt. minus de effossis et fatigatis montibus eruuntur marmorum crustae, minus argenti et auri opes suggerunt exhausta iam metalla et pauperes uenae breuiantur in dies singulos. et decrescit ac deficit in aruis agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, iustitia in iudicio, in amicitis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina. putasne tu tantam posse substantiam rei senescentis existere, quantum prius potuit nouella adhuc et uegeta iuuenta pollere? minuatur necesse est quicquid fine iam proximo in occidua et extrema deurgit. sic sol in occasu suo radios minus claro et igneo splendore iaculatur, sic declinante iam cursu exoletis cornibus luna tenuatur, et arbor quae fuerat ante uiridis et fertilis arescentibus ramis fit postmodum sterilis, senectute deformis, et fons qui exundantibus prius uenis largiter profluebat senectute deficiens uix modico sudore destillat. haec sententia mundo data est, haec Dei lex est ut omnia orta occidant et aucta senescant et infirmentur fortia et magna minuantur et cum infirmata et deminuta fuerint finiantur.

Christianis inputas quod minuantur singula mundo senescente. quid si et senes inputent christianis quod minus ualeant in senectute, quod non perinde ut prius uigeant auditu aurium, cursu pedum, oculorum acie, uirium robore, suco uiscerum, mole membrorum, et cum olim ultra octingentos et nongentos annos uita hominum longaeua procederet, uix nunc possit ad cente-

1 torrentis *S*, torpendis *W*¹ solita *WR*, soli** *S* (*litterae euanuerunt*), solis tanta *v* fragrantia *W* uerna de *SWRV*, uernante *Baluzius ex 4 codd. recepit* sua *WRV*, ** || a *S* (*litterae in fine lineae euanuerunt*), sata uel sua sata *v*; cf. *Gronou. obs. p. 324* 3 effosis *R* fruuntur *W* 5 uenae *W*, uenae *R* breuiantur et *W*¹ in d. singulos *om. R* et delendum fort. decrescunt *S*, decrescunt *v* ac *om. v* deficit *S* 6 aruis *SWRV*, agris *v* agricola *S* in m. nauta *om. W* 7 concordiam *R* 8 posse substantiam posse substantiam *S* 10 iuuentute *v* pollere] polliceri *W* (*ex...ere*) quidquit *S* 11 demergit *R*¹ 12 radio *S* claros *R* sic *ex si W m. 2* 13 exoletis *S* 14 antea *W* uirides *S* sterili *v* 15 exabundantibus *S*; cf. *de bono pat. c. 20* 16 distillat *Rv* 17 sententiam *R* occiduntur *R*; cf. *Sallust. Iug. c. 2* 19 diminuta *WRv* 21 imputant *S*, inputet *R* 24 nungentos *SR* 25 nunc] non *R*

narium numerum peruenire. canos uidemus in pueris, capilli deficiunt antequam crescunt, nec aetas in senectutem desinit, sed incipit a senectute. sic in ortu adhuc suo ad finem natiuitas properat, sic quodcumque nunc nascitur mundi ipsius senectute degenerat, ut nemo mirari debeat singula in mundo deficere coepisse, cum ipse iam mundus totus in defectione sit et in fine.

- 5 Quod autem crebrius bella continuant, quod sterilitas et fames sollicitudinem cumulant, quod saeuientibus morbis ualitudo frangitur, quod humanum genus luis populatione uastatur, et hoc scias esse praedictum in nouissimis temporibus multiplicari mala et aduersa uariari et adpropinquante iam iudicii die magis ac magis in plagas generis humani censuram Dei indignantis accendi. non enim, sicut tua falsa querimonia et inperitia ueritatis ignara iactat et clamitat, ista accidunt, quod dii uestri a nobis non colantur, sed quod a uobis non colatur Deus. nam cum ipse sit mundi dominus et rector et cuncta arbitrio eius et nutu gerantur nec quicquam fieri possit nisi quod aut fecerit aut fieri ipse permiserit, utique quando ea fiunt quae iram Dei indignantis ostendunt non propter nos fiunt a quibus Deus colitur, sed delictis et meritis uestris inrogantur, a quibus Deus omnino nec quaeritur nec timetur nec relictis uanis superstitionibus religio uera cognoscitur, ut qui Deus unus est omnibus unus colatur ab omnibus et rogetur.
- 6 Ipsum denique audi loquentem, ipsum uoce diuina instrumentem nos et monentem: Dominum Deum tuum [inquit] adora-

26 Deut. 6, 13.

1 perueniri *W* 2 crescant *Rv* senectute *Rv* 3 incepit *W*¹ natiuitas ipsa *W* 4 nunc *om. W* 5 mirari *ex minari S m. 2* 6 coepisse deficere *WRv* quando totus ipse iam mundus *WRv* sit et] citet *R* 7 finem *SR* 8 contineant *W*¹ 9 **cumulant *W* (et *eras.*) 12 uariari] uaria grassari *fort.* diem *R* 13 indignandis *R*, ingignantis *W*¹ 15 iactat *ponit* post querimonia *R* 16 colatur] colitur *fort.* 17 arbitrii *R* 18 gerantura *S*¹ 20 a *add. W*² 21 uestris et meritis inrogatur *R* 22 queritur *WR*, colitur *S*; *cf. p. 359*, 23 religio *ex relicto R* 26 et] et mo nos et *S*, pariter ac *v* inquit adorabis *S*, adorabis inquit *WRv*

bis et illi soli seruiēs, et iterum: non erunt tibi dii alii absque me, et iterum: nolite ambulare post deos alienos ut seruiatis eis et ne adoraueritis eos: et ne incitetis me in operibus manuum uestrarum ad
 5 disperdendos nos. propheta item sancto Spiritu plenus contestatur et denuntiat iram Dei dicens: haec dicit dominus omnipotens: eo quod domus mea deserta est, uos autem sectamini unusquisque in domum suam, propterea abstinebit caelum a rore et terra subtrahet
 10 procreationes suas, et inducam gladium super terram et super frumentum et super uinum et super oleum et super homines et super pecora et super omnes labores manuum eorum. item propheta alius repetit et dicit: et pluam super unam ciuitatem et super
 15 unam non pluam. pars una compluetur et pars super quam non pluerō arefiet. et congregabuntur duae et tres ciuitates in unam ciuitatem potandae aquae causa nec sic satiabuntur: et non conuertimini ad me, dicit Dominus.

20 Indignatur ecce Dominus et irascitur et quod ad eum non 7 conuertamini comminatur: et tu miraris aut quereris in hac obstinatione et contemptu uestro, si rara desuper pluuia descendat, si terra situ pulueris squaleat, si uix ieiunas et pallidas herbas sterilis gleba producat, si uineam debilitet grandis caedens, si
 25 oleam detruncet turbo subuertens, si fontem siccitas statuatur, aerem pestilens aura corrumpat, hominem morbida ualitudo consumat, cum omnia ista peccatis prouocantibus ueniant et plus exacerbetur Deus quando nihil talia et tanta proficiant. fieri enim ista uel ad disciplinam contumacium uel ad poenam malo-

1 Ex. 20, 3. 2 Hier. 25, 6. 6 Agg. 1, 9 sq. 14 Amos 4, 7 sq.

1 illo *R*¹, ipsi *W* dii tibi *W*¹ 2 absque] praeter *R* 3 aligenos *W*¹
 4 manum *S* 5 spiritu sancto *v* contestur *S*¹ 9 abstinebit *R s. l. m. 2*,
 abstebit *S* 13 eorum] uestrarum *S* profetalius *S*¹ 15 unam non] aliam
 non *v* 17 in unam ciuitatem *om. R* 18 nec] et non *R* sic *om. WRv*
 conuertemini *S* 21 quaereris *SWR* obtinatione *S*¹ 22 contemptum *S*
 uestro *W s. l. m. 2* 23 situ] situ pluuiae *R* 24 gleua *S* cedens
*W*¹ *R* 25 statuatur] incitat *R* 26 inpestilens *R* 27 peccata is *R*
 et] ut *R*

rum, declarat in scripturis sanctis idem Deus dicens: sine causa percussi filios uestros, disciplinam non exceperunt. et propheta deuotus ac dicatus Deo ad haec eadem respondit et dicit: uerberasti eos nec doluerunt: flagellasti eos nec uoluerunt accipere disciplinam. ecce inrogantur diuinitus plagae et nullus Dei metus est: ecce uerba desuper et flagella non desunt et trepidatio nulla, nulla formido est. quid si non intercederet rebus humanis uel ista censura? quanto adhuc maior in hominibus esset audacia facinorum impunitate secura? 10

8 Quereris quod minus nunc tibi uberes fontes et aurae salubres et frequens pluuia et fertilis terra obsequium praebeant, quod non ita utilitatibus tuis et uoluptatibus elementa deseruiant. tu enim Deo seruis per quem tibi cuncta deseruiunt: famularis illi cuius nutu tibi uniuersa famulantur. ipse de seruo tuo exigis 15 seruitutem et homo hominem parere tibi et oboedire compellis, et cum sit uobis eadem sors nascendi, condicio una moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, aequali iure et pari lege uel ueniatur in istum mundum uel de mundo postmodum recedatur, tamen nisi tibi pro arbitrio tuo seruiatur, 20 nisi ad uoluntatis obsequium pareatur, inperiosus et nimius seruitutis exactor flagellas, uerberas, fame, siti, nuditate et ferro frequenter et carcere adfligis et crucias. et non agnoscis Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum?

9 Merito ergo incursantibus plagis non desunt Dei flagella nec 25 uerba. quae cum nihil istic promoueant nec ad Deum singulos tanto cladium terrore conuertant, manet postmodum carcer aeternus et iugis flamma et poena perpetua, nec audietur illic rogan-

1 Hier. 2, 30. 4 Hier. 5, 3.

4 respondet *v* 6 est *om. S* et ecce *S* 7 est nulla formido *W*
 8 ista *W s. l. m. 2* 9 ominibus *S*¹ 11 quaeris *ex* quaeres *S m. 2*
 minus *S s. l. m. 2* nunc minus tibi iuberes fortes *R* 14 seruis]
 non seruis *v* cuncta *W s. l. m. 2* tu famularis *uel* non fam. *v*
 15 exegis *S* 16 compelles *S* 19 et pari *om. R* 20 seruiantur *R*
 21 nimium *WR* 22 et ferro] ferro etiam *v* 23 adeligis *W* agnoscis
 miser *v* 24 tuum *om. WR* ipse] in homine *add. Manutius* 26 cum
W s. l. m. 2 isti *R*¹ dom̄ *S* singulos *post* terrore *ponit S* 27 cla-
 dum *WRV*; *cf. 357, 13* conuertat *R* manet] nam et *W*

tium gemitus, quia nec hic Dei indignantis terror auditus est qui per prophetam clamat et dicit: audite sermonem Domini, filii Israel, quia iudicium est Domini aduersus incolas terrae, quod neque misericordia neque ueritas neque agnitio Dei sit super terram: execratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram, sanguinem sanguini supermiscent. idcirco terra lugebit cum uersis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum uolucris caeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo reuincat. indignari se Deus dicit quod agnitio Dei non sit in terris, et Deus non agnoscitur nec timetur. delicta mendaciorum, libidinum, fraudum, crudelitatis, impietatis, furoris Deus increpat et incusat, et ad innocentiam nemo conuertitur. fiunt ecce quae uerbis Dei ante praedicta sunt, nec quisquam fide praesentium ut in futurum consulat admonetur. inter ipsa aduersa quibus uix coartata et conclusa anima respirat uacat malos esse et in periculis tantis non de se magis sed de altero iudicare. indignamini indignari Deum, quasi aliquid boni male uiuendo mereamini, quasi non omnia ista quae accidunt minora adhuc sint et leuiora peccatis uestris.

Qui alios iudicas aliquando esto et tui iudex, conscientiae tuae latebras intuere, immo, quia nullus iam delinquendi uel pudor est et sic peccatur quasi magis per ipsa peccata placeatur, qui perspicuus et nudus a cunctis uideris et ipse te respice. aut enim superbia inflatus es aut auaritia rapax es aut iracundia saeuus aut alea prodigus aut uinolentia temulentus aut liuore inuidus

2 Os. 4, 1 sq.

1 auditurs *S*¹ 2 sermones *V* 3 fili istrachel *S* 4 quod] eo quod *v*, quia *W* 5 supra *W* sed execratio *Wv* 7 est] set *S* supra *W* sanguinis *R* 8 cum *R s. l. m. 2* 9 besteis *S* agri et *W* 12 dicit] et irasci *add. v* 13 fraudum *WR* 15 nemo *ex nomo R* 19 de se] deesse *S* de *S s. l. m. 2* 20 dom *S* 23 aliquos *W*¹ esto et] et tu esto *v* tuis *W* 24 latebras intuere] latebra sint; uere *R* metus uel pudor *v* 25 magis *om. V* 26 uideris a cunctis *v*, acuietis uideris *R* (ti *ex u corr. m. 2*) 27 es (*post rapax om. v*, est *W* 28 prodigus] prodigus *ex saeuus S m. 2* uinolentia *SW* libore *S*

aut libidine incestus aut crudelitate uiolentus: et miraris in poenas generis humani iram Dei crescere, cum crescat cottidie quod puniatur? hostem quereris exurgere, quasi etsi hostis desit esse pax inter ipsas togas possit [hostem quereris exurgere], quasi non, etsi externa de barbaris arma et pericula conprimantur, ferocius 5 intus et grauius de calumniis et iniuriis potentium ciuium domesticae inpugnationis tela grassentur: de sterilitate ac fame quereris, quasi famem maiorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captatis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantius inopiae ardor excrescat: quereris cludi imbribus cae- 10 lum, cum sic horrea cludantur in terris: quereris minus nasci, quasi quae nata sunt indigentibus praebeantur: pestem et luem criminariis, cum peste ipsa et lue uel detecta sint uel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia et defunctis auaritia inhiat ac rapina. idem ad pietatis obsequium 15 timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera et adpetentes spolia mortuorum, ut appareat in aegritudine sua miseros ad hoc forsitan et derelictos esse ne possent dum curantur euadere: nam perire aegrum uoluit qui censum pereuntis inuadit.

11 Tantus cladum terror dare non potest innocentiae disciplinam 20 et inter populum frequenti strage morientem nemo considerat et se esse mortalem. passim discurritur, rapitur, occupatur: praedandi dissimulatio nulla, nulla cunctatio: quasi liceat, quasi oporteat, quasi ille qui non rapit damnum et dispendium proprium sentiat, sic unusquisque rapere festinat. in latronibus est 25 utcumque aliqua scelerum uerecundia, auias fauces et desertas solitudines diligunt, et sic illic delinquitur, ut tamen delinquentium facinus tenebris et nocte ueletur. auaritia palam saeuit et ipsa audacia sua tuta in fori luce abruptae cupiditatis arma pro-

1 poenas] plagas *V*; cf. 354, 13 4 hostem q. exurgere *om. S* 7 ac] et *v* 8 siccitas] sterilitas *V* 9 praetiosum *R* 10 flagrantius *scripsi*, flagrantis *S*, flagrantium *W*, flagrantior *Rv sed or in R corr.* 11 nunc minus *v* 12 sint *S* 13 pestis ipsa* et lues *R* sint] si *R* 15 inhiant *R* 16 temerari *SW¹R* 17 appareat *S¹* suam *S* 18 forsitam *S* et *om. v* possent *SRV*, possint *Wv* 20 tantum *R* gladium *ex gladium R m. 2* 21 alterum et *om. v* 23 simulatio *v* nulla *om. W¹* est cunctatio *S*, cunctatio nulla formido est *v* 26 uericundia *S* 27 solitudines diligunt] ualetudines delines delinquent *S* 28 uelletur *W¹* 29 lucem *R¹* abruptae *S*

stituit. inde falsarii, uenefici inde, inde in media ciuitate sicarii
 tam ad peccandum praecipites quam inpune peccantes. a nocente
 crimen admittitur, nec innocens qui uindictet inuenitur. de accu-
 satore uel iudice metus nullus: inpunitatem consecuntur mali,
 5 dum modesti tacent, timent conscii, ueneunt iudicaturi. et
 idcirco per prophetam diuino spiritu et instinctu rei ueritas pro-
 mitur, certa et manifesta ratio monstratur Dominum posse ad-
 uersa prohibere sed ne ille subueniat merita peccantium facere.
 numquid, ait, non ualet manus Dei, ut saluos faciat,
 10 aut grauabit aurem ut non exaudiat? sed peccata
 uestra inter uos et Deum separant, et propter de-
 delicta uestra auertit faciem a uobis ne misereatur.
 peccata itaque et delicta reputentur, conscientiae uulnera cogi-
 tentur, et desinat unusquisque de Deo uel de nobis conqueri, si
 15 quod patitur intellegat se mereri.

Et ecce id ipsum quale est unde nobis cum maxime sermo est, **12**
 quod nos infestatis innoxios, quod in contumeliam Dei inpu-
 gnatis adque opprimitis Dei seruos? parum est quod furentium
 uarietate uitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod
 20 cruentarum compendio rapinarum uita uestra maculatur, quod
 superstitionibus falsis religio uera subuertitur, quod Deus om-
 nino nec quaeritur nec timetur: adhuc insuper Dei seruos et
 maiestati ac numini eius dicatos iniustis persecutionibus flagi-
 tatis. satis non est quod ipse tu Deum non colis: adhuc insuper
 25 eos qui colunt sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis

9 Es. 59, 1 sq.

1 falsari *S*, falsarius *R* uenefici inde *R*¹, inde uenefici *R*²*v*, uenefici
SW in *Ss. l. m. 2* sicari *R* 4 uel] de *W*; cf. *p. 12, 9* dum inpunitatem
R 5 dum *W* in *ras.* ueniunt *SR* ***iudicaturi *R* 6 rei *ex res W m. 2*,
 rei *R* sed i *super ras.* ueritatis *W* 7 certa... monstratur *om. R*
 ratione *v* monstratur *W* sed *monstra in ras.* deum *Wv* 9 ait *ex*
 aut *R* domini *v* saluos *SWRV*, saluos uos *v*; cf. *test. II 4, III 47*
 10 grauabit *S*, grauauit *WRv* aurem suam *S* audiat *R* pecca *W*
 11 *dom S* 12 uertit *W* faciem suam *v* 14 desinat *S*, desinit *WR*
 si *om. R* 16 et *om. WRv* nobiscum uel nobis uobiscum *v*; cf. *Gron.*
obs. p. 627 19 ferarum *R* 22 nec q.] non queritur *WR* 23 nomini
Rv dicatos iniustis persecutionibus *bis exhibet S* flagitas *R*, fatigatis
V, agitatis *v*; cf. *Gron. l. c.* 24 *dom ex dm S m. 2* 25 *dom S*

nec coli omnino permittis, et cum ceteri qui non tantum ista inepta idola et manu hominis facta simulacra sed et portenta quaedam et monstra uenerantur tibi placeant, solus displicet Dei cultor. fumant ubique in templis uestris hostiarum busta et rogi pecorum, et Dei altaria uel nulla sunt uel occulta. crocodili et cynocephali et lapides et serpentes coluntur, et Deus solus in terris aut non colitur aut non est inpune quod colitur. innoxios, iustos, Deo caros domo priuas, patrimonio spolias, catenis premis [carcere includis], bestiis, gladio, ignibus punis. nec saltim contentus es dolorum nostrorum compendio et simplici ac ueloci breuitate poenarum: admoues laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis uisceribus numerosa supplicia, nec feritas adque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis: excogitat nouas poenas ingeniosa crudelitas.

13 Quae haec est insatiabilis carnificinae rabies, quae inexplibilis libido saeuitiae? quin potius elege tibi alterum de duobus: christianum esse aut est crimen aut non est. si crimen est, quid non interficis confitentem? si crimen non est, quid persequeris innocentem? torqueri enim debui, si negarem. si poenam tuam metuens id quod prius fueram et quod deos tuos non colueram mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuisset, tunc ad confessionem criminis cum ui doloris adigendus, sicut in quaestionibus ceteris torquentur rei qui se negant crimine quo accusantur teneri, ut facinoris ueritas quae indice uoce non promitur dolore corporis exprimatur. nunc uero cum sponte confitear et clamem et crebris ac repetitis identidem uocibus christianum me esse contester, quid tormenta admoues confitenti et deos tuos non in abditis et secretis locis sed palam, sed publice, sed in foro ipso magistra-

2 facta] non tantum facta *R* 3 monstrua *R* uenerentur *W*
 placent *R*¹ solus tibi *v* 4 fumant. . . l. 7 quod colitur *om. S* 5 nulla]
 noua *R* crocodilli *W*¹*R*, corcodrilli *W*² 6 cyrocefali *R* a uobis
 coluntur *v* 8 deo caros deo caros *R* 9 carcere includis *om. S*; *cf. de*
bono pat. c. 12: subeundus carcer portandae catenae 9 gladio bestiis *v*
 saltem *Sv* 12 lacerandis] laniandis *W* supplicia *R* 15 quae haec
om. R insaniabilis *S*¹ carnificinae] ne *R* inplebilis *R* 16 elige
Rv 17 esse *ex es W m. 2* 20 fuerat *S*¹ 21 celarem] negarem *W*
 22 cum ui *S*¹, ui** *R*, ui *S*² *Wv* 23 caeteris quaestionibus *v* rei] et *R*
 accusatur *W*¹ teneri] generi *R* 24 ut *om. S* 25 clamem] damen *R*
 27 non *om. W* aditis *W*¹ 28 locus *R*¹

tibus et praesidibus audientibus destruenti? ut et si parum fuerat quod in me prius criminabar, creuerit quod et odisse et punire plus debeas. quid dum me christianum celebri loco et populo circumstante pronuntio et uos et deos uestros clara et publica
 5 praedicatione confundo, quid te ad infirmitatem corporis uertis, quid cum terrenae carnis inbecillitate contendis? cum animi uigore congregere, uirtutem mentis infringe, fidem destrue, disceptatione si potes uince, uince ratione.

Vel si quid diis tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem
 10 suam surgant, ipsi se sua maiestate defendant. at quid praestare colentibus possunt qui se de non colentibus uindicare non possunt? nam si eo qui uindicatur plurius est ille qui uindicat, tu diis tuis maior es. si ergo his quos colis maior es, non tu eos colere, sed ab illis coli debes. sic illos laesos ultio uestra defendit,
 15 quomodo et clausos ne pereant tutela uestra custodit. pudeat te eos colere quos ipse defendis, pudeat tutelam de iis sperare quos tu tueris.

O si audire eos uelis et uidere, quando adiurantur a nobis, tor-
 15 quentur spiritalibus flagris et uerborum tormentis de obsessis corporibus eiciuntur, quando eiulantes et gementes uoce humana et potestate diuina flagella et uerbera sentientes uenturum iudicium confitentur. ueni et cognosce uera esse quae dicimus: et quia sic deos colere te dicis, uel ipsis crede quos colis. aut si uolueris et tibi credere, de te ipso loquetur audiente te qui nunc
 25 tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiae nocte caecauit. uidebis nos rogari ab eis quos tu rogas, timeri ab eis

1 destruendi *R* post destruenti non distinguit *v* etsi *v* 2 me prius *ex* *ae* *ebrius* *R* creuit *W* 3 debeas. quid *scripsi*, debeas, quod *SWRv* 5 praeconatione *v* post confundo *cap. 14 incipit v* 7 destrue *S* disceptationem *R* 8 rationem *R* 9 nominis *R*¹ 10 ipsi *R s. l. m.*² ad *S*, aut *WRv*; at *coniecerat Latinius et Ant. de Rooy spicil. crit. p. 32*
 11 se colentibus *v* uindecare *S* 12 plus *S* 13 es *add. W*² ergo *S*, autem *WRv* his] iis *v* eos *S*, illos *WRv* 14 illis] ipsis potius *v* debes] *add. v*: et timeri ut dominus defendet *S* 15 pereant] praetereant *R* 16 colore *R* defendes *S* eis *WR* 17 tu] tu ipse *v* 18 uelles *v* a nobis adiurantur *WRv* et torquentur *v* 19 fraglis *W* 20 heulantes *SWR* et gementes *om. R*; *cf. p. 25, 5 sq.* 23 quos colis crede *WRv* 24 tibi *S* loquentur *R* 25 nunc *om. W* 26 rogasti, meri *W* timeri ab eis] *add. v*: quos tu times

quos tu adoras: uidebis sub manu nostra stare uinctos et tremere captiuos quos tu suspicis et ueneraris ut dominos. certe uel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris et audieris deos tuos quid sint interrogatione nostra statim prodere et praesentibus licet uobis praestigias illas et fallacias suas non 5 posse celare.

16 Quae ergo mentis ignauia est, immo quae desipientium caeca et stulta dementia ad lucem de tenebris non uenire et mortis aeternae laqueis uinctos spem nolle immortalitatis excipere, non metuere Deum conminantem et dicentem: sacrificans diis 10 eradicabitur nisi Domino soli. et iterum: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis? quid te ad falsos deos humilias et inclinas, quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captiuum corpus incuruas? rectum 15 te Deus fecit et cum cetera animalia prona et ad terram situ uergente depressa sint, tibi sublimis status et ad caelum adque ad Dominum susum uultus erectus est. illuc intuere, illuc oculos tuos dirige, in supernis Deum quaere. ut carere inferis possis, ad alta et caelestia suspensum pectus adtolle. quid te in lapsum 20 mortis cum serpente quem colis sternis? quid in ruinam diaboli per ipsum et cum ipso cadis? sublimitatem serua qua natus es. perseuera talis qualis a Deo factus es. cum statu oris et corporis animum tuum statue. ut cognoscere Deum possis, te ante cognosce. relinque idola quae humanus error inuenit. ad Deum 25 conuertere: quem si inploraueris, subuenit. Christo crede quem uiuificandis ac reparandis nobis pater misit. laedere seruos Dei et Christi persecutionibus tuis desine quos laesos ultio diuina defendit.

17 Inde est enim quod nemo nostrum quando adprehenditur reluctatur nec se aduersus iniustam uiolentiam uestram quamuis

10 Ex. 22, 20. 11 Es. 2, 8 sq.

4 interrogationes *R* 5 licet *ex* hic et *R* prestigias *W* illas
om. S 6 celerare *S* 7 menti *R*¹ 8 non] nolle *v* 10 *dom* *S*
 12 incuruatus *v* 15 captiua *v* corpore *R* 18 deum *Rv* susum
scripsi, suum *SRW*¹, tuum *W*² 19 erige *WRv* *dom* *S* 22 ipsam
R 24 ut] et *S* cognoscas *R* 27 pater filium *v* 30 enim *om. v*
 et nemo *W* 31 iniustam *om. V*

nimius et copiosus noster populus ulciscitur. patientes facit de
 secutura ultione securitas. innocentes nocentibus cedunt, inson-
 tes poenis et cruciatibus acquiescunt certi et fidentes quod inul-
 tum non remaneat quodcumque perpetimur quantoque maior
 5 fuerit persecutionis iniuria tanto iustior fiat et grauior pro per-
 secutione uindicta. nec umquam impiorum scelere in nostrum
 nomen exurgitur, ut non statim diuinitus uindicta comitetur.
 ut memorias taceamus antiquas et ultiones pro cultoribus Dei
 saepe repetitas nullo uocis praeconio reuoluamus, documentum
 10 recentis rei satis est quod sic celeriter quodque in tanta celeri-
 tate sic granditer nuper secuta defensio est ruinis rerum, iacturis
 opum, dispendio militum, deminutione castrorum. nec hoc casu
 accidisse aliquis existimet aut fuisse fortuitum putet, cum iam
 pridem scriptura diuina posuerit et dixerit: mihi uindictam,
 15 ego retribuam, dicit Dominus, et iterum Spiritus sanctus
 praemoneat et dicat: ne dixeris: ulciscar me de inimico
 meo, sed expecta Dominum ut tibi auxilio sit. unde
 clarum est adque manifestum quia non per nos sed pro nobis
 accidunt cuncta ista quae de Dei indignatione descendunt.
 20 Nec ideo quis putet christianos his quae accidunt non uindi- 18
 cari, quod et ipsi uideantur accidentium incursione perstringi.
 poenam de aduersis mundi ille sentit cui et laetitia et gloria
 omnis in mundo est. ille maeret et deflet, si sibi male sit in
 saeculo, cui bene non potest esse post saeculum, cuius uiuendi
 25 fructus omnis hic capitur, cuius hic solacium omne finitur, cuius
 caduca et breuis uita hic aliquam dulcedinem computat et uo-

14 Rom. 12, 19 (cf. Deut. 32, 35). 16 Prou. 20, 22.

1 noster sic *V*, noster sit *v* 4 remanet *W* maiore *R* 5 et iustior *Rv*
 fiet *W* 7 exurgitur *om. R* non] nos *R* uindicta nostra *R* cometetur *S*
 8 memorias ta *desinit S* 9 repetita *W* uocis] doces *R* 10 quodque]
 quoque *MR* 11 rerum *WMBV*, aerum *R* (a *in ras.*), regum *v* 12 di-
 minutione *B*, dū notione *R* 13 fortuitum] postremum *R* iam] tam *R*
 14 uindicta *W* 16 praemonet *M*¹ dicet *M*¹ dixeris] dicas *M*
 ulciscor *R* me *M s. l. m. 2* 17 dñm *R* auxiliior sit *R*, auxi-
 lietur *M* 19 dignatione *MB* 20 christianis *W* his] iis *v* accedunt
 21 et *om. M* incursatione *v* 22 sentiet *R* 23 male sit]
 malent *R* 24 esse *W s. l. m. 2* 26 breuis uita] orem uita *R* et] ad
fort. uoluptate *B*

luptatem, quando istinc excesserit poena iam sola superest ad
dolorem. ceterum nullus his dolor est de incursatione malorum
praesentium quibus fiducia est futurorum bonorum. denique nec
consternamur aduersis nec frangimur nec dolemus neque in ulla
aut rerum clade aut corporum ualitudine mussitamus. spiritu ⁵
magis quam carne uiuentes firmitate animi infirmitatem cor-
poris uincimus. per ipsa quae uos cruciant et fatigant probari et
corroborari nos scimus et fidimus.

- 19 Putatis nos aduersa uobiscum aequaliter perpeti, quando
eadem aduersa uideatis a nobis et uobis non aequaliter sustineri? ¹⁰
apud uos impatientia clamosa semper et querula est, apud nos
fortis et religiosa patientia quieta semper et semper in Deum
grata est, nec quicquam istinc laetum aut prosperum sibi uin-
dicat, sed mitis et lenis et contra omnes fluctuantis mundi tur-
bines stabilis diuinae pollicitationis tempus expectat. quamdiu ¹⁵
enim corpus hoc permanet commune cum ceteris, sit necesse est
et corporalis condicio communis nec separari generi humano ab
inuicem datur, nisi istinc de saeculo recedatur. intra unam do-
mum boni et mali interim continemur. quicquid intra domum
uenerit pari sorte perpetimur, donec aevi temporalis fine com- ²⁰
pleto ad aeternae uel mortis uel immortalitatis hospitia diuida-
mur. non ergo idcirco compares uobis et aequales sumus, quia
in isto adhuc mundo et carne hac constituti mundi et carnis in-
commoda uobiscum pariter incurrimus. nam cum in sensu doloris

1 istinc] hinc *M* excesserint *M*¹ sola iam *RM* 2 his] iis *uel*
hic *v* incursione *Mv* 4 consternimur *MB* aduersis omnino *B*
frangimus *R* ullam *R*, nulla *B* 5 aut (*ante rerum*) *om. B* musi-
tamus *WRMB* spiritus *W* 6 uiuent *W*¹ firmitatem *RM*¹ infirmi-
tate *B* 7 uos] nos *v* comprobari *B* et *om. R* 8 scimus *om. R* fide-
mus *WM*¹ 9 quando] cum *v* 10 nobis et a uobis *B*, uobis et nobis *R*
11 est] et *B* 12 dñm *W*, dō *M* 13 est *W s. l. m. 2* et nec *W*
quisquam *ex* quicquam *M m. 2* stic *R* 14 fluctuantes *RBM*¹
15 pollicitationes *M*¹ tempus *add. M*² semper expectans *M sed ns*
in ras. 16 hoc] hic *v ante commune distinguit v* sit... communis
om. W 17 seperari *W* 18 nisi si *v postmodum recedatur V*
20 euenerit *Mv* repetimur *B* 21 aeterna *W*¹ diuidamur] *add. W:*
loquitur et hortatur 23 constituti *ex* a constitutione *M m. 2* 24 in *W*
s. l. m. 2 sensum *M*¹

sit omne quod punit, manifestum est eum non esse participem poenae tuae quem uideas tecum non dolere.

Viget apud nos spei robur et firmitas fidei et inter ipsas saeculi 20
labentis ruinas erecta mens est et immobilis uirtus et numquam
5 non laeta patientia et de Deo suo semper anima segura, sicut per
prophetam Spiritus sanctus loquitur et hortatur spei ac fidei
nostrae firmitatem caelesti uoce corroborans. ficus, inquit, non
adferet fructum et non erunt nascentia in uineis.
mentietur opus oliuae et campi non praestabunt
10 cibum. deficient a pabulo oues et non erunt in
praesepibus boues. ego autem in Domino exultabo,
gaudebo in Deo salutari meo. Dei hominem et cultorem
Dei subnixum spei ueritate et fidei stabilitate fundatum negat
mundi huius et saeculi infestationibus commoueri. uinea licet
15 fallat et olea decipiat et herbis siccitate morientibus aestuans
campus arescat, quid hoc ad christianos, quid ad Dei seruos
quos paradus inuitat, quos gratia omnis et copia regni caelestis
exspectat? exultant semper in Domino et laetantur et gaudent
in Deo suo et mala adque aduersa mundi fortiter tolerant, dum
20 bona et prospera futura prospectant. nam qui exposita natiuitate
terrena spiritu recreati et renati sumus nec iam mundo sed Deo
uiuimus, non nisi cum ad Deum uenerimus Dei munera et pro-
missa capiemus. et tamen pro arcendis hostibus et imbribus im-
petrandis et uel auferendis uel temperandis aduersis rogamus

7 Hab. 3, 17 sq.

1 sit] situm sit *coni. de Rooy l. c. p. 33* punitur *fort.* 2 poenae tuae
ponit ante manifestum *M* tecum uideas aequaliter *v*, tecum non uideas *Pameli-
us*, tecum non uideas condolere *coni. de Rooy* dolore *B* 3 et (*ante*
inter) *om. v* 4 est *om. W*, esset *R* 7 corroborans] commemorat *B* inquit]
ait *M* 8 adfert *R*, afferent *V* fructus *W* erunt nascentia] erit genera-
tio *v* 10 cibum] frumentum *v* pabulo] populo *W*, stabulo *v* in praes.]
ad praesepia *R sed d s. l.* 12 et gaudebo *RMBv* saluatore *RV* dei]
d̄s M dei culturae *M*, cultorem christi *B* 13 spe *R* stabilitatem *R*
14 huius mundi *M* 15 siccitatem *R* 16 ad—ad] a—*a R* 18 exul-
tat *M*¹ d̄nm *R* laetatur et gaudet *M*¹ 19 tolerat *M*¹ 20 bona]
dona *v* futura *M s. l. m. 2* expectat *M (m. 2 corr. at in ant)* 21 cre-
ati *W* 22 cum *W s. l. m. 2* 23 pro imbribus *M* 24 pro auferendis
M sed pro s. l. m. 2 adtemperandis *M*¹

semper et preces fundimus et pro pace ac salute uestra propitiantes et placantes Deum diebus ac noctibus iugiter adque instanter oramus.

- 21** Nemo sibi itaque blandiatur quod nobis et profanis, Dei cultoribus et Deo aduersantibus sit interim per aequalitatem carnis 5 et corporis laborum saecularium condicio communis, ut ex hoc opinetur non omnia ista quae accidunt uobis inrogari, cum Dei ipsius praedicatione et prophetica contestatione ante praedictum sit uenturam super iniustos iram Dei, persecutiones quae nos humanitus laederent non defuturas, sed et ultiones quae laesos 10 diuinitus defenderent secuturas.
- 22** Et quanta sunt quae istic pro nobis interim fiunt. in exemplum aliquid datur, ut Dei uindictis ira noscatur. ceterum retro est iudicii dies quem scriptura sancta denuntiat dicens: ululate. proximus est enim dies Domini, et obtritio a Deo 15 aderit. ecce enim dies Domini uenit insanabilis indignationis et irae ponere orbem terrae desertum et peccatores perdere ex eo. et iterum: ecce dies Domini uenit ardens uelut clibanus, eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et succendet 20 illos adueniens dies, dicit Dominus. succendi et cremari alienigenas praecanit Dominus id est alienos a diuino genere et profanos, spiritaliter non renatos nec Dei filios factos. euadere enim solos posse qui renati et signo Christi signati fuerint alio in loco Deus loquitur, quando ad uastationem mundi 25 et interitum generis humani angelos suos mittens grauius in ultimo comminatur dicens: uadite et caedite et nolite par-

14 Es. 13, 6. 9. 18 Mal. 4, 1. 27 Ez. 9, 5 sq.

1 precem *B* 2 et placentes *M*, ac placantes *v* 4 itaque sibi *RBv*
 a nobis *B* nobis dei cultoribus et profanis *Oxon.* profanis dei cultori-
 bus *coniungit v* 7 non *om. M* nobis *M* inrogant *R* 9 et persecu-
 tiones *MBv* 12 istinc *B*, est hic *R* interim pro nobis *B* exemplo
M 13 ceterum ceterum *R* 14 iudicii *post* dies *M s. l. m. 2* 16 insa-
 nabilis et *M* 18 iterum dicit *M* 20 aligeniene *W¹* alien. et omnes
om. R sicut stipula *M* 21 cremari] tremori *R* 22 aligenas *W¹*
 praecinit *Mv* dñs id est alienos *W s. l. m. 2* 23 non] nos *R* 24 eos
 solos *v* 25 uastationes—interitus *R* 26 emittens *W* 27 uadite] ite *v*

cere oculis uestris. nolite misereri seniores aut
 iuuenes et uirgines et mulieres et paruulos inter-
 ficite ut perdelegantur. omnem autem super quem
 signum inscriptum est ne tetigeritis. quod autem sit
 5 hoc signum et qua in parte corporis positum manifestat alio in
 loco Deus dicens: transi mediam Hierusalem et nota-
 bis signum super frontes uirorum qui ingemunt et
 maerent ob iniquitates quae fiunt in medio ipsorum.
 et quod ad passionem et sanguinem Christi pertineat hoc signum
 10 et ille saluus adque incolumis reseruetur quisque in hoc signo
 inuenitur, item Dei testimonio conprobatur dicentis: et erit
 sanguis in signo uobis super domos in quibus ibi
 eritis, et uidebo sanguinem et protegam uos, et
 non erit in uobis plaga deminutionis, cum percu-
 15 tiam terram Aegypti. quod ante occiso agno praecedat in
 imagine impletur in Christo secuta postmodum ueritate. ut illic
 percussa Aegypto Iudaicus populus euadere non nisi sanguine et
 signo agni potuit, ita et cum uastari coeperit mundus et per-
 cuti quisque in sanguine et signo Christi inuentus fuerit solus
 20 euadit.

Respicite itaque dum tempus est ad ueram et aeternam salu- **23**
 tem, et quia iam mundi finis in proximo est ad Deum mentes
 uestras Dei timore conuertite. nec uos delectet in saeculo inter
 iustos et mites inpotens ista et uana dominatio, quando et in
 25 agro inter cultas et fertiles segetes lolium et auena dominetur,

6 Ez. 9, 4. 11 Ex. 12, 13.

1 senioris *WB*, seniori *M* 2 iuuenis *WB*, iuueni *M* aut (*pro* et)
 uirginis *W*; *cf. test. II 22* et paruulos et mulieres *v* 3 perdelegantur
WMRBV, delegantur *v* 4 scriptum *MBv* 5 qua in] quali *R* in
om. W 6 media *R*, per mediam *WBM²v* (*cf. test. II 22*); *add. M*:
 samariam et, *exp. m. 2* herusalem *W¹*, ierusalem *B* notabis] ***dabis
R (non *eras.*) 7 super] in *M* frontem *R* 8 ob] propter *v* 9 et (*ante*
quod) *om. W* 10 quisquis *M²v*, quis *M¹* 11 dicentis *ex de te entis*
W m. 2 12 ibi *WRM¹V*, *om. BM²*, uos *uel* uos ibi *v* 13 abieritis *B*
 14 diminutionis *WRv* 16 suppletur *W* postm. secuta *M* 18 signo et
 sanguine *M* nunc cum *B* 19 quisquis *M²v* 20 euadet *v* 21 re-
 spite *W¹*, respicite *coni. Oxon.* 22 et *W s. l. m. 2* 23 timorem *B*
 24 sta *R* quando *etc.*; *cf. Vergili Georg. I 154*

nec dicatis mala accidere, quia dii uestri a nobis non colantur, sed sciatis esse hanc iram Dei, *Dei* hanc esse censuram ut qui beneficiis non intellegitur uel plagis intellegatur. Deum uel sero quaerite, quia iam pridem per prophetam Deus praemonens hortatur et dicit: quaerite Deum, et uiuet anima uestra. ⁵ Deum uel sero cognoscite, quia et Christus adueniens hoc admonet et docet dicens: haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. credite illi qui omnino non fallit. credite illi qui haec omnia futura praedixit. credite illi qui cre- ¹⁰ dentibus praemium uitae aeternae dabit. credite illi qui incredulis aeterna supplicia gehennae ardoribus inrogabit.

24 Quae tunc erit fidei gloria, quae poena perfidiae, cum iudicii dies uenerit, quae laetitia credentium, quae maestitia perfidorum noluisse istis prius credere et ut credant iam redire non ¹⁵ posse. cremabit addictos ardens semper gehenna et uiuacibus flammis uorax poena, nec erit unde habere tormenta uel requiem possint aliquando uel finem. seruabuntur cum corporibus suis animae infinitis cruciatibus ad dolorem. spectabitur illic a nobis semper qui hic nos spectauit ad tempus, et in persecutionibus ²⁰ factis oculorum crudelium breuis fructus perpetua uisione pensabitur secundum scripturae sanctae fidem dicentis: uermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur, et erunt ad uisionem uniuersae carni. et iterum: tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus ²⁵

5 Amos 5, 6. 7 Io. 17, 3. 22 Es. 66, 24. 25 Sap. 5, 1 sq.

1 coluntur *RB* 2 esse hanc *WR*, hanc esse *VM*¹, hanc *M*²*B* dei hanc esse *scripsi*, hanc esse *B*, esse *WRV et s. l. m. 2 M* (hanc iram, dei esse cens. uel esse hanc irae dei censuram *v*, hanc irae dei esse censuram *Baluzius*, esse hanc iram dei, dei esse censuram *coni. Krabinger*) qui *corr. M*² in quia 3 beneficii *M*¹ 4 quia *ex qua R m. 2*, qui *W* praemonet *RB* 6 et *om. v* 8 et uerum] uerum *v* 10 credite... dabit *om. W* 12 inrogauit *M*¹ 15 noluisse se *M*² iam *R in ras.* 16 cremauit *M*¹ 17 *super erit M m. 2: excipit seruabunt WRB* 19 spectabuntur *VM*² nos] nobis *B* 20 spectauerunt *V*, expectabit *BM*¹, expectauit *M*² 21 factis] falsis *W* breuis *super crebres M m. 2* recopensabuntur *M sed recō s. l. m. 2* 25 inquit iusti *M: cf. ad totum locum test. III 16 p. 128, ad Fortun. c. 12*

eos qui se angustauerunt et qui abstulerunt labores eorum. uidentes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, paenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: 'hi sunt quos habuimus aliquando in risu et in similitudine inproperii. nos insensati uitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. quomodo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? ergo errauimus a uia ueritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis et sol non est ortus nobis. lassati sumus iniquitatis uia et perditionis et ambulauimus solitudines difficiles, uiam autem Domini ignorauimus. quid nobis profuit superbia aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra. erit tunc sine fructu paenitentiae dolor poenae, inanis ploratio et inefficax deprecatio. in aeternam poenam sero credunt qui in uitam aeternam credere noluerunt.

Securitati igitur et uitae dum licet prouidete. offerimus uobis animi et consilii nostri salutare munus. et quia odisse non licet nobis et sic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria uicem reddimus, hortamur, dum facultas adest, dum adhuc aliquid de saeculo superest, Deo satisfacere et ad uerae religionis candidam lucem de profundo tenebrosae superstitionis emergere. non inuidemus commodis uestris nec beneficia diuina celamus. odiis uestris beniuolentiam reddimus et pro tormentis ac suppli-

1 angustiauerunt *WBv* 2 eorum] illorum *B* timore] terrore *W*
 3 inspiratae *WB* 4 dicent *Bv* habentes] agentes *MB* per (*p* *B*)
 angustiam *WMRBV*, prae angustia *v* 5 hii *W¹RB* 6 risum *MR*,
 derisum *v* in *om.* *W* similitudinem *MRv* 7 illius estimauimus *W*
 8 illius *W*, eorum *B* 9 inter sanctos] in scō *W* illorum *M*, eorum
WRBv 11 et sol... nobis *om.* *B* ortus est *v* 12 in iniquitatis *v*
 niae *W* et (*ante amb.*) *om.* *v* 16 tunc erit *M*, erit enim *V* paenit.
 fructu *B* 17 uel dolor uel *M* et inanis *B* deprecatio in aeternum;
 poenam *W* 18 credent *v* 20 licet] tempus est *V* 22 iniuriam *R*,
 iniuria** *W* 23 hortamur uos *B* 24 dño *M* ad ueram *M*, aduersae *R*,
 uerae *W* 25 de] et *M¹*, et de *M²* tenebrosa *B* (profunda et tenebrosa
 nocte *Pameli*) 26 uestris *om.* *M*

ciis quae nobis inferuntur salutis itinera monstramus. credite et uiuite et qui nos ad tempus persequimini in aeternum gaudete nobiscum. quando istinc recessum fuerit, nullus iam paenitentiae locus est, nullus satisfactionis effectus. hic uita aut amittitur aut tenetur: hic saluti aeternae cultu Dei et fructu fidei 5 prouidetur. nec quisquam aut peccatis retardetur aut annis quominus ueniat ad consequendam salutem. in isto adhuc mundo manenti paenitentia nulla sera est. patet ad indulgentiam Dei aditus et quaerentibus adque intellegendis ueritatem facilis accessus est. tu sub ipso licet exitu et uitae temporalis occasu 10 pro delictis roges et Deum qui unus et uerus est confessione et fide agnitionis eius inploras, uenia confitenti datur et credenti indulgentia salutaris de diuina pietate conceditur et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur.

26 Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiae suae 15 tribuit subigendo mortem trophaeo crucis, redimendo credentem pretio sui sanguinis, reconciliando hominem Deo patri***, uiuificando mortalem regeneratione caelesti. hunc si fieri potest sequamur omnes, huius sacramento et signo censeamur. hic nobis uiam uitae aperit, hic ad paradysum reduces facit, hic ad caelo- 20 rum regna perducit. cum ipso semper uiuemus facti per ipsum filii Dei: cum ipso exultabimus semper ipsius cruore reparati. erimus christiani cum Christo simul gloriosi, de Deo patre beati, de perpetua uoluptate laetantes semper in conspectu Dei et agentes Deo gratias semper. neque enim poterit nisi et laetus esse 25 semper et gratus qui cum morti fuisset obnoxius, factus est immortalitate securus.

2 uidete et uiuite *ex uiuete M m. 2* 3 recessum *WRMBV*, excessum *v* 4 est *om. R* aut *R* amittitur *W¹* 5 salutis *M¹B* et cultu *M* 6 nec...retardetur *om. R* quicquam *W* aut *om. B* 10 est *om. R* exitum uitae *B* 12 ueniam *R* confitendi *W* credentibus *W* 15 suae *W s. l. m. 2* 16 tribuet *W¹* 17 p. sanguinis sui *v* praecio*** sanguinis *M* (*sus eras.*) reconciliantem *B* patri et *M*; lacunam *indicauit*; *cf. p. 394, 8* 18 regenera tunc *R* 20 reducens *B* 21 regno *R* uiuimus *M¹* 22 semper exultabimus *v* 24 uoluntate *RB* 25 deo *om. R* semper gratias deo *M* et *om. Rv* 26 de immortalitate *v* CAECILII CYPRIANI AD DEMETRIANVM EXPLICIT *RB*, AD DEMETRIANVM EXPLICIT *WM*

XI.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

S = codex Seguierianus; deest in eo c. 16 p. 386, 4—c. 26.
F = fragmenta Taurinensia codicis Bobiensis 47 saec. VI; cf. Peyron
Ciceronis orationum fragmenta p. 163.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

Multa et magna sunt, fratres carissimi, beneficia diuina
quibus in salutem nostram Dei patris et Christi larga et copiosa
clementia et operata sit et semper operetur, quod conseruandis
5 ac uiuificandis nobis pater filium misit ut reparare nos posset
quodque filius missus esse et hominis filius uocari uoluit ut nos
Dei filios faceret: humiliavit se ut populum qui prius iacebat
erigeret, uulneratus est ut uulnera nostra curaret, seruiuit ut
ad libertatem seruientes extraheret. mori sustinuit ut immorta-
10 litatem mortalibus exhiberet. multa haec sunt et magna diuinae
misericordiae munera. sed adhuc qualis prouidentia illa et quanta
clementia est, quod nobis salutari ratione prospicitur, ut homini
qui redemptus est reseruando plenius consulatur. nam cum Do-
minus adueniens sanasset illa quae Adam portauerat uulnera et
15 uenena serpentis antiqua curasset, legem dedit sano et praecepit
ne ultra iam peccaret, ne quid peccanti grauius eueniret. coar-
tati eramus et in angustum innocentiae praescriptione conclusi.
nec haberet quid fragilitatis humanae infirmitas adque inbecilli-
tas faceret, nisi iterum pietas diuina subueniens iustitiae et mi-
20 sericordiae operibus ostensis uiam quandam tuendae salutis ape-

INCIPIT DE OPERE ET ELEEMOSYNIS (ELYMOSINIS W) SW, INCIPIT EIVS-
DEM DE OPERE ET ELIMOSINIS G 2 carissimi] dilectissimi GV 4 ser-
uandis G 5 filium suum pater G suum misit v 6 esse et] esse G,
dici se et V, esset Oxon., est et Marius Mercator p. 180 ed. Baluz.
filium V uocari F, om. SWGV, dici Oxon., fieri Baluzius, esse Mar.
Merc. 8 curaret SFWGV et Mar. Merc., sanaret v 11 prouiden-
tiae S 12 ut] et F hominis F 13 reseruato F consolatur F
15 antiqua FWG et Augustinus contra duas epist. Pelag. IV, 8, 21., an-
tiquae S, antiqui v 16 peccandi S 17 proscryptione G 18 nec] ne G
20 tuendae] tenende G

riret, ut sordes postmodum quascumque contrahimus eleemosynis abluamus.

2 Loquitur in scripturis Spiritus sanctus et dicit: eleemosynis et fide delicta purgantur. non utique illa delicta quae fuerant ante contracta: nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. item denuo dicit: sicut aqua ignem extinguet, sic eleemosyna extinguet peccatum. hic quoque ostenditur et probatur quia sicut lauacro aquae salutaris gehennae ignis extinguitur, ita eleemosynis adque operationibus iustis delictorum flamma sopitur. et quia semel in baptismo remissa peccatorum datur, adsidua et iugis operatio baptismi instar imitata Dei rursus indulgentiam largiatur. hoc et Dominus in euangelio docet. nam cum denotarentur discipuli eius quod ederent nec prius manus abluissent, respondit et dixit: qui fecit quod est intus fecit et quod foris est. uerum date eleemosynam, et ecce uobis munda omnia, docens scilicet et ostendens non manus lauandas esse sed pectus et sordes intrinsecus potius quam extrinsecus detrahendas, uerum qui purgauerit quod est intus eum quoque id quod foris est repurgasse et emundata mente cute quoque et corpore mundum esse coepisse. porro autem monens et ostendens unde mundi et purgati esse possimus, addidit eleemosynas esse faciendas. misericors monet misericordiam fieri, et quia seruare quaerit quos magno redemit post gratiam baptismi sordidatos docet denuo posse purgari.

25

3 Prou. 16, 6 (=15, 27). 6 Sir. 3, 30. 14 Luc. 11, 40 sq.

1 protrahimus *F* elemosynis *SW* fere semper, aelymosinis *G* saepius 3 scripturis diuinis *v* 4 delecta *S* 6 purgata sunt *G* ignem extinguet *S*, extinguit ignem *FWGv*; cf. test. III 1 p. 110 7 sic et *FG* extinguit *FWGv* 8 aquae** *G* (aq. eras.) 9 ita et *Baluzius* operationibus] operibus *G* 11 asidua *G* 12 imitatae *S* dei] deum *coni. Routh* largitur *Gv* 13 in euangelio dominus *v* ederent] erent *S* 14 lauissent *GV* respondens dixit *G* 15 intus est *Fv* est (post foris) *om. G* 17 scilicet *om. G* 18 detrahendas] diluendas *v* 21 purgati et mundi *G* 22 possumus *S* addit *G* elemosynis *S*¹ 23 monet] docet et monet *v*, docet (sed post misericordiam) *G* misericordias esse faciendas *S* 24 magno pretio *Fv* redimit *S*, redemit praecio *G* baptismi gratiam *v*

Agnoscamus itaque, fratres dilectissimi, diuinæ indulgentiæ 3
 salubre munus [et] emundandis purgandisque peccatis nostris, qui
 sine aliquo conscientiae uulnere esse non possumus medellis spiri-
 talibus uulnera nostra curemus. nec quisquam sic sibi de puro
 5 adque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia sua fretus
 medicinam non putet adhibendam esse uulneribus, cum scriptum
 sit: quis gloriabitur castum se habere cor aut quis
 gloriabitur mundum se esse a peccatis? et iterum in
 epistula sua Iohannes ponat et dicat: si dixerimus quia
 10 peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et ue-
 ritas in nobis non est. si autem nemo esse sine peccato po-
 test et quisque se inculpatum dixerit aut superbus aut stultus
 est, quam necessaria, quam benigna est diuina clementia, quæ
 cum sciat non deesse sanatis quaedam postmodum uulnera,
 15 dedit curandis denuo sanandisque uulneribus remedia salutaria.

Numquam denique, fratres dilectissimi, admonitio diuina 4
 cessauit et tacuit quominus in scripturis sanctis tam ueteribus
 quam nouis semper et ubique ad misericordiae opera Dei populus
 prouocaretur et canente adque exhortante Spiritu sancto quisque
 20 ad spem regni caelestis instruitur facere eleemosynas iuberetur.
 mandat et praecipit Esaiæ Deus: exclama, inquit, in forti-
 tudine et noli parcere. sicut tuba exalta uocem

7 Prou. 20, 9. 9 I Io. 1, 8. 21 Es. 58, 1.

1 dilectissimi *SG et Augustin. l. c. IV, 10, 27.*, carissimi *FWv*
 2 munus salubre *v* et] ut *v Augustini, om. G*, et quia *S*; munus emun-
 dandis—nostris et qui *coni. Vahlen* emundanis *S* 4 nec] ne *W et*
August. contra Iulian. Pel. II 25 sic *om. W* 5 atque de *August. l. c.*
contra d. epist. Pel. pectore] corde *v* 8 mundum se] mundus *FW*
 9 iohannes in epistola sua dicit si *G* quoniam *F* 10 decipimus *W*
 11 non est *SFWGV et August.*, non est. si autem confessi fuerimus pec-
 cata nostra, fidelis et iustus est dominus, qui nobis peccata dimittat *v*
 12 quisquis *v* se] *ex te W m. 2, om. v* post quisque se *deest totum*
folium in F se esse dixerit *v*, esse dixerit *August. l. c. contra Iul. P.*
 stultus est aut superbus *G* 13 quam necessaria... quæ *om. v Augustini*
l. c. contra duas epist. Pel. 15 denuo curandis *G* 17 et] numquam *v*
 tam u. q. nouis *om. W; cf. p. 188, 6* 18 et] ut *G* 19 exhortante] pro-
 uocante *G* quisquis *v* 20 iubeatur *G*, iubetur *v* 21 praecepit *G*¹
 deus esiae dicens *S* 22 turba *G*¹

tuam, adnuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. et cum peccata eis sua exprobrari praecepisset cumque eorum facinora pleno indignationis inpetu protulisset dixissetque eos nec si orationibus et precibus et ieiuniis uterentur, satisfacere pro delictis posse, nec si in cilicio et cinere uoluerentur, iram Dei posse lenire, in nouissima tamen parte demonstrans solis eleemosynis Deum posse placari addidit dicens: frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos seminis tui non despicias. tunc erumpet temporaneum lumen tuum et uestimenta tua cito orientur, et praeibit ante te iustitia et claritas Dei circumdabit te. tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. dum adhuc loqueris, dicet: ecce adsum.

- 5 Remedia propitiando Deo ipsius Dei uerbis data sunt, quid deberent facere peccantes magisteria diuina docuerunt, operationibus iustis Deo satisfieri, misericordiae meritis peccata purgari. et apud Salomonem legimus: concludere eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo. et iterum: qui obturat aures ne audiat inbecillum, et ipse inuocabit Deum et non erit qui exaudiat eum. neque enim mereri Dei misericordiam poterit qui misericors ipse non fuerit aut inpetrabit de diuina pietate aliquid in precibus qui ad precem pauperis non fuerit humanus. quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat et probat dicens: beatus qui intellegit super egenum et pauperem, in

8 Es. 58, 7 sq. 19 Sir. 29, 12. 21 Prou. 21, 13. 26 Ps. 40, 2.

1 adnuntia *WVG*, et adnuntia *Sv*; *cf. test. III 1 p. 108* peccata] delicta *G* 3 praecipisset *S* indignationes *G* 4 impetum *W*¹ 6 cinere et cilicio uoluerentur *V* leniri *S* 10 uesti *SWG**V*, uesti eum *v* domesticum *S* despicias *S* (*cf. 108, 21*), despicias *v* 12 oriuntur *W* praeibit *W*¹ 14 dum] cum *G* dicit *V* 16 propitiante *G*², propiando *S* 19 in cor in corde *G*¹ 20 exorabunt *W* ab omni malo] in die malo *V* 21 obdurat *W* inbecillum *G* 23 promereri *v* misericordiam dei *v*, dñi *S* (*cf. 382, 10*) 26 et probat *om. G* 27 egentem *WGV*

die malo liberabit eum Dominus. quorum praeceptorum
 memor Daniel cum rex Nabuchodonosor aduerso somnio terri-
 tus aestuaret, auertendis malis a diuina ope inpetranda reme-
 dium dedit dicens: propterea, rex, consilium meum
 5 placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime et
 iniustitias tuas miserationibus pauperum, et erit
 Deus patiens peccatis tuis. cui rex non obtemperans ad-
 uersa quae uiderat et infesta perpessus est: quae euadere et ui-
 tare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. Raphael
 10 quoque angelus paria testatur et ut eleemosyna libenter ac lar-
 giter fiat hortatur dicens: bona est oratio cum ieiunio
 et eleemosyna, quia eleemosyna a morte liberat et
 ipsa purgat peccata. ostendit orationes nostras ac ieiunia
 minus posse, nisi eleemosynis adiuuentur, deprecationes solas
 15 parum ad inpetrandum ualere, ni factorum et operum accessione
 satientur. reuelat angelus et manifestat et firmat eleemosynis
 petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis uitam de periculis
 redimi, eleemosynis a morte animas liberari.

Nec sic, fratres dilectissimi, ista proferimus, ut non quod 6
 20 Raphael angelus dixit ueritatis testimonio conprobemus. in Actis
 apostolorum facti fides posita est, et quod eleemosynis non tan-
 tum a secunda sed a prima morte animae liberentur, gestae et
 impletae rei probatione conpertum est. Tabitha operationibus
 iustis et eleemosynis praestandis plurimum dedita cum infirmata

4 Dan. 4, 24. 11 Tob. 12, 8 sq.

1 malo *SWV*, mala *Gv* liberauit *W¹G¹* illum deus *SWGv*, eum
 dominus *v*; cf. *test. III 1 p. 110* 2 nabocodonosor *W* territus *om. G*
 3 aestuaret et *S* auertendis *SWGv*, pro au. *v* a] ac *SFG*, ad *Wv*,
 de *V* diuina ope inpetranda *SWGv*, diuinam opem impetrandam *v*
 5 et (*ante peccata*) *om. G* 7 patiens] parcens *v* 9 sua *om. G* redi-
 misset *SG* 12 quoniam *G* quia eleemosyna *om. W* et elemosyna *S*
 et *om. G* 13 a peccatis *V* 15 ni *F*, nisi *WGv*, si *S* satisfactorum *G*
 16 satientur *SWGv*, farciantur *v ex coniectura Grauii*, fulciantur
coni. Goulartius, socientur *exhibent aliquot codices* 17 petitiones...
 eleemosynis *om. G* 18 eleemosynis *om. G* animas a morte *Gv*
 19 dilectissimi *SG*, carissimi *FWv* 20 actis *SWG*, actibus *Fv*
 22 sed et *FG* 23 impleta *S* conpertum] testatum *G* dabita *S*, ta-
 bita *G* operationibus] orationibus *G* 24 plurimis *G*

esset et mortua, ad cadauer exanimae Petrus accitus est. qui cum inpigre pro apostolica humanitate uenisset, circumsteterunt eum uiduae flentes et rogantes, pallia et tunicas et omnia illa quae prius sumpserant indumenta monstrantes nec pro defuncta suis uocibus sed ipsius operibus deprecantes. sensit Petrus impe- 5 trari posse quod sic petebatur nec defuturum Christi auxilium uiduis deprecantibus, quando esset in uiduis ipse uestitus. cum itaque genibus nixus orasset et uiduarum ac pauperum idoneus aduocatus legatas sibi preces ad Dominum pertulisset, conuersus ad corpus quod in tabula iam lotum iacebat, Tabitha, inquit, 10 exurge in nomine Iesu Christi. nec defuit Petro quominus statim perferret auxilium qui in euangelio dari dixerat quicquid fuisset eius nomine postulatum. mors itaque suspenditur et spiritus redditur et mirantibus ac stupentibus cunctis ad hanc mundi denuo lucem rediuuium corpus animatur. tantum potue- 15 runt misericordiae merita, tantum opera iusta ualuerunt. quae laborantibus uiduis largita fuerat subsidia uiuendi meruit ad uitam uiduarum petitione reuocari.

7 Itaque in euangelio Dominus doctor uitae nostrae et magister salutis aeternae uiuificans credentium populum et uiuificatis con- 20 sulens in aeternum inter sua mandata diuina et praecepta caelestia nihil crebrius mandat et praecipit quam ut insistamus eleemosynis dandis nec terrenis possessionibus incubemus sed caelestes thesauros potius recondamus. uendite, inquit, res uestras et date eleemosynam, et iterum: nolite uobis 25 condere thesauros super terram, ubi tinea et comestura exterminat et ubi fures effodiunt et furan-

10 Act. 9, 40. 24 Luc. 12, 33. 25 Matth. 6, 19 sq.

1 esset *ex est G m.* 2 exanimae *SW*¹, exanime *FW*² *Gv* acci***tus *G*, accersitus *F* 3 palea *W* 5 suis *om. F* ipsis *F* 8 genuis *G* nixis *V* et *om. v* 9 protulisset *G* 10 tabulam *S* dabitha *W* 11 nomine *dm̄i S* iesu *om. G* 12 perferret *F*, ferret *SWGv* euangelio suo *G* 14 hac *S* 16 operae iustae *F* 17 fuerant *F* ad] in hanc *F* 20 credentium populum et uiuificatis] et *S fort. rectius* 21 et diuina *G* 22 praecepit *W*¹ sistamus *S* 24 thesauros *SW*², thesauros *W*¹, ita *l. seqq. uterque nisi quod W*¹ thesaur. 25 datae *S* aelimosinas *G* 26 super terram] in terra *G* tenea *S* 27 exterminant *Vv* et (*ante ubi*) *add. W*²

tur. thesaurizate autem uobis thesauros in caelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat et ubi fures non effodiunt. ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum. et cum obseruata lege perfectum et consummatum uellet ostendere, si uis, inquit, perfectus esse, uade et uende omnia tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et ueni sequere me. item alio loco negotiatorem caelestis gratiae et comparatorem salutis aeternae distractis omnibus rebus suis pretiosam margaritam hoc est uitam aeternam Christi cruore pretiosam de quantitate patrimonii sui dicit debere mercari. simile est, inquit, regnum caelorum homini negotianti quaerenti bonas margaritas. ubi autem inuenit pretiosam margaritam, abiit et uendidit omnia quae habuit et emit illam.

Eos denique et Abrahae filios dicit quos in iuuandis alendisque pauperibus operarios cernit. nam cum Zachaeus dixisset: ecce dimidium ex substantia mea do egenis et si cui quid fraudauit quadruplum reddo, respondit Iesus: quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et hic filius est Abrahae. nam si Abraham credidit Deo et reputatum est ei ad iustitiam, utique qui secundum praeceptum Dei eleemosynas facit Deo credit: et qui habet fidei ueritatem seruat Dei timorem: qui autem Dei timorem seruat in miserationibus pauperum Deum cogitat. operatur enim, in Deo quia credit, quia scit uera esse quae praedicta sunt uerbis Dei nec scripturam [sanc-

5 Matth. 19, 21. 11 Matth. 13, 45 sq. 17 Luc. 19, 8 sq.

1 thesaurizate...l. 3 effodiunt *om. G* autem *om. W*; *cf. test. III 1 p. 111* 2 tineae *S* 3 effodiunt nec furantur *v* 4 illic] istic *V*, ibi *v* 5 uellet *post lege ponit G* 6 pauperibus *F*, egenis *SWGv*; *cf. test. III 1 p. 111* 9 suis *om. G* 10 cruorem *S* 11 de] da *G* 12 negotiatori *v* 16 habrahe *WG saepius* in *om. S* ***iuuandis *W* 17 zaccheus *S*, zacheus *WG* 18 cui *om. G* 19 respondens *G* iesus] iesus et dixit *v* 20 huic domui *v* 21 abraam *S*, habraham *G* deputatum *WGv* 22 ei] illi *S* dñi *W* 24 qui a. d. t. seruat] quia *S fort. rectius*; *cf. p. 378, 20* miseratione *G* 25 enim *W in ras.* in deo *S*, ideo *FGv*, ideo *W in ras. corr.* 26 praedicta] praecepta *G* sanctam *om. S*

tam] posse mentiri, arbores infructuosas id est steriles homines excidi et in ignem mitti, misericordes ad regnum uocari. qui et alio in loco operarios et fructuosos fideles appellat, infructuosis uero et sterilibus fidem derogat dicens: si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod est uerum quis credit uobis? et si in alieno fideles non fuistis, uestrum quis dabit uobis?

- 9 Sed uereris et metuis ne si operari plurimum coeperis patrimonio tuo larga operatione finito ad penuriam forte redigaris, esto in hac parte intrepidus, esto securus. finiri non potest unde in usus Christi impenditur, unde opus caeleste celebratur. nec hoc tibi de meo spondeo sed de sanctarum scripturarum fide et diuinae pollicitationis auctoritate promitto. loquitur per Salomonem Spiritus sanctus et dicit: qui dat pauperibus numquam egebit: qui autem auertit oculum suum in magna penuria erit, ostendens misericordes adque operantes egere non posse, magis parcos et steriles ad inopiam postmodum deuenire. item beatus apostolus Paulus dominicae inspirationis gratia plenus, qui administrat, inquit, semen seminanti et panem ad edendum praestabit et multiplicabit seminationem uestram et augebit incrementa frugum iustitiae uestrae, ut in omnibus locupletemini. et iterum: administratio huius officii non tantum supplebit ea quae sanctis desunt, sed et abundabit per multam gratiarum actionem Domino: quoniam dum gratiarum actio ad Deum pro eleemo-

4 Luc. 16, 11 sq. 14 Prou. 28, 27. 19 II Cor. 9, 10 sq.

1 arbores es *S*¹ steriles *S* 2 misericordes *SFWGV*, mis. autem *v*
 3 fidelis *S* item *l.* 5 et 6 4 et sterilibus *om. W* in *om. SG* mammona *v*, mammonae *G* 5 est uestrum *F*, uestrum est *G* (*sed est s. l. m. 2*) credit *S*, dabit *G* 6 uestrum *SWGv*, quod uestrum est *F*, quod est uestrum *v* 8 sed] si *v* 9 finiatur *F* 11 usum *G* 12 de meo *ex debeo S m. 2* sanctarum] singularum *W* et] et de *W* 14 et dicit *om. G* 16 magnam *S* ostendit *G* 20 ad edendum *add. W m. 2*
 21 uestram *ex eius S* 22 locupletamini *S (corr. m. 2 a in i)* 24 suppleuit *G*, implebit *W* eam *S*¹ 25 et *om. W* abundauit *G* multas g. actiones *G* in *om. F*¹ 26 dño *SGV*, dñi *F*¹, dñm *WF²v*; cf. *test. III 1 p. 113* cum *G* per aelemosinas nras (adq. oper. *om.*) *G*

synis adque operationibus nostris pauperum oratione dirigitur, census operantis Dei retributione cumulatur. et Dominus in euangelio iam tum eiusmodi hominum corda considerans et perfidis adque incredulis praescia uoce denuntians contestatur et
 5 dicit: nolite cogitare dicentes: quid edemus aut quid bibemus aut quid uestiemur? haec enim nationes quaerunt. scit enim pater uester quia horum omnium indigetis. quaerite primo regnum et iustitiam Dei, et omnia ista adponentur uobis. eis
 10 omnia adponi dicit et tradi qui regnum et iustitiam Dei quaerunt: eos [enim] Dominus, cum iudicii dies uenerit, ad percipiendum regnum dicit admitti qui fuerint in ecclesia eius operati.

Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo **10**
 15 largiter coeperis, et nescis miser quia dum times ne res familiaris deficiat uita ipsa et salus deficiat, et dum ne quid de rebus tuis minuatur adtendis, non respicis quod ipse minuaris amator magis mamonae quam animae tuae, et dum times ne pro te patrimonium perdas, ipse pro patrimonio pereas. et ideo bene apostolus
 20 stolus clamat et dicit: nihil intulimus in hunc mundum, uerum nec auferre possumus. habentes itaque exhibitionem et tegumentum his contenti simus. qui autem uolunt diuites fieri incidunt in temptationem et muscipula et desideria multa et nocentia
 25 quae mergunt hominem in perditionem et in interi-

5 Matth. 6, 31 sq. 20 I Tim. 6, 7 sq.

1 oratione] operatione *S* dirigitur *S* 3 tunc *WGv* 6 bebimus *S*
 7 enim] autem *FWv* uester caelestis *S* omnium horum *v* 8 indigetis *S*, indietis *G*¹ primum *Gv* et iustitiam *om. G* dei et iustitiam eius *v* 9 ista *om. S*; *cf. ad totum l. test. III 11 p. 122* 10 dicit omnia apponi *G* dei et iusticiam *G* 11 enim *om. S*; *cf. p. 384, 19*
 14 metuens *S*; *cf. p. 382, 4 et 9* 15 familiares *S* 16 salus deficit *WGv* nequit *F* 17 ipse *W s. l. m. 2* 18 et] ut *Fv* Dum times (et *om.*) *V* pro te] propter *S* patrimonium *SFWGV*, patr. tuum *v* 19 ipse] id agis ut ipse *V*; operam das ut ipse *fort.* patrimonio *FWV*, patr. tuo *SGv* et *om. G* apostolus paulus *F* 20 dicit *S* nihil *etc.*; *cf. p. 165, 15. 245, 14* 21 auferre quid *v* 22 simus *W s. l. m. 2*, sumus *SG*¹
 24 et] et in *Fv* muscipula *S*, muscipulas *W*, muscipulam *FGv* multa nocentia *S* 25 homines *S* et in] et *SG*¹*V*

tum. radix enim omnium malorum est cupiditas quam quidam adpetentes naufragauerunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

- 11** Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter coeperis? quando enim factum est ut iusto possent 5 deesse subsidia? cum scriptum sit: non occidet fame Dominus animam iustam. Helias in solitudine coruis ministrantibus pascitur et Danieli in lacum [ad] leonum [praedam] iussu regis incluso prandium diuinitus apparatur: et tu metuis ne operanti et Dominum promerenti desit alimentum, quando 10 ipse in euangelio ad exprobrationem eorum quibus mens dubia est et fides parua contestetur et dicat: aspiciate uolatilia caeli quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater uester caelestis alit illa. nonne uos pluris estis illis. uolucres Deus pascit et 15 passeribus alimenta diurna praestantur et quibus nullus diuinae rei sensus est eis nec potus nec cibus deest: tu christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu domino suo caro aliquid existimas defuturum?
- 12** Nisi si putas quia qui Christum pascit a Christo ipse non pa-20 scitur aut eis terrena deerunt quibus caelestia et diuina tribuuntur. unde haec incredula cogitatio, unde impia et sacrilega ista meditatio? quid facit in domo fidei perfidum pectus? quid qui Christo omnino non credit appellatur et dicitur christianus? Pharisei tibi magis congruit nomen. nam cum Dominus in euan-25 gelio de eleemosynis disputaret et ut nobis amicos de terrestribus lucris prouida operatione faceremus qui nos postmodum in taber-

6 Prou. 10, 3. 12 Matth. 6, 26.

3 inserunt *F* 4 metuens *S* ex *om. S* 5 possent *W* (*sed ent corr.*), possint *G* 6 subsidia uitae *v*, substantia *V* dñs fame *G*
7 fugae solitudine *V* 8 daniel *S*, daniel *WG* lacu *FGVv* ad *om. SGV* praeda *V*, *om. G* ad et praedam *inclusi*; *cf. de dom. orat. p. 283, 1* 9 metues *S* 10 operanti tibi *v* dñm *G*, dō *F* 11 exprobrationem *SG*¹ quibus] quorum *G* dubia] dura *S* 12 contestetur et *om. G* dicit *G* 15 plures *SW*¹ *G*¹; *cf. test. III 11 p. 123* illis estis *W* 18 tu... caro *om. G* dom ex dño *W m. 2* 20 ipse *om. G* 22 ista] illa *F* 26 et *om. G* 27 prouide *G*, propria *S* oratione *W*, ratione *S* qui* *G*

macula aeterna suscipere ac salubriter praemoneret, addidit post haec scriptura dicens: audiebant autem haec omnia Pharisaei qui erant cupidissimi et iridebant. quales nunc in ecclesia quosdam uidemus quorum praeclosae aures et corda caecata nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus mirari non oportet quod contemnant in tractatibus seruum, quando a talibus ipsum Dominum uideamus esse contemptum.

Quid tibi cum istis ineptis et stultis cogitationibus plaudis, **13**
 10 quasi metu et sollicitudine futurorum ab operibus retarderis? quid umbras et praestigias quasdam uanae excusationis obtendis? confitere immo quae uera sunt et quia scientes non potes fallere, secreta et abdita mentis exprome. obsederunt animum tuum sterilitatis tenebrae et recedente inde lumine ueritatis carnale
 15 pectus alta et profunda auaritiae caligo caecauit. pecuniae tuae captius et seruus es, catenis cupiditatis et uinculis alligatus es et quem iam soluerat Christus denuo uinctus es. seruas pecuniam quae te seruata non seruat, patrimonium cumulas quod te pondere suo onerat, nec meministi quid Deus responderit diuiti exuberantium fructuum copiam stulta exultatione iactanti.
 20 stulte, inquit, hac nocte expostulatur anima tua. quae ergo parasti cuius erunt? quid diuitiis tuis solus incubas, quid in poenam tuam patrimonii pondus exaggeras, ut quo locupletior saeculo fueris pauperior Deo fias? reditus tuos
 25 diuide cum Deo tuo, fructus tuos partire cum Christo, fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, ut et ille te sibi faciat regnorum caelestium coheredem.

2 Luc. 16, 14. 21 Luc. 12, 20.

1 succiperet *S*, suscipersint *G*¹ 2 addit *G* dicens] diuina *G*
 autem *om.* *W* 3 iridebant *SFWGV*, iridebant eum *v* 4 quosdam
 in ecclesia *Gv* 7 contempnat *G*¹ tractibus *F* 8 dñm *SG* 9 cum *F*,
 in *WG*, *om.* *S*; *cf.* *p.* 190, 19 plaudes *F* 11 uanas *S* 12 potest
SG 13 obsiderunt *G* 14 sterelitatis *WG* 15 auaritia *W* 18 te]
 a te *G* 19 grauius onerat *v* quid... diuiti *om.* *S* 20 copia stulta
 se *V* exultatione *G* 21 tua a te *v* 22 cui *V* tuis *om.* *S* 23 in-
 cubas *F* patrimonii *SFWGV*, patr. tui *v* 24 redditus *G*¹ 25 di-
 uide... tuos *om.* *S* deo *FWV*, dno *G*, domino deo *v* 26 ex poss. terr.
 prouentu *v* participem christum *G*

- 14** Erras et falleris quisque te in saeculo diuitem credis. audi in Apocalypsi Domini tui uocem eiusmodi homines iustis obiurgationibus increpantem. dicis, inquit, diues sum et ditatus sum et nullius rei egeo: et nescis quoniam tu es miser et pauper, et caecus et nudus. suadeo tibi emere a me aurum ignitum de igni ut sis diues, et uestem albam ut uestiaris et non appareat in te foeditas nuditatis tuae, et collyrio inungue oculos tuos ut uideas. qui ergo locuples et diues es eme tibi a Christo aurum ignitum, ut sordibus tuis tamquam igne decoctis esse aurum mundum possis, si eleemosynis et iusta operatione purgeris. eme tibi albam uestem, ut qui secundum Adam nudus fueras et horrebas ante deformis, indumento Christi candido uestiaris. et quae matrona locuples et diues es ungue oculos tuos non stibio diaboli sed collyrio Christi, ut peruenire ad uidentium Deum possis, dum Deum et moribus et operibus promereris.
- 15** Ceterum quae talis es nec operari in ecclesia potes: egentem [enim] et pauperem non uident oculi superfusi nigrore, tenebris et nocte contacti. locuples et diues dominicum celebrare te credis quae corban omnino non respicis, quae in dominicum sine sacrificio uenis, quae partem de sacrificio quod pauper obtulit sumis? intuere in euangelio uiduam praeceptorum caelestium memorem, inter ipsas pressuras et angustias egestatis operantem, in gazophylacium duo quae sola sibi erant minuta mit-

3 Apoc. 3, 17 sq.

1 falleres *S*   quisquis *v*   3 sum *om. GV*   5 miser et miserabilis *v*   6 a me *W s. l. m. 2*   de igne *W, om. G*   7 uestem a. ut uestiaris] uestiaris ueste alba *G*   ut] et *S*   et] ut *F*   8 ungue *G²*, ungue *WG¹*   10 christo] me *F*   decogtis *S*   14 matrona] *add. v:* in ecclesia christi   inunge *FWv*   16 dum deum et] et dominum *ex dum et Fm. 2*   operibus et moribus *FWV*, operibus *G*, operibus bonis et m. *v* bonis ornaris *ex* promereris *Fm. 2*   18 talis non *F²*   ecclesiam *S* potest *G*   19 enim *om. S; cf. p. 381, 10*   oculi tui *Sv*   perfusi *G*, superfusioni *F*   nigroris *WGv*, cruoris *F*   20 diues] es *add. G*, es et *add. v*   credes *S*   21 corbam *S*   respices *S*   dominico *F*   22 sine sacrificium *S*   23 in euangelio] euangelicam *G*   24 operari *S*   25 caizophylacio *S*   erant *S*, fuerant *FWGv*   area minuta *F (corruptum pro aeram.)*

tentem, quam cum animaduerneret Dominus et uideret, non de patrimonio sed de animo opus eius examinans et considerans, non quantum sed ex quanto dedisset, respondit et dixit: amen dico uobis quoniam uidua ista omnibus plus misit
 5 in dona Dei. omnes enim isti ex eo quod abundauit illis miserunt in dona Dei. haec autem de inopia sua omnem quemcumque habuit uictum misit. multum beata mulier et gloriosa quae etiam ante diem iudicii meruit iudicis uoce laudari. pudeat diuites sterilitatis adque infelicitatis
 10 suae. uidua et inops [uidua] in opere inuenitur, cumque uniuersa quae dantur pupillis et uiduis conferantur, dat illa quam oportebat accipere, ut sciamus quae poena sterilem diuitem maneat, quando hoc documento operari etiam pauperes debeant. adque ut intellegamus haec opera Deo dari et eum quisque haec
 15 faciat Deum promereri, Christus illud dona Dei appellat et in dona Dei uiduam duos quadrantes misisse significat, ut magis ac magis possit esse manifestum quia qui miseretur pauperis Deo faenerat.

Sed nec illa res, fratres carissimi, a bonis operibus et iustis **16**
 20 refrenet et reuocet christianum quod excusari se posse aliquis existimet beneficio filiorum, quando in impensis spiritalibus Christum cogitare qui accipere se professus est debeamus nec conseruos liberis nostris, sed Dominum praeferamus ipso instruente et monente: qui diligit, inquit, patrem aut ma-
 25 trem super me non est me dignus, et qui diligit filium aut filiam super me non est me dignus. item

3 Luc. 21, 3 sq. 24 Matth. 10, 37.

2 exanminans *S*¹ 4 plus omnibus *FGv* 5 omnes...autem de *om. S* ex eo] de eo *W*, deo *G* 7 omne *G*¹ quodcumq. *SG*¹ 9 infelicitatis *SFWGV*, infidelitatis *v* 10 inops uidua *FWG*, inops *S*, inops rebus diues *scripsit Baluzius*, inops uidua larga *Manutius*, inops non inops *fort.* in uniuersa *W* 11 illa* *W* a *in ras.* 12 sterili diuiti *G*² 13 hoc ipso *v* 14 eum *om. G* quisquis *v* haec cum quisq. *G* 15 dō *S* illuc *ex illut W* dei dona *v* dona dei appellat et in *om. F*¹, dei munus appellat et in *add. F*² 17 posset *SG* pauperi *G* 18 dñm *W*, dñō *F* 19 res *om. W* 20 excusare *SG* 21 in *om. S* 23 dñō *S* 24 monente] dicente *S* 25 et qui...dignus *om. G* 26 super me *S m. 2 in ras.*

in Deuteronomio ad corroborationem fidei et dilectionem Dei paria conscripta sunt. qui dicunt, inquit, patri et matri: non noui te, et filios suos non agnouerunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum seruauerunt. nam si Deum toto corde diligimus, nec parentes nec filios Deo praefere debemus. quod et Iohannes in epistula sua ponit caritatem Dei apud eos non esse quos uideamus operari in pauperem nolle. qui habuerit, inquit, substantiam mundi et uiderit fratrem suum desiderantem et cluserit uiscera sua, quomodo caritas Dei manet in illo? si enim Deus eleemosynis pauperum faeneratur et cum datur minimis Christo datur, non est quod quis terrena caelestibus praeferat nec diuinis humana praeponat.

- 17** Sic uidua illa in tertio Regnorum libro cum in siccitate et fame consumptis omnibus de modico farre et oleo quod superfuerat fecisset cinericium panem quo absumpto moritura cum liberis esset, superuenit Helias et petit sibi prius ad edendum dari, tunc quod superfuisset inde illam cum filiis suis uesci. nec obtemperare illa dubitauit aut Heliae filios mater in fame et egestate praeposuit. fit immo in conspectu Dei quod Deo placeat, prompte ac libenter quod petebatur obfertur nec de abundantia portio sed de modico totum datur, et esurientibus liberis alter prius pascitur, neque in penuria et fame cibus ante quam misericordia cogitatur, ut dum in opere salutari carnaliter uita contemnitur spiritaliter anima seruetur. Helias itaque typum Christi gerens et quod ille pro misericordia uicem singulis reddat ostendens respondit et dixit: haec dicit Dominus: fidelia far-

2 Deut. 33, 9. 8 I Io. 3, 17. 27 I Reg. 17, 14.

2 dicunt *ex* diligunt *S* et m.] aut matri *v*, *om. S* 3 nouerunt *G* hii *FG*, hic *S* 4 custodiunt *F*, custodie || *reliqua desunt in S* 5 seruauerunt *F* dilimus *W* 6 pretere *G* 7 ponit et dicit *G* 8 pauperes *Gv* habuerint—uiderint *F* 9 desiderantem aliquid *V* 10 cluserit u. sua ab eo *v* dei *om. F* 11 illum *F* quomodo poterit caritas dei manere in illo *V* 16 cinericium *FWGV*, subcinericium *v* adsumpto (to *ex ta*) *G* 17 liberis] filiis *F* petiit *v* 18 tunc *add. W*² suis *om. G* 19 aut... 20 placeat *om. G* 20 fit] sit *F* 21 quo *F* 23 et] ac *G* 24 ut] et *W* salutari] spali *G* contemnitur *G* 26 redat *G* 27 dicit *W* dñs *G s. l. m.* 2 fidelia] ydria *G* farinae *F*

ris non deficiet et capsaces olei non minuet usque
 in diem quo dabit Dominus imbrem super terram.
 secundum diuinae pollicitationis fidem multiplicata sunt uiduae
 et cumulata quae praestitit et operibus iustis ac misericordiae
 5 meritis augmenta et incrementa sumentibus farris et olei uasa
 completa sunt. nec filiis abstulit mater quod Heliae dedit, sed
 magis contulit filiis quod benigne et pie fecit. et illa nondum
 Christum sciebat, nondum praecepta eius audierat, non cruce
 et passione eius redempta cibum et potum pro sanguine repende-
 10 bat, ut ex hoc appareat quantum in ecclesia peccet qui se et
 filios Christo anteponeus diuitias suas seruat nec patrimonium
 copiosum cum indigentium paupertate communicat.

Sed enim multi sunt in domo liberi et retardat te numerositas 18
 filiorum quominus largiter bonis operibus insistas. adqui hoc ipso
 15 operari amplius debes, quo multorum pignorum pater es. plures
 sunt pro quibus Dominum deprecereis, multorum delicta redi-
 menda sunt, multorum purgandae conscientiae, multorum ani-
 mae liberandae. ut in hac uita saeculari alendis sustinendisque
 pignoribus quo maior est numerus hoc maior et sumptus est, ita
 20 et in uita spiritali adque caelesti quo amplior fuerit pignorum
 copia esse et operum debet maior impensa. sic Iob sacrificia nu-
 merosa pro liberis obferebat, quantusque erat in domo pignorum
 numerus tantus dabatur Deo et numerus hostiarum. et quoniam
 cotidie deesse non potest quod peccetur in conspectu Dei, sacri-
 25 ficia cotidiana non deerant quibus possent peccata tergi. probat
 scriptura dicens: Iob homo uerus et iustus habuit
 filios septem et filias tres et emundabat illos offe-
 rens pro eis hostias Deo secundum numerum illo-
 rum et pro peccatis eorum uitulum unum. si ergo

26 Iob 1, 2. 3. 5.

1 deiciet *G*¹ et capsaces olei *WG*, nec in uas oleum *F* minuetur
Gv 5 farris *G* 6 heliae *G*¹ 11 ante praeponens *F* 14 adqui
*WF*¹, atquin *F*², atque *G* post ipso *erasum* largiter in *W* 15 am-
 plius] plurimum *V* quo] quod *malim* pignerum *G* 18 saecularia
*W*¹ sustentandisq. *G* 19 hoc] eo *G* est *om.* *G* 21 et *om.* *G*
 sic et *v* 25 possunt *G*, possint *F* tergi *F* et *August. l. c. IV, 10, 27.*,
 tergeri *WGv* 26 scriptura diuina *v*

uere filios tuos diligis, si eis exhibes plenam et paternam dulcedinem caritatis, operari magis debes ut filios tuos Deo iusta operatione commendes.

- 19 Nec eum liberis tuis cogites patrem qui et temporarius et infirmus est, sed illum pares qui aeternus et firmus filiorum spiritualium pater est. illi adsigna facultates tuas quas heredibus seruas: ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias saeculares diuina maiestate protector. patrimonium Deo creditum nec respublica eripit nec fiscus inuadit nec calumnia aliqua forensis euertit. in tuto hereditas ponitur quae Deo custode¹⁰ seruatur. hoc est caris pignoribus in posterum prouidere, hoc est futuris heredibus paterna pietate consulere secundum fidem scripturae sanctae dicentis: iuuenior fui et senui et non uidi iustum derelictum neque semen eius quaerens panem. tota die miseretur et faenerat et semen eius in¹⁵ benedictione erit. et iterum: qui conuersatur sine uituperatione in iustitia beatos filios relinquet. praeuaricator itaque et proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conseruandis eis religiosa et uera pietate prospicias. quid studes terreno magis quam caelesti patrimonio, filios tuos²⁰ diabolo maus commendare quam Christo? bis delinquis et geminum ac duplex crimen admittis et quod non praeparas filiis tuis Dei patris auxilium et quod doces filios patrimonium plus amare quam Christum.
- 20 Esto potius liberis tuis pater talis qualis Tobias extitit. da²⁵ utilia et salutaria praecepta pignoribus qualia ille filio dedit, manda filiis tuis quod et ille mandauit dicens: et nunc, fili, mando uobis, seruite Deo in ueritate et facite co-

13 Ps. 36, 25 sq. 16 Prou. 20, 7. 27 Tob. 14, 10 sq.

1 plenam] ueram *G* 2 debes magis *G* 4 eum] te *Gv* 5 es *G* pares *om.* *G*, patrem pares *Oxon.* 9 credito *G* (o in *ras.*); *add. ex 1 cod. Krabinger*: nec fur rapit; *cf. Gron. obs. p. 324* eripit] eruit *idem* 10 in. .ponitur *om.* *G* 13 iunior *v* non] numquam *F* 14 quaerentem *F*, egens *v* 15 faenerat] commodat *Fv* 16 erit] est *Wc*; *cf. test. III 1 p. 110* 17 beatos post se *v* 20 quid *F*, qui *Wgv* 21 maus *W*, magis *FGv* christo, bis *sic distinguit v* 22 praeparas] properas *Krabinger ex 1 cod. recepit* 27 mandauit *FWGV*, filio mandauit *v* 28 uobis seruite *FWGV*, tibi serui *v* et *om. W* fac *v*

ram illo quod illi placet, et filiis uestris mandate
 ut faciant iustitiam et eleemosynas et sint memores
 Dei et benedicant nomen eius omni tempore. et
 iterum: omnibus diebus uitae tuae, fili, Deum in
 5 mente habe et noli praeterire praecepta eius. iusti-
 tiam fac omnibus diebus uitae tuae et noli ambu-
 lare uiam iniquitatis, quoniam agente te ex ueri-
 tate erit respectus operum tuorum. ex substantia
 tua fac eleemosynam et noli auertere faciem tuam
 10 ab ullo paupere. ita fiet ut nec a te auertatur fa-
 cies Dei. prout habueris, fili, sic fac: si tibi fuerit
 copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam.
 si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo commu-
 nica. et ne timueris, cum facis eleemosynam: prae-
 15 mium bonum reponis tibi in diem necessitatis, quia
 eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in
 tenebras. munus bonum est eleemosyna omnibus
 qui faciunt eam coram summo Deo.

Quale munus est, fratres carissimi, cuius editio Deo spectante 21
 20 celebratur. si in gentilium munere grande et gloriosum uidetur
 proconsules uel imperatores habere praesentes, et apparatus ac
 sumptus aput munerarios maior est ut possint placere maioribus,
 quanto inlustrior muneris et maior est gloria Deum et Christum
 spectatores habere, quanto istic et apparatus uberius et sumptus
 25 largior exhibendus est, ubi ad spectaculum conueniunt caelorum
 uirtutes, conueniunt angeli omnes, ubi munerario non quadriga
 uel consulatus petitur, sed uita aeterna praestatur, nec captatur
 inanis et temporarius fauor uulgi, sed perpetuum praemium
 regni caelestis accipitur.

4 Tob. 4, 5 sq.

1 illi] ei *V* placeat *F* et om. *F* uestris mandate *FWGV*, tuis
 manda *v* 2 ut] et *F* 4 fili *FWGV*, fili dilectissime *v* fili...l. 6
 tuae *add. in G m. rec. in margine* 7 ex ueritate] ueritatem *G* 10 fiat
WG; *cf. test. III I p. 109* facies *ex a facie W m. 2* 13 ex hoc ipso
 ex hoc ipso communia *G* 14 praemium enim *v* 15 die *G* 17 tene-
 bras *FWGV*, gehennam *v* 19 spectanti *G* 23 inlustria *W*
 24 sumptu *W*

22 Adque ut pigros et steriles et cupiditate nummaria nihil circa
 fructum salutis operantes magis pudeat, ut plus conscientiam
 sordidam dedecoris ac turpitudinis suae rubor caedat, ponat
 unusquisque ante oculos suos diabolum cum seruis suis id est
 cum populo perditionis ac mortis in medium prosilire, plebem ⁵
 Christi praesente et iudicante ipso comparationis examine prouo-
 care dicentem: 'ego pro istis quos mecum uides nec alapas ac-
 cepi nec flagella sustinui nec crucem pertuli nec sanguinem fudi
 nec familiam meam pretio passionis et cruoris redemi, sed nec
 regnum illis caeleste promitto nec ad paradisum restituta immor- ¹⁰
 talitate denuo reuoco: et munera mihi quam pretiosa, quam
 grandia, quam nimio et longo labore quaesita sumptuosissimis
 apparatus comparant rebus suis uel obligatis in muneris com-
 parationem uel uenditis: ac nisi editio honesta successerit, con-
 uiciis ac sibilis eiciuntur et furore populari nonnumquam paene ¹⁵
 lapidantur. tuos tales munerarios, Christe, demonstra, illos
 diuites, illos copiosis opibus affluentes, an in ecclesia praesidente
 et spectante te eiusmodi munus edant obpigneratis uel distrac-
 tis rebus suis, immo ad caelestes thesauros mutata in melius
 possessione translatis. in istis muneribus meis caducis adque ²⁰
 terrenis nemo pascitur, nemo uestitur, nemo cibi alicuius aut
 potus solacio sustinetur. cuncta inter furorem edentis et spec-
 tantis errorem prodiga et stulta uoluptatum frustrantium uani-
 tate depereunt. illic in pauperibus tuis tu uestiris et pasceris, tu
 aeternam uitam operantibus polliceris: et uix tui meis perden- ²⁵
 tibus adaequantur qui a te diuinis mercedibus et praemiis cae-
 lestibus honorantur.'

1 numeraria *G* 2 operantes *W* tes *corr.* 3 robur *F* 4 ante ocu-
 los suos *W s. l. m. 2* suis seruis *WG et August. contra duas epist. Pel.*
IV, 8, 21 5 plebe aliquot *codd. August.* 6 ipsum *W* 9 redimi *G*¹
 sed *om. G* 11 mihi *W s. l. m. 2* 13 comparatione *Gv*, obligatione *W*
 14 accerit *G* 16 lapidentur *G*¹ demonstra] *add. Manutius (ex V?)*:
 praeceptis tuis monitos et pro terrenis caelestia recepturos 17 illos
G s. l. m. 2 affluentes *Wv* an** *G* 18 te] ut *G* oppigno-
 ratis *v* 19 thesauros *W*² 20 tranlatis *G* 22 sustentetur *G*²
 23 frustrantium] prostrantium *F* 25 perdentibus *F*¹ *WGV*, pereun-
 tibus *F*² *v*

Quid ad haec respondemus, fratres carissimi? sacrilegas sterilitates et quadam tenebrarum nocte coopertas diuitum mentes qua ratione defendimus, qua excusatione purgamus? qui diaboli seruis minores sumus, ut Christo pro pretio passionis et sanguinis uicem nec in modicis rependamus. praecepta ille nobis dedit, quid facere seruos eius oporteret instruxit, operantibus praemium pollicitus et supplicium sterilibus comminatus sententiam suam protulit, quid iudicaturus sit ante praedixit. quae potest excusatio esse cessanti, quae defensio sterili? nisi quod non faciente seruo quod praecipitur Dominus faciet quod minatur. qui et dicit: cum uenerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab inuicem quemadmodum pastor segregat oues ab haedis, et statuet oues a dextera sua, haedos autem a sinistra. tunc dicet rex eis qui a dextera sua sunt: uenite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. esuriui enim et dedistis mihi manducare, sitiui et potastis me, hospes fui et abduxistis me, nudus et texistis me, infirmatus sum et uisitastis me, in carcere fui et uenistis ad me. tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem et pauimus, sitientem et potauimus? quando te uidimus hospitem et abduximus,

11 Matth. 25, 31 sq.

1 fratres dilectissimi *V* sacrilegas sterilitates *FWV*, sacrilegas sterelitate *G*, sacrilega sterilitate *v* 2 quasdam *W* 3 qui] qua *F* 5 modicum *F* 6 eius] suos *v* 7 pollicetur *G* et *om.* *WG* comunicatur *WG* sentiam *G*¹ 8 et ante *v* 9 potest esse *G* excusatio... quae *om.* *G* 11 dixit *G* cum uenerit] *cf. test. II 30 p. 99, III 1 p. 111* claritate *FWGV*, maiestate *v*; *item l. 13* 14 eas *V* quemammodum *W* 15 edis *G* a] ad *FWGv* 16 dexteram suam *FGv* ad sinistram *Fv*, ad sinistris *G* dicit *F* 17 iis *v* ad dexteram *FGv* suam *FG*, eius *v* sunt *FWGV*, erunt *v*; *post sunt falso repetit G*: haedos autem ad sinistris tunc dicet rex eis 18 accipite *W* regnum *ponit post* paratum est *G* est *om.* *W* 19 esurii *F* 20 adduxistis *v*; *item l. 25* 21 me *om.* *WG* texistis] uestistis *G* me *om.* *WG* infirmus *v* 22 fui *om.* *G*

nudum et uestiuimus? quando autem te uidimus infirmari aut in carcere et uenimus ad te? tunc respondens rex dicet eis: amen dico uobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. tunc dicet illis qui a sinistra sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum quem parauit pater meus diabolo et angelis eius. esuriui enim et non dedistis mihi manducare, sitiui et non potastis me, hospes fui et non abduxistis me, nudus et non uestistis me, infirmus et in carcere et non uenistis ad me. tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te uidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministrauimus tibi? et respondebit illis: amen dico uobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. et abibunt isti in ignem aeternum, iusti autem in uitam aeternam. quid potuit nobis maius Christus edicere? quomodo magis potuit iustitiae ac misericordiae nostrae opera prouocare? quam quod praestari dixit sibi quicquid egentibus praestatur et pauperi, et se dixit offendi nisi egentibus praestatur et pauperi, ut qui respectu fratris in ecclesia non mouetur uel Christi contemplatione moueatur et qui non cogitat in labore adque in egestate conseruum uel Dominum cogitet in ipso illo quem despicit constitutum.

24 Et idcirco, fratres carissimi, quibus metus in Deum pronus est et spreto calcatoque iam mundo ad superna et diuina animus erectus est, fide plena, mente deuota, operatione continua promerendo Domino obsequium praebeamus. demus Christo uesti-

2 infirmari *FWGV*, infirmum *v* aut *F*, et *WG*, et uisitauimus te aut *V* carcerem *F* 3 dicit *FG* 5 dicit *F*, dicet et *v* ad sinistram *FGv* sunt *FGV*, om. *W*, eius erunt *v* 9 adduxistis *v*, suscepistis *F* 10 uestistis] cooperuistis *F* infirmus et non uisitastis me in carcerem *F* 11 uenistis ad *F*, uisitastis *WGv* 17 ambibunt *W*¹ ignem aeternum *F*, ambustionem aeternam *WGv* 19 mais *G*¹ ac] et *W* 20 praestare *W*¹ quidquid *Fv* 21 praestetur *v* 22 fratris] pauperis *V* 24 illo ipso *G* 26 promptus *ex* pronius *F m. 2* 28 est *ex* et *W m. 2* 29 demus *ex* debemus *W m. 2*

menta terrena indumenta caelestia recepturi. demus cibum et potum saecularem cum Abraham et Isaac et Iacob ad conuiuium caeleste uenturi. ne parum metamus plurimum seminemus. securitati ac saluti aeternae dum tempus est consulamus Paulo apostolo admonente et dicente: ergo dum tempus habemus, operemur quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus.

Cogitemus, fratres dilectissimi, quid sub apostolis fecerit cre- 25
 10 dentium populus, quando inter ipsa primordia maioribus uirtutibus mens uigebat, quando credentium fides nouo adhuc fidei calore feruebat. domicilia tunc et praedia uenundabant et dispensandam pauperibus quantitatem libenter ac largiter apostolis obferebant, terreno patrimonio uendito adque distracto fundos illic
 15 transferentes ubi fructus caperent possessionis aeternae, illic comparantes domos ubi inciperent semper habitare. talis tunc fuit in operationibus cumulus qualis in dilectione consensus, sicut legimus in Actis apostolorum: turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant nec
 20 fuit inter illos discrimen ullum nec quicquam suum iudicabant ex bonis quae eis erant, sed fuerunt illis omnia communia. hoc est natiuitate spiritali uere Dei filium fieri, hoc est lege caelesti aequitatem Dei patris imitari. quodcumque enim Dei est in nostra usurpatione commune est, nec
 25 quisquam a beneficiis eius et muneribus arcetur quominus omne humanum genus bonitate ac largitate diuina aequaliter perfruat. sic aequaliter dies lumnat, sol radiat, imber rigat, uentus adspirat, et dormientibus somnus unus est, et stellarum splendor ac lunae communis est. quo aequalitatis exemplo qui pos-
 30 sessor in terris redditus ac fructus suos cum fraternitate partitur,

5 Gal. 6, 10. 9. 18 Act. 4, 32.

2 et (*ante isaac*) *om.* *WG* 5 monente *G* 8 metemus] *add.* *F*²: non fatigati 14 atque distracto fundos *Ws. l. m. 2* 15 fructus fructus *G* 21 uindicabant *V* fuerint *G*¹ 22 filios *v* 23 imitare *G*¹ 25 eius et] ac *G* 27 lumnat *FWV*, inluminat *Gv* rigat] irrorat *V* 28 prius et *om.* *G* 29 est *om.* *G* quo] eo *G* aequitatis *Wv* 30 in terris *Ws. l. m. 2*, in terris est *G*²

dum largitionibus gratuitis communis ac iustus est, Dei patris imitator est.

26 Quae illa erit, fratres carissimi, operantium gloria, quam grandis et summa laetitia, cum populum suum Dominus coeperit recensere et meritis adque operibus nostris praemia promissa contribuens pro terrenis caelestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna praestare, obferre nos patri cui nos sua sanctificatione restituit, aeternitatem nobis immortalitatemque largiri ad quam nos sanguinis sui uiuificatione reparauit, reduces ad paradysum denuo facere, regna caelorum fide et ueritate suae pollicitationis aperire. haec haereant firmiter sensibus nostris, haec intellegantur plena fide, haec corde toto diligantur, haec indesinentium operum magnanimitate redimantur. praeclara et diuina res, fratres carissimi, salutaris operatio, solacium grande credentium, securitatis nostrae salubre praesidium, munimentum spei, tutela fidei, medella peccati, res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis corona pacis, uerum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo christianus adiutus perfert gratiam spiritalem, promeretur Christum iudicem, Deum computat debitorem. ad hanc operum salutarium palmam libenter ac prompte certemus, omnes in agone iustitiae Deo et Christo spectante curramus et qui saeculo et mundo maiores esse iam coepimus cursum nostrum nulla saeculi et mundi cupiditate tardemus. si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos uel redditionis uel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad praemium deerit, in pace uincentibus coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.

7 nos patri *W s. l. m. 2* 9 que *W s. l. m. 2* sui *om. W* 11 ereant
G 14 res est *scripsit Routh* fratres dilectissimi *W* operatio]
 oratio *F* 16 monumentum *G*¹ res *ex re G m. 2* 17 facientes *W*
 20 perferet *G*, perferri *F*, praefert *coni. Morellius* christi *W* 23 ex-
 pectante *G*¹ 25 celerius *F* 26 redditionis *V*, redditiones *G* inue-
 niat *F* numquam *V* 27 *dnm W* 29 geminavit *G*, geminabit *W*
s. l. m. 2 CAECILII CYPRIANI DE OPERE ET ELEMOSYNIS EXPLICIT *F*,
 DE OPERE ET ELEMOSINIS EXPLICIT *W*, EXPLICIT DE OPERE ET AELEMO-
 SINE *G* (*litterae ET A erasae*).

XII.

THASCI CAECILI CYPRIANI
DE BONO PATIENTIAE.

S = codex Seguerianus; deest c. 1 — c. 6 et c. 20 — c. 24.
W = codex Würzburgensis.
G = codex Sangallensis.
V = codex Veronensis.

DE BONO PATIENTIAE.

De patientia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates eius
et commoda praedicaturus unde potius incipiam, quam quod
nunc quoque ad audientiam uestram patientiam uideo esse neces-
sariam, ut nec hoc ipsum quod auditis et discitis sine patientia
facere possitis? tunc enim demum sermo et ratio salutaris effica-
citer discitur, si patienter quod dicitur audiatur. nec inuenio,
fratres dilectissimi, inter ceteras disciplinae caelestis uias qui-
bus ad consequenda diuinitus praemia spei ac fidei nostrae secta
dirigitur quid magis sit uel utilius ad uitam uel maius ad glo-
riam quam ut qui praeceptis dominicis obsequio timoris ac deu-
otionis innitimur patientiam maxime tota obseruatione tueamur.

Hanc se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic
patientia falsa est quam et falsa sapientia est. unde enim uel
sapiens esse uel patiens possit qui nec sapientiam nec patientiam
Dei nouit? quando ipse de his qui sibi sapere in mundo uidentur
moneat et dicat: perdam sapientiam sapientium et
prudentiam prudentium reprobabo, item beatus apo-
stolus Paulus plenus Spiritu sancto et uocandis formandisque
gentibus missus contestetur et instruat dicens: uidete ne qui

17 Es. 29, 14. 20 Col. 2, 8 sq.

INCIPIT DE PATIA *W*, INCIPIT DE PATIENTIA *LGG* VITA IN *XPO* *G*;
cf. Cypr. epist. 73 c. 26: propter hoc etiam libellum nunc de bono pa-
tientiae quantum ualuit nostra mediocritas... conscripsimus 4 auden-
tiam *W* esse *om. V* 5 hoc *om. W* 7 inueni o *W* 8 coelestis disci-
plinae *v* 10 *utilius *W* 13 quoque] quique *V* 14 est (*post sapientia*)
om. G 16 ipse *W*, ipse *dns G*, *om. v* his] iis *v* 17 ipse mo-
neat *v* hominum sapientium *V* 20 contestatur et instruit *G*
quis *Gv*

uos depraedetur per philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. et alio loco, nemo se, inquit, decipiat. si qui putat sapientem se esse in uobis, mundo huic stultus fiat ut fiat sapiens. sapientia enim huius mundi stultitia est aput Deum. scriptum est enim: reprehendens sapientes in astutia ipsorum. et iterum: cognouit Deus cogitationes sapientium quia sunt stultae.¹⁰ quare si sapientia illic uera non est, esse non potest et uera patientia. nam si patiens ille est qui est humilis et mitis, philosophos autem nec humiles uidemus esse nec mites sed sibi multum placentes et hoc ipso quod sibi placeant Deo displicentes, apparet illic non esse patientiam, ubi sit insolens adfectatae¹⁵ libertatis audacia et exerti ac seminudi pectoris inuerecunda iactantia.

- 3 Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non uerbis sed factis sumus, nec uestitu sapientiam sed ueritate praeferimus, qui uirtutum conscientiam magis quam iactantiam nouimus, qui²⁰ non loquimur magna sed uiuimus, quasi serui et cultores Dei patientiam quam magisteriis caelestibus discimus obsequiis spiritalibus praebeamus. est enim nobis cum Deo uirtus ista communis. inde patientia incipit, inde claritas eius et dignitas caput sumit. origo et magnitudo patientiae Deo auctore procedit. dili-²⁵genda res homini quae Deo cara est: bonum quod amat maiestas diuina commendat. si dominus nobis et pater Deus est, secte-

9 I Cor. 3, 18 sq.

4 inhabitat *W*²*v* 5 quis *Gv* se put. sapientem *Gv* 6 huic mundo *G* 7 fiat] sit *Gv* mundi huius *v* 8 reprehendes *G*, reprehendam *v*; *cf. test. III 69 p.170* 10 ds *WGV*, dominus *v* hominum sapientium *V* 11 quare? si *W* 12 patiens] sapiens *v* est et humilis *malim* 13 esse uidemus *W* multum] tantum *V* 15 non] ueram non *v* 19 facti *G*¹ nos non habitu sapientiam sed mente praeferimus, non eloquimur magna sed uiuimus *Minucius Felix Oct. c. 38, 6* 21 quasi *W*, qua *V*, ut *G post dei puncto distinxit Erasmus* 23 est enim] *cf. August. contra duas epist. Pel. IV, 9, 25* 26 ac bonum *W*

mur patientiam domini pariter et patris, quia et seruos esse oportet obsequentes et filios non decet esse degeneres.

Qualis uero in Deo et quanta patientia, quod in contumeliam 4
suae maiestatis et honoris instituta ab hominibus profana templa
5 et terrena figmenta et sacra sacrilega patientissime sustinens
super bonos et malos aequaliter facit diem nasci et lumen solis
oboriri, et cum imbris terras rigat, nemo a beneficiis eius ex-
cluditur quominus iustis similiter et iniustis indiscretas pluuias
largiatur. uidemus inseparabili aequalitate patientiae nocentibus
10 et innoxiiis, religiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis Dei
nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare uentos, fontes
fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere uinearum,
exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. et
cum crebris immo continuis exacerbetur offensis Deus, indigna-
15 tionem suam temperat et praestitutum semel retributionis diem
patienter expectat, cumque habeat in potestate uindictam, ma-
nult diu tenere patientiam sustinens scilicet clementer et diffe-
rens, ut si fieri potest multum malitia protracta aliquando mu-
tetur et homo in errorum et scelerum contagio uolutatus uel sero
20 ad Deum conuertatur ipso monente et dicente: nolo mortem
morientis, quantum ut reuertatur et uiuat. [et ite-
rum: reuertimini ad me, dicit Dominus.] et iterum:
reuertimini ad Dominum Deum uestrum, quoniam
misericors et pius est et patiens et multae misera-
25 tionis et qui sententiam flectat aduersus malitias
inrogatas. quod beatus apostolus Paulus commemorans et pec-
catorem ad paenitentiam reuocans proponit et dicit: an num-
quid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et

20 Ezech. 18, 32. 22 Mal. 3, 7. 23 Ioel 2, 13. 27 Rom. 2, 4 sq.

2 oportet esse *v* 4 prophana *WG* 10 religiosi *W* 12 grandescere] candescere *Morellius* mitescere] maturescere *v* 13 arbusta *W*¹
19 contagio *WGV*, contagione *v* 21 quantum ut] tantum *W* et ite-
rum. . dominus *om. WGV* 24 et pius est *om. G* patiens est *G*
25 malitias inrogatas *WV*, maliciam inrogatam *Gv*; *cf. de lapsis p. 263*
26 quod item *v*, quod et *malim* paulus *om. G* peccatorum *G*¹
27 paenitentiam] patientiam *W* numquid] inquit *v* 28 sustinentiam
et patientiam (eius *add. V*) *WGV*, sustinentiae et longanimitatis *uel* su-
stentionis et longanimitatis *v*; *cf. test. III 35*

patientiam contempnis ignorans quoniam patientia et bonitas Dei ad paenitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor inpaenitens thesaurizas tibi iram in die irae et reuelationis iusti iudicii Dei qui reddet unicuique secundum 5 opera sua. iustum iudicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur ut homini ad uitam longa Dei patientia consulatur. tunc repraesentatur poena impio et peccatori, quando iam non potest paenitentia prodesse peccati.

5 Adque ut plenius intellegere possimus, fratres dilectissimi, 10 quia patientia Dei res est et quisque lenis patiens et mitis est Dei patris imitator est, cum in euangelio suo Dominus praecepta in salutem daret et diuina monita depromens ad perfectum discipulos erudiret, posuit et dixit: audistis quia dictum est: diliges proximum tibi et odio habebis inimi- 15 cum tibi. ego autem dico uobis: diligite inimicos uestros et orate pro eis qui uos persecuntur, ut sitis filii patris uestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. si enim dilexeritis eos qui 20 uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani sic faciunt? et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici id ipsum faciunt? eritis itaque uos perfecti. quomodo pater uester caelestis perfectus est. 25 sic perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit caelesti natiuitate reparatos, si patientia Dei patris ma-

14 Matth. 5, 43 sq.

1 contempnis *G* ignoras *G* 3 paenitens *W* 4 diem *V* 5 red-
dit *G* 6 quia serum est *om. G* 7 difertur *G* 8 consolatur *W*
9 peccati *WV*, peccanti *Gr* 10 possimus *ex posse W m. 2*, possemus *G*
11 res] lenis *editio Dauentriensis* quisque *G m. 2 add. in marg.*,
quisquis *v* ****lenis *G* et patiens *v*, pacienter *G* 15 tibi *WV*,
tuum *G*; *item l. 16* odio habebis] odies *V*; *cf. de zelo et liuore c. 15*
18 ***patris *G* 21 habetis *W* 22 sic et publicani *v*, et sic p. *V* 23 fa-
cietis *v* et *om. G* 24 eritis *WGV*, estote *v* 25 quomodo *WGV*,
sicut *v*

neat in nobis, si similitudo diuina quam peccato Adam perdidit manifestetur et luceat in actibus nostris. quae gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in uirtutibus quod diuinis laudibus possit aequari.

5 Nec hoc, fratres dilectissimi, Iesus Christus Dominus et Deus 6
 noster tantum uerbis docuit, sed impleuit et factis. et qui ad
 hoc descendisse se dixerat ut uoluntatem patris faceret inter
 cetera mirabilia uirtutum quibus indicia diuinae maiestatis ex-
 pressit paternam quoque patientiam tolerantiae tenore seruauit.
 10 omnis denique actus eius ab ipso statim aduentu patientia comite
 signatur, quod primum de [illa] sublimitate caelesti ad terrena
 descendens non aspernatur Dei filius carnem hominis induere et
 cum peccator ipse non esset aliena peccata portare. immortalitate
 interim posita fieri se mortalem patitur ut innocens pro nocen-
 15 tium salute perimatur. Dominus baptizatur a seruo et remissam
 peccatorum daturus ipse non dedignatur lauacro regenerationis
 corpus abluere. diebus quadraginta ieiunat per quem ceteri sagi-
 nantur: esurit et famem sensit ut qui in fame sermonis et gratiae
 fuerant caelesti pane saturarentur. cum diabolo temptante con-
 20 greditur et inimicum tantum uicisse contentus nihil ultra uerba
 conatur. discipulis non ut seruis dominica potestate praefuit,
 sed benignus et mitis fraterna eos caritate dilexit, dignatus etiam
 pedes apostolorum lauare, ut dum circa seruos talis est dominus,
 exemplo suo doceret qualis circa compares et aequales debeat
 25 esse conseruus. nec mirandum quod circa obaudientes talis ex-
 titerit qui Iudam potuit usque ad extremum longa patientia
 sustinere, cibum cum inimico capere, hostem domesticum scire

1 in nobis] si consummari. . . natiuitate *repetit G¹, exp. G² si om. G*
 peccando *G* 5 ne *G¹* et deus *W s. l. m. 2* deus et dominus *uel* et do-
 minus deus *v* 6 pleuit et quia *ab his incipit S* qui] quia *v* 7 discen-
 disse se *S¹ W¹*, descendi sese *G* dei patris *S* 8 admirabilia *W*, am-
 mirabilia *G*, magnalia *V*, magnalia et mirabilia *scripsit Krabinger*
 uirtutum suarum *uel* suarum uirtutum *v* 9 seruauit tenore *G* 10 om-
 nes *v* patientiae *G* 11 signantur *v* illa *om. S* 13 portaret *S¹ G*
 14 seposita *S²* et mortalem *Wv* 15 perematur *W* remissa *S¹*
 16 designatur *W¹* 17 sagiantur *S¹* 18 famem *G* sentit—saturentur.
WGv 19 diabulo *SW* 20 uerba *om. G* 22 dignatus est *v* 24 aequa-
 les *ex* quales *S m. 2* 25 oboedientes *WG*, compares obaudientes *Ba-*
luzius tales *S* 27 capere *SWGv*, sumere *v*

nec palam ostendere, traditoris osculum non recusare. in Iudaeis uero tolerandis aequanimitas quanta et quanta patientia incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fouere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, prophetarum interfectores et aduersus Deum semper rebelles usque ad crucis et passionis horam uelle colligere.

7 Sub ipsa autem passione et cruce, priusquam ad crudelitatem necis et effusionem sanguinis ueniretur, quae conuiciorum probrapatienter audita, quae contumeliarum tolerata ludibria, ut insultantium sputamina exciperet qui sputo suo caeci oculos paulo ante formasset et cuius nomine a seruis eius nunc diabolus cum angelis suis flagellatur flagella ipse pateretur, coronaretur spinis qui martyras floribus coronat aeternis, palmis in faciem uerberaretur qui palmas ueras uincens tribuit, spoliaretur ueste terrena qui indumento immortalitatis ceteros uestit, cibaretur felle qui cibum caelestem dedit, aceto potaretur qui salubri poculo propinauit. ille innocens, ille iustus, immo innocentia ipse et ipse iustitia inter facinorosos deputatur et testimoniis falsis ueritas premitur, iudicatur iudicaturus et Dei sermo ad crucem tacens ducitur. et cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremescat terra, nox diem cludat, sol ne Iudaeorum facinus aspicere cogatur et radios et oculos suos subtrahat, ille non loquitur nec mouetur nec maiestatem suam sub ipsa saltim passione profitetur: usque ad finem perseueranter ac iugiter tolerantur omnia ut consummetur in Christo plena et perfecta patientia.

2 aequanimitas *S*¹ quanta**** et *G* 6 aduersum *v* $\widetilde{\text{dom}}$ *S*
 7 collegere *S*¹ 10 ut] aut *W* 11 sputamina *G* exciperet
*SWG**V*, patienter exciperet *v* 12 in cuius *v* et *W* corr. in margine
 nunc eius *WG**v* 14 marturas *W*, martyres *Gv* coronaret
*S*¹ 17 putaretur *S*¹ salubri *S*, salutari *WV*, salutare *Gv* poculo
SWV, poculum *Gv* 18 ipsa et ipsa *v* 19 facinerosos *W* 21 et
W s. l. m. 2 crucem *S*, uictimam *WGv*; cf. p. 414, 11., test. II 15
 p. 80 confundatur *S* 22 nox] non *S* 23 ne] et ne *S* (et s. l.
 m. 2) 25 saltem *Sv* perseuerantur *G*¹ 26 consumetur *W*, consum-
 matur *S*²

Et post ista adhuc interfectores suos, si conuersi ad eum ue- 8
nerint, suscipit et patientia salutari ad conseruandum benignus
ecclesiam suam nemini cludit. illos aduersarios, illos blasphemos,
illos nominis sui semper inimicos, si paenitentiam delicti agant,
5 si admissum facinus agnoscant, non solum ad indulgentiam cri-
minis sed ad praemium regni caelestis admittit. quid potest pa-
tientius, quid benignius dici? uiuificatur Christi sanguine etiam
qui fudit sanguinem Christi. talis est Christi ac tanta patientia:
quae nisi talis et tanta existeret, Paulum quoque apostolum
10 ecclesia non haberet.

Quodsi et nos, fratres dilectissimi, in Christo sumus, si 9
ipsum induimus, si ipse est salutis nostrae uia, qui Christum
uestigiis salutaribus sequimur per Christi exempla gradiamur,
sicut Iohannes apostolus instruit dicens: qui dicit se in
15 Christo manere debet quomodo ille ambulauit et
ipse ambulare. item Petrus super quem ecclesia Domini di-
gnatione fundata est in epistula sua ponit et dicit: Christus
passus est pro uobis relinquens uobis exemplum, ut
sequamini uestigia eius qui peccatum non fecit,
20 nec dolus inuentus est in ore eius, qui cum male-
diceretur non remaledixit, cum pateretur non mi-
nabatur, tradebat autem se iudicanti iniuste.

Inuenimus denique et patriarchas et prophetas et iustos omnes 10
qui figuram Christi imagine praeunte portabant nihil magis
25 custodisse in laude uirtutum suarum quam quod patientiam forti
et stabili aequanimitate tenuerunt. sic Abel originem martyrii
et passionem iusti initians primus et dedicans aduersus fratrem

14 I Io. 2, 6. 17 I Petr. 2, 21 sq.

1 ista omnia *v* uenerint] fuerint *v* 2 benignus *SWG*V, benignus
et patiens *v* 3 illos blasphemos *om. S* 4 nominis] dominis *S* 6 sed
et *Gv* 8 qui *om. S* est christus *W* ac tanta] sca *G* 9 tanta ac
talis *W*G*v* 10 **ecclesia *G* (et *eras.*) 11 si (*ante ipsum*) *Ws. l. m. 2*
12 si ipsum induimus *post uia ponit S; fort. delendum* 14 instruet *S*¹
18 uobis *W*G*V*, nobis *S*; *cf. test. III 39. de zelo et liuore c. 11* uobis]
nobis *S*¹ 20 est *om. W* 21 remaledixit *SW*²*G*V, remaledicebat *W*¹*v*
minabatur *SWG*V, comminabatur *v* 22 tradebant *S* iniuste *ex iuste*
sit *S m. 2*, se iniuste *v* 23 et *om. S* patriarchas *WG* 27 iusti *SWG*V,
iusti hominis *v* aduersus *W s. l. m. 2*

parricidam non resistit nec reluctatur, sed humilis et mitis patienter occiditur. sic Abraham Deo credens et radicem ac fundamentum fidei primus instituens temptatus in filio non dubitat neque cunctatur, sed praeceptis Dei tota patientia deuotionis obsequitur. et Isaac ad hostiae dominicae similitudinem praefiguratus quando a patre immolandus offertur, patiens inuenitur. et Iacob fugatus a fratre de terra sua patienter excedit et maiore patientia postmodum supplex adhuc magis impium et persecutorem muneribus pacificis ad concordiam redigit. Ioseph uenundatus a fratribus et relegatus non tantum patienter ignoscit, sed et gratuita uenientibus frumenta largiter et clementer impertit. Moyses ab ingrato et a perfido populo contemnitur frequenter et paene lapidatur, et tamen lenis et patiens pro eisdem Dominum deprecatur. in Dauid uero, ex quo secundum carnem Christi natiuitas oritur, quam magna et mira et christiana patientia habuisse in manu saepe ut Saul regem persequentem se et interficere concupiscentem posset occidere et tamen subditum sibi et traditum maluisse seruare nec rependisse inimico uicem, sed occisum adhuc insuper et uindicasse. tot denique prophetae interfecti, tot martyres gloriosis mortibus honorati, qui omnes ad caelestes coronas patientiae laude uenerunt. neque enim potest accipi dolorum et passionum corona, nisi praecedat in dolore et passione patientia.

- 11** Quam sit autem patientia utilis et necessaria, fratres dilectissimi, ut manifestius possit et plenius nosci, Dei sententia cogitetur quam in origine statim mundi et generis humani Adam praecepti inmemor et datae legis transgressor accepit. tunc sciemus quam patientes esse in isto saeculo debeamus, qui sic nascimur, ut pressuris istis et conflictationibus laboremus.

1 fratricidam *v*; *cf. p. 307, 28., de zelo et l. c. 5., Quintil. inst. VIII, 6, 35* 5 isac *S* 7 fratre suo *S* maiora *G* 8 secutorem *W*¹ 9 redigit] reducit *G* 10 religatus *SG* agnoscit *S* 11 et *om. G* frumenta uenientibus *W Gv* 12 a *om. W Gv* 13 isdem *W* 14 natiuitatis *G*¹ 15 patientia] patia *S* 17 cupientem *G* et *om. S* sibi *ex tibi S* 19 interfecti *W s. l. m. 2* 20 tot] hoc *S* martyris *S* gloriosos *W*¹ 21 patiae *W*¹ 24 patientiam quam *S* 25 dinosci *G* 27 et *om. S* leges *S* 29 in pressuris *G* istinc *W*¹, isthic *August. contra duas epist. Pel. IV, 8, 22*

quia audisti, inquit, uocem mulieris tuae et manducasti ex illa arbore, de qua sola praeceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis, in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus uitae tuae. spinas et tribulos eiciet tibi et edes pabulum agri. in sudore uultus tui edes panem tuum, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quoniam terra es et in terram ibis. huius sententiae uinculo conligati omnes et constricti sumus, donec morte expuncta de isto saeculo recedamus. in tristitia et gemitu simus necesse est omnibus diebus uitae nostrae, edamus panem necesse est cum sudore et labore.

Vnde unusquisque cum nascitur et hospitio mundi huius excipitur, initium sumit a lacrimis et quamuis adhuc omnium nescius et ignarus nihil aliud nouit in illa ipsa prima natiuitate quam flere. prouidentia naturali lamentatur uitae mortalis anxietates et labores et procellas mundi quas ingreditur in exordio statim suo ploratu et gemitu rudis anima testatur. sudatur enim quamdiu istic uiuitur et laboratur. nec sudantibus et laborantibus possunt alia magis quam patientiae subuenire solacia: quae cum apta sint et necessaria in isto mundo uniuersis, tum magis nobis qui diabolo inpugnante plus quatimur, qui in acie cotidie stantes inueterati et exercitati hostis conluctationibus fatigamur, quibus praeter uarias et adsidas temptationum pugnas in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus carcer, portandae catenae, animae inpendendae, gladius, bestiae, ignes, cruces, omnia denique tormentorum ac poenarum genera fide et uirtute patientiae perferenda Domino ipso

1 Gen. 3, 17 sq.

2 de om. S 3 manducaris S omnibus om. S 4 tristia S 5 et spinas S 6 in] et in W sudorem S 7 terra S 8 sumptus G et August l. c., adsumptus S, et sumptus W; cf. test. III 58 quoniam] quia v terram] terra S 10 expuncta morte v 11 sumus W 12 labore et sudore W 13 unusque W¹, unusquisque nostrum v 14 quamuis ex quamquis G m. 2 16 lamentetur S mortalis] temporalis V 17 procelles G in om. W 19 stic S sudantibus et om. G 20 suuenire W¹, sublinire S; cf. de zelo et l. c. 9 21 sit GV tunc WG 24 persecutionem G¹ 27 bestia et om̄s cruces G denêque S

instruente et dicente: haec locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram: sed fidite, quoniam ego uici mundum. si autem qui diabolo et mundo renuntiauimus pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrius ac uiolentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus qua adiutrice et comite omnia infesta 5 toleremus.

13 Domini et magistri nostri salutare praeceptum est: qui tolerauerit usque ad finem hic saluus erit. et iterum: si permanseritis in uerbo meo, uere discipuli mei 10 estis: et cognoscetis ueritatem, et ueritas liberabit uos. tolerandum est et perseuerandum, fratres dilectissimi, ut ad spem ueritatis et libertatis admissi ad ueritatem et libertatem ipsam peruenire possimus, quia hoc ipsum quod christiani sumus fidei et spei res est. ut autem peruenire spes et 15 fides ad fructum possint sui patientia opus est. non enim praesentem gloriam sequimur sed futuram secundum quod et Paulus apostolus monet dicens: spe saluati sumus. spes autem quae uidetur non est spes. quod enim uidet quis, quid sperat? si autem quod non uidemus spe- 20 ramus per expectationem sustinemus. expectatio et patientia necessaria est, ut id quod esse coepimus impleamus et quod speramus et credimus Deo repraesentante capiamus. de-

1 Io. 16, 33. 8 Matth. 10, 22. 9 Io. 8, 31 sq. 18 Rom. 8, 24 sq.

1 hoc *W*¹ 2 saeculo *S*, mundo *WGv* pressuram *SWV*, pressuram habebitis *Gv*; cf. test. III 6 p. 119., ad Fortun. c. 11 p. 335 5 patimur] quatimur *S*; malim igitur per pressuras—quatimur patiam *W*¹ 6 et comite *W s. l. m.* 2 infeste *G*, festa *W*¹ 8 salutare] saluatoris *G* tolerauerit inquit *Gv* 9 ad] in *G* et om. *W*¹ 10 manseritis *G*, permanseritis inquit *v* discipuli om. *S* 11 estis *SWGv*, eritis *v* cognoscitis *G* liberauit *W* 12 et perseuerandum est *Wv* 13 ueritatis et om. *S* 14 possemus *S* 15 peruenire post possint ponit *v* 16 possint sui] posita sui *S*, sui possint *v* 17 secundum] sed uel om. *v* et *SWGv*, om. *v* 18 p. apostolos *S*, apostolus paulus *W* 19 uident *S*¹ 21 expectationem *SWGv*, patientiam *v* sustinemus *S*, speramus *WGv*, expectamus *v*; cf. test. III 45 expectatio *SWV*, expextatio**** *G*, propterea expectatio *v* 22 esse iam *Krabinger ex 1 cod. recepit* 23 credimus et speramus *v* repraesentante *SWGv*, praestante *v* et *W* in margine

nique alio in loco idem apostolus iustos et operantes et de diuini
 faenoris incremento caelestes sibi thesauros recondentes ut pa-
 tientes quoque sint instruit et docet dicens: ergo dum tem-
 pus habemus, operemur quod bonum est ad omnes,
 5 maxime uero ad domesticos fidei. bonum autem fa-
 cientes non deficiamus: tempore enim suo metemus.
 admonet ne quis inpatiens in operatione deficiat, ne quis temp-
 tationibus aut auocatus aut uictus in medio laudis et gloriae
 itinere desistat et pereant praeterita, dum quae coeperant desi-
 10 nunt esse perfecta, sicut scriptum est: iustitia iusti non
 liberabit eum in quocumque die exerrauerit, et
 iterum: tene quod habes ne alius accipiat coronam
 tuam. quae uox adhortatur patienter et fortiter perseuerare,
 ut qui ad coronam laude iam proxima nititur durante patientia
 15 coronetur.

Patientia autem, fratres dilectissimi, non tantum bona custo- 14
 dit, sed et repellit aduersa. Spiritui sancto fauens et caelestibus
 ac diuinis cohaerens contra facta carnis et corporis quibus anima
 expugnatur et capitur uirtutum suarum propugnaculo reluctatur.
 20 inspicimus denique pauca de multis, ut de paucis intellegantur
 et cetera. adulterium, fraus, homicidium mortale crimen est.
 sit fortis et stabilis in corde patientia, nec adulterio sanctifica-
 tum corpus et Dei templum polluitur nec iustitiae dicata inno-
 centia contagio fraudis inficitur nec post gestatam eucharistiam
 25 manus gladio et cruore maculatur.

Caritas fraternitatis uinculum est, fundamentum pacis, tena- 15
 citas ac firmitas unitatis, quae et spe et fide maior est, quae et

3 Gal. 6, 10. 9. 10 Ezech. 33, 12. 12 Apoc. 3, 11.

1 iustus *S* iustos et *om. G* de *om. W G v* diuine *G* 2 sibi then-
 sauros *S*, thes. sibi *W G v* reponentes *V* ut patientes *om. S* 3 in-
 struet *S* docet] monet *S*; cf. p. 409, 5 6 deficiemus *S* 9 ceperant *S*,
 acceperant *W*¹ 11 quacunq[ue] *v* errauerit *G*, peccauerit *V* 13 hor-
 tatur *G* 20 inspicimus *W*¹ 21 homicidium *W*¹ 22 sed (*pro sit*)
 forti*** || et stabili manente in corde *G* et nec *W*²*v*, et *W*¹ scificato
*W*¹ 24 contagio *SW G V*, contagione *v* gestatam *W G V*, gustata *S*
 26 est] et *G* 27 et (*ante spe*) *om. S*

opera et martyria praecedit, quae nobiscum semper aeterna in regnis caelestibus permanebit. tolle illi patientiam, et desolata non durat, tolle sustinendi tolerandique substantiam, et nullis radicibus ac uiribus perseuerat. apostolus denique cum de caritate loqueretur, tolerantiam illi et patientiam iunxit. caritas, 5 inquit, magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. ostendit inde illam perseuerare tenaciter posse, quod nouerit omnia sustinere. et alio loco, susti- 10 nentes, inquit, inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. probauit nec unitatem seruari posse nec pacem, nisi se inuicem fratres mutua tolerantia foueant et concordiae uinculum patientia intercedente custodiant. 15

- 16** Quid deinde, ut non iures neque maledicas, ut tua ablata non repetas, ut accepta alapa et alteram maxillam uerberanti praebeas, ut fratri in te peccanti non tantum septuagies septies sed omnia omnino peccata dimittas, ut diligas inimicos tuos, ut pro aduersariis et persecutoribus precem facias, poterisne ista per- 20 ferre nisi patientiae et tolerantiae firmitate? quod factum uidemus in Stephano, qui cum a Iudaeis ui et lapidibus necaretur, non sibi uindictam sed interfecto-ribus ueniam postulabat dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. sic esse oportuit primum martyrem Christi qui martyras secuturos gloriosa 25 morte praecurrens non tantum praedicator esset dominicae passionis sed et patientissimae lenitatis imitator. quid dicam de ira,

5 1 Cor. 13, 4. 5. 7. 10 Eph. 4, 2 sq. 24 Act. 7, 60.

1 opera] fides opera *S* semper aeterna *SWG*V, s. aeterna apud deum *v*, *exp. Krabinger* 4 non perseuerat *coni. Vahlen*; *an* peruersa est? 5 subiunxit *W* caritas *S* 6 benigna est caritas *om. S* 10 norit *WG*v et] item *V* in loco *v* sustinentis *S* 11 inquit *om. V* dilectionem *S* agentis *S* 17 prebeas uerberanti *G* 18 septuagies septies] *LXX* et *VII* *W*, septies sed septuagies septies *v* 19 et omnia *v* 20 aduersarios *S* perferre *S*, perficere *v* 21 patientia *W* firmitate] teneas firmitatem *v* 22 stefano *S* a *ex* ac a *G m. 2* negaretur *S* 25 martyres *G*v secutores *S* 26 dominicae passionis praedicator esset *v*, praedicator esse dominice meruit passionis *G* 27 et *om. S* patientissimae] sapientissime *W*

de discordia, de simultate, quae in christiano esse non debent? sit patientia in corde, et haec illic locum habere non possunt, aut si adire temptauerint, cito exclusae discedunt, ut domicilium pacificum perseueret in corde, ubi Deum pacis delectet habitare. 5 admonet denique apostolus et docet dicens: nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis in diem redemptionis. omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a uobis. si enim christianus a furore et contentione carnali tamquam de maris turbinibus excessit et tranquillus ac lenis in portu Christi esse iam coepit, nec iram nec discordiam debet intra pectus admittere cui nec malum pro malo reddere liceat nec odisse.

Nec non ad uaria quoque carnis incommoda et crebros cor- 17
poris durosque cruciatus quibus humanum genus cottidie fatigatur et quatitur patientia necessaria est. nam cum in illa prima transgressione praecepti firmitas corporis cum immortalitate discesserit et cum morte infirmitas uenerit nec possit firmitas recipi nisi cum recepta et immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate adque infirmitate corporea luctari semper et congressi, quae luctatio et congressio non nisi patientiae potest uiribus sustineri. examinandis autem nobis adque explorandis diuersi inportantur dolores et multiplex temptationum qualitas inrogatur de iac-
turis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus uul-
nerum, de amissione carorum. nec aliud magis iniustos discernit et iustos quam quod in aduersis per impatientiam queritur et blasphematur iniustus, patientia iustus probatur, sicut scriptum est: in dolore sustine et in humilitate tua pa-

5 Eph. 4, 30 sq. 27 Sir. 2, 4 sq.

2 corde *S*, pectore *WGv* et *om. S* 4 dom̃ *S* 5 apostolus paulus *V* docet] monet *S* contristari *SW*¹ 7 die *WG* et (*ante ind.*) *om. S* 8 auferantur *G*, auferentur *W*; *cf. test. III* 5 9 contemp-
tione *S* 12 pro *om. G* 17 immortalitatem *S* 18 firmitas] infirmitas *S* 20 corporea] corporis *August. l. c. IV, 8, 22* luctare *S*¹ 21 uiribus potest *v* sustineri *S* 22 explorandis] probandis *V* 25 ammissione *W et alias* magis inter *v* iustos disc. et iniustos *W* 26 quaeritur *SG* 27 blasphematur iniustos *SG* iustos *S*¹

tientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum.

18 Sic Iob examinatus est et probatus et ad summum fastigium laudis patientiae uirtute prouectus. quanta aduersus eum diaboli iacula emissa, quanta admota tormenta. iactura rei familiaris infligitur, numerosas subolis orbitas inrogatur: diues in censu dominus et in liberis pater ditior nec dominus repente nec pater est. accedit uulnerum uastitas et tabescentes ac fluentes artus uermium quoque edax poena consumit. ac ne quid omnino remaneret quod non Iob in suis temptationibus experiretur, armat 10 diabolus et uxorem illo antiquo nequitiae suae usus ingenio, quasi omnes per mulierem decipere posset et fallere, quod fecit in origine. nec tamen Iob grauibus et densis conflictationibus frangitur quominus inter illas angustias et pressuras Dei benedictio uictrice patientia praedicetur. Tobias quoque post iustitiae 15 et misericordiae suae opera magna luminum amissione temptatus in quantum patienter caecitatem pertulit in tantum granditer Deum patientiae laude promeruit.

19 Adque ut magis, fratres dilectissimi, patientiae bonum luceat, quid mali e contrario inpatientia inportet consideremus. 20 nam ut patientia bonum Christi est, ita contra inpatientia malum diaboli est, et sicut in quo habitat et manet Christus patientis inuenitur, ita inpatientis semper existit cuius mentem diaboli nequitia possidet. exordia ipsa denique uideamus. diabolus hominem ad imaginem Dei factum inpatienter tulit: inde et 25 perit primus et perdidit. Adam contra caeleste praeceptum cibi letalis inpatientis in mortem cecidit nec acceptam diuinitus gra-

1 ignem *S* 3 examinatus et *G* 5 missa *W*¹ 6 sobolis *WG*
 inrogatur] incitur *G* 7 in *om.* *G* 9 edax quoque uermium poena *v*
 10 expediretur *S* 11 et *om.* *G* 12 decepere *S* possit *WG* quod... ori-
 gine suspectum uidetur 13 mundi origine *v*; cf. p. 404, 26 et] ac *v*
 14 pressuras *WGV*, pressuras suas *Sv* dñi *S* 16 sua *W* ammis-
 sione *WG*¹ 18 dō *W*¹ 20 et quid *G* 21 nam *W s. l. m. 2* ita
SWGv, sic e uel sic *v* malum diaboli est *S*, diaboli malum *WGv*
 24 possidet *W*² *GV*, possidet *W*¹, possidit *S* ipsa denique *S*, denique
 ipsa *WGv* 25 et *W s. l. m. 2* 26 perit *Gv* primum *G* perdidit
W s. l. m. 2 caelestē *S*

tiam patientia custode seruauit, et ut fratrem Cain perimeret sacrificii eius et muneris inpatiens fuit, et quod Esau de maioribus ad minora descendit, primatus suos per inpatientiam lentis amisit. quid Iudaicus populus circa beneficia diuina perfidus et
 5 ingratus nonne quod a Deo primum recessit inpatientiae crimen fuit? dum Moysi cum Deo conloquentis moras non potest ferre, profanos deos ausus est postulare, ut itineris sui duces nuncuparet caput bubulum et terrestre figmentum, nec umquam ab eadem inpatientia destitit quominus semper docilitatis et diuinae
 10 administrationis impatiens prophetas suos et iustos quosque perimendo ad crucem quoque et ad sanguinem Domini prosiliret. inpatientia etiam in ecclesia haereticos facit et ad Iudaeorum similitudinem contra Christi pacem et caritatem rebelles ad hostilia et furiosa odia compellit. et ne longum sit singula recensere,
 15 omnia omnino quae patientia operibus suis aedificat ad gloriam inpatientia destruit ad ruinam.

Quare, fratres dilectissimi, et bonis patientiae et inpatientiae 20 malis diligenter expensis patientiam per quam in Christo manemus et uenire cum Christo ad Deum possumus, plena obseruatione teneamus: quae copiosa et multiplex non angusto fine concluditur uel breuibis terminis coercetur. late patet patientiae uirtus et ubertas eius et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus uenis per multa gloriarum itinera diffunditur, nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad
 25 consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. patientia est quae nos Deo et commendat et seruat: ipsa est quae iram temperat, quae linguam frenat, quae mentem

1 patientia *W s. l. m. 2* custode custode *W*¹ perimeret *SW*
 2 sacrificis *S* 3 suos *G*¹ lentis] entis *S* 4 iudaicus *S* 6 dum]
 cum *S* loquentis *Wv*, conloquenti *ex loquenti G m. 2* 7 est *om. v*
 8 caput *W s. l. m. 2* terrestrem *S* 9 eodem *S* docibilitatis *G*²
 10 administrationis *S*, ammonitionis *W*, admonitionis *Gv* quosque *W*,
 quoque *SG* 11 alterum ad *om. WG* domini *om. G* 12 ad *W s. l.*
m. 2 13 et caritatem *om. W* 14 et (*ante fur.*) *om. W* sit *W s. l. m. 2*
 15 omnia omnino] non omnia *S* 19 et] ut *v* dom̄ *S* possumus *Sv*
 21 uel *S*, nec *W Gv* 23 ex***undantibus *W*; cf. ad *Demetr. p. 353, 15*
 24 nec prius *G* profecere *S* 25 consummandam *W*; item *p. 412, 9*
 27 quae (*ante mentem*) *om. v*

gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris uiolentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in uirginibus beatam integritatem, in uiduis laboriosam castitatem, in coniunctis et maritatis indiuiduam caritatem. 5 facit humiles in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias et contumelias mites. docet delinquentibus cito ignoscere, si ipse delinquas, diu et multum rogare. temptationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat. ipsa est quae fidei nostrae fundamenta firmiter munit. ipsa est quae in- 10 crementa spei sublimiter prouehit. ipsa actum dirigit, ut tenere possimus uiam Christi, dum per eius tolerantiam gradimur. ipsa efficit ut perseueremus filii Dei, dum patientiam patris imitamur.

- 21 Et quoniam plurimos scio, fratres dilectissimi, uel pondere iniuriarum angentium uel dolore de eis qui aduersum se grassan- 15 tur et saeuunt uindicari uelociter cupere, nec illud in extrema parte reticendum est, ut in istis fluctuantis mundi turbinibus et Iudaeorum siue gentilium et haereticorum quoque persecutionibus constituti patienter expectemus ultionis diem nec ad uindictam doloris nostri querula festinatione properemus, cum scrip- 20 tum sit: expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium, quoniam iudicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam. expectare nos iubet Dominus et futurae ultionis diem forti patientia sustinere, 25 qui et in Apocalypsi loquitur dicens: ne signaueris uerba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est: et hi qui perseuerant nocere, noceant, et qui in sordibus est sordescat adhuc, iustus autem ad-

21 Soph. 3, 8. 26 Apoc. 22, 10 sq.

2 tumoris *S* 4 uirginibus *S* in uiduis l. castitatem *om. W* laboriosam] *desinit S* 13 filii *W*¹ imitatur *G* 14 et] sed *v* quoniam] quam *G* 15 eis *W*, his *G* crassantur *G* 16 nec...reticendum est] nec in illum extremi iudicii diem malorum retributionem differre: nobiscum hortor interim amplectimini patientiae bonum *v post Morellium* 20 querula et inuidiosa *v* scriptum *om. W*¹ 21 *dns W s. l. m. 2* diem *W* 25 sustineri *W* 28 et hi] ut et ii *v; cf. test. III 23*

huc iustiora faciat, similiter et sanctus sanc-
 tiora. ecce uenio cito, et merces mea mecum est red-
 dere unicuique secundum facta sua. unde et claman-
 tes martyres et ad uindictam suam dolore erumpente properantes
 5 expectare adhuc iubentur et temporibus consummandis imple-
 disque martyribus praebere patientiam. et cum aperuisset,
 inquit, quintum signum, uidi sub ara Dei animas
 occisorum propter uerbum Dei et martyrium suum,
 et clamauerunt magna uoce dicentes: quousque,
 10 Domine sanctus et uerus, non iudicas et uindicas
 sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant?
 et data est eis singulis stola alba et dictum est ut
 requiescerent breui adhuc tempore, donec implea-
 tur numerus conseruorum et fratrum eorum quique
 15 postea occidentur exemplo ipsorum.

Quando autem ueniat sanguinis iusti diuina uindicta declarat **22**
 per Malachin prophetam Spiritus sanctus dicens: ecce dies
 Domini uenit ardens uelut clibanus, eruntque om-
 nes alienigenae et omnes iniqui stipula, et suc-
 20 cendet illos adueniens dies, dicit Dominus. quod
 item legimus in psalmis, ubi Dei iudicis praedicatur aduentus
 censurae suae maiestate uenerandus: Deus manifestus ue-
 niet Deus noster et non silebit. ignis ante eum ar-
 debit et in circuitu eius procella nimia. uocabit
 25 caelum susum et terram ut separet populum suum.
 colligite illi iustos eius, eos qui disponunt testa-
 mentum eius in sacrificiis. et nuntiabunt caeli iu-

6 Apoc. 6, 9 sq. 17 Mal. 4, 1. 22 Ps. 49, 3 sq.

1 iustiora faciat] iustior fiat *V* sanctus *WGV*, qui sanctus est *v*
 sanctior *V* 2 est *W s. l. m. 2* 3 et] etiam *v* 4 et *om. G* 7 si-
 gnum *WGV*, sigillum *v*; *cf. test. III 16* aram *G¹* 9 uoce magna *v*
 11 his] iis *v* 12 datae sunt eis singulae stolae albae *v* est *WGV*, est
 eis *v* 14 quique] qui *v* 17 malachin *WG*, malachian *v* prophetam
om. V dicens *ex docens W m. 2* 19 et (*ante succ.*) *om. W*; *cf. test.*
II 28 20 dies *om. W* 21 iudicii *G* 22 uenerandus *WGV*, ueren-
 dus *v* 24 uocauit *WG*, uocabit *V*, aduocabit *v*; *cf. test. II 28* 25 su-
 sum *WV*, sursum *Gv* terram deorsum *v* 27 annuntiabunt *v*

stitiam eius, quoniam Deus iudex est. et Esaias eadem praenuntiat dicens: ecce enim Dominus sicut ignis ueniet, et sicut procella currus eius retribuere in ira uindictam. in igne enim Domini iudicabuntur et in gladio eius uulnerabuntur. et iterum: Dominus Deus uirtutum prodibit et comminuet bellum, excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: tacui, numquid semper tacebo?

23 Quis autem est hic qui tacuisse se prius dicit et non semper tacebit? utique ille qui sicut ouis ad uictimam ductus et sicut agnus coram tondente sine uoce non aperuit os suum. utique ille qui non clamauit neque in plateis uox eius audita est. utique ille qui non fuit contumax neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella et maxillas ad palmas, faciem autem suam non auerteret a foeditate sputorum. utique ille qui cum accusaretur a sacerdotibus et senioribus nihil respondit et mirante Pilato patientissimum silentium tenuit. hic est qui cum in passione tacuerit in ultione postmodum non tacebit. hic est Deus noster id est non omnium sed fidelium et credentium Deus, qui cum in secundo aduentu manifestus uenerit non silebit. nam cum in humilitate prius fuerit occultus, ueniet in potestate manifestus.

24 Hunc expectemus, fratres dilectissimi, iudicem et uindicem nostrum ecclesiae suae populum et ab initio mundi iustorum omnium numerum secum pariter uindicaturum. qui ad uindictam suam nimium festinat et properat, consideret quia necdum uindicatus est ipse qui uindicat. [pater Deus praecepit filium suum

2 Es. 66, 15 sq. 5 Es. 42, 13 sq.

2 pronuntiat *W* 6 prodiit *G* communit *G* 7 excitauit *G*
 clamauit *G* 11 ductus est *v*; *cf. test. II 15 p. 80* 12 tondente se *Gv*,
 tondentibus *V teste Rigaltio* 13 **est *W* (ea eras.) 15 maxillas suas *V*;
cf. test. II 13 p. 78, 5 16 auertit *v* 17 admirante *Gv* 19 prius ta-
 cuerit *V* 22 cum] qui *W* 25 et *om. W¹* mundi initio *W*
 28 est *W s. l. m. 2* uindicat] iudicat *W* pater... *p. 415, 5 et om.*
WG; diuerso ordine uerba ita collocat V: qui uindicat. in apocalypsi an-
gelus—adora. et apostolus paulus diuini praecepti memor—inferorum.
pater deus iesum filium praecipit adorari. qualis iesu domini et quanta etc.

adorari et apostolus Paulus diuini praecepti memor ponit et dicit: Deus exaltauit illum et donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omnes genu curuent caelestium, terrestrium et inferno-
 5 rum. et] in Apocalypsi angelus Iohanni uolenti adorare se resistit et dicit: uide ne feceris, quia conseruus tuus sum et fratrum tuorum. Iesum Dominum adora. qualis Iesus Dominus et quanta patientia ut qui in caelis adoratur necdum uindicetur in terris. huius patientiam, fratres di-
 10 lectissimi, in persecutionibus et passionibus nostris cogitemus. huius aduentui plenum expectationis obsequium praebeamus nec defendi ante Dominum. serui inreligiosa et inuerecunda festinatione properemus. insistamus potius et elaboremus et toto corde uigilantes adque ad omnem tolerantiam stabiles dominica prae-
 15 cepta seruemus, ut cum ille irae et uindictae dies uenerit non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed cum iustis et Deum timentibus honoremur.

2 Phil. 2, 9 sq. 6 Apoc. 22, 9.

2 quod est] ad hoc ut sit *V*, ut sit *Cyprianus test. II 13, III 39*
 3 omnes *V*, omne *v* 4 curuent *V teste Rigaltio*, flectant *V teste libro Goetting.*, flectatur *v* 5 uolenti iohanni *G* se adorare *V* 8 iesus
 dñs *W*, hic dñs *G*, iesu domini *V* patientia eius *v* 13 autem potius *G* laboremus *V* 14 adque *om. W* 15 euenerit *G¹* DE BONO
 PATIENTIAE EXPLICIT *W*, CECILI CIPRIANI DE PATIENTIA EXPLICIT *G*

XIII.
THASCI CAECILI CYPRIANI
DE ZELO ET LIVORE.

W = codex Würzburgensis.
D = codex Parisinus 13047; cf. p. 186.
M = codex Monacensis.
B = codex Bambergensis.
V = codex Veronensis.

DE ZELO ET LIVORE.

Zelare quod bonum uideas et inuidere melioribus leue apud
 quosdam et modicum crimen uidetur, fratres dilectissimi, dum-
 que existimatur leue esse et modicum non timetur, dum non
 5 timetur contemnitur, dum contemnitur non facile uitatur, et fit
 caeca et occulta perniciēs quae dum minus perspicitur ut cauēri
 a prouidentibus possit, inprouidas mentes latenter adfligit. porro
 autem Dominus prudentes esse nos iussit et cauta sollicitudine
 uigilare praecepit, ne aduersarius uigilans semper ipse et semper
 10 insidians ubi in pectus obrepsit de scintillis conflēt incendia, de
 paruis maxima exaggeret et dum remissis et incautis leniore
 aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis
 ruinas fidei et salutis ac uitae naufragia moliatur. excubandum
 est itaque, fratres dilectissimi, adque omnibus uiribus elaboran-
 15 dum, ut inimico saeuienti et iacula sua in omnes corporis partes
 quibus percuti et uulnerari possumus dirigenti sollicita et plena
 uigilantia repugnemus secundum quod Petrus apostolus in epi-
 stula sua praemonet et docet dicens: sobrii estote, uigilate,
 quia aduersarius uester diabolus tamquam leo ru-
 20 giens aliquid deuorare quaerens circuit.

18 I Petr. 5, 8.

INCIPIT DE ZELO ET LIVORE (LIBORE *D*) *WDMB* 2 inuideri *W* leue
 et modicum apud q. *v* 7 adfligit] adfcit *D* 8 nos esse *M*, nos *B* 9 sem-
 per ipse *om. D*; ipse *om. v* 10 obrepsit *WMBVD*¹, obrepsit *D²v*
 11 exaggerat *B* et (*ante dum*) *D s. l. m. 2*, ut *M* 12 et] aut *M*
 14 elaborandum est *D* 15 mittenti iacula *M²* omnis *D* 16 possi-
 mus *M* dirigenti] diligenti ac *M sed* ac *s. l. m. 2* 18 praemonet in
 aepistula sua *M* et uigilate *M²D²Bv* 20 aliquid *WDMBV*, et ali-
 quid *uel* aliquem *v* circuit *post* rugiens *ponit v*

2 Circuit ille nos singulos et tamquam hostis clausos obsidens muros explorat et temptat an sit pars aliqua membrorum minus stabilis et minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. offert oculis formas inlices et faciles uoluptates, ut uisu destruat castitatem. aures per canora musica temptat, ut soni dulcioris 5 auditu soluat et molliat christianum uigorem. linguam conuicio prouocat, manum iniuriis lacessentibus ad petulantiam caedis instigat. ut fraudatorem faciat lucra opponit iniusta: ut animam pecunia capiat ingerit perniciose conpendia: honores terrenos promittit ut caelestes adimat: ostentat falsa ut uera subripiat, 10 et cum latenter non potest fallere, exerte adque aperte minatur, terrorem turbidae persecutionis intentans, ad debellandos seruos Dei inquietus semper et semper infestus, in pace subdolos, in persecutione uiolentus.

3 Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli uel 15 fallaces insidias uel apertas minas stare debet instructus animus et armatus, tam paratus semper ad repugnandum quam est ad inpugnandum semper paratus inimicus. et quoniam frequentiora sunt tela eius quae latenter obrepunt magisque occulta et clandestina iaculatio quo minus perspicitur hoc et grauius et cre- 20 brius in uulnera nostra grassatur, ad haec quoque intellegenda et depellenda uigilemus. ex quibus est zeli et lioris malum. quod si qui penitus inspiciat, inueniet nihil magis christiano cauendum, nihil cautius prouidendum, quam ne quis inuidia et

2 membrorum] murorum *ex 2. codd. recepit Baluzius* 3 et *om. M*
 aditus *B* inferiora *W* 4 uoluntates *WD* 5 canoram musicam *ex*
 canorem musica *M m. 2* sonitu *D* 6 resoluat *M¹* conuitio *MB*, ad
 conuicium *D²*; conuicio ad conuicia *coni. Vahlen* 7 prouocat ad petu-
 lantiam *coni. Routh* manum *om. D* ad inpetulantiam *D*, ad uiolent-
 tiam *coni. Routh* 8 fraude capiat (*faciat. . . pecunia om.*) *D* 9 ingerit]
 ostendit *D* 10 permittit *D¹* ostendit *ex* ostendat *D m. 2* 12 tur-
 bide *D* debellandum *W* dei seruos *v* 13 inquietos *B* et semper
om. D¹ 15 diaboli uel minas uel fallacias et insidias uel apertas minas
D sed uel ap. minas *exp. m. 2* uel *exp. Baluzius* 17 quam est ad
 inpugnandum *om. B* 19 obrepunt *W* magis magisque *M* occulta
 est *D* 21 grassatur *B*, grassantur *ex* grassatur *M m. 2* quoque] quae-
 que *malim* 22 ex] et *D* laboris *D ita saepissime, rarius W*
 23 quis *M²Bv* inueniat *D* magis *om. D* 24 nequis *ex* neque uis *M*
m. 2 inuidiae liore *M*

liuore capiatur, ne quis fallentis inimici caecis laqueis implicatus, dum zelo frater in fratris odia conuertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. quod ut colligere plenius et manifestius perspicere possimus, ad caput eius adque ad originem recurramus. uideamus unde zelus et quando et quomodo coeperit. facilius enim a nobis malum tam perniciosum uitabitur, si eiusdem mali et origo et magnitudo noscatur.

Hinc diabolus inter initia statim mundi et perit primus et perdidit. ille angelica maiestate subnixus, ille Deo acceptus et carus postquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum maliuolo liuore prorupit, non prius alterum deiciens instinctu zeli quam ipse zelo ante deiectus, captiuus ante quam capiens, perditus ante quam perdens, dum stimulante liuore homini gratiam datae immortalitatis eripit, ipse quoque id quod prius fuerat amisit. quale malum est, fratres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circumueniri et subuerti alta illa et praeclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse qui deceptit. exinde inuidia grassatur in terris, dum liuore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum qui zelat imitatur, sicut scriptum est: inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. imitantur ergo illum qui sunt ex parte eius.

Hinc denique nouae fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda coeperunt, dum Abel iustum Cain zelat iniustus, dum bonum malus inuidia et liuore persequitur. tantum ualuit ad consummationem facinoris aemulationis furor, ut nec caritas fratris nec sceleris immanitas nec timor Dei nec poena delicti

20 Sap. 2, 24.

1 fallentibus *D*¹ 2 dum se *B* frater i. f. odia] nescius in fratre *D*
 3 perematur *W* 4 ad (post adq.) *om. Mv* 5 zelum *D* 8 statim
om. D et *om. B* periit *Mv* 9 ille dudum ang. v dno *D* 10 in *D*
s. l. m. 2 13 ipse perditus *M*² 14 datam immortalitatis gratiam *D*
 eripiat *D*² 15 quo ex quod *Wm. 2* 16 circum inueniri *W*¹ 17 quo ex
 quod *Mm. 2* decipit *W*¹*M*² exinde ex ex *Wm. 2* 18 magistrum
*D*² 20 autem *om. Augustin. de bapt. contra Don. IV, 8, 11* introi-
 bit *M* 21 orbe *B* illum] eum *V* 22 eius *WB*, illius *DV*, illius
 iustorum autem animae in manu dei sunt *M* 23 odia prima *M* parricidia ne *add. m. 2 in W* 24 iniuste *M* 25 bonus *B* 27 dilecti *W*¹

cogitaretur. iniuste oppressus est qui iustitiam primus ostenderat, odia perpessus est qui odisse non nouerat, occisus est impie qui moriens non repugnabat. et quod Esau fratri suo Iacob inimicus extitit zelus fuit: nam quia ille benedictionem patris acceperat, hic in odium persecutionis facibus liuoris exarsit. et quod Ioseph fratres sui uendiderunt, causa uendendi de aemulatione descendit: postquam id quod sibi in uisionibus prosperum fuerat ostensum simpliciter ut fratribus frater exposuit, in inuidiam maliuolus animus erupit. Saul quoque rex ut Dauid odisset, ut persecutionibus saepe repetitis innocentem, misericordem, miti lenitate patientem necare cuperet, quid aliud quam zeli stimulus prouocauit? quia Goliath interfecto et ope ac dignatione diuina tanto hoste deleto populus admirans in laudes Dauid praedicationis suffragio prosiliit, Saul simultatis adque insectationis furias de liuore concepit. et ne longum faciam singulos recensendo, pereuntis semel populi adtendamus interitum. Iudaei nonne inde perierunt, dum Christo malunt inuidere quam credere? obtrectantes magnalibus quae ille faciebat zelo excaecante decepti sunt nec ad diuina noscenda cordis oculos aperire potuerunt. 20

6 Quae nunc considerantes, fratres dilectissimi, contra tantam mali perniciem uigilanter et fortiter dicata Deo pectora muniamus. aliorum mors proficiat ad nostram salutem, imprudentium poena prouidentibus conferat sanitatem. non est autem quod aliquis existimet malum istud una specie contineri aut breuibus terminis et angusto fine concludi. late patet zeli multiplex et fecunda perniciēs. radix est malorum omnium, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. inde odium surgit,

3 suo *D s. l. m. 2* 5 hic *ex hinc M m. 2* faucibus *M* 6 uendiderunt] uinderunt *D* 8 in *M s. l. m. 2, om. D* inuidia *M¹* 11 mitem *v* lenitatem *M¹* necare *ex negaret D m. 2* cuperent *M¹* 12 golian *B*, golia *M*, goliad *v* dei ope *W* 14 prosiliuit *B* 15 concepit et pertulit *W* et *om. W¹* 16 singula *D* recensendum *D¹*, regenerando *B*, accensendo *Oxon.* semel *WMB*, simul *D et in margine W²*; *cf. p. 215, 22* 18 quam *ex quod D m. 2* 19 nec] ne *M* 21 nunc] nos *Wv* 22 et] ac *M* dño *D* pectora] et uegetata pectora nostra *v* 24 prudentibus *V* 25 istum *D* breuius *D* 27 facunda *B* est enim *B* omnium malorum *v* gladium *DM*

animositas inde procedit. auaritiam zelus inflamat, dum quis suo non potest esse contentus uidens alterum ditio-
 5 rem. ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem. zelo excaecante sensus nostros adque in ditionem suam
 10 mentis arcana redigente Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, iudicii dies non prouidetur. inflat superbia, exacerb-
 bat saeuitia, perfidia praeuaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira feruescit, nec se iam potest cohibere uel regere
 qui factus est potestatis alienae. hinc dominicae pacis uinculum
 15 rumpitur, hinc caritas fraterna uiolatur, hinc adulteratur ue-
 ritas, unitas scinditur, ad haereses adque ad schismata prosili-
 tur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis inuidetur,
 dum quis aut queritur non se potius ordinatum aut dedignatur
 alterum ferre praepositum. hinc recalcitrat, hinc rebellat de
 20 zelo superbus, de aemulatione peruersus, animositate et liuore
 non hominis sed honoris inimicus.

Qualis uero est animae tineae, quae cogitationum tabes, pec-
 25 toris quanta rubigo zelare in altero uel uirtutem eius uel felicitatem id est odisse in eo uel merita propria uel beneficia diuina,
 in malum proprium bona aliena conuertere, inlustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam poenam, uelut quos-
 30 dam pectori suo admouere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui
 cordis secreta maliuolentiae unguibus pulsant. non cibus talibus
 35 laetus, non potus potest esse iocundus. suspiratur semper et ingemescitur et doletur, dumque ab inuidis numquam liuor exponitur,
 diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur. mala cetera habent terminum et quodcumque delin-

1 auaritiae *M* 2 suo non potest] non uult suo *D* 3 auctiorem] al-
 tiorem *v*, auctorem *D* 4 zeli *D* 5 sensus *D*¹ 6 redigentem *WD*
 6 inflatur s. exacerbatur *WMB*; cf. *de mort. p. 299, 18* 8 peruescit *D*
 se iam *ex* etiam *D m. 1* potest iam *v*, iam non potest *W*¹ cohibere
 se *D*¹ uel] nec *v* 9 potestati *B* 10 hinc (*ante car.*) *om. B* 11 hae-
 resis *D* 14 pferre *B* recalcitrat *W* 16 inimicus est *D* 17 est]
 et *D* tinia quae *B*, tinaniaq. *D*, iniquae *M in ras.* pectoris *ex* pec-
 catoris *M m. 2* 18 robigo *M¹B*, est robigo animae *M²* 19 beneficia *D*
 21 et uelut *D²v* 22 cogitationi *W*¹ 23 cruciatibus *D* 25 potest po-
 tus *B* iocundus *Bv* 26 inuidiis *B* 27 obsessum pectus *D*

quitur delicti consummatione finitur. in adultero cessat facinus
perpetrato stupro, in latrone conquiescit scelus homicidio ad-
misso et praedoni rapacitatem statuit possessa praeda et falsario
modum ponit impleta fallacia. zelus terminum non habet, per-
manens iugiter malum et sine fine peccatum, quantoque ille cui ⁵
inuidetur successu meliore profecerit tanto inuidus in maius in-
cendium liuoris ignibus inardescit.

8 Hinc uultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, in labiis
tremor, stridor in dentibus, uerba rabida, effrenata conuicia,
manus ad caedis uiolentiam prompta, etiamsi a gladio interim ¹⁰
uacua, odio tamen furiatae mentis armata. et idcirco Spiritus
sanctus dicit in psalmis: noli zelare bene ambulantes
in uia sua. et iterum: obseruabit peccator iustum et
stridet ad eum dentes suos. Deus autem inridebit
eum, quoniam prouidet quia ueniet dies eius. hos ¹⁵
beatus apostolus Paulus designat et denotat dicens: uenenum
aspidium sub labiis eorum et os eorum maledicto
et amaritudine plenum est. ueloces ad effundendum
sanguinem pedes eorum, contritio et calamitas in
uiis eorum, qui uiam pacis non agnouerunt, nec est ²⁰
timor Dei ante oculos eorum.

9 Multo malum leuius et periculum minus est cum membra
gladio uulnerantur. facilis cura est ubi plaga perspicua est, et
cito ad sanitatem medella subueniente perducitur quod uidetur.
zeli uulnera abstrusa sunt et occulta, nec remedium curae me- ²⁵

12 Ps. 36, 7. 12. 13. 16 Rom. 3, 13 sq.

3 praedonis *MBD*², praedones *D*¹ praeda possessa *v* 4 zelus autem
*D*² et permanens *D* 6 in *W s. l. m. 2* 9 rapida *M* et infrenata *ex*
et frenata *M m. 2* 10 caedes et ad *M sed* et ad *s. l. m. 2* promptae
*DM*¹ etsi *B* a *om. M* 11 uacuae *D* furiosae mentes armatae *D*
12 dicit *sps scs M* ambulantes *M (s. l. m. 2)* 13 obseruauit *M*
14 stridet *WDMBV*, stridebit *v* dentes suos *WDMV*, dentibus suis
Bv 16 et notat *D, om. M* 17 aspidum *om. B* et os eorum] quo-
rum os *DM* maledicto *WBV*, maledictione *DMv* 19 pedes eorum
ad effundendum sanguinem *DM* contribulatio *BV* calamitas] infe-
licitas *DM* in *M s. l. m. 2* 20 qui *W*, quia *DB*, et *M* cognouerunt
M nec] non *M* est] et *W* 23 facilius *M* 24 perducitur *WDMBV*,
perducitur uulnus *v* 25 zeli autem *D*² occulta *D* medentes *D*¹

dentis admittunt quae se intra conscientiae latebram caeco dolore cluserunt. quicumque es inuidus et malignus, uideris quam sis eis quos odisti insidiosus, perniciosus, infestus. nullius magis quam tuae salutis inimicus es. quisque ille est quem zelo persequeris subterfugere et uitare te poterit. tu te non potes fugere. ubicumque fueris, aduersarius tuus tecum est, hostis semper in pectore est, pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus et uinctus es, zelo dominante captiuus es, nec solacia tibi ulla subueniunt. perseuerans malum est hominem persequi ad Dei gratiam pertinentem, calamitas sine remedio est odisse felicem.

Et idcirco, fratres dilectissimi, huic periculo consulens Dominus minus ne quis zelo fratris in laqueum mortis incurreret, cum eum discipuli interrogarent quis inter illos maior esset, qui fuerit, inquit, minimus in omnibus uobis hic erit magnus. amputauit omnem aemulationem responso suo, omnem causam et materiam mordacis inuidiae eruit et abscidit. discipulo Christi zelare non licet, non licet inuidere. exaltationis aput nos non potest esse contentio. de humilitate ad summa crescimus, didicimus unde placeamus. denique et apostolus Paulus instruens et monens, ut qui inluminati Christi lumine tenebras nocturnae conuersationis euasimus in factis adque in operibus luminis ambulemus, scribit et dicit: nox transiuit, dies autem adpropinquauit. abiciamus ergo opera tenebrarum et induamus arma lucis. tamquam in die decenter ambulemus, non in comisationibus et ebrietatibus,

14 Luc. 9, 48. 23 Rom. 13, 12 sq.

1 latebras *DMv* 2 cluserunt *M²v* quam sis *corr. in quasi M m. 2*
 3 in eos *D* perniciosus *om. D* et infestus *D* 4 quisquis *v* 5 tu te
 autem *D²* fugere et uitare *M* 7 pectore *WDMV*, pectore tuo *Bv*
 8 legatus *M¹* 9 peruerans *D¹* 14 inter illos] eorum *B* esset respon-
 dit *D* 15 in *om. D*; in omnibus uobis *om. V* 17 inuidiae mordacis *M*
 18 exultationis *M* 19 contemptio *B* dicimus *W¹* 20 et *om. DM*
 21 christi sumus *M²* 22 operimus *W¹* 23 nox inquit *M* transi-
 bit *D* autem *om. D* adpropinquabit *DM²* 24 ergo] a nobis *D*, ergo
 a nobis *M* 25 diem *W* decenter honeste *B* 26 comisationibus
DM¹V, comessionibus *WM²Bv* et] et in *WB*

non in concupiscentiis et impudicitiis, non in certaminibus et zelo. si recesserunt de pectore tuo tenebrae, si nox inde discussa est, si caligo deteresa est, si luminavit sensus tuos splendor diei, si homo lucis esse coepisti, quae sunt Christi gere, quia lux et dies Christus est. 5

11 Quid in zeli tenebras ruis, quid te nubilo liuoris inuoluis, quid inuidiae caecitate omne pacis et caritatis lumen extinguis, quid ad diabolum cui renuntiaueras redis, quid Cain similis existis? homicidii namque facinore constringi eum quisque zelauerit et odio habuerit fratrem suum declarat Iohannes apostolus 10 in epistula sua dicens: qui fratrem suum odit homicida est: et scitis quia omnis homicida non habet in se uitam manentem. et iterum: qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit in tenebris est usque adhuc et in tenebris ambulat et non scit quo eat, quoniam 15 tenebrae excaecauerunt oculos eius. qui odit, inquit, fratrem suum in tenebris ambulat et non scit quo eat. it enim nescius in gehennam, ignarus et caecus praecipitatur in poenam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et dicentis: ego sum lumen mundi. qui me secutus fuerit non 20 ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. sequitur autem Christum qui praeceptis eius insistit, qui per magisterii eius uiam graditur, qui uestigia eius adque itinera sectatur, qui id quod Christus et docuit et fecit imitatur secundum quod Petrus quoque hortatur et monet dicens: Christus 25 passus est pro uobis relinquens uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius.

11 Io. 3, 15. 13 Io. 2, 9. 11. 20 Io. 8, 12. 25 I Petr. 2, 21.

1 et inpu^{dit}itiis *D s. l. m. 2* 3 alterum est *om. B* illuminauit *D²M²v* 6 te *ex de W m. 2* 8 quid c. s. existis *om. D* 9 homicidi *D¹B* facinoris *D* quisquis *M²v*, qui *Dv* 11 odit *om. B* 12 scietis *D* 13 manentem] aeternam *M*, aeternam in se manentem *B* lucem *B* 14 odit] *add. M*: homicida est et usque adhuc est *M* 15 tenebris est *D¹* nescit *B* 18 *super* iit enim *W m. 2* itineris in gehennam nescius *M* in poenam *ex poena D m. 2* 20 lumen] lux *D*; *cf. test. II 7 p. 72* 21 ambulauit *DM¹* 24 qui quod *DM²*, quid quod *M¹* et christus *D²* et (*ante doc.*) *om. M* fecit et docuit *v* 26 uobis *WDMBV*, nobis *v*; *cf. test. III 39, de bono pat. c. 9* nobis] nobis *v*

Memnisse debemus quo uocabulo plebem suam Christus ap- **12**
 pellet, quo titulo gregem suum nuncupet. oues nominat, ut in-
 nocentia christiana ouibus aequetur: agnos uocat, ut agnorum
 naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. quid sub uestitu
 5 ouium lupus latitat, quid gregem Christi qui christianum se
 mentitur infamat? Christi nomen induere et non per Christi
 uiam pergere quid aliud quam praeuaricatio est diuini nominis,
 quam desertio itineris salutaris? quando ipse doceat et dicat eum
 ad uitam uenire qui mandata seruauerit et eum esse sapientem
 10 qui uerba eius audierit et fecerit, doctorem quoque eum maxi-
 mum in regno caelorum uocari qui docuerit et sic fecerit, tunc
 praedicanti profuturum quod bene adque utiliter praedicatum
 fuerit, si id quod ore promitur factis sequentibus inpleatur.
 quid uero insinuauit crebrius discipulis suis Dominus, quid inter
 15 monita salutaria et praecepta caelestia custodiendum magis ser-
 uandumque mandauit quam ut eadem dilectione qua discipulos
 ipse dilexit nos quoque inuicem diligamus? quomodo autem uel
 pacem Domini uel caritatem tenet qui intercedente zelo nec pa-
 cificus potest esse nec carus?

20 Ideo et apostolus Paulus cum pacis et caritatis merita depro- **13**
 meret cumque adseueraret firmiter et doceret nec fidem sibi nec
 eleemosynas nec passionem quoque ipsam confessoris et martyris
 profuturam, nisi caritatis foedera integra adque inuiolata ser-
 uasset, adiecit et dixit: caritas magnanima est, caritas
 25 benigna est, caritas non zelat, docens scilicet et osten-
 dens eum posse caritatem tenere quisque magnanimus fuerit et
 benignus et zeli ac liuoris alienus. item alio loco cum moneret
 ut homo iam sancto Spiritu plenus et natiuitate caelesti Dei

24 I Cor. 13, 4.

2 nomet *W*¹ 4 simplitas *W* uestito *D* 5 quid] qui *M*¹ se
 christianum *v*, ch. se esse *B* 6 christi... pergere *om. D* 10 eum *om. W*
 11 fecerit et sic docuerit *WDMB: em. Vahlen* 12 praedicanti tunc *B*
 13 quodquod *D*¹ 15 salutaria monita *v* seruandum quae *WD* 17 nos
 quoque nos *W*, nos *D* 18 intercedente *D*¹ 20 et *om. M* caritatis et
 pacis *M* 21 adseueret *D*¹ 22 elimosinas *D* confessionis *D* mar-
 tyrii *D*, martyriis *B* 24 adiecit et dicit *D* magnanimis *B* caritas
 benigna est *om. B* 25 zelat] aemuletur *D* 26 quisquis *v* magna-
 nimis *B* 27 ac] et *D* a zelo ac liuore *v*

filius factus non nisi spiritalia et diuina sectetur, ponit et dicit: et ego quidem, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritalibus sed quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo. lacte uos potaui, non cibo. nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis. adhuc enim estis carnales. ubi enim in uobis zelus et contentio et dissensiones, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?

- 14** Obterenda sunt, fratres dilectissimi, uitia et peccata carnalia et terreni corporis infesta labes spiritali uigore calcanda, ne dum iterum ad ueteris hominis conuersationem reuoluimur letalibus laqueis implicemur, apostolo hoc idem prouidenter et salubriter praemonente. itaque, inquit, fratres, non secundum carnem uiuamus. si enim secundum carnem uiuitis, incipietis mori: si autem spiritu opera carnis mortificatis, uiuetis. quotquot enim spiritu Dei aguntur hi sunt filii Dei. si filii Dei sumus, si templa eius esse iam coepimus, si accepto Spiritu sancto sancte et spiritaliter uiuimus, si de terris oculos ad caelum sustulimus, si ad superna et diuina plenum Deo et Christo pectus ereximus, non nisi quae sunt Deo et Christo digna faciamus, sicut apostolus excitat et hortatur. si consurrexistis, inquit, Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quae sursum sunt sapite, non quae terrena sunt. mortui enim estis, et uita uestra ab-

2 I Cor. 3, 1 sq. 13 Rom. 8, 12 sq. 22 Col. 3, 1 sq.

3 infantibus] instantibus *B* 4 lacte uobis *B*, lac uobis *v* potum dedi non escam (cibum *v*) *Mv*; cf. test. III 3 p. 115 5 nunc quidem *M* 6 ubi] cum *D* in uobis] sit inter uos *D* contemptio *B* 7 dissensiones sunt *v* 9 obterenda] obseruanda *D*, temperanda *M*, obtemperanda *Morellius* peccata *om. D*¹ 10 et***de terreni *M* infesta labe *ex* infestas labes *M m. 2* necdum *M*¹ 12 inplecemur *D* apostolus *M* idem] quidem *D* prouidente *B* 13 praemonet *M* fratres *om. B* 14 uiuitis *WDV*, uiuatis *B*, uixeritis *v* 15 mortificatis *WBV*, ...cetis *D*, ...caueritis *v* 16 quodquod *D* 17 hii *WB* filii dei sunt *v* eius] dei *D* 18 et *M s. l. m. 2* 19 uiuamus *D*¹ si ad] si at *D* 20 et ereximus *D* 21 sicut et *v* 22 christo *WD*¹*V*, cum christo *MD*²*Bv*; cf. test. III 11 p. 124 24 sedet *D* susum *W*¹ 25 terrena sunt *WDMBV*, super terram *v*

scondita est cum Christo in Deo. cum Christus apparuerit uita uestra, tunc et uos apparebitis [cum eo] in gloria. qui ergo in baptismo secundum hominis antiqui peccata carnalia et mortui et sepulti sumus, qui regeneratione caelesti Christo consurreximus, quae sunt Christi et cogitemus pariter et geramus, sicut idem apostolus docet rursus et monet dicens: primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. qualis ille e limo, tales et qui de limo: et qualis caelestis, tales et caelestes. quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus et imaginem eius qui de caelo est. imaginem autem caelestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc coepimus Christi similitudinem praebeamus.

Hoc est enim mutasse quod fueras et coepisse esse quod non **15** eras, ut in te diuina natiuitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude uiuendi Deus in homine clarescat ipso exhortante et monente et eis qui se clarificant uicem mutuam pollicente. eos, inquit, qui clarificant me clarificabo, et qui spernit me spernetur. ad quam **20** clarificationem formans nos ac praeparans Dominus et filius Dei similitudinem Dei patris insinuans in euangelio suo dicit: audistis quia dictum est: diliges proximum tibi et odibis inimicum tibi. ego autem dico uobis: diligite inimicos uestros et orate pro his qui uos per-

7 I Cor. 15, 47 sq. 18 I Sam. 2, 30. 22 Matth. 5, 43 sq.

1 in deo *om.* *D* cum autem *MBv* 2 apparebitis cum eo (ipso *v*)
WDVv, cum eo app. *MB*; *cf. test. l. c.* 3 gloria sempiterna *M*²
in *om.* *M*¹ 4 et mortui] emortui *W* regenerationi *D* 5 et *W*,
haec *D*, *om.* *MB* 6 idem *om.* *M* rursus monet et docet *M*
7 dicens *ex* docens *W* terra e limo *D*, terra terrenus *M* 8 e caelo *D*,
de caelo caelestis *M* ille *om.* *M* e limo *WDB*, de *l. v*, terrenus *M*; *cf.*
test. III 11 p. 123 talis *D* qui de limo] terreni *M* 9 talis *D*
10 de] e *D* ita portemus *D* 11 de] e *D* 12 nunc] iam *Mv* 15 ad
om. *D* 17 hortante *D* clarificent *MB* 18 uicem] lucem *M* polli-
centem *DMB* 19 spernitur *D*; *cf. de dom. orat. c. 11* 20 praeparans]
corroborans *W* filiis *D* 21 dei (ante patris) *om.* *B* 22 Audistis
W diligis *D* 23 odibis *WB*, odies *ex* odiis *M*, odio habebis *Dv*; *cf.*
de bono pat. c. 5 24 his] eis *M* persequentur *M*¹

secuntur, ut sitis similes patris uestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. si hominibus laetum est et gloriosum filios habere consimiles et tunc magis generasse delectat, si ad patrem liniamentis paribus suboles subsiciua respondeat, quanto maior in Deo patre laetitia est, cum quis sic spiritaliter nascitur, ut in actibus eius et laudibus diuina generositas praedicetur. quae iustitiae palma est, quae corona esse te talem, de quo Deus non dicat: filios generaui et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. conlaudat te potius Christus et inuitet ad praemium dicens: uenite, benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi.

- 16** His meditationibus conroborendus est animus, fratres dilectissimi, eiusmodi exercitationibus contra omnia diaboli iacula firmandus. sit in manibus diuina lectio, in sensibus dominica cogitatio, oratio iugis omnino non cesset, salutaris operatio perseueret. spiritalibus semper actibus occupemur, ut quotiescumque inimicus accesserit, quotiens adire temptauerit, et clausum aduersum se pectus inueniat et armatum. non enim christiani hominis corona una est quae tempore persecutionis accipitur. habet et pax coronas suas, quibus de uaria et multiplici congressione uictores prostrato et subacto aduersario coronamur. libidinem subegisse continentiae palma est. contra iram, contra iniuriam repugnasse corona patientiae est. de auaritia triumphus

9 Es. 1, 2. 11 Matth. 25, 34.

1 simelis *D*, filii *v*; cf. test. III 49 patri uro *M* 2 supra *D*
 5 patrum *M*² paria *M* soboles *Wv*, soboli* *M* subseciua *M*², sub-
 cisiua uel successiua *v* 6 respondeant *M* 7 quis sic] qui*si *D*, quis
M 8 iustitia et *B* 9 corona est *MB* te *WD*, se *Baluzius*, om.
MB genui *D* 10 spreuerunt me *v* sed collaudet *v* 11 et inuitet
 christus *D* 12 patres *D* percipite] possidete *D* 15 et eiusmodi *M*
 exercitationibus] generationibus *D* 16 in manibus] in animo *M*, ante
 oculos *v* lectio] add. *v*: in manibus bona operatio dominica] di-
 uina *M* 18 actibus semper *D* quotiescumque—quoties *Wv* 19 et]
 ut *D*, om. *M* 20 aduersum] contra *B* 21 homines *D* sola corona
 est *M* sed sola s. l. m. 2 23 coronantur *Baluzius* 24 libidine *D*
 est om. *D*

est pecuniam spernere. laus est fidei fiducia futurorum mundi
 aduersa tolerare. et qui superbus in prosperis non est gloriam
 de humilitate consequitur. et qui ad pauperum fouendorum mi-
 sericordiam pronus est retributionem thesauri caelestis adipi-
 scitur. et qui zelare non nouit quique unanimes et mitis fratres
 suos diligit dilectionis et pacis praemio honoratur. in hoc uir-
 tutum stadio cotidie currimus, ad has iustitiae palmas et coro-
 nas sine intermissione temporis peruenimus.

Ad quas ut peruenire tu etiam possis qui fueras zelo et liuore **17**
 possessus, omnem illam malitiam qua prius tenebaris abice, ad
 uiam uitae aeternae uestigiis salutaribus reformare. euelle de
 pectore tuo spinas et tribulos, ut te dominicum semen fertili
 fruge locupletet, ut diuina et spiritalis seges in copiam fecundae
 messis exuberet. uenena fellis euome, discordiarum uirus ex-
 clude, purgetur mens quam serpentinus liuor infecerat, amari-
 tudo omnis quae intus insederat Christi dulcedine leniatur. de
 sacramento crucis et cibum sumis et potum, lignum quod aput
 Merrham profecit in imagine ad saporis dulcedinem tibi in ueri-
 tate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem, nec ad medellam
 prosperandae ualitudinis laborabis. unde uulneratus fueras inde
 curare. ama eos quos ante oderas, dilige illos quibus iniustis
 obtrectationibus inuidebas. bonos imitare, si sectari potes: si
 sectari non potes, conlaetare certe et gratulare melioribus. fac te
 illis adunata dilectione participem, fac te consortio caritatis et
 fraternitatis uinculo coheredem. dimittentur tibi debita, quando
 ipse dimiseris: accipientur sacrificia tua, cum pacificus ad Deum

1 et pecunias *D* fidei *om. M*; fidei fiducia est *D s. l.* futurorum
 bonorum *B* 2 qui] quisquis *D* 3 misericordia *WD* 5 et *om. D*
 unanimes et mites *DM*² 7 has *om. D* 9 tu etiam *om. D* 14 praecor-
 diarum *M* 16 sederat *W*¹, infecerat *D* dulcedine *D* de *DMBV*, si de
Wv 18 merram *WDV*, myrram *M*, mirrham *uel* mara *v* profecit *MB*
 imaginem *B* saporis dulcedine *D* ueritatem *D* 19 mulcendi *M*
 20 ualitudinis *Mv* labores *D*, laboris *W sed in margine* laborabis
 21 illos] eos *WD* 22 si sectari potes *om. D*, sectare si potes *M* si sec-
 tari non *WDBV*, si autem sectari non *v*, si non *M* 23 gratulare *WDMBV*,
 congr. *v* 24 adunandi *D* te] te eis *M* et *om. D* 25 coheredem]
 cohaerentem *v* demittentur *D* debita] delicta *V* 26 et ipse *DBv*, tu
 ipse *v* demiseris *D* accipiuntur *B* dominum *V*

ueneris. sensus adque actus tui diuinitus dirigentur, quando ea quae diuina et iusta sunt cogitaueris, sicut scriptum est: cor uiri cogitet iusta, ut a Deo dirigantur gressus eius.

- 18** Habes autem multa quae cogites. paradisum cogita, quo Cain non redit qui zelo fratrem peremit. cogita caeleste regnum, ad quod non nisi concordēs adque unanimes Dominus admittit. cogita quod filii Dei hi soli possint uocari qui sint pacifici, qui natiuitate et lege diuina ad similitudinem Dei patris et Christi respondeant adunati. cogita sub oculis nos Dei stare, spectante ac iudicante ipso conuersationis ac uitae nostrae curricula decurrere, peruenire nos tunc demum posse, ut eum uidere contingat, si ipsum nunc uidentem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratiae eius et indulgentiae praebeamus, si placituri semper in regno in hoc mundo ante placeamus. 15

3 Prou. 16, 1.

1 dirigantur *B* 2 sunt et iusta *D* 3 cogitat *B* dño *v* 5 in quo *D* 6 redit] ingreditur *Baluzius* fratrem zelo *D* 7 non *om. W* concordēs adque *om. B* 8 filii *W'D'* hii *MB* uocari] esse *D* qui sunt *M, om. D* pacifici *D* natiuitate caelesti *Dv* 10 oculos *B* dei nos stare *Mv*, dei stare nos *B* (stare *expungendum uidetur*) 13 prius si *om. D* 14 gratia *DBv* et indulgentiae *M s. l. m. 2*, et indulgentia *DBv* praebeamus *D'* si *corr. in* sic *M m. 2* 15 si in hoc *M²*
DE ZELO ET LIVORE EXPLICIT *W*, EXPLICIT DE ZELO ET LIBORE *C*, CAECILII CYPRIANI DE ZELO ET LIVORE EXPLC *MB*

XIII.
SENTENTIAE EPISCOPORVM
NUMERO LXXXVII

DE

HAERETICIS BAPTIZANDIS

(CONCILIVM CARTHAGINENSE SVB CYPRIANO SEPTIMVM ANNO
P. CHR. N. CCLVI HABITVM).

- S* = codex Seguerianus; deest sententia 53—67.
L = codex Laureshamensis; cf. p. 18.
T = codex Reginensis 118 saec. X.
V = codex Veronensis; de quo nisi quae Rigaltius protulit ad hunc
librum nihil potui edere.
M = codex Monacensis, quem ad s. 53—67 adhibui.
A = Augustinus de baptismo contra Donatistas lib. VI et VII, tom. IX
p. 162—199.

SENTENTIAE EPISCOPORVM NUMERO LXXXVII

DE

HAERETICIS BAPTIZANDIS.

5 Cum in unum Cartaginem conuenissent kalendis Septembribus
episcopi plurimi ex prouincia Africa Numidia Mauritania cum
presbyteris et diaconibus, praesentibus etiam plebis maxima
parte, et lectae essent litterae Iubaiani ad Cyprianum factae,
item Cypriani ad Iubaianum rescriptae de haereticis baptizandis
10 quidque postmodum Cypriano Iubaianus idem rescripserit, Cy-
prianus dixit: audistis, collegae dilectissimi, quid mihi Iubaianus
coepiscopus noster scripserit consulens mediocritatem nostram
de inlicito et profano haereticorum baptismo quidque ego ei
rescripserim, censens scilicet quod semel adque iterum et saepe
15 censuimus haereticos ad ecclesiam uenientes ecclesiae baptismo
baptizari et sanctificari oportere. item lectae sunt uobis et aliae
Iubaiani litterae quibus pro sua sincera et religiosa deuotione ad
epistulam nostram rescribens non tantum consensit, sed etiam
instructum se esse confessus gratias egit. superest ut de hac ipsa

INCIPIT SENTENTIAE EPISCOPORVM NUMERO LXXXVII *ST*, INCIPIT SEN-
TENTIAE EPISCOPORVM *L*, SENTENTIAE EPISCOPORVM *V* 5 cartaginem *S*,
carthagine *V*, chartagini *T* (conu. kartagini *L*) kal. *STV*, kalendas *L*
septembribus *LV*, sept. *S*, septembris *Tv* 6 mauretania *LT*¹ 7 prae-
sentibus *S*, praesente *LTv* 8 iubazani, *T ita semper* 9 rescriptis *S*
10 quiq. *S* iubaianus *S*, iubainus *L* 11 dixit *om. ST*¹ 12 con-
scripserit *T* nostram] meam *V* 13 quidque] et quid *v A (sed idem*
lib. III. c. 3, 4 quidque) 14 censens *S* 15 censeuimus *S*, censemus *L sed s.*
e scr. ui m. 1 16 baptizari et sanctificari] sanctizari *S* 17 iuuaiiani *L*
sencera *S* 18 etiam] et *A* 19 confessus *om. TAv* agit *S* hac *L s. l. m. 2*

re singuli quid sentiamus proferamus neminem iudicantes aut a iure communicationis aliquem si diuersum senserit amouentes. neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium tamque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse possit alterum iudicare. sed expectemus uniuersi iudicium Domini nostri Iesu Christi qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro iudicandi. 5
10

Caecilius a Biltha dixit:

1 Ego unum baptismum in ecclesia sola scio et extra ecclesiam nullum. hic erit unum, ubi spes uera est et fides certa. sic enim scriptum est: una fides, una spes, unum baptismum, non aput haeticos, ubi spes nulla est et fides falsa, 15 ubi omnia per mendacium geruntur, ubi exorcizat daemoniacus

14 Eph. 4, 5.

1 quid singuli *A lib. III l. c.* 2 communionis *A* alique *S* 3 se *SLTVA*, se esse *v* 4 errore *S* sequendi *S* 5 adigit *T*¹ 6 tamquam *L* 7 possint *T*¹ quam] cum *ex* quam *T m. 2* ipse possit] ipse potest *Av* alterum *om. v, bis exhibet T* 9 nos] uos *S* suae *om. V* 11 bilta *Av* dixit *om. ST*¹ 12 baptisma *v* sola *ex* sua *S*, solum *r* et *om. T* extra ecclesiam] ex ecclesia sola *S*; *cf. 457, 14* 13 ubi spes uera] ibisuera *S* 14 baptismum *LT* 16 ubi] ibi *S* geruntur] aguntur *Av* exorcidiat *SV* daemoniacos *S*

sacramentum interrogat, cuius os et uerba cancerem mittunt, fidem dat infidelis, ueniam delictorum tribuit sceleratus, et in nomine Christi tinguit antichristus, benedicit a Deo maledictus, uitam pollicetur mortuus, pacem dat inpacificus, Deum inuocat
 5 blasphemus, sacerdotium administrat profanus, ponit altare sacrilegus. ad haec omnia accedit etiam illud malum ut antistes diaboli audeat eucharistiam facere. aut qui illis adsistunt dicant haec omnia falsa esse de haereticis. ecce ad qualia igitur ecclesia
 10 consentire et sine baptismo et uenia delictorum communicare compellitur. quam rem, fratres, fugere [ac uitare] debemus et a tanto scelere nos separare et unum baptismum tenere quod soli ecclesiae a Domino concessum est.

Primus a Misgirpa dixit:

Censeo omnem hominem ab haeresi uenientem baptizandum. 2
 15 frustra enim illic putat se esse baptizatum, cum non sit baptisma nisi in ecclesia unum et uerum, quia et Deus unus et fides una et ecclesia una est, in qua stat unum baptisma et sanctitas et cetera. nam quae foris exercentur nullum habent salutis effectum.

20

Polycarpus ab Hadrumeto dixit:

Qui haereticorum baptismum probat nostrum euacuat.

3

1 interrogat] *add. Baluzius sacrilegus os et L s. l. m. 2 uera S cancerem LT, carcerem S, cancer Av emittunt Av 2 dilectorum T 3 tingit LTV antichristi L, antichristum T 4 pollecetur S mortuus mortuus L iuocat S 6 accedit S etiam] et Av antistes AT², antestites L, antistetis S, antistites T¹ 7 audeant v aut] et ex in T m. 2 dicant haec] cant hac S 8 omnia *om. codd. August.* ecce] esse S igitur SLT, cogitur Av; adigitur *fort.* 9 sine] si S et] ac v ueniam L 10 ac deuitare L, *om. S* 11 baptisma Av teneri S 12 a deo LT, *om. A* 13 primus felix *A ex coniectura Erasmi miscirpa L, migiripa v, migirpa Av dixit om. ST¹* 14 hominem ab *om. S* heresim S 16 unus est S 17 una et ecclesia *om. S* baptismum LT 18 namq. SLT 19 affectum T 20 hadrimeto S, hadrymeto L, adrimetu T¹, adrumeto Av dixit *om. ST¹* 21 baptisma v probat SV, probant LTA v euacuat S, euacuant LTA v, improbat V, haereticis communicant *Erasmus**

Nouatus a Thamogade dixit:

4 Licet sciamus omnes scripturas sibi testimonium reddere de salutari baptismo: debemus ergo fidem nostram exprimere ut haereticos et schismaticos ad ecclesiam uenientes qui pseudobaptizati uidentur debere eos in fonte perenni baptizari, et ideo secundum testimonium scripturarum et secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimae memoriae uirorum omnes schismaticos et haereticos qui ad ecclesiam conuersi sunt baptizauit, sed et eos qui ordinati uidebantur laicos 10
recepti.

10

Nemesianus a Thubunas dixit:

5 Baptisma quod dant haeretici et schismatici non esse uerum ubique in scripturis sanctis declaratum est, quoniam ipsi praepositi eorum falsi Christi sunt et falsi prophetae dicente Domino per Salomonem: qui fidens est falsis hic pascit 15
uentos, idem autem ipse sequitur aues uolantes. deseruit enim uias uineae suae, semitas uero agelli sui errauit. ingreditur autem per auia loca adque arida et terram destinatum in sitim, contrahit autem manibus infructuosa. et iterum: ab aqua autem 20
aliena abstine nec de fonte extraneo biberis, ut

15 Prou. 9, 12. 20 Prou. 9, 18.

1 thomagade *ST*, thamocade *L*, thamugade *Av* dixit *om. S*
2 omnem scripturam *v* 3 ergo] tamen *v*; cf. 441, 10 expremere *S*
4 ut *LT*, ut ab *S*, *om. Av*; cf. 458, 2 5 debere] uidere *T sed s. l.* non
uidentur perenne *SLT*¹ 9 baptizauit *LT et Zonaras*, baptizari
Sv et *om. TL*¹ inter laicos *v* 10 recepi *L et Zonaras*, recipi *Tv*,
om. S 11 thubunis *Av* dixit *om. ST*¹ 12 quod] quo *S* 14 christiani
Baluzius 15 solomonem *S* in falsis *LTA**v* 16 uentus *S* idem
autem *T in ras.* 17 deserit *Av* enim *S'LT*, autem *S¹A* semitas
*SLT*¹, et a semitis *T*², et a semita *A* (τοὺς δὲ ἄξονας-πεπλήρηται)
uero *exp. T*² 18 errat *A* ingredimur *T*¹, et ingreditur *A* auia]
deuia *T*, abdita *S* 19 in siti *LT*, siti *A* contrahit *T*, consequitur *A*
20 autem *exp. T* infructuosam *S*, infructuosae *T* autem *om. v*
21 alia *LT* abstinete *LT* nec] te et *v* extraneo] alieno *v* ne bi-
beris *v*

longum uiuas tempus, adiciantur etiam tibi anni
 uitae. et in euangelio diuina sua uoce Dominus noster Christus
 locutus est dicens: nisi si quis renatus fuerit ex aqua
 et spiritu, non potest introire in regnum Dei. hic
 5 est Spiritus qui ab initio ferebatur super aquam. neque enim
 Spiritus sine aqua *separatim operari* potest nec aqua sine Spiritu.
 male ergo sibi quidam interpretantur ut dicant, quod per manus
 impositionem Spiritum sanctum accipiant et sic recipiantur, cum
 manifestum sit utroque sacramento debere eos renasci in ecclesia
 10 catholica. tunc poterunt filii Dei esse dicente apostolo: curan-
 tes seruare unitatem spiritus in coniunctione pa-
 cis, unum corpus et unus spiritus, sicut uocati
 estis in una spe uocationis uestrae, unus Dominus,
 una fides, unum baptisma. haec omnia ecclesia catholica
 15 loquitur. et iterum in euangelio dicit Dominus: quod natum
 est de carne caro est, et quod natum est de spiritu
 spiritus est, quia Deus spiritus est, et ex Deo na-
 tus est. ergo omnes haeretici et schismatici omnia quaecum-
 que faciunt carnalia sunt dicente apostolo: manifesta sunt
 20 enim opera carnis, quae sunt fornicationes, immun-
 ditiae, incestum, idololatriae seruitus, uenefi-
 cia, inimicitiae, certamina, zelus, ira, diuisiones,
 haereses et his similia: de quibus praedixi uo-
 bis, sicut praedico, quoniam quicumque haec fa-
 25 ciunt regnum Dei non hereditabunt. condemnat ita-

3 Io. 3, 5. 10 Eph. 4, 3 sq. 15 Io. 3, 6, 19 Gal. 5, 19 sq.

1 dicianur *S* 2 iesus christus *v* 3 si *om. LTV* 4 spū scō *T*
 5 sp̄s sc̄s *L*¹ aquas *v* 6 *separatim operari scripsi, separari SLT, operari*
Av neque v 7 quidam sibi *S* quod *om. LT* manus *add. in marg. L*
 8 interpositionem *S* et sic recipiantur *exp. T* 10 et tunc *T*, tunc
 quippe *v* potuerunt *S*, poterint *L*, posse *ex* poterunt *T* filii *ST*¹, filios
*T*² 11 coniunctionem *ST*¹ 13 unam *S* spe* *T*, spem *S* quia
 unus *T* 14 baptisma] unus deus *add. v* in ecclesia *TL* 17 ex] de *v*
 18 omnis *S* 19 manifestae *S* 20 enim sunt *Av* operae *S* fornicationis
*ST*¹ inimmunditiae *S* 21 incestus *T*¹ idolatria *L* seruitus
om. v; cf. test. III 64 beneficia *T*¹ 22 inimitiae *S* certamina *om.*
L 23 heresis *SLT* 25 condempnat *T*, condemnant *S*

que apostolus cum omnibus malis et qui diuisionem faciunt hoc est schismaticos et haereticos. nisi ergo acceperint baptismum salutare in ecclesia catholica quae est una, salui esse non possunt, sed cum carnalibus in iudicio Domini Christi damnari.

5

Ianuarius a Lambese dixit:

- 6 Secundum scripturarum sanctarum auctoritatem decerno haereticos omnes baptizandos et sic in ecclesiam sanctam admittendos:

Lucius a Castra Galbae dixit:

10

- 7 Cum Dominus in euangelio suo dixerit: uos estis sal terrae. quodsi autem sal fatuus fuerit, in quo condietur? ex eo ad nihilum ualebit, nisi ut proiciatur foras et conculcetur ab hominibus, et iterum post resurrectionem suam mittens apostolos suos mandat dicens: data 15 est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. cum ergo manifestum sit haereticos id est hostes Christi non integram sacramenti habere confessionem, item schismaticos non posse condire sapientia 20 spiritali, cum ipsi ab ecclesia quae una est recedendo infatuati

11 Matth. 5, 13. 15 Matth. 28, 18 sq.

1 eos qui *Av* 2 est *ex* et *L m. 2* et haereticos *om. S* acciperint
L baptisma *v* 3 una est *v* 5 damnabuntur *v*; *cf. p. 450, 13*
 6 a lambes *S*, salambese *L*, a lambaese *codd. Aug.* dixit *om. S*, dicit *T*
 7 auctoritatem *om. S* 8 sanctam *om. S* 10 castro *A* galbae *A*, galba
LT, quando *S* dixit *om. S*, dicit *T* 12 quodsi *S*, si *LTv* sal *L s. l.*
m. 2 fatuus *S²*, fatuum *ex* factum *L m. 2*, infatu* *T*, infatuus *S¹*, infa-
 tuatum *v* in quod *L¹*, iniquo *T¹*, id quod *A* condietur *S*, salietur *TA*,
 saluetur *L*; *cf. test. III 87* 13 nihil *LT* ualebit] ultra *s. l. add. T*
 14 et foras *T¹* hominibus] omnibus *S* 15 suos *om. L* mandauerit *v*
 16 ergo *om. v* 17 omnes gentes *v* eos *om. S* 19 hostis *L* 20 con-
 fessionem habere *v* sapientiam *S* 21 infatuam contrari *S*

contrarii facti sint, fiat sicut scriptum est: domus contrariorum legis debent emundationem, et consequens eos qui a contrariis baptizati inquinati sunt primo purgari et tunc demum baptizari.

5

Crescens a Cirta dixit:

Tanto coetu sanctissimorum consacerdotum lectis litteris Cy- 8
priani dilectissimi nostri ad Iubaianum itemque ad Stepha-
num, quae tantum in se sanctissimorum testimoniorum descen-
dentium ex scripturis deificis continent, ut merito omnes per
10 Dei gratiam adunati consentire debeamus, censeo ergo omnes
haereticos et schismaticos qui ad catholicam ecclesiam uoluerint
uenire non ante ingredi, nisi exorcizati et baptizati prius fuerint,
exceptis his sane qui in ecclesia [catholica] fuerint ante bapti-
zati: ii tamen per manus inpositionem in paenitentia ecclesiae
15 reconcilientur.

Nicomedes a Segermis dixit:

Mea sententia haec est ut haeretici ad ecclesiam uenientes 9
baptizentur eo quod nullam foris aput peccatores remissionem
peccatorum consequentur.

1 Prou. 14, 9.

1 sunt *ST*¹ contrariorum *om. S* 2 debet *v* emundatione purgari
T consequentes *L*¹ eos] et eos *S*²*L*²*T*², est eos *Av* 3 contraris bap-
tizatis *S* inquinati] in aqua nati *S* 5 certens *T* dicit *T* 6 in tanto
*LTA**v* sacerdotum *S* 7 idemq. *T* 8 sanct. test. *scripsi*, sanc-
timoniorum *SLT*, sanctissimorum *A* descendentium] discentium *S*,
om. codd. Aug. 9 deificis] dei magnificis *S* 10 debemus *L*¹
ergo *om. Lv; cf. p. 438, 3* 11 et] siue *A* chismaticos *L* 12 uenire
uoluerint *A* et baptizati *om. S* prius *om. A* 13 catholica *om. S*
ante *L s. l. m. 2* 14 ii tamen *scripsi*, ita tamen *SLT*¹, ita tamen ut
*T*²*Av* paenitentiam *Av* 15 reconcilietur *L*¹ *T*¹ 16 nicomedis *S*
secermis *S* dicit *T* 18 nullum *S*, ullam *L* peccatoris *S*, pec-
catorem *T* 19 consequantur *LTA**v*

Monnulus a Girba dixit:

- 10** Ecclesiae [catholicae] matris nostrae ueritas [semper] aput nos, fratres, et mansit et manet, eo quod in baptismo est trinitas Domino nostro dicente: ite et baptizate gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. cum 5 ergo manifesto sciamus haereticos non habere nec Patrem nec Filium nec Spiritum sanctum, debent uenientes ad ecclesiam matrem nostram uenire, renasci et baptizari, ut cancer quod habebant et damnationis iram et erroris effecturam per sanctum et caeleste lauacrum sanctificetur. 10

Secundinus a Cedias dixit:

- 11** Cum Dominus noster Christus dicat: qui mecum non est aduersum me est, et Iohannes apostolus eos qui ab ecclesia exeunt antichristos dicat, indubitanter hostes Christi quique antichristi nominati sunt gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt. et ideo censeo eos qui de insidiis haereticorum confugiunt ad ecclesiam baptizandos esse a nobis qui amici appellati sumus Dei de eius dignatione. 15

4 Matth. 28, 19. 12 Matth. 12, 30.

1 monnullus *L*, monnulus *T*, munnulus *v*, mommillus *Concil.* girba *S*, gibar *T* dicit *T* ('in cod. *V* omnes fere deinceps episcopi sententiis suis hanc formulam praemittunt IN PACE' Rigaltius) 2 catholicae *om. S* ueritatis *L* semper *om. S*, post fratres ponit *A* 3 prius et *om. A* eo quod *S*, et uel *Lv*, uel *AT*¹ (*eras. m. 2*) in *S*, maxime in *LTA**v* baptismati est trinitas *S*, baptismatis (baptismi *A*) trinitate *LTA**v* 4 item et *T*¹, ite *A* 5 cum *in ras. T*² 6 manifeste *LTV* scimus *T*¹ 8 uenire] uere *Av* nasci *LT* 9 habeant *L*¹ ira* *T*, ira *Av* et *om. T* effectura* *T*, effectura uel offensa *codd. Aug.*, effectura *v* 10 caelestem *ST*, caelestae *L* sanctificetur *S* 11 accedias *T*, acedius *L*, a chezas *Conc.*, a quida *coni. Harduinus* 12 non est mecum *Lv* 13 aduersus *v* apostolos *S*¹ 15 gratia *S* 16 et *om. S* 18 dei *om. ST et codd. Aug.* de *om. T* eius *corr. in dei T*

Felix a Bagai dixit:

Sicut caecus caecum ducens sic in foueam cadent, ita haere- **12**
 ticus haeticum baptizans simul in mortem cadent. et ideo hae-
 reticus baptizandus est et uiuificandus, ne nos uiui mortuis com-
 5 municemus.

Polianus a Mileo dixit:

Iustum est haeticum baptizari in ecclesia sancta. **13**

Theogenes ab Hippone regio dixit:

Secundum sacramentum Dei gratiae caelestis quod accepimus **14**
 10 unum baptisma quod est in ecclesia sancta credimus.

Datiuus a Vadis dixit:

Nos quantum in nobis est haetico non communicamus, **15**
 nisi baptizatus in ecclesia fuerit et remissam peccatorum acce-
 perit.

Successus ab Abbir Germaniciana dixit:

15 Haeticis aut nihil licet aut tetum licet. si possunt ba- **16**
 ptizare, possunt et sanctum Spiritum dare: si autem sanctum
 Spiritum dare non possunt, quia non habent Spiritum sanctum,
 nec baptizare spiritaliter possunt. propterea censem haetico-
 20 cos baptizandos esse.

1 a om. L bacai S, altagai ex altai L m. 2, bigai Conc. 2 sic
 S, simul LTA v fouea S cadunt AT v sed in T unt corr. 4 uiui-
 ficandus] iustificandus v, innouandus Oxon. 7 haeticum L s. l. m. 2
 baptizare T (in ecclesia s. baptizari L) ecclesiam sanctam S 8 re-
 gione T 9 et gratiae T accipimus S 10 baptismum LTA
 11 a uadis S, abbadis T, a badis LA v 12 est] et S haeticis v
 13 baptizati v fuerint v remissa S, remissionem Av acceperint v
 15 abbir] abbis L sed bis s. l. m. 2 germanicipiana T 17 dare et
 spiritum sanctum v 18 spiritum dare... spiritum sanctum om. S
 spiritum sanctum dare v, om. L¹, post non possunt add. L²: scm sprā
 dare baptizari S 20 baptizandos esse] baptizari A

Fortunatus a Thuccabori dixit:

- 17** Iesus Christus Dominus et Deus noster Dei patris et creatoris filius super Petrum aedificauit ecclesiam, non super haeresim, et potestatem baptizandi episcopis dedit, non haeticis. quare qui extra ecclesiam sunt et contra Christum stantes oues eius et gregem spargunt baptizare foris non possunt.

Sedatus a Thurburbo dixit:

- 18** In quantum aqua sacerdotis prece in ecclesia sanctificata abluit delicta, in tantum haeretico sermone uelut cancer infecta cumulat peccata. quare omnibus pacificis quidem uiribus nitendum est, ne qui haeretico errore infectus et intinctus singulare et uerum ecclesiae baptismum retractet accipere, quo quisquis non fuerit baptizatus regno caelorum fiet alienus.

Priatianus a Sufetula dixit:

- 19** Qui haeticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis haeresim condiderit. si enim haeresis a Deo est, habere et indulgentiam diuinam potest: si uero a Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest?

Priatus a Sufibus dixit:

- 20** Qui haeticorum baptismum probat quid aliud quam haeticis communicat?

1 thuccabori SA, dhuccabori LT, tuchabori v 3 petrum SLTVA, petram v ecclesiam] suam add. v, suum V heresin SL 4 habere dedit V 5 sunt] non super heresin quare qui S 7 turburbo Av 8 prece * T 9 cancer SLTV, cancere Av comulat S 10 pacis T uiris V 11 quis Av est et T intinctus S, tinctus LTA v 12 ecclesiae baptismum] baptisma A detrectet v quis SL 13 a regno T 14 a sufetolanus T 15 baptizandi om. L 16 quis om. L haeresin SL est] et T et eras. in T 17 simodo (uero...quo om.) S 20 qui om. S probant A quam] quae S 21 communicant SA

Hortensianus a Laribus dixit:

Viderint aut praesumptores aut fautores haereticorum: nos **21**
unum baptismum quod non nisi in ecclesia nouimus ecclesiae uin-
dicamus. aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem ba-
ptizare quos ipse Christus dicit aduersarios suos esse?

Cassius a Macomadibus dixit:

Cum baptismata duo esse non possint, qui haereticis bapti-**22**
smum concedit sibi tollit. censeo itaque flebiles et tabidos haere-
ticos baptizandos esse, cum ad ecclesiam uenire coeperint, et
10 sacra et diuina lauacione lotos et in lumine uitae inluminatos
non hostes sed pacificos, non alienos sed fidei Domini domesti-
cos, non adulteros sed Dei filios, non erroris sed salutis effectos
in ecclesiam recipi, absque his qui de ecclesia fideles supplantati
ad haeresis tenebras transierant, sed eos per manus inpositionem
15 restituendos.

Alius Ianuarius a Vico Caesaris dixit:

Si non obtemperat error ueritati, multo magis ueritas non **23**
consentit errori. et ideo nos ecclesiae adsistimus, in qua praesi-
demus, ut baptismum eius ipsi soli uindicantes eos quos ecclesia
20 non baptizauit baptizemus.

Alius Secundinus a Carpos dixit:

Haeretici christiani sunt an non? si christiani sunt, cur in **24**
ecclesia Dei non sunt? si christiani non sunt, fiant. aut quo

2 uiderint *SLTV et codd. Aug.*, quot sint baptismi uiderint *Av*
prosumptore *S* 3 ante quod *T s. l.* tenere nouimus] est et id nobis et
ex nouis T 5 dixit *T* 6 casius *L* macomanibus *S'* 7 baptismum *T*
possunt *S* baptismum *v* 8 itaque *in ras. T* et tabidos] sectabiles
S; et desperabiles *fort.* 9 coeperunt *S* et sacra *om. L* 10 in *om.*
LTAv 11 pacificus *S'* 12 effectus *S* 13 absque his] sp̄s quae his
qui *S*, absque eos *ex adqueis T* de] in *A sed idem § 55* de fide-
lis *S* 14 sed eos *exp. in T* 18 quam *T* praesidemus *S* 21 carpos
SLV, carpus *T*, carpis *Av* 23 dei *om. T* si ch. non sunt *L s. l.*
fiant *LTVA et Zonaras*, fiunt *S*, quomodo christianos faciunt *v* aut quod
S, ad quos *ex* aut quo *T*

pertinet sermo Domini dicentis: qui non est mecum aduersum me est, et qui non mecum colligit spargit? unde constat super filios alienos et suboles antichristi Spiritum sanctum per manus inpositionem non tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit haereticos baptisma non habere.

Victoricus a Thabraca dixit:

- 25** Si licet haereticis baptizare et remissam peccatorum dare, quid illos infamamus et haereticos illos appellamus?

Alius Felix ab Vthina dixit:

10

- 26** Nemini dubium est, sanctissimi consacerdotes, non in tantum posse humanam praesumptionem, quantum Domini nostri Christi adorandam et uenerabilem maiestatem. memores ergo periculi hoc quoque non tantum obseruare debemus, uerum etiam ab omnibus nobis confirmare, ut omnes haeretici qui ad sinum 15 matris ecclesiae adcurrunt baptizentur, ut mens haeretica quae diuturna tabe polluta est sanctificatione lauacri purgata in melius reformetur.

Quietus a Buruc dixit:

- 27** Qui fide uiuimus obsequi his quae instruendis nobis ante prae- 20 dicta sunt credula obseruatione debemus. nam scriptum est apud Salomonem: qui baptizatur a mortuo quid proficit

22 Sir. 34, 30.

1 pertinebit *VAv*, pertineat *ex* pertinent *L m. 2* dei $\widetilde{\text{dmi}}$ *S* aduersus *Ar* 2 collegit *T*¹ 3 subules *S*, soboles *Lv* antichristi *om. S* 4 sanctum *om. T* non *om. Av* (*ante tantummodo*) 5 descendere *S* haeticum *ex* haeretico *T* 8 remissa *S* 9 et *S*, ut *LTA* illos *om. Lv* appellemus *LTA* 11 in *om. v* 12 humana *S* quantum *SA*, quam *LT* 13 iesu christi *Av* 14 debemus *om. Erasmus* 15 confirmare debemus *Erasmus*, confirmari oportet *Baluzius* 17 pulluta *S* sanctificationem lauacri *S* 19 confessor quietus *V* a buruc *ST*, a burug *V*, ab urbe *L*, a buruch *v* 20 iis *v* instruendis] stuentis *S* praedicata *T* 21 credulat *S* 22 solomonem *S*, salam. *L* mortuo *SLTA*, mortuo et iterum tangit mortuum *v*

lauatione eius? quod utique de his qui ab haereticis intinguuntur et de tingentibus loquitur. si enim qui apud illos baptizantur per remissionem peccatorum uitam aeternam consequuntur, cur ad ecclesiam ueniunt? si uero a mortuo salutis nihil accipitur, ac propterea cognito errore pristino ad ueritatem cum paenitentia reuertuntur, uno uitali baptismate quod in catholica ecclesia est et sanctificari debere manifestum.

Castus a Sicca dixit:

10 Qui contempta ueritate praesumit consuetudinem sequi aut 28 circa fratres inuidus est et malignus quibus ueritas reuelatur aut circa Deum ingratus cuius inspiratione ecclesia eius instruitur.

Eucratius a Thenis dixit:

15 Fidem nostram et baptismatis gratiam et legis ecclesiasticae 29 regulam Dominus et Deus noster Iesus Christus suo ore apostolos docens perimpleuit dicens: ite et docete gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. falsum ergo haereticorum baptismata et iniquum a nobis pellen- dum est et omni contestatione refutandum, de quorum ore uirus, non uita, nec gratia caelestis, sed blasphemia trinitatis exprimitur. et ideo uenientes ad ecclesiam haereticos integro et catholico baptismate baptizari debere manifestum est, ut a blas-

17 Matth. 28, 19.

1 lauatio *TA*v ab] ad *L* intinguuntur *S*, tinguntur *LTA*v; cf. p. 444, 11 3 remissione *S* 4 consequitur *ST*¹ cor *L*¹ uenient *T*¹ morto *S*¹ 5 cognitio *S*, agnito *v* 6 reuertantur *S* 7 baptismate *T* ecclesia catholica *Av* et om. *LTA*v debere manifestum *S*, debebunt *LTA*v 9 caustus *S* 12 ingratus est *Av* spiratione *S* 14 eucharistia *L*, eucharistia *v* thanis *T*¹ 15 nostram et] n. a *S* 16 regulae *S* deus et dominus *TA*v, dñs dño *L* apostolus *SL* 17 et om. *LTA* omnes gentes *Av* 18 eas *LT* filii *S* 19 iniquum *SL* 20 contestatione *SLTVA*, detestatione *v* ore] more *S* 21 uita nec *A*, uitari et *SL*¹*T*¹, uita non *T*², uita et *L*² 22 had ecclesia *S* 23 baptismatae baptizare *S* a om. *L* blasphemia *SLTA*v, blasphemiae *v*

phema sua praesumptione purificati possint Spiritus sancti gloria reformari.

Libosus a Vaga dixit:

- 30** In euangelio Dominus, ego sum, inquit, ueritas. non dixit: ego sum consuetudo. itaque ueritate manifestata cedat consuetudo ueritati, ut etsi in praeteritum quis in ecclesia haereticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat.

Leucius a Thebeste dixit:

- 31** Haereticos blasphemos adque iniquos uerbis uanis decerpentes sancta et adorabilia scripturarum uerba exsecrandos censeo et ideo exorcizandos et baptizandos.

Eugenius ab Ammedera dixit:

- 32** Et ego hoc idem censeo haereticos baptizandos esse.

Item alius Felix a Bamaccora dixit:

- 33** Ecce secutus diuinarum scripturarum auctoritatem baptizandos haereticos esse censeo, sed et eos qui schismaticos baptizatos se esse contendunt. si enim secundum cautum Christi priuatus fons noster est, intellegant cuncti ecclesiae nostrae aduer-

4 Io. 14, 6.

1 suae (sua *L*) praesumptionis *LA*, suae praesumptione *r* possunt *S* gloria *LT* et *codd. Aug.*, gloriam *S*, gratia *Av* 3 libosus] confessor et martyr in nouis areis positus libosus *V* uaga] gana *T* 5 ueritas est ut (man. c. c. ueritati *om.*) *V* manifestata *ST²A* (*cf. Aug. lib. III, 6, 9*), manifesta *LT^v* consuetudo ueritati] mansuetudo itaque ueritate manifestata cedat *S* 6 ut] iustae *T* etsi *ex* est *L m. 2* 7 baptizat *T*, baptizant *S* incipiant *S* 8 leucius *SLT* et *codd. Aug.*, lucius *v*, confessor et martyr in fausti positus leucius *V* theueste *LV*, thaueste *T* 9 iniquo uerbo *S* uanis] uariis *Av* 11 exorcizandos *S*; resipiscentes *s. l. add. T m. 2* baptizandos esse *Tv* 13 haereticos uidelicet *T* 14 ab amacora *L*, abbamaccora *T*, ab amaccura *Av*; *cf. Morcelli Afric. christ. Ip. 95* 15 ecce *S*, et ipse *LTv*, et ego ipse *Baluzius* 16 qui se *A* schismaticos *S*, aput sch. *LTA^v*; *cf. sent. 72* baptizando *L¹* 17 se *om. SLT¹A*

sarii quia alienus esse non potest. nec duobus populis salutarem
 aquam tribuere potest ille qui unius gregis pastor est. et ideo
 manifestum est nec haereticos nec schismaticos aliquid caeleste
 posse suscipere, qui a peccatoribus hominibus ab ecclesia extra-
 5 neis audeant accipere. quando danti locus non est, utique nec
 accipienti prodest.

Item alius Ianuarius Muzulensis dixit:

Miror quod cum omnes confiteantur unum esse baptismum, **34**
 non omnes intellegant eiusdem baptismi unitatem. ecclesia enim
 10 et haeresis duae et diuersae res sunt. si haeretici habent ba-
 ptisma, nos non habemus: si autem nos habemus, haeretici ha-
 bere non possunt. dubium autem non est ecclesiam solam ba-
 ptismum Christi possidere quae sola possideat et gratiam Christi
 et ueritatem.

15 **Adelphius a Thasualthe dixit:**

Sine causa quidam falso et inuidioso uerbo inpugnant uerita- **35**
 tem ut rebaptizare nos dicant, quando ecclesia haereticos non
 rebaptizet, sed baptizet.

Demetrius a Leptiminus dixit:

20 **Vnum baptismum nos custodimus, quia ecclesiae soli rem suam** **36**
 uindicamus. qui autem dicunt quia haeretici uere et legitime

1 quia] qui *S* alienis *v* qui (quia *Oxon.*) alieni sunt nobiscum
 esse non possunt (potest *Oxon.*) *Erasmus et Oxon.* 2 aqua *S* graecis
S, graecis *T*¹ 3 nec schismaticos *om. S* 4 a *om. S* peccantibus *A*
 ab] et ab *Av* extraneant *S* 5 audent *A*, baptismum audeant *T* et
 quando *T* danti *T* (*sed ti in ras.*), tanti *S*, danti dandi *coni. Routh*
 7 muzulensis *S* 8 non omnes *S* baptismum *v* 9 non omnes *om. S*
 intellegant *S* eiusdem] baptismum non eiusdem *S* baptismatis *v*
 11 si autem nos habemus *L s. l. m. 2, om. S* 12 solum *L*, sola *S*
 baptismum] possit et gratiam *S* 13 possideant *ST*² post christi
exp. possider *in S* 15 thasualte *Av*, thasuate *T* 16 quidem *A*
 et ex est *L* ueritate *S* 18 rebaptizent *S*¹ 20 quia *corr. in et T*,
 quae in *S* ecclesiae catholicae *Av* suam *om. S* 21 qui ab haereticis
L sed s s. l.

baptizant, ipsi sunt qui non duo sed multa baptismata faciunt. nam cum haereses multae sint, pro earum numero et baptismata computabantur.

Vincentius a Thibari dixit:

- 37** Haereticos scimus esse peiores quam ethnicos. si conuersi ad ⁵ Dominum uenire uoluerint, habent utique regulam ueritatis quam Dominus praecepto diuino mandauit apostolis dicens: ite, in nomine meo manum inponite, daemonia expel- lite. et alio loco: ite et docete gentes tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. ergo ¹⁰ primo per manus inpositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem peruenire: alias autem non debere.

Marcus a Maethari dixit:

- 38** Mirandum non est, si haeretici hostes adque inpugnatores ¹⁵ ueritatis rem sibi uindicant potestatis et dignationis alienae. illud mirandum est quod quidam nostri praeuaricatores ueritatis haereticis suffragantur et christianis aduersantur. propterea decreuimus haereticos baptizandos esse.

Sattius a Sicilibba dixit:

²⁰

- 39** Si haereticis in baptismo suo peccata donantur, sine causa ad ecclesiam ueniunt. nam cum in die iudicii peccata sint quae

7 Marc. 16, 17. (?) 9 Matth. 28, 19.

1 duo] unum *v* faciant *T* 2 cum *ex co T* haeresis *SLT*¹
sunt *S* numero] nomine *S* 4 dhibari *T* 5 esse] illos esse *LT*¹
si] si ergo *v* a dno *L* 6 uoluerunt *ST*¹ habemus *v* 9 et (*post ite*)
om. T tingentes] baptizantes *v et s. l. m. 2 L* eos *v* 10 fili *S*
11 primum *ex primus T* 12 tunc *exp. in T* 13 uenire *Av* autem]
fieri censeo *add. Av*, fieri *add. LT et codd. Aug.*; *cf. 440, 5* 14 mac-
tari *Av*, machari *T* 16 sibi rem *A* potestati *S* alienae *om. T in*
ras. 17 illud] sed illud *v*, illud autem *T* 18 quapropter *T* decer-
nimus *Av* 20 satius *A* sicilibra *T* 21 sua *v* donantur] sunt quae
puniuntur donantur *S*

puniuntur, nihil est quod timere possint haeretici de iudicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti.

Victor a Gorduba dixit:

Cum peccata non nisi in ecclesiae baptismo remittantur, qui 40
3 haeticum ad communicationem sine baptismo admittit utrum-
que contra rationem facit, nec haeticos purgat et christianos
inquinat.

Aurelius ab Utica dixit:

Cum dicat apostolus non communicandum peccatis alienis, 41
10 quid aliud quam peccatis alienis communicat qui haeticis sine
ecclesiae baptismo communicat? et ideo censeo baptizandos esse
haeticos, ut accipiant remissionem peccatorum et sic illis com-
municetur.

Iambus a Germaniciana dixit:

15 Qui haeticorum baptismum probant nostrum improbant, ut 42
extra ecclesiam non dicam lotos, sed sordidatos negent in eccle-
sia baptizari oportere.

Lucianus a Rucuma dixit:

Scriptum est: et uidit Deus lucem quia bona est, 43
20 et diuisit inter lucem et tenebras. si potest luci et tene-
bris conuenire, potest nobis et haeticis aliquid esse commune.
propterea censeo haeticos baptizandos esse.

19 Gen. 1, 4.

1 non possunt *S* 2 remissione *S* 3 gorduba *SV*, gor *LTA*v 4 baptissi-
mo *L* 5 haeticorum *S* communicatione *S* sine bapt. ad commun. *A*
7 inquirat *T*¹ 8 ab utica] abutte *T* 9 apostulus *S* alia alienis *L*¹
10 quid. . . alienis *S* s. l. sine *ex* si in *T* 11 ecclesia *S* 12 remis-
sione *S*, remissam *Av* 14 lambus *S*, confessor Iambus *Erasmus*
germaciana *S*, germaniciana *T* sed ana in *ras*. 15 baptisma *v* pro-
bat *S* exprobat *S* 16 ecclesia *S* negant *ST*¹ 17 oportet *T*¹
18 lucilianus *L* rucuna *S*, rucima *L* 19 et ut *S* 20 inter *ex* in *L*
m. 2 non potest *T*, item *l.* 21 sed non s. l. utroque loco 22 et prop-
terea *T* sed et s. l.

Pelagianus a Luperciana dixit:

- 44 Scriptum est: aut enim Deus Deus est aut Baal Deus est. ita et nunc aut ecclesia ecclesia est aut haeresis ecclesia est. porro si haeresis ecclesia non est, quomodo esse aput haereticos baptismum ecclesiae potest? 5

Iader a Midili dixit:

- 45 Scimus non esse nisi unum baptismum in ecclesia catholica, et ideo non debemus admittere haereticum, nisi baptizatus aput nos fuerit, ne se putet extra ecclesiam catholicam baptizatum esse. 10

Item alius Felix a Marazana dixit:

- 46 Vna fides, unum baptismum, sed ecclesiae catholicae cui soli licet baptizare.

Paulus ab Obba dixit:

- 47 Me non mouet, si aliquis ecclesiae fidem et ueritatem non uin-¹⁵ dicat, quando apostolus dicat: quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? numquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax. si autem Deus uerax est, quomodo esse aput haereticos baptismi ueritas potest aput quos²⁰ Deus non est?

2 I Reg. 18, 21. 16 Rom. 3, 3 sq.

1 pelagianus *S* 2 enim *om. A* deus deus *SL*, deus *T*, dominus deus *A*, dominus tuus deus *v* 3 est *om. T* ecclesia ecclesia est *A*, ecclesia est *S*, ecclesia *LT* 5 ecclesia *S* 6 confessor et martyr Iader *Erasmus*; item in *Erasmi editione titulus confessor praefigitur episcopo* 47. 48. 49. 52. 54. 58. 61. 62. 68. 79. 82., *titulus martyr episcopo* 72. 76. 80. midili *ST*, madili *L*, midila *Av* 7 baptismum *LTA* 8 aput] a *S* fuerit aput nos *A* 11 alius *om. codd. Aug.* marazanda *T* 12 baptismum *LAv* sole *S* 14 ab obba *SL*, a bobba *TAv* 15 uindicet *T* 16 si] quia *A* 17 eorum] illorum *A* 18 euacuabit *T* 19 autem *ex arte T* 20 quomodo autem *S*¹ esse post ueritas *A* baptismi. . . p. 453, 2 haereticos *om. S*

Pomponius a Dionysiana dixit:

Manifestum est haereticos non posse baptizare et remissam 48
peccatorum dare qui potestatem non habent ut aut soluere aut
ligare aliquid in terris possint.

5 **Venantius a Thinisa dixit:**

Si maritus peregre proficiscens amico suo commendasset uxo- 49
rem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset
diligentia seruaret, ne ab aliquo castitas eius et sanctitas adul-
teraretur. Christus Dominus et Deus noster ad patrem profici-
10 scens sponsam suam nobis commendauit. utrumne eam incorrup-
tam et inuiolatam custodimus an integritatem eius et castitatem
moechis et corruptoribus prodimus? qui enim baptisma eccle-
siae commune cum haereticis facit sponsam Christi adulteris
prodit.

15 **Ahymmus ab Ausuaga dixit:**

Nos unum baptismum accepimus, et ipsum exercemus. qui 50
autem dicit quia haereticis licet baptizare, ipse duos baptismos
facit.

Saturninus a Victoriana dixit:

20 Si licet haereticis baptizare, excusati sunt et defensi inlicita 51
facientes, nec uideo quare eos aut Christus aduersarios suos aut
apostolus antichristos appellauerit.

2 remissa *S*, remissionem *Av* 4 aliquis *S* potest *S*, possit *T*¹
5 uenantibus *L* thinnisa *L*, thinusa *T*, tinisa *Av* 7 et commen-
datam *T* 8 conseruaret *LTA**v* adulteretur *L* 11 inuiolatam] inu-
natam *L* custodibismus *L*¹, custodiemus *v* 12 moecis *ST*¹ pro-
demus *v* 15 ahymmus *SL* et *codd. Aug.*, ahymnus *Tv* ausuago *S*,
ausuagga *L*, adausuagga *T* dixit *om. S* 16 baptisma *Av* tenemus
et exercemus *v* 17 quia et *Av* duo baptismata *v* 19 uictorina *S*
20 licita *coni. Marshal* 21 christi *T*¹ 22 antichristus *S*

Alius Saturninus a Tucca dixit:

- 52** Gentiles quamuis idola colant, tamen summum Deum patrem creatorem cognoscunt et confitentur. in hunc Marcion blasphemat: et quidam non erubescunt Marcionis baptismum probare. quomodo tales sacerdotes sacerdotium Dei aut seruant aut uindicant qui hostes Dei non baptizant et sic illis communicant? 5

Marcellus a Zama dixit:

- 53** Cum peccata non nisi in ecclesiae baptismo remittantur, qui haereticum non baptizat peccatori communicat. 10

Irenaeus ab Vlulis dixit:

- 54** Si ideo ecclesia haereticum non baptizat, quod dicatur iam baptizatus esse, haeresis maior est.

Donatus a Cibaliana dixit:

- 55** Ego unam ecclesiam et unum baptismum eius noui. si est qui dicat esse apud haereticos baptismi gratiam, ante est ut ostendat et probet esse illic ecclesiam. 15

Zosimus a Tharassa dixit:

- 56** Reuelatione facta ueritatis cedat error ueritati, quia et Petrus qui prius circumcidebat cessit Paulo ueritatem praedicanti. 20

1 alius *om. v* a tucga *S*, attuca *T*, a thucca *v* 3 marcion—baptismum] marcionis baptismum eius noui sic est qui dicat esse apud haereticos baptismi gratiam ante est ut ostendat *S* 5 et quomodo *T* sacerdotes... qui *om. T* seruat *S* 6 hostis *S* 8 a *ex an S* 9 in *om. v* 10 baptizat *T* peccatori commu || *post haec deest totum folium in S* 11 ululis] uzulis *coni. Harduinus* 15 aecclesia* *T* baptisma *v* noui si est] nobis uindico etsi est *T sed etsi s. l. et uindico in marg.* 16 ante *om. T in ras.* 20 circum cedebat *M* ueritate *M*

Iulianus a Thelepte dixit:

Scriptum est: nemo potest aliquid accipere, nisi datum fuerit illi de caelo. si haeresis de caelo est, potest et baptismum dare.

5 **Faustus a Timida regia dixit:**

Non sibi blandiantur qui haereticis patrocinantur. qui pro haereticis ecclesiastico baptismo intercedit illos christianos et nos haereticos facit.

Geminus a Furnis dixit:

10 Quidam de collegis haereticos praepone sibi possunt, nobis non possunt. et ideo quod semel decreuimus tenemus ut haereticos uenientes baptizemus.

Rogatianus a Noua dixit:

Ecclesiam Christus instituit, haeresim diabolus. quomodo potest habere baptismum Christi synagoga Satanae?

Therapius a Bulla dixit:

Qui haereticis ecclesiae baptismum concedit et prodit quid aliud quam sponsae Christi Iudas extitit?

Item alius Lucius a Membresa dixit:

20 Scriptum est: Deus peccatorem non audit. haereticus qui peccator est quomodo audiri in baptismo potest?

2 Io. 3, 27. 20 Io. 9, 31.

1 telepte *Av* 3 et *om. A* 5 thimida *L* 6 patroncinantur *L*
 7 baptismati *Mv* et nos *om. T*, et non *L*¹ 9 gemminus *T*, geminus *M*
 10 nobis n. possunt *om. T* 11 tenemus] maneat uidelicet *T s. l.*
 haereticos *LT*, ab haereticis *MAv* 14 christi *L* haeresim *LM*,
 haeresim autem *T sed* autem *s. l.* et quomodo *T sed* et *s. l.*
 15 synagoge *T*¹ 16 ab illa *ex* ab ulla *M m. 2* 17 baptismum *v*
 18 sponsa *ex* sponse *T* iudas sponsae christi *v* 19 membressa *L*,
 membrosa *M* 20 hereticos *M*, et hereticus *T, om. A*

Item alius Felix a Buslacenis dixit:

- 63** In haereticis sine ecclesiae baptismo admittendis nemo consuetudinem rationi et ueritati praeponat, quia consuetudinem ratio et ueritas semper excludit.

Alius Saturninus ab Auitinis dixit:

5

- 64** Si potest antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt et haeretici baptizare qui appellati sunt antichristi.

Quintus ab Aggya dixit:

- 65** Ille potest dare aliquid qui aliquid habet. haeretici autem quid possunt dare, quos constat nihil habere? 10

Alius Iulianus a Marcelliana dixit:

- 66** Si potest homo duobus dominis seruire, Deo et mamonae, potest et baptisma duobus seruire, christiano et haeretico.

Tenax ab Horreis Caeliae dixit:

- 67** Scriptum est quia Deus unus et Christus unus et ecclesia una 15 et baptisma unum. quomodo illic baptizari aliquis potest, ubi Deus et Christus et ecclesia non est.

Alius Victor ab Assuras dixit:

- 68** Baptisma unum est, sed et ecclesiae. ubi ecclesia non est, baptisma illic esse non potest. 20

1 a buslacenis *A* (cf. tamen lib. III c. 8, 11), a bustiacensis *L*, abustlaccens *T*, abusti lacceni *M*, a byzacene conu. *Fellus* 3 praeponit *LT*¹
5 abitinis *A*, auitinisi *T*, uitinisi *L*¹ 8 aggya *A*, acbia *MT*, acdia *L*
9 habent *M*, haberet *T*¹, habuerit *v* 11 ad marcellianam *L*¹ 12 deo scilicet *T sed* scilicet *s. l.* 13 seruire id est *T sed* id est *s. l.* 15 scriptum est... *l.* 17 non est proximo Victori eiusque sententiam Tenaci assignat *Av* christus] spiritus *Erasmus et Concil.* 16 quomodo ergo *T²v* aliquid *L*¹ 17 christi *L* ecclesia una *v* 18 assuris *Av* 19 sed] incipit *S* et om. *TA^v*, fort. id et ubi *T sed* et *s. l.* ecclesia] ecclesiae ubi ecclesia *S*

Donatulus a Capse dixit:

Et ego semper hoc sensi, ut haeretici qui nihil foris possunt **69**
consequi, quando ad ecclesiam conuertuntur, baptizentur.

Verulus a Rusicade dixit:

⁵ Homo haereticus dare non potest quod non habet: multo ma- **70**
gis schismaticus quod habuit amisit.

Pudentianus a Cuiculi dixit:

Nouitas episcopatus effecit, fratres dilectissimi, ut sustinerem **71**
quid maiores iudicarent. nam haereses nihil habere nec posse
¹⁰ manifestum est. adque ita si qui ex eis uenerint, baptizare
aequissime iudicatum est.

Petrus ab Hippone diarrhyto dixit:

Cum baptisma unum sit in catholica ecclesia, manifestum est **72**
non posse extra ecclesiam baptizari. et ideo in haeresi intinc-
¹⁵ tos siue in schismate ad ecclesiam uenientes censeo baptizari
oportere.

Item alius Lucius ab Ausafa dixit:

Secundum motum animi mei et Spiritus sancti, cum sit unus **73**
Deus pater Domini Iesu Christi et unus Christus et una spes,

1 gapse *T*, capsede *S* 3 consequi possunt *LT*, sunt consequi *S*, conse-
cuti sunt *A* 4 martyr de schismaticis Verulus *Erasmus* rusicade *L*,
rusicade *T*, succade *S* 5 et multo *T sed et s. l.* 6 quod] qui quod *Av*
8 sustinere quod *S* 9 heresis *SLT* nec posse *om. S* 10 quis *ST*
eis] is *T* baptizari *T²Av* 11 aequissimae *ST* iudicatum *S*, statu-
tum *L²TA^v*, statum *L¹* 12 ippone *T* diarrito *LA*, diharrito *T*,
diarrhytorum *v, om. S* dixit orito dixit *S* 14 extra] ex *S* haeresin
tinctus *S*, haeresi tinctos *LTAv* 15 in *om. T* uenientes (uentes *L*)
ad ecclesiam *LTAv* 17 ausafa] ausura *S* 18 cum sit *A*, qui iussit *S*,
cui sit *LT*; *uerba grauius corrupta uidentur* 19 domini nostri *Av*,
dñs nr *LT¹* îhs xps *LT¹* spes et *v*

*

unus Spiritus in ecclesia, unum habet esse et baptisma. et ideo dico ut si quid apud haereticos motum aut factum fuerit, rescindi debere, et eos qui inde ueniunt in ecclesia baptizandos esse.

Item alius Felix a Gurgitibus dixit:

5

- 74** Ego censeo, ut secundum sanctarum scripturarum praecepta baptizatos ab haereticis inlicito extra ecclesiam, si ad ecclesiam confugere uoluerint, gratiam baptismi ubi licite datur consequantur.

Pusillus a Lamasba dixit:

10

- 75** Ego credo baptisma salutare non esse nisi in ecclesia catholica. quidquid absque catholica fuerit simulatio est.

Saluianus a Gazaufala dixit:

- 76** Haereticos nihil habere constat, et ideo ad nos ueniunt, ut possint accipere quod non habent.

15

Honoratus a Thucca dixit:

- 77** Cum Christus ueritas sit, magis ueritatem quam consuetudinem sequi debemus, ut haereticos qui ideo ad nos ueniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, ecclesiae baptismo sanctificemus.

20

1 in *S*, una *LTA*, et una *v* habet *S*, debet *LTA**v* esse et] esse *A*
 2 ut si *SL*, et si *A*, **si *T*, si *v*; cf. 438, 4 ab haereticis *v* aut *om. S*
 rescindere *S* 3 exinde *A* 5 item alius *om. A* 7 baptizatos *SLT*. ba-
 ptizati *A* inlicitis *S* si] cum *v* si ad ecclesiam *om. S* 8 uoluerit *r*
 gratia *S* licet et *ex* licite *T* consequantur *SLTA*, consequatur *v*; cf.
 438, 4 10 lamasba *LTA*, labama *S*, lambese *v* 11 in e. catholica] eccle-
 siae catholicae *T* 12 et quidquid *T* sup. catholica scr. baptismo
 ecclesie *T* simiatio *T* 13 cazauphala *S*, gazauphalia *LT* 14 cum
 constet *ex* constat *T* et *om. T* conueniunt* *T* 17 christi *T*
 18 qui] quia *S* 19 sanctificemus *T, om. S*

Victor ab Octauu dixit:

Quod et ipsi scitis, non olim sum episcopus constitu-⁷⁸
tus, et ideo expectabam praecessorum consilium. hoc itaque
existimo ut qui, cum ex haeresi sint, ueniunt sine dubio ba-
ptizentur.

Clarus a Mascula dixit:

Manifesta est sententia Domini nostri Iesu Christi apostolos⁷⁹
suos mittentis et ipsis solis potestatem a patre sibi datam per-
mittentis, quibus nos successimus eadem potestate ecclesiam
¹⁰ Domini gubernantes et credentium fidem baptizantes. et ideo
haeretici qui nec potestatem foris nec ecclesiam Christi habent
neminem baptizare baptismo eius possunt.

Secundianus a Thambis dixit:

Non debemus haereticos nostra praesumptione decipere, ut in⁸⁰
¹⁵ ecclesia Domini nostri Iesu Christi non baptizati ac per hoc re-
missionem peccatorum non consecuti, cum iudicii dies uenerit,
nobis imputent quod per nos non sint baptizati et indulgentiam
diuinae gratiae consecuti. propter quod, cum sit una in ecclesia
et unum baptisma, quando ad nos conuertuntur, simul cum
²⁰ ecclesia et ecclesiae baptismum consequantur.

Item alius Aurelius a Chullabi dixit:

Iohannes apostolus in epistula sua posuit: si quis ad uos⁸¹
uenit et doctrinam Christi non habet, nolite eum

22 II Io. 1, 10. 11.

1 octauo *Av* 2 et *om. S* 4 quicum *S*, quicumque *LTA^v*
haeresint *S*, haeresi *LTA^v* ueniunt *S*, uenerit *L¹*, uenerint *L²TA^v*
6 massula *S* 7 dño nrō ihū xpō *L¹* 8 mittens *S* patrem *S*
permittendis *S* 9 potestate] potestatem a patrem dei nisi datam permit-
tentes quib. nos successimus eadem potestatem *S* 13 secundinus *S*
thambis *LT*, thanbis *S*, thambeis *Av* 14 decepere *S* 15 dñs nr̄ ih̄s xp̄s
T¹ 17 imputet *S* 18 non sint consecuti *Baluzius* una in *S*,
una *LTA^v* 21 chullabi *T* 22 posuit dicens *v* uos] eos *A*

admittere in domum uestram et aue illi ne dixeritis. qui enim dixerit illi aue communicat factis eius malis. quomodo admitti tales temere in domum Dei possunt qui in domum uestram priuatam admitti prohibentur? aut quomodo cum eis sine ecclesiae baptismo communicare possumus, quibus si aue tantum dixerimus factis eorum malis communicamus?

Litteus a Gemellis dixit:

- 82 Caecus caecum si ducat, ambo in foueam cadent. cum ergo haereticos constet non posse inluminare quemque utpote caecos, baptismum eorum non ualet.

Natalis ab Oëa dixit:

- 83-85 Tam ego praesens, quam Pompeius Sabratensis, quam etiam Dioga Leptimagnensis, qui mihi mandauerunt corpore quidem absentes, spiritu praesentes, censemus quod et collegae nostri, quod haeretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint.

Iunius a Neapoli dixit:

- 86 Ab eo quod semel censuimus non recedo, ut haereticos uenientes ad ecclesiam baptizemus. 20

1 haue *SL*, habe *T*¹; *item locis proximis* dixeris *S* 2 qui enim dixerit *om. S* communica *S* 3 et quomodo *T* (*et s. l.*) ales *T* temere *corr. in* temerarii *T*, debere *S* domo *T* 4 uestram *S*, nostram *LTA**v* 5 communicat *T*¹ 6 factis] tantis *S* 8 littaeus *T* 9 si coecum *v* deducat *LT* cadunt *A**v* 10 ut pote] ut putet *S* 12 Oëa] oë *T* dicit *T*¹, *item l. 18* 13 tam** *T* (*en eras.*) pompetus *S* sabrathensis *T*, abrathensis *L*, gabrathensis *S* 14 leptimagnensis *LT* 15 praesentis *S* quod et] cum *ex* quodas *T* collegis nostris *ex* college nostri *T* 16 nobiscum *om. S* possint *LT* 18 niopali *S*, neapoli *T*¹ 19 ab eo] habeo *S*

Cyprianus a Cartagine dixit :

Meam sententiam plenissime exprimit epistula quae ad Iubaia-⁸⁷ num collegam nostrum scripta est, haereticos secundum euangelicam et apostolicam contestationem aduersarios Christi et antichristos appellatos, quando ad ecclesiam uenerint, unico ecclesiae baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de aduersariis amici, de antichristis christiani.

1 confessor et martyr Cyprianus *Erasmus* · dicit *T* 2 sententiam]scientiam *T* iubanum *L*¹ 3 collega *S* nostram *T* euangelica *S*
 4 apostolica contestatione *S* et aduersarios *Baluzius* 5 anticyristos *L*
 7 amici et *LTA**v* anticyristis cyristiani *L* SENTENTIAE EPISCOPORVM
 (NUMERO LXXXVII *add. T*) DE HAERETICIS BAPTIZANDIS EXPLICIT *ST*,
 SENTENTIAE EPISCOPORVM EXPLICANT *L*

TYPIS CAROLI GEROLD FILII.

TYPIS CAROLI GEROLD FILII.

